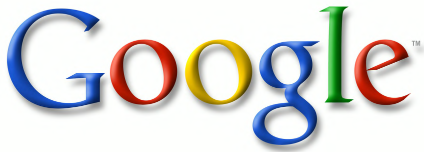

HISTORIE
VAN DE
OORLOGEN
EN
GESCHIEDENISSEN

der Nederlanderen, en derzelver Naburen:

Beginnende met den Jare 1315, en eindigende met den Jare 1611:

DOOR

EMANUËL VAN METEREN,

van Antwerpen:

Voorzien met Afbeeldingen der voortreflykste Perzonagiën van dien tyd.

Verbeterde Druk.

VIERDE DEEL.

Te GORINCHEM,

By NICOLAAS GOETZEE, Ordinaris Stads-Drukker, MDCCLI.

OPDRAGT.

AAN DEN
WEL EDELEN GESTRENGEN HEERE,
DE HEER
MR. ANTHONY
VAN WESELE,
HEER
VAN KORTENBOSCH;

*2 RAAD

RAAD-ADVOCAAT
FISCAAL,
EN
PROCUREUR GENERAAL
VAN HUN ED: GROOT MOG: *DE* HEEREN STATEN *VAN* HOLLAND *EN* WEST-VRIESLAND, *VOOR HET* KOLLEGIE *VAN HUN* ED: MOG: *DE* HEEREN GECOMMITTEERDE RADEN, enz. enz. enz.

WEL ED: GESTR: HEER!

Choon ik volstrekte reden heb te veronderstellen, dat Uw WEL ED: GESTR: zo veel afkeer heeft van Loftui-

tuigingen, als ik heb om iemand met vleijende Lippen, daar het hart weinig of niets van meent, te ſtrelen, kan ik egter niet voorby in 't openbaar te betuigen, wat my heeft opgewekt aan Uw WEL ED; GESTR: door tusſchenkoming, ootmoedig te verzoeken, dit *Vierde Deel* van Em; van Meteren's *Nederlandſche Hiſtorie*, die tans in een vernieuwd gewaad en formaat het ligt ziet, aan Uw WEL ED; GESTR; te mogen opdragen.

De eerſte aanleidende oorzaak, die my tot dit voorſtel vrymoedigheid gaf, was, de ongemene beleefde en vriendelyke ontmoeting, waar mede

Uw WEL ED: GESTR: my zyt voorgekomen, toen Uw WEL ED: GESTR: op de voorſtelling en keuze van *onzen Gedugten en Ontzaglyken*, dog niet min *geliefden VORST*, door Hun ED: GROOT MOG: tot de plaatze myner woninge, ter onderzoek van de *Gemene Lands Middelen*, waart afgezonden, wanneer het my gegunt wierd voor het Aanzigt van Uw WEL ED: GESTR: te ſtaan, en met zo veel beleid en omzigtigheid van Uw WEL ED: GESTR: gelyk ook van de andere Heeren Gedeputeerden, in twyfelagtige zaken onderregt te mogen werden.

De twede reden is, de verzekerde

zekerde

zekerde bewustheid die ik heb, dat Uw WEL ED: GESTR: van den bloei uwer jeugd, doorslaande blyken hebt gegeven, dat uw lust was, behalven vele andere fraje Studiën, zig te vermaken in 't onderzoek van de opkomst, gebeurtenissen, en wisselvalligheden der Nederlanden, waar van dit Deel enige merkwaerdige staalties oplevert; en ten blyke, dat uwe yver daar in nog niet is verslauwt, zyn getuigen de snipper-uurties, die Uw WEL ED: GESTR: in 't waarnemen van uwen wel aanzienlyken, dog niet min moeilyken Post, afknipt, om, tot ene uitspanning, hoe

langer hoe dieper daar in te dringen.

Ik zou 'er nog ene derde reden kunnen byvoegen, namelyk, dat de luister en het aanzien van Uw WEL ED: GESTR: by onzen *dierbaren VORST* en het Volk dezes Lands, myne begeerte niet weinig prikkelde, om uwen illustren Naam aan het Voorhoofd van dit Deel te mogen plaatzen, 't gene Uw WEL ED: GESTR: tegen myne verwagting, my, zo edelmoedig, heeft gelieven toe te staan; edog zo ik my in ene beschryving van den roem uwer verdienste wilde inlaten, myne zwakke pen zou haast ver-

ſtompen wanneer ik dezelve naar 't leven wilde afmalen: ook herinner ik my, wat ik in 't voorportaal van deze Opdragt, toen ik deszelfs Gordyn had open geſchoven, gezegt heb; en daarom wil ik 'er liever van affcheiden, dan my verdagt maken, of 'er te weinig van zeggen.

Zie daar, WEL ED: GESTR: HEER! eenvoudig den waren grond, waar op ik my verſtout heb te verzoeken deze Opdragt aan Uw WEL ED: GESTR: te mogen doen, ik bid ootmoedig, ontfang dezelve in gunst, en wil, volgens uwen eigen aard, met het gebrekkige geduld hebben, merk dezelve alleen

leen aan als een opgeregt teken van ware dankbaarheid, voor het goede aan my en de myne onverdiend bewezen.

De goedertiere God ſpare zulke dierbare Zuilen, tot welzyn van het Gemene best; nog lang in zyne gunst, en onderſteune Uw WEL ED: GESTR: in 't dragen van den zwaren last, op uwe ſchouderen gelegt: Hy geve U gezondheid naar het Lighaam, en kragten naar de Ziel, om als een ſteun-Pylaar het Land nog lang te helpen onderſchragen. De Orange Boom breide zyne Takken, ter aangename belommering, langs hoe meer over Uwe Tente uit, en doe Uw WEL

ED: GESTR: en alle die U dierbaar zyn, door de Orange Zon lieflyk verkwikt en bestraalt werden, op dat de luister uwer Heerlykheid tierig opwaards schieten, en nederwaards diep wortelen mag, ten einde uw Nakroost in aanzien de eeuwen voldure; ja de Algenoegzame geve, door enen gloed van liefde der Onderdanen omhelsd, dat door uw regtvaerdig en bescheide bestuur, en handelwyze, Neêrlands goede Ingezetenen mogen groejen en bloejen, tot roem van Uw Nageslagt, en beërving van de Krone der eeuwige Heerlykheid.

Dit is de opregte Ziele-

wensch

wensch van hem, die het zig de uiterste eer rekend, met de diepste nederigheid, te mogen betonen, dat hy waarlyk is,

WEL ED: GESTR: HEER!

GORINCHEM
den 1 *February*,
1751.

Uw WEL ED: GESTR: gehoorzame en zeer ootmoedige dienaar,

NICOLAAS GOETZEE.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET ELFDE BOEK.

E *Hertog van Anjou komt uit Engeland in Zeeland, en van daar te Antwerpen, daar by ingehuld word als Hertog van Braband. De Katholyke nemen hier hunnen Godtsdienst waar, mits hem Eed doende, en den Koning afzwerende. De Prins van Orange word door zyn hoofd geschoten, en genezen. Zyne Huisvrouw van den Huize van Bourbon sterft, nalatende zes Dochters. Oudenaarde word door Parma belegerd en gewonnen. Daar tegen word Aalst door den nieuwen Hertog van Braband beklommen en ingenomen. Parma krygt Lier door verraad van Simple, een Schot. Salcedo, die zo wel den Hertog, als den Prins van Orange, naar het leven staat, word gevangen en gedood te Parys. Op den aftogt word des Hertogs Volk door Parma by Gend besprongen. Lochum belegerd zynde, word driemaal ontzet. Parma krygt meer Spanjaarden en Italianen: en zyn Volk overziende, bevind hy by de Monstering zestig duizend Mannen te voet, en vier duizend Paerden, die in gagie kosten zeshonderd vierenvyftig duizend Guldens ter Maand. Na eenige ondernemingen breekt zyn Leger uit gebrek*

„ *op. Parma beklimt Steenwyk. De verandering*
„ *der dagrekening word in Nederland afgekondigd.*
„ *Daar tegen word des Land-Graafs gevoelen aan*
„ *de Keur-Vorsten van Paltz en Saxen geschre-*
„ *ven. De Hertog krygt met Biron Volk uit*
„ *Vrankryk, met welke hy, na veele redenvoerin-*
„ *gen, besluit op eenen tyd veele Steden volkomen*
„ *onder zyn geweld te brengen: Dus verkreeg hy*
„ *Duinkerken, Dixmuiden, Dermonde, enz. Dog*
„ *Brugge, Aalst, Nieupoort, en Antwerpen ont-*
„ *brak hem, daar door binnen Antwerpen vyftien*
„ *honderd Franschen dood bleven, en noch meer*
„ *gevangen werden: dog werden verlost, overge-*
„ *vende de Steden, tot zyne grote verwarring.*
„ *Daar werd gehandeld om weder met hem te ver-*
„ *eenigen: Waar op de Prince van Orange zyn*
„ *gevoelen uit. Des word met den Hertog op*
„ *nieuws gehandeld. De Steden overleverende,*
„ *trok hy naar Duinkerken. De Prins van Oran-*
„ *ge trouwd de Dogter van den Admiraal, Grave*
„ *van Chastilion, daar door de Franschen meer*
„ *agterdogt kregen. Cornelis de hoge, met meer an-*
„ *dere Zamenzweerders, werden gedood. Eindho-*
„ *ven, Diest en Westerloo werden door Parma ge-*
„ *wonnen. De Staten nemen Woude. De Hertog*
„ *uit Duinkerken vertrekkende, werd de Stad, met*
„ *meer andere Steden, door Parma belegerd en ge-*
„ *wonnen, door toedoen van de Gentenaars en*
„ *Chimay. Biron vertrekt met de Franschen. Par-*
„ *ma neemt Steenbergen. De Staten beraadslagen*
„ *over de Reegering, dog alles raakt in verwar-*
„ *ring. Steelandt valt den Staten af, levert het*
„ *Kasteel van Rypelmonde. Zy verliezen Hulst,*
„ *Axele, Aalst, Zutphen, en het Land van*
„ *Waas. Imbysen komt te Gent. De kryg van Keu-*
„ *len, Aken en Tercera, word verhaald.*

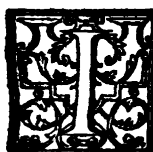
't Welk alles geschied is in achtien Maanden, terwyl de Hertog van Anjou, en de Prince van Parma het Gouvernement in handen hadden.

NE-

NEDERLANDSCHE

HISTORIE.

Elfde Boek.

N het voorgaande Boek hebben wy verhaald, hoe de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden hadden aangenomen François de Valoys, den eenigen Broeder van den Koning van Vrankryk, Hertog van Anjou en Alenſon; en hoe hy in dien rang de ſtad Kameryk ontzet en den vyand daar van gedreven had. Nu zullen wy verhalen, hoe hy verder in de landen gekomen is.

Na het ontzet van Kameryk heeft hy het zelve Leger niet weder kunnen gebruiken, vermits het meest beſtond uit Edelen en andere Vrywilligers, die hem gaerne dienden, en ook uit de benden Paerden van de Koninglyke Ordinantie: daarom heeft hy zyn eige Krygsvolk, onder den Grave van Rochepot, door Cales, langs het Zeeſtrand, in Vlaanderen gezonden, en beſloot zelf over Engeland derwaards te varen, om van daar raad en daad te ontfangen, dewyl hy, nog van den Koning, nog van de Koningin, zyne Moeder, nog van de Staten van Vrankryk, zulke hulp en aanvoering vorderde nog verkreeg, als zulk ene treflyke zaak, en daar Vrankryk zo veel aangelegen was, verdiende: waar over de Koning byzondere reden van onſchuld ſcheen te hebben; maar veele oordeelden, dat de afgunst, haat en nyd, met den Spaanſchen handel, meer vermogen op den Koning heeft ge-

had, dan de redenen, en des Ryks eer en voordeel: het welk den Staten der Nederlanden tegen hunne meening en verbond uitviel. De Koning van Vrankryk verontschuldigde zig, dat hy in geene Oorlogen tegen de Spanjaarden wilde treden, voor dat hy zag dat zyn Broeder met de Koninginne van Engeland getrouwd ware, vreezende, dat, als hy in den Oorlog zou zyn gewikkeld, de Koningin 'er dan met de Nederlanders zou uittrekken: en dewyl zy beide van eenen Godtsdienst waren, zo zouden zy hem des te ligter kunnen verlaten.

De Hertog van Anjou reist naar Engeland, den 1sten van Slagtmaand. 1582.

Waar over de Hertog voor de twede maal naar Engeland gevaren, en den 1sten van Slagtmaand daar aangekomen is, vergezelschapt van den Prince Dolphin, de Graven van Laval, St. Agnan, Fervaques, Chevalier Breton, Bacqueville, Tilliguy, Despruneaulx, en meer andere. Wegens de Nederlanden waren by hem, om zyne komst aan te dringen, de Heer van St. Aldegonde, en Justinus van Nassouw: hier by kwamen ook de Heeren van Daynsy, Gouverneur van Kameryk, Monsieur Dohayn, en Doctor Junius.

De Hertog verzoekt de Koninginne ten Huwlyk.

In Engeland heeft de Hertog op het Huwlyk zeer sterk aangedrongen, als eene zaak, die hy, om verscheide redenen, nodig oordeelde, voornamelyk om zyne reis in Nederland te verheffen, dewyl hy wist dat daar de gemeene man van ouds niet Fransch gezind was, en hem ook vreesden wegens zyne belydenis van den Roomschen Godtsdienst; al het welk de verbintenis van de Engelsche Koningin scheen wech te nemen, op de goede verwachting, die men alom van haare Regeering, macht en Godtsdienst had.

Huwlyksche Voorwaarde tusschen de Koninginne en den Hertog van Anjou.

Aangaande dit Huwlyk werd 'er op dezen tyd zo ver gehandeld, dat, den 22sten van Slagtmaand, de Koningin eene opentlyke belofte deed, hem op zekere Voorwaarden, die by den Koning van Vrankryk te voldoen waren, te trouwen. Hier op gaven zy elkanderen over en weder eenen Ring; waar op

prag-

FRANCOIS VAN VALOYS,
Hertog van Anjou, Alençon,
Brabant etc. Grave van
Vlaanderen etc.
GESTORVEN DEN 10 JUNY
M D LXXXIV.

J. P. dir.

pragtige Gelukwenschingen, aan beide zyden, van den Adeldom volgden. Op deze tyding heeft men in Nederland alom grote blydschap getoond, met Vuur-werken af te schieten, 't Geschut te lossen, en de Klokken te luiden, om daar door de Nederlanders eene goede gedagte van den voorsz. Hertog te doen krygen; maar verder is 'er niets van dit Huwlyk gevolgd, door dien de Koning de gemaakte Voorwaarden niet volbragt, gelyk de Koningin zich naderhand ook verontschuldigde by den Hertog en den Koning, voorgevende dat zy het Huwlyk niet dorst aangaan, dewyl hy wist, dat zy 't zelve niet mogt doen tegen den wil van haare Onderdaanen, die zy ook in eenen nieuwen Oorlog met Spanje zou brengen, daar zy meer zwarigheden uit te wagten had; doch zy bewilligde gaerne tot het verbond om den Hertog in Nederland by te staan; maar zy konden over de hoedanigheid van dezen bystand met den anderen niet over een komen. Nochtans heeft zy den Hertog met de uiterste vriendschap, gemeenzaamheid en beleefdheid over de drie Maanden daar gehouden, en hem eene goede zomme gelds gegeven en geleend: dus is hy, den 1sten van Sprokkelmaand, van Londen vertrokken, vergezelschapt van de Koningin, die hem uitgeleidde tot Kantelberg, drie Duitsche mylen van de Zee. Ter dezer plaatze is hy van haar gescheiden, en den 8sten van Sprokkelmaand aan de Zee-Duinen aan boord getreden in eenige Schepen van haare Majesteit, die daar toe bereid waren: hy was vergezelschapt van eenige Engelsche Heeren, die, wegens haare Majesteit, van den Hertog alle goede getuigenis zouden geven, en hem den Landen ten hoogsten aanbevelen, met belofte, dat, 't geene de Landen ten dienste van zyne Hoogheid zouden doen, haare Majesteit het zou rekenen aan haar Perzoon gedaan te zyn. Deze Heeren waren de Grave van Leycester, de Heeren of Lorden Hauwaert, Opper Admiraal van Engeland, en Hunsdon, alle drie van den Raad van haare Majesteit, en

De Hertog van Anjou gaat t'Scheep naar Nederland.

De Hertog word geleidt en aanbevolen van de Koningin.

den 8sten van Sprokkelmaand 1582. en Ridders van de Hooge Orde des Kousfebands, met meer andere Heeren of Lords, als Willoughby, Winfor en Chesfield: ook noch veele Ridders, als Sir Philips, Sidney, Charles Parrat, Rusfel, Drewery, Bonccher, Hunsdons drie zonen, de Broeder van Haward, en veele andere: zo dat 'er wel honderd Engelsche Edellieden, en driehonderd bedienden waren, welke alle hem tot Antwerpen geleiden moesten.

Aankomst van den Hertog van Anjou in Zeeland. Als hy met deze alle, den 8sten van Sprokkelmaand, t' Scheep gegaan was, is hy den 10den te Vlisfingen aan Land gekomen, daar hy met groote eerbied ontfangen werd, en daar zo eene meenigte Geschut gelost werd, dat men het te Calis hoorde. De Prinçen van Orange en Espinoy, zich twemaal ter Zee begeven hebbende, om hem te ontmoeten, ontfingen hem eerst toen hy uit zynen Boot aan Land treden zou: De Prins van Orange ontfangt den Hertog van Anjou. daar de Prins van Orange, zyne kniën omhelzende, tot hem zeide, dat hy zeer verblyd was dien gelukkigen en lang verwagten dag te zien, waar op hy de eer mogt genieten om zyne Hoogheid te begroeten, en hem zynen dienst, middelen en leven aan te bieden, hopende dat de Landen, na veel uitgestaan te hebben, door zyne Hoogheid volkomen verlost zouden werden. Waar op de Hertog, hem omhelzende, kort en zaaklyk antwoordde. De andere Edelen en Staten der Landen verwelkomden hem ook insgelyks. De Hertog heeft dien nagt op 't Stadhuis zyn verblyf gehouden.

Anjou's inkomst binnen Middelburg. 's Anderendaags, vermits het koud was, is hy van Vlisfingen te voet naar Middelburg gegaan, daar hy ook pragtig ontfangen werd. Voor de Poort werd hy gegroet van de Staten der Graaflykheid van Zeeland, die hunne blydschap toonden over zyne komst, en hem gelukwenschten over de goede uitkomst van zyne gemaakte Vreede in Vrankryk, de verlosfing van Kameryk, en zyne reize naar Engeland ten hunnen voordeel. Van de Poort tot zyne verblyfsplaats waren affchutzels gesteld, vier schreden

van

van elkanderen, en over beide zyden brandende Toortzen, daar de Burgers in tien Vaandelen, zo buiten als binnen, in de Wapenen ſtonden. Langs de ſtraten en op de torens waren grote kunſtige vuuren; en dus werd hy met het geluid der Trompetten ingehaald. Ook werd op 't Stadhuis een kostelyk Banket gegeven, tot verwondering van alle vreemde Heeren, wegens de pracht en kostelykheid der Stad, in zo een klein Eiland gelegen: digt by deze Stad lagen nog drie andere goede Steden, ſtaande niet verder dan eene myl van elkanderen, welke hy ook heeft gaan bezien, als ook de toebereiding der vierenvyftig ſchepen, die hem, de Schelde op, naar Antwerpen zouden voeren.

Den 17den van Sprokkelmaand is hy met zyn gansch Hofgezin t' Scheep gegaan, en 's anderendaags gekomen voor Lillo, eene ſterkte die de Antwerpenaars daar gemaakt hadden op den Dyk in de Prochie van Lillo, daar de Rivier het ſmalſte is, loopende genoegzaam door het doorgeſtooke Land, rondom 't voorſz. Fort, daar de Hertog vernacht heeft, om den 19den zyne blyde Inkomst te Antwerpen te doen.

'S Morgens is hy met alle zyne Oorlogs-ſchepen, verçierd met Vlaggen en Wimpels, zeer zegenpralende voor Antwerpen nevens 't Kasteel gezeild, daar alle de Kajen of Werven met omtrent twintig duizend gewapende Burgers bezet waren, 't geene zelden of nooit elders gezien was, welke zo wel toegerust waren, dat drie der beste Steden van 't Christenryk zulke ſchoone Wapenen van Burgers niet zouden kunnen toonen. Deze kwamen den Hertog binnen en buiten de Stad te gemoed, en groetten hem met allerhande Geſchut, daar op die van de Schepen antwoordden. Op 't Kiel buiten de Stad trad hy uit het Schip, daar hem de Staten van Braband, en Magiſtraat van Antwerpen met hunne Trompetten, Vrede-Gezanten, en andere Officieren te Paerd ontfingen. 't Veld was bezet met twintig

Inkomst van den Hertog van Anjou te Antwerpen, den 19den van Sprokkelmaand, 1582.

Vaandelen Burgers met hun Paerde Volk. Nevens de buite Muuren van 't Kasteel was een Toneel bereid, en verçierd met eenen gulden Stoel, daar op de Hertog, vergezelschapt van de voornaamste Engelsche en Fransche Heeren, door de Staten van Braband, de Edele, en Gedeputeerde der Steden geleid werd.

Redenvoering der Staten van Braband aan Anjou.

Als hy nu in den voorsz. Stoel zat, en de Heeren Staten aan zyne beide zyden, heeft de Raadsheer, Doctor Hessels, wegens de Baanderheeren, Edellieden en Gedeputeerde der Steden van Braband, hem verklaard, dat zy Godt dankten over zyne blyde aankomst, en hem verkooren hadden tot hunnen Landsheer en Beschermer tegen den Koning van Spanje, dien zy wettig afgevallen waren, verhalende de oorzaken, en dat zy daar waren, om hem Manschappen te beloven, en den Eed van getrouwheid en gehoorzaamheid te doen naar behoren.

Redenvoering des Hertogs van Anjou aan de Staten van Braband.

Waar op de Hertog antwoordde, en hen ten uitersten bedankte, dat zy hem boven andere Vorsten verkooren hadden, om hen van de Spaansche tyrannye te verlossen, en naar hunne Wetten en Voorregten te regeeren, hun verzekerende, dat de rechtvaerdigheid van hunne zaak, hunne eerlykheid, en de liefde, die zy hem betoonden, hem bewogen hadden hunne bescherming te aanvaerden, en daar toe te gebruiken alle de middelen, die Godt hem te binnen bragt, en die de Koning van Vrankryk, zyn Broeder, en de Koningin van Engeland door gunste hem zouden aan de hand geven, ja zelf zyn goed en bloed te zullen wagen.

De Hertog van Anjou wordt ingehuld als Hertog van Braband.

Daar na werden de Artykelen van de blyde Inkomst gelezen in 't Duitsch, daar eene vertaling in 't Fransch met een nieuw voorwerk by was, die hy bezwoer in de handen van den Heer Diderik van Liesvelt, Kançelier van Braband, op het Euangelie-Boek, dat dezelve hield. Daar na deed hy op dezelve manier eenen tweeden Eed aan de Baronnen, Edelen, Steden en Leenheeren, van hun te zyn een

goed en rechtvaerdig Landvorst, en die niet te handelen naar zynen wil, noch by wege van daad, maar in rechtvaerdigheid, en naar hunne Voorregten.

Daar na werd des Hertogs lange slepende Mantel en Hoed gebragt, die beide van Karmozyde Fluweel waren, gevoederd met bonte Ermynen, met groote Omslagen: dezen Mantel heeft hem de Prins van Orange aangedaan, en den knoop voor sluitende, zeide hy, dat die vast moest gesloten zyn, op dat niemand hem dien Mantel mogt afrukken. Daar na zette hy hem den hoed, met de behoorlyke Ceremoniën, op 't hoofd, hem veel geluk als Hertog van Braband wenschende.

Toen deden hem ook de Staten den Eed van getrouwheid, door den mond van den voorsz. Kançelier, welke van woord tot woord nagesproken werd van de voorsz. Baanderheeren, Edelen en Gedepu teerde, bewyzende hem alle eerbied, en belovende Manschappen, getrouwheid en gehoorzaamheid.

Als deze Eeden onderling gedaan waren, heeft de Magistraat van Antwerpen, door den Pensionaris, Johan van den Werke, eene aanspraak wegens de Stad en het Markgraafschap des heiligen Ryks gedaan, den Volke verkondigende, dat de Hertog aan de Stad Antwerpen, en het Markgraafschap den behoorlyken Eed zou doen, en dat men Godt bidden zou, dat zulk eene zo heerlyke daad mogt strekken tot eer van zynen H. Naam, tot verzekering en welvaard des Lands, en tot vermeerdering van de eer en roem van zyne Hoogheid. Na dat deze aanspraak in 't Brabandsch gedaan was, lag de Hertog den Eed af in handen van den Heer Amptman Stralen, (hoewel de Burgermeester, Heer Philips van Schoonhoven, Heer van Wauroje, voorwendde, dat het zyn Ampt was,) welke den Hertog eenen vergulden Sleutel gaf, tot een teeken van onderdanigheid, welken zyne Hoogheid hem weder gaf, belastende dien zynent wegen getrouw te bewaren.

De Hertog word ingehuld als Markgraaf des H. Ryks.

Als alle deze plegtigheden en ceremoniën vol-

 bragt

bragt waren, hebben de Vredegezanten van Braband, Limburg, Lotryk, en andere met luider stemme geroepen, *Vive le Duc de Braband*, met groot geklank van Trompetten, onder 't griel van 't Volk veele goude en zilvere Penningen werpende, voorzien op de eene zyde met 's Hertogs beeltenis, met het opschrift, *Hertog van Braband*, en op de andere zyde zyne Zinspreuk van de opstaande Zon, die alle duisterheid en onweer verdryft, met *Fovet & discutit*, dat is, *Koestert en verdryft*: teweten, dat hy, als eene opstaande Zon, alle donkerheid en duisterheid hoopte te verdryven, en alle Vrugten te koesteren.

Hier na is de Hertog op een wit Napels Paerd, kostelyk behangen, door de Keizers Poort in de Stad gereden. De Voorryders waren de Sargiants Majors, met den Stads Boden en Trompetten. Deze werden te Paerd gevolgd van de Hoogduitsche en Oostersche Kooplieden, welke, naar hunne manier, wel uitgedost waren. Daar na volgden de Engelsche, alle op eenerlei wyze met Kazakken van zwart Fluweel gekleed. Na deze volgden de Kollonels en Kapitains der Stad met veele Edellieden, zo van den Lande, als Fransche en Engelsche: hier op volgde het Lighaam der Stad, teweten, alle andere Officieren en Magistraten, alle met zwarte Fluweele Mantels eenerlei gekleed. Na deze de Trompetten der Staten, met de Heeren Staten: eerst de Gedeputeerden der Steden, en daar na de Edelen van Braband. Agter hen kwamen de Kançelier en de Graaf Lamoraal van Egmond, Broeder van den Graaf van Egmond, Baanderheer van Gaasbeek. Vervolgens de Zwitsers en Hellebardiers. Hier op kwamen de Fransche, Engelsche en Nederlandsche Heeren. Daar na volgde de Markgraaf van Antwerpen bloods hoofds, dragende eene Roede van Justitie. De Baanderheer van Merode, Heer van Petersen, dien dag den staat des Maarschalks van Braband bedienende, droeg een blood zwaerd voor den Hertog. Zyne Hoogheid

heid zelve, dien veele jonge Heeren volgden, met zyne Fransche Garde, was omringt met de Gildebroeders der oude Gilden van de Hand- en Voetboog en Koloveniers, met zulke schoone Wapenen, als men vinden kon, welke dienden tot 's Hertogs Lyf-bewaarders. Aan de Poort wachtten hem zes Edellieden van de Stad op, met eenen Hemel van gekruld goud Laken, dien zy door de geheele Stad boven zyn Hoofd droegen.

Binnen de Poort ontmoette hem de Triumph-Wagen, *des Verbonds* genoemd; daar op zat de Maagd van Antwerpen, met haar bygevoegd gezelschap. Verder waren in de Stad gestelt verscheide *Arcus Triumphales*, of stellagien met Beeltenissen, schouspeelen, met haare bedieningen langs zynen weg, zeer heerlyk, cierlyk en kostelyk, alzo de Nederlanders in dergelyke künsten byna alle andere Natiën te boven gaan: en dit voor zo veel 's Lands staat en des tyds kortheid toelieten: want zy hadden maar zes dagen tyd gehad om zig gereed te maken. 's Hertogs zegenpralende blyde Inkomst te Antwerpen.

Veele dagen zyn 'er vermakelyke Speeltuigen door de gansche Stad geweest. De Burgers stonden op alle ruime plaatzen der Stad onder hunne Vaandelen in fraaje slag-orden; en dus is de Hertog zeer laat des avonds, als het reeds donker was, in zyn Paleis gekomen. De gansche Stad was vol Toortzen, Fakkelen en Vuuren op de straten en torens, zo dat zy scheen in vuur en vlam te staan. De Vredegezanten zaaiden hier en daar de voorn. goude en zilvere Penningen. Twe of driehonderd Misdadigers en Gebannene volgden den Hertog bloods hoofds, gebonden aan eene koort, en genade van hem begeerende, 't welk zy verkregen. By zyne komst op 't Paleis werden 'er wel twintig of dertig duizend Bussen te gelyk afgeschoten, en binnen een half uur was de gansche Stad in alle stilheid ontwapend, en wel in eene goede orde, tot elks verwondering. Vervolgens werd weder twe of driemaal al het grof Geschut, dat rondom de Stad was, gelost. Die

hier

hier van eenig nader berigt begeert, leze de Boeken, die in druk zyn uitgegeven, met de beeltenissen van de *Arcus Triumphales*, en deszelfs opschriften en beduidingen, inhoudende alle de Plegtigheden van deze blyde Inkomst.

De Hertog wordt ingehuld te Antwerpen, den 22sten van Sprokkelmaand, 1582.

Des Donderdags, den 22sten van Sprokkelmaand, is de Hertog gekomen op het Stadhuis, voor 't welk eene groote geschilderde en vercierde stellagie gemaakt was, daar hy den byzonderen Eed aan de Stad Antwerpen gedaan heeft, met eene behoorlyke aanspraak, uitlegging en plegtigheden, en zulks in handen van den voorsz. Burgermeester, Heer Philips van Schoonhoven: vervolgens las de Pensionaris den Eed, dien de Magistraat en 't volk moest doen, die ook terstond gedaan werd, eerst van den Amptman, en daar na van de Overheid en het Volk, hem den zelven, met opgestoke Vingers, naasprekende. Hier op werd 'er weder geld gegooid, en groot geluit van Trompetten gemaakt: op 't Stadhuis werd hem, en den ganschen Franschen en Engelschen Adel een kostelyk Banket gedaan.

's Anderen daags zyn de Engelsche Heeren vertrokken, heerlyk hun afscheid nemende, en alle aanbevelingen aan den Lande wegens hunne Koninginne doende.

Die van den Gereformeerden Godtsdienst wenschen den nieuwen Hertog geluk.

De Gedeputeerde der Hervormde Kerken werden door den Prins van Orange by den nieuwen Hertog aangediend, die hem en den Lande gelukwenschten over zyne blyde Inkomst, hoopende dat de Landen het zelve geluk zou overkomen, 't geene zy by den vorigen Hertog van Bourgogniën, gesproten uit den huize van Vrankryk, genoten hebben: hier by verhaalden zy deszelfs deugden, welke zy hem baden te willen volgen: ook die van zynen Grootvader, den Koning François, den Vader der geleerdheid: zy hadden last om dezelve te vorderen, hem biddende de Eischers hier van in zyne bescherming te willen nemen. Verder beloofden zy hem alle trouw en onderdanigheid, naar hun vermogen, en wenschten hem

hem eindelyk een zalig geluk en 's Lands Vrede: Godt, den Vorst der Vorsten, biddende, hem te geven Davids Vroomheid, Salomo's Wysheid, en Ezechias Yver tot zynen roem.

Waar op de Hertog antwoordde, dat hy zeer verheugd was zodanige eendragt en verwilliging des Volks te zien, dat hy hoopte zo te regeeren, dat zy in hunne verwagting niet te leur zouden gestelt werden: dat hy de regeering van zyne Voorzaten en oude Ooms zou tragten te volgen, hen bedankende voor hunne goedhartigheid, en dat hy hen en alle het Volk in zyne bescherming nam, hen biddende, dat zy volhardende in hunne belydenis zouden voortvaren: dat hy wilde de Geleerde voorstaan, gelyk hy reeds gedaan had. Antwoord des Hertogs aan de Gereformeerde.

Alzo nu François, de Zoon en eenige Broeder van den Koning van Vrankryk, Hertog van Braband was, en dat (gelyk reeds verhaald is) acht Maanden te vooren de oeffening des Roomsch Katholyken Godtsdiensts opgeschord was, alleen met toelatinge van het Doopen, Trouwen, Zieken bezoeken en Dooden begraven, zonder Kerkgewoontens en merkelyke vergadering, zo hebben de Roomsch Katholyke van den Hertog, die zelf dus gezind was, de oeffening van hunnen Godtsdienst verzocht, 't welk hy hun om vele redenen niet weigeren kon: schoon hy daar door in groot nadenken by veele geraakt is, heeft echter de Stad, met alle haare Leeden toegestaan de voorsz. opschorting af te doen, en de Kerk van S[t]. Michiels Klooster voor de Roomsch Katholyke te openen, het welk, den 15[den] van Lentemaand 1582, afgekondigd en uitgeroepen werd, met voorwaarde, inhoudende als volgt:

Alzo zyne Hoogheid is geopend de Kerk van S[t]. Michiel, tot de oeffening van den Roomschen Godtsdienst, voor hem, dien van zynen Hoove en gevolg, en de geene, die zyne Hoogheid zal gelieven daar toe te laten: *Zo is 't*, dat myne Heeren de Oeffening van den Roomsch Katholyken Godtsdienst te Antwerpen.

pen weder toegelaten, den 15den van Lentemaand 158[illegible].

de Schout, Burgermeesteren en Schepenen hebben bevolen en vast gestelt, en beveelen en stellen vast by deezen, om alle verwarring en disorde te verhoeden, en deze Stad en Burgers, met de Ingezetenen van dezelve, in eendracht en vrede te onderhouden: dat de voorsz. Burgers en Ingezetenen, begeerende de voorsz. oeffening te volgen, mitsgaders de Priesters, die zyne Hoogheid zal verkiezen, zullen gehouden zyn den Koning van Spanje en zyne Aanhangers af te zweeren, en byzonderen Eed te doen, zo aan zyne Hoogheid, als aan de Stad, in handen der Kommisfarisfen, die daar toe zullen gesteld worden, en ten dien einde zich zullen laten vinden in S^t^. Michiels Klooster, in 't Kapittel-Huis, en zulks eer zy in de voorsz. Kerk zullen moogen gaan, op pœne in de voorsz. Ordonnantien begreepen: En op dat daar door aan alle vreemden van den voorsz. Godtsdienst geene gelegenheid gegeven werde binnen deze Stad te komen wonen, en te verhoeden de opspraak en ongeregeldheden, die anderzins daar uit zouden kunnen ryzen, zo is ook wegens de boven gemelde bevoolen, dat niemand de voorsz. oeffening zal mogen gebruiken, dan die de drie laatst gelede Jaren verblyf binnen deeze Stad hebben gehad, en dat de geene, die geene Wapenen gedragen hebben noch dragen moeten, in de voorsz. Kerk zonder Wapenen zullen moeten komen, en dat men nergens anders binnen deeze Stad de voorsz. oeffening zal mogen doen, dan naar luid van de voorgaande Ordonnantie, op pœne daar in begrepen. Verbiedende verder scherpelyk een ieder, van wat aanzien, staat of geboorte hy zy, de een den anderen, ter oorzake van het verschil des Godtsdiensts, op de Wacht of elders te verongelyken, kwalyk bejegenen of misdoen, met woorden of werken, in geene manieren, op pœne dat de geene, die hier tegen zal doen, aan lyf en goed, naar gesteldheid der zaaken, zal gestraft werden.

By

By deeze Afkondiging werden alle Roomsch Katholyke gedwongen aan den Hertog den Eed te doen, en den Koning van Spanje af te zweeren, naar eene ontworpe forme: waarom veele Katholyke liever nalieten de Mis te hooren, dan Eed te doen: en hoewel zy in 't eerst daar toe zeer aangehouden, en het nu verkregen hadden, werden 'er echter byna niet dan Vrouwen gevonden; doch zy allengjes zich verstoutende te komen, zyn eindelyk genoodzaakt, door eene Publicatie van den 11den van Grasmaand, om in de Kerk den Eed voor Kommissarissen te komen doen, op verbeurte van 200 Guldens ten behoeve van den Armen. Ten laatsten werd aan alle Ingezetenen, door eene Publicatie van den 13den van Zomermaand, gelast, elk onder hunnen Kapitain, binnen drie dagen, den voorn. Eed te komen doen, op pœne van gebannen te zullen werden.

Gemeene dwang om den Hertog den Eed te doen, en den Koning af te zweeren.

De Hertog heeft ook raad gehouden met de Staten des Lands over alle aanstaande gevaren, de verzekerdheid van de beloofde twemaal honderd duizend guldens ter Maand hem wel op te brengen, en over de zaken des Oorlogs. De Brabanders hadden tot hunnen laste de Guarnizoenen van Lier, Mechelen, Brussel, Herentals, Diest, Vilvoorden, Hoogstraten, Westerloo, een gedeelte van Bergen op den Zoom, de sterktens van Lillo, Willebroek, Margriete Schans, en de Oorlogs-Scheepen, voor welke de Hertog nu zorgen moest. In Braband, en daar omtrent viel weinig in den Krygshandel in 't afloopen der Guarnizoenen van geene zyde voor. In Vriesland heeft der Staten Volk, over het Ys, Meppel en Bronkhorst ingenoomen. In Vlaanderen heeft het Guarnizoen van Meenen by Warkoin veele aanzienlyke met hunne Paerden en Rytuig door list gevangen gekregen, schoon zy van twe honderd Albanoyssen Paerden geleid werden.

Meppel en Bronkhorst van de Staten ingenomen.

Die van Vlaanderen hadden toen ook grooten last van Guarnizoenen te houden, teweten, meer dan hon-

honderd dertig Vaandelen Voetknechten, en twintig Kornetten Paerdevolk.

Lens in Artois ingenomen en weder verlooren.

Een Kapitain Brave, met andere Franschen, nam behendig, wegens den Hertog van Braband, de Stad Lens in Artois in, 't welk de Heer van Montigny terstond berend en bezet heeft met Ruiterye; dog werd van het Guarnizoen van Kameryk, in gevaar van zyn Perzoon, met eenig verlies daar van gedreven, zig bergende in de voorburgten van Douay. Dog alzo die van Lens nog van alles niet voorzien waren, en geweldiger bezet werden, zyn zy genoodzaakt geweest die plaats met verdrag te verlaten, den 1sten van Grasmaand, 1582.

De Malcontenten, en die van Artois en Henegouwen, bewilligen weder Spaanch en vreemd Krygsvolk in te nemen.

De Prins van Parma heeft, na het inneemen van Doornik, zyn Volk wat laten rusten, en zich vermaken in de omleggende gewonne Steden, daar zy zich wel deden dienen, koesteren en van de Burgeryen betalen: ondertusschen heeft hy grooten Raad gehouden met de Staten van Artois en Henegouwen, zo op het Gouvernement generaal, daar in de Hertogin, zyne Moeder, die te Namen was, bedekt zyne Voorstandster was, als op het weder inbrengen van vreemd Krygsvolk, daar toe de Staten eindelyk bewilligt hebben, niettegenstaande de verbintenis, met den Koning aangegaan, waar by de Spanjaarden en Italianen de Landen moesten ruimen, bybrengende dat deze Artykel was verzocht, op hope, dat ook de andere Landen zich met hen vereenigen zouden, 't welk niet gevolgd was, maar hadden de Franschen, hunne oude vyanden, geroepen en ingebracht. Met dit besluit werd de Abt van St. Vast naar Spanje gezonden, die nochtans te voren eenige vuile Schriften tegen het Spaansch Gouvernement had uitgegeven, die wy zelf gezien hebben. Waar op in Spanje twe Regimenten Spanjaarden, en twe Italiaansche, met Hoogduitschers, en vreemd Paerde-Volk, met omtrent zeven honderd duizend Dukaten, bevolen werden. Te voren had de Koning, 't geene hy nu ook deed, eenige Nederland-

Nederlandsche Heeren

sche

sche Heeren met hooge Eernamen vereerd; den Burggraaf van Gend had hy Marquis de Roubays of Rysborg gemaakt: den Heer van Capres, Graaf van Hennin Letart: den Heer van Vaulx, die voor Doornik gebleven is, Graaf van Busquoy, en andere meer. met eernamen verciert.

Den 18^{den} Maert, 1582. is de Prins van Orange door zyn hoofd geschooten geweest van eenen Biscain, Jan Jauregui, van hooger hand bewerkt door eenen Johan de Isoncha, te Victoria geboren, en andere, die uit Spanje schreven aan eenen Biscainschen Koopman, Jasper de Anastro, die zy wisten, dat door tegenspoed verarmd was, en derhalven Banquerout zou moeten speelen: deze, door Isoncha van den Koning beloofd zynde, met onderteekening van zyne hand, te zullen ontfangen tachtig duizend Dukaten, en een Kommenda van St. Jakob, zo hy den voorsz. Prins kon ombrengen, heeft, half wanhoopig, dit stuk zyne Komptoir-Knechts, Anthony de Venero, en Jan Jauregui te kennen gegeven, over zynen tegenspoed en ongeluk zeer klagende, hun moed gevende en vermanende, om, volgens den last, den Prins te dooden, alzo hy zelf het niet dorst doen: ook gebruikte hy beweegredenen van daar door te verdienen eene eeuwige zaligheid, en boven dien grooten lof en rykdom, mitsgaders het kleine gevaar, dat 'er in stak: want als de Prins dood, en eene eeuwige rust en Religions-Vrede aan Antwerpen aangeboden was, zouden zy hem niet alleen het leven schenken, maar ook zeer verheffen. Een van deze wilde daar niet aan; de ander, genoemd Jan Jauregui, een jong onbedreve en zeer geringe Knecht, oud drieëntwintig jaaren, werd bewogen, en nam dat bestaan op zich; daar toe hy in 't Hof van den Prins ging bespieden, (alzo hy goed Nederlandsch sprak) hoe hy best zulks ter uitvoer kon brengen, het zy met eene Bus, als de Prins aan tafel zat, of anders. Verhaal van het eerste doorschieten des Prinsen van Orange.

Ten laatsten besloot hy hem te doorschieten, en ging by eenen Munnik, Anthony Timmerman genoemd,

noemd, die ten Huize van zynen Meester gewoon was de Mis te komen doen, biechten, hem 't feit aanzeggende, die hem daar van vry sprak, om dat hy het aannam tot Godts eere, en uit yver des Roomsch Katholyken Godtsdiensts, sterkte hem, en gaf hem het Sacrament. Tegen den tyd, dat het geschieden zou, is de voorsz. Anastro, de Meester, naar Calis in Vrankryk vertrokken, om daar de tyding te ontfangen. Dus is Jauregui op Zondag 's namiddags, den 18den van Lentemaand, na dat hy gebiegt, de Mis gehoord, en eenen teug Malvosye Wyn gedronken had, gewapend naar het Kasteel te Antwerpen gegaan, daar de Prins t' huis lag, en daar hy dacht dat de Prins zyne Maaltyd deed in de groote Zaal, met den Graaf van Hohenlo, Laval, zyne Kinderen, zyns Broeders Zonen, en meer andere. Als hy opgestaan was, en naar zyne Kamer ging, heeft hem deze Jauregui, een kort jongman zynde, en by de deur staande, met eene Pistool doorschoten, gelaaden met eenen Kogel, die onder zyn rechter oor inging, en zyne linker kaak uitkwam. De Koogel pasfeerde door het verhemelte van zynen mond, onder zyne boventanden. De Prins wist niet, volgens zyn eigen zeggen, wat het was, en meende, dat 'er een stuk van 't Huis gevallen was, alzo hy niet voelde, dat hy zo getroffen was: doch hy werd kort daar na flaauw, en van de Omstanders vast gehouden. Terstond gaven de Heeren en Edelen, zulks ziende, den Spanjaard drie of vier steeken, en de Helbardiers staken hem verder dood. De Prins ondertusschen tot zich zelven komende, en merkende wat 'er gebeurd was, voelende en ziende den brand in zyn hair, en het getier om den Moorder, riep; dood hem niet, ik vergeve hem mynen dood: en naar de Fransche Heeren ziende, zeide hy; zyne Hoogheid verliest eenen getrouwen Dienaar. Hier op werd hy in zyne Kamer geleid, dewyl hy niet wel kon gaan, schoon hy door den slag niet gevallen was.

Jan Jauregui doorschiet den Prins van Orange, daar over hy zelf werd dood gestooken, den 18den van Lentemaand, 1582.

Dit maakte terstond een groot getier door de Stad; maar door de goede burgerlyke regeering van Antwerpen is terstond de gansche Stad in de Wapenen gekomen, elk op zyne Wacht, en hebben alle kettingen gespannen, dat geene der Kollonels of Kapitains herwaards of derwaards konden loopen. De Hertog van Braband, die in het Klooster van St. Michiel huisvestte, dit hoorende, en voorvallende op zynen geboorte-dag, als hy een Feest van Tornojen en Banket gereed had doen maken, was met zyn gansch Hofgezin zeer ontsteld. De Prins, aan den anderen kant, zeer bekommerd voor den Hertog, klaagde, dat hy noch zo veele moeiten zou hebben, en vermaande de Omstanders, alzo hy meende te sterven, tot stilheid, onderdanigheid en getrouwheid, zeggende, naar den staat en gelegenheid van dien tyd, geenen beteren Beschermheer voor de Landen te weten.

Merkwaerdige orde der Stad Antwerpen.

Ondertusschen bezette de Graaf van Hohenlo alle de deuren van het Huis met eene Wacht, en men begon den eenen en anderen te betichten en verdacht te houden. Als des Prinçen Zoon, Prins Maurits, bezig was met het beschouwen van des Moordenaars lighaam, vond hy de Pistool met zekere Brieven, eenen Jesuitschen Catechismus, en een Tafel-Boekje, vol geschreven met Spaansche Gebeden, Beloften en andere dingen, waar door zy merkten, dat het Spaansch werk was, het welk terstond de Fran- ontschuldigde. Deze gedenkschriften hielden in, hoe hy zich moest schikken, om zyn leven te verzekeren, en ook Gebeden aan Heilige, Engelen en Godt: onder andere biddende den Engel Gabriël zyn Middelaar voor hem by Jesus Christus, en zynen dierbaren Zoon te zyn (even of Christus eenen Zoon had) ook by de Maagd Maria, dat hy daar zyn voornemen mog volbrengen. En op dat hy over dit feit niet schielyk mog sterven, beloofde hy, zo hy het ontkwam, eene Week met Water en Brood te vasten. Verder had hy op die

Spaansche en Maraansche onwetenheid.

voorwaarde veelerhande beloften gedaan van Kroonen, Rokken en wat des meer zy aan Crucifixen en Maria's Beelden in Spanje te geven, en dergelyke, waar uit bleek, dat deeze Jauregui een gemeen, onnozel en bedroge Jongman was, die, op hoop van den Hemel, en eeuwigen waereldschen lof by zyne Katholyke Spanjaarden te verdienen, (op zyne Gebeden aan Heiligen en op de beloften vertrouwende, dat hy 'er het leven wel zou afbrengen) tot zo eene daad gebragt was.

De doode Moordenaar werd op een Schavot opgerecht, en dus naar de Markt gevoerd om bekend te worden. Hierom werden de andere Komptoir-Knecht van Anastro, Antony Venero genoemd, en de Biecht-Vader, Antony Timmerman, gevangen, welke, alle de omstandigheden en hunne schuld bekend hebbende, op een Schavot gewurgt, en daar na gevierdendeeld werden. Hunne vierdedeelen en Hoofden, mitsgaders die van Jauregui, werden op de Bolwerken des Kasteels gesteld, welke de Jesuiten naderhand, in den Jaare 1586, als Parma de Stad gewonnen had, plegtig hebben afgenomen, en als Heiligdommen bewaard.

Onbedachtheid der Jesuiten.

Des Prinçen wond vertoonde zich in het eerst geneeslyk, vermits de Aderen, door de hitte des vuurs, zo na geschooten, dat het zyn hair brandde, geschroeid, en dus wonderlyk van bloed gestopt waren. Maar veertien dagen daar na viel de Roof van de geschroeide Aderen, en begon zeer te bloeden, zo dat hy wel twaalf pond bloed verloor, en de Medicyn-Meesters tapten hem nog wel twe pond bloed af, om het bloeden der Wond te verpoozen: doch het scheen niet stoplyk te zyn; maar de Ader werd dag en nacht met eenes menschen Vinger toegestopt gehouden, en door Godts langmoedigheid, en de naerstigheid der goede Meesters (onder welke was *Doctor Josepho Michaëli van Luca*) wonderlyk en tegen 's Menschen verwachting genezen, waar in de Gravin van Zwartzenburg, zyne Zuster, eene

Wonderlyke genezing van des Princen wonden.

vrood

vroome, kloeke en geſchikte Vrouw, zonderlinge zorgvuldigheid en naerſtigheid bewees.

De Burgerye van Antwerpen, die in 't eerst de Franſchen uit wraak op het lyf ſcheenen te willen loopen, toonden door veele middelen de gunst, die zy met de Magiſtraat den Prinçe toedroegen: onder andere vierden, zo wel die van de Franſche als Nederlandſche gemeente, des Woensdags, vier daagen na den ſcheut, eenen Vast- en Bededag, byzonder ingeſteld door last van de Magiſtraat, het welk geſchiedde met zulken yver en menigte van Volk, die meest den ganſchen dag in de Kerk bleven, Sermoenen hoorende, biddende of zingende, dat desgelyks te Antwerpen nooit gezien was, en dat alles met het ſtorten van veele tranen. Andermaal, als hy, den 2[den] van Bloeimaand, wegens zyn herſtel, zynen Kerkgang deed, hebben die van den Gereformeerden Godtsdienst daar over ook eene dankzegging gehouden.

Groote liefde, den Prince betoond door de Burgerye van Antwerpen, in het vieren van plegtige vastdagen.

De Prinçeſſe van Orange, Charlotte de Bourbon, over de kwetzuur van haaren Gemaal zeer verſchrikt zynde, is, na dat de Prins begon te genezen, zelve krank geworden, en zeer Christelyk geſtorven den 5[den] van Bloeimaand. Zy werd den 9[den] zeer plegtig begraven te Antwerpen in de groote Kerk, aan de Noordzyde, in de Beſnydenis-Kapel, het Lyk vergezelſchapt zynde met meer dan twaalf honderd Perzoonen, en werd zeer beklaagd.

Dood van Charlotte de Bourbon, Princesſe van Orange, den 5den van Bloeimaand, 1582.

Zy was de Dochter van Louis de Bourbon, eerſte Hertog van Montpençier, van 't Koninglyk Huis en Bloed van Vrankryk. Haare Moeder, Vrouwe Jaquilini van Louy, had haar genoegzaam heimelyk, uit vreeze voor haaren Vader, in den hervormden Godtsdienst opgebracht, en, om dat 'er veele Kinderen waren, werd zy in het Klooster van Jovarra gedaan, daar zy de voornaamſte was, behoudende nogtans inwendig haaren aangenomen Godtsdienst, overreed van haare Nicht, Johanna Chabot, Abdes van het Klooster van Paraclite, die mede van den Godtsdienst was, en echter in

Charlotte, Prinçes van Orange, eene Klooster-Vrouw in haare Jongheid, nogtans getrouwd

met bewilliging van haaren Vader.

in 't Klooster bleef, tot dat de Oorlog haar daar uit dreef, de kleeding dragende, zo lang zy leefde. Deze Vrouw Charlotte vluchtte, omtrent den Moord van Parys, naar Duitschland, by den Keurvorst en Palts-Graaf, Frederik, en by haare Zuster, die getrouwd was met François de la Merche, Hertog van Boillion, en Heer van Sedan. Het Hof van Vrankryk hier over beroerd zynde, werd de President de la Thou van den Koning gezonden, om des aangaande goede kennis te nemen.

Vrouw Charlotte vlucht in Duitschland.

Haar Vader, de Hertog van Montpençier, den Hervormden Godtsdienst zeer vyandig zynde, was zeer verstoord: waarom de Keurvorst voor haar aan hem zeer vriendelyk geschreven heeft, haare onschuld toonende, door dien zy den dwang van haar geweten niet langer kon verdragen, biddende, dat hy het haar ten besten wilde afnemen, enz. Montpençier antwoordde, dat het hem van harte leed was, en dat hy geene onschuld kon aannemen, haare stoutheid zeer berispende, dewyl zy, uit eige beweeginge, haare belofte, God, hem, en haare Moeder gedaan, verbroken, en zo lichtvaerdig de Vaderlyke eerbied gekrenkt had, zich onverzoenlyk toonende, ten ware zy, op zyne goede vermaaning, weder naar Vrankryk keerde, en den Koning, en hem, haaren Vader, gehoorzaamheid bewees; waarom hy den Keurvorst vermaande zyn best daar in zo te doen, gelyk hy wilde dat hem in zo een geval van Vorstelyke Vrienden en Nabestaande mogt geschieden; en dat hy aan zyn Doorluchtig Huis de behoorlyke eer zou doen, indien hy zyn Hof gesloten hield voor zulke Kinderen, die van hunne Vaders vluchtten: dat hy behoorde liever een minlyk Vermaner te zyn over haare misdaad, op dat zy tot haaren schuldigen plicht mogt wederkeeren.

Ernstig antwoord van den Hertog van Montpencier aan den Paltsgraaf, om zyne dogter weder te zenden.

De Palts-Graaf, als een Vorst van groote deugd en behoorlyke deftigheid, aan wien genoeg bekend was wat Vaderlyke eerbied vereischte, antwoordde, dat hy bereid was deeze Vrouw Charlotte naar Vrank-

Antwoord van den Palts-Graaf aan Montpencier.

Vrankryk te zenden, zo de Koning haar wilde verzekeren, dat zy in of tegen haar geweten niet zou gedwongen werden, en wat des meer zy, daar over hy aan den Koning geſchreven had.

Maar Montpençier, hoewel hy alle middelen zocht, om zyne Dogter weder in zyne magt en gebied te krygen, wilde nochtans in deze voorwaarden niet toeſtemmen: maar dewyl het nu dus ver gekomen was, dat de Koning den Heer van Aumondt, een Man van grooten huize en aanzien, naar den Keurvorst zond (die ook als Gezant van Montpençier gebruikt was geweest om deeze Vrouw Charlotte t' huis te halen) heeft Montpençier, de Vader, zelf tusſchen beiden geſproken, vertoonende, dat hy liever had, dat zyne Dogter in Duitschland bleef, dan dat zy naar Vrankryk keerde, zo zy in den vervloekten Proteſtantſchen Godtsdienst wilde volharden, en dus de Waereld tot een ſchandaal, en zynen Ouderdom tot groote droefheid zyn.

Dus is zy in Duitschland gebleven tot den Jaare 1575. wanneer zy trouwde met Willem van Nasſauw, Prinçe van Orange, en zulks met toeſtemminge van haaren Vader, welke uittermaten bitter Roomsch was, en daar over raad pleegde met het Parlement van Parys, met Bisſchoppen en Doctoren, niet tegenſtaande de beloften, die zy kon gedaan hebben (ſchoon zy die niet gedaan had) die van geene waerde waren, volgens het Conçilie van Trente.

Charlotte trouwt den Prins van Orange met toeſtemminge van haaren Vader.

Zy baarde den Prinçe zes Dogters, en geene Zoonen. Deeze Dogters zyn meest aanzienlyk getrouwd, als Loyſe Juliana met den Keurvorst Frederik, Palts-Graaf. De tweede, Elizabeth, met den Hertog van Boillion. De derde, Catharina Belgica, met den Graaf van Hanouw. De vyfde, Charlotte Brabantina, deze trouwde, in den Jaare 1597, met Claude de la Tremoillie, Hertog van Thovars, Prinçe van Talamond, Graaf van Chisnes, enz.

Huwlyken van de Dogters des Princen van Orange.

Deze vier hebben alle Kinderen voortgebracht. De vierde Dogter Flandrina, en de zesde Emilia de twede, waren in den Jaare 1619 nog ongehuwd, de eene in Duitschland, en de andere in Vrankryk, in een Klooster by eene Abdes van haare maagdschap woonende.

Het gerugt, dat de Prins door den scheut gedood was, is door alle Koningryken verspreid geworden: welke tyding de Prins van Parma geloovende, heeft terstond alom Brieven gezonden uit Doornik aan de voornaamste Steden, als aan Antwerpen, Brussel, Gend, Brugge, en Yperen, gedagtekend den 25sten van Lentemaand: hier in hield hy voor de liefde, die hy de Landen toedroeg, om welke hy zo veel moeite en gevaar had ondergaan: en nu ziende, dat het Gode geliefde hun den weg en oogen te openen met den dood des Prinçen van Oranje, en zy zyne doortraptheid, valschheid en bedrog zien konden, daar mede hy hen in mistrouwen, ellende, en slavernye, om zyne eige eergierigheid, gehouden had, had het hem goed gedacht hun te schryven en verzekeren, dat, zo zy zich van deeze middelen en gelegenheid wilden bedienen, zy niemand ter waereld zouden vinden, die bekwaamer was en meer genegenheid had om hen te helpen, dan hem, hun aanbiedende de magt en het gezag, die hy van zyne Koninglyke Majesteit had, van welken hy verzekerd was, dat zy met geene mindere gunst-bewyzen zouden behandeld worden, dan zulke ondervonden hadden, welke zich betrouwd hadden op de natuurlyke zachtmoedigheid van zyne Majesteit, daar mede hy begaafd was, en die zich gewillig hadden overgegeven in de handen van zyne Koninglyke goedertierenheid: waar op hy zulk een antwoord van hen verwagtte, als hy, tot hunne eige rust en welvaard wenschte; en wel zulk een antwoord, waar door zyne Majesteit oorzaak mogte hebben, om op te schorten de gereed-

Parma schryft aan de Steden op 's Princen dood 's Konings genade te verzoeken.

schap-

schappen, die hy maakte, om zulks door strengere, en hun minder dienende middelen te verkrygen.

Deeze Brieven waren ondertekend

Alexander.

Jasper de Anastro schreef ook uit Doornik hier en daar naar zyne Vrienden, hen tot Vrede maken raadende, en zich beroemende over den fraajen Moord: dog daar na, de Prins tegen zyne verwagting in het leven blyvende, vertrok hy uit den Lande, zich schamende, en van een ieder veracht als een bloode Moordenaar onder de Moordenaars.

De Brieven van den Prins van Parma, veel minder die van Anastro, hebben niets uitgeregt nog het Volk bewoogen; maar in tegendeel hebben de andere Provintiën, door hunne Afgevaerdigde, den Hertog den Eed gedaan en plegtig vernieuwd, uitgezonderd eenige, die zich daar over verontschuldigden: dus heeft de Oorlog zynen voortgang gehad, en de Hertog het gansche bewind op zich genomen.

Vergeefsche aanslag op Nameur daar de Hertogin van Parma binnen was.

Den 3den van Grasmaand werd 'er een aanslag genomen op Nameur, daar de oude Voogdes, de Hertogin van Parma, binnen, en de Gouverneur, de Heer van Barlaymont, afwezig was: de beleiders namen zwart geverwde Ladders mede, die gevouwen en op de Paerden konden gevoerd worden; maar door verscheide berigten, en daar op gereeze gedagten, mits de sterkte van Parma's daar omtrend leggende Paerde-Volk, trokken zy te rug.

Maerten Schenk gevangen.

Maerten Schenk, een ervare en zeer berugd Krygsman, en Overste onder den Prins van Parma, die het Slot van Blyenbeek en andere sterktens inhield, is, den 4den van Grasmaand, van den Heer van Hoogsaxen, Gouverneur der Stad Gelre, in de Stad Santen verrascht, van waar hy gevangen is weg gevoerd, en lang blyven leggen, genoegzaam van zyne Partye verlaten, die weinig voor de gevange Landzaten scheenen te doen; waar door

Schenk eenen afkeer kreeg, die hem daar na een ander besluit deed neemen. Twe Jaaren te vooren was hy ook gevangen geweest van den Baron van Curtsbach; maar toen bedroog hy zyne bewaarders, en raakte daar uit.

t' Zamenzweering te Enkhuizen ontdekt.

Omtrent dezen tyd is te Enkhuizen een Burger gevangen, die eertyds Helbardier van den Koning van Spanje was geweest, en byzonderen last had van den Koning, om de Stad in handen van zyne partye te leveren: dog het werd ontdekt en verhinderd.

Oudenaarde, door Parma belegerd, word overgegeven den 5den July, 1582.

Alzo Lens, gelyk reeds verhaald is, den 1sten van Grasmaand weder aan des Konings zyde was gebragt, heeft de Prins van Parma zyn Leger naar Vlaanderen gevoerd, als of hy Meenen wilde belegeren, dog is den 8sten van Grasmaand, getrokken voor Oudenaarde, eene kleine sterke Stad, gelegen in Vlaanderen op de Schelde, en al voor langen tyd gebouwd van de Narvys, (die de sterkste onder de oude Belgiën waaren) en draagt haaren naam noch naar de oude Narven. Zy legt in eene Vallei, hebbende aan 't Zuiden eenen Berg, bekleed met Bosschagiën, en omtrend 200 schreeden van de Stad leggende, die de geheele Stad ontdekt. Aan de andere zyde heeftze over al schoon en goed Weiland. De Schelde, van Doornik komende, loopt daar henen, waar door men de Weilanden, in 't Westen gelegen, kon onder Water zetten, die ook 's Winters zelden droog zyn. De Stad heeft vyf Poorten, twe Kasteelen, en twe *Jurisdictiën*, teweten, die van de Stad, en die van de Baandery van Pamele. Het Kasteel van Pamele legt in 't midden der Stad. Het ander, het Nieuw Kasteel genoemd, legt op de Muuren in 't Zuid-Oosten, doch was nu afgebroken. Het is eene zeer sterke en Volkryke Stad, in welke het meest Tapytwerk, en dergelyk Garen en Lynwaad gemaakt werd. De Prins van Parma heeft deeze Stad terstond met drieëntwintig of meer stukken Geschuts doen beschieten. Die van binnen weerden zich dapper,

Beschryving van Oudenaarde.

dog

dog hadden weinig Krygs-Volk, en wilden niet meer inneemen, het welk aanliep tegen de verwagting van den Prins van Orange, en hunnen Gouverneur Mansart, welken zy daarom uit de Stad joegen, gelyk verhaald is. Heer Frederik van der Borgt was 'er nu Gouverneur, by zich hebbende omtrend 400 Mannen, die niet veel door uitvallen konden winnen, nog door het planten van Geschut den vyand te keer gaan, en zo veel Land niet onder Water zetten, als zy hadden moeten doen, dewyl de plaats daar toe bekwaam was: echter hadden zy een groot deel der Stad rondom onder Water gesteld, waar tegen Parma platte Bruggen had. Om eene Poort en Bolwerk werd zeer gestreeden, en over beide zyden veel Volk verslagen: onder andere bleef 'er van de Belegerde een Kapitain en Edelman van Antwerpen, Bernoylie genoemd. De Hertog van Braband en die van Vlaanderen wendden groote vlyt aan, om die van binnen eenige hulp toe te brengen: dog het Volk uit Vrankryk en eenige Ruiters uit Duitschland kwamen te laat, zo dat men den Prins van Parma niet dorst aanvallen, die by de Rivier zig zeer bekwaam gelegerd en begraven had, over welke hy van Doornik al het gereedschap en nooddruft voor zyn Leger ontfing. De Burgers binnen de Stad konden met de Soldaaten niet wel over een komen, alzo de meeste Burgers, het beleg aanstonds moede zynde, de Soldaaten niet genoeg wilden byslaan, maar zwarigheid stelden in de levensmiddelen, en dagelyks tot verdrag aandrongen; zo dat men ten laatsten, de zaaken buiten alle hoop van ontzet zynde, met den Prins van Parma gekomen is in onderhandeling, om de Stad over te geven. Dus zyn de Soldaaten, den 5^{den} van Hooimaand, met hun Geweer en Vaandelen uitgetrokken. De Burgers moesten 30000 Guldens betaalen. De Hervormde hadden gemeene vergiffenis, en mogten blyven zonder onderzoek, zo zy leefden zonder schandaal, en den Koning getrouw waaren. De Heer van Manuy werd

werd daar Gouverneur. Daar na nam Parma's Volk ook het Kasteel van Gavere in.

Het Volk van den Hertog van Braband neemt Aalst in, den 23sten April, 1582.

Terwyl Parma voor Oudenaarde lag, heeft het Volk van den Hertog van Braband, te onsterk zynde, om het Leger voor Oudenaarde op te ligten, alom veele aanslagen op Steeden gemaakt, als de Heer van Rochepot op Kortryk, en die van Antwerpen op Aarschot, dog alles te vergeefs. Maar de Heer van Tyant, Gouverneur van Nienove, de Heer Olivier van den Tempel, Gouverneur van Brussel, Kollonel La Garde, en meer andere, hebben, met de omleggende Guarnizoenen, den 23sten van Grasmaand, zich te zamen begeeven voor Aalst, de Hoofdstad van Ryks-Vlaanderen, en hebben 's nachts ten twe uuren door het Guarnizoen van Liedekerke eenen alarm doen maaken aan de slegtste plaats der Stad. Terwyl die van binnen alle derwaards kwamen, om zich te weer te stellen, hebben de andere, aan de sterkste zyde der Stad, by de Brusselsche Poort, nevens den Steenweg, met planken en ander gereedschap zich behelpende, in de Gragt drie Ladders opgerecht, daar 'er terstond veele kloekmoedig zogten op te klimmen, hoewel zy eerst door het Water tot aan hunne Borsten moesten gaan. Dog de Soldaten hielden hunne Bussen met de 's linkerhand op hunne Hoofden, de Rapieren blood in de rechterhand, staaken de Poeder-fleschen op hunne Storm-Hoeden, hielden de brandende Lonten in den mond, en klommen dus op de drie Ladders: die eerst opklom was een kloek Soldaat, Koning genoemd, en werd doorschooten. Des niettegenstaande volgden de andere, staken terstond den Schildwagt dood, en deeden alarm op de Trommel slaan, om die van binnen meer vrees aan te jagen, die noch twe stukken grof Geschut op hen losbrandden, zonder merkelyke schade. Dog als 'er omtrend 200 opgeklommen waaren, trokken zy in de Stad op een groot plein, beneeden de Muuren, daar hun die van de Stad kloekhartig ontmoetten,

Groote geschiktheid der Soldaten in het inneemen van Aalst.

ten twemaal te rug dreeven, daar door de overige voor het opklimmen bevreesd werden; maar door kloeke vermaningen de moed vernieuwd zynde, zyn 'er een deel naar de Brusselsche Poort geloopen, daar zy de Wacht den hals afstaaken, en de Poort met noch eene buiten-brug openden, waar door het Paerdevolk van buiten terstond binnen geraakte, het welk die van binnen naar de Markt en het Stadhuis deed vlugten, daar zy zich noch een half uur schutvaerdig hielden en te weer stelden. Ten laatsten hebben zy genade verzogt, en omtrend 110 Soldaaten, behalven de Burgers, zich gevangen gegeeven, de overige hier en daar verslaagen leggende. Zommige ontliepen het, en andere sprongen over de Muuren, waar van 'er veele buiten noch gevangen werden.

Dus werden zy Meester van de Stad, daar omtrent twehonderd Mannen, zo Soldaaten als Burgers, dood bleeven, waar onder zeventien Paapen van de Hoofdkerk waaren. Van des Hertogs Volk bleeven 'er omtrend vyfentwintig dood, waar onder was een Vaandel-draager, en de voorn. Koning. Daar werden binnen gevangen de Gouverneur, de Heer van Mouchron, met vier Kapitains. Heer Pieter Aloys, Abt van Nienove, werd van een Brusselsch Krygsman, Paulus Karlier, die de tiende op de Markt was, gevangen: zyne verlossing, met twe van zyne Munniken, werd gesteld op vier duizend Guldens. De Heer van Tyan, van den Huize van Merode, werd daar Gouverneur, en kreeg behoorlyk Guarnizoen.

Het Kasteel van Gaasbeek door Parma behendig ingenomen.

Kort hier na hebben eenige van Parma's Volk, elkanderen zeer behendig voortzettende, zich voor het Kasteel van Gaasbeek vertoond, een deel voorgeevende, met buid beladen van Aalst te koomen, en verzogten aan de Poort ingelaaten te worden: waarom die van binnen, hun uit gierigheid geloovende, de Poort van het Kasteel openden, en hunne vyanden ontfingen.

Omtrend dien tyd, dat Oudenaarde overgegeeven

ven werd, was by Duinkerken uit Vrankryk langs het Zeestrand aangekoomen, een Duitsche Graaf, Karel van Mansveld, met 1500 Duitsche Ruiters, en ander Fransch Voetvolk. By deezen trokken de Graaf van Rochepot, die Kollonel over het Voetvolk was, met het Krygs-volk dat buiten Gend beschansd gelegen had, op hoop van Oudenaarde te ontzetten. Deze te zamen tusschen Duinkerken en S[t]. Wynoxberge gelegerd zynde, is Parma, den 8den van Oogstmaand, met zyn Leger van Oudenaarde gekomen, en heeft zig daar by gevoegd: zy schermutzelden den ganschen avond onder de Muuren van Bergen, van waar men ook grof Geschut loste. Des anderendaags is hy noch nader gekomen, zich legerende in het gezigt, en latende maar eene Rivier tusschen beiden. De Graaf van Rochepot, hoewel hy binnen Bergen ziek was, liet zich op de Muuren brengen; en als hy de gesteldheid volkomen bezichtigd had, beval hy, dat men, uit elk Vaandel, eenige Manschappen zou neemen, tot tweduizend Archebusiers, met vyfhonderd Paerden, en dat de overige zich binnen het Leger in slagorde zouden houden. Met deze tweduizend Archebusiers begon na den middag eene schermutzeling, waar by Parma in 't eerst zo veel voordeel behaalde, (nadien hy onvergelyklyk sterker van Volk was) dat hy terstond alle de Hagen, Wegen en Gragten had ingenomen, die hem veel voordeel toebragten. Des niet tegenstaande heeft 's Hertogs Volk hen die terstond doen verlaaten, met verlies van veel Volk. Weshalven Parma den Baron van Balenchon, Broeder van den Marquis de Varrabon, met zyne Kompagnie lichte Paerden, en eene andere Bende Archebusiers te Paerd, gebood op 's Hertogs Volk aan te vallen, die van de Engelsche Spiessen wel ontfangen werden, zo dat de Baron gevangen, de Kornet genomen en de Voerder verslagen werd. De helft van de twe Benden werden wel ontdaan, en wel vier of vyfhonderd verslagen, waar in

Aanvallen en schermutzelingen by Wynoxberge, tusschen Parma en des Hertogs Volk, den 8den Augustus.

in zich het Engelsch en Fransch Paerde-Volk zeer dapper kweeten, en met weinig schaade optrokken.

Ondertusschen, als de Hertog te Antwerpen was, hebben Parma's omleggende Guarnizoenen, den 2den van Oogstmaand, hem de Stad Lier ontnoomen. Het is eene kleine doch zeer sterke Stad, drie mylen van Antwerpen geleegen, daar Eetvelt, een Antwerpsch Edelman, Gouverneur was. Onder andere was 'er in Guarnizoen een Vaandel Schotten, onder Kapitain Willem Simple, die uit wraakgierigheid over eene kleinigheid of ongelyk (volgens zyn zeggen) hem van de Staten aangedaan, voorgenomen had deze Stad aan den Prince van Parma te leveren. Deze, om zyn stuk wel in 't werk te stellen (alzo hy daags te vooren aan des Gouverneurs Tafel geweest was) zeide, dat de Vyand hem eenen Soldaat ontnomen had, die hy met geen geld wilde lossen. Waarom hy vryheid verzogt om eenige Vyanden te betrappen, en dus zynen Soldaat door Wisselinge te lossen. Het dagt den Gouverneur goed hem te laten gaan met dertig Schotten, en zeven Soldaten van des Gouverneurs Kompagnie, hem zynen Trommelslager mede gevende.

Als hy dus de Lovensche Poort uitgetrokken, en twe mylen buiten de Stad was, heeft hy zyn Volk in eene Kerk doen trekken om te rusten, daar hy des Gouverneurs Soldaaten van zyne Schotten deed vangen en binden. Ondertusschen ontmoette hy het Volk van den Heer Haultepenne, het welk (volgens zyn bestek) uit de omleggende Guarnizoenen vergaderd was, met welke hy naar de Stad trok, de gebonde Soldaaten agter den hoop voerende. De andere Schotten, die in de Stad waren onder den Lieutenant Simple, des Kapitains Broeder, met den Vaandel-drager en Sergiant, lieten zig ter bestemder tyd, boven de twe Corps Garde, die zy sterk bezetten, op het Kluizen-plyn by den anderen vinden, 's morgens voor drie uuren. Als nu de Kapitain Simple met Parma's Volk voor de Stad kwam,

be-

begeerende ingelaten te worden, zo is de Luitenant, zyn Broeder, hier van verwittigd zynde, op het Stadhuis gegaan, ten einde de Kapitains van de Wagt, Hoofden der Soldaaten, Gilde-broeders en Burgers, de sleutels zouden haalen, om zynen Broeder met grooten buid in te laten.

Liere door Kapitain Simple met verraad voor Parma ingenomen, den 2den Augustus.

De Kapitains der Wagt en de goede Burgers, zonder achterdenken te hebben omtrend deeze Schotten, die nu langen tyd getrouw zonder opspraak gediend hadden, lieten zig gezeggen, alzo de Kapitain der Stad, Kornelis Kriekaard, dien nacht de Wagt hebbende, den last, van dit Volk in te laaten, op zich genomen had, om twist daar in te vermyden, denkende dat daar in geen gevaar was, vermits hy vergezelschapt was, en ook de Poorten bekwaam waren om zulks zonder gevaar te kunnen doen, alzo zy drie of vier Winketten agter den anderen had. Dus is hy met den Poortier aan de laatste Winket gekomen, dog de andere bleven binnen, en lieten de grendels zo lang op de andere Winketten. Simple binnen op 't Bolwerk gekomen zynde, en wel wetende, dat de andere Winketten zouden gegrendeld zyn, doorstak terstond den Poortier, en wondde den voorsz. Kapitain Kriekaard doodelyk. Ondertusschen was 'er een van des Gouverneurs gebonde Soldaten, Antony Kray genoemd, los geraakt, die terstond van buiten aan den Fransmans Toren den Burgeren toeriep, en alarm maakte. Als de Lieutenant en Schotten, die noch binnen waren, dit hoorden, namen zy terstond de andere sleutels aan de Poort af, en lieten de Vyanden heimelyk in. Zy hadden te vooren by de Poort Gereedschap gemaakt om de Poort met geweld te openen, en waren ten dien einde op het plein, agter des Gouverneurs Huis, vergaderd, om de sleutels met geweld te nemen, en den Gouverneur te doden.

Als Simple den Vyand dus in de Stad, tot over de Hooge-Brug, gebragt had, is hem daar een Burger, genoemd Adriaan van Buiten, ontmoet, die hem

vroeg,

vroeg, wat 'er schuilde? waar op hy antwoordde, dat 'er een looze alarm was: dog de Burger trok zyn geweer, en werd van Simple in zyn hoofd gekwetst. Hier na werden terstond de Trompetten van het Paerde-Volk van Haultepenne gehoord, geleid van den Kapitain Matthys van den Kasteele: waar over zy zich terstond als Vyand beweezen, de Burgers belettende naar hunne alarm-plaats te trekken, en alom de straten bezettende. De Paerden dus door de gansche Stad rennende, hebben de Burgers en andere zich op de vlugt begeeven; veele wierpen zich over de Muuren, en zyn dus door zwemmen den dans ontsprongen: dus is ook de Gouverneur in zyn hembd ontkomen.

De Vyand heeft zich zeer wreed omtrend Vrouwen, Kinderen, Nonnen en Baggynen gedragen, ja zelf de Vrouwen van 't Gasthuis vermoord, zo dat men rekende, behalven de Mans-Perzonen, meer dan twe honderd Vrouwen en Kinderen om hals gebragt te zyn: verder plunderden zy alles dat 'er was. Daar na trok Kapitain Simple naar Nameur, daar hy Parma en deszelfs Moeder begroette, die hem naar Spanje, om loon voor zynen dienst, zonden. Kapitain Simple naar Spanje zonden om loon.

Dit innemen van Lier heeft de Antwerpers zeer verdrooten, en hebben, om daar tegen te voorzien, het Klooster van S^t. Bernarts afgebroken, op dat de Vyand daar niet nestelen zou; en hebben ook in de Stad eenige Benden Ruiters opgerecht, en op soldy gezet. 't Klooster van St. Bernarts afgebroken.

Dezen ganschen Zomer zyn 'er onderling verscheide aanslagen byna op alle Steden en in alle Provintiën geweest, hoewel 'er weinige gelukten. In 't begin van Bloeimaand plunderden die van Herentals en Diest de Stad Thienen: doch eenige Vaandels, die binnen waren, beschansten zich in een Klooster, tot de andere vertrokken waren. Thienen geplunderd.

De Hertog van Braband heeft verscheide Placcaten laten af kondigen, tot zyne en zyns staats verzekerdheid, en verbooden geene gevange Soldaten

meer tot rantzoen te stellen, waar door hy (zo men het noemd) kwartier deed breeken, wegens eenige daar in gepleegde wanorde. Den 1sten van Bloeimaand heeft hy ook verboden den Vyand eenigen toevoer te doen of te ontvangen, en in eeniger maniere met verlof-gelden, 't zy in Koopmanschap of Leeftogt, te handelen.

Verbod van den Hertog, om met den Vyand niet te handelen.

Dezen Zomer is 'er te Augsburg een Ryks-dag gehouden, daar Keizer Rudolph, den 27sten van Zomermaand, is verschenen met veele voorname Vorsten des Ryks, daar onder andere voorgesteld werd, of het geen nadeel voor het Ryk was, dat een vreemd Bevel-hebber de Nederlanden had aangenomen. Dog hier van, nog van andere zaaken, buiten het Ryk, is 'er weinig besloten; maar zy scheidden met veeler misnoegen.

De Ryks-dag te Augsburg in Juny.

Den 14den van Hooimaand is de Hertog van Braband, met de Prinçen van Orange en Espinoy, en hun Hofgezin, van Antwerpen op Vlissingen getrokken, en den 16den van daar op Sluis, van waar hy, den 17den, met eenen heerlyken Staat op Brugge getrokken is, om daar zyne blyde Inkomste te doen, daar hy heerlyk ontvangen is: de Burgerye, in de Wapenen zynde, geleidde hem langs de Vaard; de Hertog (tot verzekering van zyn Perzoon) was tot daar toe geleid geweest van eenige gewapende Burgers van Antwerpen, uit elk Gild daar toe verkooren. In de Stad komende, is hy wegens de vier Leden van Vlaanderen begroet: langs de Straten stonden de gewapende Burgers, en tusschen elken vyfden Burger een met eene brandende Toorts. Daar waren verscheide Eer-poorten, Standbeelden en Pylaaren, door de Ambagten der Stad met Vuurwerken kunstig opgeregt en gemaakt, alle met groote eer en blydschap zyne Inkomst als Graaf van Vlaanderen begroetende.

Inkomst des Hertogs van Braband te Brugge, den 17den van Hooimaand.

Als de Hertog nu te Brugge was, is 'er een verraad ontdekt, 't welk voorgenomen hadden zekere Nicolaas Salçedo, een Spanjaard, Françisco Baza, een Italiaan, gebooren in 't Land Bressa, en Ruiter

Hervoorneemen van Salcedo, een Spanjaard, en

ter onder Fernando Gonsago, en Nicolaas Hugot, bygenoemd la Borde, een Waal, die, door toedoen van den Prinçe van Parma, wegens den Koning van Spanje, den Hertog en den Prins van Orange dagten te vermoorden door het een of ander middel, gelyk door hunne eige bekentenisse en wettige bepleitinge gebleken is. andere om den Hertogen den Prins te dooden ontdekt, den 21sten July.

Deze Salçedo was eertyds te Rouane de Galg, om valsche Munt, ontloopen: en na dat hy zich een wyl tyds in Spanje onthouden had, is hy naderhand weder in Loreynen koomen woonen, van waar hy, in het ontzetten der Stad Kameryk, in 's Hertogs dienst gekoomen is, en hem naar Antwerpen volgde, om eenig bewind over het Krygs-Volk te hebben. Deze, by den Prins van Orange verdagt zynde, hield veel omgang met den Graaf Lamoraal van Egmond, Broeder van den gevangen Graaf van Egmond, voor welken de Prins veel hartelyke genegenheid had, zo om de goede gedagte van zynen Vader, als om dat alle de Kinderen hem van de Gravin, hunne Moeder, zeer aanbevoolen waren op haar dood bed, en ook de voorn. Lamoraal genoegzaam, zo 't scheen, den hervormden Godtsdienst toegedaan was. Waarom de Prins hem vermaande, en vroeg, waarom hy kennis met den voorn. Salçedo hield? hy antwoordde, dat hy hem uit liefde tot de stofscheid-kunde genegen was. De Prins zeide, dat 'er iet erger van hem te vreezen was, hem dikwils waarschuwende, en biddende denzelven Salçedo van de vermaaning niets te zeggen; het welk Graaf Lamoraal nochtans deed. Salçedo is mede den Hertog en den Prins naar Brugge gevolgd, daar hy, den 21sten van Hooimaand, door zekere aanzeggingen aan het Hof, is vast gehouden; en by den Hertog gebragt, die hem ondervroeg: en dewyl middelertyd de voorn. Baza Salçedo opwachtte, en ten laatsten ook naar hem vroeg, is hy daar over ook gevangen genomen. De derde, genoemd Hugot, die van den Prins van Parma gelast was de voorsz. twe andere by te staan,

ontkwam het. Doch Salçedo en Baza bekenden ten laatsten het feit, en hebben hunne bekentenis ondertekend, waar by bleek, dat zy voorgenomen hadden den Hertog en den Prins in 't Schip of aan Tafel, door vergift of eenig ander middel, om te brengen. De Graaf Lamoraal van Egmond werd ook ondervraagd, en bekende, dat hy des Prinçen van Orange's vermaning aan Salçedo overgedragen had: en hoewel hy over andere omstandigheden, dienende tot waarmaking van het voorsz. feit, zich verontschuldigde, werd hy echter ook gevangen gehouden. Maar daar na is hy ontslagen, en met den Hertog naar Vrankryk getrokken. De Italiaan, Françiscus Baza, die, den 29sten van Hooimaand, het voorgenome feit volkomen bekend en ondertekend had, merkende, dat hy daar over met eenen strengen en schandelyken dood zou gestraft worden, heeft den 30sten van Hooimaand, zig bedekt in de gevangenis met een Mes dood gestooken; waar over hy, na voorgaande Vonnis, naar de Galg werd gesleept; en daar na, van de voorsz. moordadigheid overwonnen zynde, is zyn Lighaam, uit kragt van een twede Vonnis, gehangen en gevierdendeeld, met een opschrift op de Galg, dat hy voorgenomen had den Hertog en den Prins van Orange te vermoorden of vergeeven, op uitdruklyk bevel van den Prins van Parma. Maar Salçedo werd, ten verzoeke van den Koning van Vrankryk, en zyne Moeder, door Bellievre met besprek, *de non præjuditia*, naar Parys gevoerd, daar hy, bekend hebbende, dat hy van het huis van Loreynen, of, zo men zegt, van den Koning van Spanje, tot dit voorgenoome feit, aan gereed geld, vier duizend Dukaten ontvangen had, ten laatsten, door Vonnis van het Parysche Raadhof, verweezen is, levend met vier Paerden van een getrokken te werden: welk Vonnis hy heeft moeten ondergaan den 25sten van Wynmaand, in het byzyn van den Koning, des Konings Moeder, en het gansch Hofgezin.

Salcedo te Parys gerecht, den 25sten October.

Van

Van Brugge is de Hertog met den Prins op Gend getrokken, daar hy ook heerlyk zyne Inkomst als Graaf van Vlaanderen gedaan heeft, en de Wet of Overheid, naar oude gewoonte, verzet heeft. Anjou's Inkomst te Gend.

Veele Eer-poorten waren opgerecht, en hy werd op de Vrydagsche Markt op een Schouwburg van de vier Leden van Vlaanderen als Graaf van Vlaanderen gehuld, in tegenwoordigheid van den Prins van Orange, den Prins van Espinoy en andere Heeren, daar hem de Graaflyke kleeding aangedaan, en met eene zeer groote toejuiching Eed gedaan werd: hy heeft ook de Stad bedankt voor hunne kloekmoedigheid, toen Parma het Leger vervolgde, door het schieten met hun Geschut, en het openen van hunne Poorten bewezen, daar by voegende, dat de Koning zyn Broeder, nauwlyks zulke getrouwheid van zyne Stad Parys kon verwagt hebben, en wat des meer zy: weshalven hy hun beval de koste van het verschote Buskruit, scherp, en andere dingen, van hunnen aanslag of schattingen af te trekken. Inhulding van den Hertog van Anjou als Graaf van Vlaanderen.

Te Gend waren veele zegenpralende Stellagiën en andere eer-tekenen opgeregt: onder andere was des Hertogs zinspreuk op eenen gedenksteen uitgehouden; teweten: eene opgaande Zon met dit byschrift, *Fovet & discutit:* dog als dit eenigen tyd daar na door eenen storm-wind was omver gewaaid, hebben sommige der geene, die niet Hertogs gezind waren, hier uit eenig kwaad willen voorspellen van het geene ook naderhand gebeurd is, en lieten het in de Fransche Taal drukken, en luid als volgt: Schimpige waarschuwing van 's Hertogs afgevalle Zinspreuk te Gend.

Ce Soleil François haut monté,
Qu'un vent leger à demonté,
Monstra l'abus dès sa devyse,
Qu'il n'est besoin que je deduise,
C'étoit vray Soleil de Mars
Mouvant humeurs de toutes parts;
Dont, certes vous pouviés comprendre
Qu'aucun bien n'en deviez attendre:

Car comme l'empriere vigueur
Emeut par tout & n'a rien seur
Ainsi croyés que faict la France,
Qui toujours avant tems s'avance,
Voire sous face d'un Ciel clair
Couve brouillars ou quelque éclair.
Prevenons donc cette malice
Qui cerche nôtre precipice,
Et toujours Orange *&* Mansard
Villiers *ministre qui ja tard*
Nous connoissons, & Aldegonde,
Ryhove, *en qui tous vice abonde,*
Et Dorp, *qui duiroit au geron,*
Ou gist puant le faux Teron
La fut quiquonque leur semblable
Rend comme eux Belge miserable.

Parma's aanval, en optogt van 's Hertogs Volk voor Gend, den 27sten van Oogstmaand.

Den 27sten van Oogstmaand is des Hertogs leger gekomen van 't Loo en Duinkerken tot omtrent Gend, om des te beter verzekerd te zyn, alzo de Prins van Parma zeer met Volk gesterkt was, als Duitschen, Spanjaarden, Italianen en Boheemsche Schans-Gravers: ook waren veele Engelschen van den Hertog naar den Vyand overgeloopen, die, zo zy zeiden, met hunnen Oversten Norrits niet konden overeenkomen; zo dat 's Hertogs Volk daar niet boven de vier duizend Mannen sterk was, welke, op een Dorp by Gend gelegerd zynde, de Prins van Parma, met een deel van zyne dapperste Soldaten (geen Bagagie mede genomen hebbende) is komen bezoeken: dog de voorhoede van zyn leger 's anderendaags vroeg door de Wagt ontdekt zynde, belastte de Heer de la Piere, Maarschalk van het leger, dat zyn Volk terstond in slag-orde zou gesteld en gehouden werden, hen vermanende en moed gevende om dien dag hun best te doen: en zynen Vyand ziende aankomen, belastte hy den Heer van Seysseval, met eenige Kompagniën van 's Hertogs Garde, zo lang te schermutzelen, tot dat de Bagagie uit het Dorp was, en de optogt, naar 's Hertogs bevel, zonder slaan

kon geschieden, gemerkt de ongelyke macht des Vyands; het welk in zo goede orde geschiedde, dat, niettegenstaande 's Vyands aankomst des Hertogs Volk zeer benauwde, zy egter altyd in eene goede slag-orde, op bevel des Maarschalks, al schermutzelende naar Gend weken. Naast den Vyand stond het Engelsch Regiment, geholpen van zekere Kornetten Duitsche Ruiteren: na welke het Regiment van den Kollonel de Bouc kwam, het welk gevolgd werd van den Generaal Norrits, met zyne drie Kompagniën Engelsche, en vier andere ligte Fransche Paerden, welke de voorhoede uitmaakten. Zekere drie Kornetten Fransche Paerden, met het Regiment van den Kollonel Fouquerolles en de Vlaamsche en Schotsche Vaandelen maakten de slag-orde uit. Tot de agterhoede was een Regiment Engelsche, meest Piekeniers, met zekere Kompagniën, zo te Voet als te Paerd, onder den Kollonel Seysseval besteld.

Als zy dus gesteld waren, belastte hun de Maarschalk in zulke orde naar de Stad te trekken, en schoon zy het voorzegde bevel hielden, werden hun egter door de voorhoede der Spanjaarden, die hen volgde, en van Voet-Volk en Ruitery zeer wel voorzien waren, hier en daar, omtrent een vierde van een myl van den anderen, verscheide lagen gelegt, om hen dus op den weg te bekommeren, gelyk ook geschiedde, zo wel in opzigt van de voorhoede, als van de slag-orde, die des niet tegenstaande elke reis door het Paerde-Volk van de voorhoede ontzet werden: waar door de Vyand, hoe moedig hy ook was, zeer te rug gehouden werd, en groote schaade leed: het geschiedde ook niet zonder schaade van 's Hertogs Volk, van welke drie of vier Kapitains dood bleven; doch trokken echter dus in eene goede orde voort, tot onder de Stad Gend. De Heer van Rochepot, vergezelschapt van veele andere Kapitains, den Vyand daar ziende aankomen, is, niettegenstaande zyne ongezondheid, uit de Stad getrokken, en heeft, binnen St. Lievens Poort, ze-

kere Hoogte met de Meulens ingenomen, en beval de vier Vaandelen, die in de voorhoede geweest waren, met Norrits Paerde-Volk, en eenige Engelsche Spiesfen, op den Vyand, die zeer naby de Stad kwam, aan te vallen; het welk de Engelsche, onder het beleid van den Generaal Norrits zelve, zo moedig en dapper deden, dat daar door andermaal een maklyke aftogt veroorzaakt werd. De Hertog en de Prins van Orange op de Vesten der Stad gekomen zynde, belastten hun Volk zo te wyken, dat den Vyand door het Geschut, dat op de Bolwerken der Stad lag, indien hy nader kwam, groote schade kon gedaan worden. Daar geschiedde weder eene nieuwe schermutzeling, in welke veele aan beide zyden dood bleven, en waar door de Vyand weder moest wyken; terstond werd het geheele Leger onder de Stad in slag-orde gesteld, uit welke yslyk geschoten en dikwils groote schade gedaan werd. Ondertusschen was de Prins van Parma mede aangekoomen met de gansche magt van zyn Leger, en ziende des Hertogs Volk onder de beschutting der Stad, bleef daar wel twe uren in slag-orde staan, op de voorn. schermutzelingen zyn Volk gedurig ververschende.

De Hertog en de Prins agterdenken hebbende, of hy ergens over de Rivier zou zoeken te koomen, en vallen in 't Land van Waas, het welk nog ryk en vol was, deden, zo stil hun mogelyk was, al het Paerde-Volk, behalven drie Kornetten, die zy buiten by het Voet-Volk lieten, in de Stad koomen, om met dezelve den Vyand te keeren, zo hy ergens over de Rivier wilde. Als de Prins van Parma dit zag, deed hy eenen sterken aanval op het Voet-Volk, dat nu genoegzaam van hunne Ruiters ontblood was; dog hy werd daar zo ontfangen, dat hy veel Volk verloor. Ook bleeven 'er eenige van des Hertogs Volk dood en eenige werden gekwetst. Des Avonds is de Prins van Parma afgetrokken, terwyl hy meer voordeel had kunnen

beha-

behalen, indien hy meer naerstigheid gebruikt had. By de Stad werden, op zyn bevel, omtrend twee honderd dooden begraaven, en de gekwetste waren zo veele als hy op Wagenen kon weg voeren.

's Anderendaags deed de Hertog al zyn Voet- en Paerde-Volk naar Dermonde trekken, daar hy ook zyne Intrede deed, latende den Prins van Espinoy te Gend.

Daar na is hy, den 2den van Herfstmaand, met den Prins van Orange, en het Krygsvolk te Antwerpen gekoomen, die zig daar wat verkwikten.

Francisco de Verdugo, een kloek ervaren en beleefd Spanjaard, van eenen geringen afkomst, die door zyne dapperheid tot het Gouvernement van Vriesland gekomen was, had met vier of vyf duizend Voetknechten, en eenige Paerden, Lochum, een sterk en wel gelege Steedje, op de Rivier Berkel in 't Graafschap Zutphen, belegerd, en had het tot den uitersten nood van Voorraad gebragt; maar Graaf Willem van Nassouw, oudste Zoon van Graaf Jan, eenig Krygsvolk vergaderd hebbende, heeft, des niet tegenstaande, een zeker getal van Wagenen, geladen met levensmiddelen en andere behoeften, die zy meest nodig hadden, daar binnen gevoerd, en is weder vertrokken. Dog Verdugo, merkende dat het niet genoeg van levensmiddelen voorzien was, om langen tyd tegen te houden, is daar egter blyven leggen, makende rondom de Stad wel zestien of zeventien geweldige Schanssen, en deed nog op eenen Berg drie Schanssen opwerpen, daar in hy trok als het nodig was.

Lochum belegerd, en door Graaf Willem van Nassouw van levensmiddelen voorzien, in Herfstmaand.

De Graven van Hohenlo, en Nassouw, hier van verwittigd zynde, zyn weder derwaards getrokken, by een brengende al wat zy konden. Zy bragten in Gelderland t' zamen omtrent twee duizend Mannen te voet, en duizend te Paerd, met twe halve Kanons, en vier kleiner stukken Geschuts, daar mede zy besloten de Stad te ontzetten. In 't eerste aankomen schermutzelden zy dus

met den Vyand te voet en te Paerd, dat Verdugo op zyn voordeel in de Schansſen, op den Berg, vertrok: twe dagen daar na, alzo de Kollonel d'Alleyn, een Fransch en zeer kloek Man, besprong, met zyn Regiment, een van des Vyands voorname Schansſen beneden den Berg, zo deden die van de Stad ondertusſchen eenen uitval, waar mede zy wonnen de Schans by de Molen-Poort, daar 'er omtrent zeventig of tachtig van den Vyand dood bleven. Verder werd 'et over beide zyde behendig zo lang geſtreden, dat ondertusſchen de Brug over de Rivier, die afgebroken was, hermaakt werd, waar over ten zelven dage de Stad van levensmiddelen beter voorzien werd dan te voren. 's Nachts daar aan werden noch twe Schansſen des Vyands overweldigd. Maar alzo des Hertogs Paerde-Volk onbedacht op den Vyand, dien zy op den Berg genoeg belegerd hadden, eenen aanval in wanorde deden, werd 't zelve in de vlugt geſlagen, daar zy twe of drie Kapiteins, en ander Krygsvolk verlooren; daar na vertrok des Hertogs Volk, met den Heere van d'Alleyn, en de drie Zonen van den Grave van den Berge, en vele Gelderſche Edelen trokken in de Stad, en verzekerden dezelve.

Lochum andermaal van levens middelen voorzien, door Hohenlo en Nasſouw.

Verdugo bleef nochtans weder voor de Stad leggen, en kreeg zyne verlore Schansſen maklyk weder in, en benauwde de Stad veel erger dan te voren, wetende dat de Stad met 't voorn. Volk meer bezwaard was als de ingebragte leeftogt ſtrekken kon: en alzo die van binnen ſterke uitvallen deden, zyn hem te hulp gekomen Graaf Karel van Mansveld, en de Heer van Haultepenne, die hem verſterkten met 600 Paerden, en vyftien honderd Voetknegten: waarom Verdugo de Stad, welke reeds zulk een gebrek aan leeftogt had, dat zy uit hongersnood begonnen Paerden-vleesch te eten, anderwerf opeischte, zynde maar twintig dagen geleden, dat de laatſte Voorraad daar binnen gebragt was.

De Graaf van Hohenlo was getrokken naar Zutphen,

phen, en reisde van daar naar Antwerpen, en verkreeg van den Hertog, tot hulp, meer als vyfentwintig honderd Voetknechten, en vyftien honderd Ruiters, met drie Kornetten Engelschen onder Norrits. Hier mede trok de Graaf van Hohenlo voor de derde reis naar Lochum, om dat te ontzetten. Hy was zo haast niet aangekomen, of Graaf Karel van Mansveld verliet in wanorde terstond de plaats, daar hy gelegerd was, trekkende over het water, om nader by Verdugo te zyn; in welke plaats de Graaf van Hohenlo zig terstond legerde. Daar werd dapper geschermutzeld en geslagen, waar door van beide zyden veel volk dood bleef. Ondertusschen liet de Graaf van Hohenlo eene Schans opwerpen tusschen twe Schansfen des Vyands, door welkes behulp hy eene Brug over het water deed maken, waar over hy kon aan de Stad geraken, en het Volk, dat in de Stad onnut was, deed vertrekken, en andere weder ingaan. Aan 't einde van de Brug deed de Graaf van Hohenlo nog eene andere Schans maken, tot bewaring van dezelve Brug: mits welke Verdugo en andere achtende de Stad weder voorzien te zyn, en vrezende dat zy weder van agter mogten omcingeld worden, besllooten op te breken, en trokken, den 23sten van Herfstmaand, op in slag orde, verlatende alle hunne Schansfen. Verdugo trok naar Grolle, en Mansveld met Haultepenne weder naar Braband. Dus werd 's anderendaags de Stad Lochum volkomen bezorgd van alle nooddruft, en alle de Schansfen rondom geslegt. Daar was in dit beleg uit de Stad dood geschooten met eenen Kogel de Heer van Anholt, een kloek Geldersch Heer, die de grootste oorzaak en bezorger van de belegering geweest was.

Lochum voor de derde reis volkomen ontzet.

De Heere van Anholt voor Lochum geschooten.

Daar na werd den Spanjaarden afgenomen, in Gelderland, het Slot van Keppel, na dat het beschooten was, het Guarnizoen hunnen Heer overleverende. Ook werd het huis te Bronkhorst ingenomen: en schoon verscheide andere aanslagen by de hand genomen

men werden, als op Blyenbeek, 's Hertogenbosch, Aarschot, en Leuven, is 'er nochtans niet een van allen gelukt.

In Braband heeft de Hertog den Heere van St. Luc; Gouverneur van Brouwagiën, met twe duizend Voetknegten, en vyf honderd Paerden, met de Heeren van den Tempel, en Kollonel Seysseval, in 't laatste van Herfstmaand van Antwerpen gezonden naar Brussel, om, ter begeerte van die van Brussel, te veroveren het Kasteel van Gaasbeek, daar een Vaandel Malcontenten op lag, met eene halve Kompagnie Paerdevolk. Als zy op eenen Maandag 's nagts daar voor gekomen waren, vonden zy de Kontrescharpen zo hoog, dat men op ver na den voet van den muur niet zien kon: waarom zy tweemaal hun Geschut verstelden; maar die van binnen, opgeëischt zynde, en wel zeventig of tachtig scheuten afgewagt hebbende, begonden spraak te houden. Ondertusschen is 'er eenig Paerdevolk uit Engiën en Halle gekomen, die zig vertoonden met vier of vyf Trompetten, als of zy des Hertogs Volk hadden willen vervaerd maken; maar alzo des Hertogs Paerdevolk derwaards werd gezonden, vreesden die van Gaasbeek den storm, waarom zy zig overgaven, behoudens 't leven, en trokken uit met witte roeden.

Uitvoeringen des Hertogs in Braband.

Gaasbeek en Toulouse gewonnen door Anjou.

De Heer van St. Luck zond van daar den Heer van Seysseval, Kapitain van vier Kompagniën ligte Paerden, om het Kasteel van Toulouse op te eischen, die zig ook op dezelve voorwaarde overgaven.

De Graaf van Rochepot nam voor die van Lier te benauwen; des trok hy met eenige Kompagniën Voetvolk, geligt uit de bygelege Guarnizoenen, met duizend Franschen, voor het Kasteel Ecchoven, anderhalve myl van Lier gelegen, by zig hebbende twe stukken Geschuts, welke die van binnen geplant ziende, gaven zig terstond over, en trokken ook uit met witte stokjes. Van daar trok hy op Rost, een Kasteel op de Rivier Demere gelegen, by

Ecchoven, Rost en Duffele gewonnen door Anjou.

by Haagt, daar zy drie dagen voor lagen; maar ten laatsten gaven zy zig over: hier voor waren gekwetst de Graaf van Rochepot, en de Kollonel de La Garde. Die van Duffele onderwierpen zig ook aan 's Hertogs gebied.

De Koning van Spanje, ziende dat hy nu eenen anderen Vyand voor had, heeft alle zyne magt ook willen toonen, en alom veel Volk doen opligten, om naar Nederland te zenden, verstaande dat de Hertog uit Vrankryk verwachtte den Hertog van Montpencier, en den Maarschalk Biron, met veel Krygsvolk: waarom de Prins van Parma zyne Frontieren alom tegen Vrankryk met Krygsvolk bezet heeft: en in 't einde van de Zomer zyn hem toegezonden uit Italie vierenveertig Vaandelen Spanjaarden, die wel vyf duizend Mannen uitmaakten, verdeeld onder twe Kollonellen, teweten, den ouden Christoffel Mondragon, en Piedro de Pas: en nog zestien grote Vaandelen Italianen, elk Vaandel driehonderd Mannen sterk zynde, ook byna vyfduizend uitmakende, onder de Kollonellen Mario Cardon, en Camille de Monte, behalven nog andere Duitschen en Bourgongers. Met dit Volk is hem ook een deel geld uit Spanje toegekomen, daar de Prins van Parma zyn Krygsvolk mede betaalde.

Parma ontfangt tienduizend Spaansche en Italiaansche Krygsliеden, beneven andere Natiën.

Al dit Oorlogs Volk by den anderen gekomen zynde, heeft hy eene Generale Monstering gedaan, en bevonden, dat, volgens eene Lyst, die wy gezien hebben, ondertekend van eenen voornamen Officier, *Piedro Colonia*, in 't Leger, den veertienden van Herfstmaand, des Jaars 1582, waar in alle de Regimenten, en 't getal van de Kompagniën, getalmerkt stonden, mede wat hunne Soldye beliep, de oude Regimenten meer dan de nieuwe. Dat er ter dezer tyd in dienst en gagie waren, onder de volgende Kollonellen:

Getal van des Konings Krygslieden in Nederland onder Parma, met de kosten daar van, 1582.

Christoffel de Mondragon, Spanjaarden, 24 Vaandelen, uitmakende 2816 koppen.

Spanjaarden.

Pie-

Piedro de Pas, Kollonel, Spanjaarden 17 Vaandelen, uitmakende 1820 koppen.

Italianen. Mario Cardon, Italianen, maar 8 Vaandelen, uitmakende 2377 koppen.

Camillo de Monte, Italianen, mede 8 Vaandelen, uitmakende 2300 koppen.

Borgongers. Marquis de Varrabon, Borgongers, 14 Vaandelen, uitmakende 1700 koppen.

Walen. De Heer van Montigny, Walen, 15 Vaandelen, uitmakende 2253 koppen.

De Graaf van Egmont, Walen, 16 Vaandelen, uitmakende 1985 koppen.

Gabriël de Licques, Walen, 10 Vaandelen, uitmakende 1244 koppen.

De Graaf Octavio van Mansveld, Walen, 10 Vaandelen, uitmakende 1500 koppen.

De Graaf van Manderscheyt, Walen, 10 Vaandelen, uitmakende 1000 koppen.

Philippe de Licques, Walen, 12 Vaandelen, uitmakende 1800 koppen.

De Heere van Bours, Walen, 10 Vaandelen, uitmakende 1287 koppen.

De Baron van Aubigny, Walen, 10 Vaandelen, uitmakende 873 koppen.

De Heere van Manuy, Walen, 10 Vaandelen, uitmakende 1466 koppen.

Hoogduitsche. Robert van Gumbergh, Hoogduitsche, 10 Vaandelen, uitmakende 2800 koppen.

De Graaf van Arenbergh, Hoogduitsche, 9 Vaandelen, uitmakende 2600 koppen.

De Graaf van Barlaymont, Hoogduitsche, 10 Vaandelen, uitmakende 3144 koppen.

De Graaf Charle van Mansveld, Hoogduitsche, 10 Vaandelen, uitmakende 3144 koppen.

Don Johan Mauryques, Hoogduitsche, 10 Vaandelen, uitmakende 3144 koppen.

De Heer van Floyon, Duitsche, 4 Vaandelen, uitmakende 600 koppen.

Nog

Nog Hoogduitsche, buiten Regimenten, 21 Vaandelen, uitmakende 3793 koppen.
Ordinaire Guarnizoenen van Luxemburg, Diedenhoven of Theonvilla, Montmedy, Danvillers en Chimery, waren 617 Hoofden.
Nog in 't Kasteel van Karpen, Sansen, Charlemont, Marienborg, Avennes, Landrechis, en Quesnoy, uitmakende 1187 Hoofden.
Haultepenne's Regiment, leggende in de Kempen, 10 Vaandelen, uitmakende 1500 koppen.
La Motte's Regiment, leggende te Grevelingen, 10 Vaandelen, uitmakende 1500 koppen.
In Vriesland onder Billy, oude Hoogduitsche, 12 Vaandelen, uitmakende 3000 koppen.
Nog onder den Baron van Anholt en Overyssel, 12 Vaandelen, uitmakende 3000 koppen.
Nog in Vriesland, onder Kollonel Verdugo, 10 Vaandelen, uitmakende 1500 koppen.
Nog in Groeningen in Guarnizoen, 2 Vaandelen, uitmakende 600 koppen.
Ligte Paerden, Spanjaarden, Italianen, en Archebusiers te Paerd, 37 Kompagniën, zyn 2187 koppen.
Nog Nederlandsche Lançiers en Archebusiers te Paerd, 12 Kompagniën, zyn 1000 koppen. Paerden.
Nog in Vriesland 3 Kompagniën ligte Paerden, en eene Archebusiers, te zamen 4 Kompagniën, zyn 350 koppen.

Welk getal uitkomt op 304 Vaandelen te Voet, zynde 56550 Hoofden, en 53 Kompagniën te Paerd, zynde 3537 Hoofden, te zamen 60087 Manschappen.

Al dit Paerde- en Voetvolk kostte den Koning ter Maand 642356 guldens: daar toe nog onderhoud van Perzoonen, 't Hof, en Leger volgende, *Entretenidos* genoemd, belopende ter Maand 2000 guldens. Eene Maand Soldye kost den Koning, alleen aan Krygsvolk en Guarnizoenen, 671857 guldens, behalven de onkosten van 't Geschut, Pyoniers, en andere behoeften, tot den trein van de Artillerye behoe-

Zesentwintig Regimenten Voetvolk, en drieënvyftig Kompagniën Paerden, maken te zamen

hoevende, welke onkosten gerekend werden te bedragen eene derde part van het geene zo groot Leger maandlyks kost. Niettegenstaande dit groot getal Krygsvolk klaagde de Prins van Parma, dat hy niet magtig was dertig duizend Mannen daar van te Veld te brengen, vermits hy zo veele plaatzen en Steden had te bezetten.

zes en vyftig duizend Man te voet, en drie duizend, vyf honderd zevenendertig te Paerd, kosten ter Maand zes maal honderd een en zeventig duizend, agt honderd, zeven en vyftig Guldens.

Het is buiten alle twyffel een groote last geweest voor den Koning van Spanje, eenen zo groten hoop Volk 's Winters en 's Zomers te onderhouden, tegen zyne eige Onderdanen; ook is niet te verwonderen, dat hy, in 't voeren van dezen Oorlog, niet alleen al zyn inkomen van Spanje en Indiën heeft verteerd, maar boven dien nog zeer groote schulden gemaakt. Onder dezen hoop Krygsvolk, als ook onder de gene, die dezelve wederstand gedaan hebben, wegens den Hertog en de Landen, zyn geweest de aller ervarenste Oversten, Hoplieden, Kapiteinen en Krygsvolk, die in Duitschland, Italie, Spanje, Vrankryk, Engeland, Schotland, en Nederland te vinden waren, en die voor niemand van eenige eeuw in manmoedigheid, stoutheid, kunstige listigheid, en verscheide nieuwe uitvindingen zouden willen wyken, daar gebruikt zynde, zo te Water als te Land, die te zamen magtig genoeg zouden geweest zyn de gansche waereld te winnen, zynde geweest de fleur van 't Krygsvolk uit geheel Europa.

De dapperste en ervarenste Oversten en Kapiteinen der waereld, zyn in Nederland verzameld en te vinden geweest.

Alzo eenige Franschen van Kameryk eene plaats daar omtrend, Lescluse geheeten, meenden te sterken, is Parma derwaards getrokken met Geschut, en heeft hen gedwongen zig over te geven. De Prince van Parma deed ook opeischen het Kasteel van Kambresis, welk zig moest overgeven: het Guarnizoen, zynde honderd vyftig Mannen, trok 'er met hun geweer uit, en dus kreeg hy daar omtrent meer andere Sterktens in, hy zig hebbende La Motte, Montigny en Rysborg, en hadden eenen aanslag op Duinkerken, dog te vergeefs.

Parma wint Lescluse, en Kambresis.

In Slagtmaand daar na, trok Parma met geweld voor

Parma neemt

Nienoven, een Steedje in Vlaanderen, dat hy beschoot; en alzo 't zelve den Hertog wat te ver gelegen was, om te onzetten, werden zy gedwongen zig over te geven. Van daar trok Parma op Liekerke, dat zy ook beschoten, en daar na op Gaasbeek, welke beide plaatzen hy inkreeg. Nienoven, Liekerke en Gaasbeek in.

Waar door de Prinçe van Parma meende Brussel te benauwen, zyn geweldig Leger daar rondom van verre neêrslaande; maar alzo 'er allerhande voorraad van nooddruft en Krygstuig in gebragt was, met tweduizend Engelsche en Fransche Soldaten, behalven nog twaalf Vaandelen, en vier Kornetten Paerden, die te voren daar in Guarnizoen gelegen hadden, heeft Parma niet verder ondernomen, dan hun van verre alle doortogten te beletten; maar vermits de Landen daar omtrend, ja zelve Artois en Henegouwen, al afgelopen en opgegeten waren, en daar door alom grote duurte was, te meer, door dien Vrankryk mede gesloten was, heeft Parma gearbeid in 't Land van Waas, gelegen in Vlaanderen, tusschen Antwerpen, Brussel en Gend, dat nog een vol Land was, te vallen, om zyn Volk daar te mogen onderhouden. Maar de Hertog deed alle de doortogten wel bewaren en bezetten, waar door zeer groot gebrek en duurte in zyn Leger kwam, waar uit grote armoede en ziekten onder zyn Volk sproot, byzonder onder de nieuw aangekome Spanjaarden en Italianen, die met menigten storven: en alzo het Winterwater alom zeer hoog was, liet de Hertog zommige Dyken doorsteken, en verscheide Sluizen op hen aflopen, waar door de Prins van Parma genoodzaakt werd zyn Leger op te breken, en zyn Volk hier en daar te verdeelen. Veele verliepen naar des Hertogs zyde, en van daar naar huis. Dus is Parma opgetrokken, alom eene menigte van zyn Volk dood en ziek latende leggen: omtrend Brussel liet hy wel zevenhonderd zieken, zo dat men niet wist wat men 'er mede doen zou: de Italianen werden in Breda, Lier, en daar omtrent gelegt, Parma breekt zyn Leger van omtrend Brussel op, door gebrek aan levensmiddelen.

legt, en andere elders. Onder 's Hertogs Volk is ook groote armoede en sterfte geweest, voornamelyk onder de Franschen, die, vermits de duurte, en kwade betaling, van armoede en ziekte vergingen, en vele bedelden.

Steenwyk door Verdugo beklommen en ingenomen den 17den van Slagtmaand.

Francisco Verdugo, Gouverneur in Vriesland, heeft, den 17den van Slagtmaand, Steenwyk, daar te voren zo zeer om gestreden was, 's nagts door zyn Volk, geleid door eenen Boer over zekere ondiepte, die, in 't diepen der Gragten, daar in gebleven was, welke plaats die Boer had gemerkt, en 'er de aarde uit doen halen, behendig ingenomen: en hoewel zy nu met water overdekt was, raakte Verdugo's Volk egter daar langs gemaklyk aan de muren, die zy, onder het beleid van Taxis, Jems, Kamminga, Leaukema en andere, met ladders beklommen, toen het grootste deel van 't Guarnizoen op eenen aanslag uitgetrokken was. Het ingebleve Guarnizoen werd meest dood geslagen, en de Stad door Verdugo zeer gesterkt.

Megen door den Graaf van Hohenlo ingenomen.

Omtrend dien tyd had de Graaf van Hohenlo Megen in Braband belegerd, 't welk hy, met nog eenige andere plaatzen, inkreeg, zonder dat Mansveld het hem kon beletten: te vooren, in Wynmaand, had de Graaf van Hohenlo hem Bronkhorst en Keppel ook ontnomen.

Verandering der dagrekening in Nederland, 1582.

Als nu de Hertog, in Wintermaand, te Antwerpen was, heeft hy, met de Staten Generaal, besloten de dagreekening, of loop des Jaars, te veranderen, welke, op den raad van Paus Gregorius, dien de eer van zo eene verandering door het laatste Koncilie van Trenten vergund was, de Keizer, Koningen van Spanje, Vrankryk, en andere Mogendheden reeds verbeterd hadden: ten dien einde deed hy, den 10den van Wintermaand, een Placaat afkondigen, daar in verhaald werd, hoe door eenige minuten, welke het Jaar meer heeft dan driehonderd vyf en zestig dagen en zes uren, dezelve alle honderd zes Jaaren eenen dag uitmaken, waar

door

door de dag van 's Heeren Christus geboorte nu omtrent vyftien dagen verloopen is, van den ſtilſtand der Zon, en kortſte Winterdagen, na de eerſte inſtelling en reekening: het welk met den tyd zo ver zou verlopen, dat daar door eene groote verwarring in de reekening der Jaaren zou veroorzaakt werden: om het welk te helpen, en zig met de omleggende Landen en Mogendheden gelyk te ſtellen, heeft hy, met goedvinden van de Generale Staten en Raad, bevolen en vastgeſteld, dat men, na den 14den van Wintermaand eerstkomende, niet zal reekenen den 15den, maar den 25ſten, en denzelven doen houden voor den Kersdag, of Christus Geboorte dag, en dus vervolgens: zo dat de Wintermaand maar 21 dagen hebben zou, (tien dagen daar van genomen) en Nieuw Jaarsdag, 1583, den 22ſten van Wintermaand, naar de oude reekening, komen zou: en verder te volgen den regel der Naburen en omleggende Provintiën, zonder nadeel nogtans van eenige veranderingen, verbanningen, of handelingen, van wat natuur die zyn mogten, Renten, Pagten, Obligatiën, Termynen van betaling, enz. welke alle hunnen volkomen loop zouden hebben, niet tegenſtaande de tien dagen: welk Placcaat alom in de Nederlanden is aangenomen, gebruikende den nieuwen ſtyl of verandering, behalven te Utrecht, in Gelderland en Vriesland; welken Gereformeerden nieuwen ſtyl wy voortaan, in 't ſchryven van deze onze Memoriën, volgen zullen, verzoekende den Lezer hier van zig gewaarſchuwd te houden.

In deze memoriën word alleen gevolgt en gebruikt de nieuwe ſtyl van den datum.

Over dit veranderen der dagreekening zyn 'er onder de Geleerde veele geſchillen in 't Christenryk ontſtaan, daar over veele Schriften gemaakt en in druk uitgekomen zyn, daar toe wy de weetgierige wyzen. Onder die van den Gereformeerden Godtsdienst is 'er groote opſpraak en tegenheid geweest, om dat Paus Gregorius de XIII, na welken de verandering *Gregoriana* genoemd werd, deze magt op

zig nam, schoon het Koncilie van Trenten hem de eer daar van gegund had, en dat zonder gemeene toestemming en behoorlyk aanzien van veele andere Koningen, Mogendheden en Republyken, dien de zorg en toezicht der Staatkunde toekomt, en ook te regt voorgeven tot het Christenryk te behoren gelyk alle Protestanten, en namelyk de Koningin van Engeland, die bewyst, dat de Koningen, hare Voorzaten, de eerste Christen-Koningen geweest zyn, en derhalven nog tot het Christenryk behoord. Veele vinden eenen misslag, om dat de reekening en verandering nog niet volkomen is, vermits nog eenige dagen ontbreken, zeggende dat men het Jaarlyks behoorde te verbeteren, gelyk in de Schrikkel-Jaren geschied: want veele Koningen, Mogendheden, en Republyken, bevinden groote onovereenkomsten en verwarringen onder hunne Ondernanen te spruiten, met 't uitnemen van de tien dagen, naar hunne verscheide Regten, en oude gewoontens: waarom alom veele den ouden styl en dagreekening nog behouden, het welk zeer groote verwarringen in reekeningen en Schriften, voornamelyk in des Menschen geheugenis en zinnen, voortbrengt.

Wy zullen ten dienste van den nieuwsgierigen Lezer stellen den Brief, dien de Land-Graaf Willem van Hessen, op deze verbetering van den styl, schreef aan den Keurvorst van Saxen, en den Keurvorst Palts-Graaf, gedagtekend den 5den van Wintermaand, des Jaars 1582. uit 't Hoogduitsch overgezet, als volgd:

De novo Calendario Gregoriano Pontificio.

„ ONsen Vriendelijcken dienst, ende wat wy „ meer Liefs ende goets vermogen altijt te „ voren. Hooghgeboren Vorst, vriendelijcke lieve „ Neve, Swagher, Broeder ende Gevader: Wy heb„ ben UL. schryven uyt Dresden van dato den 10. „ der verleden Maent November ontfangen ende ge„ lesen: Wy bedancken UL. van wegen de gecom-

Brief en meeninge des Land-

mu-

„ municeerde tydinghe. Soo veel nu aengaet den ge- „ corrigeerden Calendrier des Paus, so men den „ selven tot sijnen welbehagen ofte der Keyserlijcke „ Majesteyt begeert te volgen, soo sal het selve „ beyde in verschrijvingen, Historien, Jaermarck- „ ten, Gherichten, Schip-vaerden, als oock den „ armen Landt-lieden, die hen met haren Acker- „ bouw na de Feesten (alsoo die nu zyn) schicken, „ groote dwalingen ende veranderinghen maecken, „ insonderheyt oock den armen Man, dewelcke op „ S. Michiels en andere bestemde tyden ende daghen, „ sijnen pacht te betalen schuldigh is, seer beswaer- „ lijck zijn, nadien het dickwils gheschieden kan, „ door dien dat hem de Feesten thien heele dagen „ anticiperen, dat niet alleen de Wynen, maer oock „ de vruchten op de ghewoonlijcke termijnen der „ ghesette daghen noch sullen op den Velde staen; „ Daerom ende uyt meer andere wichtige oorsaken, „ ende sonderlinge dat *Mutatio Calendarij* t' allen „ tyden groote *Mutationes Imperiorum* mede ge- „ bragt hebben, soude wel het beste geweest zyn, „ datmen de saecke hadde laten blijven, als het tot „ noch toe is geweest, ende hoewel men niet en „ behoeft te sorghen dat de Werelt soo langhe sal „ staen, tot dat den *Æquinoctium* in Februario, „ veel minder in Januario sal verschieten oft vertrek- „ ken.

graafs van Hessen omtrent de verbetering der dagrekening.

„ Op dat dan noch den *Curiosis*, dewelcke „ *Emendationem* van sulcke weynigh waerdighe „ ende onnutte dinghen soecken eenigher wijse ghe- „ noegh ghedaen worden, daar men nochtans doch „ veel eygene *Errores*, van wichtige ende noodt- „ druftiger oorsaken te reformeren soude hebben; „ Soo konde men op dat de *Solstitia* en *Æquinoctia* „ niet voor vorder als tegenwoordigh soude verloo- „ pen, maar dat *Æquinoctium vernum* altijdts tus- „ schen den thienden en elfden Martij moeste ko- „ men, alle 132. Jaer van den aenstaenden Jare „ 1600 te beginnen, eenen dagh van Februario af-

„ nemen, alsoo dat hy in 't selve Jaer 28. dagen, „ als in de ghemeyne Jaren, ende wederom Anno „ 1732. desgelijcks Anno 1868. ende alsoo in *infi-* „ *nitum* voortaen 28. daghen behouden hadde. Soo „ ware dit ghebreck geholpen datmen in veel duy- „ sent *Scilicet* 4742. Jaren ende veel meer, soo lan- „ ge als de Werelt soude staen, gheen *Sensibilem* „ *errorem* en soude bevinden, maer dat *Æquino-* „ *ctium Vernum* soude blijven tusschen den 10, ende „ 11. Martij, alsoo nu ghescheidt, ende alle din- „ ghen souden blijven in haren rechten standt. Soo „ en souden ons oock gheen Joden noch Turcken „ ofte andere uytlantsche Christenen konnen voor- „ werpen, dat wy der Gheboorte onses Heeren „ Christi ende andere Feesten onseker zijn. Desge- „ lijcx ware het Feest van Paesschen oock lichtelijck „ te helpen, dat het soude over een stemmen met „ de *Decretis Concilii Nicenii*, dat het selve na „ d'eerste Vollemane, dewelcke na den 12. Martij „ gevalt, alsoo het Concilium doenmaals na den „ 21. Martij daer op ter selver tijt het *Æquinoctium* „ geschiede, verordineerde te houden, nademael „ men sonder dat uyt der rekeninge heeft be- „ vonden, dat het *Aureus Numerus* nu maer „ *Plumbeus* is gheworden. Of het nu alsoo ware „ dat gelijckelijck Spaengien, Italien, ja oock Ro- „ men, den Calendricx aenghenomen ende in 't „ werck ghestelt hadden, soo weten wy doch niet, „ of daerom wy Duytschen *Penes quos imperium* „ *est*, in ghelijcken gevallen ten eersten inwilligen „ souden, insonderheydt nadien onsen raedt en- „ de bedencken daer over niet en is gevoordert. „ Maer veel meer is ons onbekent, hoe hen Vranck- „ rijck, Enghelandt, Schotlandt, Denemarcken, „ Sweden, Switserlandt ende andere Natien daer me- „ de sullen verghelijcken, daerom vereyscht de saec- „ ke goeden ende wijsen Raedt, en is niet ghehee- „ lijck voor een Politijcq werck te achten, nademael „ veele dingen die de Kercke betreffen hier mede

„ on-

„ onder loopen, want datmen soude den Paus de
„ macht weder geven, na sijnen believen de Feest-
„ dagen in *Ecclesia* te veranderen, dat ware veel
„ ende dan noch wel te caveren, datmen hem niet
„ *Per directum* ofte *indirectum*, (nadien dit werck
„ *ex mandato Papa* voorkomt) des Paus ghewelt
„ hier door een onderwerpt. Waer toe oock *Impe-*
„ *rij auctoritas* wel hier onder behoort in acht ge-
„ nomen te worden, *Nequi aliis nationibus hacte-*
„ *nus Leges Dedimus*, *ab iisdem non sine omine*
„ *accipere Videamur.* Dit voorsz. overgeleyt zynde,
„ soo achten wy dat dese *Callendarium per se in*
„ *fumium* sal gaen, alsoo wy oock tot eenighe tij-
„ dinghen vernemen, desghelijcks souden oock eeni-
„ ghe *Mathematici* by den Paus voortghebracht
„ hebben dat hy onrecht ende valsch is: alsoo dat
„ hy albereydts in Beyeren wederom is afgedaen.
„ Dit en wilden wy UL. uyt Vriendtschap niet ont-
„ houden, ende zyn der selven vriendelijck te dienst
„ bereydt. Datum Slagebergh den 5. December
„ Anno 1582.

Wilhelm Landt-graef van Hessen.

Aen den Cheurvorst van Sassen: Oock *Mutatis Mutandis* aen den Cheur-vorst Paltz-grave.

In dit jaar zyn eenige kinderen van Koning Philips gestorven, onder welke was Don Diego, de oudste zoon van zyn laatste Huwlyk, die Prins genoemd was, behoudende alleen eenen zoon, Don Philippo, en twe dogters.

Dood van den Prins van Spanje.

De Hertog van Brabant had van langzamer hand in Vrankryk doen vergaderen en opligten tusschen drie en vier duizend Zwitzers, met een deel Paerde-Volk, en Fransch Voet-Volk; deze zyn ten laatsten, niet tegenstaande veele bekommeringen, op de been gebragt, onder den Prince Dolphyn, den zone van Montpencier, en Broeder van de onlangs gestorve Princesse van Orange, en onder den Maar-schalk

De Hertog van Braband krygt Zwitzers en ander Krygsvolk in Nederland.

schalk Biron, een oud Krygsman, daar by waren de Graven van Laval, en St. Agnan, met verscheide andere Edelen: deze benden zyn naar Kalis getrokken, en van daar langs den Zeekant, voorby Grevelingen, op Duinkerken, in Vlaanderen aangekomen, in 't laatst van Slagtmaand, en zyn hier en daar te Duinkerken, Denremonde, Dixmuiden, en elders, en verder te Eekeloo, en in 't Land van Waas in Guarnizoenen gelegt: zo dat de Hertog nu eenen goeden hoop Krygsvolk in 't Land had; boven dien had hy ook betaald de Ruiterye van den Grave van Mansveld, en die weder op eene nieuwe Monstering aangenomen. De Adel begaf zig by den Hertog te Antwerpen, beraadslagende, wat 'er best diende voorgenomen: ten welken einde al het voorsz. Oorlogs-Volk omtrend Antwerpen ontboden werd.

Eindhoven door den Hertog van Braband ingenomen, den 7den van Louwmaand, 1583.

In den beginne des Jaars 1583. naar den nieuwen styl, dien wy voortaan, gelyk wy gezegt hebben, zullen volgen, heeft de Hertog gezonden den Heere van Bonnivet naar Eindhoven, een Steedje in Braband, by 's Hertogenbosch gelegen, welke, door het beleid van eenen Soldaat, Heintie de Schermer genoemd, die de gelegenheid wel kende, 't zelve by nagt heeft doen beklimmen. De voornoemde Soldaat was de eerste op de Muren, welken zyne Medegezellen volgden, en hebben het Steedje, den 7den van Louwmaand, ingenomen. Binnen bleven omtrent 50. Albanoizen, zynde Paerdevolk, dood, en de rest van 't Guarnizoen vlugtte op de Sterkte, welke zig ook ras moesten overgeven.

Hellemont en Horst ingenomen door Anjou.

Daar na werden ook Hellemont, Horst, en andere plaatzen ingenomen, om, door bezettinge van de voorsz. plaatzen, die van 's Hertogenbosch en Breda te benauwen, waar door de eerstgemelde, en eenige andere Steden in Gelderland, die Guarnizoen van Parma in hadden, begonden te onvreden te werden, en toonden eenige genegenheid, om zig met den Hertog te vereenigen, vrezende inzonderheid voor zyn groot Leger, dat in Braband gekomen was,

De

De Hertog had lang aangehouden, om eenige verdere hulp van den Koning van Vrankryk, zynen Broeder, te hebben, door de bemiddeling van zyne Moeder en Vrienden, en inzonderheid, om hem te bewegen, dat het zyne Majesteit gelieven zou iet by de hand te nemen, 't welk strekken kon tot bevordering van de Nederlandsche zaak, en tot afbreuk van den Koning van Spanje; maar de Koning weigerde zulks te doen, zig beroepende op de ongeregeldheden, die zyn Ryk daar door konden overkomen, zonder eenige hoop van voordeel, die hy door de voorsz. handeling zou kunnen verkrygen, byzonder, zo zyn Broeder zonder Erfgenaam stierf; maar zo de Staten zyne Majesteit, of de Kroon van Vrankryk, indien zyn Broeder zonder kinderen stierf, zouden willen erkennen, zo scheen het, dat hy wel genegen zou zyn geweest den Oorlog tegen den Koning van Spanje aan te nemen; waar toe de Staten der Landen niet wel konden overkomen. Hier mede hebben de Spaanschgezinde, en 's Hertogs tegenpartye, in Vrankryk zeer wel hun voordeel weten te doen, opentlyk daar over den Hertog en de Staten tegensprekende, zo dat hier door het Krygsvolk van den Prince Dolphyn en Biron niet schielyk aangekomen is, hebbende, al wat zy hadden, verteerd, eer zy in 't Land kwamen.

Reden waarom de Koning van Vrankryk zynen Broeder hulp weigerd.

Door zommige vernuftige Raadsheeren werd den Koning voorgedragen, dat hy behoorde de Nederlanden onder geene andere magt dan zyne eige te doen komen, aantonende, hoe een magtig Koningryk het te zamen zou uitmaken, dat niemand, met eenige magt of geweld zou kunnen bespringen nog te onderbrengen: om daar toe te geraken, en met weinig onkosten te verkrygen het deel van Nederland, dat zyn Broeder de Hertog bezat, moest de Koning hem, nog den Staten, geenerhande hulp doen, maar hen laten komen tot den uitersten nood, op dat zy, verlaten en ontblood zynde van alle middelen, gedwongen mogten werden zig gansch

Vernuftige raad aan den Koning van Vrankryk gegeven, nopens de Nederlanden tegen zynen Broeder.

over te geven, en te werpen in den schoot van den Koning, op zulke Voorwaarden, als den Koning zelve zou goed dunken. En terwyl de Hertog zig zelven zou uitmergelen, zou de Koning van Spanje ook zyn geld, middelen en credit kwyd raken: ondertusschen zou de Koning zig kunnen oprusten, voorzien van geld, Volk, en nooddruft, en opmerken wat het Ryk, de Keizer, 't huis van Oostenryk, en de Spaansche Vereenigde, zouden voornemen, en zig daar naar schikken.

Middelen, om Nederland te dwingen, en uit te hongeren.

Ook zouden de Landen, van alle Middelen ontblood, komen verzoeken, en zig geheel onderwerpen aan de onderdanigheid en wil des Konings, liever, dan te vallen in handen van hunne vyanden: waar door de Koning, de zaken dus behandelende, de Landen dan zou kunnen aan zynen Kroon hegten, op zulke Voorwaarden, als hem zou goeddunken, daar in de Landen ook geene zwarigheid zouden maken, om zig dus van den Oorlog te ontlasten, en dat zy, zig ontblood vindende van alle hoop en betrouwen, in wanhoop zouden raken om zig met Spanje te verzoenen, vermits zy eenen anderen Landsheer aangenomen hebben: en om de andere Provintiën, die nu onder den Hertog niet staan, t' onder te brengen, moest de Koning Spanje opentlyk den Oorlog aandoen, en geene behoeftens in Nederland laten voeren, 't welk ter Zee ligt te doen was, vermits de Spanjaarden geene Havens bezitten. By den Ryn en Maas zou hy 't zelve wel beletten, met een Leger in Lutzenburg by Theonville te houden, en de drie Schansen daar te vermeesteren, namelyk, Lutzenburg, Diedenhoven, en Mommedy; ondertusschen zouden de Spanjaarden hun eigen land afteeren: daar toe men ook, van 's Konings zyde, eenige doortogten zou kunnen doen, om alle de vrugten te bederven en af te branden, zo dat, by gebrek van nooddruft, het geheele Land zig maklyk te gelyk zou moeten overgeven: voornamelyk, zo hy zig wachtte van tot eenen

Veld-

Veldslag te komen, en altyd zig legerde op zyn voordeel: en al verloor hy eenen Veldslag, zo zou hy 't zelve beter kunnen te boven komen dan zyne tegenpartye, om dat hy zyn volk veel nader by de hand had. En ingevalle de Koning, niet tegenstaande dit alles, het stuk van de Nederlanden niet wilde aanneemen, ware grotelyks te dugten, dat hy met den tyd daar toe zou gedwongen werden, of ten minsten weder eenen burgerlyken Kryg in Vrankryk te verwagten hebben; want als de Hertog, zyn Broeder, geen middel meer hebben zou om den Oorlog te onderhouden, zou daar door groejen een afkeer tusschen hem en de Landen die hem geroepen hadden, ziende, dat zy in hunne goede hoop bedrogen zouden zyn. En eer zy hem daar over eenigen smaad zouden kunnen aandoen, zal de Hertog (naar gedagte) zig eerst zoeken te verzekeren van zo veele plaatzen als hy zou kunnen. En zo hy dan wederkeerde in Vrankryk, zou hy zig beklagen over de strengheid des Konings, zig behelpende met het geene hy het voorgaande Jaar schreef aan het Parlement van Parys, en andere, dat men zulk eene schone gelegenheid, om Vrankryk te verbreiden, en voor eeuwig met onwinlyke grenzen te sterken tegen alle waereldlyke magt, voorby had laten gaan, waar door met den tyd het volk van alle Geld-Schatting en belastingen zou ontslagen geweest zyn, 't welk alles aanleiding zou geven tot eenen nieuwen inlandschen Oorlog; 'ook zal hy bybrengen, dat zyn aanslag in Nederland niet zonder voorbeeld van zyne Voorvaders was, als namelyk van zynen Grootvader en Vader, die om eene Stad of plaatze alleen langdurige Oorlogen aangenomen hadden, en dat hy niet eene Stad, maar geheele Provintiën, vol Sterkten, Steden en plaatzen had verkregen, welke hy, by gebrek van zyns Broeders des Konings hulpe, moest verloren laten gaan, tot onuitsprekelyke schande van alle oprechte Franschen; daarom, wanneer hy trachten zou te halen 't geene hy 'er gelaten had, en

De gevaren en schaden, die de Koning te wachten had van zynen Broeder, zo hy de Nederlandsche zake zelve behartigde.

en te verkrygen 't geene hy 'er verloren had, nademaal hy geene hulp van den Koning zynen Broeder verkrygen kon, zal hy op dit stuk verzoeken de vergadering der Generale Staten van het Koningryk, op dat door hunne hulp en bystand zulke schande en schade mogte verhoed, en eene zo goede gelegenheid niet verwaarloosd werden, elk biddende hem by te staan, als niets zoekende dan de grootheid, eer en voordeel van den Franschen Kroon: en zo zyn voorneemen gelukte, zou zulks des Konings gezag zeer verminderen, en een zeer groot kwaad in Vrankryk, met allerhande agterdenken, verwekken: waarom het den Koning dienstig was, zig op 't stuk der Nederlanden wel te bedenken, veel meer dan op het onderhouden van de vriendschap met Spanje.

Besluit van den Hertog van met geweld Steden te willen vermeesteren.

Deze en dergelyke redenen werden by 's Konings Raadsheeren voorgedragen. Als zulks den Hertog ter oore gekomen was, heeft het allerhande agterdogt, zo by hem, als zyne gemeenzame Vrienden, veroorzaakt; waarom hy, merkende dat men in Vrankryk genoeg daar naar tragtte, en ziende dat hy eenen zo groten hoop Krygsvolk op den hals had, zonder voorraad van geld, waar door hy reden had aan eene goede uitkomst van zaken te twyffelen, met eenige losse jonge Raadsheeren raad gehouden heeft, hoe hy daar in zou voorzien. Men zegt, dat 'er niet meer dan zeventien van dezen aanslag wisten, met welke hy besloten heeft zig behendig volkomen Meester te maken van de voornaamste plaatzen der Landen, zo veel hy kon.

De redenen, waarom de Hertog zig volkomen Meester van de Nederlanden zogt te maken.

De redenen, die hem daar toe aanzetten, waren deze: dat zyne Vrienden in Vrankryk hem dit aanraadden, om daar mede het grootste verschil met zyne tegenparty in Vrankryk te wederleggen, die altyd zeiden, dat de Nederlanden maklyk eenen haat of afkeer, door den nood of ouden haat der Franschen, of anderzins, tegen hem zouden kunnen krygen, en hem weder daar uit zoeken te dryven, op hope van te beter met den Koning, hunnen ouden Heer, te verzoenen, als dezelve maar eeni-

ge verzagting en bemiddeling in den Godtsdienst zou toelaten: dat het ook een losse en kwade grond was te bouwen op beloften, toezeggingen, en genegenheid der Gemeente, die in veele partyen en Godtsdiensten verdeeld waren.

Hier by kwam nog, dat de Hertog van Alenzon dagt, dat de Staten des Lands, en de Prins van Orange, te veel gezag voerden, 't welk zynen glantz scheen te verdooven: ook dat men zeide, dat niet tegenstaande Holland, Zeeland, en de andere Provintiën, hem voor Landsheer schenen aangenomen te hebben, de Hertog hun nogtans Brieven van Renversale had moeten geven, dat de Prinçe van Orange de twe Provintiën voor hem en zyne Nazaaten, op zekere voorwaarden, zou behouden, tot betere verzekerdheid der Landen, als die de Franschen alles nog niet toebetrouwden, hoewel de aanbeveling der Koningin van Engeland, en de hoop van het Huwlyk met dezelve, veel mistrouwen weggenomen had. Daarom zogt de Hertog deze Brieven van Renversale weder in zyne handen te krygen, om dus alles naar zyn genoegen te regeeren, gelyk namaals verscheide van zynen Raad genoeg bekend hebben, die daar over gehoord, en zommige van hen ook scherp ondervraagd zyn geweest.

De Hertog tragt de Brieven van Renversale voor Holland en Zeeland, weder uit des Prinçen van Oranges handen te krygen.

De voorschreve Raadsheeren zogten hier in ook hunne eige vordering, ziende dat de Landen en Steden nog ryk en magtig waren, daar over zy ook gaerne volstrekter Gouvernement gehad hadden, tragtende die te bezitten als gewonnen: en om den Hertog tot dit hun voornemen beter te bewegen, hielden zy niet op, voornamelyk dien Winter, hem dagelyks te vertoonen de armoede en elende van de arme, zieke en gekwetste Franschen, die ten dienste van den Hertog en de Landen gekomen waren, en die men dagelyks zag sterven en vergaan, door gebrek van betaling, en dergelyke. En om dit besluit, van tot volkomener gezag te komen, in 't

Boos voornemen des Hertogs, om zig geweldig Meester van de Nederlandsche Steden te maken.

werk

werk te ſtellen, heeft de Hertog meest met raad van de Graven van Rochepot en S^t. Agnan, Fervaques, Quinſay, en meer andere Vrienden, beſloten, dat op zekeren dag alom de Franſchen, daar zy konden, en voornamelyk daar zy in Guarnizoen lagen, zig zouden meester der plaatzen maken, een ieder byſtand, naar zyn vermogen, belovende. Antwerpen nam hy op zig, daar de Staten en Edelen meest waren, gelyk wy zullen verhalen.

Duinkerken door Chamoys vermeesterd, den 16den van Louwmaand.

Om Duinkerken te verzekeren, daar hem, wegens den doortogt naar Vrankryk, veel aan gelegen lag, gaf hy last aan Monſieur Chamoys, die daar met eenige Franſche Vaandelen in Guarnizoen lag, welke, alzo de Admiraal Threlon, die daar Gouverneur was, in West-Vlaanderen was, oneenigheid met de Burgers gezogt heeft over eenigen buit der Oorlog-Scheepen; waar over zy in Wapenen gekomen zyn, en hebben elkanderen geſlagen, zo dat 'er eenige dood bleven. Maar terwyl die van Brugge, en 't Land van den Vrye, gezonden hadden om hunne klagt te Antwerpen aan den Hertog te doen, heeft Chamoys zig geſterkt, en ten laatſten, den 16^den van Louwmaand, op den beſtemden dag, onder voorwendzel, dat hy voor de Burgers en het Guarnizoen vreesde, het overig Nederlandsch Guarnizoen uit de Stad doen vertrekken, en is dus meester van de Stad gebleven.

Meer Steden door den Hertog ingenomen.

Desgelyks hebben de Franſchen te Dixmuiden gedaan, eenige huizen in brand ſtekende: en alzo het volk bezig was om den brand te bluſchen, hebben zy die vermoord en overvallen, en zig volkomen meester gemaakt.

Te Denremonde, eene welgelegе Stad, heeft de een den anderen ingelaten, en zyn dus ſterker dan het Guarnizoen geworden. Te Vilvoorden, Aalst, en Meenen, warenze reeds meest in Guarnizoen. Te Oostende lag een Vlaams Vaandel, onder Kapitain Uittenrecht, met een Fransch Vaandel. Maar als Uittenrecht hoorde, wat te Duinkerken geſchied was,

was, heeft hy het Fransch Vaandel ontwapend, en in de Kerk gesloten, 't welk hun dus mislukt is.

Te Brugge is hun aanslag ook mislukt, welken wy, om de merkwaerdigheid, breedvoerig zullen verhalen.

Te Brugge waren lang te voren eenige Fransche Vaandelen ingebragt, onder den Heere van Vienne, Zoon van den Heere van Clervaut, een Gereformeerde, om die Stad te verzekeren tegen de Malcontenten: daar was ook binnen de Kollonel des Piez, die den voorsz. de Vienne gevolgd was met vyf Vaandelen Franschen: als daar, den 16^den^ van Louwmaand, de tyding gekomen was van 't overweldigen van Duinkerken, is ook te Brugge aangekomen, door den Hertog van Braband gezonden, La Valette, groot Provoost, met Brieven aan die van Brugge, dat hy zou naar Duinkerken gaan, en kennis nemen van het misverstand, dat daar gebeurd was, en het behoorlyk straffen: hier nevens had hy nog andere Brieven hem nagezonden, met bevel om den Heere van Rebours met vyf Vaandelen, die van Meenen ontboden waren, en een Vaandel van Dixmuiden, binnen Brugge te brengen, en hem die Stad dus, den 17^den^ van Louwmaand, te verzekeren.

Mislukte aanslag des Hertogs van BrabϮnd op Brugge, den 17den van Louwmaand.

De Heer van Gryze, Hoog-Bailliuw van Brugge, over die voorschreve tyding van Duinkerken groote achterdogt hebbende, heeft den ganschen nagt in de weer geweest, doende zelfs, met den Sergiant Major, Reynier Winkel-man, de Ronde, en beval, dat de Franschen de volgende dagen geen Wagt hebben zouden aan de Poorten, op dat zy daar geen Volk meer zouden kunnen inlaten. Als zy, dit besteld hebbende, met den dag gingen rusten, is Rebours nog voor den middag voor de Stad gekomen, verzoekende door te trekken, of anders, dat men hem terstond eene Brug over een Water, daar omtrend, zou leggen; waar door, om onkosten te myden, La Valette van de Burgermeesters verlof

ver-

verkreeg, om 's Hertogs dienst te vorderen, dat Krygsvolk van Rebours door de Stad te brengen. Deze tegen den middag binnen gekomen zynde, heeft Rebours de Markt, en het Geschut, dat daar stond, ingenomen en bezet, en eenige scheuten onder het Volk gedaan, om het van de Markt te dryven, daar door hy eene Vrouw doorschooten heeft. Als hier over een alarm door de Stad kwam, en het Volk van den Kollonel des Piez, die van zulken aanslag nog niet verwittigd was, vermits Rebours, zig in de tyd misrekend hebbende, zyne komst wel twe uren verhaast had, daar door belet werd zig op hunne gewoone plaats te vergaderen, zo is de Hoog-Bailliuw in haast gekomen op de Burgt, 't welk is eene plaats, die met het Stadhuis, de Kerk, Gevangenhuis en andere plaatzen besloten is, hebbende maar eenen engen toegang tot de Markt, daar ook gekomen zyn, om met de Magistraat te spreken, de Groot-Provoost La Valette, en de Kollonellen des Piez en Rebours, welke tegen Gryse uit zyn mond liet vallen, dat hy daar gekomen was, om Guarnizoen te houden; het welk Gryse begrypende, en zyne agterdogt waar vindende, zeide hem aan, dat hy om de Burgermeesters wilde zenden: ondertusschen sprak hy met eenige Edelen, Aanzienlyke, en Kapitainen van de Burgerlyke Vaandelen, dat zy de Burgerye zouden in Wapenen brengen, tot behoudenis van de Stad tegen de Franschen. Twe Kapitains by de Poort van de Burgt woonende, vergaderden terstond hun volk, welke, met nog omtrent veertig Soldaten van de beloonde Vaandelen der Stad, die ten allen gelukke bezig waren, om hunnen gestorven Vaandrager met hun geweer te begraven, op den alarm zig op de Burgt begeven hebben, met welke Gryse de Burgt dus bezet, en alle toegangen gesloten heeft. Daar waren met den Groot-Provoost en Kollonel omtrend dertig Soldaaten, tot hunne Lyfwagt, in de Zaal van de Burgt gegaan, welke Gryse heeft aange-

De Heer van Gryse Hoog-Bailliuw van Brugge, wapend de Burgerye tegen de Franschen den 17den van Louwmaand.

gesproken, en gevraagd, wat zy daar deden, ziende de Burgerye ontsteld en in Wapenen, die hen mogten overvallen: waarom hy, als vriend voor hun zorgende, volgens den dienst, die hy den Hertog schuldig was, toonende hun tot dien einde eenen gouden Medalje, tot teken van getrouwheid, dien hy van den Hertog ontvangen had, hen waarschuwde en raadde, dat zy naar hun verblyf zouden vertrekken, om oorzaken van ontroering te myden: en tot hunne verzekering wilde hy hun de Offiçiers der Stad, Schabeletters genoemd, tot geleid mede geven, alzo hunne Meesters het overige van de Magistraat daar nog verwagten moesten, om de beroerte te stillen. Hier mede zyn die Soldaten, die den Hoog-Bailliuw eer bewezen, uit de Burgt vertrokken.

Kort daar na is het Fransch Kollonels Vaandel, 't welk op de beroerte vergaderd was, onder den Luitenant naar de Burgt komen trekken: deeze de Burgt reeds met banken en anderzins gesloten ziende, en daar door verslagen zynde, ging Gryse hen ook vermanen, hun aantoonende in wat gevaar zy zig zelven, de Burgerye en den dienst van zyne Hoogheid stelden, zo zy niet te rug keerden, aanwyzende hoe verwoed de Burgerye in de Wapenen was, om hen en de Magistraat om hals te brengen; maar met hun vertrek hoopte hy, met hulpe van den Provoost en hunnen Kollonel alles te slissen. Hier door liet zig de Luitenant, die Gereformeerd was, gezeggen, en week te rug. De rest van 't Guarnizoen werd gedeeltelyk verhinderd door de Burgerye, dat zy niet vergaderen konden, dog eenige waren reeds vergaderd, roepende, *Vive le Duc*, en *Vive la Messe*; maar werden verhinderd hun voornemen te volbrengen.

Wy hebben gezegt, dat La Valette met den Kollonel des Piez, 's namiddags, als Rebours ingekomen was, en de Markt ingenomen had, op de Burgt gekomen waren, om den Hoog-Bailliuw, en de Burgermeesters, welke waren Heer Nicolaas Kazen-

brood, en Pieter Dominikle, te verklaren 's Hertogs wil, en te eischen volkome gehoorzaamheid; maar terwyl de een Burgermeester daar niet gekomen was, klaagde de andere zeer, dat zy de Burgerye in Wapenen, en tot oploop gebragt hadden, daar zy zulke goede en getrouwe Dienaars van zyne Hoogheid waren. Als zy nu hier over met den anderen spraken, terwyl de Hoog-Bailliuw Gryse uit was, om het gezegde te bestellen, is hy weder in de vergadering gekomen, en heeft binnen gebragt twaalf Soldaten van de Stad, La Valette en des Piez aanzeggende van daar niet te gaan, voor dat zy Rebours met zyne Soldaten uit de Stad hadden doen vertrekken. De voorn. Provoost en Kollonel, ziende dat men hen in bewaaring stelde, hebben zig grootlyks beklaagd, en met veele redenen hun geraden, zig te onderwerpen aan de beveelen van zyne Hoogheid, en dat zulks hun best ware; zeggende, dat op dien dag, ja op dezelve ure, gelyke verzekerdheid alom in alle Steden gedaan was, zelfs te Antwerpen, en op veele andere plaatzen, volkomen verhalende den geheelen aanslag: zy vermaanden ook zommige van de Overheid, die Katholyk waren, zeggende, dat de Hertog zogt de Mis alom te herstellen, en dat hy niet langer gedeeltelyk, maar geheel wilde zyn. De voornoemde Katholyke antwoordden hun wyslyk, zeggende, dat zy dat wel wenschten en begeerden, zo het wettig, en met volkomen genoegen van de Landen geschiedde.

's Hertogs t' zamenzweeting word den Magistraat van Brugge verteld.

Hier door werden die van de Overheid zeer verslagen, zig verwonderende over zodanig besluit en onbedagt voornemen des Hertogs; maar de Hoog-Bailliuw Gryse toonde, dat men van den nood eene deugd moest maken, en dat de Stad moest bewaard werden, en dus zouden zy hunnen Eed en pligt voldoen, en de Stad zou altyd wel een goed verdrag waerdig zyn: waarom hy La Valette en des Piez vertoonde, dat zy in gevaar met hen waren, om van de gemeente vermoord te werden, zo zy niet

vertrokken en lieten ten zelven einde een Hoofdman der Burgerye binnen komen, die het hun zo kwaad hy kon aanzeide: daar na nog een ander, die tegen hen zo hevig uitvoer, dat hy met een Pennemes, dat daar lag, hun dreigde de keel af te snyden. Men liet ook van hun Volk by hen komen, die hun aanzeiden, dat zy alom van de Burgerye bezet waren, en hoe de zes beloonde Vaandelen, en gansche Burgerye, in Wapenen zynde, hun dreigden: waar over Rebours, ten verzoeke van den Burgermeester, eene manier maakte van te vertrekken, verlatende de Markt; maar hy bleef stil staan by de Gendsche Poort: hier door onderteekende des Piez ten laatsten een briefje, inhoudende een schriftlyk bevel, om te vertrekken; maar eer het zelve ontvangen was, had de Hoog-Bailliuw Gryse, de Sergiant Major Winkelman, en de andere Kapitainen, hun stuk zo besteld, dat Rebours van de Burgerye bezet werd; en ziende van agteren, dat de Burgermeester Kabotere, met eene bende Paerde-Volk van Burgeren en andere, van Wapenen wel toegerust, zig vertoonden, zo is hy, zonder het voorn. schriftlyk bevel af te wagten, ter Poorte uitgetrokken, dwars door de Wagt van een Vaandel bezolde Soldaaten.

Die van Brugge dryven de Franschen uit hunne Stad den 17den van Louwmaand.

Zy deden ook den Kollonel des Piez, met nog twe van zyne Kapitainen, gevangen houden, hun belastende hun Volk uit de Stad te zenden, 't welk, uit vreeze voor de Burgerye, zo schielyk geschiedde, dat veele hun Geweer agterlieten, invoege, dat 's avonds, den 17den van Louwmaand, ten vyf uren, die van Brugge hunne Soldaten met grote blydschap buiten hunne Poorten sloten, alom goede Wagt stellende.

De Hoog-Bailliuw Gryse, en de Magistraat, die dien ganschen dag spys nog drank genuttigd hadden, gingen nog gerust te Bruilofd by den Burgermeester Dominikle, die dien dag zyne Dogter ten huwlyk gegeven had, daar zy zo laat by den

anderen vrolyk waren, dat zy verstonden, door Brieven van hunne Afgevaerdigde uit Antwerpen, wat daar ook geschied was: waar over zy Godt dankten, die hen van een zo groot gevaar verlost had.

Tot teeken van dankbaarheid voor den merklyken dienst, die de Hoog-Bailliuw, de Heer van Gryse, dien dag gedaan had, hebben die van Brugge hem vergund zes Helbardiers tot eene Wagt, en honderd guldens ter Maand voor belooning, welke namaals verhoogd werden tot honderd vyftig guldens.

De gevange Groot-Provoost La Valette, en de Kollonel des Piez, werden daar na met pynigen ondervraagd, waar uit men verstond den grond van den gemeenen aanslag. Van gelyken deed men ook de La Fugiere, Hofmeester van den Hertog, dien de Heer van Swevesecle komende van Oostende, Duinkerken en Nieupoort, gevangen had: als namelyk, dat de Hertog zogt zig volkomen Meester te maken van de voornaamste Steden, den Prince van Orange, en de Staten, om volkomen gebied te bekomen, en den Prince te doen wedergeven de Renversale brieven, waar by de Hertog gehouden was aan den Prins te laten de Graafschappen van Holland en Zeeland, daar toe de Hertog heimelyk verbonden was, tot intooming van de Fransche dartelheid en ligtvaerdigheid.

Tot verdere verklaring zullen wy hier by stellen 't geene de voorsz. Heer de La Fugiere, zo mondeling als anderzins, bekend en verklaard heeft, aangaande de aanslagen op Brugge, Antwerpen, Duinkerken, Dixmuiden, Oostende, Nieupoort en Denremonde.

Bekentenis van La Fugiere van de oorzaak van 's Hertogs aanslag.

Dat zyn Hoogheid onlangs zeer te onvreden was, over de kleine agting en slegte behandeling, die men hem bewees, zo wel in de bediening van zyne schatten, daar in men hem mishandelde, als in het klein gezag en bestuur, dat hem de Staten toelieten, tegen het eerste Artykel van het Verbond, der Landen middelen gebruikende naar hunne manier en goeddun-

dunken; en in plaats van hem 't geld te behandigen tot de dagelyks voorvallende noden des Krygs, hem betaalden met Papieren: 's Lands Renten en inkomsten gebruikten de Staten naar hun gelieven, zonder hem te kennen, zo dat hy zag, dat zy hem alzo weinig rekende, als zy den Aards-Hertog Matthias gedaan hadden, alles tegen hun toezeggen en onderlinge beloften.

Ten derden in 't herstel van den Raad van Staten, de onderhandeling met de Staten, de aanstelling van Magistraten, en vergeevingen van Ampten, werd hy voorgekomen, tegengesproken en veragt, als of het hem niet aanging, of dat hy niet te zeggen had, alles tegen de onderlinge opregtheid en het vertrouwen, dat men hem behoorde toe te dragen, en de eere en grootheid die eenen Prins van zyne hoedanigheid toekwam. Beklag des Hertogs over de Staten.

Verder komende tot het stuk van Godtsdienst, zag hy, dat de Gereformeerde niet zogten dan de Katholyke te vermeesteren, hun niet alleen benemende de openbare oeffening, maar ook de Dienaars, en een ieders geweeten heevig overweldigende, zelf meer dan voor zyne overkomst, hen zo ver vergetende, dat zy dadelyk veragtten, ja onderdrukten zyn eigen Hof, namelyk te Brugge vangende en breuken afnemende eenige arme Vrouwen, alleen gekomen om de Mis te hooren in zyne Kapel: ook dat 'er nog eene andere moedwillige wanorde onlangs in dezelve Stad gebeurd was, ten huize van eenen Burger op eene Bruilofd, zo dat hy, zulks alles onder zynen naam, Gouvernement en oogluiking doorgaande, reeds in Vrankryk den naam van eenen Atheisten, in plaats van Tres-Christien Prins gekregen had.

Om dit alles voor te komen, had hy, door alle goede middelen, zo wel onder de hand, als door zekere voornaame Hofdienaars, en ander volk van gezag, getragt, om door middel van eenen Godtsdienst-Vrede, de eene en andere partye beter genoegen te geeven, dezelve dus behoudende in

vrede, het welk hoog nodig was, gedurende den Oorlog; en die eens nedergelegd zynde, zou men verder kunnen voortgaan met goedvinden van de Staten Generaal, volgens de Artykelen, gesllooten in 't Verbond, gemerkt het hem strekte tot grote schade, dat de eene party hem gedurig klagen moest, dat hy hen niet beschermde, volgens zyne belofte en Verbond, 't welk zyne Hoogheid zo dikwils, ja met tranen had beklaagd, om dat zyne goede genegenheid en vaerdige bereidwilligheid tot onze hulp zo veragt was: het welk hem zo zeer smerte, dat hy zig niet kon onthouden van daar over te klagen aan de naaste Dienaars van zyn gevolg, waar door hy ten laatsten, zig bevindende buiten alle hoop van herstel, zo wel by de Staten Generaal, als by de byzondere, de zaak zo ver in twyffel trok, dat 'er, indien men den Religions-Vrede veragtte, te zorgen ware eene grote, gruwlyke, en met bloed geplengde wanorde en afval, zo dat zyne Hoogheid zag, dat 'er maar twe uiterste wegen overbleeven, om zyn wel gegrond en wettig misnoegen voor te komen: de eene was, zyn vertrek uit de Landen, en eene zo loflyke onderneeming; de andere, om, als een Prins, door de uiterste proeve, zyn gezag met geweld te handhaven; en ziende dat de eerste tot groot nadeel van zynen roem zou strekken, en voor eene groote kleinmoedigheid zou gerekend werden, zo had hy goed gevonden de andere, met bescheidenheid, en op de beste manier, te ondernemen.

's Hertogs twe wegen om zyn verdriet te helpen.

Besluit des Hertogs om geweld te gebruiken.

Hier toe had hy nodig geoordeeld te gebruiken in Vlaanderen den dienst van dezen de La Fugiere en den Groot-Provoost, na dat hy zyn voorneemen aan de Kapitainen en Oversten van elke Stad ontdekt had, onder voorwendzel van te willen straffen het feit van Chamoys, die Duinkerken overweldigd had, en te veranderen de Guarnizoenen, en uit te trekken de Fransche Guarnizoenen, om te trekken in 't Leger by Antwerpen, en door dat middel elk zig Meester te maken in de voornaamste plaatzen van hun

Guar-

Guarnizoen, en van alle zulke middelen, welke zyn voornemen konden verhinderen, en om te komen tot onderhouding van zyn Verbond, ook dienstig tot handhaving van zyne heerlykheden en inkoomen, vordering van de middelen, vrye oeffening van den Roomschen Godtsdienst, en invoering van eenen Religions-vrede.

Dat men, als dit volkomen volbragt zou zyn, in 't Kasteel van Antwerpen zou gelegd hebben zyne Regimenten Zwitzers, en dan eene vergadering van de Staten Generaal zou beschryven, en daar veranderen en ophelderen eenige Artykulen en misbevattingen, en daar na vergunnen eene gemeene vergiffenis en vergeting van alles dat 'er geschied was, en vervolgens te stellen zulke Ordonnantiën, die gedurig strekten tot eer van Godt en hem, en der Landen welvaren, ondertusschen daar by houdende een Leger zo wel van zyne als der Landen middelen, en het Krygsvolk, dat reeds vergaderd was, voegende by 't gene dat 'er nog op de Frontieren gereed was, om den Koning van Spanje en zyne Bondgenoten behoorlyken wederstand te bieden, met de hulp en verzekerden bystand in diervoege van den Koning van Vrankryk, zynen Broeder, van welken men anderzins geene grote onderhandeling te wagten had: verklarende in dezen alle te gebruiken een goed en opregt geweten, en bevestigende 't zelve door zyn plegtig Gebed met gevouwe handen, en op zyn bed knielende, met belofte zig voortaan te wagten van alle hoererye en ligtvaerdigheid; 't welk geschiedde in de tegenwoordigheid van den Grave van St. Anian, Fargi, Biron, enz. betuigende, dat hy in geenen deele wilde gebruiken nog gebruikt hebben, eenigen Moord of bloedstorting, in Vlaanderen nog te Antwerpen; eindelyk de goede uitkomst Gode, en de uitvoering aan de kloekheid van zyne goedwillige Dienaars, die daar in bezig waren, aanbeveelende.

Dit is te Brugge, en in de omleggende Steden

van Vlaanderen geschied, nu zullen wy verhalen, hoe de aanslag te Antwerpen afgelopen is.

De Hertog had, den 14den en 15den van Louwmaand des Jaars 1583. onder der Stads buiten-schanssen, zyn Leger, bestaande uit vier duizend Zwitzers, en eene menigte van Fransch Voet-en Paerde-Volk, behalven andere, die lang te voren daar gelegen hadden, doen komen: ook deed hy, onder den naam van zyn Hofgezin, veel volk alom in de Stad en zyn Paleis heimelyk met Wapenen komen, en meende 's nagts de Kroonenburgsche Poort by zyn Hof te overweldigen, en dus behendig zyn volk binnen te brengen, en 's morgens vroeg zig Meester van de Stad te vertoonen.

's Hertogs aanslag op Antwerpen, om 's nagts eene poort te oveweldigen.

Maar alzo, den 16den van Louwmaand, daar van een kwade roep onder de Franschen ging, heeft de Burgermeester van de Stad het zelve 's avonds den Hertog bekend gemaakt, biddende te willen toestaan, tot vergenoeging der Burgerye, dat de Kettingen der Stad vroeger gespannen, en door een iegelyk Lantaernen uytgehangen mogten werden; 't welk hy toestond, na alvorens verklaard te hebben, dat men geen reden had, om mistrouwen tegen zyn Oorlogs-Volk op te vatten, het welk alleen gekomen was, om hem en den Lande dienst te doen, en dergelyke. Als hy nu hier door belet was zyn voornemen in stilte te volbrengen, besloot hy het met geweld of anderzins te doen, vermits het dien dag in de andere Steden geschieden zou.

's Hertogs aanslag op Antwerpen verdagt en byna belet.

's Anderendaags, den 17den van Louwmaand, heeft een Fransch Edelman, dien wy redenshalve niet noemen, bekend gemaakt, dat men nog dien dag meende de eene Poort te oveweldigen, en 't gansch Leger in te brengen: waarom de Hertog, dit gehoord hebbende, den Burgermeester, Kollonellen, en Prince van Orange, zeer ernstig vertoond heeft, dat men zyn Krygsvolk zo verdagt niet behoorde te houden, maar zulke Aanbrengers straffen, breedvoerig verklarende de grote liefde en genegenheid, die hy

de Landen, en byzonder de Stad Antwerpen toedroeg: dus zogt hy hun alle agterdogt uit het hoofd te stellen, 't welk hy te eer deed, om dat de bekendmakingen toen geen zonderlingen grond scheenen te hebben. Hy zeide ook tegen den Prince, die hem raadde dien dag in 't Leger niet te gaan, dat hy in de Stad wilde blyven, om geen agterdogt te geven. Maar vermits hy zeker wist, dat dezelve aanslagen op de andere Steden dien zelven dag geschieden zouden, en de tydingen daar van op weg waren, heeft hy in alle manieren zyn voornemen willen in 't werk stellen, en ging over zulks den Prince bidden (voorwendende eenige reden daar toe te hebben) met hem naar het Leger te ryden, die zulks weigerde, schoon zonder agterdenken. 1577 's Hertogs geveinsdheden.

De Burgerye had door den voorschreeven roepden, voorgaanden nagt scherpe Wagt gehouden, hielden de Poorten dien dag gesloten, en deden uitroepen, dat alle de Soldaten de Stad zouden ruimen.

Als de Hertog zyn Middagmaal vroeg gedaan had maakte hy gereedschap om naar het Leger te ryden, doende, onder dat voorwendzel, alle de Kettingen en Draaiboomen op de straten, tot twe Poorten toe, openen en ontspannen, dewyl zyne Dienaren, zo zy zeiden, niet wisten welke Poort hy zou uitryden: daar waren geordonneert de Kollonellen Jacques de La Falie aan de roode Poort, en Adriaan Vierendeel aan de Kipdorp-Poort, om dezelve den Hertog te openen, daar de voorsz. Kollonellen met weinig volk vergezelschapt, alzo veele van de Wagt ter Maaltyd gegaan waren, vermits het 's namiddags ten een uur was: ook had de Wyk van de Kipdorp-Poort by geluk dien dag elders de Wagt: dus is de Hertog, vergezelschapt met omtrend twe honderd Paerden van zyne Edellieden, en andere, met zyne gansche Wagt, zo van Zwitzers als Franschen, gereden naar de Kipdorp-Poort, daar zyn volk, op de Brug aan beide zyden wykende, den Hertog, met eenige voornaame, lieten door- De Hertog trekt uit tot zynen aanslag. De Kipdorp-Poort werd door de Hovelingen ingenomen, en de

 ryden,

Wagt verslagen, den 17 January, 1583.

ryden, die ook van eene bende Ruiteren ontmoet werd, om hem, zo het scheen, te eren en groeten.

Als nu de Hertog, met den Hertog van Montpençier, Grave van Laval, en meer andere, die van den aanslag niet wisten, de twedė Valbrug overging, (de Burgers van de Wagt met de bloote hoofde op de Brug staande) veinsde een Edelman, als of hy zyn been gebroken had, 't welk het teken van den aanslag was. De Burgers, en onder anderen een Sergiant, genoemd Keizer, wilden den voorsz. Edelman helpen, en bystaan, maar werden van den zelven gewond, en terstond werden alle de andere van de Wagt doorstoken van 's Hertogs Hofgezin, onder welke de voornaamste was de Kollonel Adriaan Vierendeel, en eenige ontkwamen het. Hier op keerden meest de voorsz. 200 Paerden met een gedruis weder in de Stad, en men zag terstond het geheele Leger voorttrekken en volgen. Daar kwamen terstond binnen de Stad 17 Vaandelen Franschen, met vliegende Vaandelen, en vier Kornetten Paerden, bestaande in omtrend zes honderd Lançiers, en andere, die alle riepen, *Ville gaignée*, *Vive la Messe*, *Tue*, *Tue*. Omtrend de Poort staken zy een huis in brand tot een teken, dat de Stad gewonnen was: de Hertog, nevens de Brug wat afgetreden zynde, deed in allen haast de rest van het Leger voorttrekken, zelf de Zwitzers, hun toeroepende, *Marche*, dat is, Trekt aan, de Stad is gewonnen, haast u.

Die binnen waren, trokken op beide de Vesten, nevens de Poort, aan de eene zyde tot by de Keizers Poort, daar zy zig Meester van het Geschut maakten, 't welk zy tegen de Stad keerden. Een deel trokken de Kipdorpstraat in, tot op de Wyngaard-Brug: andere de lange Nieuwstraat, tot voorby de Beurs: andere de Meer, en de andere naaste Straaten in, verscheide roepende, slaat dood, *Vive la Messe*, *Ville gaignée*, wy zyn Vrienden, en dergelyke.

Maar de Burgers, gewaar wordende dat menze

dus

dus vyandig overviel, zyn terstond alom daar omtrend met hun geweer uit hunne huizen gelopen, en hebben zig, schoon zy in 't eerst weinig in getal waren, tegen de Franschen gesteld, en die opgehouden, dat zy niet veel verder konden voorttrekken. Ondertusschen hebben de Trommelen alarm geslagen, en een ieder is tegen de Franschen in Wapenen gekomen: en eenige Vaandelen in orde gebragt zynde, hebben alom, daar zy konden, de Kettingen doen spannen.

De Burgers doen de Franschen wederstand, en slaan veele dood.

God Almagtig, aan wien alleen de Burgers de eer en roem van hunne behoudenis mogen toeschryven, heeft hun zulk een manlyk hart gegeven, dat zy byna in alle plaatzen en straaten hunne Vyanden hebben doen te rug keeren, en met groote wanorde uit de Stad loopen, of van de Muren springen, na dat de Franschen meer dan een uur Meester van de Poort waren geweest, en reeds met vliegende Vaandelen waren gekomen tot omtrend de groote Markt. De Burgers toonden zulke vurigheid, dat enige door den haast niet wel voorzien zynde van loot voor hunne Bussen, het geld uit hunne zakken met hunne tanden gebogen, en met het zelve, in plaats van loot, geschooten hebben: sommige hadden zig behendig in bekwame huizen begeven, als in de Schutters Hoven, van welke men by de Keizers-Poort op de Vesten zien kan, waar uit zy veele te Voet en te Paerd ter aarde hebben geveld, en ten laatsten de Vesten weder ingenomen, aan beide zyden van de Poort, met de Strykweeren of Bolwerken: daar dwongen zy den Heer van Tyan, van den huize van Merode, Gouverneur van Aalst, die het met de Franschen scheen te houden, over de Borstweeringen in 't Water der Vesten te springen, welke, als hy aan Land gezwommen was, boven van de Wal nog door het hoofd dood geschooten werd. Als zy nu de Vesten weder ingenomen hadden, keerden en schooten zy het grof Geschut tegen die van buiten, namelyk, tegen de Zwitzers, die nog naar

Dapperheid der Burgeren te Antwerpen.

De Heer van Tyan verslagen.

de Stad trokken, waar door zy merken konden, dat het nog niet alles voor hun was. In dit gevegt geschiedden byzondere dappere voorvallen, onder anderen van eenen Bakker, die naakt van zyn werk uit zynen Bak-Kelder kwam loopen, en met zynen Oven-Paal eenen Ruiter ter aarde velde: maar alzo hy vervolgt werd, sprong hy op 't Paerd, en verliep het. In eenige hoekhuizen, tegen over de Kipdorp-Poort, begaven zig eenige kloeke Burgers, die uit de Vensters zo dapper in de Poort geschoten hebben, datze 'er veele doodtschooten, die daar bleven leggen, waar door de andere vreesden in te komen, of die op de vlugt waren uit te loopen, onder welke zo dapper geschoten werd, dat de Poort wel anderhalf Mans lengte hoog vol dooden op een gepakt werd, daar onder veele nog leefden en jammerlyk schreeuwden, dog door de groote meenigte verstikten.

De Poort van Antwerpen met dode gevuld.

Als de Hertog buiten gezien had, dat de Poort gewonnen was, en de zyne ingetrokken, zo verklaarde hy de Heeren en Edelen, die by hem waren, en van den aanslag niet wisten, zyn voornemen: en alzo die het feit misprezen, en zeiden, dat hy alles nog niet gewonnen had, en dat men in 't kort nog wel wat anders zien zou, zo zeide de Hertog, dat de Stad zeker zyne was, en dat 'er meer dan vier duizend van de zyne binnen waren: en alzo hy Volk over de Muren in de gragt zag springen, zeide hy, de Stad is immers myne, want de Burgers zoeken zig over de Muren te behouden; maar ziende ten laatsten, dat het zyn eige Krygs-Volk was, dat daar over sprong, en dat het Geschut naar hem en zyn Volk begon te schieten, week hy moedeloos verder buiten scheut.

De Hertog in zyne meening bedrogen zynde, wykt buiten scheut.

Terwyl de Burgers bezig waren, om hunne vyanden te wederstaan, is de tyding van dezen aanslag aan den Prince van Orange op het Kasteel in 't ander eind van de Stad gekomen, die het niet wilde gelooven: en aan de Vesten komende, meende

hy nog, dat het maar een misverstandig oproer was, en verbood het schieten, tot dat hy, op de Vesten gekomen zynde, zag dat het ernst was.

De Prins komt op de Vesten.

Als nu de Franschen geen tegenweer meer toonden, hebben de Burgers gezogt de Poort te sluiten, die zo vol doode lag, dat 'er kwalyk iemand over klimmen kon, om de agterste Valpoort te sluiten, welke de Burgers, die zig op de Brug in 't Waak-huisje gesloten en behouden hebben, opgetrokken hadden, waar door die van buiten geheel afgesloten waren. Men was daar na langer bezig met het wegneemen van de doode lighamen, en het ruimen van de Poort, dan men geweest was met den voorn. tegenweer. Eenige, die over die doode lighamen geklommen waren, hebben my verklaard, dat het zeer gruwlyk en vreemd te zien was zulken hoop dooden, die meest alle de hoofden uitstaken, om adem te scheppen, vermits 'er onder dezen hoop nog veele leefden, die men 't leven liet behouden. Ten laatsten de Poort geruimt zynde, is dezelve toegesloten.

Deze aanslag en tegenweer is niet zonder groote bloedstorting van beide zyden geschied: want van de Burgers zyn 'er drieëntagtig dood gebleven, behalven de gekwetsten, die veele waren, en naderhand storven. Onder de doode waren, de Kollonel Adriaan Vierendeel, de Kapitain Balthasar Thas, Wagtmeester, die van de eerste was, die tegenweer deden, Reynier Michaut, en Jasper de Hoymaker, Sergiant Major van 't Kollonelschap van den Burgermeester. Jongheer Philips van Schoonhoven, die met den Hertog uitrydende onder die van den Hove, en merkende het rumoer, wonderlyk uit den hoop was gekomen, en deed terstond, met hulp van dezen Sergiant, de Kettingen optrekken, die nevens zyne zyde geschooten werd, en veele andere, die al dapper vegtende dood gebleven zyn, tot hunne onsterflyke eer en lof, als die hun bloed gestort hebben voor 't Vaderland: ook zyn te pryzen alle vroome en kloeke Burgers, die, zonder eenige hulp van Krygsvolk, met een

Voorzigtigheid van den Burgermeester Schoonhoven, ook wonderlyk behouden.

een vroom en manlyk hart, door Godts genade en hulpe, oorzaak zyn van de bewaring der Stad. Daar was geen verschil onder de Roomsche of Gereformeerde, maar zy deden alle gelyk vrome Burgers betaamde voor hunne behoudenis te doen.

Eendragt der Antwerpsche Burgeren.

't Getal der doden Franschen te Antwerpen.

Van de Franschen zyn 'er dood gevonden en begraven, zo binnen de Stad als op de Vesten, omtrend vyftien honderd, behalven de gekwetste, die het ontloopen, of naderhand gestorven zyn, of buiten dood geschoten waren, invoege het getal van de doode Burgers en Franschen te zamen juist uitmaakte het Jaargetal, namelyk 1583, in welk dit stuk voorviel. Deze zyn meest in eenen put op de Vesten begraven, waar onder driehonderd twintig Edelen van rang en aanzien waren, onder welke de voornaamste waren de Grave van St. Agnan, deszelfs Zoon, de Graaf van Chasteaurousse, een Zoon van den Maarschalk Biron, de Heer van Seisseval, Gouverneur van Vilvoorde, de zoon van den Heer van Mirambiau, en veele andere Hovelingen; ook eenige Gereformeerde, die van den aanslag niet wisten. Zommige ontkwamen het wonderlyk, onder welke was Justinus van Nassouw, natuurlyke Zoon van den Prinçe van Orange, welke, alzo hy onder de Hovelingen mede was uitgereden, en met de andere weder ingedrongen werd, zig, met eenig ander gezelschap, in eenen Toren verborg. Na de overwinning hebben de Burgers niemand gekrenkt, ja veele, die onder de dooden lagen, nog daar uit gehaald, hun leven gespaard, en hunne wonden doen genezen.

Onder de gevangenen waren de Heeren van Fervaques, de Bisschop van Konstançe, met veele andere grote Heeren, omtrend twe duizend, die uit de Stad nog niet gereden waren, welke namaals los gelaten waren.

Dus is deze aanslag den Hertog mislukt, 't welk hem vleesch en bloed heeft doen verteeren, daar by gebleken is, hoe schadelyk voor een Prinçe is de

raad van onervare jonge Raadsheeren, en hoe dienstig de wyze voorzigtigheid van oude, die anders geoordeeld, en den aanslag afgeraden hebben, gelyk men van den Maarschalk Biron zegt. Daar is ook gebleken, dat in den Kryg de Bussen, Rapieren en Poingiaarden, zonder Spiessen en Helbaarden, onnut zyn, en dat een Volk, dat in vryheid opgevoed is, en de Wapenen in de hand heeft, moedig werd, en dat 'er niets woedender is, dan een Hond op zyn messie.

De Hertog schryft aan de Stad, beschuldigende, en ontschuldigende, uit Berchem.

De Hertog trok dien avond op 't huis van Berchem, 't welk ledig, en zonder goed verblyf en levensmiddelen was, gelyk ook het gansche Leger onvoorzien was: over zulks zond de Hertog nog dien avond twe Burgers, namelyk, Philips Landmeter en Scholiers, die hy buiten vond, met zyne brieven en onderregting, in de Stad, inhoudende, dat zyne Hoogheid, na dat hy, met zyne gewoonlyke wysheid en lydzaamheid, zyn Perzoon in gevaar gesteld, en veele Edelen en Soldaten daar door verlooren had, om de Landen te kennen te geven de genegenheid, die hy had, om hen te verlossen uit hunne elenden, ten laatsten gezien heeft, dat hy te vergeefs arbeidde: de getuigenissen daar van verzweeg hy, om die te bekwamer tyd te ontdekken. De aanstaande ondergang der Landen, tot vermindering van zyne eer, had, om veele redenen, boven maten zyne goede natuur veranderd, zig zo kwalyk behandeld ziende, dat hy mogt zeggen, dat de geheele en meeste magt was in handen van andere; maar boven al hadden de ongemeene kleinigheden, die hem dien dag geschied waren, met weinig agting voor zyn Perzoon en aanzien, hem zo verbitterd, dat 'er uit gevolgd was 't geene men gezien had, daar over hy zeer groote droefheid en leedwezen had. En om dat hy nog genegenheid voor het gemeene best en den goeden had, wilde hy het hun te kennen geven, om te weten, hoe zy zig, ten opzigte van hem, zouden gedragen, eer hy de zaken, die hy

voor de hand had, zou ondernemen: derhalven verzogt hy, hunne meening hem door den Landmeter en Scholiers, die last van hem hadden, te laten weten.

Verzoekt zyn Hofgezin, Meubelen, Papieren, enz.

Hy verzogt ook, dat men uit Antwerpen zou laten komen de Grave van Mansveld, de Meubelen van zyne Hoogheid, van de Heeren van Montpencier, den Maarschalk Biron, den Grave van La Val, Rochepot, Rochefacault, des Pruneaulx, Mauvissiere, zyne Hofmeesters, met de Papieren van zyne Hoogheid, en zynen Secretaris Quinchy; ook de Dienaars van zynen huize, met zynen grooten Aalmoesfenier, die ziek was, vertrouwende, dat zy aan dezelve geene straf heid zouden getoond hebben, zynde onschuldig aan 't geene 'er gebeurd was. Deze Brieven waren gedagteekend in 't Leger te Berchem, den 17[den] van Louwmaand des Jaars 1583. en onderteekend,

François.

De Hertog uit de Stad van levensmiddelen voorzien.

Deze zaak hebben de Generale Staten, en de Prince van Orange in beraad genomen, die ten laatsten besloten, dat men Gemagtigden aan hem zou zenden, en laten volgen, ten behoeve van het Leger, allerlei levensmiddelen; 't welk eerst geschiedde den vierden dag, na dat hy vertrokken was: want hy, by gebrek van levensmiddelen, van daar moest vertrekken naar S[t]. Bernards, daar hy meende over te schepen naar Denremonde.

De Hertog in nood van levens middelen en gevaar van verdrinken.

Maar die van Antwerpen beletten dat met Oorlogs-Schepen, die zy terstond derwaards zonden: benevens dien zonden zy den Kollonel Norrits, met zyne Engelsche en Schotten, t' zamen drieëntwintig Vaandelen, in 't Land van Waas, om dat te beschermen, 't welk hy deed overloopen, met water aan de eene zyde van Denremonde in te laten, zo dat de Ruiters van Mansveld, by gebrek van levensmiddelen, van hem weeken, en de Hertog werd gedwongen te trekken naar Duffele, over de Nete, en verder naar Rymenant over de Dyle, om dus door Vilvoorde te Denremonde te geraken: in welke doortogten, vermits

die van Mechelen, de wateren hadden opgehouden, en het Land doen overloopen, de Hertog wonderlyk, met groot gevaar, doorgeraakt is, dog zo, dat 'er zeer veele van zyn Volk verdronken.

Van Duffel schreef de Hertog, den 20sten van Louwmaand, aan Jongheer Olivier van den Tempel, Gouverneur van Brussel, onder andere klagende over de kleinheid, hem te Antwerpen aangedaan, waar door hy zeer ontroerd was geworden, verhalende, dat, zo ras hy uit de Stad naar zyn Leger was gereden, omtrend de Poort eene muiterye gerezen was, daar zyne Soldaten toeliepen, zo dat, tot zyne grote droefheid, daar uit zeer grote wanorde gevolgd was. Dog des niet tegenstaande, zeide hy, was zyne goede genegenheid niet verminderd, om de goede met alle zyne middelen by te staan, hem vermanende te willen volharden in getrouwheid, volgens zynen Eed, en te zenden een zeker getal Schepen met levensmiddelen, voor zyn Leger, die wel zouden betaald werden: de redenen van zyn beklag, zou hy hem namaals laten weten. De Hertog schryft aan den Gouverneur van Brussel om levensmiddelen, het stuk van Antwerpen ontschuldigende.

Die van Antwerpen, merkende door deze Brieven, dat deze wanorde hun ten laste gelegd werd, als of zy daar toe oorzaak zouden gegeven hebben, hebben eene verklaringe van de geheele geschiedenis in druk laten uitgaan, toonende, hoe zy zig in alle deelen gekweten hadden, als goede getrouwe Onderdanen betaamde, en die niet alleen hun deel, maar zelf veel meer opgebragt hebben: dat zy hem ook, kort voor dezen aanslag, meer dan zeventig duizend guldens gegeven hadden, daar mede hy niet de Guarnizoenen, maar zyn nieuw Volk, 't welk gebruikt is, om de Stad te overvallen, betaald had: en hoewel hy hun gaerne dat feit, als eene byzondere klagt tegen die van Antwerpen, wilde toeschryven, bleek nogtans het tegendeel, gemerkt hy ten zelven dage dergelyk gezogt had in veele andere plaatzen, als Brugge, Denremonde, Aalst, Dixmuiden, Nieuwpoort, Oostende en Vilvoorde. Ten laatsten bidden Die van Antwerpen tot ontschuld, geven den aanslag op hunne Stad in druk uit.

zy Godt, dat hy hem een beter gemoed wilde geven, om de Landen te regeeren naar Regt en zynen Eed, en niet naar zyn gelieven, Gode dankende, die hunne Stad zo wonderlyk bewaard had.

De Malcontenten schryven aan de Staten en Steden, den 22 January, 1583.

Als de Malconten of Walsche Provintiën, die met de Spanjaarden vereenigd waren, vernomen hadden den aanslag des Hertogs op alle de voorn. Steden, vonden zy goed de gelegenheid waar te nemen; hier toe zyn drie van hunne voornaamste Heeren, te weten, Robert de Melun, Marquis van Rysborg, Emanuël de Lalain, Heer van Montigny, en Maximiliaan de Vilayn, Heer van Rasfingem, te Halle by Brussel gekomen, van waar zy geschreven hebben aan de Afgevaerdigden der Staten, te Antwerpen vergaderd, gedagteekend den 22sten van Louwmaand, welke Brieven, den 4den van Sprokkelmaand, ontfangen werden: meer dergelyke zonden zy aan de Steden Antwerpen, Brussel, Mechelen, en andere in 't byzonder, van welke de inhoud luid als volgd:

Dat zy gehoord hadden, 't gene onlangs te Antwerpen geschied was, en dat het Gode geliefd had hun te toonen hun misverstand, daar in zy staken, en den kwaden wil van de gene, die, onder 't dekzel van beschermers van hunne vryheid, met list hun en hunner Vrouwen en Kinderen bederf zogten, gelyk zy dadelyk betoond hadden met de aanslagen, op eenen tyd in verscheide Steden gemaakt: daarom dagt hun, dat zy, als goede Landzaten, en gesteld in zulke plaatzen als zy vertoonen, schuldig waren voor Godt, en de Waereld, zodanige gelegenheid niet voorby te laten gaan, zonder te bezorgen en te middelen 's Lands Vrede en voordeel, ter eere van Godt, en dienst van den Koning, hunnen Oversten Heer en natuurlyken Prins: 't welk oorzaak was, dat zy nader by hen gekomen waren, om hun kennis te geven van de over groote begeerte, die zy hadden, om Middelaars te zyn van zulk een goed en heilig werk, zo zy van hunne zyde, alle byzondere gene-

heden

heden daar latende, dit wilden inwilligen; 't welk zy, met alle mogelyke liefde en genegenheid, van hen begeerden: zo het hun geliefde iemand aan hun te zenden, om nader hunne meening aan elkanderen te openbaren, vertrouwden zy, dat het middel, om eenig goeds te bewerken, maklyk zou te vinden zyn. Boven dien, dat zy wel waren berigt van de heilige genegenheid van zyne Majesteit, en van den goeden wil, die de Prins van Parma droeg tot den voorspoed van deze Landen, gelyk zyne Hoogheid 't zelve klaar getoond had, vermits hy van punct tot punct onderhield, 't gene hy de vereenigde Provintiën, en de Steden, die hy namaals had veroverd, beloofd had, zo dat zyne Hoogheid zeer gaerne zyne oren zou leenen tot zaken, daar van het gansche Christendom, en byzonder zy alle, zo een groot voordeel genieten zouden: hen andermaal biddende alle mistrouwen af te leggen, en te gelooven, dat zy opregt handelen, en niet anders zoeken, dan het voordeel en de rust van hun arm en elendig Vaderland, op dat zy 't eens mogten zien in zynen ouden voorspoed, waar toe zy goede hoop hadden, indien van hunne zyde zulks niet belet werd: waar op zy hun antwoord verwagtten.

Parma, en de Marquis van Bergen schryven ook aan de Steden, eenig gehoor krygende.

Op deze Brieven werd niet geantwoord, nog op dergelyke van den Marquis van Bergen, uit Luik geschreven, die zeer verzogt, dat men Gemagtigden zou zenden, om eenige onderhandeling te beginnen. Van gelyken inhoud schreef ook de Prins van Parma aan de Stad Gend, gedagteekend den 20sten van Louwmaand, waar door 'er eenige genoegzaam bewogen werden, die tot dien tyd zig altyd bedekt tegen de Gemeente gedragen hadden, en namaals hunne vereeniging met Parma te weeg bragten, dog zo, dat zy te voren bestelden, dat onder de vier Leden van Vlaanderen een Verbond gemaakt werd, buiten weten van de Heeren Staten Generaal, en hunne Afgevaerdigde ter vergadering van de Staten te Antwerpen, inhoudende, dat

dat zy niet verstonden, dat men eenigzins met den Hertog eenige verdere gemeenschap zou maken, ten ware hy eerst overleverde de Steden, die hy tegen zynen Eed en wil van de Staten ingenomen had: by welk Verbond die van Gend bleven; maar de andere drie Leden gedroegen zig naar de meening van de Generale Staten, en vervingen dus die van Gend.

Parma belegerd Eindhoven door Graaf Karel van Mansveld, 't welk hy wind.

De Prins van Parma deed op deze daad van den Hertog de Stad Eindhoven door den jongen Graaf Karel van Mansveld beleggen, en alzo hy goeden tyd had, ondernam hy die rondom te begraven, daar door zy ten laatsten gedwongen werd zig over te geven.

Deze aanslag des Hertogs alom verkondigd zynde, heeft groote verwondering in de omleggende Landen veroorzaakt, als in Vrankryk en Engeland; daar men het niet wilde gelooven, om dat het een zo vreemd en ongehoord bestaan was: waarom zy byzondere Gezanten zonden, om hier van zeker berigt te ontvangen.

De Koning van Vrankryk zend Miranbeau aan de Staten.

De Koning van Vrankryk de tyding hier van ten ergsten gehoord hebbende, deed de Nederlanders alom in Vrankryk aanhouden, en zond terstond den Heer van Miranbeau, met den jongen Brulart, zynen Secretaris, naar Nederland. Mirambeau deed te Antwerpen zyn vertoog in de vergadering der Staten Generaal, den 7den van Sprokkelmaand, zeggende dat de Koning, op de eerste tyding die hy kreeg, dat 'er zo veele Franschen te Antwerpen vermoord waren, zonder de oorzaak te weten, hem gezonden had, om hen te komen bezoeken, en het leedwezen, dat hy van zulke tyding had, te kennen te geven, en hen van zynent wegen te bidden, dat zy wilden letten, naar hunne bescheidenheid, op eenige zoete en vriendelyke hulpmiddelen, om zodanig voorval te herstellen, welk noodig was voor de rust en welvaren der Landen, daar zyne Majesteyt zeer naar verlangde, hen verzekerende, dat de Hertog, zyn Broeder, daar toe alle goede genegenheid zou toonen,

Miranbeau ontschuldigd het ongeluk, aan-

toonen, gelyk hy tot nog toe gedaan had, niet geweigerd hebbende zyn Perzoon en middelen, met den bystand van zyne Majesteit, die hy niet verliezen zal, voor hun gemeene best en behoudenis te gebruiken: en alzo de bestendigheid daar van afhing aan de goede en volkome vereeniging met den Hertog, zo vermaande hy de voorsz. vergadering, dat zy den Hertog om eene fout zo schielyk niet behoorden te verlaten, welke hy hem verzekerde, dat zy zelfs wel oordeelden niet gekomen te zyn uit zyne goede naturel, maar uit eenen kwaden haastigen Raad: en nademaal het Gode geliefd had hen daar voor te bewaren, moesten zy zig benaerstigen, om te beletten, dat de vyand daar door geene gelegenheid verkreeg hen tot ondergang en bederf te brengen: 't welk zy ligt konden voorkomen door eene goede vereeniging met den Hertog, behoudende hunne oude voorregten en vryheden, gelyk billyk was. Ook had hy last tot dien einde te reizen naar den Hertog, zo zy het goed vonden en wilden toelaten, om hem nog meer te bereiden tot eene goede vereeniging, hoe zeer hy ook verkoeld mogt zyn, hen verzekerende, dat de meening en voornemen van zyne Majesteit nergens anders toe strekte, dan tot hun nut en behoudenis; de Hertog, dien hy bemind als zynen eenigen Broeder en voornamen Erfgenaam, met hen vereenigd zynde, zal hy hem altyd tot hunne bescherming en bewaring tegen alle hunne vyanden bystaan, zonder iet te sparen. Verder zeide hy, dat de Raadsheer Brulart 's daags voor zyn vertrek van zyne Majesteit, en de Koninginne zyne Moeder, gelast was herwaards te komen, om te spreken met den Hertog en Prince van Orange, ten einde hunne Majesteiten volkomen onderregt mogten werden aangaande de waarheid van deze zaak, en terstond weder te keeren, en hunne Majesteit en daar van goed berigt te doen, op dat zy van hunne zyden, naar hun vermogen, volgens hunne goede genegenheid, mogten raadslaan tot

biedende hulpmiddelen en troost, den 7 January, 1583.

hunne hulpe: verzoekende, dat hem toegelaten werde 't zelve te doen in alle verzekerdheid.

De Koningin troost den Hertog van Braband over zyn ongeluk.

De Koningin van Engeland, verstaan hebbende door haren afgezonden Dienaar, Monsieur Darcy, de benauwdheid en onraadzaamheid, daar in de Hertog zig vond, om het mistrouwen en veragten, tusschen de Staten en hem gevallen, met het gevaar, dat daar uit te wagten was, zo de zaken niet bemiddeld werden, zond tot hem haren Dienaar, Meester Johan Sommer, den 15den van Lentemaand, om hem te troosten en beraden, en voor al, dat hy weeren zou alle oorzaken van mistrouwen, als van Guarnizoenen in de Steden te houden, en sterke Lysgarde te hebben, bewyzende meer op hare woorden, beloften, en goeden willen, dan op zyne eige-magt te betrouwen; en bevindende het geschied te zyn uit gebrek aan middelen, om het Krygsvolk te betalen, bad zy hem te gedenken aan haren raad, hem op zyn afscheid gegeven, tewe-ten om de Nederlanden niet te aanvaerden, ten ware hy verzekerd was van volkome middelen tot den Oorlog, zo van de Lands-Staten, als van den Koning zynen Broeder, en van zyn eigen, om eene zo magtige Mogenheid behoorlyk te wederstaan, en daar op, om de Landen, zig zelven, en zyne eer en agting te handhaven: en daarom, zo zulks van zynen Broeder, den Koning, de Staten, en zyne Vrienden, niet was te verkrygen, moest hy de zaak laten varen, en bedenken op eenige bemiddeling van den Koning zynen Broeder, op dat 'er een Vreede en vereeniging met den Koning van Spanje en de Staten mogt gemaakt werden, zo wel ten opzigte van zyne eer en groote kosten, als zekere behoudenis der Landen, in hunne oude Vryheid. Zo de Koning van Spanje dit niet wilde inwilligen, om dat hy wilde volvoeren, 't gene hy gezworen had, zou zulks aan den Koning van Vrankryk en haar oorzaak geven om eenen raad te beleggen; maar zo hy volkomen middel

by den Koning, de Staten, en zig zelven zal vinden, zou hy vyf dingen moeten volbrengen: Ten eersten, zig te onthouden van alle de bedienden, die in de laatste verrigting verdagt zyn geweest: Ten tweden, wyze, opregte, en meestendeel Ingebore Raadsheeren te nemen: Ten derden, getrouw te volgen en voldoen het eerste Verbond tusschen de Staten en hem: Ten vierden, liever vreemd dan Fransch Krygsvolk in dienst te houden: Ten laatsten al zyn doen dus te schikken, dat de gemeene Landen mogen merken, dat hy al zyn betrouwen op hen steld, gelyk een Hoofd op zyn natuurlyk Lighaam, zonder welke eenigheid onmogelyk was, dat hunne eer en voordeel kon bestaan: en alzo zy twyffelde aan 't gebrek van de middelen tot den Oorlog, zo dagt haar best van den Vredehandel te spreeken met den Heer van Bellievre, die daar gezonden was, dat die de zaak zo ver mogt brengen, dat de Koning mede aanspande, om een goed verdrag te maken, dat de Landen mogten in hunne oude Vryheden blyven, en dat zulke Provintiën, die tegenwoordig den Gereformeerden Godtsdienst hadden, dien mogten behouden, zonder welke zy onmogelyk agtte, dat de Staten dit zouden willen inwilligen: en zo de Koning van Spanje dit niet wilde toestaan, was zy te vreden met hen zo ver aan te spannen, als tot behoud der Landen verder mogt besloten werden. Wyze raad van de Koningin aan den Herog.

Ook zeide zy, dat zy zou handelen met den Prinçe van Orange, en de Staten, en tusschen beide ten besten spreken, hun voorhoudende den dienst dien zy van hem genoten hebben, en zyn levensgedrag; dat hy zyn goed gewaagd had, en nu nog veragd werd, 't welk alle Prinçen en Mogenheden zullen laken: en dat zyze dus tot Vrede zou raden. Des Prinçen van Orange's gevoelen zou zy voor al zoeken te vernemen, en hem te raden tot eenen gemeenen Vrede, ziende dat de argwaan kwalyk weg te nemen was, nademaal tusschen den Koning en zynen Broeder geene zo goede vriendschap was, als wel

wel tusschen Broeders behoorde, hem voorhoudende het zorglyk gevaar, dat hem aanstaande was, uit haat tegen de Franschen, gelyk hy eens ondervonden had, toen de gemeente het opbrengen moede was. Waarom zy zou zoeken 's Prinçen besluit te vernemen, of hy niet mogelyk zou vinden, dat 'er door hunne tusschenspraak eene vereeniging mogt gemaakt werden, dat der Landen Vryheid mogt behouden, de hervormde Godtsdienst, daar in zy reeds waren, bevestigd, de kosten van den Hertog van Anjou vergolden, het gevaar van zyn Perzoon voorgekomen, en alle onrust geweerd werden: en zo Spanje het zelve niet wilde toestaan, zou zy en de Koning van Vrankryk te zamen spannen, om hem daar toe te brengen, met eere en regt, of hy zou 't verlies van zyne Landen, daar aan niet te twyffelen was, moeten wagen: ook zouden veele Provintiën, Malcontenten en Steden, te zamen spannen. Zo de Prins zulks niet gezind was, zou zy van hem vernemen, wat beteren raad hy wist tot behoudenis van de Landen, en zyn eigen Perzoon.

Hier op is allengjes van vereeniging met den Hertog gehandeld, gelyk wy hier na zullen verhalen.

De Prince van Orange ten zelven dage, wegens de Wethouders en Leden der Stad Antwerpen, verzogt zynde om zyn goeddunken en raad op de voorn. zwarigheden te zeggen, heeft den Staten Generaal zeker geschrift vertoond, onderteekend *M. Henin.* waar van wy den Lezer de zaaklykheid in 't kort zullen verhalen.

Raad des Princen van Orange, op 't stuk des Hertogs, den 7den February.

De Prince van Orange verklaarde by het voorsz. geschrift, dat hy niet gaerne zyn gevoelen van deze zwarigheden zeide, om dat men verscheide maal, als Godt hen met tegenspoed bezogt heeft, hem gelasterd en beschuldigd had, gelyk geschied was ten tyde, als Maastricht en Doornik verloren waren, daar nogtans de allermagtigste Koningen, die alle genoegzame middelen in hande hebben, menigmaal groote verliezen niet kunnen weeren, vermits de

Oor-

Oorlogen menigerlei verandering onderworpen zyn, en veel meer de gene, die zo wynig middelen in handen, en zo wynig gehoor gehad heeft, dat hy nooid eenige Stad met zodanigen voorraad als nodig was heeft mogen voorzien, 't welk tog 's Lands behoudenis aanging; in voege, dat zulke raad, als men nog op deze zaak zou mogen geven, om goed of kwaad gevonden te werden, de onzekerheid van den goeden of kwaden uitslag onderworpen is, welke nogtans staat in handen van den almagtigen Godt, die alles schikt naar zyn gelieve: zo dat hem niet geraden scheen, iemand van zynen rang, en ouderdom, in zyne eer tegen te spreken of te veroordeelen aan die gene, die naar hun gelieven daar van zullen willen oordeelen: des niet tegenstaande, gemerkt het welvaren van den Lande en de Stad Antwerpen hem zeer ter harte ging, wilde hy zig voor die reis nog in dat gevaar stellen, te meer, om dat hem beloofd was, dat de Gemeente zyn gevoelen ten besten zou nemen.

's Princen beklag en verontschuldiging.

Dus begon hy van het gene tusschen den Hertog en de Staten was verhandeld, zeggende, dat veele meenden reden gevonden te hebben, om des Hertogs Hoogheid en eer aan te tasten, over 't gene den 17den van Louwmaand gebeurd was; maar hy bad de Heeren Staten te willen gedenken, hoe lang men met den Hertog gehandeld had, en dat volkomen met zeer rypen Raad op zyne aanneeming was gelet, vermits de groote zwarigheden, die zommige Landen en Steden maakten, hoewel zig nu meest beklaagden, die de eerste geweest waren, om die voorsz. aanneeming in te willigen: dat men hier omtrend het besluit nam, met gemeene toestemming van de Provintiën en Steden, alzo 'er geen nader middel kon gevonden werden, om den Spanjaarden het hoofd te bieden; daarom bad hy de Heeren Staten de verhandelingen van verscheide vergaderingen, met 't gene hy daar dikwils gezegt had, na te zien, dan zou men bevinden, dat hy hen menigmaal gebeden

beden en vermaand had te verklaren, of zy by zig zelven middel hadden, om zig te beschermen, of een bekwamer bystand wisten, dan van den Hertog van Anjou, verscheidemaal betuigende, dat hy, zo men een ander middel voortbragt, dat zou volgen, altyd belovende, dat hy, wat besluit zy ook mogten nemen tot bescherming des Vaderlands, hun niet zou afvallen, maar met hen leven en sterven: dat zy konden getuigen, hoe zy geen ander middel hadden kunnen bedenken of voorslaan; maar hadden ten laatsten met gemeene toestemming den Hertog aangenomen: dat men nu hem alleen wilde wyten, 't gene een iegelyk raakte, dagt hem niet redelyk, al was 'er nog meer ongeval uitgerezen, daar men nogtans, zo men de zaak naar waarheid in zag, bevinden zou, dat 'er geen klein voordeel door zodanig besluit gekomen was.

De Prins oordeeld den Hertog vervallen van alle Staten, enz.

Hy wilde zulks niet zeggen, om eenigzins 't feit, dat onlangs geschied was, te verschoonen, maar integendeel kon hy met goede redenen zeggen, wegens den overlast die 'er geschied was, dat men niet kon loochenen, of men mogt met regt, volgens het Verdrag van Bordeaux, den Hertog vervallen houden van al het Regt, dat hy, uit kragt van 't Verdrag, heeft op de Landen verkregen. Hy wilde niet ontkennen, dat hy goed gevonden had hem te ontvangen: want een iegelyk, die regt wilde oordeelen, moest bekennen, dat men den tyd van drie jaren groot voordeel door hem had genoten, in 't wederstaan van den vyand, en voeren van den Oorlog, 't welk anders, by gebrek van genoegzame middelen, niet zou hebben kunnen geschieden, gelyk de Staten toen zelf oordeelden, hoewel hy niet wilde betwisten, dat 'er zekere middelen zouden hebben kunnen gevonden werden, zo die Provintiën zig daar toe hadden willen versterken: zeggende verder, dat het kenlyk was, dat gedurende den voorsz. tyd de vyand twe magtige Legers opgeregt had, waar van het eene voor Kameryk te niet gebragt, en het ander,

der, 't welk hen meende gansch te onder te brengen, ook zo kwalyk behandeld was, dat 'er niet veel mede werd uitgeregt. Men had ook met des Hertogs volk Lochum ontzet, daar de behoudenisse van Gelderland gewis aanhing; men moest ook bekennen, door hem zo veel tyd gewonnen te hebben, dat ondertusschen die twe zonen des Konings van Spanje gestorven waren, 't welk schynbaar met den tyd oorzaak zou kunnen geven, om de Landen van den Oorlog te verlossen, en den Spaanschen hoogmoed te doen zinken.

Voordeelen der Landen door den Hertog.

Hy wilde niet verhalen het voordeel, dat de Kerken van Vrankryk daar door hadden genoten, ten opzigte van de vrye oeffening van den Godtsdienst, die door den gemeenen Vrede, door den Hertog daar te weeg gebragt, hun was toegestaan, 't welk geen kleine weldaad was; maar hy agtte grootlyks tot verzekering van den Godtsdienst, dat door den Hertog de naam en Wapenen van den Koning van Spanje uitgedaan waren, zeggende 't zelve te houden voor een vaste grond om hunne vryheid te bouwen, zo men de gelegenheid wel wist waar te nemen.

Het afzweeren van den Koning van Spanje was de grond van de Nederlandsche vryheid.

Want daar waren maar drie middelen, om op te letten; het verzoenen met den Spanjaard, het over een komen met den Hertog, of zig met hunne eige magt, die Godt hun gegeven had te behelpen. Maar het eerste, zig met Spanje weder te verzoenen, dagt hem voor de Landen gansch ondienstig, en vol gevaar te zyn, vermits des Konings naam en Wapenen verzaakt en gebroken waren.

Drie middelen, daar op de Staten te letten hadden; het verzoenen met den Spanjaard, met den François, of zig zelven te helpen.

En voor zo veel men zou denken, dat die verzoening met den Spanjaard zou kunnen te weeg gebragt werden onder 't dekzel van een Verdrag te maken met de Malcontenten, en dat tot dien einde la Motte geschreven zou hebben, en ten zelven einde te Hal zou gekomen zyn de Marquis, van Rysborg, de Heer van Montigny en Rassingem, daar eenige naar schynen te luisteren, wilde hy, niet onkundig zynde in Princelyke zaken

ken van Staten, wel verklaren, dat die Heeren niets deden, dan met wete en wille van den Prince van Parma.

De onderhandeling zelve met de Malcontenten en den Prince van Parma, ten tyde van den Vrede-handel van Keulen, onder een dekzel by byzondere eerst te weeg gebragt, behoorde hun de ogen te openen, om zig voor dergelyke te wagten, waar van de vrugten waren, dat zy in plaats van Vrede, dien men hun beloofde, gedurige Oorlogen hebben, tot der Landen bederf, uitroejinge van den waaragtigen Godtsdienst, en alle goede lieden; hebbende ook ten laatsten tegen alle hunne beloften en Verbonden van nieuws de Spanjaarden en Italianen in groter getal in 't Land gebragt, met meer gezag en versmaadheid der Landzaten, dan te voren.

Gevaar van met de Malcontenten te handelen. Boven dien zou het handelen met de Malcontenten den Hertog oorzaak geven hen op goeden grond te verwyten, dat zy met zyne vyanden handelden, terwyl hy verzogt met hen te vereenigen, het welk hem zou dienen tot regtvaerdigmaking van zyne zaken by den Koning zynen Broeder, de Koningin van Engeland, en andere Princen en Mogenheden, die door deze zaak van de Landen eenen afkeer zouden krygen.

Hoogmoed der Walen. En alzo het handelen met de Malcontenten en Spanjaarden eene zware zaak was, moest men overleggen, of de heerschappye der Walen over deze Landen (de Spanjaarden vertrekkende) verdraaglyker zou zyn dan der Spanjaarden of Franschen, ziende dat zy, om heerschappye over hen alle te hebben, niet langer met hen vereenigd konden blyven, hoewel zy alle de voornaamste Ampten der Landen bedienden, alzo de een Opperste Veldheer, de ander Generaal van 't Paerdevolk, de derde van het Oorlogsgereedschap en leeftogt was.

Omtrend de handeling met de Spanjaarden, dagt hem nodeloos eenig verder vermaan te doen, ten ware hy verstaan had, dat tot die voorsz. handeling

zom-

sommige genegen waren door den haat, dien zy de Franschen toedroegen, wegens 't gene zy onlangs in 't werk gesteld hadden: andere onder 't dekzel van den Koophandel, andere onder anderen schyn, die, schoon zy overtuigd waren, dat hun door die handeling benomen zou werden de vryheid van Godtsdienst, lighamen, en goederen, nogtans hunne meening met redenen, die by de Gemeente aangenaam schynen, bedekken: van welke de waarschynlykste was, dat de Spanjaard ver wonende, weinig middel heeft ons te overvallen, daar de François veel nader is: 't welk eenigzins plaats zou grypen, indien de gunst, verstand, raad en genegenheid van den eenen en anderen onder de Ingezetenen van deze Landen alzins over een kwam; maar daar was groot onderscheid tusschen: want men had gemerkt, dat, zo haast de François het verdrag wilde te buiten gaan, hy niet veel Perzoonen, die hem toegedaan waren, gevonden heeft, nog ligt vinden zou: met den Spanjaard was het een geheel anders, want hy in deze Landen niet alleen tot zynen dienst had de Provintiën en Steden, die hy in zyne partye hield, en die den Oorlog tegen hen gevoerd hadden, en nog voerden; maar ook had hy onder hunne eige Leden eene meenigte van Perzoonen, die hem toegedaan waren, zo dat men niet veel Spanjaarden of Italianen nodig zou hebben, om hen te onder te brengen, maar zulks zou ligt te weeg gebragt werden door de eige Landzaten, die tot hun voordeel hadden het aanzien van den Koning, die hen terstond zouden overvallen, den Godtsdienst benemen, en in plaats van dien zonder verdrag of genade, eene Inquisitie opregten, en hunne voorregten en vryheden ontweldigen: zo dat uit de voorzegde waaragtige aanmerkingen bleek, dat de Spanjaarden hun veel nader waren dan de Franschen, zittende in 't midden van hen.

Vergelyking van de verzoening met Spanje en Vrankryk.

Dit waren de redenen, waar door hy bewoogen werd met de Spanjaarden in geenerlei maniere te hande-

Met Spanjaarden of

Malcontenten te handelen, vind hy ongeraden.

delen; ook vond hy geraden, dat men geene van zyne Brieven behoorde te ontvangen: inzonderheid gemerkt, zo haast van eene handeling gewag gemaakt werd, men zien zou, dat alle de Ballingen en uitgeweke, die gezwore vyanden des waren Godtsdiensts, en der Vryheid van hun eige Vaderland zyn, zig terstond in 't Land zullen begeven, en allerlei listige uitvindingen, en vergiftige aanslagen in 't werk stellen, om de Burgeryen en Steden tegen elkanderen op te rokken, en dus eene verderfelyke scheuring in 't Land te brengen, met hulpe van de verborge Spaanschgezinde, om hunne partye te sterken; dat zy de Ingezetenen geen uur of tyd zullen toelaten om te verliezen, maar hen met geweld en bloedstorting willen dwingen tot 't gene zy in den zin hebben, met welke hy geenzins geraden vond daar van te spreken, ten ware men de ware Godtsdienst, met de Vryheden, ten eeuwigen dage wilde vernield en geheel uitgeroeid hebben.

Van 't twede poinct en de gevaren, zo zy met den Francois handelen.

Maar zo veel den voorsz. Hertog aangaat, wilde hy wel andermaal zeggen, dat hy, volgens het Verdrag vervallen was van zyn Regt, en geen wettigen grond had om zig eenigzins te behelpen: boven dien merkte hy ook wel den kwaden raad, dien hy gevolgd had, en wist ook wel in wat gevaar hy, en alle de zyne geweest waren, en dat hy, gelyk hem de natuur leerde, wel behoorde, en ook begeerde zig te bewaren, zo lang Godt hem zulks toeliet: ook voorzag hy wel, dat, in gevalle hy geenen beteren raad volgde, hy naderhand nog andere middelen zou zoeken, om hen meer te beschadigen, dan hy ooid te voren gedaan had, nu hy zyne Edelen, volk en eer verloren had: ook wist hy wel, dat geen wys Man zig twemaal aan eenen steen behoorde te stooten, zynde te vreezen, dat hun zulks zou gebeuren, in gevalle zy met hem over een kwamen: en dat, al was des wegens geen gevaar, nogtans de wantrouw tusschen de twe Natiën zo groot zal zyn, dat weinig middel van verzekering zou zyn.

Ten

Ten laatsten was ook te dugten, dat de Perzoonen, die nu by hem zyn, zomtyds hem in 't hoofd zouden brengen eenen aanslag tegen den Godtsdienst, of op zyn gezag dien zoeken te vernielen: ook had hy gemerkt, dat veele van gedagte waren, dat het niet geoorlofd zou zyn, een Verbond te maken met eenen, die niet van hunnen Godtsdienst is, bybrengende eenige plaatzen uit de Schrift, om 't zelve te toonen: maar daar tegen merkte hy aan, dat de Hertog tegenwoordig in zyn geweld was, hebbende goede Steden, die hy, in gevalle zy hem afsloegen, zou leveren in handen van den vyand, gemerkt het hem niet wel mogelyk was dezelve te bewaren zonder bystand van den eenen of anderen.

Een ieder kon wel merken, in wat gevaar veele Steden zouden vallen, als Brusfel, Aalst, Yperen en Meenen, benevens het nadeel, dat Gend en Antwerpen zouden lyden, byzonder in wat gevaar de Steden Eindhoven, Diest, Hoogstraten, Mechelen en meer andere, ja het gansche Vorstendom Gelre en Zutphen, zouden geraken, zo de Vyand Meester van het Veld was: ook wist een ieder hoe veel aan die Steden gelegen was.

Ook kon hy niet voorby gaan in gedagte te brengen den grooten moed en standvastigheid, welke die van Brusfel tot voordeel van de gemeene zaak getoond hebben, zo dat wy moeten bekennen, dat zy den grond van onze vryheid gelegd hebben, om welke te beschermen, wy alle middelen, die Godt ons heeft gegeven, naar ons vermogen behooren aan te leggen. Lof van die van Brusfel.

Men moest ook aanmerken, ingevalle zy den Hertog vertoornen, zy hem zullen tot vyand hebben, en gevolglyk ook den Koning, zynen Broeder, 't welk hun een nieuwe en zware last zou zyn, want zy niet alleen daar door zouden verliezen alle de handelingen op Spanje en Vrankryk, maar ook in gevaar zullen zyn van teffens van twe zo magtige Prinçen besprongen te werden. Gevaar van met den Hertog niet te handelen.

Voor

De Koningin van Engeland, hoewel hy niet twyffelde, of zy zou des Hertogs feit afkeuren, zal daar over groot leetwezen hebben, vermits de menigvuldige aanbeveelingen en heerlyke getuigenissen, die zy van hem heeft gegeven; waar door te dugten was, dat hare Majesteit, hoorende, dat de beslissing en vereeniging van den twist aan hun haperde, over zulke weigering misnoegd zal zyn.

Zy moesten ook bedenken, hoe weinig onderhandeling of vrienden zy elders hadden, zo dat te vreezen was, dat zy gansch van alle hulp en middelen van buiten verlaten zouden zyn: dat ook te vermoeden was, indien zy met den Hertog niet over een kwamen, dat de doortogt van Vrankryk aanstonds aan den Vyand aan alle kanten open en vry zal zyn, waar door hy middel zou hebben, om niet alleen van lyftogt, voorraad en krygsgereedschap voorzien te werden, maar ook van Geld, Brieven, Boden, Hofgezanten, ja Legers, te voet en te paerd, vry daar te schikken, zo dikmaals het hem gelieven zal. Hier uit konden zy oordeelen, of het eene zaak was van gewigt of niet, dat door 't sluiten van de doortogten in korten tyd het Kooren onder den vyand tot hoogen prys gerezen was; waar door hy in groote benauwdheid gevallen zynde, zyn schriklyk Veld-Leger versmolten en vergaan is. Daarom diende alles wel overlegt, en zonderling wys gelet op hunne middelen, om te weten, of zy de magt hadden, om den last van de Oorlogen alleen te dragen, en ofze tegenwoordig Eindhoven of andere belegerde plaatzen konden ontzetten, gelyk zy wel zouden kunnen doen, indien zy met zyne Hoogheid over een kwamen, en van hem geholpen werden: ook wilde hy hun bekend maken, hoe die van Gend reeds geschreven hadden, dat zy geen middel wisten, om het Guarnizoen van Aalst te betalen, begeerende bystand van de andere Provintiën: waar uit zy behoorden de gelegenheid der zaken wel te overleggen.

Hy

Hy twyffelde niet, of een iegelyk vond goed, dat men de Steden Denremonde, Duinkerken, Dixmuiden en Vilvoorden weder kreeg; maar dewyl zy niet magtig waren die met geweld te krygen, volgde daar uit, dat die door vereeniging verkregen moesten werden: want zo de Hertog te onvreden van hen scheidde, zou hy die liever in handen van den vyand, dan hun weder geven.

En voor zo veel het toekomende gevaar raakt, in gevalle zy voor zig zien wilden, was gevoeglyker, en met minder opspraak, daar tegen voortaan te voorzien, dan ooid te vooren: want zy, aangaande de verzekerdheid der Steden, zonder begrip zullen kunnen toezien, en bezorgen, dat zy in geenerlei manieren meer in de magt van den Hertog vallen.

Aangaande den Godtsdienst was te hopen, dat Godt genade en middel geven zou, om die, handelende met den Hertog, te beter staande te houden; maar anderzins was te dugten, zo men met den Hertog niet over een kwam, dat veele Kerken en Gemeenten met de Steden tot verstrooijing komen zouden.

Dat zommige zeggen, dat het geenzins geoorlofd zy te handelen met eenen Prince, die geenzins van den Godtsdienst is, daar omtrend bekende hy wel, dat hy in de Godtgeleerdheid niet genoeg ervaren was, om dit stuk te beslissen: nogtans zag hy, dat alle de Kerken van 't Christenryk daar in geene zwarigheid maakten: want de Kerken van Vrankryk, geholpen door den Prince van hunne Natie, en de Duitsche Vorsten, hebben dikwils met hunnen Koning gehandeld en over een gekomen. De Zwitzersche Kantons hebben een Verbond met anderen, schoon van onderscheiden Godtsdienst, en hadden hun Verbond met den Koning van Vrankryk nog binnen eene Maand bevestigd. Die van Geneva hebben ook een Verbond met den Koning van Vrankryk, die hun den voorleeden Zomer wel bygestaan had. Het Koningryk Engeland heeft het Verbond, dat

Of 't geoorlofd zy met Princen, die niet Gereformeerd zyn, te handelen.

dat het met de Nederlanden had, voor heen, toen 'er niets dan de Roomsche Godtsdienst geoeffend werd, niet gebrooken; gelyk ook niet de Koning van Denemarken. Die van Schotland houden nog hun verbond met Vrankryk, 't welk 800 Jaaren geduurd heeft, deze Landen met het Ryk, en het Ryk met hen. De Hanze-Steden, die van verscheide Godtsdiensten zyn, blyven alle in een Verbond. De Prinçen en Vorsten van Duitschland hebben den Keizer voor hun Hoofd en Oversten verkoren. De Kerken van Polen hebben eenen Koning verkoren, die van hunnen Godtsdienst niet is. De Valdoyzen zyn met den Koning van Bohemen, en die van de Valeye van Angroingne met den Hertog van Savoje over een gekomen, enz. Daarom verzogt hy, dat men hem wilde ontschuldigen, dat hy zo veele Kerken, ja alle de Kerken van Christenryk, niet kon verdoemen, of in dien opzigte beschuldigen, schoon hy altyd in dat gevoelen bleef, dat wat verdrag zy ook aangingen, de verzekerdheid des Godtsdiensts, 't welk in veeler magt is, behoord bedongen te werden.

Dit waren de redenen, die hem dagt, dat behoorden gewogen te worden van de eene en andere zyde, aangaande het voorsz. twede poinct, daar in hem groote zwarigheid voor kwam, vermits de verscheide meeningen van eenige Steden: want ingevalle men van meening was over een te komen, was te dugten, dat eenige Steden zig zouden scheiden; en zo men te zamen niet handelde, dat dan eenige Steden, vreezende verlaten te werden, zulke partye zullen kiezen, als zy tot hunne verzekerdheid best geraden vinden, en bekomen kunnen: daarom diende op de zaak wel gelet te werden.

Het derde poinct van zig zelven te kunnen beschermen.

Het derde poinct was, zig met hunne eige magt te beschermen, waar in zy moesten bedenken, ingevalle zy zulk besluit namen, zy ten eersten groot gebrek hadden aan een goed getal Hoofden en Soldaten van onze Natiën, vermits de Oorlog veele van dien

dien omgebragt en verslonden heeft, als ook om dat het Land klein was, en veel aan des vyands zyde zyn, die hem dienden, en gediend hadden: boven dien ook, vermits het Volk van dit Kwartier zig meer begaf tot Koopmanschappen dan tot Wapenen, moest hy veele vreemdelingen, die kwalyk in 't Land te brengen zouden zyn, om dat zy hier eertyds zo slegt onthaald en behandeld zyn geweest, gebruiken: ook zou 'er nog grote zwarigheid zyn om de plaatzen te vinden, omze op te ligten, daar op men namaals zou moeten letten, als men dit besluit onder nam: altyd was beter zig te betrouwen op die van den Godtsdienst, dan op andere.

Voor zo veel het geld aanging, was wel kenlyk, wat groote zwarigheid 'er altyd geweest was, om alleen zo veel te vinden, als noodig was geweest, om Guarnizoenen te betalen, zo dat te verwonderen was, dat zy, vermits de kwade betalling, tot nog toe de Steden zonder andere muiteryen en beroerten hadden kunnen behouden, zynde het geld 't steunzel van den Oorlog, zonder welk alles, dat men zou besluiten, te vergeefs en onnut was. Gebrek aan geld.

Ingevalle men goed vond het derde poinct aan te slaan, zou noodig zyn een of meer Hoofden te kiezen, welke men zou moeten onderdanig zyn, niet met woorden maar met de daad, ten minsten zo lang men zou geraden vinden: ook zou men moeten kiezen eenen Raad van eerlyke lieden, en vervolgens zig een iegelyk tot zyn beroep en last begeven, zonder zig verder te wikkelen in 't feit van Oorlog en Staat, zig verlatende op de gene, die zy daar toe zouden hebben verkoren, welke naar hunne gewetens, en tot bewaring van hunne eer, zouden raden 't gene hun best en noodigst zou dunken: zy zouden derzelver Ordonnantiën moeten volgen, en die ten eersten, zonder tegenspreken, in 't werk stellen, behoudens nogtans, dat het een ieder, na dat het zou uitgevoerd zyn, zou vrystaan daar tegen in te brengen, 't geen hem best dagt te zyn. Tot het beleid was een Raad van Staten noodig.

Deze regel zou nogtans onnut en te vergeefs zyn, zo de middelen niet gereed en voor de hand waren, om geld genoeg te hebben, waar van men die Raadslieden niet alleen beloven, maar ook daadlyk betaalen zou, om hen te verwilligen dien last aan te nemen, en getrouw en gewillig zig daar in te kwyten.

Hoe veel daar toe zou nodig zyn, konden zy zien uit eene staat, die hy daar van gemaakt had, en hen overgaf, van 't gene men behoeven zou tot de gewoone en buiten gewoone lasten der Oorlogen, hen verzekerende, dat men te vergeefs raad hield, zo men zulke orde niet stelde.

En al was het, gelyk eenige zeiden, 't welk hy niet wilde lasteren, dat men op Godt moest betrouwen (want het zelve waaragtig was) nogtans meende hy ook, dat, wanneer men eenige zaak zonder middelen wilde aanvangen, of dat men, 't geen nog erger was, door gierigheid zyne middelen agterhield, zulks niet was op Godt betrouwen, maar hem verzoeken of kwellen; en dat in tegendeel, op Godt betrouwen was, te gebruiken en aanvaerden de middelen, die hem geliefd ons aan te bieden, en hem te bidden, dat Hy zynen zegen daar over wil wil laten gaan.

De Prins verkiesd den derden weg van zig zelven te beschermen, zo zy middelen hadden.

En aangaande deze voorsz. drie wegen, wilde hy hun verklaren, dat hy den derden best vond, en altyd gevonden had, zo 'er middelen hadden geweest; dat hy reeds voor vier Jaaren zeer veel moeite en arbeid gedaan had, om de Landen by, en onder eene goede eendragtigheid te houden, en zo het zelve geschied was, zou men, door Gods genade, niet tegenstaande de magt van den Koning van Spanje, goede middelen gehad hebben, om Don Johan en andere uit de Landen te jagen.

Maar ziende de scheiding van de Provintiën, en de andere zwarigheden daar na gevolgd, en merkende, dat de Heeren Staten, en zelf die, die de voorsz. eenigheid hadden verhinderd, verklaarden

geene

geene middelen te hebben, om zig zelven te beschermen, was hy eerst van meening geworden elders hulp te zoeken, invoege zulke, die het mogelyk niet voornemens waren na te komen, zelf geraaden hadden eenen vreemden Prins te doen komen.

Maar gelyk hy verhaald had, zo verklaarde hy nog, dat zy grootlyks dwaalden, die meenden, dat iemand 't beleid van deze zaken zou kunnen aanvaerden, zonder de voorsz. middelen, en orde te ſtellen, byzonder indien zy zagen op de gewoone traagheid van de beſluiten en het opbrengen van de penningen, waar door te dugten was, dat eer de gemelde orde zou geſteld zyn, reeds een deel van de goede Steden en Kerken verloren zouden gaan, en aan andere oorzaken gegeven werden, door wanhoopen aan hulpe, eene andere partye te zoeken en aan te gaan.

En ingevalle hun deze voorſlag niet aangenaam was, of dat dezelve te groote zwarigheid mede zou brengen, om in 't werk te ſtellen en uit te voeren, verklaarde hy nogtans opentlyk, dat hy nimmer raden nog goed vinden zou, met de Spanjaarden in handeling te treden; maar dat, zo zy met den Hertog zig moesten vereenigen, dan noodig zou zyn toe te zien, dat men geene Stad in gevaar ſtelde, en zig van het Oorlogs-Volk verzekerde, byzonder van de Hoofden, welke den Staten zouden moeten aangenaam zyn, hunnen Eed doen, en niet te min hunnen Raad toonen: dog zo het doenlyk was, zou hy den derden weg ongelyk liever hebben, nogtans onder de voorsz. Voorwaarde en Middelen, anders zouden zy in handen van den Vyand vallen, of verwoesd werden.

De Prins, zyne redenen beſluitende, zeide dat hem goed gedagt had hun zyn gevoelen op zo gewigtige zaken voor te houden, biddende voornamelyk die van Antwerpen, zig te voegen by de Generaliteit, en zynen Raad ten goede te nemen,

 be-

betuigende, dat hoedanig besluit zy namen, mits dat de Godtsdienst in zyn geheel en verzekerd bleef; hy voorgenomen had zig daar na te schikken, en zyne overige dagen te volbrengen in den dienst van de Generaliteit, de Heeren Staten, en de Stad Antwerpen in 't byzonder.

De Staten besluiten, om veele redenen, met den Hertog te vereenigen, daar toe zy aan hem Gezanten zenden.

Na dat de Staten hadden verstaan het gevoelen des Prinçen van Orange, en gehoord den Heere van Bellievre, Gemagtigde Raad des Konings van Vrankryk, tot hen gezonden, die vermaard was in geleerdheid en wysheid, hebben besloten zig met den Hertog weder te vereenigen, en tot dien einde naar hem afgevaerdigd Doctor Leonius, Præsident van Vriesland, Meerkerke, Præsident van Vlaanderen, en andere. Wegens den Hertog werden ook aangename Perzoonen tot Middelaars by de Staten gebruikt, als de Graaf van Laval, en andere, die veel over en weder reisden. De Staten vonden geenen troost by hunne Gebuuren van Engeland of Duitschland. Uit Vrankryk kregen zy schoone toezeggingen, die nogtans met dreigementen scheenen vermengd te zyn. By zig zelven vonden zy zeer wynig middel, om zig uit den nood te helpen. De begeerte, om hunne Steden uit 's Hertogs handen te hebben, drong hen zeer; vrezende datze mogten aan den Prinçe van Parma overgeleverd werden. De hoop van met 's Hertogs Volk Eindhoven te ontzetten, 't welk de Vyand sterk belegerd had, met meer andere dergelyke oorzaaken, bewoogen den Staten om de handeling met den Hertog in alle manieren te vorderen.

Redenen, die den Hertog bewegen tot Verdrag.

De Hertog werd van zyne zyde zeer tot de zelve handeling en vereeniging aangepord door gebrek aan Leeftogt en geld, en dat de Steden, die hy in zyn geweld had, van alles onvoorzien waren. Ook de begeerte, om zyn Volk, binnen Antwerpen gevangen, los te krygen, daar hy het ergste voor vreesde, mitsgaders de hoop, van zulk een lelyk stuk met den tyd met weldoen te verbeteren, en dus dien

schandvlek uit te wisschen. Daar werd zeer aangehouden, dat de Hertog met behoorlyke Guarnizoenen binnen Brussel of Mechelen trekken zou, op dat ondertusschen de wond, die nog versch was, genezen mogt, en dus een bekwaam Verdrag gemaakt werden. En ten laatsten zyn zy in Lentemaand met den anderen over een komen, in manieren als volgd:

Dat de Hertog zou naar Duinkerken trekken met 400 Manschappen te voet, en 300 te Paerd, en daar voor eenen tyd Hof houden, om ondertusschen te handelen met de Gemagtigden der Staten, die men daar zenden zou op eenen goeden verzekerden voet, strekkende tot der Landen welvaren. Ondertusschen zouden alle Nederlanders en hunne goederen, alom in Vrankryk en te Duinkerken beslagen, ontslagen werden.

Verdrag van vereeniging tusschen den Hertog en de Staten, den 18den Maert, 1583.

Op het onderteekenen des Verdrags zou hy terstond Vilvoorden over leveren; daar na zou hy zyn Krygsvolk, zynde omtrend vyfentwintig honderd Zwitzers, en drie duizend Franschen, met het overgebleve Paerdevolk, doen trekken naar Willebroek, daar, wegens de Staten, zou geleverd en geteld werden negentig duizend guldens, om onder dat Krygsvolk, naar 's Hertogs bevel, uitgedeeld te werden: dat zyne Hoogheid, en 't voorsz. Krygsvolk, zouden Eed doen, van getrouw zyne Hoogheid te dienen, en niet te beginnen tegen de Staten en Landen, maar zig laten gebruiken tegen de Spanjaarden, Malcontenten en hunne aanhangers, en dan zouden zy trekken over de Rivier in Braband. Op den zelven Eed zou ook het Engelsch en Schotsch Krygsvolk uit het Land van Waas trekken naar Rypelmonde, en dus over de Schelde, om te zamen Eindhoven te ontzetten.

's Hertogs volk komt in Staten dienst.

Middelertyd zouden by den Hertog komen, als Gyzelaars, door hem verkoren, Jongheeren Philips van Schoonhoven, Heer van Wanroy, Burgermeester van Antwerpen, Jan van Stralen, Heer van

Marckem, Amptman, Rogier van Leefdale, Heer van Nieuw-Waalwyk, Schepen van Antwerpen, Noël de Karon, Heer van Schoonwalle, Burgermeester van de Vrye, met nog drie van de Gemagtigden, als Adolf van Meetkerke, Præsident van Vlaanderen, Hendrik de Bloyere, Burgermeester van Brussel, Meester Guilliaume Everaarts, Pensionaris van Antwerpen. Deze zynde in handen van zyne Hoogheid, zouden de Fransche Guarnizoenen uit Denremonde, en de Hertog naar Duinkerken trekken.

De Hertog de Steden wederstellende, en naar Duinkerken trekkende, zou ontfangen zyne Papieren, Meubelen en Gevangenen.

En op den weg naar Duinkerken zynde, zouden hem ook overgegeven werden, nevens die voorsz. Gyzelaars, alle de gevange Franschen, met zyn Hoogheids Koffers, Papieren en Meubelen, ook die van zyne Dienaren, in dier voege, als zy den 19[den] van Lentemaand bevonden werden. Deze geleverd zynde, zou de Hertog de Stad Dixmuiden ontruimen, en de voorn. Gyzelaars ontslaan: wel verstaande, dat de Fransche gevangenen eerst zouden betalen hunne kosten en beloofde vereenigen, daar voor de Staten zouden goed spreken; maar voor de andere, die geen middel van geld of Borg te stellen hadden, zou de Magistraat of Staten goed spreken, ten laste van den Hertog, die zig verbond voor de betaling van dezelve zommen. De voornaamste gevangenen waren deze: De Bisschop van *Constance*, de Heer van *Fervaques*, *de la Ferte*, *de Farquis*, *de la Vergine*, *de Ryeulx*, *Beaupre*, *de Senesacq*, *de Pigneris*, *de Toursays*, *Sint Remey*, *de Seysseval*, en *Chéaumont*. De andere gevangenen zouden nergens om mogen gehouden werden, ten ware om hunne byzondere schulden. De Hertog met alle de zyne te Duinkerken zynde, zouden de Staten zenden, zo haast het mogelyk was, hunne Afgevaerdigden, met volle magt, om met den Hertog te handelen, en te besluiten, alles wat dienstig en nodig zal zyn, tot 's Hertogs dienst, en der Landen voordeel en verzekering, met alle onderlinge te zamenhandeling.

De

De Hertog zou ook uitdruklyke Brieven schryven aan het Fransch Guarnizoen, dat binnen St. Wynoksbergen lag, hun belastende te vertrekken naar het Leger, en de Stad te laten in handen van het natuurlyk Krygsvolk, op pœne van ongehoorzaamheid en zynen toorn.

Ten laatsten dat alles zou vergeten, en het Verbond van Bordeaux, van den 24sten van Louwmaand, des Jaars 1581 onderhouden werden. Deze Verbonds onderhandeling is ondertusschen te Denremonde, den 18den van Lentemaand, des Jaars 1583, gesloten en onderteekend, en den 2den van Grasmaand te Antwerpen afgekondigd. Alles van beide zyden volbragt zynde, is de Hertog te Duinkerken gekomen, daar verwagtende de Afgevaerdige der Staten, welke dit stuk niet schielyk besloten, zo dat ondertusschen andere veranderingen voorvielen, gelyk volgen zal.

Anjou komt te Duinkerken.

In 't gemeen zyn 'er door alle de Landen grote opspraken gerezen tegen de gene, die de Fransche in 't Land gebragt hadden, en inzonderheid tegen den Prince van Orange, niet tegenstaade de Staten Generaal hem daar van genoeg ontschuldigden; maar de Spaanschgezinde behielpen zig daar mede, en dorsten nu alom stout spreken, om alles in verwarring te stellen, ten einde 'er geen ander middel zou over zyn, dan om de Landen te bevredigen met den Koning van Spanje, daar na veele toen zeer tragtten.

Opspraak tegen den Prince, om 's Hertogs feit.

De Prins van Orange had zyn vierde Huwlyk aangegaan met de Weduwe van wyle den Heere van Tiligny, die in den Jaare 1572 te Parys vermoord was, zynde de Dogter des Admiraals van Chastilion, die toen ook vermoord is: deze kwam, den 8sten van Grasmaand, t' Scheep in Zeeland aan, en trouwde den 12den, by welke hy in 't volgende Jaar 1584, den 29sten van Louwmaand, 's avonds ten 8 ure, op eenen Zondag binnen Delf eenen Zoon, genoemd Hendrik Fredrik, ontving.

De Prins van Orange trouwd met de Dogter van den Admiraal van Vrankryk.

De verbintenis met deze Fransche Vrouw vermeer-

derde

derde des Volks meening, dat hy Vrankryk zeer genegen was.

Kornelis de Hooge, voorgeevende des Keizers zoon te zyn, werd in den Haag onthalsd en gevierdendeeld.

In Holland heeft zig, omtrend dezen tyd, zeekere Kornelis de Hooge opgedaan, die voorgaf te zyn een Bastaard-Zoon van Keizer Karolus de vyfde. Hy was gebooren in den Haag, toen de Keizer daar had gelegen, was een kunstig Figuur-Snyder in Koper, en van eene goede Familie. Deze in den Haag gevangen zynde, is daar, den 29sten van Lentemaand, door den Raad van Holland, als door den Præsident Nicolai, met de Raadsheeren Borre, Kazembrood, Brederode, Loen, Menin, Bakker en Leeuwen, verwezen en geoordeeld, uit naam van de Hooge Overheid der Graafschappen van Holland, Zeeland, Vriesland, enz. onthalsd en gevierdendeeld te werden. Zyn Vonnis hield in, om dat hy, buiten pyn en banden, beleeden had, dat omtrend Allerheiligen, des Jaars 1581, hem getoond waren Geloofs-Brieven, door zekeren Gabriël de Selva, eertyds Kamerdienaar van Keizer Karolus de vyfde, die, uit kragt van dezelve, hem zogt van 's Konings wegen wys te maken, vermits de Vrede te Keulen geenen voortgang kreeg, om met hem naar den Koning van Spanje te reizen, door dien de Koning verstaan had, dat hy zyns Vaders Bastaard-Zoon was; waarom hy begeerde met hem te beraden, hoe men op eenen nieuwen voet de Landen weder in onderdanigheid mogt brengen, belovende, indien 't zelve eenen goeden voortgang had, hem te zullen voorzien met groote staten en waerdigheden: waarover hy zig beraaden had met eenen Meester Jakob de Vos, Medicyn-Meester te Delf, en vertrouwde niet naar Spanje te ryzen, maar heeft met den voorsz. Selva gezonden eenen Jan Rattaller uit Vriesland, omtrend den tyd, dat de Prins van Orange geschooten werd, hem gevende Geloofs-Brieven, en zekeren voorslag van middelen, en vertoog van den staat, hoedanigheid en gelegenheid van de Landen. Deze Rattaller vyf maanden uit geweest hebbende, heeft hem

Jakob de Vos Medicyn-Meester te Delf, medemakker van de Hooge.

hem Brieven van den Koning gebragt, en aangezegt, dat hy met den Koning en Doctor Fonk gehandeld had, dien zyn voornemen zeer wel bevallen had. Om dat in 't werk te stellen, zou de Koning hem bygestaan hebben voor eerst met tweemaal honderd duizend Daalders, die hy te Keulen of Frankfort zou opligten, om op zynen naam Ruiters en Knegten aan te nemen: daar benevens belovende hem te geven het Hertogdom van Gelre, of eenig ander, dat hem best gelegen zou zyn; tot meer verzekerdheid hem over zendende het afdrukzel van zyn Zegel. Zederd had hy zig begonnen uit te geven voor een Bastaard-Zoon van Oostenryk, en met den voorsz. Meester Jakob de Vos, en Jan Rattaller een naam-schendig en oproerig Boekje gemaakt, genoemd, *Hoognoodig advertissement*, met tusschenvoeging van zekere Brieven aan de Steden, Officieren, en Gilden van Holland, uit naam van den Bastaard van Oostenryk, om het volk oproerig te maken, en de Magistraten te verdryven, uit zynen naam hulpe beloovende; ook had hy beraadslaagd, om eenige Steden in te nemen, en het Land onder Spanje te brengen, hebbende zekeren Willem Williboortz, aan besteed te drukken vierduizend Boekjes, en vierhonderd Brieven, en aan Hans van Billen te Keulen, vierduizend in 't Fransch, met het wapen van Oostenryk daar voor, en dat hy nu gereed was naar Duitschland te ryzen, om 's Konings geld te ontvangen, en zyn stuk in 't werk te stellen met Ruiters en Knegten. Als hy daar over gevangen, en op deze bekentenis ter dood verwezen werd, is hy in den Haag onthalsd en gevierdendeeld.

In dezelve Maand is te Antwerpen een Spanjaard, genoemd Pedro Dordoigno, gevangen, die bekende uit Spanje gekomen te zyn, om den Prins van Orange te vermoorden, en dat hy daar over met den Koning zelve gehandeld had, hoewel hy namaals den Koning daar van wilde ontschuldigen, zeggende alleen met zynen Secretaris daar van gehandeld te heb-

Pedro Dordoigno gevangen, meenende den Prins te vermoorden.

hebben. In 't doorreizen had hy ook te Grevelingen met La Motte daar van gesproken. Hy zeide eerst uit Kroatiën geboren te zyn, kon verscheide talen spreken, en was by het innemen en plunderen der Stad Antwerpen geweest. Alles volkomen bekend hebbende, werd in Lentemaand gedood en gevierdendeeld.

Hans Jansfen onthalsd te Vlissingen.

Desgelyks werd in 't volgende Jaar, den 13den van Grasmaand, Hans Jansfen, een ryk Koopman, te Vlissingen onthalsd, die, uit eenen byzonderen haat, den Prince, met alle die by hem waren, meende door Buskruit in een Kelder, omtrend het Huis, daar de Prins herbergde, om te brengen, en had daar over gehandeld met den Spaanschen Hofgezant in Vrankryk.

Omtrend den zelven tyd is mede een Fransch Kapitain, genoemd le Goth, zynde van het Guarnizoen der Sterkte ter Neuze, gevangen, en gevallen in de handen van den Marquis de Roubaix, van welken hy is aangesproken, en verzogt om eenigen dienst te doen voor de behoudenis van zyn leven, dreigende hem anders te dooden, om dat hy eens met zwemmen uit de Gevangenis geraakt was: onder andere vergde hy den voorn. le Goth, dat hy de Sterkte ter Neuze, of een Bolwerk daar van, vermits hy een Vaandel daar binnen had, zou overleveren. Het welk deze Kapitain, het ondoenlyk agtende, weigerde. Daar na verzogt hy den zelven Kapitain, om iet voor te nemen op den Perzoon van den Prince van Orange: het welk de Kapitain, na veele woorden en belofte van vergelding, ten laatsten aannam, zeggende, dat hy wel toegang wist om hem te vergeven in eene zekere Porspys, gekookt met Palingen, die de Prins gaerne at: waar van de Marquis den Prins van Parma uit Eekeloo kennis gaf, die hem antwoordde, den aanslag goed te vinden, en gaf hem magt om de beloften van vergelding te doen; maar hy zou den Kapitain niet los laten, dan onder eenen anderen schyn,

Kapitain le Goth aangezogt om den Prince van Orange te vergeven.

om

om alle agterdenken te weeren. Dus werd deze Kapitain los gelaten voor eene maand Soldye, die hy den Trompetter betaalde. Te ter Neuze komende, heeft hy den Gouverneur, en de andere Kapitainen doen vergaderen, en hun dit alles opentlyk verklaard, en heeft zig naderhand getrouw en eerlyk gedragen, tot den tyd, dat hy, in Zomermaand, des Jaars 1584. op de Schans van Lillo belegerd zynde, met andere Kapitains en Soldaten eenen uitval deed, verjagende en nederleggende de Wagt der Spanjaarden, daar hy door zyn Been geschooten werd, van welke wond hy naderhand binnen Antwerpen gestorven is.

Op deze manieren hebben de vyanden des Prinçen van Orange door alle middelen gezogt, hem om hals te brengen, als of het dan alles gewonnen zou zyn, 't welke zy in 't volgende Jaar te pas bragten, daarze nogtans niet veel by wonnen, gelyk uit het vervolg van deze Memoriën te zien zal zyn.

In 't zelve Jaar 1583. op den eersten dag van den Vasten, 's avonds tusschen 9 en 10 uren, is te Antwerpen in de nieuwe Beurs, door eenige Kramers boven op het Pand, die hun vuur niet wel bewaard hadden, brand ontstaan. Binnen verbrandde alles, dat branden kon, met alle de Koopmanschappen, die de Kramers daar hadden. De Stad, toen nog genoeg bloejende, bouwde dezelve terstond weder op, vermits de muren in 't vierkant waren blyven staan. Te Antwerpen brand de nieuwe Beurs af.

Wy hebben te vooren verhaald, dat de Prinçe van Parma Eindhoven had belegerd, zo dra hy hoorde van den aanslag des Hertogs op Antwerpen, en den twist der Landen met hem. 't Welk de Staten ook bewoog te eer met den Hertog te vereenigen, om die voorschreeve Stad met zyne hulpe te ontzetten. En alzo het Verbond in 't begin van Grasmaand gemaakt werd, trok 't Krygsvolk, te weten, de Zwitzers, Franschen, Engelschen en Schotten, onder het beleid van den Maarschalk Biron, terstond by elkande- Eindhoven door Parma gewonnen, den 23sten April.

't Kasteel Vierzel gewonnen.

landeren, en namen ten eersten in Braband met geweld in het huis of slot te Vierzel, daar de Kollonel La Garde, nu Overste van 't Geschut, dood bleef van een stuk, 't welk berstte. Deze werd zeer beklaagd; en eerlyk te Antwerpen begraven: want hy had den Prince van Orange en Staten eerlyk en wel gediend, en in veele aanslagen geweest.

Kollenel la Garde dood gebleven.

Ondertusschen kregenze de tyding van het overgeven van Eindhoven. Daar waren binnen de Heer van Bonnivet, met de Heeren de Alleyn, en Focquerolles, met etlyke Vaandelen Franschen en Schotten, die zig alle getrouw en dapper gekweten hebben in 't sterken en houden van de plaats; maar alzo de Prins van Parma, na den aanslag op Antwerpen, alom Meester van het Veld was, had hy Karel van Mansveld belast dat Steedje van langzaamer hand rondom te besluiten en te begraven, zo dat 'er niemand uit of in kon, en niet wel by te komen was, Mansveld alom op zyn voordeel gelegerd zynde. Waar door ten laatsten, na drie maanden, die van binnen zig hebben moeten overgeven, na dat zy, by gebrek van lyftogt, en anders, de Paerden, Honden en Katten gegeeten hadden, en trokken, den 23sten van Grasmaand, met geweer en goederen eerlyk uit, en de Prins van Parma deed alle de Sterkten af breken.

Woude by Bergen gewonnen, door Biron, den 10den Mey.

Hier na trok de Maarschalk Biron naar Rozendaal, en belegerde het Kasteel van Woude, eene sterke plaats by Bergen op den Zoom, toekomende den Markgraaf van Bergen, daar wel 150 Italianen en veel Land-Volk op was. Het Geschut daar voor gebragt zynde, vonden zy de plaats zo sterk, dat men met vyftien honderd scheuten wynig uitgeregt had, om te kunnen stormen. Dog het Guarnizoen kreeg vrees in 't lyf, en hebben het overgegeven den 10den van Bloeimaand, uittrekkende met Rappier en Poinjaard: waar over de Kapitein van Parma voor een Verrader gescholden werd.

Terwyl Biron voor Woude bezig was, heeft Mansveld,

Veld, met zyn Leger van Eindhoven opgetrokken zynde, Turnhout, Hoogstraat, Loenhout en Vierzel weder ingenomen, en is daar na voor Diest gekomen, daar in de Kollonel Paulus Toeker het gebied had, welke hem de Stad ook overgaf, als het Leger daar tien of twaalf dagen voor en omtrend gelegen had. In deze Stad was geen Paerdevolk, maar vier Vaandelen Nederlandsche, en twe Vaandelen Engelsche Voetknegten, die zeer onsterk zynde, te zamen 300 Mannen uitmaakte. De Burgers waren omtrend vyfhonderd Mannen sterk, maar niet tot vegten gezind, om dat zy zesmaal in zeventien Jaaren van verscheide partyen gewonnen waren geweest. De Stad was meer dan een half uur gaans wyd in 't rond, uitbrengende over de zevenhonderd vyftig Roeden, en had aan de eene zyde drooge Gragten, en aan de andere zyde wynig Water, en laage Borstweeringen. Zy was rond zonder eenige flankering, om de Wallen te bevryden. Boven dien lagen buiten verscheide Bergen, door welke men die ligt kon bedwingen, zo dat zy gemaklyk, ja zonder groot Geschut, te winnen was. Ook was de Burgerye moedeloos, vreezende geplunderd te werden, welke den Kollonel dwongen met den vyand te handelen. Het verdrag werd gemaakt, dat zy zouden de Vaandelen overleveren, en met hunne Wapenen uittrekken, met zo veel lading, als zy zouden kunnen voeren op eenige Wagens en Paerden van de Kapitainen. De Burgers, die wilden, mogten ook op dezelve voorwaarde vertrekken.

Diest werd ook aan Mansveld overgegeven, den 27sten Mey.

Grootte van Diest, en derzelfs onsterkheid.

Dus kwamen zy den 28sten van Bloeimaand te Burgerhout by Antwerpen, daar over kort daar na de Kollonel Toeker gevangen werd, en het Krygsvolk, uitgenomen de Engelsche, als onwaerdig afgedankt. Maar alzo de Kollonel over veele Artykelen beschuldigd en bezwaard werd, heeft hy zig met de boven verhaalde redenen, en onwilligheid der Burgeren, die wel de sterkste waren, en anderzins ontschuldigd,

digd, en die onschuld in druk uitgegeven, en is dus daar van gekomen.

Mansveld werd het Slot Westerloo overgegeven, den 5den Juny.

Terstond hier na heeft Mansvelds Leger zig begeeven omtrend Westerloo, eene sterke plaats in de Kempen in Braband, op de Nethe gelegen. Sommige verbitterde Boeren toonden hem eene Valleye, omtrend eene halve myl van daar, daar in hy het diep Water rondom 't Slot van Westerloo kon afleiden, het welk hy deed met eene Gragt, die hy deed graven, zo dat men droogvoets aan het Slot komen kon. Als nu de Overste, genoemd Vliet, zig dus beschooten vond, heeft hy 't Slot overgegeven, den 5den van Zomermaand. Daarom hy ook te Antwerpen gevangen werd, met groote opspraak der Burgeren; maar kwam weder los.

Parma bespringd Birons Leger by Roozendaal, den 20sten Juny.

Na het innemen van deze plaats kwam de Prins van Parma zelf der Staten Leger bezoeken omtrend Roozendaal, het welk de Maarschalk Biron zo wel op voordeel bezet had, dat 't scheen, dat de vyand, zonder groote schade, hem niet zou kunnen bespringen. Maar alzo Parma wist dat 'er wynig eendragt, geene oeffening, en groot misvertrouwen in 't Leger was tusschen de Franschen, Engelschen en Nederlanders, nam hy eindelyk voor, den 20sten van Zomermaand, het te bespringen, het welk hem eendeels wel gelukte: want aan de eene zyde werden de Engelsche geslagen, vermits eenige uit veragtinge of mistrouwen hunne toegeschikte plaatze niet hielden. Biron zelve werd in zyn been gekwetst, dog de schade was niet groot; waarom Parma, ziende dat hy met eenen ouden Krygsman te doen had, in Zomermaand vertrok, om Herentals te beleggen, daar wel zestienhonderd Mannen door die van Antwerpen in gelegt waren, zo dat hy te vergeefs zynen tyd versleet.

Parma belegerd Herentals te vergeefs.

Verwarring onder de Staten.

De zaken der Staten in Nederland liepen dagelyks meer en meer in verwarring, vermits de Staten Generaal, die na den aanslag des Hertogs op Antwerpen,

pen; den Raad van Staten, die nevens hem was, ontslagen hadden, zo dat het geheele bestuur weder in hunne handen was gevallen: en vermits verscheidenheden van gedagten konden zy onder elkanderen niet over een komen, gemerkt eenige Spaansch, andere niet Fransch gezind, en de rest beroerd waren door der Franschen ontrouw, het welk zo verward ging, dat de een des anderen gevoelen tegensprak, zo dat ook de Hertog van Braband en Anjou, te Duinkerken nog zynde, 't zelve genoeg gewaar werd; tot welken 'er ten laatsten afgevaerdigd werden, maar met klein bescheid. Daar benevens nam dagelyks zyn aanzien meer en meer af, vermits Biron met zyn Krygsvolk, om redenen voorschreeven, zeer weinig of niets uit rechtte: 't welk veroorzaakte, dat de haat en het mistrouwen tegen de Franschen meer groeide, door het stooken der Spaanschgezinde, die nu verstoud en vermeerderd waren.

De Hertog van Braband en Anjou vertrekt uit Duinkerken naar Kalis, den 28sten July.

De Hertog hier door bewoogen, en ziek zynde van hartzeer, heeft goed gevonden naar Vrankryk te vertrekken, zo om orde te geven tot de bescherming van Kameryk, naar 't welke de omleggende Guarnizoenen zeer stonden, als om zyne andere zaken, nopens den twist tusschen hem en den Koning zynen Broeder: waarom hy te Duinkerken zyn gansch Hofgezin en rystuig t' Scheep gedaan heeft, en is dus van daar getrokken naar Kalis, den 28sten van Zomermaand, latende Monsieur de Chamoys als Gouverneur binnen Duinkerken, met vier of vyf honderd Mannen, die men meende wel twaalf honderd sterk te zyn: want alzo zy twe of drie dagen te voren gemonsterd waren geweest, en geld hadden, liepen zy alle met den Hertog weg, niet tegenstaande de Poorten gesloten waren, en lieten zig over de Muren vallen: desgelyks trokken met hem uit alle de Schepen en Scheepsvolk.

Parma's Krygs-Volk be-

De Heer van Montigny, en La Motte, met de Guarnizoenen, die Parma in Vlaanderen had, had-

legerd Duinkerken in Vlaanderen, den 30sten Juny.

den zig over lang op eenen aanslag op Nieuwpoort, zo men meende, toegerust, daar zy verstand mogten binnen hebben. Nu hoorende van 's Hertogs vertrek, hebben zy ten eersten al hun Krygsvolk, dat zy konden, vergaderd, en zyn den laatsten van Zomermaand voor Duinkerken gekomen, en hebben terstond de Haven met Kettingen en Masten gestopt, en Schansfen daar by gemaakt.

Beschryving van Duinkerken.

Deze Stad Duinkerken legt in Vlaanderen op den Zeekant, vyf of zes mylen van Kales, en drie van Grevelingen, was eene redelyke goede Stad, vol Koopmanschap, en Visscherye, en nu weder wel gebouwd, 't gene de Franschen in den Jaare 1558 afgebrand hadden. Zy is niet sterk, vermits zy in de Zee-Duinen legt, die ze genoeg bevelen. Daar vergaderen veele kleine Wateren, die voor de Stad in Zee vallen, en de Haven maken. Groote Schepen kunnen daar niet in komen, want de Haven voor de Stad door elke tye haast droog werd.

Montigny en La Motte hebben dus deze Stad onvoorziens en stout aangevallen, met omtrend vyf duizend Mannen, als 't meeste volk daar uit was, en terstond rondom zo nauw bezet, dat zelve die van het Guarnizoen van S^t^. Wynoksberge, maar eene myl van daar gelegen, daar niet binnen konden, wel wetende, dat de haat en het mistrouwen tegen den Hertog en de Franschen al het ontzet beletten zouden, gelyk ook gebeurde: want alzo de Prins van Orange, en de Generale Staten, terstond derwaards wilden zenden, over het Water, den Maarschalk Biron, met Zwitzers en Franschen; op 't verzoek van twe Leden van Vlaanderen, namelyk, Brugge en het Vrye, hebben die van Gend den pas niet willen toelaten door 't Land van Waas; vermoedende dat de Prins die zogt in 't Land van Waas te legeren, en dus binnen Gend te brengen, om zyne wederpartye te straffen, zeggende; nademaal zy met een goed geweeten den Hertog van Anjou niet weder mogten aanvaerden, was

Die van Gend uit haat tegen de Franschen beletten het ontzetten van Duinkerken, van Parma belegerd.

het

het niet behoorlyk zig met zyn Krygsvolk te behelpen. Op dit tegenzeggen verzogten die van Brugge en het Vrye (met aanbieding van uit te ryken hunne byzondere aandeelen in de somme, die de Prins ten dien einde verzogt, daar in vervangende die van Yperen) dat de Maarschalk Biron ten minsten met zyn Leger mogt komen voor Nieuwpoort, om ten minsten het overschot van West-Vlaanderen te bewaren. En daar toe werd door de voorsz. twe Leden terstond het Brood voor het Leger gebakken, en men begon eene beschansſing voor Nieuwpoort te graven: het welk dus van de Staten goed gevonden werd, gemerkt vast te vermoeden was, dat het Leger voor Duinkerken, het welk in 't eerst, eer Parma daar zelve by kwam, maar vyf duizend mannen sterk was, de komst van Biron niet verwagten zou, alzo elke rye, als 't hoog Water was, het Leger door het water in drie deelen verdeeld was. Maar die van Gend, daar nu de heimelyke Spaanschgezinde geloof en magt gekregen hadden, verklaarden opentlyk, uit haat tegen de Franschen, dat zy zig zouden afzonderen, zo men zig met dat Krygsvolk wilde behelpen, en zy wilden geen Franschen in Vlaanderen lyden. De Prins van Orange deze hardnekkigheid van die van Gend ziende, en vreezende van verdere wanorde, gelaste verscheide Regimenten Ingebooreneu, Engelsche en Schotten, naar Vlaanderen te trekken, om ten minsten de andere Steden te beter te verzekeren, 't welk ook door de voorsz. onwillige belet werd, zo dat het ondertusschen te laat werd.

Ondertusschen trok des Prinçen van Parma's Leger voor Herentals op, en kwam ook voor Duinkerken, daar hy alle geweld toonde. De Gouverneur Chamoys, alzo hy van geene zyde onzet, maar wel veele vergramde Burgers tegen kreeg, en zig te onsterk bevond, om verder geweld te wederstaan, handelde met Parma, en trok, den 16den *Duinkerken door Parma gewonnen, den 16den July.*

 van

van Hooimaand, met zyn Krygsvolk daar uit met Rapier en Poinjaard.

Parma zend Vrybuiters uit Duinkerken in Zee.

Als nu Parma dus Meester van deze Zee-Stad Duinkerken was, heeft hyze met Spanjaarden bezet, en is hem zeer nut tot zynen Oorlog geweest; want hy terstond daar uit kleine Oorlogs-Schepen ter Zee gezonden heeft, die dagelyks veele Buiten en Schepen, met allerhande Koopmanschappen, levensmiddelen en nooddruft in bragten, 't welk die van Holland en Zeeland niet wel beletten konden, vermits zy met zommige winden, die op het Land waaiden, daar niet wel kunnen voor de Haven blyven leggen.

Nieuwpoort en Vurne worden Parma ook overgegeven.

Van Duinkerken trok Parma met zyn Leger tegen Nieuwpoort, 't welk zig ook ras overgaf, want de Gemeente sterker was dan 't Guarnizoen, dat maar twe Kompagniën was. De Kapitainen, te Brugge komende, werden daar over gevangen, dog na wynige dagen weder ontslagen: dus ook de Kapitainen van Vurne, die de plaats overgegeven hadden, zonder den vyand te zien.

Die van Brugge en 't Vrye verkiezen den Prince van Chimay voor Gouverneur in Vlaanderen.

De tyding van het overgaan van Duinkerken te Brugge gekomen zynde, ter zelver ure, dat de Burgermeesters van de twe Kollegiën by den anderen waren, te weten, de Heer Nicolaas Kazembrood, met Pieter Dominikle van Brugge, en N. van Marivoorde; met Meester François Nans van die van den Vrye, hebben dezelve in haast, zonder weten van de byzondere Kollegiën, en zonder het vergaderen van de Gemeente, als ook van den Prince van Orange, en de Generale Staten, wegens de twe Leden, Afgevaerdigde naar Bevere gezonden, om den Prince van Chimay, die zig daar onthield, tot hunnen Gouverneur te verzoeken, en dat niet door eenigen kwaden wil, of misverstand met den Prince van Orange, of de Generale Staten, maar alleen, door dien zy wisten, dat de Stad Brugge zou moeten voorzien werden met grooter Guarnizoen, vermoe-

moedende in 't ſtuk van Oorlog de agtbaarheid zeer noodig te zyn: waarom zy daar toe hebben willen verkiezen eenen Perzoon van groote hoedanigheid; van welken zy toen geen mistrouwen hadden, voorby gaande den Prinçe van Espinoy, welke daar toe gelasd was van den Prinçe van Orange, zynde een wel bevoegd, kloek, edelmoedig, wakker, en zulks verdienend Heer, die, hoewel Roomsch Katholyk, nogtans zyn Vaderland zeer getrouw was: deze meende, dat die van Brugge hem zeer toegedaan waren, maar twyffelde aan Gend, enz. om den Godtsdienst, die nogtans hem beter genegen waren, en zelve hem waarſchuwden die van Brugge en 't Vrye tot hem te bewegen; des de Prins van Espinoy, zig verſtooren ziende, trok naar Vrankryk, daar hy getrouwd is, kinderen gewonnen heeft, en geſtorven, na dat hy 'er de Nederlanders nog dienst gedaan heeft. Hy was de oudſte broeder van den Vicomte de Gand en Marquis van Roubaix. Op dit verzoek is de Prins van Chimay terſtond te Brugge gekomen, en daar ontfangen als Gouverneur van de twe voorſchreeve Leden, den 22sten van Hooimaand, en niet lang daar na, den 7den van Oogstmaand, ook van de andere twe Leden van Vlaanderen, met eenige van welke hy te voren heimelyk verſtand gehad had.

Parma Ooſtende belegerd hebbende, trekt weder af.

Ondertusſchen de Prins van Parma zyne overwinning vervolgende, had Ooſtende belegerd, daar die van Brugge, voor het aankomen van den Prinçe van Chimay, gezonden hadden vier Vaandelen Knegten, en op zyne aankomst heeft de voorſz. Prins daar gezonden negen Vaandelen van het Regiment van den Heer Philips vander Gragt, Heer van Mortaigne, onder den Kapitain Jaques Tutelaar, Luitenant Kollonel, nevens andere uit Braband, door last van den Prince van Orange. Deze laatſte Kompagniën, en boven dien Kapitain Maerten Drooge, 's nagts met allerhanden voorraad van Oorlogs-gereedſchap gekomen zynde, is Parma, dat vernomen

hebbende, en merkende, dat de Stad wel voorzien was, na vier of vyf dagen, van zyn beleg opgebrooken, hoewel hy eenige stukken Geschuts geplaand had, en is van daar naar Dixmuiden getrokken, daar vyf Kompagniën in Guarnizoen lagen; die hy ook zonder groten wederstand bekomen heeft.

Wynoksbergen rondom bezet zynde, geeft zig aan Parma over.

Met het overgaan van deze Steden Duinkerken, Nieuwpoort, Vurne en Dixmuiden, was St. Wynoksbergen bezet en belegerd van de omleggende Guarnizoenen. Daar lag binnen Monsieur Villeneuve, met eenige Kompagniën Franschen van zyn Regiment, die, hoewel hy Gereformeerd, en in dienst van de Staten geweest was in de verdeeling van Vlaanderen, ja al voor de komst van den Hertog van Anjou, nogtans ziende 's Lands zaken dagelyks kwalyk afloopen, en geenen bystand verwagtende, de Stad heeft overgegeven, hem en zyn Volk eerst wel doende betalen.

Yperen belegerd.

Na het overgeven van Dixmuiden was Parma met zyn Leger getrokken op Yperen, een van de vier Leden van Vlaanderen, dat hy sterk belegerde. De Stad was sterk van Burgerye, en binnen was tamelyk Guarnizoen onder het bevel van den Heere van Marquette, die daar Gouverneur was, door wiens beleid en kloekmoedigheid het beleg lang duurde, gelyk wy hier na verhalen zullen.

Meenen werd verlaten, en de Schotten daar uit in Brugge ontboden.

Die van Brugge waren voor hunne Stad in dezen voorspoed des vyands bezorgd, en alzo zy weinig Guarnizoen in hadden, en veele der Gemeente den vyand geneegen waren, hadden zy besloten, al voor de aankomst van Chimay, te ontbieden den Kollonel Boyde, met het Schotsche Regiment, dien zy Kapitain gemaakt en het Regiment betaald hadden, welken zy belastten Meenen te verlaten, daar hy in Guarnizoen lag.

Welk besluit terstond, na de komst van den Prince van Chimay, in 't werk werd gesteld: waar uit te zien is, hoe verscheiden dikwils de uitkomsten van de aanslagen, en meeningen der menschen zyn.

Deze

Deze Kollonel Boyde werd ontboden tot beschermіng van de Stad Brugge, welke hy namaals met Chimay in der Spanjaarden handen gebragt heeft.

Terwyl Parma dus de over hand had, en het volk in 't gemeen wanhoopte, was te Gend, ten huize van den Hoog-Baillіuw Ryhove, den 18[den] van Zomermaand, beraadslaagd, wegens de vier Leden van Vlaanderen, dat Lenart Kazembrood, Heer van Goshen, en Jaques Marchant, met Somere, den Pensionaris van Gend, en Roeland Karpentier van Ypren, zouden trekken naar Antwerpen by de Generale Staten, en daar dit volgende berigt doen.

Zy moesten vertoonen, hoe de Hoofden van de vier Leden van Vlaanderen te zamen hebben beraadslaagd te Gend, op het beleid der tegenwoordige Landzaken, namelyk op het voorstel, dat men de Gemeente doen zou, nopens de weder aanneming van zyne Hoogheid, den Hertog van Anjou, in 't stuk veele zwarigheden vindende, goed gevonden en noodig geoordeeld hebben, dat men, eer het voorstel geschiedde, om de behoorlyke Unie met hunne Bondgenooten, namelyk die van Braband, als hunne naaste buren en Bondgenooten te onderhouden, en te schuwen de verscheidenheid van besluiten, waar uit gemeenlyk spruit verstrooijing, eenen staat zeer nadeelig, eenige van hen naar Antwerpen te zenden, op dat zy, na dat zy behendig vernomen zullen hebben de meeningen van de Hoofden, die zy zullen merken, dat het gezag voeren, en verstandig, en de zaak genegen zyn, hun dan mogen vertoonen de voorsz. zwarigheden, om hun gevoelen te verneemen, en, zo het mogelyk was, zig te benaerstigen dat zy mogten daar in over een koomen met de voorsz. vier Leden.

Vertoog van de vier Leden van Vlaanderen gedaan aan die van Braband', dat de Hertog van Anjou niet diende weder aangenomen te werden.

Ten eersten, nopens de weder aanneming van zyne Hoogheid, vertoonden zy, dat, alles wel overwogen, gemerkt de tegenwoordige Oorlog voor Godtsdienst en vryheid gevoerd werd, hunne voorsz. Oversten bevinden, dat het Gode niet aange-

 naam,

naam, en naar menschelyk verstand niet dienstig is, dat men weder aan zou nemen eenen zodanigen Over-Heer, die nu door eene zo wreede en Barbaarsche behandeling heeft bewezen te zyn een Atheist en Tyran, en derhalven een gezwore vyand van den Godtsdienst en vryheid, van welken men, in plaats van onderhouding, niets te wagten heeft, dan eene verdemping, geen plaats hebbende, dat eenige willen zyn feit verontschuldigen, als voortgekoomen uit eenen jongen Raad, en doen gelooven dat het hem leed, en hy nu veranderd is van voorneemen; eerstelyk dat men aanziet zyn opbrengen, zyn onmenschlyk en ongodtlyk leven, en de gerugten, die men hoord, de tegenstrydige teekenen, die men van alle kanten hoord en ziet, mede de boosheid van zyne Raden, door welke hy zig nog laat beheerschen, daar van laat verklaren, dat men gehoord heeft uit het verslag van Bollius en Hasen, door de brieven van Kaluwart, en uit dat van de twe spiën, gekomen uit Picardyen, ten laatsten zullen besluiten, dat Godt ons genoeg heeft getoond onze fouten, die wy begaan hebben in 't aannemen van zyne Hoogheid, ons zo wonderlyk getrokken hebbende uit den afgrond, daar in wy by na vervallen waren, door zyn voornemen; men kon niet begrypen, hoe men met een goed geweeten zou kunnen te werk gaan, om het volk te bewegen zig te stooten aan den zelven Rotzsteen, en zig weder te onderwerpen aan het kwaad, daar uit zy maar eeven gered waren, zynde van geen gewigt, dat eenige voortbrengen, dat men hem tans door voorwaarden wel zo zou kunnen intoomen, dat hy ons geen kwaad zou kunnen doen, al wilde hy schoon; maar eens hun Heer zynde, zal hy middelen genoeg hebben, om door hen te volbrengen in een Jaar, dat hy te voren niet kon doen in eene maand, en hy had reeds genoeg getoond, hoe 'er zeer kleine verzekerdheid is in Verbonden, als de partye geloof nog Wet heeft, voornamelyk als hy

zig

zig aan de Ketters overgegeven ziet.

Verder moet men inzien de zwarigheden, die zig voor de Landen over de Maas op doen, welke, meer in getal zynde, genoeg te kennen gegeven hebben, zo wel door het laatste Afscheid, als door brieven van Holland en Zeeland, in geene manieren te willen eenig Verbond aangaan; maar dat zy voorgenomen hadden eenen anderen weg voor de beleidingen en verzekering van hunne zaken, by eenen engeren weg, op den voet van Utrecht, in te slaan.

Dat meer is, daar loopt een gerugt, dat die van Gelre staan op een Verbond met den Hertog Kazimirus, waar uit men wel mag bedenken de grote zwarigheden, die volgen zouden, wanneer Braband en Vlaanderen alleen zig zouden onderwerpen aan eenen Prince, 't welk wel doenlyk schynd met afscheiding van de Provintiën, en breking van de Generale Unie.

De tegenwerpingen, die men maken mogt, dat men, zyne Hoogheid verwerpende, op zig zou halen de vyandschap van Vrankryk, nevens die van Spanje, en die zou men niet lang kunnen wederstaan door gebrek aan middelen, magt, en goede verstandhoudingen: ook dat men de Koningin van Engeland, en andere Mogendheden, hun toegedaan, zou te onvreden stellen: eindelyk, dat het te lang en zwaar zou zyn in nieuwe Verbonden te treden, en kwade besluiten te nemen; en dat het vast stond, dat het beter is twe bekende Vyanden te hebben, dan met meer zorg en bedektheid te moeten dienen eenen, in wiens handen men zou moeten overgeven het gansche gezag, en het Mes, om hunne keel af te snyden, en van welken het einde van alle overwinningen niet anders kon zyn, dan de ondergang van Godtsdienst en vryheid om de voorsz. oorzaken.

Bovendien moest men aanmerken, dat de middelen zo klein, nog der goede vrienden verstandhoudingen zo week niet zyn; maar dat 'er, zo men eens besloot, en van den nood eene deugd maakte, nog

middelen genoeg zyn, zo niet om den vyand te be-springen, ten minsten, om hem af te keeren tot dien tyd, dat men zig kan sterken door andere Verbonden met Prinçen en Republiken van het zelve geloof, van welker getrouwheid men zig zou kunnen verzekeren; en verwagten zulk ander geluk en uitkomst, als de goede Godt gemeenlyk bewysd, zelf tegen alle hoop en menschelyke redenen; aan zulke, die met wettige middelen regtvaerdige en redelyke zaken voorstaan, en die Godts voorzienigheid niet mistrouwen, nog toevlugt nemen tot den vleeschelyken arm, en magt der godtloozen: en ten uitersten, zo wy kastyding moeten lyden, is het vry beter zig dapper weerende, en met een goed geweeten, te vergaan, dan om het lighaamlyk gevaar te ontvlieden, zig te werpen in een ander veel groter en zigtbaarder gevaar, met ondergang van beide de grondige oorzaken van onzen Oorlog, te weten, van onzen Godtsdienst en vryheid, zynde ook niet geloofelyk, dat de Koningin van Engeland, of eenig ander Christlyk Prins, konden goed vinden het leelyk stuk van zyne Hoogheid, en ons ongelyk geven; zo wy tot behoud van onzen Godtsdienst, vryheid, lyf en goed gedwongen zyn andere bedenking te nemen op onze zaken, zynde ongetwyffeld veel waarschynlyker, dat zy behoorlyk en ernstig verzogt zynde, ons gunst zullen toedragen, wetende, dat wy 't zelve doen, om staande te houden, en zy ook gehaat en vervolgd zouden werden van dezelve vyanden, en dat wy niet konden verwoesd werden, of zy zouden eerlang ook hunnen staat en Landen beroerd en verzwakt zien.

Dit stuk beredeneerd en gesloten zynde, dat het geoorlofd nog behoorlyk zy, zyne Hoogheid weder aan te nemen, moet men bedenken, of het voegd ten eersten af te zeggen, of het stuk nog wat op te houden, en den tyd afwagten, om dat behendig te doen; en zo het haastig afzeggen niet kan geschieden zonder groot nadeel, om de kleine orde die 'er

nog

nog in onze zaken gesteld is, zou het noodig zyn, zyne Hoogheid nog wat hopende te houden, en hem voor te stellen eenige voorwaarden, over een komstig ons gezag, tot welke nogtans geen waarschynlykheid was, dat hy zou willen verstaan, als dat de Koning opentlyk zou verklaren en voeren den Oorlog tegen den Koning van Spanje. Dat hy alle de Havens, doortogten en Rivieren, daar mede de vyand gediend is, zou sluiten. Dat zyne Hoogheid zig verbinde met de Princesse van Navarre. Dat hy den Koning van Navarre make zynen Stadhouder. Dat hy van zig doe Fervaques, Rochepot, Quesnoy en andere Raadsheeren, die de oorzaken en werkmeesters van den laatsten aanslag geweest zyn, en dat hy zig voortaan niet laat dienen, zo wel in 't feit van den Oorlog als de Regeering, dan van Oversten en Raadsheeren, den Godtsdienst toegedaan, en den Staten aangenaam; maar om dat 'er te twyffelen is, of hy zomtyds mogt beloven zulks voor eenen tyd te volgen, zo dat hy ten minsten maar mogt weder komen in de heerschappye over deze Landen, en dus te zorgen zou zyn, dat wy mogten in 't net gevangen werden, zou men by de voorsz. voorwaarden kunnen voegen nog eenige, die in zyne magt niet stonden, en nogtans zeer redelyk waren, als dat die van Vlaanderen niet zouden willen verstaan in de weder aanneeming van zyne Hoogheid, ten ware alle de andere Vereenigde Nederlanden, zo wel die begreepen waren in 't eerste Verbond, als de andere van Uttrecht en Overysfel, zouden mede aannemen zyne Hoogheid voor Over-Heer, en zulks op dezelve Voorwaarden, en zonder Renversale brieven, maar hem ontvangen en hulden met der daad, gelyk die van Vlaanderen zig opentlyk betoond hadden, en anders zouden zy het niet kunnen doen, als strydende tegen hunne Generale Unie.

Zo zy bevinden, dat die van Braband zig daar naar wilden schikken, na dat zy met hen zullen hebben beraaden, op de middelen van eenige orde op hunne

ne handelingen te stellen, en ons te houden in goede eendragt, om gezamentlyk te wederstaan allerhande vyanden met betere en nauwere verstandhouding met de Landen van over de Maas: en na dat zy te zamen beraamd zullen hebben eenige te zenden, om hun voornemen beter te verstaan, en Verbonden te maken, als mede om te herstellen de Konvojen en Tollen, zullen zy zig terstond voegen by zyne Excellentie, om hem klaar en duidelyk aan te zeggen al het voorgaande, hun best doende om hem te bewegen anderen voet te nemen dan het Verbond met Vrankryk, met hem wel duidelyk voor te houden de zwarigheden en ongeregeldheden, waar in hy en de geheele staat in gevaar waren te vallen, zo men zig, door by zyne meening te blyven, geen geweld wilde aandoen tegen allen schyn, om eene zaak, daar van zy zulken gruwel hebben, en de gedagtenis en wonden nog zo versch zyn, aangenaam te maken.

Dit vertoog heeft de Generale Staten nog den Prince van Orange niet wel bevallen, welke zeiden, dat 'er maar twe wegen waren, dat men Fransch of Spaansch moest zyn: en dus keerden deze Afgevaerdigde naar huis zonder besluit, en de Gemeente van Gend is door hun verslag den Franschen geheel vyandig geworden, daar onder de Spaanschgezinde gearbeid hebben; andere hebben door den Kollonel Norrits op Engeland hoop gehad, andere op den Koning van Navarre, of op Duitschland, zo dat 'er groote verwarringen onder de Provintiën gevallen zyn.

De zaken van de Landen dus onzeker staande, en het geluk hun alom tegen loopende, heeft oorzaak geweest, dat de Gemeente zeer begon te morren tegen de Overheid, gelyk gemeenlyk in zulke tyden gebeurd, daar de Spaanschgezinde zig over al wel mede wisten te behelpen. 't Zelve is ook te Antwerpen geschied, daar 't gemeene Volk, door eenige bedekte Werktuigen, schielyk wys gemaakt werd,

Rumoer te Antwerpen tegen den Prins.

werd, dat de Prins van Orange daar de plaats van 't Kasteel vol Franschen gebragt had, die daar zogten zig te begraven, en te beschansfen: waar toe wel eenigen schyn gaf eene afpaling met Gragten, die men maakte op het plein voor 't Kasteel, om die te betimmeren, scheidende de Heerstraten van de erven, die men verkoopen of betimmeren zou. Op dit rumoer ontstond te Antwerpen een alarm, en de Gemeente liep gewapend naar het Kasteel, en doorzogten alles: en niet tegenstaande zy niets vonden, was nogtans de ongeregeldheid van zommige zo groot, dat zy den Prinçe uit eischten, hem opentlyk voor eenen Verrader, en inbrenger van de Franschen scheldende.

Dit rumoer, door beschaamdheid van dat 'er niets bevonden werd, gestild zynde, heeft den Prinçe zeer verdrooten, te meer, om dat de Magistraat daar over geen straf deed, uit vreeze voor de Gemeente, die nu stout en trots geworden was: daarom hy des te eer uit Antwerpen, met zyn gansch Hofgezin, vertrok naar Zeeland, den 22sten van Hooimaand, daar hy ook zyn moest, om dat de Generale Staten daar beschreeven waren, en liet te Antwerpen een schriftlyk berigt, daar naar de Stad zig behoorde te schikken. Ook stelde hy voor 't volgende Jaar tot Burgermeester, den Heer van St. Aldegonde, een Man, dien hy veel toebetrouwde, welkén hy gaerne had bewogen, om het Ampt van 't Markgraafschap aan te nemen, maar hy weigerde zulks te doen.

De Prins van Orange trekt naar Zeeland, den 22sten July.

De Heer van S. Aldegonde, Burgermeester van Antwerpen.

De Prins van Orange in Zeeland gekomen zynde, had gaerne gezien, dat de Landen de Zwitzers, en de rest van de Franschen, die nog onder den Maarschalk Biron in 't Land waren, in dienst gehouden hadden; maar het was niet mogelyk, om dat 'er 't Volk in 't gemeen zulk mistrouwen van had, hoewel de Steden, naast den vyand gelegen, als Brussel, die beleg vreesden, daar toe zeer gewillig waren; maar daar werd gestemd en goed gevonden, datze

De Maarschalk Biron trekt met de Zwitzers

zou-

en Franschen uit Nederland, den 27sten Augustus. zouden vertrekken, en werden over zulks te Biervliet, 't welk is een Eiland, gelegd, en daar gescheept, en vertrokken dus met Biron, den 27sten van Oogstmaand, naar Vrankryk by den Hertog, die omtrend Kameryk weder Volk scheen te vergaderen; daar door hy den Prince van Parma oorzaak gaf zyne Grenzen sterk te bezetten: inzonderheid ook, alzo die van Kameryk groote uitvallen in Henegouwen en Artoys deden, gelyk mede het Guarnizoen van Brussel, die *Bray* en *la Conte* geheel slegtten, en andere plaatzen in Henegouwen afliepen.

Bray en la Conte geslegt.

De Graaf van Hohenlo trok ook in Braband, verbrandende alles daar hy kon by komen. De Guarnizoenen van Herentals plunderden een Steedje in 't Land van Luik, Weerd genoemd: ondertusschen nam Parma's Volk van Breda een klein Steedje in Braband, aan den waterkant gelegen, Steenbergen genoemd, met list in, maar konden daar mede weinig uitregten, vermits het doorsteken van eenen Dyk, en dat voor de Haven eenige Oorlogs-Schepen te wagt waren gelegt.

Weerd geplunderd.

Parma's Volk van Breda neemt Steenbergen in, den 12den Augustus.

En daar na, in 't begin van Slagtmaand, trok Hohenlo, met 19 Vaandelen Krygsvolk, in Vlaanderen, en maakte ter Neuze tot eene geweldige Schans, om daar mede de Rivier de Schelde te bevryden, en uitloopingen op den vyand in Vlaanderen te doen, en stak daar ook Dyken door.

De Schans ter Neuze werd door Hohenlo gemaakt.

In Oogstmaand, des Jaars 1583. vergaderden de Staten Generaal te Middelburg in Zeeland, om om eenen goeden voet te nemen op 't Gouvernement der Landen, en te beraaden, of men den Hertog weder aannemen zou, of niet. De Gezant van den Hertog, de Heer Despruneaulx, deed daar een voorstel, strekkende tot verzoening, bybrengende dat de Hertog nu was gemaakt Luitenant Generaal van den Koning van Vrankryk, hebbende alle de sterkten van 't Ryk in zyne handen, en was dus in staat om hen te helpen: en dat hy ook niet wilde verliezen 't gene hem gegeven was, en toekwam,

Der Staten Generaal vergadering te Middelburg.

en

en dergelyke; zo dat hy grote vordering beloofde, en ook schem te dreigen.

Daar werd ook voorgehouden, hoe de Hertog den vyand 14 Maanden voor Kameryk werk gegeven had, en zelfs den voorgaanden Zomer, de vyand zo sterk zynde als ooid te voren, door des Hertogs Heirkragt, vermits het sluiten van Kameryk, tot gebrek van levensmiddelen, en daar door sterfte onder hen gekomen was, dat zy zo smolten, dat 'er van hen niets bedreven werd: hy had ook Lochum ontzet, en dergelyke; dat 'er ook te overdenken stond het gevaar, daar in zy zig zouden stellen, den Hertog verlatende, als die zo wynig Krygsvolk hadden, en van zyne hulp verlaten zouden zyn, en die nog geene orde in de regeering gesteld hadden: boven dien hadden zy te dugten in zyne vyandschap te vallen, en vervolgens van den Koning zynen Broeder; wiens magt tegen hen zou gebruikt werden, met ondergang van den Koophandel en Scheepvaard; waar mede de armoede zou weg nemen de middelen van geld, die tot de Oorlogen is. En zouden boven dien vallen in gevaar van tessens van de twe magtigste Koningen van het Christenryk met hunne Bondgenoten besprongen te werden: te meer, gemerkt Duitschland, door het weg zenden van den Aards Hertog Mathias genoeg te onvreden, tot hun niet wel genegen was: en dat ook de Koningin van Engeland genoeg te kennen gegeven had, dat het verlaten van den Hertog haar niet aangenaam kon zyn, zo dat geen ander Prins, in dien staat en verloop staande, hunne zaken en bescherming zou willen aanvaerden.

De Hertog van Braband doet aanbieding, en dreigementen.

Verder werden ook des Hertogs fouten ontschuldigd, als dat dergelyke fouten dikwils vallen in de wysste en goedertierenste Prinçen, als in hunnen goeden Hertog, Philips van Bourgongiën, en Keizer Maximiliaan bevonden was: en dat, vermits de verdenheid van de Provintiën en Steden, die de eene den anderen gewoonlyk zoeken 't voordeel van de Nee-

Om de verscheide de Provintiën

van Nederland, diende eene Monarchiaale Regeering, getoomd met Verbonden, voor tyrannye.

Neering, Koopmanschap en Scheepvaard te onttrekken, boven dien, dat zy ook magtige Koningen en Mogendheden tot Geburen hadden, de Landen eene Monarchiaale Regeering nodig hadden, om eendragt te houden, nogtans besneden en getoomd voor tyrannye en onwettig geweld, met Verbonden en blyde Inkomsten, als het Verbond van Bordeaux, op welk de Hertog gekomen was: daar toe de Staten Voorwaarden en verzekerdheden zouden kunnen byvoegen, niet toelatende eenige Fransche Guarnizoenen, en dat zyn Raad van Staten getrouwe en verstandige Perzonen, en zyn Hofgezin Ingeboornen moesten zyn, alles met behoorlyke middelen voorhoudende, waar in men tot nog toe gebrekig was geweest.

Op wat middelen met de Franschen te vereenigen.

Ook moest men den Koning verwilligen zynen Broeder by te staan, met openbaren Oorlog tegen Spanje, waar door de Kryg haast een einde zou hebben: en om den Koning daar toe te verwilligen, gemerkt de een Broeder voor den anderen, zonder voordeel te verwagten, niet gaerne zo zware lasten en gevaaren aanneemd, zou niet ongeraaden schynen in 't Verdrag te verwilligen, dat, ingevalle de Hertog zonder wettige kinderen storf, deze Landen zouden vervallen aan den Koning zynen Broeder, alles op Voorwaarde nogtans in 't voorsz. Verdrag van Bordeaux begrepen, en andere, die de Heeren Staten door hunne voorzigtigheid nog daar by zouden mogen voegen, tot meeste verzekerdheid van den Godtsdienst, Voorregten, vryheid, en verligting der Landen, enz.

Die van Vlaanderen zoeken afval van de andere Provinciën.

Dit en dergelyke zwarigheden meer werden daar behandeld, zo dat men niet wist wat men moest voornemen, of eenige uitkomst zag, maar uit veel tegen reden in de vergadering heeft men nogtans gevoeld, dat de Landen wynig tot de Franschen genegen waren: want die van Vlaanderen zig daar zeer tegen stelden, zelfs vervoerende hunnen nieuwen Gouverneur, den Prinçe van Chimay, die zig toen

zeer

zeer partydig toonde, welke, kort na dat hy aangenomen was, naar Gend trok, daar eene vergadering van de vier Leden gelegd was, om te spreken van de bekwaamste middelen tot bescherming van den Lande: in welke vergadering hy Volk van zyne gezindheid vindende, die den Prinçe van Orange, om veele aanmerkingen, vyandig waren, heeft met die van Yperen, die nu belegerd waren, die van Brugge en 't Vrye genoeg gedwongen mede te besluiten het zenden aan den Hertog Jan Kazimirus, om hulp en bystand: en alzo de Burgermeester Kazembrood (die merkte waar toe dit besluit strekte) daar tegen was, heeft hy den zelven zeer doen tegenspreken en beschamen door den Predikant Haren, in de volle vergadering van de Leden, niets zoekende, dan die van Vlaanderen dus te trekken van de handeling met Vrankryk, en die dus in misverstand gebragt hebbende met den Prinçe van Orange, en de andere Provintiën, als zy geen ontzet zouden krygen van Duitschland, dezelve te brengen tot afval, en by gevolg tot verzoening met den Spanjaard; hebbende tot dien einde het meeste Krygsvolk, dat te voren gezonden was door den Prinçe van Orange, afgedankt, en verzonden naar Braband. Volgens het voorsz. besluit hebben die van Vlaanderen verklaard in de voorn. vergadering der Staten Generaal te Middelburg, gezonden te hebben aan de Vorsten van Duitschland, van welke zy zeiden verzekerd te zyn bystand te verwerven, verzoekende de andere Staten dat te willen goedvinden en toestaan, en daar de hand mede aanhouden. Waar op afgezonden werd Doctor Jo. Junius, om de Vlaamsche Gezanten in hunne bezending te volgen en by te staan; maar alzo zy maar gezonden hadden, om het gemeene Volk te bedriegen, gelyk namaals genoeg bleek, en des Prinçen van Chimays Dienaars zig daar over zelf beroemd hebben, en geen geld aangeboden was, werd 'er door de Staten zelve beraamd nog andere Gezanten aan den Hertog

Die van Vlaanderen zenden bystand aan Kazimirus, om hulpe.

Kazimirus te zenden, en hem aan te dienen, zo hem geliefde (de Oorlogen in 't Stigt van Keulen geëindigd zynde, daar toe hy toen eenen togt gereed maakte) over den Ryn den togt te doen, men zou zyn Leger betalen vyftig duizend guldens ter Maand, en hem, voor vier Maanden, versterken met vier groote, en vier kleine Oorlogs-Schepen in de Rivier, wel voorzien van Volk en Oorlogs-tuig, zo haast hy met zyn Leger in 't Stigt zou gekomen zyn: en wanneer hy over de Maas gekomen zou zyn, zouden hem betaald werden honderd vyftig duizend guldens ter Maand, en zyne benden vermeerderd en versterkt met duizend Paerden Lançiers, en tweeduizend Archebuziers: dog hier van is niets gebeurd, alzo het die van Gend onder de hand verhinderden, gelyk wy nog zullen verhalen.

Aan Kazimirus worden Voorwaarden gedaan, om de Landen by te staan.

Hier werd op de Generale zaken wynig besloten, door dien het tegenstellen van die van Vlaanderen den anderen Provintiën agterdenken gaf, en aftrok, en ook die van Gelderland, Utrecht en Overysfel daar niet gekomen waren: waarom de vergadering anderwerf te Dordregt werd bescheiden; maar daar werd goed gevonden, dat men de Stad Bergen op den Zoom, (gemerkt Steenbergen nu genomen was) daar niet alleen Braband, maar ook Holland en Zeeland veel aan gelegen was, zou bezetten met tweeduizend Voetknegten, en vier Benden Paerden, 't welk zou kosten vyfendertig duizend guldens ter Maand, waar van die van Holland en Zeeland zouden betalen twintig duizend guldens, en het overige die van Braband. Nog dat men in Herentals zou leggen twaalfhonderd Mannen te voet, en tweehonderd te Paerd: en dus besloten zy eenen verdedigenden Oorlog te voeren. Daar werd ook van de behoudenis van Brusfel en Mechelen gehandeld, en hoe de lasten gelyk mogten gedragen werden.

De Staten bezetten Bergen en Herentals.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe Parma, na 't innemen van Dixmuiden, getrokken was met zyn Leger voor Yperen, welke Stad hy, merkende sterk en

Parma beemd voor Yperen uit te hongeren,

en wel voorzien te zyn, zo van Krygsvolk als goede Burgerye, mitsgaders van eenen kloekmoedigen Gouverneur, de Heer van Marquette, niet heeft durven met geweld aantasten, maar heeft voorgenomen dezelve uit te hongeren: tot welken einde hy eene Schans heeft doen maken op den weg naar Brugge, van waar zy alleen hulpe te verwagten hadden, zynde alom aan de andere zyden bezet met Steden en plaatzen van zyn gebied. Deze Schans volmaakt zynde, heeft hyze wel voorzien van Geschut en Krygsvolk, onder het bevel van den Heere van Werpe, Gouverneur van Kortryk, en heeft het Leger verder gezonden, met den Marquis van Roubaix, te vooren Burggraaf van Gend genoemd, en met Montigny, naar de Kwartieren van Gend en Brugge, niet zonder agterdenken van heimelyk verstand te hebben met den Prince van Chimay, en eenige van Gend, gelyk namaals van den eenen en anderen gebleken is. Daar werd toen gevangen zekere van Oncle, Secretaris van den Prince van Chimay, na dat het voorsz. besluit te Gend genomen was, gaande naar Kortryk, met alle het gene gehandeld en besloten was in de vergadering te Gend: welke zaak verbloemd werd, als of de voorsz. van Oncle uit zynen eigen wil zulks had aangevangen, zonder voorweten van Chimay, en werd door deszelfs toedoen los gelaten, en uit de Landen gezonden.

Eene Schans te Yperen gemaakt, om uit te hongeren.

Te Gend werd door de vyanden van den Prince van Orange, die toen daar het meeste gezag voerden, en niet zonder mede verstand van den Prince van Chimay, Jan van Imbyse, die niet Fransch-gezind, en een vyand van den Prince van Orange was, uit zyne Ballingschap ontboden, die om zyne kwade regeering, te voren in Vlaanderen gepleegd, daar uit was vertrokken, van welken men zeide, dat hy in 't Paltsgraven Land, daar hy zig onthield, in eene zekere Stad op den Ryn, met Gropperius, van Parma's wegen, gehandeld had.

Heer Jan van Imbyse weder te Gend geroepen.

De oorzaak, dat zy hem weder ontboden, was, om dat zy hem het Præsident Scheepens-Ampt wilden wedergeven, het welk de Heer van Gotthem, den 10^{den} van Bloeimaand, afgestaan had, toen daar de Wet verzet, en groot verschil was, veele dryvende van hooger hand en Fransch gezinden handel te kiezen Jongheer François van Imbyse, den broeder van Johan, of den Heere van Strazeelen, en andere: de voornaamste der Burgerye wierpen voor den Heere van Boucle, zyn Broeder Mr. Gillis Borluyt, of Charles Uitenhove; maar deze werden uitgemaakt als Fransch of Spaanschgezinde door de Gemeente, welke Johan van Imbyse opwierpen, die, na eene vyfjarige Ballingschap, de meeste stemmen kreeg: hier tegen kantten zig wel eenige Spaanschgezinde, zo het scheen, maar meest de Predikanten, als Bollius en andere, ook de Pensionaris Jakob de Somere, daar door hy in haat by Imbyse kwam.

Zas van Gend ingenomen. De Marquis van Roubaix en Montigny hebben terstond, na hun vertrek van Yperen, Zas van Gend ingenomen, 't welk in den mond van de nieuwe Vaard door die van Gend eertyds gegraven was, waar door zy hunne Schepen in de Hond of Schelde, en van daar in de Zee brengen konden. En dus inhebbende den ingang van het Land van Waas, hebben ook ingekregen twe Steedjes van de vier Ambagten, als Hulst en Axel, en dat door onderhandelinge met den Bailliuw van Waas, Servaas van Steeland, welke hun ook geleverd en geopend heeft, den 24sten van Wynmaand, het Kasteel van Rypelmonde, boven Antwerpen op de Schelde gelegen. *Hulst en Axel ingenomen door Parma.* Deze Steeland had voor de Pacificatie van Gend, altoos Spaansch geweest, en daar na eenige Spaansche Ruiters, die over het Veer in 't Land van Waas meenden te komen, geslagen hebbende, was in groote agting gekomen by die van Gend, zo dat hy tot dezen tyd alle de Sterkten des Lands van Waas onder zyn bevel had, met volkome magt, om het

Land

Land te schatten, en Krygsvolk te ligten, en die in de Stad Gend te brengen, zonder de gewone klokslag; ook met bevel van drie Oorlogs-Schepen op te rusten in de Schelde, en was gekomen in deze handeling met de voorsz. Heeren Roubaix en Montigny, met voorweten van den Prince van Orange, hem zeggende eenen aanslag te hebben, om die Heeren in eenen strik te krygen, en hen met hun Leger te vangen, en in handen van derzelver vyanden te brengen; dog de Prins werd van Steeland bedrogen. Ook had hy de voorsz. drie Oorlogs-Schepen, daar over hy bevel had, gemeend tot zynen wil te hebben, en den Spaanschen over te leveren; maar veele van het Schipvolk Antwerpers zynde, zyn hem afgevallen, zeggende tegen die Stad, nog tegen Holland en Zeeland niet te willen stryden. Steeland, Bailliuw van Waas, vald den Staten af in October, en leverd het Land van Waas en Rypelmonde in Parma's handen.

Hier over waren die van Antwerpen verslagen, om dat die Rivier nu onvry was geworden, en bragten etlyk Geschut voor Rypelmonde, om dat weder te krygen, maar regtten niets uit: zy staken daar omtrend weder de Dyken door, zo behendig en voordeelig zy konden, dat te Borgt en Kalloo alles overvloeide: zy maakten ook te Borgt eene Schans, en sterkten tegen over Antwerpen het Veer in Vlaanderen. Tot deze kosten werd daar door den groten gemeenen Raad toegestemd driehonderd duizend guldens te ligten, by wege van den honderdsten penning. Die van Antwerpen steken Dyken door by Borgt in Vlaanderen.

Boven dien zogten, omtrend dezen tyd, die van Gend volkomen Meester te werden van hun Kwartier, en de Engelsche en andere vreemde daar uit te lokken, onder voorwendzel van Inlandsch Guarnizoen daar in te brengen; maar de Engelsche riepen, geld, geld. Alzo de Heer van Ryhoven toen tot opzeggen het bevel had over het Leger in 't Gendsche kwartier, desgelyks over Denremonde, daar het Guarnizoen begon te muitineren om betaling, waar door die van Gend voor eenen aanslag vreesden, en dat vreemd Krygsvolk daar uit zogten Besluit te Gend om Ryhove af te zetten.

te ligten, en ander inlandsch daar in te brengen; werden daar toe benoemd, nog voor Imbyse's komst, Heer Joost Triest, anders genoemd Groenendaal, om dat hy dat Klooster, met meer andere Geestelyke goederen, had geregt, een kloek man, oud 60 Jaren, om betaling te doen, het Guarnizoen te stillen, en daar te heerschen: met hem waren nog afgevaerdigd M^r. Anthonius Hayman, Schepen, en M^r. Jaques de Somere, Pensionaris, met last om Ryhove af te zetten, en Triest aan te stellen, en dan verder naar Antwerpen te trekken, om daar onderling te handelen; dit geschiedde den 19^den van Wynmaand; maar Somere verontschuldigde zig zeer over die ongelukkige reis, voorstellende den Pensionaris Ruiting, die het weigerde: toen deze zouden vertrekken, was Ryhove in de Stad, welken men zogt in de Stad te houden, door de Stads poorten te doen sluiten, op dat hy geen beletzel in zyne afzetting zou doen; maar als hy zulks vernomen had, is hy te Paerd gaan zitten, meenende over de muren te springen; dog vindende nog eene poort alleen gegrendeld, raakte hy daar uit, met haast volgende de voorsz. Gemagtigden: hy kwam nog binnen Dendermonde, eer de poorten gesloten waren, daar hy terstond by zig ontbood zynen Kapitain Schuddeman en andere, die met de Magistraat ten Avondmaal waren by de Gemagtigden, welke zyne onverwagte komst vernomen hebbende, kwamen hem begroeten op de markt, die hy terstond belastte door zyne Soldaten gevangen te stellen, den 20sten van Wynmaand, het welk zy, als gemeene Perzoonen, te vergeefs tegenspraken: hy nam hun hunne papieren af, en deed die wreed in kasten opsluiten, hun dreigende te pynigen, om te weten of zy geen verstand met den Bailliuw Steeland in 't overleveren van 't Land van Waas hadden gehad; maar de beul dat weigerende, werd het nagelaten, ook om dat zy zig op 't Regt beriepen.

Wreede behandeling aan eenige Gendsche Gemagtigden.

"Ryhove werd te Gend om die vangen voor een

verra-

verrader gescholden, en zyn zoon gevangen; maar de voorsz. Heyman werd verlost, de andere bleven daar elf Maanden zitten, tot dat de Stad van Parma belegerd, en hem overgegeven werd, zonder dat in 't Verbond deze gevangenen met de twe Predikanten begrepen werden, daar zy van Joan de Ryvas, Spaansch Gouverneur, als die kwade bedieningen in Gend gedaan hadden, in eenen Kerker gesloten werden, met zware boejen aan elkanderen gekluisterd, die ten laatsten, met de dood gedreigd, voor drie duizend guldens verlost werden, na dat zy te voren in groot gevaar van Ryhove waren geweest, vreezende of hy hen, als eertyds Hessel en Visch, op eigen pligt, zonder form van Regt, ophangen mogt.

Ten zelven dage, den 20sten van Wynmaand, was Jan van Imbyse te Gend aangenomen, dien terstond 't gezag werd over gedragen; en om des volks hoop te voldoen, heeft hy, met de hulp van Heer Adolf van Meetkerke, gevangen doen stellen omtrend twintig of meer voorname van de Gemeente, en Spaansch-gezinde, die beschuldigd werden van deze overgeving des Lands van Waas, daar van de voornaamste waren, de Heer van Boucle, Borluyt Deynart, Lamere, Karolus Rym, Jongheer Philips Korteville, Blazere, die Watergraaf was, en meer andere: maar deze zyn allengjes met den Burgermeester Imbyse weder vereenigd, door het toedoen van den gevangen Heer van Champigny, en zyn, de een voor en de ander na, uit de gevangenis geraakt. Ook schreven zy zelve te Denremonde aan Ryhoven, om die drie gevangenen ook los te krygen, het welk Ryhove weigerde. Imbyse komt te Gend.

Als 'er nu uit Duitschland van Kazimirus geene hulpe te wagten was, en zelf genoeg bleek, dat hy nooid van die van Vlaanderen daar over verzogt was, veel min eenige hulp beloofd had, en dat ook 't verzoek van de Staten Generaal hem niet gelegen was, de gelegenheid verlopen zynde, zo hebben die van Gend, uit haat tegen de Franschen,

en den Prinçe van Orange, ook met den Prinçe van Chimay, Gouverneur van Vlaanderen, die te Brugge nu in aanzien was, eerst bedekt, en daar na opentlyk, van vereeniging met den Koning begonnen te handelen, de Gemeente verbaasd het net over 't hoofd getrokken hebbende.

Aalst door de gemuitineerde Engelschen aan Parma verkogt, in December. Het Guarnizoen van Aalst, muitinerende om hunne betaling, hebben die van Gend, dien het ten laste stond, niet alleen die geweigerd, maar hebben die by na van honger laten vergaan, en boven dien nog in agterdenken gebragt, dat menze met geweld daar uit zou slaan. Deze zynde meest Engelsche, een Volk dat zig kwalyk met armoede kan behelpen, hebben ten laatsten den vyand gehoor gegeven, door Chimays bestek, en dat eer hunne Overste, Jan Norrits, last kon krygen van de Staten Generaal voor hunne betaling: 't welk, alzo het nu kwalyk te pas gebragt werd, en te laat kwam, hadden zy middel gevonden het ander Nederlandsch Krygsvolk, dat 'er ook in lag, uit te jagen: toen hebben eenige Kapitainen, als Pygot, Vincent, Taylar, Walsche, en andere Engelschen, met den vyand over een gestemd de Stad hem over te leveren, mits hun betalende 't geene 'er ten agteren was, zynde omtrend dertig duizend Pistolen, waar door de gemeene Soldaten bewogen werden. Dit geld ontfangen hebbende, leverden zy de Stad in 't begin van Wintermaand, daar terstond Walen ingebragt werden: de Engelsche begaven zig gedeeltelyk in Parma's dienst, en trokken naar het Spaansch Leger te Eekeloo; maar zy werden niet betrouwd, het welk hun meest deed verloopen.

Na het veroveren van het Land van Waas waren Roubaix en Montigny met het Leger gekomen by Eekeloo, om dus Gend en Brugge te scheiden, en hunne onderhandelingen daar beter te beleggen, houdende Yperen nog geblokt, zo dat in eenen tyd de vier Leden van Vlaanderen genoeg besloten waren: waar door den Prinçe van Chimay,

kwaad-

kwaadwillige van Gend, en Heer Jan van Imbyse, stof genoeg gegeven is, om stouter eene vereeniging te mogen vorderen, en de andere Landen af te vallen: tot dit einde zyn 'er Boekjes uitgegeven, die men zeide gemaakt te zyn door de voornaamste Gereformeerde, waar in zy zogten het Volk wys te maken, dat de Koning nu genadiger en wyzer was geworden, by ondervinding ziende, dat het hem dienstig, nodig en voordeelig was, de oeffening des Godtsdiensts toe te staan, met dergelyke bewysredenen: het welk eenigen schyn had, vermits te Gend van Boucle en Imbyse, en te Brugge van Chimay, werd uitgegeven, dat 'er Vrede en vereeniging met den Koning werd aangeboden, niet door Spanjaarden, maar door de Landen van Artois en Henegouwen, met welke zy zouden handelen, en oeffening van Godtsdienst behouden, en dergelyke. Die van Gend en Brugge beginnen van Vrede te handelen.

Ondertusschen had *Johan Baptista Taxis*, met eenige andere, wegens den Prince van Parma, den 23sten van Herfstmaand, de Stad Zutphen met list ingenomen, hebbende by nagt niet wyd van de Stad een deel Krygsvolk verborgen, en met weinig Volk ingenomen een huisje voor eene poort, daar in de wagt by dag plagt te zitten, alles op 't beleid van eenen Soldaat van Zutphen, die te Deventer gevangen zat en niet gelosd werd: deze hebben den dag verwagt, en als de poort geopend werd, zyn die uit het huisje toegeloopen, en hebben de poort vermeesterd, doende een teeken aan hunne gezellen, die daar omtrend verborgen lagen, welke daar op mede aankwamen, en na eenigen tegenstand de Stad veroverden: dus werd de Stad ingenomen, geplunderd, en gerantzoeneerd. Waarom de Staten van de naastgelege Provintiën, over de andere zyde van den Yzel, eene Schansse gebouwd hebben, om de uitvallen en brandschattingen in de Veluwe te beletten; maar in den Winter, door 't groot opperwater der Rivieren, is deze overgelopen, zo dat zyze moesten verlaten. De wateren nu weder gevallen Zutphen door Taxis voor Parma ingenomen, den 23sten September.

zynde, hebben de Spaansche eerst de Schans ingenomen, en zyn dus in de Veluwe getrokken, daar zy grote schade deden. De voorsz. Staten hebben namaals veel daar tegen gedaan, om die Schans weder te krygen, maar te vergeefs, en hebben de omleggende plaatzen zo sterk zy konden met Guarnizoen bezet, om Zutphen besloten te houden.

In 't Land van Groeningen hebben de Heer van Nienort, en Asfing Entens, in Wynmaand, Fermsum en Otterdom, op de Ems gelegen, ingenomen. Zy hebben Otterdom gesterkt, en wel bezet, ook Dyken doorgestooken, om Groeningen te benauwen: en hebben Reede te vergeefs beschoten.

De Graaf van den Berg werd gevangen, en weder los komende, begeefd hy zig by de Spanjaarden.

In Slagtmaand is de Graaf van den Berg, met zyne Huisvrouwe, en eenige kinderen, met zynen Secretaris, Thomas Gramay, te Arnhem gevangen gesteld, beschuldigd zynde van verstand met den vyand te hebben, vermits hy, door middel van de Spaansch-gezinde, 't Gouvernement van Gelderland zogt, 't welk ten laatsten op eenige van zyne Dienaars uitviel. Maar alzo over lang de Gravin, zyne Huisvrouw, met haren Broeder, den Prince van Orange, niet wel over een kwamen, werd deze twist gevoed. Maar de Graaf werd ten laatsten weder los gelaten, nogtans begaf hy zig kort daar na aan 's Konings zyde, en zyne Zonen begaven zig in dienst van de Spanjaarden, daar zy meer hoopten gebruikt te werden, het welk hun ten deele gelukt heeft.

De Prins van Orange getragt Grave van Holland te maken.

Omtrend dezen tyd is 'er groote spraak geweest, van den Prince van Orange volkomen Graaf van Holland en Zeeland te maken, of volkomener magt en gezag te geven, zo de andere Landen ook eenen goeden Heer konden bekomen, om te zamen de Landen beter te beschermen. Maar alzo eenige Steden daar toe niet volkomen konden verstaan, is de zaak agter gebleven: zyne toegeneege Vrienden wenschten hem zulks wel, tot vergoeding van zyne schade, als die 't zelve wel verdiend had, wagende voor de Landen zyn lyf, leven, goed, bloed en

vrien-

vrienden; maar by gemeen besluit werd de Heer La Maillery, met Heer Jan van Aesseliers, in Wintermaand, naar Vrankryk gezonden, om den Koning, en zynen Broeder, in goeden wil, aandagt en hoop te behouden.

In dit Jaar is 'er Kryg in 't Stigt van Keulen geweest, door dien de Keurvorst Gebhard Truxses was getrouwd met eene Huisvrouw, genoemd Agnes, eene gebore Gravin van Mansveld, voorwendende nogtans het Bisdom te behouden. Hy heeft ook toegelaten den Religions-Vrede, en sterkte zig in Bon. Hier tegen heeft zig het Dom-Kapittel en eenige Dom Heeren aangekand, bygestaan van den Paus en Keizer, en hebben Truxses in den Ban gedaan, en afgezet, en Ernestus, den Zoon van Beyeren, Bisschop van Luik, enz. in zyne plaats verkoren: in wiens naam de Dom-Heer Frederik, Hertog van Saxen en Louwenborg, en andere Opperhoofden, veele plaatzen en Steden hebben ingenomen, en dus zyn 'er over beide zyden grote Oorlogen gevoerd, Veldslagen geschied, en het gansche Land en Stigt van Keulen is bedorven: Kazimirus bragt ook een Leger te Veld, met welk niet veel uitgeregt werd, alzo zyn Broeder, de Paltsgraaf Keurvorst, storf. De Graaf van Meurs nam Berk en Ordingen, en meer andere plaatzen voor Truxses in, die hy sterk maakte.

Keulsche Kryg tusschen de Bisschoppen Truxses en Ernest van Beyeren.

Bon werd van de Beyersche belegerd, 't welk zy inkregen door muiterye des Guarnizoens, dat vier duizend Daalders daar voor ontfing, onder het dekzel, dat zy den Ryks-Ban te vreezen hadden, en leverden hunnen Oversten, Karel Truxses, des Keurvorsten Broeder. Ten laatsten is de Keurvorst uit alle zyne Heerschappye gedreven, en den 20sten van Grasmaand in 't volgende Jaar te Delf in Holland aangekomen, daar hy met de vereenigde Landen een Verbond gemaakt heeft, daar van wy niet byzonder schryven, om dat van dezen Kryg in andere Boeken genoeg te lezen is.

Bon werd door het Guarnizoen voor vier duizend Daalders aan den vyand verkogt, en Karel Truxses gevangen.

Wy

Wy laten ook na te schryven al het gene voorgenomen, gehandeld en begonnen is tegen de Ryks-Stad Aken, om dat daar veele gevlugte Nederlanders hun onderhoud vonden, en bedekt oeffening van den hervormden Godtsdienst genoten, waar tegen de Paus, Keizer en Koning, hun best gedaan hebben; maar hebben ten laatsten hun geweld moeten uitstellen, tot dat zy alles mogten vermeesterd hebben, en dan namen zy voor niet alleen Aken, maar ook Keulen, Emden, en de andere naaste vrye Steden, in te krygen, zonder welke zy wel bevroedden, ja zeiden, dat zy de Nederlanden niet zouden kunnen houden onder zulke volkome gehoorzaamheid en Godtsdienst, als zy voorgenomen hadden.

Nota. Aken.

Desgelyks wyzen wy den Lezer ook aan in andere Geschiedenissen te zoeken eenen afloop der Oorlogen, die Don Antonio, de Koning van Portugal, in de Eilanden van Azoras gevoerd heeft, daar Philippe Strozy, die van de Moeder des Konings van Vrankryk daar gezonden was, dood bleef, schandelyk van zyne andere Schepen verlaten, en werd verslagen in eenen Schipstryd, met *Conto di Vimioso*, Konstabel van Portugal, door den Marquis de *Sancta Croce*. En in 't volgende Jaar werd door den zelven *Sancta Croce* het Eiland van *Terceras* den zelven Koning Don Antonio afgenoomen, daar veele Franschen en Portugiezen dood bleven. Waar door de Koning Don Antonio in Vrankryk is gekeerd, van waar hy, toen de Kryg daar weder begon, in Engeland zig begeven heeft, daar hem van de Koningin werd uitgereikt twintig duizend guldens jaarlyks, tot zyn onderhoud. Een van zyne Zonen, Don Emanuël, trok in Holland, dien de Staten ook vriendschap bewezen.

Des Konings van Portugals Kryg in de Eilanden Azoras.

Einde van het Elfde Boek.

NE-

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET TWAALFDE BOEK.

NA het vertrek der Franschen volgde „ grote verwarring in de Nederlan- „ den: des die van Gend zoeken Vre- „ de-handel aan te gaan. Geschiede- „ nis van den Prince van Chimay „ werd verhaald: waar door Yperen, Brugge, „ 't Vrye, ten laatsten die van Gend tot vereeni- „ ging komen. Imbyse, meenende Denremonde te „ leeveren, werd te Gend gevangen, beschuldigd, „ en onthalsd. Zutphen werd van Hohenlo lang „ te vergeefs belegerd. De Generale Staten laten „ een verbod uitgaan, in geene manier des Ko- „ nings partye eenigen leeftogt toe te voeren. De „ Hertog van Braband sterfd. De Prins van „ Orange werd dood geschoten van Balthasar Ge- „ rards, die geregt werd. De Prins van Orange „ werd zeer beklaagd, en zyn lighaam eerlyk be- „ graven. Zyn Zoon, Graaf Maurits, komt na

„ *hem*

„ *hem in de regeering. Parma neemt Schansſen*
„ *op de Schelde in, belegerd die van Lillo te ver-*
„ *geefs, bezet de Dyken, en wind Denremonde,*
„ *en Vilvoorden. Gend komt met Parma over een,*
„ *welkes grootte en pragt beſchreven werd; Par-*
„ *ma herbouwd het Kaſteel, en maakt gereedſchap,*
„ *om de Schelde te ſluiten, daar over by eene Brug*
„ *op Schepen ſlaat, met veele Schansſen. Die van*
„ *Antwerpen, onder Aldegonde, doen tegenweer,*
„ *daar eene verwarde regeering was. Parma*
„ *bied hun Vrede, daar op zy antwoorden, en hy*
„ *wederantwoord. De Landen beraaden en vinden*
„ *goed zig onder den Koning van Vrankryk te be-*
„ *geven, en zonden Gezanten, die wel gehoord*
„ *werden; maar door de Verbinding en Spaansch-*
„ *gezinden werd daar een inlandſche Oorlog be-*
„ *rokt, daar zy eerlyk afgezegt werden. Daarom*
„ *zy beſluiten met Engeland te handelen. Een aan-*
„ *ſlag op 's Hertogenbosch mislukt. Nymegen valt*
„ *in Parma's handen, ook Bruſſel en Mechelen, door*
„ *gebrek. Zeldzame vier Schepen, en andere uit-*
„ *vindingen werden tegen Parma's Brug gebruikt.*
„ *De doortogt op den Kouwenſtynſchen Dyk werd*
„ *gewonnen, en bloedig weder verloren, daar door*
„ *die van Antwerpen den moed verliezen, en van*
„ *overgeven handelen. Door het gebrek aan Koo-*
„ *ren, en zwarigheid des ontzets, vereenigen zy*
„ *met den Prince van Parma, op redelyke voor-*
„ *waarden, daar Parma zegenpralende binnen*
„ *ryd, en 't Kaſteel weder opbouwd: des Antwer-*
„ *pens pragt, roem en grootte verhaald werd.*
„ *Daar werd weder eene Ordonnantie op de Munt*
„ *geſteld. Een bewys van 't verloop der Munten in*
„ *honderd Jaren.*

Dit alles is geſchied in twe Jaren, terwyl de Prins van Parma, de Prins van Orange, en deszelfs Zoon het Gouvernement in handen hadden.

NE-

NEDERLANDSCHE

HISTORIE.

TWAALFDE BOEK.

N 't voorgaande Boek, hebben wy verhaald de geheele regeering van den Zoon van Vrankryk, Hertog van Anjou en Braband, enz. en hoe hy uit de Landen vertrok na zynen onbedagten aanslag op Antwerpen, en andere Steden, daar de Prins van Parma veel by won. Ook hoe zyn Fransch Krygsvolk uit de Landen vertrekken moest, en hoe daar door de Generale Staten in grote verwarring gevallen zyn, niet wetende wien te betrouwen of wat voor te nemen, daar door twedragt, scheuring, en afval in de Landen gevallen is: in dit twaalfde Boek zullen wy verhalen, hoe schadelyk hun dit geweest is, en de overwinningen, die Parma daar door behaald heeft.

Die van Gend, daar eene handeling, uit haat tegen de Franschen, nu de overhand had verkregen, en nu tot eenen wel uitgezetten zoeten Vrede gelokt en bewogen werden, hebben, om niet onbeleefd en bedrieglyk van hunne Bondgenoten af te wyken, in de naaste Steden, als Antwerpen, Brussel en elders Gezanten gezonden, met Brieven, gedagteekend den 9den van Lentemaand, inhoudende, dat zy gedwongen waren een begin van Vrede-handel te maken met den vyand, en hadden, den 5den van Lentemaand, tot dien einde reeds om vry geleid brieven

> Die van Gend zenden aan de Geburen, om tot Vrede-handeling te komen, den 9den Maert des Jaars 1584.

gezon-

gezonden, en ontvangen, zo voor hun, als voor hunne Bondgenoten, betuigende nogtans niet te willen handelen, dan met gemeenen raad, behoudende de oeffening van den waren Godtsdienst en Privilegiën.

Antwoord der Staten Generaal op het vertoog der Gentenaars.

Hier op hebben de Staten Generaal, en de Steden Antwerpen en Brussel hun geantwoord, en ook in druk uitgegeven, dat zulke handeling geenzins geraden was, waarschuwende dat zy ondervinding genoeg van het bedrog hadden, en dat de Koning zulks, zo zy meenden, nimmer zou toelaten: hen verder biddende zig te willen houden met de Generaliteit der Bondgenoten, enz. als breeder in 't gedrukte te lezen is.

Geschiedenis van den Prince van Chimay.

Om voor te stellen wat in dezen tyd te Brugge in Vlaanderen gebeurd is, zullen wy in 't kort verhalen de geschiedenis, en het gene daar gedaan, gehandeld, en te weeg gebragt is geweest door den Prince van Chimay, Heere Charles van Croy, eenigen Zoon van den Hertog van Aarschot, die by 't leven van zynen Vader den naam en Tytel van Prince van Chimay voerde, welkes Moeder van 't zeer vermaarde huis en Geslagte van Halewyn uit Vlaanderen was. Deze Prins van Chimay, nadien hy zeer gestaan had naar het Huwlyk met de oudste dogter des Princen van Orange, geboren uit de eenige Dogter van den Graaf van Buren, vertoonde zig toen den Gereformeerden Godtsdienst niet vyandig te zyn; maar het Huwlyk hem afgezegd zynde, om dat zyne Vrouws Moeder, die toen nog leefde, den Gereformeerden Godtsdienst zeer tegen was, heeft met zynen Vader den Hertog zig te Keulen laten vinden, daar dezelve door de Staten Generaal met meer andere afgevaerdigd was, om te handelen met den Hertog van *Terra Nova*, als wanneer de Nederlanden in scheiding kwamen, en die van Artois, Henegouwen, en andere Walsche landen, zig afzonderden van die van Braband, Gelderland, Vlaanderen, Holland, Zeeland en andere Landen over

de

de Maas en Rynstroom gelegen. Die reis en afvaerdiging van zynen Vader had tot zyn gevolg, dat hy de Dogter des Princen van Orange ten eenen maal verliet, en zig begaf tot de liefde en vryagie van zyne tegenwoordige Huisvrouw, Vrouwe Maria van Bremen, eenige Erfgenaam van den Heer Charles van Bremen, Graaf van Megen, welke toen Weduwe geworden was van Heer Lançelot van Barlaymont, zoon des Graaf van Barlaymont, Heer van Beauraing, zonder van den zelven kinderen behouden te hebben, en was boven dien zeer jong, lieftallig, ryk en Roomschgezind.

Prince van Chimay trouwd de dogter van Megen.

Deze jonge Heer, zynde kloek van verstand, moedig, welsprekend, en met veele andere goede gaven verçierd, zig beroerd en bewogen vindende door zommige oorzaken van misnoegen, daar mede hy bejegend was, om dat niemand van zynen huize, 't welk aan Keizer Karolus den V^den^ en Koning Philips, zynen Zoon, zeer grote diensten gedaan had, eenige merkelyke bevordering nog eer ontfing van den Prince van Parma; maar inzonderheid naar zyn gemoed bemerkende, in wat manier de getrouwheid, die zyn Heer Vader de Hertog altyd den Koning van Spanje had bewezen, onbekend en onbeloond was gebleven, heeft hem doen besluiten, om de grootheid van het huis van Croy burgerlyk te onderhouden, en verzeekeren, eenen van zyn Dienaars, genoemd Loys Denetieres, Gouverneur van de Stad Chimay, te zenden aan den Prince van Orange, en den Hertog van Anjou en Braband, om in zynen dienst ontfangen te werden, voorslaande verscheide aanslagen, zo op de Stad Chimay, als andere plaatzen in Henegouwen; en hoewel de voorsz. Denetieres slegt antwoord gekregen had van den Hertog en Prince van Orange, heeft nogtans de voorsz. Prins van Chimay, de aanslag op Chimay gebroken zynde, hoewel men namaals zeide, dat alles gemaakt en geveinsd werk was, zig met de Princesse, zyne Huisvrouw, begeven en als vlugtende behouden te Sedan,

Gaven des Prince van Chimay.

De Prins van Chi-

may vlugt om den Godts-dienst.

dan, daar hy toen ook heeft begonnen belydenis van den hervormden Godtsdienst te doen, en uitgegeven zekere verklaring en verantwoording van zyn voornemen en goede meening, daar in hy zyne liefde en yver tot de Vryheid des Vaderlands zo beschei-den, en met goede redenen verhaalde, dat men aan de zyde van de Vereenigde Nederlanden, die den Hertog van Anjou hadden aangenomen, goed gevoelen en vertrouwen op hem begon te nemen.

Te Sedan zynde, heeft hy anderwerf gezonden den voorsz. Deneriéres aan den Hertog en Prince van Orange, allen dienst aanbiedende, en is kort daar na gevolgd met de Princesse zyne Huisvrouw, en heeft zig dus geheel onder den voorn. Hertog, en de Staten der Vereenigde Nederlanden begeven, tegen de partye, die de Hertog van Aarschot, zyn Vader, hield, eischende en hopende, zo men in 't gemeen zeide, te komen tot het Gouvernement van Vlaanderen, dat den Hertog, zynen Vader, te voren was gegeven: 't welk, uit 't gene naderhand gevolgd is, door veele van zyne vyanden is geduid, als of de voorn. Prins van Chimay van den beginne in den zin gehad had met list Vlaanderen weder te brengen onder de magt van den Koning van Spanje: hoewel andere nogtans zulks van hem niet wilden vermoeden, maar dat hy tot zyne verandering, gelyk verhaald zal werden, nieuwe oorzaken zou opgenomen hebben. Immers is 't zo, dat de voorn. Prins, terstond na zyne aankomst by de voornoemde Staten, voor al gepoogd heeft zig aangenaam te maaken by de Gemeente, dagelyks omgaande met de voornaamste van den Godtsdienst, inzonderheid, na dat den Hertog van Anjou en Braband mislukt was zyn voornemen om Antwerpen, Brugge en andere Steden voor zig te verzekeren, sterkende de partye en 't gevoelen van de gene, die geenzins wilden verzoenen met den zelven Hertog, en vermeerderende de afgunst van het gemeene Volk tegen den Prince van Orange, om dat hy het stuk van de vereeniging met den Hertog vorderde.

De Prins van Chimay begeeft zig in vriendschap met den Kerkenraad en Kerkendienaren van den Godtsdienst.

CHARLES PHILIPS DE CROY,
Hertog van Aarschot, Prince
van Chimay etc. Gouverneur van
Vlaanderen en Henegouwen.
J.P. direx.

derde. En om gevoeglyker zyne zaken in Vlaanderen te beleggen, had hy zig begeven te Bevere, in 't Land van Waas, daar van hy Heer was, daar hy volhardde in de voorsz. omgangen, en aanhang der Gemeenten, inzonderheid met die van Gend en Yperen.

Wy hebben te vooren verhaald, by wat gelegenheid hy van de Burgermeesters van Brugge en 't Vrye zonder agterdenken gevorderd en aangenomen is geweest als Gouverneur van hunne Kwartieren, en kort daar na door de andere twe Leden, Gend en Yperen, als Gouverneur Generaal van Vlaanderen: toen heeft hy nog meer gepoogd te onderhouden de gemeenschap en gunst van de Gereformeerde, en kwam daar door dagelyks langs hoe meer by hen in in groot aanzien, als die niet gaerne eene Prediking verzuimde, en gewoonlyk met hen te Nagtmaal ging. Onder deze was een Johan Haren van Valentyn, Predikant van de Fransche Gemeente te Brugge; deze had eens, ten tyde van den Hertog van Alva, om zyne goederen te behouden, zyn Pardon gehaald, en genoten: daar na berouw toonende, werd hy weder tot het Predik-Ampt toegelaten, tegen veeler wil en meening, die hem beter kenden, en hielden hem voor eerloos. Met dezen heeft de voorn. Prins van Chimay meest alle zyn handeling beraadslaagd, ook voornamelyk met zynen Dienaar, den Gouverneur van Chimay, Loys Denetieres, die te voren den Hertog zynen Vader gediend had als Secretaris, en zeer doortrapt was.

De Prins van Chimay gemaakt Gouverneur van Vlaanderen.

Daar na, om de gunst van die van den Godtsdienst te vermeesteren, heeft hy uit de Stad Brugge doen zetten de voornaamste Roomsche, zo van rang als andere, meer dan honderd, gelyk Imbyse omtrend den zelven tyd ook eenige deed vangen te Gend. Onder die van Brugge waren eenige Aanzienlyke, als de Oud-Burgermeester Baasdorp, de Griffier François de Groote van Brugge, Meester François de Aula, Pensionaris van 't Vrye, en meer andere; welke

Chimay verband de Katholyke uit Brugge, maar geveinsd.

welke hy meest namaals toeliet weder te komen, hun wys makende het voorsz. uitzetten geschied te zyn tegen zynen wil, door toedoen van den Hoog-Bailliuw, den Heere van Gryse, Burgermeester Kazembrood, en andere, zoekende dezelve dus gehaat te maken.

Aanslag op den Prins van Chimay te vergeets.

Maar deze voorsz. handeling gemerkt zynde, heeft eenige van de Magistraat van Brugge, namelyk den Hoog-Bailliuw Gryse, en den Burgermeester Kazembrood, en andere, aangezet nader op zyn doen te letten; zyne handelingen, zo zy best konden, tegen te gaan, en ten laatsten te besluiten, met hulp van den Prince van Orange, zig te verzekeren van zyn Perzoon, en hem dus van zyn Gouvernement af te zetten: tot welken einde zy aan den Prince van Orange, die toen in Zeeland was, gezonden hadden, in 't begin van Slagtmaand, zekere gedenk-schriften, met hunne hand onderteekend, met den Heere van Lokeren die zaken verhandelende: maar de Prins van Orange vond daar op goed te bewegen den voornoemden Prince van Chimay, met de Afgevaerdigde van Brugge en 't Vrye, te komen in Zeeland tot de vergadering der Generale Staten te Middelburg, om te handelen op de gemeene zaken, op dat men, terwyl hy weg was, de Stad Brugge en 't Vrye zou kunnen verzekeren, en zo 't nodig was, hem daar ophouden. De Prins van Chimay zulks vreezende, wilde het niet doen; zig verontschuldigende door gebrek aan middelen, en toen hem dezelve toegestaan waren, wendde hy iet anders voor, zo dat de aanslag uitgesteld werd.

Met besluit van den Prince van Orange was te Brugge gekomen Jongheer Noël de Karon, Heer van Schoonewalle, wegens 't Vrye afgevaerdigd in de Generale Staten; maar alzo de voorsz. Hoog-Bailliuw, en de Burgermeester Kazembrood wel wisten, dat de Prins van Chimay zig niet zou laten beraden naar Zeeland te trekken, hebben zy met den voorsz. Karon, Jaques Broeksaux, Oud-Burgermeester, deszelfs zoon, Joost Broeksaux, Kapitain, en met

met Winkelman, Sergiant Major, beraadslaagd, en anderwerf besłooten zig te verzekeren van zyn Perzoon, zoo het de Prins van Orange goed vond, met welk besluit de voorsz. Karon wederkeerde naar den Prince, die zederd vertrokken was naar Holland, en dus werd de zaak uitgesteld.

Ondertusschen was te Brugge weder gekomen de Heer van Lokeren, die lang in Zeeland ziek gelegen had. De Prins van Chimay eenig agterdenken van hem hebbende, door het bescheid van den Predikant Haren, die eenige woorden overgebragt had, die den Predikant Villers in Zeeland ontvallen waren, heeft hem doen gevangen houden in zyn huis, den 10[den] van Louwmaand, des Jaars 1584, hebbende ook by hem ontboden den voorsz. Hoog-Bailliuw, en Burgermeester Kazembrood, hun aanzeggende zulken aanslag gehoord te hebben, daar over hy Lokeren meest beschuldigde; maar agt nemende op het aanzien, daar in zy by de Stad en Guarnizoenen stonden, dorst hy toen niet anders voornemen, dan hen in de Kollegiën, zo van Brugge als 't Vrye hevig te beschuldigen en lasteren: waar door hun aanzien alom zeer verminderde, vermits daar door die van de Magistraat of de Aanzienlyke niet dorsten met hen spreken of handelen, om by den Prince van Chimay niet verdagd te zyn.

Aanslag op den Perzoon van den Prince van Chimay ontdekt, werd de Heer van Lokeren gevangen, en de Magistraat tegen de Burgerye verdagd gemaakt.

Anderwerf, als op den zelven avond, dat Lokeren gevangen werd, Boyde, de Kollonel van de Schotten, kwam veinzen voor den Hoog-Bailliuw en Kazembrood, zeer kwalyk te vreden te zyn om het voorsz. vangen, en zynen dienst aanbood, om den Prince van Chimay zelve te verzekeren, hebbende te voren de Predikant Villers uit Zeeland geschreven, dat men hem wel betrouwen mogt, als hebbende eenen byzonderen Eed gedaan aan den Prince van Orange, hebben de voorsz. Hoog-Bailliuw en Kazembrood t' zamen besloten en beraamd met den Burgermeester Dominikle, den voorsz. Kollonel Boyde, en den Sergiant Major Winkelman, weder den voor-

Verradetye van den Kollonel Boyde

zegden Prince van Chimay te vangen; maar alzo de Hoog-Bailliuw dat terstond op den zelven nagt wilde in 't werk stellen, en de andere dat uit stelden tot twe dagen daar na, is dat ondertusschen ontdekt door den voorsz. Kollonel Boyde, welke, zo men namaals bevond, zig lang te vooren had laten omkoopen met eene belooning van vyftien honderd guldens Jaarlyks, gezet op de Heerlykheden Kommene en Halewyn: de Prince van Chimay met het vangen van Lokeren dit gevaar dus voorgekomen, en zeer verminderd hebbende het aanzien van zyne tegenpartye, zynde verzekerd van den Kollonel der Schotten, en dien volgens van dat Regiment, en van vyf of zes andere Kompagniën, bleef daar niets over dan te winnen de harten van de Gemeente, die meest Katholyk waren, alzo daar over de vyfentwintig duizend zielen zynde, geen drie duizend van dezelve hervormd waren, maar wel veele de eene nog andere toegedaan: des hy de Katholyke onder de hand groote hoop toonde.

Chimay steld de Burgers in de Wapenen tegen de Magistraat.

Ten laatsten gelegenheid nemende uit eenige Artykelen van het verdrag, tusschen den Burgermeester Kazembrood over de Stad Brugge, en het Guarnizoen van Sluis, in oproer zynde om hunne betaling, welke hy zeide tegen de Privilegie van de Stad te zyn, heeft daar over by een geroepen eenige Oud-Burgermeesters en Aanzienlyke, meest Katholyke, en heeft, met derzelver hulp, 's avonds, voor het wederkeeren van den voorsz. Burgermeester Kazembrood, de Gemeente in de Wapenen doen komen, voorgevende, dat Kazembrood dien nagt daar in zou brengen Fransche en andere Guarnizoenen uit Zeeland, met weten en hulp van den Hoog-Bailliuw, en Burgermeester Dominikle, verbitterende dus de Gemeente tegen de voorsz. hunne Overheid.

En alzo de Burgermeester Kazembrood, wedergekeerd zynde, zyn verslag van zyne handeling te Sluis voor hem en den Raad zou doen, heeft hy daar by doen roepen tien of twaalf Oud-Burgermeesters

en Aanzienlyke, alle goede Katholyken, behalven een of twe. En na het verslag heeft de Prins van Chimay doen inkomen de Afgevaerdigde van Gend, met Brieven, inhoudende hun besluit, om te komen in een Vredes-Verbond, mitsgaders de Kopyen van verscheide andere Brieven, door die van Gend te voren ten zelven einde aan de Kollegiën van Brugge en 't Vrye gezonden, welke door toedoen van den Hoog-Bailliuw en Burgermeesters opgehouden waren, zonder het de Gemeente aan te geven, als die voor zeker hielden, dat het handelen, in wat manieren het ook was, hun zou aangenaam zyn.

Deze Brieven gelezen zynde, hebben de voorsz. Oud-Burgermeesters en Aanzienlyke zig beklaagd, dat zulke zaak hun niet aangediend was; en hebben doen besluiten, dat men op het voorsz. stuk zou doen vergaderen de Leden van de Stad, houdende en blyvende de Gemeente ondertusschen drie nagten altoos in Wapenen. Deze vergadering geschiedde den 10^{den} van Lentemaand des Jaars 1584 in welke, niet tegenstaande den zelven nagt daar gekomen waren de Afgevaerdigde van de Generale Staten; de Heeren Karon en van den Werke, om het zelve met verscheide gevoeglyke redenen voor te komen, is nogtans door de beide Leden van Brugge en 't Vrye besloten zig te voegen met die van Gend tot de voorzegde Vrede-handeling.

De Hoog-Bailliuw Gryse, die daar zo lang nog gebleven was, om de gunst, die hem de Gemeente zonderling toedroeg, zynde vereenigd met den Prins van Chimay, dit besluit genomen, en gewaarschuwd, dat 'er toegelegd werd, om hem 's nagts te doen dooden, als hy de Ronde zou doen, is den 13^{den} van Lentemaand, uit Brugge getrokken, met last aan de Staten van Braband, hebbende de Prins van Chimay, zo men zeide, nog ten zelven dage onderwegen op hem doen toeleggen, maar het is hem mislukt. (Chimay tragt Monsieur de Gryse te dooden.)

In 't trekken door Zeeland heeft de Hoog-Bailliuw (Vergeefsche aan-)

Slag van den Gouverneur van Zeeland op Brugge, en Chimay.

lliuw den Raad van Zeeland, en den Gouverneur Haultain, te kennen gegeven den staat van Brugge, voorslaande zekere middelen, om de zaak weder te verzekeren. Waar op de Thesaurier Mandemaker van hen gezonden werd aan den Prins van Orange in Holland, daar ook gekomen was de Kapitain Forest Schotsman, wegens den Kollonel Boyde, ook geveinsd middelen voorslaande, om de Stad te verzekeren; maar in der daad was 't om te ontdekken, wat Perzonen binnen Brugge met den voorsz. Prins van Orange verstand hielden: welke zig betrouwende op den Schotschen Kollonel en voorsz. Kapitain, niet tegenstaande Mandemaker hem hunne gezindheid te kennen gaf, alzo hy die verstaan had van den Hoog-Bailliuw, heeft de Prins van Orange besloten, dat Haultain, Gouverneur van Zeeland, het voorn. zou ondernemen met vyfhonderd Mannen, met de handeling van beide de voorsz. partyen. Haultain met het Krygsvolk, en met hem de Hoog-Bailliuw, Karon en eenige andere, voor Sluis gekomen zynde, om het zelve den 28sten van Lentemaand ter uitvoer te brengen, tot welken einde hy de Burgermeesters en den Kollonel David Boyde, nog geen mistrouwen hebbende, van alles verwittigd had, had reeds de voorsz. Kollonel den Prince van Chimay alles overgebriefd, welke daags te vooren, met hulp van denzelven Kollonel, de Burgermeesters, mitsgaders verscheide andere Metgezellen, zo Wethouders als Kapitainen, had doen gevangen nemen, veranderende ook ten zelven dage de geheele Magistraat, en aanstellende Volk dat hem toegedaan was, en opentlyke Spaanschgezinde, door welke hy allengjes de Gemeente bewogen heeft met den Koning te vereenigen, ook die van het Vrye en Damme, aanhoudende met die van Gend. Waar over de beste en getrouwste van Brugge vlugtten op Sluis en Oostende, gelyk ook de Heer van Lokeren deed, welke plaatzen beide met Guarnizoenen, dat onder Brugge stond, bezet waren. Waar door

Chimay veranderd de Magistraat te Brugge naar zynen zin.

Chi-

Chimay en die van Brugge niet weinig bevreesd zynde, alle middelen van beloften en betalingen aangewend hebben, om die mede in de vereeniging te brengen. Deze hebben wel de betaling aangenomen, maar zyn getrouw by de Generaliteit gebleven. Chimay tragt Sluis en Oostende mede aan Parma te leveren.

Wy hebben nu vervolgens verhaald den staat van de Steden Brugge, 't Vrye en Gend, nu zullen wy verhalen de geschiedenis van Yperen. Yperen, als gezegt is, was in Herfstmaand, des Jaars 1583 belegerd, met Bolwerken en Schanssen, die allen toevoer, en byna allen uit- en ingang beletten, zonder hope van ontzet, door de verwarring der Landen, en dat hun vyand Meester van het Veld in Vlaanderen was. Het ontzet is tweemaal getragt, en beproefd geweest, eens te Wynoksbergen, en eens nader by de Stad, maar elke reis afgeslagen, door dien de Bewindhebbers tot vereeniging gezind waren, als de Prins van Chimay en andere, die dat Krygsvolk, en veele Burgers daar door jammerlyk op de Vleesch-bank bragten, het welk de goede Burgers niet dan op 't laatst gewaar werden, als de andere drie Leden van Vlaanderen, Gend, Brugge, en 't Vrye, Vrede zogten, daar zy hoopten mede onder begrepen te werden. Yperen werd gedwongen met Parma te vereenigen, den 10den April. Ten laatsten ziende geen ontzet voorhanden, en dat de gemeene bevrediging niet voortging, en dat zy in den uitersten nood van allerhande gebrek gekomen waren, hebben zy van hunne vroome standvastigheid moeten wyken, na dat zy gedaan hadden alles, wat eene getrouwe Burgerye betaamde, te zamen met hunnen Oversten, den Heere van Marquette, en 't Krygsvolk, en hebben een verdrag gemaakt met den Heere van Werp, Groot-Bailliuw van Kortryk, den Oversten des belegs, en de Stad overgegeven, den 9den van Grasmaand, op middelmatige Voorwaarden; als dat de vreemde Soldaten met hunne wapenen zouden uittrekken, en de Inlandsche alleen met Rapieren en Poinjaarden, en de de Stad betalen honderd duizend guldens, overleverende aan den Prince van Parma vier Burgers, om

Lof des Heeren van Marquette, en der Burgeren van Yperen.

Verdrag van Yperen.

zynen wil daar mede te doen, het leven hun belovende, die dat namaals afkogten voor twintig duizend guldens. Hunne Privilegiën hebben zy ook genoeg behouden: maar de oeffening van den hervormden Godsdienst, en al wat dien aankleefd, werd gansch uitgesloten, en hebben moeten ontvangen Italiaansch Guarnizoenen. De Heer van Marquette, en twe Kapitainen, moesten gevangen blyven tot dat zy gerantzoeneerd werden, en daar na zweren in zes Maanden niet tegen Koning te dienen.

Bisschop van Yperen wyd de Kerken, doende veele dooden opgraven.

Dit volkomen zynde, heeft de Bisschop van Yperen, na de nieuwe ordonnantie, de Kerken weder gewyd en geheiligd, en de gestorve lighamen van Predikanten en andere, die over twe of drie Jaren begraven waren, weder doen opgraven, en naar de Galg voeren, en dus de gewyde Aarde doen zuiveren van de onzuivere lighamen of beenderen, daar Ketterſche Geesten in gewoond hadden, naar zyne meening, op zig nemende het oordeel, dat de Gereformeerde zeiden, na de Artykelen des Christen Geloofs, dat Christus ten uiterſten dage toekwam.

Voortzetting van Chimay om Vlaanderen tot vereeniging te brenger.

Om nu in 't kort te verhalen, hoe de Prins van Chimay, Gouverneur van Vlaanderen, boven het voorzegde overgaan van Yperen, gebragt heeft onder de magt van Parma, of den Koning, de Stad Brugge en 't Vrye, daar die van Gend ook volgden, moet men weten, dat zyne eerſte openbare daad was de vergadering van de vier Leden van Vlaanderen te Gend, op de gemeene afgunst in Vlaanderen tegen den Prince van Orange, en de Franſchen, daar hy voorſloeg, en deed besluiten de geveinsde en verbloemde zending aan den Hertog Kazimirus, en zyne Bondgenoten, om te beletten de vereeniging met Vrankryk: daar na bragt hy te weeg, dat men niet alleen ontzeide, weigerde en verhinderde het ontzet van Duinkerken. maar van gansch Vlaanderen, niet alleen van Fransch, maar ook van ander Krygsvolk, gelyk wy gezegt hebben.

Verder bragt hy al het overgebleve Krygsvolk,

in 't Kwartier van Brugge en 't Vrye, onder een Regiment, uitgenomen eenige Kompagniën, zo onder den Heer van Lokeren, als onder den Heer van Mortaigne, en de Schotten, en maakte zig daar over Kollonel, en tot Luitenant Kollonels, Heer Jaques de Lanoy, Heere van Lesdain, dien hy Gouverneur te Damme stelde, en by hem bleef, en Heer Arnold van Grenevelt, Gouvernenr te Sluis, die hem afviel, en by de Generaliteit zynen Eed betragtte. Na dat te Gend, den 5^den^ van Lentemaand, met het Zegel besloten was, dat men zou van Vrede met Parma handelen, heeft Chimay te weeg gebragt, dat die van Brugge en 't Vrye, den 11^den^ van Lentemaand, dat ook door 't Zegel bekragtigd hebben, en den 16^den^ van Lentemaand deed hy vergaderen, tegen den wil van de Burgermeesters van Brugge, Heer Nicolaas Kazembrood, en Heer Pieter Dominikle, alle de Kollegiën van de Stad, by welke hy te weeg bragt en verkreeg volle magt en gezag, zo wegens Brugge, als van 't Lit van 't Vrye, met eenige hem bygevoegde te mogen volkomen handelen, zo in 't Vrede maken als anderzins, het gemeen welvaren betreffende, welke magt hy deed onderteekenen van alle de Kollegiën en Leden van Brugge en 't Vrye, van alle de Kollonellen en Kapitainen, en van de Steden en 't Krygsvolk van Oostende en Damme, enz. met groote gaven en beloften tot hem lokkende en winnende den Schotschen Kollonel, David Boyde, en veele Kapitainen onder de Schotten, gelyk wy gezegt hebben, hoewel het meeste Schotsch Krygsvolk en Kapitainen hem niet toegedaan waren. Uit kragt van deze magt nam hy daar na, den 28sten van Lentemaand, beide de Burgermeesters, Kazembrood en Dominikle gevangen, met andere, over het waarschuwen van den voorsz. Boyde, dat men hem zogt te verzekeren, en gevangen naar Zeeland te zenden, en veranderde dus de Magistraat, en verzekerde zig volkomen, gelyk wy gezegt hebben, daar door de vlugtige uit Brugge hem afwendden en on-

Listigheid des Princen van Chimay.

onttrokken de Steden Oostende en Sluis, daar over hy zig zeer beklaagde.

Boekje voor en tegens Chimay in Druk uitgekomen.

Deze geschiedenissen zyn byzonder te lezen in een Boekje, gedrukt in den Jaare 1588, aan den voorn. Prince geschreven van zynen Dienaar en Raadsman, die men zeide te zyn Loys Denetieres, meermaal genoemd, in welk Boekje alle en deze zyne feiten zeer verheven werden, en al het Spaansch geluk, en goede voorspoed van Parma in Vlaanderen, hem toegeschreven werd. Waar tegen zyne vyanden, zoo byzondere als andere, die hy veele had, vermits zy aan hem toeschreeven het verlies, armoede, Ballingschappen, en dood van Vaders, Broeders, en Mans, in 't ontzetten van Yperen, ook in druk hebben uitgegeven een Boekje, in den Jaare 1589, genoemd eene Applicatie van het voorsz. Boekje, mede daar by eene verantwoording, door hem in den Jaare 1582 gemaakt te Sedan, tegen zyne wedersprekers, over zyne belydenis van den Gereformeerden Godtsdienst, tot welke Boekjes wy den weetgierigen Lezer wyzen, om naar hun goeddunken te oordeelen.

Chimay veinsd tot het laatst Gereformeerd te zyn.

Terwyl de Prins van Chimay te Brugge zig in 't hoogste aanzien gebragt had, bleef hy nogtans den Gereformeerden Godtsdienst styf aanhangen tot den laatsten toe, nog te Nagtmaal gaande met grote aandagt, zelf nog eenen Priester, die bevonden was in zyn misgewaad Mis doende, deed hy dus gekleed agter straten met Trommelen voeren tot in zyn huis, tot spot en hoon der Roomsche, daar de Hertog van Aarschot, zyn Vader, gekomen was om hem te bezoeken. Hy zond ook eenen van zyne Edelliden, Jan van Halle, tot de Koningin van Engeland, om hem te ontschuldigen en beklag te doen: gedurende dezen tyd bedong hy vast door zyne Vrienden by Parma, om te verkrygen het Gouvernement van Vlaanderen, of ten minsten het Gouvernement van Brugge, met het Schotsch Guarnizoen, dat hy daar nu had; maar Parma ziende in wat staat hy stond met de Burgerye, heeft hem niet dan schoone woorden gegeven.

Hertog van Aarschot komt te Brugge.

geven. De voorsz. Hertog, zyn Vader, kwam daar, den 2den van Bloeimaand, zynde reeds bestand op hoop van Vrede gemaakt, gezonden onder schyn van zynen Zoon te overreden, om Sluis en Oostende mede in den Vrede te krygen, daar aan hem toen veel gelegen was. De Staten Generaal zonden daar ook Doctor Junius, om hem van het tegendeel te overreden; maar te vergeefs, niet tegenstaande die van Gend nu, gelyk wy hier na zullen verhalen, weder nieuw en vaster besluit, van met de Generaliteit aan te houden, voorgenomen hadden.

Ondertusschen kon hy geen besluit van de Stad en 't Guarnizoen van Oostende krygen, om den Vrede te sluiten, die hem wel goede woorden, om hunne betaling te hebben, gaven, die zy ten laatsten ook kregen; des niet tegenstaande hebben zy, door listige zorvuldigheid van den Prins van Orange, den Heer van Locres, de uitgewekene van Brugge, en voor al van eenen Jaques Tutelare, een van het Guarnizoen, zig volkomen voor de Generaliteit der Landen verklaard. Die van Sluis hadden zig te voren ook dus verklaard, door toedoen van den Heere van Groenveld. Te Damme was de Gouverneur Lesdam wel aan Chimays zyde gezind, maar het Guarnizoen wilde daar toe niet verstaan; des zy besloten de Stad te verlaten, meenende 't Geschut en Krygsgereedschap mede te vervoeren; maar Chimay dat vernomen hebbende, zond 500 Mannen uit Brugge, die dat beletten en hen deden verlaten, en trokken dus naar Sluis.

Oostende, Sluis en 't Guarnizoen van Dam, wilden van geen vereenigen hooren.

Damme verlaten van 't Guarnizoen.

Als de Prins van Chimay nu zag, dat hy niet meer leveren kon dan Brugge en Damme, en dat hy zynen handel te Gend nog niet Meester kon werden, heeft hy zyne Gemagtigden naar Doornik by den Prins van Parma gezonden, die waren, Bernard de Winkere, Heer van Priau, Loys Denetieres, Heer van Watines, Antonius van den Berge, Heer van Dommersveld, Burgermeester, Vincent Sajon, Schepen, Meester Olyvier Nieuwland, Griffier, wegens

Chimay zend Afgevaerdigde aan Parma.

de

de Stad Brugge; Jaques Marchand, Burgermeester; Roeland de Korteville, Schepen, Charles de Marivorde, den ouden, en Philips du Cerf, Ontfanger, wegens 't Vrye. Deze hebben den Vrede of vereeniging besloten met Emanuël de Lalain, Marquis van Renti, en Baron van Montigny, enz. Groot-Bailliuw van Henegouwe; Richardot, Præsident van Artoys, en den Secretaris Vasseur, den 20sten van Bloeimaand, en van Parma zelve den 22sten van Bloeimaand onderteekend: de Voorwaarden waren redelyk, om die van Gend en andere te lokken, inhoudende behoudenis van Privilegiën, van geene Guarnizoenen bezwaard te werden, dan de nood vereischende: den Godtsdienst zou men naar gemoede, zonder schandaal, oeffenen: die met de Roomsche Godtsdienst-oeffening niet te vreden konden zyn, zouden mogen vertrekken naar onpartydige Landen, en over hunne eige goederen meester zyn: de Geestelyke moesten weder in hunne goederen gesteld werden: 't Schotsch Guarnizoen mogt vertrekken, of by Parma dienst nemen, en den Koning Eed doen, dat weinige doen wilden, dan de Kollonel Boyde en eenige Kapitainen. Die van 't Vrye hadden dezelve Voorwaarden.

De Prins van Chimay, Brugge, en 't Vrye vereenigen met den Koning, in Mey.

Deze Vrede of vereeniging werd den 25sten van Bloeimaand te Brugge afgekondigd, met zeer groot feest en zegenpraling; maar de vreugd duurde niet lang, want alle meening daar verging. Te Brugge werd Hoog-Bailliuw, in plaats van Gryse, de Heer van Croyselles, van den huize van Montmorençy, zonder Guarnizoen, vermits 'er veele gevlugte Burgers en Geestelyke Lieden in kwamen, daar mede de Stad genoeg verzekerd was.

De Prins van Chimay en Haren vallen de Gereformeerde af.

De voorn. Prins van Chimay, het Verbond afgekondigd zynde, heeft nog in 't laatst getuigenis van den Gereformeerden Godtsdienst genomen, te weten, van eenige die hem toegedaan waren, als van Jan Haren, hoe hy zig als een Gereformeerde had gedragen, hoewel eenige Predikanten, als Jakobus

Baselius en andere, hen in tegendeel gingen aanzeggen, na dat het Verbond der vereeniging gesloten was, alzo hy op zyn Bed krank lag, het gemeen gevoelen, dat de Gereformeerden van hem hadden, te weten, dat hy als een Wolf, onder 't schyn van een Schaap, onder hen gekomen was, en overtuigden hem, voor Godt en de waereld, van ontrouw onder hen gepleegd, die Godt nog straffen zou, en dergelyke redenen meer, daar op hy genoegzaam ontsteld schynende, niet veel wist te antwoorden; en is dus vertrokken, met zynen Predikant Jan Haren, die hem zeer toegedaan was, op zyne goederen daar omtrend, allengjes dien Godtsdienst afvallende, zyne Gereformeerde Dienaars afdankende, en ten laatsten den Godtsdienst verlatende. Zyn Predikant, Jan Haren, heeft ook nu voor de twede maal den Gereformeerden Godtsdienst te Antwerpen onder de Jesuiten verloochend en afgezwooren, en denzelven gruwlyk met gedrukte Boekjes versmaad en beschimpd.

Bemiging der Gereformeerde tegen Chimay.

De voorsz. Prins zig nu vereenigd en in zulken staat gesteld hebbende, zond den voorn. Jan van Halle aan den Koning, met aanbeveeling van Parma, die hem zogt te vorderen, volgens zyne beloften. De Koning schreef en vermaande hem van zynen pligt, en liet hem ten laatsten toe den staat, daar in Parma hem by provisie gesteld had.

Chimay verzoekt vordering van den Koning.

Ondertusschen dat die verhaalde dingen te Brugge en elders geschiedden, had de Heer van Montigny tusschen Denremonde en Gend, een Dorp genoemd Wetteren, de Schelde toegepylt, dat men daar over ging, en over beide zyden Schansschen gemaakt hebbende, benam hy de Vaard van de Rivier, het welk den Vreden-handel zeer vorderde: want zy zyn tot een bestand met den vyand gekomen, en hebben te Doornik Afgevaerdigde gezonden, waar tegen een Spaansch Kapitain, genoemd Sigura, te Gend, ten huize van Imbyse, den Burgermeester, als Gyzelaar kwam huisvesten, gelyk ook

Die van Gend zenden aan Parma.

ook de Heer van Manuy, Gouverneur van Oudenaarde.

Imbyse zoekt Montigny te helpen aan Dendermonde, den 24sten Maert.

Deze Gyzelaars hebben zo gehandeld met Imbyse, door de hulpe van den Heer Champigny, nog als gevangen daar zynde, dat Imbyse, den 24sten van Lentemaand, den Deken van de Schippers dorst belasten, zommige Scheepjes en Ponten te doen laden vol Leeren, Sparren, Delen, Berders en Horden, en dus de Schelde af te zenden. Maar alzo 't zelve bezwaarlyk kon geschieden, vermits veele Lieden dat gewaar werden, is hem van eenige Schepenen der Stad aangezegt, dat de Gemeente over zulke scheepjes te zenden agterdenken had: waar op hy antwoordde, men zou laten varen, hy wist wel wat hy deed, en daar zou groot-voordeel van komen. Maar alzo 't Volk daar mede te onvreden was, konden deze scheepjes dien nagt niet weg. 's Anderendaags, de Heeren op 't Stadhuis in de vergadering zynde, is 'er verschil over gerezen, en Imbyse heeft zyn Kollonel Vaandel gewapend voor 't Stadhuis doen komen, en dat rondom doen bezetten, en de Kettingen doen spannen. Waar over een uit het Stadhuis is gesprongen, en heeft den Sergiant van dit Vaandel zyne Helbaard ontweldigd, en de Burgers in Wapenen geroepen: waar door elk Omstander met Rapier en Poinjaard, en andere gereedste Wapenen, dat Kollonel Vaandel Soldaten van Imbyse dwongen hunne Officiers te laten vangen, waar door dat Vaandel verliep: dus is de geheele Stad in Wapenen gekomen, alle de Kettingen zyn gespannen, en de wegen bezet, en dus hebben alle de Officiers der Stad den Burgermeester Imbyse van zyn Burgermeesterschap en Opper-Kollonelschap afgezet, hem zyne Garde benomen, en drie stukken Geschut uit zyn huis doen voeren, en hem gevangen gesteld; te meer, vermits dien dag Brieven van den Heere van Montigny, van Wetteren aan hem geschreven, en andere aan den Spaanschen Kapitain Segura, onderschept of afgeworpen werden, die inhielden; dat

Imbyse word gevangen: ook Roeland Jork.

hy

hy zig verwonderde, dat de Pleiten en gereedschappen niet gezonden waren: want hy had de diepte der Vesten, en de brette was drie honderd voeten: de Kapitain van Denremonde was gewonnen, denkende dien nagt zyne onderneming te doen, en dat de Koning hem wel heerlyk zou vergelden, enz. De Engelsche Kapitain, Roeland Jork, was ook van dezen aanslag, en daar over gevangen, en dus werd hier door alles rugtbaar gemaakt.

De Heer van Ryhoven bewoudDenremonde. De Heer van Ryhoven, François van Ketullen, hier van verwittigd zynde, heeft terstond doen vangen den Luitenant Sethon, Schotsman, welke ook alles bekende, te weten, dat hy by Parma geweest, en hem beloofd had de Stad Denremonde over te leveren: waar over hy ten laatsten ook ter dood gebragt werd. De Heer van Ryhoven op zyne hoede zynde, nam nog zes Vaandelen Krygsvolk van den Heere van den Tempel uit Brussel in.

Karel Uitenhove, Voorschepen te Gend gemaakt. Heer Karel Uitenhove werd, in plaats van Imbyse, Voorschepen of Burgermeester gemaakt, en de onderhandeling van den Vrede werd nog, door lafheid van eenige, en kloekheid der Spaanschgezinde, onderhouden: welke Spaanschgezinde ten laatsten, om de Artykelen, die de Prins van Parma aangeboden had, door te dringen, zig den 15den van Bloeimaand voor het Stadhuis vertoond hebben, toen hunne Afgevaerdigde van Doornik gekomen waren, daar zy in groot getal, Edele, Aanzienlyke, en ander gemeen Volk, de Magistraat met uitgetrokke Wapenen hebben willen dwingen, om de aangebode Artykelen van Parma aan te nemen, roepende: waar zyn zy, die geen Vrede begeeren? Wy willen Vrede, het kost wat het kost, en dergelyke. Waar over de andere partye, te weten, de meeste der Gemeente, in de Wapenen is gekomen en in orde naar de Markt getrokken. Waar van de andere verschrikt zynde, zyn geweken; en dus werd de Magistraat weder bevryd, en de voornaamste van de tegenpartye werden gevangen, en daar werd besloten de Stad ten

Oploop te Gend over den Vredehandel, den 15den May.

Kloekheid en goed voornemen der goede Burgers van Gend.

uiterften te houden met de Generaliteit, en alle handelingen van Vrede af te breken. Des hebben zy naar Antwerpen en Brusfel om hulp gezonden, die hun, den 20sten van Bloeimaand, omtrend zeshonderd Voetknegten, en honderd Paerden zonden; maar de Paerden keerden kort daar na weder naar Brusfel, en voerden den Kapitain Jork gevangen mede, daar hy door Vrienden, tegen den raad van den Prince van Orange, van ftraf-oeffening opgehouden, en ten laatften door Parma verlost werd. Maar te Gend hebben zy, den 29ften van Zomermaand, onthalsd Meester Lieven de Geytere, eertyds Penfionaris, en Meester Lieven de Vyvere, om deze beroerten van den 15den van Bloeimaand, en dergelyke zaken meer. Jongheer Jan van Imbyfe hebben zy te Gend zyn Proces gemaakt; maar zyne twe Broeders, Jongheer Anthoni en Jongheer Roeland van Imbyfe, verzogten, door een fmeekfchrift, voor hem genade, en geen Regt. Desgelyks bad hy om tusfchenfpraak aan de Predikanten, en andere Gereformeerde, verhalende de grote dienften en vordering, hun gedaan: dog alles mogt niet helpen, maar hy werd verwezen. Vier voorname Poincten waren in zyn Vonnis aangeteekend, als Moord, Roof, Geweld, en Verraad. De Moord was bewezen begaan aan den Bailliuw van Axel, en eenen anderen verkeerden Perzoon, door Kapitain Mieghem: hy had ook last gegeven de Magiftraat van Gerardsberge te voeren naar Gend, en op den weg om te brengen: hy had doen na-ryden den Heer van Bonivet, Fransche Gezant, om hem te vermoorden, daar eenige dienaars dood bleven, en de Gezant geplunderd en beroofd werd. Op deze Poincten wist hy niet veel te antwoorden, dog eischte ontflagen te zyn, vermits in zyn laatfte Burgermeesterfchap alle voorgaande misdaden vergeven waren. Het twede Poinct, het Roven, bleek, vermits hy de gemeene penningen tot eigen behoef gebruikt, en geld geflagen met zyn en des Lands Wapenen, en Gefchenken genomen had:

Imbyse's Proces.

had: van genome Geschenken werd hy opentlyk overtuigd door Charles Everwyn, dat hy hem 300 guldens had moeten schenken, eer hy zynen Staat van Auditeur van de Reekening had kunnen krygen, desgelyks meer andere. Aangaande het derde Poinct, Geweld, was hy overtuigd, dat hy zig met geweld Opper-Kollonel en Burgermeester gemaakt had. Het vierde Poinct was Verraad, dat hy den Spanjaarden Denremonde wilde leveren, en heimelyk aan Parma geschreven, en verstand met hem gehouden had, en meende zelf de Stad aan den vyand te leveren, en dergelyke meer.

Hy werd opentlyk onthalsd, den 4den van Oogstmaand, 1584, storf met berouw, en werd eerlyk begraven. Hy is een hoogmoedig en statelyk Man geweest, die zig agtte als Graaf van Vlaanderen. Hy had eene Lyfgarde van 20 of 30 Hellebardiers en Muskettiers, en grof Geschut in zyn huis. Hy is een onervaren, ruuw, eergierig, stout en streng Mensch geweest, die Vlaanderen en de Stad Gend in veele zwarigheden bragt, door onbedagten plompen yver, waar op de Walsche Landen de eerste en de voornaamste oorzaak grondden, en andere de Generaliteit afvielen.

Imbyse onthalsd, den 4den Augustus.

Natuur en hoedanigheden van Imbyse.

De zaak in Vlaanderen dus staande, heeft de Heer van Montigny (door Huwlyk Marquis de Renty) die van Gend gezogt rondom meer en meer te benauwen, en alle doortogten te sluiten, zynde alom Meester van het Veld. Hy had het Sas in, en lag Volk te Deynse, Eekeloo, en andere plaatzen, de toekomst rondom Gend van verre bezettende. Die van Braband hebben ook in den Doel, en te Staftingen op de Schelde, Schansen gemaakt. Parma daar tegen maakte te ter Borcht, by Antwerpen, eene Schans op de Rivier: waarom die van Braband den Dyk te Hoboken daar tegen over doorstaken, en 't Water in lieten, vreezende of hy op den Brabandschen kant ook zou willen schansen.

Gend meer benauwd.

Beweegredenen van die van Brugge aan die van Gend tot de vereeniging, den 7den July.

Die van Brugge en 't Vrye, die nu om hunnen Vrede en vereeniging groote vreugd bedreven hadden vonden zig nog omringd met vyanden, als die van Gend, Oostende en Sluis, die hun alle leeftogt en neering weerden, als ofze belegerd waren geweest: waarom zy eenen Brief naar Gend zonden, en in druk uitgaven, gedagteekend den 7den van Zomermaand, des Jaars 1584, waar in zy zogten te tonen, dat zy geen reden hadden de vereeniging met den Koning langer uit te stellen, en dat zy, een Lid zynde, zig behoorden aan de andere drie Leden van Vlaanderen te onderwerpen, nademaal zy door den Koning verkregen hadden dat geene, daarom zy hadden verklaard den Oorlog te voeren: 't welk voldaan was, met toelatinge van vryheid van geweeten, en belofte van het vreemd Krygsvolk te doen vertrekken. Den Oorlog te voeren om oeffening van anderen Godtsdienst, had Godt niet bngunstigd: en alle Mogendheden wilden daar in hunne vrye schikking hebben: zelf de Koningin van Engeland had de Staten genoeg vermaand, dat zy om de vrye oeffening van Godtsdienst geene Wapenen tegen hunnen Prince behoorden te voeren, gelyk ook andere Perzonen en Dienaars gedaan hadden; behalven dat uit de H. Schrift niet kon bewezen werden, dat eenige Godtsdienst diende met Wapenen en kragten gevorderd of behouden te werden: welk alles zy behoorden te overwegen, ten aanzien van de onnoozele Gemeente, die verging van Pest en duren tyd, vermits het beleid van den Oorlog hun geenen goeden voortgang vertoonde, door dien hun het voornaamste middel, Geld, ontbrak. Zy konden aan de Stad Yperen merken, wat'er te hopen was van den Prince van Orange en die van Holland, die maar goede woorden gaven, en kwaden wil hadden, zelf Oorlog genoeg op den hals hebbende. Braband en de andere waren verarmd zonder middel. Zy hadden den Hertog uit Vrankryk genoeg verzogt: de kwade

uit-

uitgang daar van zou ten eeuwigen dage niet vergeten, nog zonder wraak geleden werden: die ook Duinkerken en andere plaatzen schandelyk verlaten had, en nu den 10den van Zomermaand gestorven was, niet gezogt hebbende dan zig zelven door hen te verryken, en de Fransche verbintenis te hervatten: in den Perzoon van den Koning zelve was het niet waarschynlyk, vermits hy zo Katholyk was, en zelve daarom tegen zyne Onderdanen Oorlog voerde, zoekende den Koning van Spanje in veele opzigten te gelieven, en streelen. Ook zouden die van Holland en Zeeland zig nimmer den François onderwerpen, zonder byzondere ontkraguiging of uitzondering: en zo de Koning van Vrankryk daar toe gezind was geweest, zou hy niet vertoefd hebben, tot dat de Landen nu geheel verwoesd waren. De Koningin van Engeland had ook geen zin om hen te helpen, vermits zy door haare Brieven en Gezanten zeer ontydig van de Generale Staten haar geleend geld had doen afeisschen. De Koning van Schotland, nog de Kerken van Vrankryk, hadden magt nog middel om hen te helpen: en schoon de Kerken van Vrankryk die magt hadden, vermogtten zy zulks niet zonder toestemming van haaren Koning. Desgelyks was 'er van de Zwitzers nog van Kazimirus, die zyn Krygsvolk afgedankt had, niets te verwagten. Aanmerkelyke beweegredenen van die van Brugge, om die van Gend en Vlaanderen te bewegen.

Verder vermaanden zy hen, dat zy hunnen eigen ondergang wilden ter harte nemen, en met Wyf en Kinderen medelyden hebben, hunne Privilegiën en Steden voorstaan, en bedenken wat straf zy van Godt te wagten hadden, om hunne hartnekkigheid; biddende daarom de Vrede handeling te hervatten, en die niet na te laten, ten aanzien van openbare oeffening van den Godtsdienst, daar van de belydenis niet tot verderf, maar tot behoudenis van de Gemeente behoorde te dienen, en te groote nieuwsgierigheid naar eenige burgerlyke voorwendingen van kleiner gewigt, zig spiegelende aan die van Yperen,

die te vergeefs ontzet verwagt hadden; maar zy zouden aanzien de goedertierenheid en zagtzinnigheid van zyne Majesteit, die zy bevonden, en by welke zy volkomen genieten hunnen gewenschten Vrede, en de uitwerking van de vereeniging, die hun nu voordeeliger was in 't stuk van den Godtsdienst, dan hun te Keulen in de vergadering aangeboden was. Ten laatsten, zy hadden hunne Afgevaerdigde in 't Leger gezonden, om hen daar toe vorderlyk te zyn, en wat des meer zy.

Og of het waar was.

De vereenigde Landen raden die van Gend nog te houden.

Hier tegen hebben die van Braband en Holland getoond, dat de byzondere Vrede-handel hun niet kon eenigen Vrede, maar veel meer Kryg en elende aanbrengen, keerende het Zwaerd, dat tegen den Gemeenen Vyand uitgetrokken was, tegen de Vrienden en Geburen: want Braband, Holland, Zeeland en de andere Landen, met hen in Kryg blyvende, konden de elenden van Vlaanderen niet geweerd zyn: ook de Stroom gesloten zynde, bleef het platte Land geplunderd, het Land van Waas doorgestoken en verdronken, en alle neering en lyftogt afgesneden.

Vrankryk nog Engeland zouden het onmatig toenemen, en inwortelen van Spanje in de Nederlanden niet gedoogen, waar over nieuwe Oorlogen te wagten waren. De Koning zogt verzeekering van twe Poincten, van Godtsdienst en Staat des Lands. Van den Godtsdienst kon hy zig niet verzeekeren, ten ware hy alle, die eenigzins verdagd waren, het zy edel of onedel, deed dooden of uit het Land bannen. En om zig te verzeekeren voor muitery in toekomende tyden, moest hy Kasteelen maken, Guarnizoenen houden, Privilegiën breken, en de Landen met de gedurige betaling daar voor belasten, en dus niets houden van alle het gene men hun nu zo schoon toezeide, en dergelyke.

Verder gaven zy hoop van een Leger te Veld te brengen, om in Vlaanderen te voeren, meenende in 't kort Meester van de Schans van Zutphen te zyn.

Hier

Hier door hebben zy die van Gend nog opgehouden, tot dat de zaken verder en anders verliepen, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Die van Holland hebben Zutphen doen beleggen, om te beletten de uitvallen, die dat Guarnizoen in de Veluwe deden, daar toe zy gelastten den Grave van Hohenlo, met eenige van het overige Krygsvolk van Truxses, en Ydel of Edel Hendrik, een Bastaard-Zoon van den Hertog van Brunswyk, die kort te voren, in Truxses dienst, te Burg by Deuthecum, met zyn volk verrasd, geslagen en gevangen was. Hohenlo heeft Lochum en andere omleggende plaatzen bezet, en tegen de Schans in de Veluwe, tegen over Zutphen, beschansing opgeworpen, om die Schans te dwingen; maar Verdugo heeft van Parma hulp verkregen, als de Regimenten van den Grave van Arenberg, Maurich van Lara, en meer andere, met welke hy de Stad Zuphen geweldig van levensmiddelen voorzag, daar 700 Mannen meer in stellende, onder zynen Luitenant-Kollonel Taxis. Des niet tegenstaande hebben die van Holland, door de hoop, die zy hadden, om die Schans te vermeesteren, daar aan hun veel gelegen was, hartnekkig bevolen hun slap beleg te vervolgen, nogtans te vergeefs: aan welk vast, streng en onveranderlyk voornemen toegeschreven werd het verlies van geheel Vlaanderen, en daar na ook van Antwerpen, en geheel Braband, gelyk wy nog zullen verhalen. Zutphen door die van Holland te vergeefs belegerd.

In Louwmaand had de Heer van St. Aldegonde, Burgermeester te Antwerpen, eenen aanslag op Lier gemaakt, met dubbel verstand van den Kapitain van binnen, welke, na dat hy eenen twist met eenen anderen Italiaanschen Oversten gehad had, zig hield als of hy zeer kwalyk te vreden was geweest met Parma's Regeering, en de Stad gaerne had willen overleveren. Waar op hy overeengekomen zynde met den voorsz. Aldegonde, en wat geld ontvangen hebbende, den vyand heimelyk waarschuwde: die van Aldegonde's aanslag op Lier te vergeefs.

Lier, den zelven nagt des aanslags omtrend vier Benden Ruiteren van verscheide Guarnizoenen in de Stad gekregen hebbende, hebben tusschen beide de Poorten lagen gelegd, met veel Geschut, Buskruit, en andere spring-vuren; maar alzo, vermits de kwade wegen, en de duisterheid des nagts, van des voorsz. Burgermeesters Aldegonde's Volk den weg gemist werd, en de trekkende Knegten zeer laat waren aangekomen, zo dat het reeds klaar dag was, eer zy onder de Stad kwamen, werd ongeraden gevonden iet op de Stad te verzoeken, daar door Aldegonde weder met zyn Volk aftrok. Alzo des niet te min de voorsz. Aldegonde eene hinderlaag in 't Bosch had gelegd, zoekende iemand van de Stad te betrappen, om van de gelegenheid der Stad te vernemen, gebeurde het, dat die van binnen, merkende dat hun voornemen was mis geslagen, sterk uitgevallen zyn, en hebben die van de hinderlaag de vlugt doen nemen, zo dat Aldegonde zig belemmerd vindende, ook in haast moest wyken, tot dat hy, op het ruime Veld komende, zyn volk weder in slag-orde verzamelde, en zyne Ruiterye op den vyand zond, om wederstand te bieden, daar zeer dapper gestreden werd, en Parma's Volk de meeste schade leed. Aldegonde dus zyn voornemen missende, is te rug gekeerd: van de zynen bleef daar zeer vroom dood de Kapitain Leoninus, Doctor Leoninus Zoon, en eenige andere Kapitainen, die zig zeer slegt kweten.

Verschil in de vereenigde Landen om de Verlof-Gelden.

In de vereenigde Landen en Steden, of Generale Staten van dien, is in dezen tyd groot verschil gerezen, of men de Schattingen, die men betaalde in 't uitvoeren van allerhande Leeftogten, Oorlogs-gereedschappen, en dergelyke, in de omleggende Landen en Steden, onder hunnen vyand zynde, zou verbieden, of niet. De redenen over de eene zyde bestonden hier in, dat de Landen en Zee-Steden door den vryen Koophandel leefden, en zig geneerden; en dat door Verlof-geld de middelen, die tot

den

den Oorlog nodig waren, gevonden werden. Ook konden de Landen hunne eige vrugten en overvloed, als Lynwaat, Boter, Kaas, en gevange Visch, enz. niet zelf gebruiken, daar door veel Volk onderhoud en neering had: en zo men dergelyke leeftogten den Inlanders niet toeliet den Vyand toe te voeren, deden 't zelve tog de omleggende Koningryken, Landen en Steden, die daar door hunne neering vermeerderden, en der Landen neering, en middelen van geld-ligting tot den Oorlog, verminderden. Daar tegen werd van de andere zyde gezegd, daar in de gemeene Man, in Staats-zaken onervaren, meest mede stemde, dat 't zonde en schande was den Vyand zelve te spyzen, en dat zulks nagelaten zynde, den Vyand van honger en gebrek haast zou doen vergaan, waar door zy niet zouden kunnen Legers te Veld brengen, nog Steden beleggen, maar zelve zou het meenigerlei gebrek en hongersnood, afval, oproer en muiterye onder hen maken, en dergelyke redenen meer: daar op geantwoord werd, dat het onmogelyk was de Nederlanden, palende byna rondom aan Vrankryk en Duitschland, uit te hongeren: en om duurte zou de Spanjaard geene groote onderneming nalaten, enz. Des niet tegenstaande is 'er, door verscheidenheid van gedagten, om de Gemeente genoegen te geven, den 22sten van Zomermaand een Placcaat uitgegeven, verbiedende allen toevoer van Leeftogt, Oorlogsgereedschappen, en allerhande Koopmanschappen, naar de Steden en plaatzen, door den Vyand in gehouden, of ook van daar in de vereenigde Landen te brengen; verbiedende ook allerhande handeling, op pœne van Verbeurte.

Verder, dat men geen leeftogt, Boter, Kaas, Scheeps-gereedschappen, enz. op eenige Havenen van Vrankryk mogt voeren, nader dan op Rouwane, en de Havenen Westwaarder gelegen, nog op Engeland, nog op de Emse, nog de Maze op, verder dan bepaalde plaatzen. Ook dat die Westwaards

Verbod van de vereenigde Landen, van den vyand geen leeftogt toe te

voeren, den 22sten Juny.

zouden willen zeilen, zouden moeten varen de hooge Zee: zo zy nader by Vlaanderen kwamen, zouden de goederen, genomen zynde, voor buid verklaard werden.

De Staten hebben verder, tot beter volbrengen van hun voornemen, verzogd en verkregen van den Koning van Vrankryk, en de Koningin van Engeland, dat daar ook strikt verboden is, dat uit hunne Koningryken, den Landen en Steden in Nederland, onder des Konings van Spanje's gebied staande, geen leeftogt zou toegevoerd werden, of laten toevoeren, zonder welk hun verbod in Nederland te vergeefs en vrugteloos was, want zy anderzins daar mede zig bedorven, en hunne Geburen ryk maakten: tot welken einde de Generale Staten op de Rivier de Emse hunne Oorlogs-Schepen hebben gelegd, om allen toevoer den Vyand van die zyde te weeren, en zig van die Rivier te verzekeren.

Parma werd gespysd door omkoping der Fransche en Engelsche Officieren, voor Antwerpen.

Maar des niet tegenstaande, hoewel dit verbod in de vereenigde Landen strikt onderhouden werd, hebben Vrankryk en Engeland dat niet lang gehouden, maar hebben, Vrankryk te Land, en Engeland by Kalis ter Zee te Duinkerken, den Vyand allen toevoer gedaan; door het groot gewin, dat zy daar by deden, waar mede de Officieren omgekogt werden, in voege het gewis scheen, dat de Prins van Parma zyn beleg voor Antwerpen zou hebben moeten nalaten, zo zyn Leger niet met Engelsch Koorn, by Kalis en Duinkerken toegebragt, was gespysd geweest. Waarom daar na het voorsz. verbod naar gelegenheid zomtyds toegelaten, en dan weder verbooden werd.

De Hertog van Braband en Anjou gestorven te Chasteau Tyry, den 10den Juny, 1584.

De Hertog van Braband en Anjou, enz. zynde naar Vrankryk getrokken, heeft zig daar niet gezonder gevonden, maar zyne ziekte heeft meer toegenomen, door het hartzeer, dat hy had over zyn ongeluk, daar over hy van zyne tegenpartye de Eed-Gespannen, Guysianen en Spaanschgezinde, nog zeer beschimpd werd, behalven dat het verschil,

tus-

tusschen den Koning, zynen Broeder, en hem gerezen, mede oorzaak gaf, dat hy zo welkom niet was. De Koningin, zyne Moeder, zogt haare twe Zonen te verzoenen, daar zy tusschen hen beide den twist te voren dikwils gevoed had, voor zo veel haar nut en voordeelig was: en nu heeft zy zo veel te weeg gebragt, dat de Hertog zig vernederd heeft den Koning zynen Broeder te voet te vallen, waar toe hem drong de begeerte van vereeniging met de Nederlandsche Staten, die nu by ervarenheid geproefd hadden, dat de Hertog hun niet voordeelig was zonder den goeden wil, hulp en magt des Konings, zynen Broeder. Over de vereeniging der Broeders werd in Vrankryk en elders groote vreugd getoond, zelf de Nederlandsche Staten zonden daar op den Heere van Schonewalle naar Vrankryk aan den Hertog, hem kennis gevende van hun besluit naar zynen wensch, hopende van hem allen bystand tot hunner aller troost en genoegen; maar de Hertog, na de voorsz. vereeniging wel gemoed naar Chasteau Tyry gekeerd zynde, is terstond zeer krank geworden, bloedende uit alle de deelen van zyn lighaam, als of 'er eene ader door ryden, of anderzins, van binnen geborsten was: waar van hy ten laatsten, na 32 dagen uitteerens, den 10den van Zomermaand gestorven is, met goed verstand, willende genen Munnik of Biegtvader by zig lyden, die nogtans by hem zyn best deed in andere kleederen, belydende zyne zaligheid, en vergeeving van zyne zonden, genoeg te betrouwen door het bloedvergieten van Christus den eenigen Zaligmaker, gelyk wy gehoord hebben van Perzonen, die 'er by geweest zyn, en 't zelve getuigden. Hy is gestorven, omtrend 30 Jaaren oud zynde, niet zonder agterdogt van vergift. Hy wilde, dat men hem zou begraven als Hertog van Braband, en van de andere Heerlykheden, met de Wapenen en toebehooren; maar na zynen dood werd 't zelve niet goed gevonden door den Raad van den Koning, ten aanzien van

De Hertog van Anjou wil geenen Biegtvader by zig hebben.

den Koning van Spanje, en werd zeer heerlyk te St. Denys begraven, alleen als een Zoon van Vrankryk.

Beschryving van den Perzoon des Hertogs van Braband en Anjou.

Hy was een kort, redelyk wel gemaakt, en teer Man, bruin van hair en oogen, hoog van voorhoofd, groter van neus, dan zyne Ouders geweest zyn. Hy was een kloek, vernuftig, welsprekend, en spraakzaam Heer, uit der maten hoogmoedig; en Princelyk eergierig, niet wraak of bloedgierig, maar goed, niemant om verscheidenheid van Godtsdienst veragtende, ongestadig, haastig, ligtvaerdig, daar by vreedzaam, zo veel zyn natuur uitwees, als die immers den Vrede, die om den Godtsdienst in Vrankryk nu geheel gebroken was, weder maakte, daar over hy in zynen Perzoon grote moeite en arbeid aannam. Hy heeft ook grote en gevaarlyke ryzen, by den Koning van Navarre en zyne wederpartye gedaan, zo dat de Vrede door hem daar bestendig bleef, en waarschynlyk was te blyven, zo hy nog in 't leven gebleven had, daar over hy van de Spaanschgezinde, door geheel Vrankryk, zeer gehaat en ontzien werd, dien zyn dood aangenaam was.

Zyn Testament.

Men zegt, dat hy, twe dagen voor zynen dood, aan den Koning zyn Testament schreef, daar in hy toonde het groot verdriet dat hy had, van zyne Majesteit met zyne handelingen en aanslagen beledigd te hebben; maar dat hy 't gedaan had, meer om zyn Koningryk voor vreemde vyanden te verzeekeren, dan om byzonder voordeel, hem dankende voor het groot gedeelte, en de vryheid, door den Koning ten zynen behoeve getoond: hy was wel gediend geweest van veele Edelen en Heeren, zyne Onderdanen, die om zynen dienst verarmd, bedorven, en nog onbeloond gebleven waren: zyne Dienaars hadden hem wel gediend, maar hy had geen middel om die te loonen: hy was schuldig omtrend driehonderd duizend Guldens, nu moest hy in zyn Graf dragen hun goed, tranen en zugten, zonder middel daar van ontlasd te zyn, ten ware zyne Majesteit,

Bid den Koning zyne schuld te betalen.

uit medelyden, hem, als zynen natuurlyken Broeder, de eer wilde aan doen die schuld te betalen: biddende ook zyne Moeder ten besten daar in te willen spreken, om zyne Gedagtenis te bevryden van die schande, dat hy zyne beste, goedgunstige, arme Dienaars bedorven zou hebben: hy kon nog had niets te schikken naar de Regten van den Lande; maar bad voor zyne Dienaars, welker getrouwheid hy zeer prees, op dat de Koning zyn bezwaard geweeten tog wilde ontlasten: Princen van minder vermogen hadden eertyds wel meer verteerd in uitvaarden, en begravingen van hunne Vrienden, dan hy begeerde: hy begeerde geene grote kosten, nog pragtige begraaffenis, maar alleen te leven in de harten van zyne goede Dienaars. De Nederlanden hadden hem wel duur doen koopen den naam en Tytel van Hertog en Graaf, 't welk zy hem nog schuldig waren: en zo hy nog iet by hen vermogt, bad hy hen dezelve Hoogheden over te dragen aan den Perzoon van den Koning, aan welken, en zyne Opvolgers, hy ook naliet en gaf alle de geregtigheden en vordering op de voorsz. Landen, die hem, uit kragt van de plegtige Verbonden, met hen aangegaan, zouden toekomen.

Hy laat de handelingen der Nederlanden over aan zynen Broeder den Koning.

En op dat de Stad Kameryk aan Vrankryk mogt dienen tot een Bolwerk, veroverd en gewonnen met de middelen, hem door den Koning gegeven, en vermits hy verbonden bleef voor de beschutting der Burgeren, die met zo grote genegenheid en trouw zig in zyne armen geworpen hebben, bad hy den Koning, om Godts wille, aan te nemen 't Regt en Tytel, die hy aan de Stad had, en te beletten de onderdrukking en verwoesting van een zo goed Volk.

Bid de Stad Kameryk te beschermen.

De Koningin, zyne Moeder, heeft de Stad Kameryk in haare bescherming genomen, daar Gouverneur latende den Heer van Balligny, die den Oorlog op Artoys en Henegouwen vervolgde, afloopende en brandschattende rondom de Dorpen, tot dat eenigen

Kameryk brandschad in Artois en Henegouwen.

gen tyd daar na een Verbond van bestand voor zekere Jaaren tusschen den Prins van Parma en de Stad gemaakt werd.

Geschiedenis van des Princen van Orange's dood.

Niet lang hier na heeft de Prins van Orange geleefd, aan wiens dood zyne vyanden zig lieten dunken, dat de rust van de Nederlanden alleen hong, 't welk de tyd door deze Geschiedenis wel anders betoond: de Roomsch Katholyke Predikanten hebben ook grootlyks zulke Moordadigheid misprezen, om dat de Moorder, onder schyn van heiligheid, zig Gereformeerd vertoonde.

Desgelyks gaan zig ook zommige Historieschryvers te buiten, het voorsz. moordadig feit verheffende, daar nogtans alle Heidensche Schryvers dergelyke verbanningen en handelingen zeer lasteren. In 't beschryven van dit feit zal ik volgen het gedrukt Boekje, dat daar van in Holland uitgegeven is, 't welk door menigvuldige Getuigen, overhandelingen, ondervragingen, vonnis en geregts-oeffening, over den Moorder gedaan, getuigd werd waarheid te zyn.

Geschiedenis van Balthasar Gerards, Moorder van den Prince van Orange.

In 't begin van Bloeimaand is binnen Delf by den Prince van Orange, die voor dien tyd zig daar onthield, in 't Klooster van St. Agathe, gekomen een Jongman, tusschen 26 en 27 Jaaren, kort van Persoon, slegt van gedaante, en leelyk van opzigt, genoemd Balthasar Gerards, van Villefaus, in Borgongie geboren, maar noemde zig François Guyon van Besançon, Zoon van Pieter Guyon van Lyons, die eertyds om eenen aanslag, tot vordering van den Geformeerden Godtsdienst gedaan, en om den Godtsdienst gedood was, medebrengende eenen Brief aan den voorn. Prince, en hem aangevende den yver, dien hy had tot den Gereformeerden Godtsdienst en den Prince: desgelyks, hoe hy, door Lutzenburg reizende, eenen van zyne Maagschap, genoemd Jan du Pre, Secretaris van den Graaf van Mansveld, bezogt had, by welken hy zig eenen tyd lang onthouden had, tot dat hy, om zyn geweetens wille, besloot

van zynen Neef te scheiden: maar by de Jesuiten verdagd zynde, was hy gedwongen geweest ten eersten te vertrekken, en had van zynen Neef een deel losse Zegels of Signaturen van den voorsz. Graaf van Mansveld bekomen, door welke hy dagt, dat men eenen goeden aanslag zou kunnen uitregten op eenige Steden in Lutzenburg, of anderzins, met dergelyke andere geschiedenissen en omstandigheden meer, dienende om in eenigen dienst of agting by den Prins te geraken. Hy heeft zig ook, onder 't dekzel van Godtsdienst, in de kennis van 's Prinsen Hofgezin zoeken te brengen, en kwam altyd in de Predikingen en Avondgebeden, met een Psalmboek, Testament of Bybel.

Den Prins dit aangezegt zynde, gaf tot antwoord, dat hem dagt, dat door zulke middelen geen aanslag te maken was, maar dat het kon dienen voor de Boden tusschen Brussel en Kameryk, om zig daar mede te behelpen, daarom hy hem gebood eenige daar te laten; en alzo de Heer van Schoonewalle naar Vrankryk reisde, vond hy goed dezen Balthasar mede te zenden aan den Maarschalk de Biron, die men meende dat zou werden Gouverneur van Kameryk, om zig met deze Zegels te behelpen: dus reisde hy met hem naar Vrankryk. De Moordertrekt weder naar Vrankryk.

Daar na weder gekeerd zynde uit Vrankryk, heeft hy Brieven gebragt, zo aan den Prins, als aan de Staten, inhoudende den dood van den Hertog van Braband en Anjou: waarom de Prins hem in zyne slaapkamer deed komen, op zyn Bed nog leggende, om hem in 't byzonder te vragen van 's Hertogs dood: daar zou hy hem doorstoken hebben, gelyk hy namaals bekende, had hy zynen dag by zig gehad. Niet lang daar na werd hem aangezegd, dat hy zou vertrekken: waarom hy wat geld eischte, toonende dat hy Kousfens nog Schoenen had, 't welk de Prins hem deed leveren door den Secretaris, den 8sten van Hooimaand: met welk geld hy kogt, van de Soldaten Brengt Brieven van Anjou's dood.

ten van de Wagt, twe Zinkroeren, om daar mede zyn boos voornemen te volbrengen.

Den 10[den] van Hooimaand is hy op het Middagmaal by den Prins gekomen, en eischte eene Pas-poort, met eene beevende en verbaasde stemme, gelyk de Princes, daar by staande, zeer wel merkte, en vroeg den Prince wie hy was, om dat hy een kwaad gelaat en opzien had: waar op de Prins antwoordde, dat hy zyn afscheid begeerde, 't welk hem gemaakt werd. Tegen het einde der Maaltyd zag men hem wandelen by de Stallingen, agter het huis, strekkende naar de Wallen der Stad: en alzo de Prins na het eten zou uitkomen, stond hy buiten de deur van de Zaal, en makende manier van zyne Paspoort te eisschen, heeft hy hem met een Zinkroer, met drie Kogels geladen, doorschoten. De Prins, voelende dat hy getroffen was, zeide niet anders dan deze woorden, *Heere God, wees myne ziel genadig; ik ben zeer gekwetst; Heere God, wees myne ziel en dit arm Volk genadig.* Deze woorden gesproken hebbende, begon hy te zuizelen; maar een van zyne Edelen, Jongheer Jakob van Maldere, zyn Stalmeester, die deze woorden getuigde gehoord te hebben, heeft hem vast gehouden, en op de Trappen neder gezet, daar hy niet meer sprak; dog alzo Mevrouwe, de Gravin van Zwartzenburg, zyne Zuster, hem in 't Hoogduitsch vroeg, of hy zyne Ziel niet stelde in de handen van Christus Jesus, antwoordde hy in dezelve Taal, Ja, en heeft nooit meer gesproken. Terstond werd hy op een Bed gedragen in de Zaal, daar hy gegeten had, daar hy niet lang daar na zynen Geest gaf. Dus is het einde geweest van dezen Prince, by de zyne en andere geagt voor de wyste, voorzigtigste, gestadigste, grootmoedigste, geduldigste en treflykste Prins van zynen tyd, geleefd en gestorven naar zyn Spreekwoord of Zinspreuk, *Sævis Tranquillus in Undis*, dat is, stil tusschen de wreede Zee-baren: een heerlyke dood:

De Prins van Orange werd door Balthasar Gerards (zig noemende Francois Guyon) doorschoten.

Des Princen van Orange's laatste woorden en dood, den 10den July.

Lof des Princen van Orange.

Zinspreuk des Prin-

dood, door alle Godtvrugtige en Wyze voor 't Vaderland zeer gewenscht, dien zy nimmer ten onpas komt, vermits hy in eenen kleinen tyd, zo wel van de vreeze als van de pyne, ontslagen is geweest: een dood, daar mede de hooge God, als met een bekwaam middel, namaals heeft bewezen, dat de Oorlog niet bestond in den Perzoon van den Prince, maar aan zyne hooge hand, nademaal zyner vyanden overwinning over hem hen nog tot hun gewenscht vermeten niet heeft gebragt; overtuigd van onmenschelyke bloeddorstigheid: want zyn twede Zoon, Mauritius van Nassouw, gebore Prins van Orange, van dien tyd, hoewel hy nog maar omtrend 17 of 18 Jaaren oud was, een voornemen nam, van zyns Vaders voetstappen te volgen, en zyns Vaders, en des Lands zaken uit te voeren: tot meer spoor van dit zyn opzet, nam hy aan en voerde eene Zinspreuk, schilderende eenen afgehouwen Boom, uit welken een of meer spruiten springen, dat met den tyd Boomen worden. By deze Zinspreuk, dus geschilderd, schreef hy, *Tandem fit surculus arbor*, dat is, dat ten laatsten eene spruit een Boom werd, willende aanwyzen, dat het met den afgehouwen Boom, of dood van zynen Vader, niet alles gewonnen was; maar dat de spruiten, daar uit schietende, aan de Afhouwers des Booms wel konden bewyzen, dat hunne bloedgierige zotheid by de gansche waereld te belagchen was.

cen van Orange.

Prins Maurits neemt deze Zinspreuk, *Tandem fit surculus arbor.*

De Princes, zyne Huisvrouw, daar by staande, zeer beroerd, riep manlyk, Godt biddende om zyne heilige gaven van geduld, nademaal het hem geliefde haaren Vader, haaren voorgaanden Man, en nu dezen, dus in haare tegenwoordigheid, uit deze waereld te halen.

De Princesse bid om lydzaamheid.

De Moorder zogt te ontkomen langs de agterplaats, en heeft in 't weg lopen zyn ander Zinkroer laten vallen, en was reeds de Stalling doorgeraakt; uitkomende te Delf in de Schoolstraat, na der Stads Vesten, meenende van de Wallen in de Vesten te

De Moorder, ontloopen zynde, werd gevangen.

springen, die vol Water waren; hy had by zig twe opgeblaze Blazen, met een Pypje, om dezelve verder op te blazen, en dus daar mede over de Vesten te zwemmen; maar hy werd eerst vervolgd door eenen Knegt, genoemd Dirk Minnezang, en daar na agterhaald en vast gehouden van twe van 's Princen Dienaars, by welke nog andere kwamen toeloopen. Hy was zeer verschrikt en verbaasd; maar ziende dat men hem niet dood sloeg, toonde hy zig onverbaasd, hopende dat men zyn feit mogt goed vinden, en hy dus ontkomen, zeggende dat hy niet gedaan had, dan dat de Koning, zyn Meester, hem belasd had. Dus werd hy gebragt in de Kamer van Konçergerye, daar die van de Wet vergaderden, en hem ondervroegen; maar hy eischte Papier en Inkt, belovende, nadien hy een gevange Man was, dat hy de geheele waarheid zou verklaren, 't welk hy nogtans niet deed, maar mengde veele leugenen onder zommige waaragtige zaken, als namaals bleek.

Hy beleed, dat zyn naam was Balthazar Gerards, van Villefaus in Bourgongiën, dat hy al zes Jaaren voornemens was geweest den Prince te vermoorden, en dat hy 't eenige te kennen gevende, daar over berispd werd. Maar over drie Jaaren gehoord hebbende, dat de Prins van den Koning verbannen was, zogt hy herwaards te komen, om dat te volbrengen; maar verstaande dat een Biskajer hem reeds zou vermoord hebben, begaf hy zig in dienst van Jan du Pre, Secretaris van den Graaf van Mansveld: daar na hoorende, dat de Prins nog leefde, nam hy voor hem te dooden, wat 'er ook van komen mogt, hopende in 't Leger van den Graaf van Mansveld middel te vinden om over te loopen, en zig dan te veinzen van des Princen Godtsdienst te zyn, en zou hem aanbieden de losse Zegels des voorsz. Graafs in rood Was gedrukt, en dus eenen bekwamen tyd bespiën, om met het minste gevaar den Prince te dooden. Maar door verscheide oorzaken belet zynde, is hy ten laatsten in Lentemaand van zynen Meester gescheiden,

scheiden, en naar Trier gereisd: daar had hy aan eenen Jezuit in Biegt zyn gansch opstel en voornemen verklaard, biddende hem dat hy 't zelve na Paaschen den Grave van Mansveld te kennen wilde geven. Deeze Jezuit raadde hem 't zelve ook aan te geven den Prince van Parma, gelyk hy daar na deed binnen Doornik met eenen Brief; maar door vreeze dorst hy geen antwoord verwagten, en was dus te Delf gekomen met de Zegels, om zyn stuk uit te voeren. Alzo hy geen gelegenheid vond, om zynen aanslag te volbrengen, reisde hy met den Heer Karon naar Vrankryk, van waar hy met Brieven, inhoudende des Hertogs van Anjou's dood, aan den Prins en Staten gezonden werd, en daar na loerde hy om hem te doorschieten, agtende dat 't het bekwaamste middel zou zyn, als hy ter Prediking, of ten eten gaan, of van de Tafel komen zou, en had daar toe twe Zinkroeren gekogt en geladen, het eene, dat met drie Kogels geladen was, had hy op hem los geschoten, en door de tegenweer der Hellebardiers kon hy het twede niet afschieten, 't welk hem leet was, verzeekerende, dat, zo hy tegenwoordig twe duizend mylen van daar was, hy derwaards zou keeren, om den dood des Princen te volbrengen. Dit was 't geene hy gewillig, zonder pynigingen, zelve geschreven heeft. Daar na heeft hy in verscheide reizen in de gevangenis bekend, en is tot den dood daar by gebleven, het geene hier na volgd.

Gewillige en schriftlyke bekentenis van des Princen Moorder.

Ten eersten verklaarde hy ongepynigd, dat hy onlangs te voren van 's Konings ban gehoord had, en dat hy, in Bloeimaand te voren te Delf zynde, zynen aanslag zou volvoerd hebben, had hy daar toe een bekwaam middel gevonden, en kunnen ontkomen: daar na verzogt hy de Brieven van 's Hertogs dood te brengen, en dat hy 's daags te voren den aanslag had willen volbrengen; maar hy dorst het niet bestaan, ziende dat het niet mogelyk was te ontkomen; maar dien dag, als hy 't deed, had hy geheel besloten geen gevaar te ontzien, al was ook de Prins

omçingeld geweest van vyftig duizend Mannen.

Aangaande 't verklaar, dat hy den Jezuit gedaan had, zeide hy als voren: ook dat hy in Vrankryk nagt nog dag rust had, nog slapen kon, zo kwelde hem die aanslag. Ja op dat hy mogt gezonden werden met die Brieven, zogt hy twist, en vogt met de andere Dienaars: en zo hy zyn voornemen toen niet had kunnen volbrengen, zou hy weder in Vrankryk gekeerd, en zig by eenige van de Gemeente van den Godtsdienst gevoegd, en zo veel by de Kerkenraden te weeg zoeken te brengen hebben, dat hy Brieven van aanbeveelingen zou hebben verkregen, om herwaards over toegang te hebben, en dus zyn voornemen te volvoeren. Toen hy ter Pynbank was geweest, zelf eer hy daar toe kwam, bekende hy; dat hy zyn voornemen te kennen gegeven had aan Doctor Broeder Gerry, Minnebroeder te Doornik. Gepynigd zynde, bekende hy, dat deze Minnebroeder hem daar in gesterkt, zynen zegen gegeven, en beloofd had, dat hy Godt voor hem zou bidden: dat ook de Jezuit van Trier hem toegezegt had, dat hy zou gesteld werden in 't getal van de Martelaars, zo hy in de daad storf. 't Zelve stuk was nog aan drie andere Jezuiten kenbaar gemaakt.

Belydenis door pynigen.

De Jezuiten beloven hem den Martelaars Hemel.

Weder gepynigd zynde, zeide hy, dat hy een arm Gezel was, zoekende goed te verkrygen. Hy had den Prins van Parma de zaak te kennen gegeven, die den Raadsheer van Asfonleville gelastte met hem daar over te handelen, welke hem op de zwarigheden van dat stuk zeide, dat hy den Koning van Spanje eenen grooten dienst zou doen, en zeide hem, dat de Prins van Parma de zaak goed vond: en zo hy 't stuk volbragt, zou hy genieten den loon, die in den Ban begrepen was; maar dat hy geenzins den Prins van Parma zou melden, indien hy agterhaald werd. En op de zwarigheden, die Asfonleville hem voorhield van den toegang in 't Hof van den Prince, zeide hy hem geantwoord te hebben, dat hy zig

Dat armoede hem daar toe gebragt had.

zou

ou noemen François Guyon, zoon van Pieter Guyon, die eertyds ter dood gebragt was om den Godtsdienst, met verbeuring van zyne goederen, en dus zou hy als een arm Gezel, en den Godstdienst zeer toegedaan, in 's Princen Hof zynen dienst en voorsz. Zegels aanbieden, om zig aangenaam te maken: 't welk Asfonleville zeer goed vond, hem zeer vermanende tot het volbrengen, anderwerf biddende den Prince van Parma niet te melden, om veele oorzaken. En ziende, dat hy daar toe zo zeer gehard was, zeide hy tot hem; ga myn zoon, zo gy dit feit volbrengd, de Koning zal u houden al het geene hy belooſd heeft, en gy zult eenen eeuwigen Naam hebben, en daar toe zou hem de Prins van Parma altyd vorderlyk zyn, en dat Parma de voorsz. Zegels gezien had, en te vreden was die te laten gebruiken; maar dat Mansveld zyn Zegel zou veranderen, en niet meer ruitwys zou gesneden werden, met meer andere onderregtingen, die hem Asfonleville gaf, zo hy te Antwerpen by Aldegonde kwam, en dergelyke. Waar op Balthazar antwoordde, dat hy hoopte zo wel te veinzen van den Godtsdienst te zyn, dat hy zou komen in dienst van eenen Secretaris, om door dat middel de bekwaamheid te hebben, aanbiedende eenige Brieven te onderteekenen, en dan den Prince met eenen Dagge, of anderzins, te doorsteeken, betuigende altyd na de pyniging, ook nog des derden daags, dat het hem niet leed was, en zo 't nog te doen was, dat hy 't niet laten zou te doen, al zou het hem duizend lyven kosten.

Parma sterkt zyn voornemen door Asfonleville.

Hartnekkigheid des Moorders.

Deze schriftlyke bekentenissen, ook de andere gewillige en pynlyke, gehoord en gezien zynde, zyn de Heeren van de Hooge en Provintiale Raden, benevens de Heeren van den Geregte der Stad Delf, ter ondervraging en Vonnis van den gevangenen, vergaderd, en hebben het Vonnis tegen denzelven Balthazar uitgesproken, zaaklyk inhoudende als volgd:

Vonnis over Balthazar Gerards uytgesproken, den 14den July.

„ ALsoo Balthasar Gerards, gheboren van Villefaus, in 't Graafschappe van Borgongien, „ ghevangen bekent heeft, voorghenomen te hebben, te dooden den Doorluchtigen Hooch-geboren Vorst, den Prince van Orangien, &c. En „ tot dien eynde by hem verkregen zynde, sekere „ vlieghende Zegelen van den Grave van Mansvelt, „ hadde gheconfereert tot Doornik, met den Raadts-„ heer Assonleville, van weghen den Prince van „ Parma, die hem toeseyde, so den ghevangen zyn „ voornemen wiste te volbrengen, ende den Ban ofte „ Proscriptie tegen den Prince van Orangien ter „ executie te stellen, dat den Koning van Spaen-„ gien hem soude voldoen, dat in de Proscriptie „ verhaelt stont, als onder ander te betalen de 25. „ duysent Ducaten, ende voorder, dat hy hem noe-„ men soude Fransoys Guion, veynsende de Religie „ toegedaan te wesen, om hem aangenaam te ma-„ ken in 't Hof van den Prince: volgende welcke „ raadtslagh, den ghevanghen gekomen was in 't „ Hof des voorsz. Prince, onder den naem van „ Fransoys Guion, ende hadde gekocht den 9 July „ twee Pistoletten ofte Sinck-Roers, die hy op den „ thienden, terwyle de Prince ter Tafelen sat, gingh „ laden, ende weder-gekomen sijnde, die beyde „ aen sijnen Riem bedeckt onder sijnen Mantel ghe-„ hanghen hadde, en alsoo den Heere Prince (gaen-„ de na den eten uyt de Salette, om op de trappen „ te treden, na sijnen Kamer) met het een Sinck-„ Roer gheschoten, van welcken scheute den voorsz. „ Heer Prince ghestorven is. 't Welck wesende een „ valsch verradigh feyt, bedreven in den Persoon „ van alsulcken Personagie, als den voorgenoemden „ Doorluchtighen Hoogh-geboren Vorst, den Heere „ Prince van Orangien Hoogher Memorien ghe-„ weest is, niet en behoort onghestraft te blyven, „ maar ten exempel van alle andere seer rigoreuse-„ lijcken ghestraft te worden.

„ So ist, dat myn Heeren boven ghenoemt, wel

„ ende

„ ende rijpelijcken overweghen hebbende de Con-
„ fessie van den voorsz. ghevanghene, ende alle 't ge-
„ ne in desen te considereren stont, den voorsz. Bal-
„ thasar ghevanghen, gecondemneert hebben, ende
„ condemneren by desen, gheleydt te worden op
„ het Schavot, alhier voor 't Stadthuys opghe-
„ recht, om aldaer eerst sijn handt, daer hy dat ver-
„ raderſche moorrdadich feyt mede bedreven heeft,
„ met een gloeyende toesluytende yser geschroeyt
„ en afgebrant te worden, en daer na met gloei-
„ jende tanghen, tot ses reysen en verscheyden
„ plaetsen, so aen armen, benen, en 't gene daer
„ sijn lichaem meest met vleesch bekleet is, het
„ vleesch uytgebrant en afgenepen sal worden, en
„ dat hy daer na levendigh aen vier quartieren ge-
„ houwen sal worden, beginnende van onder, en
„ ten lesten hem den Buyck opgesneden, en sijn
„ hert uytgenomen, en in sijn aensicht geworpen,
„ en daer na sijn hooft afgehouwen sal worden: en
„ dat sijn vier quartieren op vier Bolwercken uytge-
„ hangen, en sijn hooft op den Schol-thoorn, achter
„ het Logement des voorgenoemden Heer Princen,
„ op eenen staeck gestelt sal worden: Verklarende
„ alle sijne goederen geconfisqueert. Dese Sententie
„ is gepronuncieert op 't Stadthuys der Stadt
„ Delft, den 14. dagh July, Anno 1584. Onder-
„ teeckent,

A. van der Meer.

Daags te vooren, zynde Vrydag, werd hem zyn Vonnis bekend gemaakt, om hem te bereiden 's anderendaags te sterven. Hy was in 't eerst zeer verbaasd, vervloekende dat hy ooit binnen Dole de praktyk geleerd had, en dat hy wel gewild had, dat hy geweest was een arm Ambagtsman, zo zou hy in zulk ongeluk niet gevallen hebben, en beklaagde zig, dat hy 't zelve feit bestaan had, om ryk te zyn: niet te min, nadien hy de dwaasheid had bedreven, dat hy ook den last moest dragen, en voortaan stel- De Moorder bekend het feit van armoede wanhopende gedaan te hebben.

 de

Aanmerkelyke, maar zeer onverstandige en hoovaerdige yver en moed van den Moorder.

de hy een stout, lustig, en manlyk gemoed, makende van den nood standvastigheid, zo wel in de pyningingen als in den dood, met zyn nooddwingend geduld, daar door eenen roem zoekende, tot grote verwondering van de gansche Waereld, inwendig zig wysmaakende den Hemel verdiend te hebben, als een uitnemend Voorstander van de Roomsche Kerk, dikwils in zyn pynigen verhaalende, dat hy om zyne zonden, die hy eertyds gedaan had, dit moest lyden, maar in dezen Moord had hy niet misdaan, maar zelf den Hemel verdiend, en dat hy derwaards trok, om Godt voor ons te bidden, of onze Advocaat by Godt te zyn: zo dat hy tot geen berouw daar over gebragt kon werden; maar weder verhalende, zo hy 't niet gedaan had, dat hy 't nog doen wilde, zynde het de pligt van eenen goeden Onderdaan te doen, dat zyne Overheid hem gebied, en dergelyke: en dus had hy een behagen in zyn feit, ja zelve, toen hy van 't pynigen voor de Heeren kwam, deed hy zynen boezem op, en toonde de stramen van de roeden, zo als hy gegeesseld was, en zeide, *Ecce Homo*, gelyk van Christus gezegd was. Maar veele aanschouwers waren van gedagte, dat hy geheel flauw was, zo van weinig eten, als van gedurig pynigen en bekommeringen, dat hy van flauwheid, of eenige droguen en Geneesmiddelen, zyn gevoelen meest verloren had, en daar door maar alleen zo veel te kloekmoediger was.

Geregtsoeffening en dood van Balthazar Gerards.

Dus is hy Zaturdaags, den 14[den] van Hooimaand, opentlyk te Delf op de Markt, op een Schavot gebragt, daar hy naar luid van het voorsz. Vonnis gehandeld en gedaan is, houdende denzelven moed als te voren, wonderlyke lydzaamheid toonende: geen Predikanten wilde hy eenig gehoor geven. In 't branden van zyne hand, en afnypen van zyn vleesch, maakte hy geen misbaar; maar scheen zelf nog een Kruis met zyne hand en armen te maken, die hy Kruiswys over elkanderen lag, toen hy aan den paal gebonden stond, om het Volk te zegenen: en

dus

dus werd hy gevierdendeeld, en de kwartieren opgehangen, en het hoofd op eenen staak gezet, 't welk namaals, na lang staan, afgevallen zynde, weg genomen, en naar Braband gevoerd werd.

De Hollandsche Gereformeerden zeiden, dat in dezen Mensch natuurlyk te zien was de vreugd van der Jezuiten Leer, dat de Hemel te verdienen was met zulke daden en werken, die de Paus, het hoofd daar van, voor goed agtte, al warenze anders stryden de tegen alle Godtlyke en menschelyke Regten, brekende alle menschelyke gemeenschap: en het was wonder, dat 'er uit die School geen meer zulke Leerlingen gebroed werden. Maar voorwaar de natuur heeft van zulk eenen gruwel, 't welk de Prins van Parma zelve, en veele andere vrome Soldaten in verscheide plaatzen vervloekt, gelasterd en gescholden hebben: als ook in verscheide Steden, daar de Geestelykheid in blydschap vieren wilde, de Gemeente zulks niet heeft willen toelaten, als namelyk te 's Hertogenbosch, daar de Kanoniken, ziende dat zy niet mogten vieren, zig vergaderden in de Domkerk, zingende *Te Deum laudamus*; maar 's avonds daar na is 'er een schriklyk onweder van donder en blixem ontstaan, dat den Tooren van dezelve Kerk verbrand heeft, zonder een huis van de Stad meer te beschadigen.

Oordeel der Gereformeerde over de gesteldheid des Moorders.

Kanoniken van 's Hertogenbosch zingende *Te Deum laudamus*, brand de Tooren door den blixem af.

Des Vrydags, den 3den van Oogstmaand, werd de Prins begraven: de Staten van Holland, Zeeland, Vriesland, en Utrecht, hebben hem eene heerlyke begraving gedaan, ter gedagtenis van zyne groote daden en aangename diensten, zynde de vierde van vyf Broeders van Nassouw, die alle, tot hunne bescherming, hun bloed gestord hebben in dezen Oorlog.

Heerlyke begraving, den Prince door de Staten, te Delf, gedaan.

En om te toonen den rang, Adeldom en Officieren, die toen in de weer waren, zullen wy hier mede stellen de orde, die op de Uitvaard is gehouden. Voor gingen de Burgers van Delf gewapend, maar op rouwdragende manier: daar na de Trompetters:

Adeldom bevonden op 's Princen begravenis te Delft.

ters; daar na werden geleid 8 Paerden, in zwart Laken tot de aarde: agter elk Paerd werd gedragen eene Baniere van Wapenen, vertonende elke Heerlykheden, daar mede 't Paerd ook behangen was. Het eerste werd geleid van Jongheer Gerard van Schoten, met Jongheer Paulus Wyts, vertonende Breda: de Baniere, met het Wapen van Breda, droeg Jongheer Philips de Grutere, Heer van Diercxland. Het twede Paerd leidde Jongheer vander Delft, en Jongheer N. de Roules: de Baniere, met het Wapen van het Markgraafschap van ter Vere en Vlissingen, droeg Jongheer Jan van Egmond. Het derde Paerd leidde Jongheer N. van Sprang, en Jongheer Johan van Oestrum, Kastelein van Woerden; de Baniere, met het Wapen van Chalon, droeg Jongheer Rosue. Het vierde Paerd leidde Jongheer Floris Serclays, en Jongheer Pieter van Roon, Bailliuw van Putte: de Baniere, met de Wapenen van Diest, droeg Jongheer Jasper van Poelgeest. Het vyfde Paerd leidde Jongheer Jakob van Almonde, met Jongheer N. van Raaphorst: de Baniere, met het Wapen van Vianden, droeg Jongheer Gerard vander Aa. Het zesde Paerd leidde Jongheer Kornelis van Wyngaerden, en Jongheer van der Linden: de Baniere, met het Wapen van Katzenelnboge, droeg Jongheer Lançelot. Het zevende Paerd leidde Jongheer Philips van der Aa, en Jongheer Herman van Uitenhorst: de Baniere, met het Wapen van Nassouw, droeg Jongheer Kornelis van Swieten. Het agtste Paerd leidde Jongheer Jan Bacx, Kastelein van Heusden, met Jongheer Dierik van Duyvenvoorde, Bailliuw van den Briel: de Baniere, met de Wapenen van Orange, droeg de Heer van Marquette. Deze Edelen, gelyk alle de andere, waren alle in 't zwart met lange Mantels tot de aarde. Hier na droeg de Heer van Mansart zyn Kornet: de Heer van Ryhoven zyn Guidon: Jongheer Jan van Naaldwyk zyne Baniere, elk byzondere fraje Zinspreuken des Princen in hebbende. Hier na volgden

vier

vier Schilden van des Princen vier Kwartieren, te weten, Nassouw, Stolburg, Hessen en Koningstein, gedragen door den Baanderheer van Petershem, van Denre, Jongheer Wençely van Botzelaar, en Jan van Assendelf, Jongheer van Kralingen. Hier na droeg Heer Jakob van Egmond, Heer van Kenenburg, het geheele Wapen, met zynen Helmspits en Koleuren. Daar na droeg Jongheer Daniël van Botzelaar, Heer van Merwe, het Helmet: Jongheer Duits, Kapitain van de Garde, droeg het Rydzwaerd: Heer Wolfart van Brederode droeg den Wapenrok. Daar na werd het Rouw-Paerd, met zwart Fluweel tot de aarde behangen, geleid door Jongheeren Bregt, en van Maldereede. Hier na droeg de Graaf van Overstein een blood Zwaerd, en de Baron van Kreange eenen gouden Kroon: hen volgden drie Hofmeesters, de Heer van der Aa, van Audenfort, en van Viery, met stokken in de hand. Daar na werd van twaalf Mannen de Baar gedragen; daar in 't Lighaam lag, met Wapenen behangen, nevens welke gingen Heer Jan van Bourgongie, Heer van Freimond: Heer Walrave, Heer van Brederode: de Heer van Merode: en de Heer van Zoeterwoude. Na het Lyk, en den Wapen-drager, volgde Prins Maurits, Graaf van Nassouw, des Princen Zoon, met eenen langen slependen Mantel, en opgedragen van zynen Gouverneur, den Heere van Sonsfeld; hy had aan zyne regter zyde Truxses, den Keurvorst van Keulen, en aan zyne slinker zyde den Grave van Hohenlo. Daar na ging Graaf Willem Lodewyk van Nassouw, Graaf Philips van Nassouw, en de Graaf van Solms, elk alleen, die den rouw slooten. Deze volgden de Heeren Staten Generaal, de Raad van Staten, de Staten van Holland, de Presidenten en Raden van den Hoogen en Provinçialen Raad van Holland, met hunne Secretarisfen: daar na de Schout, Burgermeesteren, en gansche Magistraat van Delf: daar na de Predikanten, en Kapitainen van den Prince, zyne Trauwanten, met andere Kapitains

pitains en Bevelhebberen, welke volgden ontelbaar Volk zonder Ordinantie: hy werd dus begraaven te Delf in de nieuwe Kerk, daar eene heerlyke Prediking gedaan werd, die de Lezer in een gedrukt Boekje kan lezen.

Tytel van den Prince van Orange.

Des Princen van Orange's Tytelen waren als volgd: Willem, door Godts genade Prince van Orange, Grave van Nassouw, Katzenelnboge, Dietz, Vianden, enz. Markgraaf van ter Vere en Vlissingen: Burggraaf van Antwerpen, en Visconte van Besançon: Baron van Breda, Diest, Grimberge, Arley, Nozeroy, enz. Heer van Chastelbelin, enz. Luitenant Generaal in de Nederlanden, Gouverneur van Braband, Holland, Zeeland, Utrecht en Vriesland, en Admiraal van de Nederlandsche Zee.

Zyn ouderdom en gedaante.

Hy heeft geleefd 51 Jaaren, 2 Maanden, en 16 dagen: was geboren te Dillenburg, in den Jaare 1533, den 14den van Grasmaand, naar den ouden styl: was een welgemaakt Man, wat meer dan middelmatig, bruin van kouleur en baard, eer mager dan vet, redelyk vroom van lighaam: wat hy inwendig was, hebben zyne werken bewezen.

Zyne Huwlyken en Kinderen.

Zyn eerste Huwlyk was de eenige Dogter en Erve van Maximiliaan van Egmond, Grave van Buren, Leerdam, enz. by welke hy won Philips van Nassouw, Graaf van Buren, nu Prince van Orange, die uit de Hoge-School van Leuven gevangen gevoerd werd in Spanje, en nog eene Dogter Maria. Zyne twede Huisvrouw was Anna, de eenige Dogter van den Keurvorst, Hertog Maurits van Saxen, van welke hy ook eenen Zoon, Maurits van Nassouw, en twe Dogters, Anna en Amylia, nagelaten heeft. De derde Huisvrouw was Charlotte van Borbon, Dogter des Hertogs van Montpençier, in Vrankryk, van welke hy zes Dogters nagelaten heeft, als de eerste, Loyse Juliana: de twede, Elizabeth: de derde, Katharina Belgika: de vierde, Flandrina: de vyfde, Charlotte Brabantina: de zesde, Amylia Secunda. Zyne vierde Huisvrouw was Loyse van Colligny, de Dogter van

Jas-

Jasper, Grave van Colligny, Admiraal van Vrankryk, en Weduwe van den Heere van Tiligny, beide vermoord te Parys, by welke hy teelde eenen Zoon, Hendrik Frederik van Nasſouw, te zamen elf wettige kinderen: nog eenen naturel Zoon heeft by nagelaten, genoemd Juſtinus van Nasſouw.

Hy was een Zoon van Willem van Nasſouw, Broeder van Graaf Hendrik van Nasſouw, beide zonen van Jan, die broeder was van Engelbrecht, wier beide Vader was Jan van Nasſouw, en de Moeder Maria van Loon. Zyn afkomst en Broeders.

Deze Willem van Nasſouw, Prince van Orange, was de oudſte Zoon van de vyf Broeders, waar van Lodewyk, Adolf en Hendrik, alle drie in deze Nederlandſche Oorlogen zyn verſlagen; maar Jan van Nasſouw, de twede Zoon, leefd nog te Dillenburg, die ook veele kinderen heeft, die zig in dezen Oorlog laten gebruiken, als Willem, Johan, Philips, Ernst, en Lodewyk, alle Graven van Nasſouw, en Broeders.

Hy heeft zeven Zusters gehad, alle aan Graven eerlyk verhuwlykt, die ook veele Kinderen hebben; invoege zyne Moeder, Vrouwe Juliana, Gravinne van Stolberg, eene wonderlyke, wyze, kloeke en geſchikte Vrouw, als zy 75 Jaaren oud was, in den Jaare 1578 gezien had, uit haren lyve geſproten, honderd drieëntwintig Graven, kinderen, en kinds kinderen: wat zederd 't getal vermeerderd is, is ons onbekend. Deze Juliana was de Weduwe van den Graaf van Hanouw. Lof van des Princen Moeder.

De Staten hebben naderhand 't Gouvernement van Holland, Zeeland, en West-Vriesland, met het Admiraalſchap der Zee, tot teeken van dankbaarheid, gegeven aan zynen Zoon, Prins Maurits van Nasſouw, die nu omtrend agtien Jaaren oud was, en denzelven middelertyd in den Raad van de Regeering en tot het beleid van den Oorlog geſteld, en hem bygevoegd, als Lieutenant Generaal, den Heer Graaf Philips van Hohenlo. Die van Utrecht na- Prins Maurits van Nasſouw, Gouverneur van Holland, Zeeland en West-vriesland, en Admiraal der Zee, enz.

men

men tot hunnen Stadhouder den Heere van Villers; die van Gelderland en Over-Ysfel den Grave van Meurs, en die van Vriesland Graaf Willem van Nasfouw.

Vier Steden in Nederland door den Prins van Orange gebouwd.

Deze Prins heeft, in dienst des Konings van Spanje, in den Jaare 1554, de Steden Philippe-Ville en Charlemont in Henegouwen gebouwd; en alzo, omtrend het Jaar 1564, de Roggenhil, onder het Markgraaffchap Bergen, bedykt is geworden, is daar door dezen Prins van Orange in dezen Oorlog, tot 's Lands befchutting, de Willem-Stad, dus naar zynen naam genoemd, gebouwd, hem de Heerlykheid daar van, in den Jaare 1584, door de Staten van Braband gegeven zynde. Met dit Land werd ook de Fynaart, dat onder Holland legt, bedykt, daar deze Prins ook de Stad de Klunderd, anders Nieuwervaard genoemd, deed bouwen.

Wy hebben te voren verhaald, hoe die van Gend befloten hadden geene vereeniging aan te nemen, zo zy van de andere Provintiën konden geholpen werden: waarom Parma dezelve op de Frontiéren alom, met alle zyne magt, als in Gelderland, te Zutphen en in Vlaanderen, werk zogt te geven: te Kalloo, op de Schelde, maakte hy eene Schans, en terwyl men Schepen met leeftogt en nooddruft naar Denremonde zond, op hoop van die binnen Gend te krygen, en iet treflyks tot hun voordeel te ondernemen, is Parma, den 3den van Oogstmaand, met alle zyne magt uit Vlaanderen getrokken op Kallebeek, gelegen by de Schelde, niet ver van St. Bernarts, daar hy, over beide zyden van de Schelde zyn Gefchut ftellende, de Antwerpsche Oorlogs-Schepen met grote fchade, heeft doen vertrekken: waar door Montdragon zyn Volk over de Rivier gebragt heeft, en is dus agter Antwerpen om getrokken naar Lillo, met 500 Wagens, en 10 ftukken Gefchut.

Parma trekt naar Lillo, den 8 July.

Te Lillo, drie mylen van Antwerpen, hadden de Antwerpers een Fort op de Rivier gelegt, om die van alle geweld te bevryden, en hebben 't zelve

meest

MAURITZ Prince van Oranje Grave
van Nassau Meurs etc. Gouverneur
generaal vande vereenigde Neder-
landen, Ridder vande Kousseband.
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM
VAN 58 JAREN, MDCXXV.

J. P. direx.

meest altyd met Burgerlyk Guarnizoen bewaard: tegen over dit Fort hadden zy mede onlangs in Vlaanderen eene Schans begonnen, die zy Liefkens-hoek noemden, om zig te beter van 't gebruik der Rivier te verzekeren; maar alzo de Schans nog niet geheel opgemaakt was, nogtans wel voorzien van Krygsvolk, deed Parma door den Visconte van Gend, naderhand Marquis van Rysborg, en nu Marquis van Roubaix genoemd, de voorn. Schans met 5000 Mannen aantasten aan de Vlaamsche Land-zyde, daarze niet wel voorzien was. Na dat hy ze opgeeischt had, heeft hy daar terstond 300 scheuten geweldig op gedaan, en na den tweden aanloop, met brandende Hooiwagens rook makende, hebben zy ze, den 10den van Oogstmaand, ingenomen, en alles, daar by zy konden komen, verslagen. Veele ontzwommen het: onder andere Kapitainen werd gevangen Kollonel Jan Pettyn van Atrecht, een oud, getrouw en zeer ervaare Krygsman, die den Marquis van Roubaix met koelen moed zelve doorstak, in tegenwoordigheid van Parma, die hem daar over bestrafte, zeggende: *Troppa Cholera Signor Marchese Equesta*, *enz.* De oorzaak van dezen Moord was, om eene onderhandeling, die tusschen den Marquis en Prince van Orange was geweest, tot nadeel van Parma, door middel van Pettyn, om dat het niet ontdekt zou werden: gelyk hy ook deed den Kapitain Berendrecht, tot zyne grote schande, tonende daar mede zyne bloeddorstigheid, die hy in zyne jongheid bewezen had, doorsteekende den Grave Philips van Mansveld, en daar na Pontus Nay, Heer van Kapelle, die gevangen was.

Liefkens-hoek voor Parma gewonnen, door den Marquis van Roubaix.

Terwyl de Spanjaard zyn geweld aan Liefkens-hoek gebruikte, zonden die van Antwerpen binnen 't Fort Lillo, daar eerst maar 120 Mannen binnen waren, het Vaandel Jonge Gezellen van Antwerpen, met nog 80 Mannen uit de Schutteryen: naar Denremonde en ter Neuse om Volk gezonden hebbende, kwam 'er kort daar na een Vaandel Franschen in,

Lillo belegerd, en door die van Antwerpen onder Tiligny wel geweerd.

onder

onder Kapitain Gaw Gascoin, eer het Geschut daar wel voor gepland was. Deeze Kapitain deed terstond eenen uitval, en sloeg vyf Vaandels Bourgongers in de vlugt, daar 'er wel honderdvyftig dood bleven, en twe Kapitainen gevangen werden, door toedoen van den Heere van Tiligny, een dapper, kloek, jong, dog ervaren Krygsman, Zoon van den Heer van la Nove, die daar na met eenige benden Franschen van die van Braband belasd werd daar binnen te commandeeren, welke terstond daar zulke orde stelde, dat de vyand in lange niet nader kon komen: want alzo zy maar Wagt hielden op de Ravelyns, gelastte hy aan de uiterste Palisfaden de Wagt te houden; waar mede hy de Palisfaden nog eenige dagen schutvaerdig hield. Daar na plantte Montdragon vier stukken Geschut op den Dyk, die van Zeeland komt; maar alzo 'er uit Zeeland vier Vaandelen goede Schotsche Soldaten, onder den Kollonel Balfour, ingekomen waren, zyn zy weder uitgevallen, zo haast zy de gelegenheid van den vyand en de plaats bezigtigd hadden, meenende hem het voornoemde Geschut te ontweldigen; maar alzo de Dyk, en des Vyands Trencheën, eng en bekommerlyk waren, konden zy zo ver niet door geraken; maar bragten 'er wel 300 van den vyand om hals: hunnen voornaamsten Graafmeester bragten zy gevangen, welke hun ontdekte wat Mynen en ondergravingen de vyand gemaakt had: deze bleef verder in 't Fort, en kweet zig getrouw in dienst van de Landen.

Uitvallen van die van Lillo.

Lillo beschoten

Daar na heeft Montdragon dapper 't Geschut begonnen te bezegelen, en deed omtrend 600 scheuten met de heele en halve Kanonnen. Na dat hy Bres gemaakt had, meende hy eenen dapperen aanval te doen, waar over die van binnen op hen uitgevallen zyn; en alzo zy eene Myn by de Bres gegraven hadden, daar zy hunnen vyand van buiten meenden vuurig aan te lokken en in te brengen, heeft de geene, die daar over last had, het vuur te vroeg in de Myn gestoken, zo dat 'er wel vyfentwintig van

die

die van binnen gekwetst en gebleven zyn, met weinig schade van hunnen vyand, welke nog zo ver niet gevolgd was: dog hun werd schade gedaan met 't grof Geschut, 't welk op hen los ging. Na dien tyd heeft de vyand weinig geschoten, dan altemet hier en daar, alom beproevende wat zyn Geschut vermogt. Maar die van binnen kregen twe grote Kanonnen van Antwerpen, daar meede zy een tegen schietgat maakten, dat is, plantten hun Geschut tegen des vyands Geschut, daar zy dat zien of merken konden, en schoten dat in stukken, of uit zyne raderen, en maakten dus vier of meer stukken Geschut van den vyand, die op de Dyken en 't Korenveld voor 't Fort waren gesteld, onbruikbaar: waarom de vyand, merkende, dat de in of uitgang des Forts hun voor al te Water belet diende, gezogt heeft van over 't Water uit Liefkens-Hoek regt in de Haven te schieten, en dus allen toegang te benemen; maar daarom werd niet gelaten uit en in te varen. Waarom zy meer Geschut bragten op het doorgestoke gat des Dyks van Kalloo, daar de Rivier nauwer was, en dagten dus het uit en invaren te beletten. Maar als Parma merkte, dat het te vergeefs was, en de gelegenheid der plaatzen overleide, en dat die nu wel met vyftien of zestien Vaandelen Knegten, en allerhanden nooddruft, voorzien was, als hy omtrend drie Weken zyn Volk daar voor gehad had, heeft heimelyk zyn overgebleve Geschut van daar met het Leger weggevoerd, latende alleen wat Volk op 't Huis van Lillo, Kouwestein, Ordamme, en Blaugarendyk, welk zig daar beschanstte. De gemeene meening was, dat daar omtrend twe duizend Mannen voor gebleven waren, meest van 't Geschut uit het Fort: want die van 't Fort in tien dagen tyds wel vyftig duizend pond Buskruid verschoten hadden. De jonge Heer van Tiligny behaalde hier groote eer: Parma zeide namaals, dat, zonder zynen dapperen tegenweer uit Lillo, hy de Stad Antwerpen wel zes Maanden eer gehad zou hebben.

Parma's Leger trekt van Lillo, en bezet de dyken der Schelde.

't Krygsvolk muitineert te Lillo

Het Krygsvolk binnen Lillo zig gekweten hebbende op de verhaalde manieren, heeft begonnen te muitineren, alzo 't zelve veele Maanden ten agteren was, en hebben hunnen Oversten, den Heer van Tiligny, Kapitein Plukker, en meer andere, van zig gedreven, willende betaald zyn: waarom de Staten van Braband daar voor hebben moeten zorgen, die hun ten laatsten in geld betaalden vier Maanden Soldye, en eene Maand in Laken tot kleeding.

Parma bezet de Schelde.

Als nu Parma van 't Fort Lillo afgetrokken was, heeft hy alom den Waterkant of Dyken der Schelde met Volk en Geschut bezet: waar door die van Antwerpen merkten, alzo hy Meester van het Veld was, en wel dagt te blyven, dat hy zou zoeken de Vaart van de Schelde te bekommeren, met Schanssen en veel Geschut op de Dyken te stellen, dat 'er niemant voorby zou kunnen trekken, om dus Antwerpen, dat het geheele overschot van Braband, zo met noordruft als neering, voedde, van die van Zeeland af te sluiten.

Die van Braband en Antwerpen nemen Krygsvolk aan.

Waarom die van Antwerpen, die voor geheel Braband moesten zorgen, daar de Raad van Staten van Braband hunne zitting had, door toedoen van eenige Baanderheeren, en Afgevaerdigde der Steden Antwerpen en Brussel, zamen met gemeenen raad den Heer van Gryse, te voren in Engeland gezonden, om den dood van den Hertog van Braband en Anjou, en den Princen van Orange te vertoonen, en van der Landen wege te beklagen, en de Koningin te verzoeken te vervorderen de begonne handeling met Vrankryk, mitsgaders de beloofde hulp van Volk, en Oorlogs-gereedschappen, ook belast hebben daar vyftienhonderd Engelschen te ligten, onder den Kollonel Morgan. Desgelyks zonden zy den Heer van Lapré in Vrankryk, om vyftienhonderd Franschen te hebben, onder den Heer d' Alleynes; maar die kwamen niet: dog de Engelschen werden gezonden, daar toe de Hollandsche en Walsche Gereformeerde te Londen opbragten negen duizend vyf honderd Guldens,

in handen van den voorsz. Heer van Gryse, om die over te voeren. Die van Braband hebben ook besloten Herentals te verlaten, en't Krygsvolk, dat 'er binnen was, te gebruiken, daar uittrekkende, wat dienstig kon zyn. Dus gereedschap makende tot hunne beschemming, bevond men, dat zy reeds in Braband hadden te houden tagtig Vaandelen Knegten, en zestien Kornetten Paerden, die meest op die van Antwerpen stonden, met alle de Oorlogs-Schepen en Krygstuig daar toe behorende: waar toe die van Antwerpen honderdste en vyfde penningen van alle uytgaande en inkomende goederen gegeven hebben, boven dien nog twe en eene halve Quotisatie, elk belopende byna driemaal honderd duizend Guldens, zo dat 'er zeer grote sommen gelds opgebragt werden, hoewel nogtans veele ryke Burgers van daar vlugtten, door de verslagenheid van het schielyk innemen der Schansse Liefkens-Hoek, en den dood des Princen van Orange, 't welk beide op eenen dag gebeurde. Van deze vlugtige ryke Burgers werden 'er omtrend dezen tyd tusschen de zeventig en tagtig ingedaagd weder te komen op behoorlyken tyd, om hun Vaderland en Stad, daar zy Burgers waren, te komen helpen, bystaan en beschermen, op de verbeurte van hunne goederen; maar weinig werd daar mede uitgeregd, vermits die van Holland en de andere Provintiën die van Antwerpen niet wilden toelaten in hunne Provintiën die te panden.

Herentals verlaten.

Braband of Antwerpen hebben 80. Vaandelen Voetvolk, en 16 Kornetten paerden te verzorgen, behalven de Oorlogs-Schepen.

Veele ryke Burgers vlugten uyt Antwerpen.

Parma zyn Leger voor Lillo opgebroken, en de Schans bezet hebbende, is met alle zyne magt voor Dendermonde in Vlaanderen getrokken, wetende dat 'er weinig Krygsvolk in was, want 'er veele uitgeligt waren, om die elders, daar meer nood scheen, te gebruiken: ook wist hy, dat de rest kwalyk te vreden was, by gebrek van betaling: daarom de Heer van Ryhoven, Gouverneur, was getrokken naar Holland, om die betaling daar te verzoeken, zynen Luitenant, den Heer van Mortaigne, daar gelaten hebbende. Parma daar voor zynde, den 11den van Oogstmaand,

Dendermonde van Parma belegerd en gewonnen, den 17 Augustus.

maand, heeft een middel gebruikt, door hoger hand bewerkt, om 't Water uit de Gragt of Vest, by de Brusselsche Poort, te leiden, en daarna de Sluizen gebroken, en de Rivier gestopt, en heeft terstond met agtien stukken Geschut eene Bres van duizend negenhonderd voeten breet, in de Muur gemaakt, de Stad sterker zynde door haare waterige gelegenheid, dan door haare sterke Muren: dus heeft de Prins van Parma een Bolwerk ingenomen, met verlies van veele en treflyke Spanjaarden, waar onder waren *Pedro de Pace*, *Maestro del Campo*, en *Pedro de Taxis*: nogtans de Burgers daar door verzaagd zynde, hebben van overgeven gesproken. En alzo daar binnen maar omtrend driehonderd Mannen waren, hebben zy de Soldaten tot het verdrag genoegzaam gedwongen, en de Stad is overgegeven, den 17den van Oogstmaand, de Soldaten uittrekkende met Rapier en Poinjaard, geleid tot Willebroek door de gewillige Burgers, de rest zouden zestig duizend guldens geven. Twe Predikanten werden gevangen en omgebragt, de een gehangen, en de ander verdronken, en veel leeftogt, die van Gend voor de Stad vergaderd, en daar gebragt was, kwam in handen van den Prince van Parma.

Vilvoorden door Parma gekregen, den 7 Septemb.

Na deze overwinning zond Parma zyn Volk, den 19den van Oogstmaand, naar Grimbergen, daar hy eene Schans by Willebroek nam, en trok dus op Vilvoorden, dat hem omtrend den 7den van Herfstmaand op voorwaarde overgegeven werd, niet zonder schande van den Oversten, die daar kommandeerde, waar meede Brussel van Antwerpen te Water afgesneden werd.

Zutphen van Levensmiddelen voorzien.

In Gelderland gelukte het Parma ook wel, want hy veele Wagenen met Leeftogt en volk in Zutphen kreeg, niet tegenstaande de grote tegenweer van die van Holland, die omtrend Lochum eenige van hunne vyanden ontdaan hebben.

Mismoedigheid der Gentenaars.

Uit dezen gelukkigen voorspoed van Parma hebben die van Gend grootlyks den moed verloren, de

Regeering te veel aan het gemeene Volk zynde, hebbende alom gezonden, om te weten wat hulp hun te wagten stond: en ziende, dat 'er alom weinig hoop voor handen was, en dat die van Braband genoeg te doen hadden met zig zelven te bewaren, en dat die van Holland alle hunne middelen gebruikten om de Schans voor Zutphen te krygen, hebben zy besloten met Parma te verdragen, daar toe de geveinsde Spaansgezinde zeer stookten, en de flauwhartige de andere genoeg overreden.

Over zulks hebben hunne Afgevaerdigden, den 17den van Herfstmaand, met Parma verdragen te Beveren, datze zouden innemen zyne Guarnizoenen, en weder werden goede Onderdanen des Konings, als Graaf van Vlaanderen, om voortaan geregeerd te werden in forme en op dezelve gewoontens en Privilegiën, als voor de beroerten. De Koning zou weder komen in alle zyne regten en geregtigheden: dus ook de Geestelykheid en alle andere uitgeweke Perzonen in alle hunne goederen, als Kerkvoogdyen, Kollegiën, en Kloosters, zonder te mogen vorderen vrugten en inkomen van de onroerlyke goederen, of ontfange Renten, ten ware het bleek, datze byzonder gebruikt waren geweest.

Gend komt overeen met Parma, den 17 September.

Inhoud van het Kontract.

Die van den Godtsdienst, en andere, zoo zy wilden leven zonder schandaal, zouden twe Jaaren daar mogen blyven wonen, en over hunne goederen schikken naar hun believen: en daarna, buiten de Nederlanden trekkende, hunne goederen behouden; maar voorwendende, dat alle de oproeren in de Stad door oproerige vreemde, geene Poorters zynde, te weeg gebragt waren geweest, had Parma twaalf perzonen geëischt, om zynen wil en straf daar over te doen, die hy daarna op zes verlaten had, waar van hy nog drie het leven schonk: en om meer zagtmoedigheid in den naam van de Koninglyke Majesteit te toonen, was hy te vreden hun alle zes het leven te schenken; desgelyks, in plaats van driemaal honderd duizend goude Kroonen, was hy te vreden met tweemaal

honderd duizend, in erkentenis van de genade, die zy van de Majesteit ontfingen, tot onderstand van zyne kosten, die de Burgers van hoofd tot hoofd onder hunne Inwoners zouden opbrengen; en eer zy die betaald hadden, zou niemant zonder Paspoort mogen vertrekken, uitgenomen de Predikanten en Kerkenraden met hunne huisgezinnen. De Soldaten, betaald zynde, zouden meede vertrekken. De gevangenen over weder-zyden zouden los werden, als de Heer van Champigny en van Krois: dus zouden ook vrygelaten werden Gielis Borluit, en Jan van Damme. Parma zou binnen drie of vier Maanden dat Kontract by den Koning doen bevestigen.

Namen van de zes Burgers te Gend, uit het Tractaat gesloten, den 17 September.

De zes, die uyt 't Kontract gesloten waren, en zig moesten gevangen geven, waren Anthonius Heyman, Schepen: Reinier de Pestere: Lucas Mayaert, Pensionaris: Lieven Meynkens: Pieter Ballaan: en Joos de Vleesch-houwer: Heyman en Mayaert braken met nagedrukte Sleutels uyt de gevangenis: Lieven Meynkens, den Godtsdienst verloochenende, werd, door middel van eene vriendelyke Jufvrouw, van Parma zacht ontslagen: de andere drie zyn door groot Rantzoen daar van gekomen.

De andere Burgers, van den Godtsdienst zynde, werden zeer grof van de uitgeweke, die nu wedergekeerd en in bediening en staat gesteld waren, geschat in de tax van de twe honderd duizend Kronen, die aan den Koning te betalen waren, desgelyks in meer andere lasten, zo dat zy gedwongen werden toevlugt tot den Prince van Parma te nemen, by wien zy veel meer regt en redelykheid vonden dan by hunne mede-Burgers: die hunnen gestelden tax niet konden opbrengen, hebben zy met langdurige gevangenissen daar toe gedwongen.

't Kasteel van Gend werd weder opgebouwd.

Hier na werden daar Walen in Guarnizoen gelegd, en de Heer van Champigny voor Gouverneur gesteld, en het afgebroke Kasteel werd weder opgebouwd, zonder tegen spreken, als of het tot 's Stads welvaren strekte, waar door allengjes de Stad van

haare

haare beste Inwoners is ontbloot, die met den tyd meest naar Holland, Zeeland, en elders vertrokken, zo dat 'er de helf van 't Volk niet in gebleven is.

Op deze manier is de magtige Stad Gend weder onder 's Konings gehoorzaamheid gekomen, rondom beçingeld en besloten zynde, waar door de Leeftogt zeer ontbrak; maar de kleine hoop van goede uitkomst, en de oneensgezindheid der Burgers, dwong ze meest tot dit besluit, tegen dank van veelen. De Stad was uittermaten wel gesterkt van Bolwerken, Ravelyns, Gragten en binnen-Schanssen, tegen alle geweld, en volmaakt in twe Jaaren, hoewel zy zo groot en wyd is in 't rond, als de Stad Parys, zonder de Voorsteden, en word gezegt binnen de Muren wyd te zyn vyfenveertig duizend, zes honderd en veertig voeten, Roomsche maat, en heeft 26 Eilanden, met Rivieren of Gragten omwaterd: welke sterking niet veel meer heeft gekost dan drie honderd duizend Guldens, alzo die maar van aarde was, zynde eene pryslyke manier van sterking, gelyk de Heer van La Nove in zyn Politiek Discours beschryft; want zo een Koning zulke sterking, naar de voorsz. regulen, van steen zou willen maken, zou hy daar aan wel zes Milioenen versmooren, en ten minsten twintig Jaaren daar toe nodig hebben. Deze Stad had ook wonderlyke grote menigte van Geschut, Buskruid, en allerhande Oorlogs en Wapen-tuig vergaderd, het welk alles Parma zeer dienstig was.

Wonderlyke sterking van aarde der Stad Gend, kostende maar 300000. guldens, zynde wyd vyfenveertig duizend, zes honderd en veertig voeten.

Nog eene byzonderder en ouder beschryving van Gend hebben wy goed gedagt hier by te voegen, dat Gend is gemeten in 't Jaar 1397, ten tyde van Hertog Jan van Digiou, Hertog van Borgongien, in 't rond drie duizend zes honderd agt en negentig Roeden, elke Roede gereekend op veertien voeten, en toen bevonden drie Roeden minder dan de uiterste Muren van Leuven in Braband, vyf minder dan Luik, vyftien minder dan Keulen, en zeven meer dan Parys: en dus is Gend eene van de beste Steden van Europa en Christenryk.

Beschryving van de Stad Gend.

Gend heeft twintig bewoonde Eilanden, agtennegentig steene Bruggen, met veele Bogen, daar Pleiten en Schepen onder door varen: heeft meer dan honderd Windmeulens op de Muren, agt Watermeulens; en maar zeven Prochie-kerken, omtrend vyf en dertig duizend Huizen, vyf Abdyën, twee Kanonizyën, vyfentwintig Kloosters, zeven gemeene Gasthuizen, een ryke Gasthuis, genoemd Byloke, tien Gasthuizen voor Proveniers, twe Huizen voor Vondelingen, dertien Marktvelden. Daar werden boven dien wel drie duizend Huis-armen onderhouden, die jaarlyks twaalf honderd guldens aan schoenen kosten. In den Jaare 1564, voor den Oorlog, bedroeg de uytgaaf voor de armen dertien duizend zeven en zeventig pond, zes schellingen, eenen penning, Vlaamsch geld, dat toen zwaar was, en nu, in den Jaare 1601, wel zou uitmaken twintig duizend ponden Vlaams, of honderd twintig duizend guldens.

De Uurs-Klok, hangende op Belfroits Toren, weegd elf duizend ponden, op welken Toren een kopere vergulde Draak staat op eenen klauw, zynde eene oudheid, die over vier honderd Jaaren, als de Stad door den Grave Boudewyn van Vlaanderen gewonnen werd, in den Jaare 1200, uit Konstantinopolen daar gebragt is.

Afgeworpe Brieven, beklagende de armoede en elende van de Geestelyke en Waereldlyke te Maastrigt, den 24 en 28 December, 1584.

Parma was zo naerstig geweest, om Gend, Brugge, en Antwerpen te vermeesteren, dat hy de andere Steden byna heeft laten vergaan van gebrek, als blykt by afgeworpe Brieven van Maastrigt, geschreven door den Raadsheer Sestig, die het Kançelierschap van Braband bediende, welke den 24sten van Wintermaand schreef aan Parma, klagende over eenen Kapitein, *Don Rodrigo de Castro*, om wiens wil men de Kançellerye moest verplaatsen, die daar gehouden werd, als de andere Steden nog tegen den Koning hielden, en hy overschatte de Stad en het Land van over de Maas zo, dat desgelyks nooit gehoord was: desgelyks ook de Geestelyke van Maastrigt, dat

zy hunne Kleinodiën, Kerkelyke Verçierzelen, ja hunne heilige Overblyfzels, begonnen te verkoopen, gebruikende geene Klokken nog Orgelen meer, gevende hunne Choorzangers verlof, tot grote opspraak van den Christelyken Godtsdienst, ten Kersmis tyd, 't welk verandering zou veroorzaken, zo 'er geene andere orde gesteld werd.

Nog waren daar by Brieven, van den 28sten van Wintermaand, van den Gouverneur Gomicourt, aan Parma geschreeven, inhoudende, dat de Magistraat van Maastrigt, en de Edelen, klaagden hun onmogelyk te zyn te harden de lasten van de leeningen, tot het onderhoud van de Soldaten, betuigende te vreden te zyn alle hunne goederen in zyne handen te leveren, zo zy maar mogten met Wyf en kinderen uit de Stad gaan, en zo 'er geen orde gesteld werd, gelyk te Leuven, zou 'er veel kwaad uit ontstaan, want 't Krygsvolk in twe Jaaren maar twe pajen Soldye ontfangen had.

Als nu Parma geheel Vlaanderen, gelyk wy verhaald hebben, te ondergebragt had, behalven Sluis en Oostende, met eenige Schanssen te ter Neuze en elders, heeft hy bekwaam middel gehad, om zyn voornemen tegen Antwerpen in 't werk te stellen, te weten, om de Schelde te sluiten, 't welk gedaan zynde, zou de Stad, nog de rest van Braband, niet lang tegen houden. Hier toe lag hy te Beveren, in Vlaanderen, twe mylen van Antwerpen, en te Melzen, een Dorp daar by, en deed al 't grof Geschut van Gend en andere plaatzen brengen op 't Slot van Beveren, met allerhanden leeftogt. Te Kalloo werd in de Kerk allerhande gereedschap tot de Brug en Schepen gebragt en gemaakt. Verder heeft hy met zes honderd Pioniers eene Gragt of Vaard gegraven, daar meede brengende het Water van Steken, wel by de vier mylen tot Kalloo, waar langs hy, met Schuiten van Gend, allerhanden leeftogt en gereedschap in zyn Leger kon brengen.

Parma maakt gereedschap, om de Schelde te sluiten.

Parma graaft eene Vaart van Steken tot Kalloo.

Op de Brabandsche zyde heeft hy 't meeste deel

van zyn Leger gehouden te Stabroek, onder den Graaf van Mansveld, van waar omtrend een Dyk liep naar een Huis daar by, Kauwenstein geheeten; deze Dyk loopt naar de Schelde, en werd gehegt aan den groten Dyk van de Schelde. Daar had Montdragon eene sterke Schans gemaakt, en verder maakten zy op den zelven Dyk, tusschen 't Leger en de Schelde, nog vier geweldige Schanssen, en tusschen de Schanssen den Dyk met pylen, staken en Loop-Schanssen gesterkt, eene halve myl lang: want alzo het Land zeer laag was, van Berendregt tot Stabroek, en dat behalven de Parochiën van Wilmerdonk en Orderen, al het Land tot Antwerpen toe geheel onder Water lag, vreesden zy, dat die van Zeeland en Antwerpen, van het Fort Lillo, over dat overgelope Land, zouden varen tot Antwerpen, met behulp van de Schanssen, die zy daar tegen maakten, 't welk deze Dyk van Kouwenstein, die dwars over dat overgelope Land liep, belette.

Op de zyde van Vlaanderen hadden die van Zeeland te Saftingen ook eenen groten Dyk doorgestoken, benevens veele binnenlandsche Dyken, zo dat het daar ook alles onder Water lag, van Hulst tot by Beveren en Borg, behalven den Doel en wat land te Kalloo, van waar ook een binnenlandsche Dyk was tot Beveren.

Door middel van dit overgelope Land, en de doorgestoke Dyken, heeft Parma in Wynmaand 22 Pleiten van Denremonde, door het gat van den Dyk by den Borgt, binnen het Land gebragt, hoewel hy van den Heer van St. Aldegonde terstond zeer vervolgd en beschadigd werd, daar, nevens Parma's zyde, Kapiteyn Hans Klok geschoten werd, en is dus binnen 's Lands, zonder voorby Antwerpen te komen, daar mede te Kalloo weder in de Schelde gekomen, niet zonder weder wel besprongen te zyn, daar dood bleef de vrome Kapitein van de Galleye, Pieter de Bakker. Maar om dit voortaan te beletten, deden die van Antwerpen, door den Heer van

Ti-

Tiligny, eene Schans maken op het gat van de Burgt, naar zynen naam Tiligny genoemd.

Met deze Pleiten, en andere meer, heeft hy ten laatsten de Rivier toegelegd, of zyne Brug opgemaakt, en op elke zyde van den Dyk, daar de Brug zou beginnen of eindigen, heeft hy sterke Schansfen gemaakt, de eene in Vlaanderen, genoemd St. Maria, de andere in Braband by Ordam, St. Philippe genoemd, met meer andere Schansfen, die hy alom gemaakt heeft, daar 't hem goed dagt, tot dertig of daar omtrend in getal. Van de twe Schansfen van de Brug af deed hy zo veel grote Pylen van grote Boomen aan den kant in 't Water slaan, tot dat zy ten laatsten tot vyftig voeten diep in 't Water kwamen, en dat zy niet verder in de Schelde om de diepten konden komen, en die werden met planken overlegd, waar meede hy meer dan duizend voeten van beide zyden de Riviere engde: boven dien bleven 'er nog wel dertien honderd voeten over, die hy met twe en dertig Pleiten of Schepen overlag, omtrend twintig of meer voeten wyd de een van de andere, elk Schip met twe Ankers vast gelegd, het eene tegen 't ebben, het andere tegen het vloejen, en dus werden kleine Masten van het een op het ander gelegd, en daar op planken, en dus maakten zy eene Brug, om wel over te gaan. Benevens de Masten waren de Schepen elk met vier Kettingen of Kabels het een aan het ander vast gemaakt; elk Schip had agter en voor een stuk Geschut, en dertig Soldaten: dus waren deze twe Schansfen van Braband tot in Vlaanderen wyd van den anderen, en de lengte van de Brug was omtrend twe duizend en vier honderd voeten: om deze Brug van allen aanval te weeren, had hy nog een Vlot van eenlyke Mastbomen, vierkantig aan den anderen wyd gehegt, die lagen op overdekte digte schuiten, met ankers vast, vier of vyf honderd voeten van de Brug, aan beide zyden, op dat alles dat tegen de Schepen van de Brug zou willen komen, daar voor zou blyven leggen, en dus bekommerd zyn, dat menze intus-

Beschryving van Parma, 's Brug over de Schelde.

Lengte van de Brug of wytte van de Schelde 2400. voeten.

tusschen zou uit de Forten, Schepen en Dyken, met Geschut doen zinken. Hy rustte ook op zo veele Oorlogs-Schepen, als hy kon krygen of maken, die op beide de kanten lagen tot beschutting van de Brug: deze Brug noemde men La steccada. Tot verdere bescherming was 'er over beide zyden der Dyken veel grof Geschut en Krygsvolk gezet, zo dat, eer de Brug nog gemaakt was, geene Schepen voor by konden zeilen, of zy moesten zestig of tagtig scheuten verwagten: waarom daar meer stoutheid is getoond als ergens anders, om door zo veel grof Geschut, zo na, laag, en wel gepland zynde, te raken, waar over ook de Schepen dikwils getroffen werden en zonken, en 't volk gedood en gekwetst werd. Om deze dingen alle gereed te hebben, en op te maken, heeft hy eene grote menigte van Scheeps-volk, Timmerlieden, Smids, en ander Werkvolk vergaderd; Parma zelve heeft groten arbeid, kloekheid en naerstigheid getoond, en daar mede wel byna zeven Maanden, en den geheelen Winter, bezig geweest, zo dat eerst in Lentemaand de Schelde geheel besloten werd.

Antwerpen's tegenweer en Schanssen, wel tot twaalf.

Dit was het gereedschap van Parma, om Antwerpen te dwingen; daar tegen hebben die van Antwerpen ook hun best tot tegenweer gedaan: zy kregen bystand van zeker Engelsch Krygs-volk, onder den Kollonel Morgan: zy maakten ook zo veel geld zy konden gereed, en bragten grote zommen op, maar hadden grote lasten en kosten. Zy hebben verscheide Schanssen gemaakt, de sterkte van Lillo, en Forten van Liefkens-Hoek, St. Anthonis-Hoek, de Tervent, de Noort, de Schans te ter Borgt, naderhand Tiligny geheeten, 't Melkhuis, het Veer van Antwerpen, 't welk groot en lang was, en de Tolose Schans, alle in Vlaanderen gelegen. En aan de Brabandsche zyde, de Boeren-Schans, de Boerinnen-Schans, 't Fort van Austruweel, met de Loop-Schanssen. Zy maakten ook buiten de Vesten van Antwerpen een Ravelyn, tusschen het Kasteel en de Keizers Poort.

We-

Wegens de vereenigde Provintiën begon de Graaf van Hohenlo, met den Heer van Villers, Krygsvolk te vergaderen omtrend Bergen op den Zoom, namelyk zes en twintig Vaandelen Voet-volk, en omtrend zeven Vaandelen Ruiters, ondertusschen eenen aanslag op Steenbergen hebbende, die hun mislukte. Met dit volk meenden zy den Brabandschen kant tot aan de Rivier te bevryden; maar de Prins van Parma had zig te sterk beschanst omtrend Stabroek, zo dat zy daar niet aan konden, gelyk wy te voren verhaald hebben.

De Burgermeester van Antwerpen, Aldegonde, had te voren, eer Parma de Schanssen op de Dyken maakte, met grote aanhouding verzogt, dat men eene Schans zou leggen op den Kruisdyk, daar de Kouwensteinsche Dyk gehegd is aan den groten Dyk van de Schelde, en den Kouwensteinschen Dyk doorsteken, eer Parma die plaatzen zelf sterkte, en hun afnam: dit raadde ook Hendrik Tseraarts, Heer van Kouwensteyn, als die de gelegenheid wel kende; maar dat werd tot dien tyd, door byzonder belang van eenige Vleesch-houwers, en andere, die daar Land hadden, te rug gehouden, van welke, uit vyandschap, die daar over gegroeid was, de voorsz. Tseraarts de Stad uitgezegd werd, en liep aan de zyde van Parma, dien hy tegen de Stad groten dienst deed, en werd daarna door hem Markgraaf van Antwerpen gemaakt.

Antwerpen 's onagtzaamheid in den Kouwensteinschen Dyk te sterken en door te steken.

Als nu die van de Stad van Parma daar in verrast waren, eer de Schanssen van de Brug weerbaar waren, tragtten die van Antwerpen dikwils den vyand die plaats af te nemen; maar alzo de vyand de Boere-Schans zelve eens innam, den 13den van Oogstmaand, hebben zy dien aanslag verlaten, om de verlore Boeren-Schans weder te krygen, gelyk zy deden: daar tegen Parma eene andere Schans maakte, daar door Austruweel afbrandde, en over beide zyden veel Volk bleef, als van de Stad Gordon, een Schotsch Kapitein, met twe of drie andere Kapiteinen.

Die

Die van Antwerpen zonden aan de Staten van Holland en Zeeland om volk en bystand, om de voorzegde Forten weder af te nemen, eer de vyand zig daar sterker schanste; maar alzo men handelde met den Koning van Vrankryk, en in 't kort twe duizend Franschen, onder Monsieur d' Alleyne, meende te hebben, en dan daar mede den vyand geweldig aan vallen, werd alles te lang uytgesteld: nogtans zond Aldegonde dikwils in Zeeland, toonende dat de gelegenheden des Winters voor by gingen, als donkere nagten, Manen, en zware Winden, tot hunnen aanslag bekwaam. Ten laatsten niets vernemende, zond hy, omtrend de helf van Slagtmaand, den jongen Heer van Tiligny zelve met een Roei-Barkje, om die van Zeeland te toonen en bidden, zo zy hun volk niet wilden wagen, dat zy maar valsche alarmen met hunne Schepen op 't Fort van Ordam maken zouden, terwyl zy, met die van Lillo, het Fort van den Kouwensteinschen Dyk zouden bespringen, met meer andere onderregtingen. Maar de Heer van Tiligny werd gevangen, by nagt van den vyand overvallen zynde. Daarna werd, om dergelyke bekendmaking te doen, mede uitgezonden Kapitein Prop, en andere; maar het werd, wegens de Landen, uitgesteld, op hoope van verder verzekerder hulp en sterkte te krygen, en voornamelyk, om dat zy 't verzoek van die van Antwerpen, door raad van den Admiraal Treslong, die nergens toe te bewegen was, en by veele Zee-Kapiteinen, niet wel doenlyk werd geagt, en dus verzuimd was, genoeg tegen den wil van Prins Maurits, en den Raad van de Regeering; waar door de bekwaamheid van den Winter, en hooge Winden, verloren werden; ondertusschen werden de Schansen van Parma opgebouwd, en met allerlei Geschut en nooddruft voorzien.

De Heer van Tiligny gevangen in November.

Midlerwyl nogtans bekommerden die van Antwerpen hunnen vyand, zo veel zy konden. Eens, als Parma de Rivier begon over te leggen en te sluiten, kwamen die van Antwerpen met eene Galeie,

en zekere Vaar-pleiten en Schuiten, en besprongen zyne Brug, wegnemende twe of drie Pleiten, en smeten het Volk daar op dood. Maar als zy kort daar na 't zelve nog eens, met meer magt van Booten en Schepen, meenden te doen, met den Heer van St. Aldegonde, muitineerde het Schipvolk, en weigerde dienst te doen, als men t' Zeil zou gaan.

Dus was de disorde en ongehoorzaamheid van veele Officieren en Krygsvolk oorzaak van groot verzuim, ten tyde als men iet met vrugt zou hebben kunnen uitregten, en over zulks mede van groot verlies, 't welk daar uit volgde, om dat het daarna niet weder te vergoeden was. De Graaf van Hohenlo zond den Admiraal, Jongheer Willem van Blois, genoemd Treslong, naar Middelburg, aan de Hoofden van de Regeering, met geloofs brieven, om eenige zaken, dienende tot opening van de Rivier: dog alzo de voorsz. Treslong eenige hevige woorden sprak in de Kamer van den Raad, tegen eenige, in de Admiraliteit en Regeering zynde, is het zelve zo kwalyk opgevat, dat daar uit oorzaak is genomen hem gevangen te stellen, en van alle zyne Staten af te zetten, 't welk te groter vertoeving maakte. Te Antwerpen heeft men ook alle goede ordinantiën opgeregt, op dat de leeftogt en brood op behoorlyken en redelyken prys mogt verkogt werden. Een Italiaan van Mantua, die daar lang gewoond had, Frederik Jenivelli genoemd, gaf, lang voor 't beleg, een goed middel aan, om overvloedig levensmiddelen te hebben, te weten, dat men in handen van eene Kamer, of Kollegie van goede Burgers, zou stellen eene somme van honderd twintig duizend guldens, of zo veel als eene schatting van den honderdsten Penning bedragen mogt: met dit geld zou dit Kollegie kopen, in Holland of elders, zekere quantiteit Koren, bedragende omtrend vier en twintigmaal honderd duizend Guldens, van Spek, Boter, Kaas, Visch, enz. voor twaalfmaal honderd duizend Guldens, wekelyks op levering, dagelyks in de Stad

Voorslag van Jenivelli op den voorraad van levens middelen, maar niet gevolgd.

te doen, en te betalen een vierdedeel gereed geld, en drie vierdedeelen daar van op termynen van twe of drie Maanden: de vragt en onkosten zou de Stad betalen. Omtrend dien tyd kogt men 't Kooren om vyftig Rens-guldens 't Last, dat omtrend twe en veertig stuivers de Antwerpsche Veertele was, 't welk toen te Antwerpen wel drie en eenen halven gulden koste. Dit Kooren en deze voorraad zou de rykste Burgers t' huis gezonden werden, die men agtte, dat gaerne tot hun eige gebruik, lyftogts-verzekering, en voor 't gemeene best, op dit pand zo veel zouden verschoten hebben, als 't zelve in koop zou kosten: met welke penningen het voorsz. Kollegie de dagen van betaling zou kunnen houden, en als het Kollegie zou belasten te verkoopen 't geene hun overschoot, of zelve wilden verkoopen, zouden zy weder daar van hun geld intrekken, met de helf van de winst vry boven kosten: en dus zou de Stad verzorgd zyn van groten voorraad van Koren en lyftogt, en waar van de ryke het verschot meest zouden gedragen hebben, niet zonder hoope van gewin. Deze voorslag werd wel goed gevonden, en zulk Kollegie ook gemaakt, maar het werd weder verhinderd door byzondere, die beter oordeelden te gebieden, dat een iegelyk zig zou bezorgen van Kooren en nooddruft voor twe jaren, 't welk de arme niet konden doen.

Quantiteit van Kooren, binnen Antwerpen jaarlyks nodig voor negentig duizend menschen, waren driemaal honderd duizend Veertelen.

Nog andere ordinantiën werden tot dien einde gemaakt, om goeden voorraad te hebben; maar alzo toen binnen Antwerpen byna negentig duizend menschen bevonden werden, hadden die nodig driemaal honderd duizend Veertelen Kooren jaarlyks, waar van zeven of agtendertig een last maken, elke Veertel omtrend honderd tien pond wegende.

Toen men 't beleg begon te vreezen, en Parma vast de Rivier bezette, voeren 'er dikwils veele Schepen de Rivier met geweld op en af, als den 9den van Wynmaand wel honderd vyftig Schepen, daarna den 16den van Slagtmaand, weder den 25sten van Wintermaand

maand honderd zeventig Schepen, waar van eenige genomen, en veele andere jammerlyk van des vyands Geschut geschonden en te grond geschoten werden. Maar alzo eenige al willens zig lieten nemen, van den vyand omgekogt zynde, daar mede hy zig van alle noodzaaklykheden diende, en dezelve Schepen dan onder zyne Schanssen ten Oorlog toerustte, werd 'er orde gesteld, dat geene Schepen meer de Rivier op zouden varen, eer zy behoorlyk in getal waren, om de een de andere by te staan, 't welk veele gelegenheden van winden en donkere nagten deed verzuimen: zo dat ten laatsten, als men gewagt had, tot dat het getal van Schepen groot genoeg was, in langen tyd geen goede Wind waaide, voor dat Parma zyne Brug volmaakt had; zo dat het geluk die van Antwerpen nergens wilde dienen.

Den 1 1den van Grasmaand heeft de Bailliuw, David Somer, den Admiraal Treslong voor de Magistraat te Middelburg, als zyne verkoze Regters, in openbare Vuurschaar te Regt gesteld, en aanspraak gedaan, hem met vele zware misdaden beschuldigende, die door denzelven Treslong wederlegd en ontkend werden, en de Bailliuw niet kon bewyzen; dog de Graaf van Leyçester, Gouverneur Generaal geworden zynde, is de zaak voor den Hove van Holland, als gewone Regters, gebragt, daar hy, niemand zig voor zyne partye willende verklaren, geligt heeft een verlof van zuivering, en is namaals door een plegtig vonnis verklaard voor zuiver en onschuldig van al het geene hem te laste gelegd is geweest, en daarna door de Staten van Holland in zynen naam, faam, eer en agting hersteld zynde, is geworden Houd-vester, en Overste of Groot-Valkenier van Holland. In zyne plaats, als Admiraal, werd gesteld, Justinus van Nassou, natuurlyke Zoon des Princen van Orange, die zig daar in kloek gedragen heeft.

Admiraal Treslong gevangen, maar weder verlossd.

't Gouvernement binnen Antwerpen was omtrend dezen tyd zeer verward, zo dat de Heer van St. Aldegonde, die daar beroepen was tot Burgermeester,

Verward Gouvernement binnen Antwerpen, mits verscheide Kollegien of Kameren.

en de Magistraat niet uitregten kon wat wel nodig was: en vermits de Burgermeester ook in den Raad van Staten van Braband was, kon hy niet altyd in 't Kollegie van de Magistraat zyn, daar hy ook maar eene stem had, en alle zaken verhandeld en besloten werden met meerderheid van stemmen.

Boven dien was 'er een groot getal Kollegien of Kameren, die alle kennis van de regeering wilden hebben, als namelyk 't Kollegie der Kollonellen: want hoewel de Burgermeester het Hoofd onder hen was, namen zy evenwel groot gezag op zig, als op de Wagten binnen en buiten, Paspoorden, Trompetten en Trommelslagers uit en inkomende, op de straf van die verstand met den vyand hadden, en dikwils over de Spiën, en heimelyke verstandhoudingen, en dergelyke dingen meer.

Tot de Kollonellen waren gevoegd zestien Kapiteinen, die ook in alle gewigtige zaken hunnen raad wilden geven, en kwamen in den Raad als het hun goed dagt, vertonende hun goed dunken op zodanige manier, dat zy 't ontrouw noemden, zo men het zelve niet volgde; en zo zy 't niet konden doordringen, voegden zy tot zig de rest van de tagtig Kapiteinen der Stad, bedekkende altyd hunnen raad met den naam van den wil en meening van de Gemeente.

Daar was nog een Kollegie van Hoofd-mannen en Wykmeesters, die ook zo veel wilden geagt zyn als de Kollonellen en Kapiteinen, in de handeling en regeering van de Stad.

De Dekens der Gilden waren ook jaloers tegen de Kollonellen, agtende hun ongelyk te geschieden, zo men hen in alles niet zo wel als de Kollonellen, met welke zy gemeenlyk oneens waren, erkende.

Als 'er zaken van gewigt voorkwamen, moest altyd de grote of breede Raad vergaderen, daar dan de Hoofdmannen en Dekens der Ambagten, met alle hunne andere Leden, mede verschienen, en die voorgedrage zaken hielpen besluiten.

Nog

Nog waren 'er de Kameren der Krygsgereedschappen, sterking en Scheeps-rusting, welke in 't einde zo veel gezag op zig namen, als alle de andere te zamen hadden.

Deze menigte van Gebieders namen weg alle magt, die nodig was in eenen Perzoon of in weinige te bestaan: want alzo elk in bediening was of opbragt, oordeelde hy in alles mede te moeten spreken, waar door het Gouvernement te veel aan 't gemeene volk en verward was, zonder onderscheid van eens ieders Ampt, 't welk daar meest alle goede aanslagen onvrugtbaar gemaakt heeft: zo dat de Magistraat, en namelyk de Burgermeester Aldegonde, daar elk een het oog op had, niet heeft kunnen volbrengen alles dat dienstig en voordelig was. Hier door kon ook de Militaire tugt niet onderhouden werden, en is ook veel muitineering, zo wel onder het Schipvolk als Krygsvolk gerezen, en dat zonder merkelyke oorzaken, als namelyk, 't Engelsch Regiment, onder Kollonel Morgan, 't welk door eenige Kapiteinen, als Kapitein Richard Lee en Powel, opgeruid zynde, wilde tot geenen dienst verstaan, als het de nood vereischte, maar wilden hunne betaling hebben, zonder afkorting van hunne Wapenen, dan in de laatste Maanden; en zo hun dat geweigerd werd, wilden zy Paspoord verzoeken by den Prince van Parma, om door Vlaanderen naar huis te trekken, gelyk zy ook eensdeels gedaan hebben. Zy weigerden ook met den Graaf van Hohenlo over Bergen naar Zeeland te trekken, en dus naar Engeland gevoerd te werden, niet tegenstaande hun twe duizend gulden in geld betaald, en hunne schuld vrygesproken was. Maar ten laatsten is 'er eene verraderye onder hen ontdekt, die de andere oploopig maakte: waar over de Kollonel Morgan den voorsz. Kapitein Richard Lee deed onthalzen, hem opentlyk eerst zyne eerlyke Wapenen ontnemende. Dit geschiedde in Grasmaand, des Jaars 1585.

Te veel gemeen volk aan 't Gouvernement in Antwerpen.

Muitineering der Engelsche te Antwerpen.

Richard Lee, Engels Kapitein, oploopig zynde, werd onthalsd.

Uit deze en dergelyke zaken was het aanzien

Een Vlot, genoemd *Fin de la Guerre*, te Antwerpen gebouwd.

voor de Magistraat zo klein, dat zy niet konden verhinderen een onnut kunstwerk, te weten een Vlot, 't welk tot grote koste van Balken aan een gehegt moest gemaakt werden, daar op men veel groot Geschut, volk en gereedschap zou kunnen stellen; Was byna vierkant, met twe of drie masten, maar kwaad om te regeeren, en had rondom eene Borstwering, als eene Wal, dertien voeten dik van gewronge Hooi en Stroo, en als een Kasteel genoeg scheutvry zynde, niet tegenstaande de Burgermeester Aldegonde en andere vertoonden, dat de proef van scheutvry valsch was, ook dat men 't niet zou kunnen regeeren: men moest nogtans daar mede voortvaren, en die 't niet prezen, werden genoeg verdagd gehouden. Zy noemden 't *Fin de la Guerre*, of einde des Krygs, meenende daar mede alle de Schanssen op de Rivier en Brug af te loopen; maar 't was te zwaar en onhanteerbaar bevonden, en heeft wel driemaal groot verlies veroorzaakt, en zekere overwinning belet: dit is ten laatsten aan den grond geraakt, en den vyand ten deele gevallen.

Verscheide ryke Burgers verzoeken Vrede, gemaakt in October.

En alzo in Antwerpen in 't eerst 't verlies van de Schans Liefkens-Hoek, en de dood des Princen van Orange, grote verslagenheid onder de Burgers veroorzaakte, zyn eenige ryke Burgers, in Wynmaand, gegaan naar den Kançelier van Braband, genoemd Liesveld, verzoekende naar hunne klagten te luisteren, en een smeekschrift aan de Overheid op te stellen, om Vrede van den Prince van Parma te verzoeken: daar op terstond een alarm volgde, en dezelve Burgers werden daar over, elk naar zyn vermogen, in geld-boete geslagen, en daar op werd eene ordonnantie gemaakt, dat elk Burger moest zweeren de gemeene zaken voor te staan, en geenen byzonderen Vrede te verzoeken.

Parma schryft aan Antwerpen, vereeniging.

Hier uit nam de Prins van Parma oorzaak, vrezende der Landen handeling met Vrankryk, aan de Magistraat en breden Raad van Antwerpen te schryven, uit het Leger van Stabroek, van den 13den van

Slagtmaand, hun aantoonende, dat de stigters van dezen Kryg, als namelyk de Prins van Orange, en de Hertog uit Vrankryk, niet 't gemeene welvaren, maar hun eigen voordeel hadden gezogt, die Godt van deze Waereld had gehaald, om hun daar door hunne eige zwakheid, en de grote kragt des Konings, die Godt dagelyks met voorspoed vermeerderde, te toonen: het was nu meer dan tyd agt te nemen op zig zelven, en de elenden van het arme volk, daar in 't zelve zou moeten vervallen: de goedhartigheid, die hy den Landen toedroeg, zo wel om dat hy daar van gesproten was, als om de gunsten, die hy in zyne jongheid daar ontfangen had, bewoog hem dat hy anderwerf door zyne Brieven in 't gemeen, en hun in 't byzonder, wilde voordragen zulke middelen, die voor Gode en in zyn geweeten hem dagten genoegzaam te zyn, om de Landen in Vrede te stellen. Maar alzo wyle de Prins van Orange, en andere, niet anders gezogt hadden, dan door 's Lands bederf, en der onnozelen bloed, de Landen te overheeren, waren ook door hen zyne Brieven opgehouden en verduisterd, 't welk hem bewogen had voor de laatste reis nog eens te schryven, en met alle vurigheid en ernst te bidden, dat zy tog medelyden wilden hebben met hunne Huisvrouwen, Kinderen en verlate Vaderland, en de oogen slaan op de rust en voorspoed, die een iegelyk te vooren genoten had onder de gehoorzaamheid van zyne Majesteit, en daar tegen op de tegenwoordige elenden, die dagelyks zeer vermeerderen zouden, en dat zy voortaan hunne ooren wilden sluiten voor de valsche aanraadingen, die hen voedden in de verdooldheid en mistrouwen van de goedheid en opregtheid van den Koning, hunnen natuurlyken Heer, die zo groot waren, dat, niet tegenstaande het ongelyk, hy niet naliet hun alle vergeving aan te bieden; en wanneer zy daar over met hem in handeling wilden komen, zouden zy hem gereed vinden te doen alles, dat zy met regt en reden zouden voorslaan, 't welk hy hun aanbiedende, den 13den November.

 aan-

aanbood, niet uit mistrouwen van goede uitkomst van zyne aanslagen, maar uit een Vaderlyk medelyden over hun eigen welvaren en rust. Indien zy zig hartnekkig tegen hem wilden stellen, zouden zy grootlyks hunne voorwaarden van verzoeningen verergeren, toonende boven dien, dat hy de oorzaak niet was van het storten des onnozelen bloeds, en der elenden, die hun daar door zouden overkomen. Deeze was onderteekend,

Alexander,

Antwoord van die van Antwerpen aan Parma den 23sten November.

Hier op hebben die van Antwerpen geantwoord, den 23sten van Slagtmaand, verhalende, dat zy zyne Hoogheids schryven van den 13den ontfangen, en aan alle de Leden der Stad, daar toe vergaderd, voorgelezen, en daar op eendragtig besloten hadden te antwoorden, en zyne Hoogheid met alle eerbied voor te houden, dat de vermaning, die hun gedaan was, van de oogen te slaan op het voornemen van de geene, die dezen Inlandschen Oorlog zouden berokt hebben, hun zeer aangenaam was geweest, dat opnemende, als of het sproot uit een goed medelyden en begeerte, die zyne Hoogheid had, van de Landen in beteren staat te zien, 't welk zy ook van harte wenschten, en daar voor zyne Hoogheid hooglyk bedankten.

De oorzaak van den deerlyken Kryg des Nederlands, als die van Antwerpen zeggen.

Maar onder verbetering dagt hun, dat zyne Hoogheid geene volkome kennis had van den waren oorsprong van deze Oorlogen, zynde aan de gansche Waereld kenlyk, dat de Landen daar in gebragt en gedrongen waren, tot hun groot leewezen, door toedoen van zodanige, die om hun byzonder voornemen gezogt hebben herwaards over te bevestigen eene heerschappye, in de daad meer dan Koninglyk, en door onwaaragtig berigt aan de Majesteit des Konings, welken, als ook aan zyne hooge en magtige Voorzaten, deze Landen altyd alle trouw en volkome gehoorzaamheid, zo wel als eenig volk der Waereld ooit gedaan heeft, bewezen hebben, zo veel te weeg gebragt, dat zy magt gekregen hebben, onder den

schyn

schyn en naam van Godtsdienst, in 't gemeen tegen de Inwoners van de Landen, van wat rang, staten, of ouderdom dezelve mogten zyn, de gruwlykste en wreedste vervolgingen, die ooit waren gehoort of gepleegd, aan te regten, met verbeuringe van goederen, banning, bloedige straf-oeffeningen, vuur, zwaerd en galgen, tegen alle zoorten van Menschen: welke, zonder ooit in hunne regtvaerdige en wettige verantwoordingen gehoord te zyn, zyn veroordeeld geweest, zonder hun andere misdaad op te leggen, dan dat zy zig vergaderden om Godt alleen te bidden en aan te roepen, door den eenigen Middelaar Jezus Christus, volgens zyn Woord en Gebodt.

En dat daarna, tegen de verbonden, overeenkomingen en Geboden, die plegtig gemaakt en uitgegeven waren door Mevrouwe de Hertoginne van Parma, Moeder van zyne Hoogheid, met toestemminge van den geheelen Raad van Staten, en zelve onder den naam en Zegel des Konings, zyn gevolgd die tyrannyen van wyle den Hertog van Alva, en de Spaanjaarden, niet alleen tegen het arm volk, maar ook tegen de voornaame Regenten, Graven, Baanderheeren, Heeren en Edelen des Lands, van welke zyne Majesteit merkelyk gediend was, insgelyks, eene openbare inbreking van alle Regten, Gewoonten en Privilegiën, by alle de Princen van deze Landen bezworen, en met instellinge van Regt-Kameren en Perzoonen, welke naar de regten van de Landen daar toe niet genomen mogten werden: hebben boven dien nog voortgevaren met opbouwinge van verscheide Kasteelen, en de Landen bezwaard met onverdraaglyke, onbehoorlyke en ongelyke schattingen, met uiterlyke verdempinge van alle Vryheden des Vaderlands.

Alle welke dingen, opentlyk begaan zynde tegen alle gewoonlyke forme van Regt, geene andere vrugten hebben kunnen voortbrengen, dan dezen deerlyken Oorlog, die hun daarna toegebragt had den Zundvloed van alle kwaad en elenden.

Waarom zy zyne Hoogheid baden te geloovem, dat zy nooit deze Oorlogen aangenomen hadden uit hartenlust of dartelheid, nog door opruien des wylen Princen van Orange, hooger gedagtenisse, die in de Landen niet gekomen was, dan op ernstig verzoek der Staten, Kerkvoogden, Edelen en Steden: ook had hy zig geen gezag aangemaarigd, dan 't geene hem zeer sterk opgedrongen is geweest; maar dat de uiterste nood de Landen gedrongen had de Wapenen aan te nemen, niet anders verlangende, dan haast daar van een goed einde, met eenen gelukkigen Vrede en gemeene rust, te zien, dankende zyne Hoogheid zeer ootmoedig voor de onderhandeling, die hy hun aanbood, om daar toe te komen, niet genoeg kunnende pryzen en verheffen zyne Hoogheids grootmoedigheid, dat hy boven alle andere Gouverneurs, zyne Voorzaten, na dat hy zyn vermogen en kloekheid met de Wapenen getoond had, hun nog zo vriendelyk aanbood die te vergezelschappen met zoetheid en goedertierenheid: voorwaar eene deugd, die allerpryslykst is, byzonder in grote Vorsten en Koningen; en alzo zy over lang zulk gevoelen van hem gehad hadden, zouden zy geenzins zo lang vertoefd hebben zig in zyne Hoogheids armen te werpen, indien zy hadden kunnen verstaan, dat hy volkomen gemagtigd en gelasd was geweest, hun toe te laten 't geene dezelve, naar zyne wysheid en goede bescheidenheid, zou bekennen nodig te zyn, tot bevestiging van eenen goeden en zekeren Vrede: ja zy zouden geene andere voorwaarden willen aangaan, dan zulke, als zyne Hoogheid zelve, naar zyne bescheidenheid, vergezelschapt met zoetheid en goedertierenheid, zou redelyk geoordeeld hebben. Zy konden ook geenzins twyffelen, of zyne Hoogheid zou gaerne gevolgd hebben, en den Koning geraden te volgen, de doorlugtige voorbeelden van andere grote Koningen en Princen, zyne Voorzaten, welke in gelyke ziekte, verstaande den grond des kwaads, bekend hebben, dat het onmogelyk was tot

de

de genezing te komen, dan met eenen vasten Vrede en rust, gepaard met getrouwen schuldigen pligt en onderdanigheid, tot hunnen Oversten te onderhouden, of men moest zyne Onderdanen toelaten de vryheid van hunnen Godtsdienst, van welken zy aanboden ten allen tyde reden en reekening te geven voor Regters, die niet verdagd nog partydig zouden zyn, in alle vrye en wettige vergaderingen: hebbende over zulks voor goed ingezien, zig goedertieren te laten bewegen tot het regt en billyk verzoek van hunne Onderdanen, als bleek by de voorbeelden van wylen den onverwinlyken en hoogmagtigen Keizer, Karolus de Vyfde, Maximiliaan in Duitsland, de aller-Christlykste Koningen van Vrankryk, en de Koningen van Polen, in de Landen van hunne gehoorzaamheid.

Maar alzo zy, door veele getuigenisfen, en namelyk door veele verklaringen, door zyne Hoogheid gedaan, onderregt waren, dat het geenzins in zyne magt was eenigzins de zaak te schikken, zynde nogtans de eenige grond, daar op het stuk van den Vrede of Oorlog rust, en de Koning zelve zig zo zeer bevond de Inquisitiën van Spanje, en Geboden des Paus, onderworpen te zyn, dat hy de magt niet had zyne Onderdanen, die Christenen zyn, te vergunnen dat geene, dat de Paus en veele Princen van Italien gaerne den Joden en Turken toelaten, hadden zy, zig buiten alle hoop, van immer te verwerven 't gene hun eene verzekerde rust zou aanbrengen, bevindende, uit nood dien Oorlog moeten aannemen, en denzelven vervolgen, om zig tegen zulke onregtvaerdige verdrukking te beschermen. Na veele zeer ootmoedige Beden, vertooningen, en betuigingen, zo by Geschrifte, als door Gezanten, naar Spanje afgevaerdigd, en nog na verscheide bemiddelingen van Christlyke Koningen en Princen binnen twintig Jaaren herwaerds te vergeefs gedaan, waren zy ten laatsten mede gedwongen geweest hunnen toevlugt te nemen tot uitheemsche Vorsten: en tegenwoordig

De Koning was het Pausdom zo onderworpen, dat men op zyn woord niet betrouwen kon.

ziende de uitnemende wysheid en matigheid, met welke de Koning van Vrankryk zyne Onderdanen, zo wel van den eenen als anderen Godtsdienst, in rust en Vrede onderhoud, konden zy in hunnen uitersten nood voor zyne Hoogheid niet verzwygen, dat alle de vereenigde Provintiën, met een gemeen en eendragtig besluit, zig reeds aan de voorsz. Majesteit van Vrankryk vervoegd hadden, dezelve biddende de hunne zaken in handen te willen nemen, en beschermen, als zyne Onderdanen, tegen zodanige onmenschelyke strafheid: waar op de Majesteit hun zo goedertieren gehoor en hoop gegeven had, dat 't, volgens de verbintenis, welke zy met hem plegtig en in 't gemeen in waarheid maakten, in hunne magt niet was in eenige onderhandeling te treden, welke de voorsz. aanbieding en beloften eenigzins souden benadeelen, zonder te vallen in eene regtvaerdige lastering, van te zyn de allerligtvaerdigste en ondankbaarste, die de aarde zou dragen.

Ten anderen, alzo zy maar een Lid van de Generaliteit waren, en zig met Eede verpligt hadden in geene handeling van Vrede te treden, zonder eene gemeene bewilliging en goed vinden van de andere Landen, hadden zy geene magt, al begeerden zy het, de aanbieding van zyne Hoogheid aan te nemen, zonder te voren toestemming van de voorsz. andere Landen, mitsgaders van de Majesteit van Vrankryk, verkregen te hebben: om welke redenen en oorzaken zy zyne Hoogheid ootmoedig baden, volgens zyne minlyke, Vaderlyke en goedertiere aanbieding, dat dezelve zou gelieven goed te vinden, dat zy, eer zy in eenige handeling traden, volgens de voorsz. verbintenis, de Brieven van zyne Hoogheid mogten zenden aan de voorsz. vereenigde Provintiën, en met hunne goedkeuring dezelve ook doen voordragen aan de Koninglyke Majesteit van Vrankryk, den welken geliefd had zig te keeren tot hunne klagten, om dus zyne Majesteit geene regtvaerdige oorzaak om hen te lasteren als bedriegers en ondankbare menschen, te geven.

Be-

Belangende de betuiging, die zyne Hoogheid geliefde te doen, wilden zy wel geloven, dat hy geen oorzaak was van 't storten des onnoozelen bloeds, nog van de elenden, die volgen zouden, gemerkt de oorsprong der Oorlogen van elders kwam; maar zy baden ook zyne Hoogheid te willen merken, dat zy van hunne zyde in geenerhande wyze ook konden beschuldigd zyn, vermits zy maar eenen verweerenden Oorlog voerden, en niet anders tragtten, dan zig, met hunne Huisvrouwen en Kinderen, in 't leven, vryheid van geweeten, en aanroeping van Godts Naam, door den eenigen Middelaar Christus Jezus, te behouden, en dat zy daarom van hunne zyde zeer gaerne een einde van alle bloedstorting maken zouden, zo ver het zyne Hoogheid insgelyks geliefde met de daad te bewyzen dezelve goedertierenheid en zoetheid, die hem geliefd had met zyne Brieven hun te beloven, doende dezelve van zyne zyde ophouden, ten einde zy door het begin oordeelen mogten van de verzekerdheid van het toekomende. Verzoeken daden en geen woorden.

Biddende zyne Hoogheid vo'r 't laatst te gelooven, dat zy zyne deugden hoog agtten en beminden, en begeerden dezelve van gansche harten zeer ootmoedigen dienst te bewyzen, in alle 't geene, 't welk hunne Godtsdienst, eer, Eed en geweeten, welke zy baden voor Godt alleen te mogen bewaren, hun eenigzins zou toelaten.

Onderteekend. *B. Berlecom.*

Op dit Antwoord heeft Parma weder geschreven uit Kalloo, den 10[den] van Wintermaand, waar in hy toonde, dat hem aangenaam was de goede gedagte, die zy van hem hadden: hy raadde hun niet te wagten na het besluit van de Generaliteit, maar met een byzonder besluit hunne zaken te vorderen; en dus schuwen 't kwaad, dat hun maakte. Aangaande de hulp, die zy uit Vrankryk verwagtten, daar op zeide hy, dat, behalven de vriendschap en goede verstand-houding, die tusschen beide de Koningen was, de Koning van Vrankryk ook met zulke wysheid en goed Parma antwoord weder aan die van Antwerpen, den 10den December.

goed oordeel begaafd was, dat hy zig wel zou wagten hun geschil, dat ver vervreemd was van regtvaerdigheid, aan te nemen, daar by voegende, dat hun Koning een Monarch van zodanige magt was, dat hy, met Godts hulp, duizend middelen had om alle aanslagen van die geene, die zig tegen hem vyándig zouden toonen, en berooven van 't geene hy wettig van zyne Voorzaten geërfd had, te breken. Over den Godtsdienst, die zy voorgaven de eenige grond van den Oorlog te zyn, wilde hy niet twisten; maar voor zo veel hy zimpel geleerd had van het waaragtig wezen van eenen Christen, verzeekerde hy hun, dat zy, naar de woorden van Jezus Christus, die zy den eenigen Middelaar noemden, niet zouden bevinden, dat zy, met een goed geweeten, om den Godtsdienst, de Wapenen mogten aannemen tegen hunnen wettigen Koning, branden, rooven, plunderen, Dyken doorsteken, en verdrinken hun eige Vaderland, en alles vernielen en in deerlyke verwarring brengen: verder betuigde hy als vooren.

Dit weder-antwoord van Parma zonden die van Antwerpen naar Holland aan de Generaliteit, om die verder naar Vrankryk te zenden, zonder ander antwoord, vreezende, dat het ten laatsten twedragt in de Stad mogt veroorzaaken.

De Heer van Melroy in Holland gezonden.

In Holland was ook gezonden de Heer van Melroy, zo men meende door Parma 's toedoen, en dat wegens de Keurvorsten en Aards-Bisschoppen van Trier, Keulen en Luik, om den voortgang van het besluit, dat toen op handen was, te verhinderen.

De vereenigde Landen, in wanhopigen staat zynde, werden getroosd van Vrankryk en Engeland.

Antwerpen met zyne Rivieren dus belegerd zynde, en alom niet dan van tegenspoed hoorende, zyn de vereenigde Landen, Braband, Gelderland, de rest van Vlaanderen, Holland, Zeeland, Vriesland, Utrecht en Overysfel, zeer bekommerd geweest zig te stellen onder de beschutting van eenen anderen Prins, niet tegenstaande die zaak zo kwalyk gelukt was, met den broeder van Vrankryk, die nu den 10^den^ van Hooimaand was gestorven: zynde te meer

daar

daar toe bewogen, door den dood des Princen van Orange daar op gevolgd, welke in beide de Ryken, Vrankryk en Engeland, groot agterdenken gemaakt heeft, dugtende, dat die Landen volstrekt zouden vallen in handen van de Spanjaarden, welke hun in zulken gevalle zou te vreezen zyn: waarom de Koning van Vrankryk in Holland zond zynen Ambassadeur, den Heer van Despruneaulx, die uit kragt van zyne Geloofs-brieven, van den laatsten van Hooimaand, de Generale Staten, te Delf vergaderd, den 22sten van Oogstmaand, schriftlyk aandiende, hoe zyne Majesteit verstaan had, dat zy met hem begeerden te handelen: waarom hem goed gedagt had te kennen te geven, dat de Staten Generaal, en elke Provintie in 't byzonder, hem zou laten weten, op wat voet zy zig wilden in zyne armen werpen, met veele redenen, dienende om de voorsz. handeling den Landen aangenaam te maken. Despruneaulx werd uit Vrankryk aan de Staten gezonden.

Desgelyks deed de Koningin van Engeland met haare Brieven van den laatsten van Wynmaand, die zy zond met haren Ambassadeur Davidzon, beklagende den dood van den Prince van Orange, 't verlies van veele Steden, en dat de zaken van de Landen nu in zo kwaden staat stonden: 't welk haar zeer ter harte ging, om de oude vriendschap en goede Gebuurschap, die haare Ryken met de voorsz. Landen hadden: 't welk haar dwong buitengewoone zorgvuldigheid voor hun te dragen, gelyk zy ook nog niet in gebreke was geweest: daar by voegende, dat zy dezen Ambassadeur afvaerdigde, om verwittigd te zyn van den staat van hunne zaken, en wat Kours en besluiten zy dagten te nemen tot hunne beschutting. Davidzon werd uit Engeland aan de Staten gezonden, in December.

Op welk voorstel aan den voorsz. Davidzon door de Heeren Staten Generaal gelasd zyn verscheide Gemagtigden uit de voorsz. vergadering, als Doctor Leoninus, Kançelier van Gelderland, Meetkerke, President van Vlaanderen, en verscheide andere, aan welke de voorn. Ambassadeur verklaarde, den 8sten van

Win-

Voorstel van Davidzon aan de Staten.

Wintermaand, dat hy niet was gekomen om de onderhandeling met Vrankryk te verhinderen, nog eenigen voorrang van Heerschappye over hen, of dergelyke, maar vermits de Koning van Vrankryk zig zo koel gehouden had, toen haare Majesteit hem de Nederlanden door haaren Ambassadeur Staffor aanbeval, had zy goed gevonden de Landen haare gunst en hulp aan te bieden, en mede te verstaan, hoe ver zy met Vrankryk in Tractaat getreden waren.

Antwoord der Staten aan Davidzon.

Waar op de voorsz. gemagtigden, wegens de Staten Generaal, haare Majesteit grootlyks bedankten, en verklaarden, door last van de voorsz. Staten Generaal, daar by, dat zy besloten hadden zig te werpen in de armen van den Koning van Vrankryk, hem aan te nemen als eenen Prince van de Landen, gelyk Keizer Karel de Vyfde geweest was, met behoud van hunne Privilegiën en geregtigheden. Op welke verklaring de Ambassadeur antwoordde, dat hy 't zou overschryven aan haare Majesteit, en hier vertoeven, tot dat haare Majesteit daar op zou antwoorden, en wagten ook, hoe het Tractaat met Vrankryk eindigen zou. Dus werden de Landen getroost van de naburige Koningen in hunnen grootsten nood, en als hunne zaken zo wanhopig stonden.

Raadslag der Landen, om bescherming aan te nemen.

Zommige meenden, dat de Koningin van Engeland zeer jaloers was, dat Vrankryk met de voorsz. Landen verrykt en gesterkt zou werden, uit vreeze, dat die van Vrankryk, met deze Landen vereenigd zynde, de Zee zouden vermeesteren: hoewel andere in tegendeel voortbragten, dat de Spaansche Heerschappye de voorsz. Koningin meer te dugten stond als de Fransche, vermits de Fransche vreemd en nieuw zou zyn, en dezelve waarschynlyk zo groot gezag en magt niet krygen zou, dan de Spanjaarden: inzonderheid, alzo de Landen van ouds, en ook door het feit van den Hertog van Anjou, kwaad Fransch waren. Ondertusschen verstond men wel, dat de Engelschen tot die volstrekte aanneming der Landen niet gezind waren, maar alleen zogten hunne eige

ver-

verzeekerdheid, en dat tot dien einde hun in handen zouden gesteld werden zeekere Steden en plaatzen, daar mede zy meer dan de Landen zouden bewaard en verzekerd zyn, 't welke agterdenken en stof van groote redeneeringen onder de Ingezetenen der Landen gaf, op de gelegenheid van beide die voorsz. verbonden. Zommige wilden voorwenden, dat het Engelsch Gouvernement in oude tyden in Vrankryk voor zeer ongeregeld geagt was geweest, ende ook nog dus in Yrland gehouden werd, en dat zy met Habel de Grace in Vrankryk onlangs niet wel gehandeld hadden; maar deze bewyzen werden met den Godtsdienst nedergelegd, daar van de Landen met Engeland zouden verzeekerd zyn: dog daar tegen vonden zy weder onzeekerheid in de opvolging der Kroone van Engeland, die nog niet gevesd was, en dat, na den dood der tegenwoordige Koningin, dat ryk mogt vervallen op de gevange Schotsche Koningin, die zeer Roomsch Katholyk, en den Koning van Spanje toegedaan was, waar door zy te vreezen zouden hebben, datze den Spanjaard, hunnen Vyand, mogten overgeleverd werden. Op den jongen Koning van Schotland mogt men nog geenen groten grond stellen.

Engelands verzeekerdheid, gelegen in de vryheid van Nederland, uit de magt van Spanjen.

In tegendeel vonden zy de opvolging van de Fransche Kroon geheel zeeker, vermits dezelve waarschynlyk was te komen aan den Koning van Navarre, en het huis van Bourbon, die meest den Godtsdienst toegedaan waren; boven dien, dat Vrankryk, maggtiger zynde, betere middelen en gelegenheid had, om hen van den Spanjaard te verlossen, en dan zouden zy verzeekerd zyn van eenen gedurigen Vrede met alle andere Geburen, agtende, al was de Koning hunnen Godtsdienst niet toegedaan, hy zou hunne zaken doen beleiden door die van den Godtsdienst, of door de geene, die den Landen ten minsten zouden aangenaam zyn, waar uit ook noodzaaklyk zou moeten volgen de Vrede met de Kerken in Vrankryk, en dat de Godtsdienst daar, door hunne verbonden, zou verzeekerd zyn.

Besluit der Landen, zig aan den Koning van Vrankryk te begeven.

Na dat van deze dingen over weder-zyden lang gehandeld was onder de vereenigde Provintiën, werd 'er ten laatsten besloten de Landen volstrekt aan de Kroon van Vrankryk op te dragen op de voordeeligste voorwaarden, die men kon bedenken, daar treflyke perzoonen geheel tegen waren, als onder andere Mr. Paulus Buys, Advokaat van den Lande van Holland, een Man van grote ervarenheid, en van den beginne der troublen met groten Lof in des Lands zaken gebruikt, welke geen zeekerheid in de hulp van Vrankryk agtte te zyn, om de verscheidenheid van Godtsdienst, den onvasten staat van dat Ryk van binnen, en de handelingen, die 'er waren en groeiden, en meende daarom verzekerder hulp in Engeland te zyn, zo om de gelykheid van Godtsdienst, als om dat de Engelsche en Nederlanders van ouds beter tot elkanderen gezind waren, en over zulks met meer vertrouwen met elkanderen zouden handelen: en ziende dat zyn raad niet gevolgd werd, en voor meer zwarigheid uit Vrankryk vreezende, scheidde hy uit den dienst, verliet zynen Staat, als Advokaat van 't Land, bleef op zig zelven lang zitten, en liet de Landen met de Fransche afzendingen begaan.

Mr. Paulus Buys, Advokaat van Holland, raad de Landen, van Vrankryk, en verlaat zynen Staat.

Der Landen Afgevaerdigde naar Vrankryk gezonden, den 3 January, 1585.

Dog eindelyk is het aangeloopen tot in Louwmaand, des Jaars 1585, eer de Gezanten met der voorsz. Landen besluit zyn afgevaerdigd, welke den 3den van Louwmaand uit den Briel zeilden met veertien Oorlogs-Schepen, en schoonen staat. De Afgevaerdigde wegens die van Braband waren, Jong Heeren Richart de Merode, Heer van Oirschot, Jan Hinckart, Heer van Dohain, en Jan van Stralen, Heer van Mercxem, met Kornelis Aerssen, Raad en Pensionaris van Brussel. Wegens die van Gelderland waren, Doctor Elbertus Leoninus, Kancelier, Jan van Gend, Heer van Ojen, en Doctor Geerard Voet, Raad. Wegens die van Vlaanderen, Jongheer Noël de Karon, Heer van Schoonewalle. Wegens Holland, Jongheer Arent van den Dorpe, Heer

Namen van der Staten Gezanten.

Heer van Maasdam, en Lenart Kazembrood, Raad in den Hove van Holland en West-Vriesland. Wegens Zeeland, Jakob Valk, Licentiaet in de Regten, en Raad van Staten. Wegens Utreeht, Jongheer Godaart de Rhede, Ridder, Heer van Amerongen; maar vermits zyne ziekte werd in zyne plaats gesteld, Jan Rengiers. Wegens Vriesland, Jongheer Jelger de Faytsma, Edelman, en Doctor Hessel Aysma, President van Vriesland. Wegens Mechelen hadden last die van Braband, met Jongheeren Anthonis de Lalain, Heer van Moullerye, en Quinten Taffin, Heer de la Pree, Kommies der Finantiën. By alle deze was gevoegd Levinus Caluwert als Griffier: Heer Pierre de Melun, Prins de Espinoy, en oudste Broeder van den Marquis van Rysbroek, die zig in Vrankryk onthield, een Heer, die de Landen getrouw, en zeer Katholyk was, werd wegens de Landen verzogt die voorsz. Gezanten in deze hunne bezending by te staan.

Der Staten Gezanten in Vrankryk wel behandeldt.

Deze Afgevaerdigde zyn den 11den van Louwmaand in Vrankryk gekomen, en door onweer in verscheide plaatzen geland. Zy werden alom heerlyk ontfangen en onthaald, en met hun Volk kostvry gehouden, en te Senlis bescheiden te logeeren, tot dat het den Koning gelegen zou komen hen te hooren.

De Spaansche Ambassadeur in Vrankryk klaagd over de Nederlandsche Ambassaden.

Ondertusschen heeft de Ambassadeur des Konings van Spanje, Don Bernardyns de Mendosa, niet nagelaten den Koning van Vrankryk te vertoonen, op bevel van zynen Koning, dat hy hoorde, dat zyns Konings Onderdanen uit Nederland, zig verlaten vindende van Godt en de menschen, en in hun Geweeten zo overwonnen, dat zy aan hunnes Konings gunst wanhoopten, besloten hadden zyne Majesteits bescherming te verzoeken, met aanbiedinge van zekere Voorwaarden, die hun niet toe stonden, nog in hunne magt waren. Hy had die audientie van zyne Majesteit niet verzogt, uit twyfel, dat zy hun begeeren zouden verkrygen, of om zyne Majesteit eeni-

gen raad daar over te geven, die voor zo verstandig was aangezien, dat 'er niet te twyffelen was, of hy zou zulke onbillyke Requesten en aanbiedingen geen gehoor geven; maar, om zynen last te voldoen, bad hy zyn Majesteit, wegens zynen Meester, te overwegen, dat het voor alle Koningen en Vorsten zeer schadelyk was zulke Rebellen gehoor te geven, en dat het voornaamlyk een kwaad voorbeeld voor zyne Majesteits Onderdanen zou zyn, die behoorde, zo hem dagt, te wenschen, dat zulke streng gekastyd werden, tot eenen spiegel van de zynen, ja zo ver behoorde het te zyn van de zodanige by te staan, dat zyne Majesteit hun geen gehoor behoorde te geven, ja behoorde zig zeer te vertoornen, dat zy, die overwonnen en schuldig waren aan *Crimen læsæ Majestatis*, beide Godtlyke en Menschlyke, hebben durven spreken, handelen en verzoeken, zo groten Prince als zyne Majesteit was. Waarom hy ernstig bad, als zynde eene zaak, die het geheele Christenryk betrof, geen gehoor te willen geven aan zulke Rebellige en ongeloovige Onderdanen; maar hun te gebieden terstond uit zyn Ryk te vertrekken, om dat niet te besmetten. Van de bescherming, die zy verzogten, zou hy zig wel wagten vermaan te doen, voor gewis houdende, dat zyne Majesteit zyn Geweeten en eer niet zou willen bevlekken, met daarop te letten, wel gedagtig zynde, hoe' de Koning, zyn Meester, tot dezen tyd, en gedurende zyne Inlandsche Oorlogen, zig had gedragen, die nooit gehoor had willen geven tot eenige bedekte aanslagen, die hem voorgebragt waren; maar in tegendeel had hy hem altyd zyne middelen en magt aangeboden, om zyne Rebellen te helpen straffen, die hy ook, tot zyn groot voordeel, genoten had. Hy deed dit verhaal niet uit vrees, dat iemand anders de Landen zou aannemen: want al was het eenen anderen Prince aangeboden, welke zyne eere en trouw min wilde agten dan zyne Majesteit, die zou in 't kort vinden op zyne verweering, als getergd hebben-

Spaansche hoogmoedigheid.

blaade eenen grooten Monarg, groot van middelen en geweld, gelukkig in zyne aanslagen, en die tot nog toe geen onregt of misdaad ongestrafd gelaten had aan de geene, die hem wilden beschadigen; 't welk hy van hem niet verwagtte, nog oorzaak wilde hebben te verwagten of denken, die zynen Koning altyd voor zynen zonderlingen Vriend, en goeden Broeder, had gehouden.

Hier op heeft Hendrik, Koning van Vrankryk, geantwoord, dat hy de Gezanten van de Staten der Nederlanden niet als afvallige Rebellen, maar als overlaste, en met ongelyk overweldigde, wilde hooren en ontfangen. De aller-Christlykste Koningen plegen de arme, elendige en overlaste Menschen geene hulp te ontzeggen, voornamelyk zodanige niet, die altyd bereid waren geweest met hunnen natuurlyken Heer te vereenigen: hy wist wel, dat de Staten van de Nederlanden hunnen Koning verscheide Requesten aangeboden hadden, om in Vrede en genade ontfangen te werden, maar waren nooit verhoord: en met regt mogt een iegelyk over geweigerd Regt verder gaan, en hulp zoeken, waar zy konden, met dergelyke redenen meer. Redelyk Antwoord des Konings aan den Spaanschen Ambassadeur.

Den 13den van Sprokkelmaand hebben de Nederlandsche Gezanten te Parys by den Koning gehoor gehad, in 't byzyn van den Hertog van Joyeuze, den Heer van Biscagie, den Heer La Valette, oudste Broeder van Espernon, den Grave van Chasteauvieulx, en den Secretaris Brulart; daar voor hun allen het woord voerde Doctor Leoninus, Kançelier van Gelderland, die naar zyne geschiktheid met alle eerbied en dankzegging verhaalde, dat de vereenigde Nederlanden op zyne Majesteits beloofde troosting baden, die te willen aannemen in 't getal van zyne ootmoedige Onderdanen, behoudende hunnen Godtsdienst, vryheid van Geweeten en Privilegiën; verder verhalende, dat zy, niet tegenstaande alle geleede schaden, hem overleveren zouden het gebied en de heerschappye over meer dan negentig goede en Der Staten Gezanten hebben gehoor by den Koning. Der Nederlanden Gezanten bieden den Koning van Vrankryk de heerschappye aan, bestaande meer dan in 90 Steden, den 13 February, 1585.

vaste Steden, alle voorzien met Geschut, Gereedschap en Voorraad, zodanig, dat zy onwinlyk geagt mogen werden, zo zy eenig steunzel van eenen Prince van middelmatige magt hadden. Ook hadden zy meenige schoone Havenen, en grote Rivieren, ontallyke Oorlogs- en Koophandel- Schepen, meenigte van Schipvolk, en nodig Scheeps-gereedschap, meer dan eenige andere Landen van Christenryk. De overige Landen, als Artois en Henegouwen, zouden ligt te dwingen zyn met een middelmatig Leger te Veld, hun alleen toevoer van Levensmiddelen voorby Kales en Mazieres belettende: het was geene verovering van Napels, nog Milanen, nog aanslagen over zee, maar vermeerdering van de Frontieren van Vrankryk, en veele naburige Landen: hy bad ook zyne Majesteit wel te agten en te volgen de voetstappen van Koning Hendrik, zyne Majesteits Vader, die, om minder oorzaken, de bescherming der Princen in Duitsland aannam: dat zyne Majesteit over deze Landen zou gelieven aan te nemen eene regtvaerdige heerschappye en Overheid, op redelyke Voorwaarden, en die te beschermen tegen de Spanjaarden, de voorsz. Landen dus herstellende in hunnen ouden fleur en welvaren. In erkentenis van zulke weldaad zouden zy voor zyne Majesteit sterken, hun goed en leven wagen, en hem altyd hunnen ootmoedigen dienst bewyzen.

Antwoord des Konings van Vrankryk aan der Staten Gezanten.

Waar op de Koning antwoordde, dat zy hem welkom waren, en dat hy zig grootlyks boven zyne Voorzaten over de heerlyke aanbieding, die zy hem deden, en de goede gedagte, die zy van zynen Perzoon hadden, vereerd vond, waar voor hy hen zeer bedankte, en erkende verbonden te zyn: hy was te voren aan hen gehouden, om de eer aan zynen Broeder, zaliger, gedaan; maar 't geene zy nu aan hem toonden, verpligtte hem meer tot de Landen, die hy altyd hoog geagt en geprezen had, en wenschte die alle goed en vordering; te meer nu, om de oorzaken, die zy hem gaven, hun toezeggende, dat hy

was

was en zou blyven, met Godts hulpe, 't geene zy van hem verzogten: hy zou voor hun doen alles dat mogelyk was, en wilde zorg dragen voor hun, en de behoudenis van hunnen staat, als voor zyne eige Kroon en Onderdanen, want zy hem daar toe door hunne heerlyke aanbieding verpligtten, daar voor hy hun hooglyk bedankte: en alzo de zaak van groot gewigt was, diende daar op wyslyk gelet, daarom nodig zynde hem alles in schrift te geven, om met zynen Raad daar over te beraadslagen en besluiten.

Hier na zyn zy ook van de Koningin, zyne Moeder, en van de Koningin, 's Konings Huisvrouw, gehoord, en hebben alom goed antwoord gekregen: verder hebben zy verscheide handelingen gehad met den Kancelier Chiverin, den Heere van Villequier, den Heere van Bellivre, den Secretaris Brulart, en andere Raads-Heeren, dien zy in schrift de gelegenheid en magt van elke Provintie gegeven hebben, en hunne volle magt van de Provintiën, daar elk last van had, getoond, zo wel om den Koning de hoge Overheid op te dragen, als ook van den Koning den Eed te ontfangen, op Voorwaarden daar benevens gaande. Ook verzogten zy ten eersten hulp of ontzet voor de Stad Brussel, die toen benauwd was, waar op zy ten laatsten volkomen antwoord hebben gekregen.

De Koningin, zyne Moeder, hoord de Gezanten.

Verscheide handelingen van de Gezanten in Vrankryk.

De Raad van Spanje hunne zaken wys overleggende, verstonden, dat het den Koning van Vrankryk niet ongelegen zou zyn de Nederlanden onder zyn geweld te brengen, en dat het meeste deel van zyne Onderdanen daar toe wel genegen zou zyn, dat het hem ook aan geene middelen zou ontbreken, om de Nederlanden te beschermen; waarom zy, dat vreezende, door den Prince van Parma zeer gearbeid hebben, om dit besluit van de Staten Generaal gansch vrugteloos te maken: hebbende mede de voorn. Prins van Parma in Wintermaand aan de Koningin van Engeland gezonden eenen Italiaan, Ascanio Suffarin, om die ook van alle handeling met de Landen

Parma zend aan de Koningin van Engeland.

af te trekken; maar hy kon by de Koningin geen gehoor krygen, vermits hy, een Onderdaan van den Paus zynde, verdagd was, en de Moord des Princen van Orange nog in versche geheugenis was.

De Spaanjaarden berokken Burgerlyken Kryg in Vrankryk, door die van Guyze.

Maar benevens deze middelen hebben zy weder voor al gezogt in Vrankryk eenen Burgerlyken Kryg te berokken, door die van het huis van Guyze, welke, zig uitgevende afkomstig te zyn van Karolus de Grote, iets op die Kroon vorderden; en ziende den Koning zonder hoop van Kinderen, en dat de naaste van den bloede van den Paus als Ketters verbannen waren, hebben zy deze gelegenheid waargenomen, en die van Guyze opgestookt, en met den Koning van Spanje nader verpligt: en alzo zy, gedurende dien binnenlandschen Oorlog, zig wel gekweten hadden, en daar door boven de grootste des Ryks verheven waren, ook grote verbonden gemaakt, en de hoogste Staten en bedieningen bekomen hadden, hebben zy die overreed, zig tegen den Koning op te werpen, zo zy niet wilden onderdrukt zyn, byzonder, alzo zy merkten, dat de Koning boven hun eenige andere nieuwe Heeren, te voren veragte, en onwaerdige Perzoonen, begunstigde, daar van de voornaamste waren de Hertogen van Joyeuze en Espernon, 's Konings grote vrienden en hartlyk toegedane.

Die van Guyze, hier door den inlandschen Vrede hatende, en vreezende, dat zy, zo 'er een uitlandsche Oorlog tegen Spanje opstond, niet betrouwd of gebruikt zouden werden, zyn, ten verzoeke van den Koning van Spanje, die zeer bedugt was, dat de Koning van Vrankryk de bescherming van de Nederlanden zou aannemen, bereid geweest de voorsz. Vrede met eenen nieuwen binnenlandschen Oorlog te stooren, zo hy hen maar wilde bystaan, voornamelyk met geld, 't welk de Koning van Spanje hun heeft toegestaan: over zulks hebben zy aangenomen de bescherming van den Roomschen Godtsdienst in Vrankryk, hoewel veele wisten, dat zy in hunne daden en voorig leven zonderling geen Godtsdienst

ge-

gemoond hadden en hebben voor 't eerst aan hunne zyde getrokken den goeden ouden Kardinaal van Borbon, en hebben dien Hoofd van hunne partye gemaakt, niet tegenstaande dezelve zuftte van ouderdom.

Met dezen hebben zy een Verbond gemaakt, en afgekondigd, den laatsten van Lentemaand te Perone in Pikardyen: de inhoud daar van was, dat hy, te weten, de Kardinaal van Borbon, oudste Prins van den bloede, bygestaan van andere Princen, Kardinalen, Prelaten en Officieren van de Kroon, Gouverneurs van de Provintiën, voornamelyk Heeren en Edelen, met veele goede Steden en Gemeenten, het beste deel des Ryks uitmakende, ryplyk overlegd hadden, met raad van veele wyze en Godtvreezende lieden, den staat des Ryks, verklarende alle gezworen en heilig beloofd te hebben de hand aan te houden, ook met Wapenen, indien 't nood was, op dat Godts H. Kerk weder gesteld zou werden in haaren voorgaanden staat, en alle Ketterye geweerd: dat mede de Adeldom mogt blyven genieten haare volkome vryheid, en de Gemeente verligt werden van alle de nieuwe schattingen, die opgesteld waren, zedert den dood van den laatsten Koning, en dergelyke meer; daar toe hadden zy alle den anderen beloofd lyf en goed te wagen, agtende geen heerlyker graf te mogen verkiezen, dan te sterven voor eene zo heilige en regtvaerdige zaak: biddende den Koning, dat hy hun zulks ten besten zou afnemen, als gedaan zynde tot zynen dienst, belovende de Wapenen weder neder te leggen, als het den Koning zou gelieven daadlyk weg te nemen het gevaar, 't welk den ondergang van den Godtsdienst en zo veele goede lieden dreigde. Zy voegden ook daar by, alzo de Koning nu alleen van alle zyne Broeders, zonder hoop van Kinderen, overgebleven was, dat zy vreesden, dat de Koning van Navarre, of de Prins van Konde, Ketters zynde, zouden willen in de Kroon opvolgen, 't welk zy zouden

Verbond der Guyzianen of *Sancta Ligua*, in Vrankryk afgekondigd den laatsten Meert.

voorkomen. Zy klaagden ook verder, dat er eenige nieuwe Schepzels, als de Hertog van Joyeuze en Espernon, die voorstanders der Ketters waren, alleen het Gouvernement der Kroone aan zig getrokken hadden, en dat de oude Officieren van de Kroone, als namelyk die van Guyze, daar van verstoken waren, en dat de voornoemde 't gereed geld des Konings in hunnen zak staken, om ten laatsten de Kroon op 't hoofd te zetten wien zy wilden, daar door de Gemeente ook zeer belasd werd, en boven al de Geestlyke staat, welke van de lasten behoorde verligt te zyn, vermits men den Oorlog tegen de Ketters met derzelver verbeurde goederen behoorde te voeren.

De Spanjaards en Guyzianen verdagd over des Hertogs van Brabands en Anjou's dood, en t' zamenzweering tegen den Koning.

Als dit Verbond dus uitgegeven was, heeft het zelve gansch Vrankryk geheel beroerd, en allerhande nadenken gegeven, en by veele werd de voorgaande gedagte, die men van hen had, gesterkt, dat zy, ten verzoeke van de Spanjaarden, Salçedo gehuurd hadden, mits genietende zes duizend Kroonen, om des Konings Broeder, en den Prins van Orange, te Brugge te vergeven, waar over de voorn. Salçedo daar gevangen, en te Parys met paerden van een getrokken werd, welk voornemen gezegd werd, dat namaals door hunne praktyk te pas gebragt is door eene schone Jufvrouw to Parys, La Beuffe genoemd, die 's Konings Broeder zou vergeven hebben: en over zulks werden op dezen tyd die van Guyze by veele verdagd, als of zy, onder den schyn van de voorsz. Verbond-making, in waarheid niet anders zogten, dan den Koning om te brengen, of hem in een Klooster te stellen, en de Kroon aan hun huis te brengen, gelyk Hugo Kapet, een van des Konings Voorzaten, hun aangenome geslagt van Charlemaine gedaan zou hebben.

Maar deze opspraken hebben 't huis van Guyze, die gestyfd werden door den Koning van Spanje, weinig geagt: en alzo zy met deze t' zamenzweering den ganschen Winter bezig geweest, en Spaansch

geld

geld ontfangen hadden, waren zy, ten tyde van de voorsz. afkondiging, geheel sterk van Krygsvolk, te voet en te paard, zo wel in Vrankryk als Duitsland, bedekt met des Princen van Parma's toerustinge. Zy hadden ook grote en veele Steden in Vrankryk aan hunne zyde, ook groten Adeldom, en meest den Geestlyken staat; want hun Verbond werd genoemd, *La Sainčte Ligue*, of *het heilig Verbond*. De Sancta Ligue, of Heilig Verbond.

De Koning hier tegen verrast, en geheel onvoorzien en ongewapend zynde, had geen middel, dan hen met zyne Geboden te wederstaan: over zulks verbood hy zeer scherp, dat niemand volk zonder zyn weeten zou opnemen, nog hen dienen, tonende het ongelyk, dat zy hadden; maar des niet tegenstaande gingen zy voort, om den Koning te dwingen, zynde 't dekzel de Godtsdienst, schattingen af te stellen, en dergelyke, 't welk de Gemeente aangenaam was; en daar by was de haat van 's Konings Gunstelingen groot geworden. Waar door de Koning ten laatsten is gedwongen gewerden hen in veele Poinčten te gelieven, als af te staan van de aanneming der Nederlanden, den Oorlog tegen die van den Godtsdienst aan te nemen, hunne goederen te verbeuren, en dezelve tot den Oorlog te gebruiken: dog zy hebben namaals met den Oorlog tegen den Koning van Navarre, en byzonder die van den Godtsdienst, niet uitgeregt. De Koning, niet tegenstaande zyne Geboden en schoon gelaat, heeeftze bedekt en onder de hand allen afbreuk, spyt, schade en leet aangedaan, waar hy kon, 't welk de verziende genoeg merkten, want hy bragtze met den tyd in grote schulden, en tot de uiterste armoede, hun aanzien allengjes verminderende: en hoe dat afgeloopen is, zal de geschiedenis uitwyzen. De Koning van Vrankryk gedwongen van de Ligue.

Deze dingen dus in Vrankryk overgekomen, en door de Spaansche berokt zynde, hebbenze den Koning gedwongen afstand te doen van zyn voornemen, om de Nederlanden aan zyne Kroon te vereenigen; 't welk de twede maal was, dat zulks verhinderd is

geweest: te voren, in den Jaare 1572, door den Spaanschen en Guyziaanschen handel, met den Moord van Parys. Waarom de Koning, overwegende, dat hy geheel ongereed en ongerust, en zyne vyanden sterk in wapenen waren, met welke haast half zyn Land den Spanjaard zelve zou mogen in handen komen, heeft hy, met grote droefheid, den 8sten van Lentemaand, de Afgevaerdigde der Nederlanden aangezegd, dat hy hen tans niet kon aannemen of bystaan, zig genoeg beklagende over 't geweld, hem door de Spanjaarden en Guyzianen aangedaan, hen biddende voor hunne eige bescherming te zorgen, zo lang hy dus met zyne Onderdanen stond, hopende, dat het niet altyd zou duren; aanbiedende alle middelen en raad naar zyn vermogen: en deed hun ook aanzeggen, alzo de Koningin van Engeland hem op dat pas gezonden had, door den Grave van Darby, den Kousseband van de Engelsche Ridderlyke Orde, als een teken van grote vriendschap, wilde hy door denzelven Grave hun stuk de Koningin van Engeland aanbeveelen, en ook zelve aan haar zenden, op dat zy de zaken van de Landen, en hunne bescherming, ter harte zou nemen: desgelyks aan den Koning van Navarre, op datze zig door derzelver hulp staande mogten houden, ten laatsten daar by voegende, dat zy zig nimmer wilden overgeven aan de Maranen, daar mede in 't oog hebbende den Koning van Spanje, zulks sprekende met de tranen in de oogen. Dus zyn met zulke onschuld en antwoord de Afgevaerdigde heerlyk weggezonden, en zestien met eenen gouden Ketting beschonken, en zyn dus, met eene sterke Geleide van den Koning, naar hunne Schepen vertrokken, alles op 's Konings koste: waar om de Afgevaerdigde den Koning grootlyks bedankten voor zynen goeden wil, die voor de Landen zederd altyd goedgunstig is gebleven.

De Koning van Vrankryk verontschuldigd zig van de Nederlanden aan te nemen, vermits de oproeren der Guyzianen.

Elizabeth, Koningin van Engeland, dit verstaan hebbende, op dat de Staten der Nederlanden niet uit

De Heer van Gryse werd ge-

uit wanhoop met de Spanjaarden in vereeniging treden zouden, tegen haare meening en hoop, heeft Jongheer Jaques de Gryse, Hoog-Bailliuw van Brugge, die toen in Engeland eerst gezonden zynde wegens die van Braband, namaals met last en berigt van de Generaliteit, nevens den Hofgezant Ortel, daar verblyf gehouden had, aan de Generale Staten gezonden, alle mogelyke beleefdheid aanbiedende, en goede hoop gevende, zo men haar goede verzeekerdheid wilde doen, zonder welke zy niet wilde waagen 't bloed nog de rust van haare Onderdanen, mitsgaders haaren schat, verzoekende, dat men in allen haast tot haar Volmagtigde wilde zenden, die zy op 't spoedigste wilde afvaerdigen. Waar op de Staten de Provintiën beschreven hebben, om hun besluit op dit voorstel te verstaan, en te letten hoe en wat men met de Koningin van Engeland mogt handelen. Zonden van de Koningin van Engeland aan de Staten, verzoekende met haar te handelen, den 24 Maert, 1585.

Middelertyd leden de vereenigde Provintiën zeer grote schade en afbreuk van hunne vyanden. Maar niet tegenstaande alle dezen tegenspoed werd 'er onder de Landen en Steden eene wonderlyke standvastigheid bespeurd op de hoop van dit Verbond, hoewel door verscheide verhindernissen deze besluiten lang opgehouden werden, zo dat ondertusschen de Steden Brussel, Mechelen en Antwerpen verloren werden: want intusschen zyn 'er in verscheide plaatzen aanslagen geweest: Graaf Willem van Nassouw, Zoon van Graaf Jan, Gouverneur van Vriesland, te Leeuwaerden voor Stad-houder aangenomen zynde, had eenen aanslag op Steenwyk, maar die miste hem. Desgelyks had Parma op Bergen op den Zoom eenen aanslag, welke Stad hy hoopte te vermeesteren, door middel van den Hopman Bervoets; maar zyn stuk ontdekt zynde door brieven van eenen Italiaan, vlugtte hy by den vyand. Afbreuk der Landen. Aanslag op Steenwyk, en Bergen gemist.

De Graaf van Hohenlo had ook eenen aanslag voor op 's Hertogenbosch, eene van de vier Hoofdsteden in Braband, die, gelyk wy te voren verhaald hebben, hunne Mede-burgers, die den Godtsdienst toege- Aanslag op 's Hertogenbosch.

gedaan waren, uitgejaagd hadden, en dagelyks bedagten, om weder in hun Vaderland te keeren. Van dezen aanslag was de voornaamste beleider, Kapitein Juliaan Kleerhagen van Brussel, die getrouwd was met eene Vrouw van den Bosch, van het geslagt Erpe, welke op zig genomen had het volk in de Stad te brengen, gelyk hy deed. Hier over was de Graaf van Hohenlo, den 19^den^ van Louwmaand, by nagt met zyn Krygsvolk derwaards getrokken, daar Kleerhagen met weinige zig logeerde digt by de Poort, die naar Antwerpen legt, de Vugtpoort genoemd: hy klom zelve met eenige over de Hamaye, en borg zig in twe Waakhuisjes op de Brug. 's Morgens na agten, als de Poort opging, en de Valbrug nederviel, overweldigde hy terstond de Wagt van de Poort, en nam, na weinig wederstand, de straat van de Poort in, belastende zynen Sergiant, genoemd Kloot, met andere, de bewaring van de Poort, met bevel, daar niet van te gaan, dan met last van den Oversten Ysselstein. Deze liepen boven op de Poort, om te beletten, dat het Schof niet nedergelaten zou werden, en vonden den Poortier, een oud Man, daar mede reeds bezig; waarom zy hem doorstaken, zo zy meenden, maar hy ontkroop het nog in een duister gat. Terstond kwamen daar wel twe of drie duizend mannen, te voet en te Paerd, in de Stad, genoeg zonder orde, die alle, zonder groten tegenweer, voort liepen, eenige langs de eene zyde der Muren naar de S^t^. Jans Poort: desgelyks aan de andere zyde, zo ver het Kruisbroeders-Klooster is: in 't midden liepen zy door de Kruispoort over de Reierbrug, by de Postel-straat, zeer ongeschikt, vermits de Graaf van Hohenlo en zyne Kolonellen nog in de Stad niet waren, dien het belast was de Kruispoort in te nemen, en verder aan beide zyden op de Muren de aankomsten te bezetten: waar mede zy eene plaats, als een Kasteel, in de Stad hadden, vermits dezelve plaats eene Voorstad is, met Poorten, Muren, Wallen en Gragten aan de Stad gehegt.

Kapitein Kleerhagen neemt 's Hertogenbosch in, en werd 'er weder uit geslagen, den 19 January.

De-

Deze drie toegangen niet wel bezet zynde, door gebrek van goede gebieders, en 't volk te diep ingetrokken zynde, hebben zy van eenige Burgers, die in de Wapenen gekomen waren, wederstand gevonden, daar over een van hunne Paerden geschoten zynde, deed de andere deinzen, reeds eenig Volk te Paerd geslegen ziende, om met den Heere van Haultepenne, die daar lang krank gelegen had, te vertrekken. Dit gezigt hen verschrikkende, keerden zy al vlugtende, en joegen hunne gezellen, die inkwamen, ook grote verbaasdheid aan, en hebben dus elkanderen in disorde gebragt, zonder merkelyke oorzaak, zo dat alles op de vlugt kwam, meest door dien de Sergiant van Kleerhagen, die tot bewaring van de Vugtpoort gesteld was, ziende de Stad nu ver ingenomen, met zyn Volk allengjes de Wagt verliet: het welk de Poortier, die tot den dood gekwetst was, merkende, en zyne vyanden ziende vlugten, liet het Schof, zo hy best kon, neervallen, waar van nogtans een Balk open bleef, en een ander viel op een Paerd, waar door, het uit en inkomen genoeg verhinderd zynde, nog groter wanorde en verwarring veroorzaakt werd, 't welk de Burgers, van oude tyden in Krygshandel wel geoeffend, den moed vermeerderde, en hebben dus van alle zyden op het Krygsvolk gedrongen, welke zy alle naar de Poort dreven, daar elk zyn geweer van zig wierp, zoekende zig te bergen: een groot deel sprong van de Vesten, en versmoorden meest. De andere werden geslagen of gevangen. Justinus van Nassouw, Admiraal, kwam daar van. Kleerhagen, hebbende zyn best gedaan, om de disorde voor te komen, meende dat Hohenlo zelf de Poort gesloten had, om de vlugt te beletten; maar ten laatsten, geen middel ziende, sprong ook van den Kruis-tooren in 't Water, daar hy zig redde, door hulp van eenen Schotschen Soldaat. Daar bleven 'er wel drie honderd dood, zo verslagen als verdronken, onder andere Ferdinant Trucxses, des Keurvorsten van Keulen

Des Graven van Hohenlo's Volk en Kleerhagen werden weder uit 's Hertogenbosch geslagen.

len Broeder, met andere. Van de Burgers bleven 'er omtrend vyftig, en wel zo veel gekwetste.

Deze vlugt en disorde werd veroorzaakt, door dien de voorsz. drie plaatzen en aankomsten, zo als door den Grave van Hohenlo gelaad was, geenzins door de bestemde Oversten bezet waren met gebieders van aanzien, die het Krygsvolk, dat roofgierig was, wederhouden mogten hebben: en alzo de Overste Ysselstein niet verscheen, gelyk onder zyn Volk besproken was, nam de Sergiant van Kleerhagen, Kloot genoemd, oorzaak zyne Poort te verlaten, en mede naar Buid te zien, die, naar Krygs-tugt, namaals daar over met de koord gestraft werd, hoewel hy zig vroom gedragen had; zelf, uit de Stad gerakende, bragt hy daar een Vaandel uit, 't welk hy den Burgeren afgenomen had.

De Graaf van Meurs zoekt Nymegen te verzeckeren, te vergeefs.

In Lentemaand is de Stad Nymegen de vereenigde Landen afgevallen, door beleid van den Oversten Schenk, en eenige andere Perzonen, die handeling van geld gehad en kwalyk geregeerd hadden, en geene reekening zogten te doen. Deze hebben de Katholyken opgermid Kerken te verzoeken, om, naar de Religions vrede, Mis te mogen doen: het welk, alzo 't stout verzogt werd, den Grave van Nieuwenare en Meurs, Gouverneur van Gelderland, oorzaak gaf te besluiten, meer Guarnizoen daar in te stellen, behalven de twe of drie Vaandelen knegten, en eenige Paerden, die daar reeds binnen lagen, 't welk de Burgerye, daar van gewaarschuwd zynde, niet heeft willen toelaten. Waar door de Katholyken, stouter geworden zynde, den Oversten Schenk, die toen Parma nog diende, ontboden hebben, om met Krygsvolk by hen te komen, op hoop van ingelaten te werden, en hier door is de Burgerye in rotten gedeeld. Alzo deze oploop etlyke dagen duurde, is de Graaf van Nieuwenare alleen met zyn Hofgezin daar binnen gekomen, om den oploop te slissen: waar door meer agterdenken gegroeid zynde, is hy in groot gevaar van zyn leven geraakt. Ten

Nymegen valt in Parma's hand, daar van eenige, om geen rekening te doen, oorzaak waren in Meert.

laatsten hebben de oplopige Katholyken op eenen morgen de beroerte begonnen, de Poorten en Muren ingenomen, 't Geschut en Krygs-tuig van het Guarnizoen afhandig gemaakt, roepende, dat Nieuwenare meer Krygsvolk inbragt, om de Stad te plunderen, en zig over hen te wroeken, 't welk zy den grootsten hoop der Burgerye wys gemaakt, en dus het Guarnizoen uitgedreven hebben, door hulpe van Schenk, die daar binnen raakte. Daar na hebben zy aan Parma om vereeniging gezonden, en dezelve, door den Heere van Haultepenne, verkregen.

Dit voorbeeld hebben die van Doesburg ook gevolgd, die eerst ontslagen zogten te zyn van hunne Guarnizoenen, en daarna werden zy met Parma, gelyk Nymegen, vereenigd. Als zulks binnen Arnhem ook uitgevonden werd, waar mede de Stad een wyl in groten angst en zorg was, plundering vreezende, heeft de Gouverneur, Graaf van Meurs, met raad en hulp des Provintialen Raads van Gelderland, die van ouds binnen Arnhem zitting houden, en met de Magistraat, eene van de Stads poorten vermeesterd, terwyl hy de Burgerye, die hy mistrouwde, met eenen valschen alarm aan eene andere Poort gebragt had, en heeft dus de Stad voor de vereenigde Provintiën met groot Guarnizoen verzeekerd. Verscheide dergelyke aanslagen, en innemingen van Kasteelen, invallen in de Veluwe, en verscheide schermutzelingen zyn 'er over weder zyden geschied. *Doesburg vald de Staten af.* *Arnhem door den Grave van Meurs verzekerd.*

Omtrend den laatsten van Lentemaand heeft La Motte, Gouverneur van Grevelingen, eenen geweldigen aanslag op Oostende in Vlaanderen voorgenomen, in haast eenen hoop Volk van alle zyn Guarnizoenen daar omtrend by een brengende, en raakte dus met geweld in de oude Stad Oostende, welke alleen bevestigd was met eene Ravelyn en Palizade; terstond bragt hy daar veele Wagenen, Oorlogs-gereedschap en Schans-korven binnen, om zig daar sterk te beschanssen, maar die van binnen vielen op hem uit, geholpen van eenige Oorlogs-Schepen, *La Motte, meenende Oostende te nemen, werd geslagen omtrend den laatsten Meert.*

die dapper van het Strand schoten: waar door La Motte met alle de zyne uit die Stad geslagen werd. Hy zelve was in zyne hand gekwest, en liet daar veele dooden, waar van 'er wel twe honderd binnen een nieuw Bolwerk begraven werden. Daar bleven wel veertig Mannen van gebied, met al het gereedschap.

Brussels Konvoy afgeworpen omtrend den laatsten November.

Die van Brussel en Mechelen vonden zig met het beleg van de Schelde ook half belegerd, daarom zy in tyds Kooren in Holland deden koopen, dat eensdeels te Antwerpen wel aankwam; maar vermits Parma Vilvoorden had gekregen, konden die van Brussel het Kooren van Antwerpen te Water niet binnen krygen: waarom zy te land verscheide maal bezwaarlyk het Kooren en anderen nooddruft derwaards gevoerd hebben; maar omtrend den laatsten van Slagtmaand, alzo 'er weder 140 Wagens, geladen met Tapisserye en andere Handwerken, en allerhande Koopmanschap, uit Brussel zouden keeren, zyn zy van den vyand overvallen, alzo hunne Geleide eensdeels op den halven weg afgetrokken was: deze Wagens vielen alle den vyand tot Buid, vermits de Wagenlieden, de Strengen los snydende, met hunne Paerden ontliepen.

Oproer te Brussel.

Op deze schade der Burgers hebben eenige Spaansgezinde eenen oproer onder de Soldaten des Guarnizoens tegen de Magistraat berokt, onder het dekzel van valschheid, dezelve gevangen stellende, en van zware zaken beschuldigende, meenende daar door middel te vinden, om de Stad aan Parma te brengen; maar zo dra de valschheid by 't Guarnizoen zelf bevonden en ondekt werd, hebben zy de Magistraat weder los gelaten, en agtien van de voornaamste Rumoermakers gevangen genomen, waar onder waren Korpelles, Kommissaris van de voorraad, en de Kommissaris van der Beke, met den Procureur Generaal Dankaart, ook de Kommissaris Rouk, die eertyds in de weder overgeving des Kasteels van Antwerpen, door den Heere van Bours, de Landen groten dienst gedaan had, maar nu om verscheide oor-

zaken

zaken te onvreden was: deze meenden de partye ter dood te brengen, zo men brood genoeg gehad had, om de gemeente den mond te stoppen. Daar na heeft men beproefd de Stad anderwerf te spyzen; maar zy vonden den kortsten weg, over de velden, geminderd, of met Water overloopen, en den hogen langen weg met afgehouwe Boomen gestopt. Daar na is de Graaf van Hohenlo, den 11[den] van Lentemaand, van Bergen op den Zoom, met negen Kornetten paerden, en een Duitsch Vaandel, met het Antwerpsche volk, 't welk daar by gevoegd was, gekomen, om Brussel volkomen met geweld van levensmiddelen te bezorgen, als te Mechelen de tyding kwam, hoe de Stad, uit wanhoop aan hulp en hongers nood, overgegeeven was, vermits zy hoorden, dat de Koning van Vrankryk, gelyk wy te voren gezegt hebben, geweigerd had de Landen aan te nemen, en de twedragt onder den anderen dagelyks zeer toenam: over zulks hebben zy met Parma verdragen, en hun verdrag, den 13[den] van Lentemaand, afgekondigd: uit welkes kragt de Gouverneur, de Heer van den Tempel, met den Kollonel Sohay, Kapitein Piron, Eetvelt, en andere, verbonden werden eenige maanden in Braband niet te dienen. Het Krygsvolk vertrok met hunne wapenen. De Burgers hadden twe Jaaren uitstel, van zig te bedenken, ofze ondertusschen Roomsch willden werden of vertrekken: de eisch van geld werd hun kwyd gescholden, maar zy zouden des Konings Kapel, des Kardinaals, en Mansvelds huis weder opregten, en meubileeren, of dezelfs waerde betalen. Hunne Privelegiën zouden naar des Konings goeddunken besneden, en alle gevangenen los gelaten werden, waar onder de Engelsche Kapitein Jork was. Dus is de Stad in des Princen van Parma's handen gekomen, en de Heer van Goigny trok als Gouverneur daar in, met twintig Vaandelen Krygsvolk.

Brussel gedwongen met Parma te verdragen, op het opzeggen van Vrankryk, den 13 Meert.

Die van Mechelen hebben zig daar na nog lang beholpen met de levensmiddelen, die men naar Brus-

Mechelen valt ook in

Parma's hand, met verscheide Schanssen, den 19 July.

sel meende te voeren; maar ten laatsten, de Stad gehouden hebbende tot den 19den van Hooimaand, en door nood gedrongen zynde, geen hoop van ontzet voorhanden ziende, en de Soldaten betaald zynde, verkregen ook eerlyk verdrag. Dit werd gehandeld tusschen den Heere Emanuel de Lalain, Marquies van Renti, Baron van Montigny, en nu Kapitein Generaal, groot Bailliuw van Henegouwen, Generaal van het Walsch Voet-volk, Kapitein van de Benden van Ordonnantiën des Konings, enz. en dat in den naam van den Hertog van Parma, met den Heere Charles de Lievin, Heere van Famers, Gouverneur van Mechelen, met en in den naam van de andere Kapiteinen en Guarnizoenen. De Burgers waren mede in 't Kontract begrepen, hoewel zy niemand hadden gemagtigd, welk Kontract Parma namaals te Beveren bevestigde, zonder dat de Stads Privilegiën werden vergeleken; maar werden gesteld in handen van zommige Raads-heeren, om overzien en onderzogt te werden.

De Schanssen Tongsken enz. vallen in Parma's hand.

Kort daar na kreeg Parma ook de Schanssen Tongsken, Willebroek, en Margriete in, zo door ontrouw van eenige Kapiteinen, als uit nood van levensmiddelen: waarom Parma nu zyn Krygsvolk bragt rondom Antwerpen, in de huizen van Berchem, Stralen, en Hoboken.

Te voren hebben wy verhaald, wat middelen Parma aangewend heeft, om Antwerpen te benauwen, en hoe hy met zyne Brug, Schepen en Bolwerken de Rivier gesloten heeft, en wat tegenweer die van Antwerpen aangelegd hebben: nu zullen wy verhalen, wat 'er verder geschied is.

Alzo Parma in Lentemaand de Schelde met zyne Brug overlegd en gesloten had, bevond men, dat 'er meenige goede gelegenheid, in 't maken der Bruggen en Schanssen te beletten, verzuimd was, zo by gebrek van volk, dat voor Zutphen gebruikt werd, als door den twedragt onder de Regeering en veele krygs Officieren, en allermeest, door dien men te vast

en

en te veel vertrouwen had genomen op de hulp van Vrankryk: waarom de Staten, den 3den van Grasmaand, onder het beleid van den Grave van Hohenlo, en Justinus van Nassouw, Admiraal, hebben ingenomen de Schansfen van Liefkens-Hoek, tegen over Lillo, met grote gewapende Schepen of Hulken, daar zy boven in de Mersfen Muskettiers stelden, die daar uit, by hoog Water, over de Borstweeringen van de Schansfen ziende, den vyand dezelve dwongen te verlaten, van 't geschut ook zo verrast zynde, dat zy maar vier scheuten konden doen: dus werd de Schans met Galeien, en langs den Dyk met geweld, ingenomen, en al wat gevonden werd, omgebragt. Daar na namen zy ook de Schans St. Antonis-Hoek, Terventen, den Oirt, en dus den geheelen Doel, die zig overgaven, aftrekkende met Rapier en Poinjaard, daar, naar het zeggen van zommige, eene grote fout begaan werd, dat zy niet terstond, toen Liefkens-Hoek genomen was, van daar af, ten einde van den Dyk, op 't doorgestoke gat van Kalloo, eene Schans maakten, om dit einde te behouden, alzo de Heer van St. Aldegonde daar van te voren onderregtingen, met zyne eige hand geschreven, gezonden had, en nog den 10den van Grasmaand tot dien einde eenen expresfen Bode afvaerdigde, van welk einde des Dyks men Parma's Brug in stukken zou geschoten hebben. Maar Parma was terstond zelve in 't werk: want terwyl hy de Schans verloor, kwam hy over met Schuiten, en maakte daar sterkten op het zelve einde des Dyks, die zy de Hoop en St. Antonis noemde.

Fout, door de Zeelanders begaan, met geene Schans by Kalloo gemaakt te hebben, gelyk Aldegonde raadde.

Ondertusschen heeft men te Antwerpen allerhande middel gezogt, om de Brug te breken: Frederik Jenibelli, van Mantua geboren, die daar lang gewoond, getrouwd, en wel bekend was, en namaals Ingenieur van de Koningin van Engeland geworden is, verzogt Afgevaerdigde, om de zelve zyne uitvinding te openbaren, waar toe Aldegonde gelasd werd,

Frederik Jenibelli verzoekt Parma's Brug weg te nemen.

van

van welken hy, om zyn stuk volkomen te volbrengen, verzogt drie grote Schepen, namelyk de Orange, een Schip van honderd vyftig vaten groot, den gulden Post van drie honderd vyftig vaten, en den gouden Leeuw van vyf honderd vaten, daar in hy Mynen wilde metzelen, om dus gewis de Brug, en al dat 'er omtrend was, te vernielen; nog wilde hy hebben zestig Pleiten, 't welk zyn platbodem Schepen, op de Rivier varende, om die met Kabels, Kettingen en Balken aan een geveterd, onder 't water te laten dryven, in de gedaante van eene halve Maan, met den Stroom, elke Pleit twe Ankers of Haken hebbende, tien voeten boven 't Water uitstekende, om alles mede te slepen, daar 't aankwam, 't welk ongetwyffeld de Brug met geweld zou weg gedreven hebben; maar alzo nooit de ondervinding daar van gezien was, dagt het de Stad te kostbaar: waarom zy hem alleen twe kleiner Schepen, als namelyk de Fortuin en Hoop, elk van omtrend zeventig of tagtig vaten groot, om eene proef te doen, met tien Pleiten daar toe, verwilligden.

Beschryving van Jenebelli's vuur-Schepen, om Parma's Brug te vernielen.

In deze twe Schepen, de Fortuin en Hoop, deed Jenibelli op den bodem van de Schepen, op dikke planken, eene Kist van grote witte steenen, vyf voeten dik, metzelen: deze Kist was binnen lang veertig voeten, breed en hoog drie en eenen halven voet, deed in de eene zes duizend, en in de andere zeven duizend vyf honderd pond Buskruid, verder dekte hy de Kisten met grote blauwe steenen, of Zarken, punt-wys zes voeten dik, om het Geschut, of de geschoote Kogels dat zomtyds raakten, af te doen schampen. De voorsz. Schepen zyn toegesloten, en gedekt met gaten, daar in veele brandende Lonten werden gelegd, om zeeker te zyn. Hy maakte boven op de Schepen een vuurwerk, om een uur te branden, eer het Buskruid binnen zou aangaan, en dat om den vyand alle vrees en agterdenken te benemen, als of het niet anders was, dan om de Schepen van de Brug te verbranden. Tot deze Schepen gelastte

hy

hy nog tweëndertig grote Schuiten, of kleine Pleiten, met vuurwerk brandende, om agt daar van aan een geveterd, elk half uur van de Eb, of aflopend Water, teffens brandende te laten afdryven, met nog eenige Schuiten, Duikelaars genoemd, die aan de Vlotten dryvende, en ook Buskruid in hebbende, in brand komende, de Vlotten zouden breken: dit geschiedde meest om den vyand twe of meer uren werk te geven, om al zyn klein en grof Geschut te lossen, en dus magteloos te werden, tegen dat deze helsche brand-Schepen op de helft van den Eb zouden aankomen, en na dat het eene gedaan had, het andere weder na te sturen.

Als die van Zeeland Liefkens-Hoek ingenomen hadden, den 3den van Grasmaand, en met de andere Schansſen bezig waren, hebben die van Antwerpen, 's anderendaags 's avonds ten vier uren, de voorsz. gereedschap van Schepen tegen de Brug afgezonden; maar de Admiraal, Jakob Jakobsz. heeft zynen last niet wel gevolgd: want hy heeft de vier hopen, elk van agt brandende Schuiten of Pleiten, te ras de een na den anderen laten dryven, daar na ook de twe Mynen, of helsche Vuur-Schepen, de een op de ander, waar van het Schip de Fortuin te vroeg ontstak, dat met een Horologie-Instrument gemaakt was, om vuur te geven zonder Lonten, zo dat het zelve niets uitregtte, gemerkt het niet na genoeg aan de Brug of den vyand kwam; maar het ander, de Hoop genoemd, dreef naar Kalloo, en deed zyne kragt, terwyl de Heer van St. Aldegonde, en Frederik Jenibelli, op den Dyk by de Boere-Schans in Braband waren, van geene uitwerking wetende, daar zy den Admiraal met de galg dreigden, om dat hy de orde, die hem belast was, niet wel gevolgd had: des hem Aldegonde terstond belastte van 't Admiraals-Schip, gelyk bevolen was, eenen ligten Boot met vier Riemen af te zenden, om te vernemen wat 'er gewrogt was: deze was belast te voren zeekere Vuur-pylen in de lugt te schieten, zo zy opening vonden, en dus

Die van Antwerpen zenden hunne helsche Vuurschepen af, den 5 April.

dus door te varen tot aan de Vloot by Lillo, en daar vernemen: na het teeken van de Vuur-pylen zou de Admiraal eenen scheut doen, op welken alle de Schepen en magt te zamen op den vyand zouden aanvallen, om hunne overwinning te zien vervolgen; maar die in dezen Boot waren, nog verslagen en vervaerd zynde van de grote slagen, en niet tegenstaande hun twe honderd guldens tot eenen drink-penning belooid waren, dorsten niet ver genoeg voortvaren, om te weten wat 'er gebeurd was; maar te haast wederkeerende, boodschapten zy, dat 'er niets gewrogt was. Waar door Aldegonde, en die van Antwerpen, de overwinning niet vervolgden, te min, om dat zy nog 's anderendaags niet een Schip van alle de Zeelandsche en Hollandsche Oorlogs-Schepen, die voor Lillo lagen, zeil naar de Brug zagen maken, 't welk zy, na dat de Wind toen waaide, wel hadden kunnen doen, zonder eenig gevaar, gaande en keerende; maar die van Antwerpen niet, vermits zy de Brug niet open zagen, nog iet daar van wisten: zo dat die van Antwerpen niets vernemende, en nogtans, om wat te doen, het Fort van den Melzen Sluis besprongen; maar trokken, na dat zy eenig volk verloren hadden, weder af.

Uitwerking van 't helsche Vuur-schip van Antwerpen, met de schade, die het deed onder Parma's volk, den 4 April.

Ondertusschen was de Ingenieur Jenibelli in geen klein gevaar van zyn lyf, om dat zyn werk niets uitgewrogt had, tot dat, na drie dagen, de Graaf van Hohenlo eenen expressen zond, welke by nagt naakt onder de Brug doorzwom, en vertelde, wat het eene Vuur-schip, de Hoop, gedaan had; te weten, dat het al brandende was gedreven aan den Vlaamschen kant, naar het Fort van Kalloo, het welk, alzo de Prins van Parma, met al zyn Hofgezin, en Krygs-volk dat zagen branden, hebben zy met alle naerstigheid gepoogd den brand te blussen, op dat het niet brandende aan de Brug zou komen: hier meede was onder anderen ook bezig de Marquies van Rysborg, en terwyl hy vast met die van Antwerpen en Aldegonde spotte, dat zy met zulk een slegt

ſlegt middel hunne Brug meenden te breken, is 't vuur ten laatſten van alle kanten aan 't Buskruid gekomen, en heeft zo vreeslyken ſlag gegeven, dat Hemel en aarde ſcheen te vergaan, en maakte zelve zulken ſlag in 't water, dat 't water over den Dyk vloog, en vulde het Fort van Kalloo en de velden rondom, dat men daar tot de kniën in 't water ſtond, en al het vuur en lonten uitbluste: de Schans was opgeworpen, 't Geſchut verloren, de zware grote ſteenen uit het Schip vlogen ver in de lugt weg, en vielen weder in de aarde, wel agt of negen voeten diep, zommige ver weg in 't zant, ongelooflyk, wel eene halve myl van de Brug: het nam weg zes Schepen, de drie verſtoven, dat menze niet weder vond, en de andere Schepen keerden den kiel of 't onderſte geheel opwaards, en ſcheurden de Brug: omtrend eene halve myl weegs bleef geen mensch overeinde ſtaan, maar werd ter neder geſlagen. De ſchade onder 't volk was groot, dat veel in de lugt gegeſmeten, en wel geſchat werd op agt honderd menſchen, die daar dood bleven: waar onder was de voorſz. Marquies van Rysborg, Burggraaf van Gend, Generaal van al het paerde-volk, een kloek en verſtandig Heer en goed Krygsman, met veele gaven begaafd, maar te eergierig, hovaerdig, nydig en wreed: welke gebreken hem de partye der Spanjaarden deden aannemen, daar hy anders van natuur genoeg hun vyand was, en in 't vereenigen der Provintiën, in den Jaare 1576. als een goed Patriot, zyn Vaderland groten en zonderlingen dienst gedaan had; maar zyne hoogmoed en nydigheid deed hem treden in vergelyking, niet alleen met veele van zyn gelyke, maar zelf met den Prince van Orange, die hy kwalyk kon wyken: een man die naar alle grootheid ſtond. Zyn lighaam werd dood gevonden, hangende aan een Schips Kabel. Hy werd van de Spanjaarden niet beklaagd, die zeiden, hoewel hy als een kloek Kapitein den Koning groten dienst gedaan had, had hy op eenen dag den Koning meer ondienst ge-

Dood van den Marquies van Rysborg, en andere.

gedaan, dan hy weder met tien Jaaren dienst kon vergelden. Met dezen bleef ook Robles, Heer van Billy, eertyds Gouverneur van Vriesland, Groningen, Ommelanden en Drenthe, een Portugies van geboorte, maar een zonderlinge vyand der vereenigde Landen, vermits zyne kloekheid, ervarenheid, kennis der Landen en des Krygshandels. Nog bleef daar de Heer van Torcy, de Kapitein Sigura, een Spanjaard van groten bedryve, en veele andere Edele Kapiteinen, tot tweëntwintig, en ook veele van Parma's hofgezin. Parma zelve was tot zyn geluk regts van den Dyk gegaan, vermits het branden geblusd was, en nu een vogel-scheut beneden den Dyk zynde, werd evenwel van den slag, met den Marquies del Guasto, en Conto Nicolo de Cezis, en andere omtrend hem zynde, nedergeslagen, met grote verbaasdheid van alle. Zyn Pagie, zyn geweer agter hem dragende, werd by hem doodgeslagen. Hy zelve verbaasd stond nogtans op, met het uittrekken van zyn Rapier moed toonende, en terstond denkende wat het geweest was, is naar de Rivier en Brug geloopen, en ziende de schade, en wat 'er gebeurd was, en het oog hebbende, of 'er geen volk op den slag of Schepen van ergens volgde, of zig vertoonde, en niemand ziende, heeft hy weder moed geschept, en heeft dus den ganschen nagt op de Wagt en in roer geweest: 's anderendaags 's morgens, ziende, dat 'er van die van Antwerpen of Zeeland niet opgevolgd werd, vermits zy, by gebrek van goed beleid, geen wetenschap hadden van het voorsz. geluk, heeft weder meer moed geschept, en terstond zyne Brug vernieuwd, en alzo hem ten zelven tyde wel te pas een Regiment Hoogduitsche in 't Leger gekomen was, onder Don Johan Mauriques, heeft hy in 't kort alle zyne schade weder vervuld, en zyne Brug zo gemaakt, dat zy opende, daar de vuurSchepen aankwamen, die dus doorvaren konden zonder schade te doen.

Parma hermaakt zyne Brug.

Op deze tyding kregen die van Antwerpen hoop

de Brug te vernielen, en verwilligden Jenibelli eene proef te maken van vyftien Pleiten, op de voorn. wys, onder 't Water te laten dryven, gelyk wy te voren gezegt hebben, 't welk geschiedde, en opende en brak de Brug; maar de Wind niet dienende, en door andere ongelegenheden, is 'er van die van Zeelands zyde niet opgevolgd, van daar zy ook zonden eenige kleine vuur-schepen, die niet wel gemaakt waren, en weinig uitregtten, en alzo 'er geen Pleiten genoeg waren, maakten zy kleine openingen, zo dat Parma terstond de Brug weder kon sluiten. Hier op verwilligden zy Jenibelli de drie grote Schepen, te voren verzogt, en zestig Pleiten, om de geheele Brug weg te slepen; maar op 't aanbrengen van eenige, hoe te Danzig eertyds een Hollander, op 't lyf gevangen zynde, met geweld van een groot Schip, in 't beleg van Danzig, dergelyke Brug van Schepen gebroken had, werd besloten dat 'er maar van drie een Schip, de Orange genoemd, aan Jenibelli zou gegeven werden, om een Vuur-Schip te maken, en de twe andere grote Schepen zouden gewapend werden, voor al met yzer en anderzins, om de Brug in den grond te overzeilen; maar daar werd niemand gevonden, die zig in zulk Schip wilde wagen, en die 't lyf verbeurd hadden, dorst men niet betrouwen.

Andere uitvindingen, om de Brug te breken.

Jenibelli maakte het Schip, de Orange genoemd, gereed, en deed vier duizend pond Buskruid daar in, en op dat 'er niemand zou durven aankomen, om 't vuur boven te bluschen, of de werking te beletten, had hy dat rondom behangen met vier en twintig Biertonnen, die van binnen ook gemetzeld en vol Buskruid waren, die t' elke reize nu en dan zouden openbarsten, na dat de Lonten of 't vuur lang of kort waren. Om dit Schip te vergezelschappen, en dat 'er niemand aankomen zou, en om den vyand werk te geven, had hy nog tien kleine Scheepjes ook boven met brand toegerust.

Maar alzo de aanslag voorgenomen was te doen.

op den Kouwensteinschen Dyk, werd dit afzenden van de Schepen nagelaten, het welk dus toebereid zynde, in 't overgeven der Stad van Parma zelf bezigtigd werd: dog de kleine Scheepjes werden gebruikt, op dat de vyand werk mogt vinden, als men den Kouwensteinschen Dyk zou gaan bespringen.

De Vaard op Antwerpen door deze Brug en ander gereedschap gesloten zynde, werd 'er bedagt eene Vaard binnen over 't Land te maken, als in 't beleg van Leiden. Dit vonden zy ondoenlyk aan de zyde van Vlaanderen van Liefkens-Hoek af, hoewel het gansche Land onder Water lag: want men moest den Kloppendyk, met den Dyk van Kalloo, en andere zwarigheden, voorby trekken: waarom beter gevonden werd over de andere zyde in Braband den Kouwensteinschen Dyk te vermeesteren. Deze Dyk, gelyk wy boven verhaald hebben, komt van hoger Land, door het lage Land, tot aan den groten Dyk van de Schelde. De Dyk van de Schelde, op veele plaatzen doorgestoken zynde, veroorzaakte, dat al het lage Land, van beneden Lillo tot Antwerpen, langs en nevens dezen Dyk, onder 't Water lag, behalven de Kouwensteinsche Dyk, die een weg door het Water was, welken Parma wel bezet, en op het Kruis eene Schans gemaakt had, gelyk te voren verhaald is, het welk zyn weg van de Brug tot zyn Leger te Stabroek was.

Beschryving van den Kouwensteinschen Dyk.

Daar werd by die van Zeeland en Antwerpen goed gevonden dezen Dyk te winnen, bezetten, en door te steken, en daar langs en door eene Vaard van platte Schepen op Antwerpen te maken, en Parma zyne Brug dus te laten bewaren en behouden; maar hier heeft Godt wonderlyk getoond zyne straf over Antwerpen te willen brengen: want alzo besloten was, dat men van Zeelands zyde den Dyk bespringen zou, als die van Antwerpen uit hunnen hogen Tooren 's nagts drie vuur-teekenen doen zouden, is 't gebeurd, dat Aldegonde op de Schans van Toulouze, in Vlaanderen zynde, om het gereedschap te maken, eeni-

Fout begaan door vuur-teekenen, op den Kouwensteinschen Dyk.

eenige van de Krygs-Kamer te Antwerpen belast had gestadige Wagt te houden op den Tooren, om de drie vuur-teekenen te doen, als hy in de Schans 's nagts een vuur-teeken doen zou; maar dien de last gegeeven was, hebben onagtzaam andere tot dien last besteld, welke ligtvaerdig, eenes Soldaats Vuur op den Dyk ziende, en Aldegonde's teeken misnemende, tegen het bevel, de voorsz. vuur-teekenen gedaan hebben, niet wetende, wat 'er aan gelegen was: waar op die van de zyde van Zeeland met hunne platte Schepen op den Kouwensteinschen Dyk aangevallen zyn, onder Hohenlo en Ysselstein, en hebben dien ingenomen: maar alzo zy van die van Antwerpen, die nog niet gereed waren, nog by hen konden komen, niet bygestaan werden, zyn zy 'er weder afgeslagen, met verlies van etlyke over beide zyden, daar de Spaansche verloren Kapitein Simon Padiglia. Parma daar mede gewaarschuwd zynde, heeft wel eene halve myl lang dien Dyk in allen haast gesterkt, met ingeslage stalten en Borstweeringen, en veele Schanssen daar op gemaakt.

Des niet tegenstaande werd 'er in Zeeland besloten dezen Dyk met alle geweld van beide zyden in te nemen, hoewel Aldegonde, dien gesterkt ziende, den aanslag te zwaar vond, en schreef veele redenen, dat men beter op de Brug of 't Fort Kalloo iet geweldigs voornemen zou.

Dus is 'er, den 26sten van Bloeimaand, 's morgens op den Dyk een aanval geschied. Die van Zeeland voeren uit de Rivier by 't Fort Lillo in, en die van Antwerpen by Austruweel met platte bodem-Schepen, en hebben dus den vyand, met geweld van grof en ander Geschut, daar van gedreven, den Dyk ingenomen, en terstond aan beide zyden tegen den vyand begonnen te beschanssen, tusschen twe van zyne Forten, die zy bestormden om in te nemen, die naast naar het Land van Braband gelegen was, St. Joris genoemd, daar op het bevel had Don Alonzo de Cordua, welke byna vermeesterd zynde, begon met

Kouwensteinsche Dyk ingenomen, den 26 May.

met zyne Spanjaarden, en een Vaandel daar van, naar het naaste Fort, St. Jakob genoemd, te wyken, als hem Don Camillo del Monte, uit St. Jakobs Schans, en het huis van Kouwenstein met kloek volk kwam ontzetten, daar eerst zeer toeliep de Ridder Ferrante Spinola Siciliaan en Pietro Guerra Milaneze, en daar na andere Vaandels, onder Cesare Bechino en Alfonso Piantaneda, welke de Schans behielden, hoewel zy daar meest alle dood bleven, de twe eerste op de plaats, en de andere twe van hunne Wonden; Camillo del Monte kreeg daar nog meer volk by, welke daar met honderden verslagen werden, en onder dezelve een van zyne Maagschap, Cerbone del Monte genoemd, met Mario Bottone van Regio, zo dat ten laatsten Montdragon zelve mede kwam toe loopen, en die Schans behouden werd; insgelyks geschiedde aan de andere zyde naast de Schelde, daar Parma van Beveren, 't Geschut hoorende, kwam loopen: ondertusschen hebben de andere, daar toe gesteld, den Dyk op verscheide plaatzen begonnen door te steken, om door te varen, 't welk zeer zwaar viel door de meenigte van staken en ander goed, dieze verhinderden en bekommerden. Hier op vonden en ontmoetten elkanderen de Graaf van Hohenlo, Haultain, Gouverneur van Walcheren, de Heer van Aldegonde, met veele andere Bevelhebbers. Als zy nu den Dyk in hun geweld hadden, stelden zy orde, om dien te bewaren, te beschanssen, en door te steken. De zyde naar de Schelde werd aan den Kollonel Morgan, met Kapitein Fremyn, Balfour, en andere, van Antwerpen gekomen, belast. De andere zyde naar 't Land werd den Oversten Ysselsteyn, met het volk van Holland en Zeeland, waar onder was de Kapitein Charles de Heraugiere, belast; maar de Bevelhebbers, ziende dat het doorsteken lang werk was, vonden geraden te doen beschikken eene meenigte van Zakken en Schuiten, om met het eerste hoog Water het Kooren te lossen, en naar Antwerpen te brengen: waar

over

over de Graaf van Hohenlo en Aldegonde onbedagt weder naar Antwerpen trokken, om verderen Raad en voor uitzigt tegen Parma in 't werk te stellen. Ondertusschen heeft Parma, zonder tyd te verliezen, met alle geweld over beide zyden getragt den Dyk weder te winnen, daar toe belast werd de Maestro del Campo, Johan Aquil en Camillo Capizucca, welke zig met andere wel kweten, onder andere de Toralva, die de eerste was, die de nieuwe Borstweering overklom: zy hadden op 't huis van Kouwenstein zeven stukken Geschut leggen, die van ter zyde in de Zeelandsche en Hollandsche Schepen schoten, en met het lage Water zo zeer doorschoten, dat zy met het wassend Water niet bruikbaar waren. Als zy ten laatsten over beide zyden van hunne Schepen ontbloot waren, door het vreeslyk schieten uit de Forten, is Parma's volk, door aanhitzen van Camillo del Monte, weder van de plaats Meester geworden, na zeven of agt uren vegtens, niet zonder grote bloedstorting over beide zyden: want zy zyn vyf maal aangevallen, en t'elke reis te rug gesmeten van de geene, die den Dyk in hadden, en zig begonnen te beschansen; maar nadien de eerste troupen, op den Dyk gebragt, door het vreeslyk schieten van alle zyden, zeer klein geworden waren, en veel volk verloren hadden, zo dat de Kompagnie van Herangiere van twe honderd Mannen op dertien gekomen was, en veele andere naar gelykheid, hebben zy gezonden om meer volk en bystand; des hun met het wassend Water versch volk van Lillo gezonden werd, onder het beleid van den Grave van Solms, en den Heere van Haultain, Gouverneur van Walcheren, welke aan den Dyk komende, 't voorgaande Krygsvolk, die zig uitermaten wel gekweten, en zeer verwoed gevogten hadden, geraden vonden gansch te ververschen en doen aftrekken, daar in zy kwalyk deden, om dat zy die hadden behooren te versterken en niet te veranderen, want 't laatst opgebragte Krygsvolk, meenende te komen op eene plaats;

Parma wint den Kouwensteinschen Dyk weder met groot bloed storten, den 26 May.

Oorzaak van het verlies des Kouwensteinschen Dyks.

plaats, die reeds veroverd was; en daar het gevaar zo groot niet was, ziende de voorgaande afvaren met een goed deel Schuiten, daar mede zy gekomen waren, en de voorgaande Schuiten zo beschoten, gebroken en ontsteld, dat veele van die onbruiklyk, en de gevaren op den Dyk uitermaten groot waren, om dat Parma van beide zyden zeer verwoed op hen schoot, hebben die, aan de zyde van 't Land, eerst vrees gekregen, zelf eer zy een half uur verdragen hadden 't geweld, dat de andere zo veele uren hadden uitgestaan, en zyn dus naar de Schepen gelopen, zonder dat hunne Bevelhebbers die konden ophouden, en maakten dus den schrik aan de andere zyde naar de Schelde, waar door alle de opgeworpe Borstweeringen, en ook die aan de zyde naar de Schelde, ten laatsten vermeesterd werden. Hier sprong Parma zelve tot den buik in 't Water, met eene Spiesse in de hand, als hy zag, dat zyn volk niet meer van die zyde wilde aanvallen, gemerkt de Engelsche en Schotten zig hier zeer wel kweten: dog aan de andere zyde vlood eerst het Schip-volk van den Dyk naar hunne Schepen, 't welk hun Krygsvolk den moed benam, zo dat van de Zeelandsche zyde eerst de vlugt begon. Men schatte, dat 'er, van beide zyden, meer dan twe duizend Mannen, wel zes honderd Jtalianen, en Spanjaarden bleven, en veele gekwetste; ook veele treflyke Spanjaarden, en andere, van de zyde van Parma, als; Alonso de Padiglia, Piedro Guerro, Cesar Bechino, Alonso Piantanedo, Cerbeno da Monte, Mario Bottoni, en andere: Ferante Spinola, gekwetst en gevangen, stierf te Antwerpen. De oude Montdragon vogt zelve zeer wel te voet. Die van Antwerpen verloren hunnen Admiraal Jakob Jakobsz, Kapitein la Valdee, Chima van Oosten, twe Engelsche Kapiteinen, met andere, ook veele Engelsche en Schotsche Soldaten en Burgers: wegens Zeeland bleef in 't laatste afwyken dood de Heer van Haultain, welke zyn volk niet kunnende ophouden, in 't wyken in 't Water sprong,

Haultain dood gebleven.

mee-

meenende, met hulp van eenen Riem, aan boord van de Schuiten te raken: dog den Riem missende te vatten, viel neder, en door zyn scheutvry Harnas, en zwaar Kasket, bleef hy te grond, en verdronk. Daar werden ook omtrend dertig Schepen, groot en klein, verloren, met al het gereedschap en Geschut, daar ook dat groot Vlot, dat men te voren *Fin de la Guerre* noemde, in Parma's handen kwam, 't welk daar omtrend aan den grond gekomen was, zo dat hy met alle deze Schepen zeer gesterkt werd.

Na deze grote nederlaag hebben die van Antwerpen den moed geheel verloren: want alzo zy Heerentals en Brussel te voren kwyd waren, viel Mechelen, de Forten Tongsken, Willebroek, en de Margriete, door gebrek en blooheid van eenige Kapiteinen, door deze nederlaag, in des Princen van Parma's handen, gelyk wy eensdeels verhaald hebben: waar op hy alle de sterke plaatzen rondom de Stad, als de huizen van Berchem, Stralen, en Hoboken overweldigde, en kwam het Kooren halen rondom de Stad, die hier door van alle zyden genoeg belegerd was. Daar werd ook verloren de Boeren-Schans, die inviel, zynde de uiterste Schans naar de Brug, waar door alle hoop, van iet op de Brug voor te nemen, om dus langs de Rivier geholpen te werden, weggenomen werd, vermits het gevaar daar mede veel groter geworden was, waar door men opentlyk begon te spreken, dat men met den Prince van Parma behoorde te handelen. Verliezen van die van Antwerpen. na de nederlaag van den Kouwensteinschen Dyk.

Maar boven al begon het Kooren ten einde te raken, 't welk alleen weinige, als de Magistraat en Politie-Kamer, bekend was, welke de zaak zo wys beleid hadden, als in eenige plaats, met meer geluk, gevonden is: want zy hebben het Brood altyd genoeg op eenen redelyken prys gehouden, durende het beleg meer dan een Jaar, dog het werd wel slegter, met verscheide Granen gemengd, waar uit de zoberheid wel kon gemerkt werden: ook daar uit, dat men de Brouwers al hun Kooren-werk afgenomen

In Antwerpen, uit gebrek, geen Bier gebrouwen, maar zy dronken Wyn en Water, vry van alle lasten.

men had, tot elf duizend Veertelen, en werden verboden te brouwen, zo dat de arme lieden Water of anderen drank drinken moesten: de ryke mengden Wyn met Water, of dronken Wyn, daar van de lasten en ongelden afgezet waren, zo dat de Wyn redelyk koops was, te weten, de Rynsche kostte drie stuivers de Pot, dat was omtrend vyftien gulden het Aam. Men begon toen te wenschen, dat men den voorslag van Jenibelli, nopens den voorraad van Kooren, hier voren verhaald, ten eersten in 't werk gesteld had: want 't gebod, dat elk zig voor twe Jaaren van nooddruft zou voorzien, hebben de ryke kwalyk nagekomen, uit vrees dat het hun mogt afgenomen werden, gelyk ook eensdeels gebeurde, en hoewel 'er twemaal Huiszoeking gedaan werd, bragt 't zelve nogtans weinig by, gemerkt de een Burger tegen den anderen zo eene hatelyke zaak niet gaerne aannam: en alzo nu de nood begon te dringen, begon men te beraaden, dat men de meenigte der onnutte monden uit de Stad zenden zou, te weten, Vrouwen en Kinderen, immers ten minsten ledig-gangers, bedelaars en vreemde: want men berekende, dat Antwerpen, daar men voor zeker hield binnen te zyn omtrend of boven de vyfentagtig duizend Menschen, ten tyde van 't beleg, zonder het vee, behoefde drie honderd duizend Veertelen Kooren jaarlyks, dat is omtrend negen duizend Lasten; maar deze voorslag, nademaal het nu te laat was, kon niet te weeg gebragt werden, want elk wilde zynen vriend, of dat hem lief was, behouden. Eenige, die men zeer wel missen kon, werden uitgezet, maar kwamen eene andere Poort weder in, door gunst van de Wagters, vermits de gemeene Man zynen nood nog niet genoeg gevoelde, en sommige aangaven, men zou de Roomsche uitzenden, 't welk byna eenen oploop veroorzaakte. Om de arme Burgerye, die zonder neering waren, ook genoegen te geven, vond men geraden dezelve etlyke Vaandelen aan te schryven, of op te rigten, als Sol-

Vyfentagtig duizend Menschen in Antwerpen, vereischten 9 duizend Lasten Kooren Jaarlyks.

da-

daten, welke maar halve Soldye hebben zouden; maar by gebrek van Geld konden zulke voorslagen niet lang duren, want in 't laatst niemand meer geven wilde, hoewel veele Burgers zig elk zeer wel by leening gekweeten hebben, veele van hen leenende zestien, andere twaalf, agt, en zes duizend Guldens, min of meer naar vermogen, boven alle de schatting: eindelyk zyn zy ook genoeg met muiteryen en oploopen gekweld geweest, als men het Kooren, dat nog buiten en op 't veld was, zou inhalen, waar over de Kollonel Balthazar Moucheron den last had, tegen welken de Gemeente zig stelde, roepende, zy wilden Vrede hebben, en meer andere dingen, niet zonder groot gevaar van zyn leven, vermits zy hem in stukken wilden kappen; maar de Burgermeester Aldegonde daar over komende, heeft de Gemeente verzoet. Zommige Werkmeesters van deze muiterye gevangen zynde, werden met geweld uit de handen van de Magistraat verlost, en daar werd opentlyk geroepen, dat men vereenigen zou.

Verscheiden oploopen te Antwerpen.

Uit deze voorzegde zwarigheden begonnen ook de standvastige den moed verloren te geven, voornamelyk de Magistraat, dien 't gebrek en nood van Kooren bekend was, daar toe zy ten laatsten den Burgermeester Aldegonde ook bragten, vreezende dat, zo de nood, die zy wisten, dat de Gemeente in 't kort zou moeten voelen, uiterste in eenen oploop, op zo veel weigeren van Verdrag, 'er niet dan de uiterste ondergang en Moord zou te wagten zyn; waarom zy goed vonden met Parma te handelen, te meer, gemerkt omtrend den zelven tyd, met dien dag, als de eerste Afgevaerdigde van Parma wedergekeerd waren, de Griffier Lieven Kaluard in de Stad kwam, gezonden wegens de Staten van Holland, welke zeer slegte hoop bragt, te weten, zo zy 't nog drie maanden zouden kunnen houden, dat 'er een Leger van zeven duizend Paerden, en twaalf duizend Voetvolk te Veld gebragt zou werden, tot

hun ontzet, en ondertusschen zou men nog proeven wat men te Water zou kunnen doen. Die van Antwerpen vreesden, dat in zo korten tyd zo veel Paerde en Voet-volk niet wel zou kunnen gereed zyn, en dan was 'er nog aan de overwinning te twyffelen, vermits Parma zig ondertusschen ook sterken kon, en het zou te vergeefs en ongeraden zyn, dat men de geheele Vloot tot zo eenen twyffelagtigen aanslag zou wagen, zo men verzekerd was, dat het de Stad nog drie Maanden kon uithouden. Van de Engelschen, die onlangs in 't Land aangekomen en nog ongewapend waren, waren zy ook verwittigd, en hadden in 't laatst ook zelfs brieven van de Koningin van Engeland ontfangen, welke hun hulp toezeide; maar daar werd ook wel scherpzinnig op geredeneerd, gelyk de nood en angst de Menschen dan daar toe pleegt te dringen: want om zulks te doen moesten zy hen te Land of te Water ontzetten. Te Land konden zy niet tyds genoeg zo veel Paerde-volk hebben, zonder welk zy niets konden uitregten. Te Water, daar het meer met Schip-volk en Schepen, dan met Soldaten moest uitgevoerd werden, moest men de Brug en doortogt met geweld openen, om welk te doen, men geen meer Schepen teffens gebruiken kon dan de breette der Rivieren lyden kon, waar toe zy Volk en alles genoeg hadden, om alle hunne Schepen en Geleien te voorzien, en uit te rusten; maar dat zou moeten geschieden met den Noord-westen Wind; en zo de voorste geen overwinning konden behalen, zou 'er, by gebrek van Wind en Ty, geen middel van wyken zyn, waar door de andere niet anders dan Kanons-scheuten zouden ontfangen, zonder voet aan Land te kunnen zetten of vlugten, en zouden over zulks de voorste meer bekommeren dan helpen: want het gevaar was groot, door de meenigte van 't Geschut van beide zyden des Lands, en van de Oorlogs Schepen, die Parma nu zeer veele bekomen had, al was 'er geen Brug geweest: derhalven zou zulks, om het wel en met het minste ge-

Redeneering over 't ontzetten van Antwerpen.

Zwarigheden des ontzets van Antwerpen, zelve bevestigd door hand-teekeninge van de Schips Kapiteinen.

vaar te doen, by nagt en niet by dag moeten geschieden, en daar toe moest men verwagten, dat de Wind en het Ty diende, 't geen ook maar twe of drie dagen in eene geheele Maand kon gebeuren, ja somtyds zou het zelfs niet eens in een geheel Jaar vallen: en dit moest ook des Zomers geschieden, vermits het met de korte nagten niet wel doenlyk, en het ook 's nagts uitermaten gevaarlyk was, door de droogten, die daar omtrend in de Rivier lagen, welke zy schuwende, zouden ligt door donkerheid elkanderen beletten en bekommeren. Dezelve meening, welke die van Antwerpen hadden, aangaande de onmogelykheid des ontzets langs de Rivier, was ook te voren in Zeeland bevestigd, want alle de Zee-Kapiteinen hadden het ondoenlyk en ongeraden geoordeeld, gelyk namaals gebleken is by de geschriften, met hunne handen onderteekend, welke zy eendragtig aan den Admiraal van Nassouw overgaven, niet tegenstaande de grote gereedschappen, die zy in tegendeel toonden, gelyk zederd bevonden is.

Alle de Zee-Kapiteinen getuigen, dat het ondoenlyk is Antwerpen te ontzetten.

Deze dingen te Antwerpen ryp overlegt zynde, en de Requesten en het geroep der Gemeente lang wederstaan zynde, werden ten laatsten naar Parma gezonden, den 6den van Zomermaand, de Burgermeester Aldegonde, de Heer van Duffele, de Heer van Schoonhoven, en Hesfel, om te vernemen, of Parma zou willen verstaan tot een gemeen verdrag, met vergetenheid van alles, wat'er gebeurd was, en tot eenige vryheid van Godtsdienst, bevryding van Kasteel en Guarnizoenen, met onderhoud van de Privilegiën; maar hy gaf hun, den 12den van Zomermaand, bescheiden antwoord, namelyk, dat hy zig verwonderde, dat zy met geene andere magt van handelen gekomen waren, en toonden meer gekomen te zyn, om zyne meening te ondertasten, dan anderzins: hy mogt wel lyden, dat zy arbeidden, om de andere Landen tot vereeniging met den Koning te brengen; maar alzo dat lang werk was, dagt hem best, dat zy ondertusschen van zig zelven in 't byzonder

Antwerpen zend voor de eerste maal aan Parma, den 6 July.

Eerste antwoord van Parma aan de Afgevaerdigde van Antwerpen.

der handelden, dat hy zig verzeekerd hield, dat zy niets nieuws in 't stuk van den Godtsdienst zouden verzoeken, maar hunne Stads verzekerdheid geheel stellen in 's Konings believen; en dus zynze met dit antwoord wedergekeerd: ondertusschen meer zwarigheden gegroeid zynde, zonden zy hem tweëntwintig Afgevaerdigden, met last van te handelen op 't verslag en de bewilliging, of Intusschen nog eenige bystand had mogen komen, gemerkt de Wind wat Noord-west was; maar eindelyk tot het uiterste genoeg gekomen zynde, hebben zy, naar staat en gelegenheid der Stad, een redelyk Verdrag gemaakt, 't welk den 17den van Oogstmaand van beide zyden te Beveren onderteekend werd. De Afgevaerdigden van alle de Leden der Stad waren, de Burgermeesters, Jongheeren Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, Willem van Merode, Heer van Duffele: Jan van Schoonhoven, Ridder: Meester Andries Hessels, Meester Mattheus de Lannoye, Schepenen: Louys Megank, Kornelis Pruynen, Phillips de Lantmetere, Oud-Schepenen: Adriaan Bordoul, Hoofdman van de Poorterye: Jan de Weert, Gillis Santyn, Wykmeesters: Hendrik van Uffele, Oud-Wykmeester: Aarnout Boudewyns, Deken van de Bereiders: Guilliam van Schoren, Oud-Deken van der Meersen: Jan Goddyn, Oud-Kollonel: Louys Mallepart, Kollonel: Herman van Dadenborg, Deken van de jonge Voetboog: Hendrik van Erp, Deken van de oude Handboog: Jan Rademacher, Johan Garyn, en Dierik van Os, Kapiteinen, alle volkomen gemagtigd. Deze hebben gehandeld met de Presidenten en Raadsheeren, Pamele, Asfonleville, Richardot, en van der Borg, in tegenwoordigheid van den Audiencier Verreyken, zaaklyk als volgd:

Antwerpen zend 22 Afgevaerdigde, die met Parma, den 17 Augustus, verdragen.

Ten eersten, dat die van Antwerpen zig weder begaven onder de gehoorzaamheid van den Koning, als Hertog van Braband, gelyk zy te voren waren, afdoende alle andere Verbonden, gelyk ook de Hertog van Parma in deszelfs naam hen weder ontfangt, om

Kragt van het vereenigings Verbond tusschen Antwerpen en Parma den 17 Augustus.

om met alle Vaderlyke zagtheid, met de rest van Braband, als goede Onderdanen, behandeld te werden, verklarende zyne meening te zyn, de oude Verbonden met de Ryken, Princen, Landen en Steden, op 't ſtuk van den Koophandel aangegaan, te onderhouden.

Verder eene gemeene vergeting en vergeving van alle de mishandelingen, zo wel der Burgers als Overheden, en van alle de Gilde-Kameren, zo die ten tyde van den Aards-Hertog Mathias, als van den Hertog van Alenzon, mogten begaan zyn.

Die van andere Steden daar gevlugt waren, zullen vry mogen vertrekken, en alle uitgeweke wederkeeren; om de Stad niet van volk te ontbloten, zullen alle Burgers daar vier Jaaren mogen blyven, zonder in hun Geweeten onderzogt, of tot eenen nieuwen Eed gedwongen te werden om den Godtsdienst; mits levende in ſtilheid, zonder disorde en ſchandaal, om zig ondertusſchen te beraden, of zy in de oeffening van den Roomſchen Godtsdienst zouden willen leven, en zo niet, dat zy middelertyd vry uit den Lande mogten vertrekken, met volkomen gebruik en ſchikking van hunne goederen; en buiten of binnen den Lande zonder Testament ſtervende, zullen hunne goederen vallen op de naaste Erfgenamen, in regte of wederzydſche liniën.

Aan die van Antwerpen werd vergund zig over den Godtsdienst 4 Jaaren te beraden.

Dat de Koning weder zal treden in zyne Domeinen, Goederen, Regten, en Handelingen; dus ook alle Kerkvoogden, Geestlyke Perzonen, Kloosters, enz. ook Waereldlyke perzonen, 's Konings partye gevolgd zynde, om dezelve Goederen overal, daar zy die zullen vinden, te aanvaerden, al waren die verkogt of vervreemd, uitgenomen 't geene gebruikt was tot ſterking der Steden, Straaten, Markten, waar op Gemagtigden zullen geſteld werden, om de waerde daar van te voldoen, of andere ſchikking te maken.

Zullen ook genieten de agterſtallen, behalven de vrugten en inkomen van onroerende goederen, gebruikt

 zyn.

zynde op bevel van de Magistraten, de roerende goederen zullen door gewoon regt geëischt en aangetast mogen werden.

Tot vordering van den Koophandel zouden geopend werden alle Bruggen, doortogten, en Havenen, betalende gewoonlyken Tol, en orde gesteld werden op de Munt: dat de Stad zou mogen behouden haare Schattingen en lasten, gedurende dezen Oorlog opgesteld, ter betaling van haare Schulden en Renten, aan de geene, die niet onder den vyand gezeten zyn: dat alle haare Privilegiën, zo gemeene als byzondere, zullen onderhouden werden, als voor de troubelen.

Dat het alle, die willen, vry staat, met Vrouwen, Kinderen, en roerende goederen, ten allen tyden, te Water of te Land, zonder Paspoord te vertrekken: en die naar onpartydige, of onder des Konings gebied gelege plaatzen zullen trekken, zullen mogen gaan, keeren, handelen, en hunne goederen genieten, roerende en onroerende, en schikken naar hun goeddunken: desgelyks de Schippers met hunne Schepen, ten waare zyne Hoogheid de Schepen gebruiken wilde; mits de waerde betalende.

Die zouden willen vertrekken in de Provintiën, nog niet vereenigd, om daar orde op hunne zaken te stellen, zullen mogen wederkeeren binnen den tyd van zes Maanden, om te woonen onder den Koning, of in onzydige plaatzen.

Op dat de Burgers voor de schulden en lasten van de Stad niet bekommerd of gearresteerd zouden werden, zullen zy een Jaar tyd hebben, om middelen daar toe te beramen.

En alzo het redelyk was, dat de afgebroke en afgeworpe Kerken weder opgemaakt werden, zouden de Magistraat, en Leden der Stad, daar toe eenen goeden en bekwamen voet stellen, tot minder kwetzing van de zelve.

Die wilden vertrekken langs de Rivier, zouden van Schepen tot redelyke kosten voor hun en hunne

meu-

meubelen behandeld werden, mits Borg stellende, dat de Schepen weder zouden keeren.

De gevangenen over beide zyden zouden ontslagen werden, mits betalende hunne kosten, uitgezonderd de Heer van Tiligny, Lanous zoon, aan welken zyne Hoogheid niet mogt roeren, maar zou by den Koning naar zyn vermogen ten beste spreken.

Zy zouden overleveren al het Geschut, Oorlogstuig en Schepen; en zyne Hoogheid daar komende, zou in Guarnizoen stellen twe duizend Soldaten, en twe Benden Paerden, belovende, dat zo die van Holland en Zeeland vereenigden, de Stad mét Kasteel nog Guarnizoen bezwaard zou werden; maar zo het eene Frontier-Stad bleef, zou hy zig met de Magistraat en andere beraden op de middelen, om de Stad te verzekeren.

Hoewel zyne Hoogheid regt genoeg had om de op Stad te verhalen een deel van de onkosten des belegs, was hy nogtans te vreden, dat zy alleen betalen zou vier maal honderd duizend guldens, op redelyke termynen. Antwerpen moest betalen viermaal hondend duizend guldens.

De Heer van St. Aldegonde zou beloven en zweeren geene Wapenen tegen den Koning in een Jaar te dragen. Dit Verdrag was dus onderteekend den 17den van Oogstmaand, te Beveren, door zyne Hoogheid *Alexander*, en de voorn. Afgevaerdigden.

Deze Verbonds-onderhandeling werd te Antwerpen afgekondigd, den 20sten van Oogstmaand, en is in druk uitgegaan, waarom wy maar den inhoud verhaald hebben; het is zeer voordelig voor de Burgers en Ingezetenen geweest, en is 't gracelykste van alle de overgegeve Steden geweest, voornamelyk van die, welke de Gereformeerde en Landzaken toegedaan waren: die besloten hebben de Stad te verlaten, hebben vry mogen vertrekken waar zy wilden, zonder bekommering, met goed, Wyf en Kinderen, wanneer het hun best gelegen kwam: die ook nog eenen tyd lang blyven wilden, mogten vier Jaaren vryheid van Geweeten genieten, zonder eeni-

gen dwang; maar vermits veele vreesden, dat het Kontract niet regt onderhouden zou werden, gelyk wel in andere Steden was geschied, trokken die in 't eerst weg. De Prins van Parma, 't zy uit zyne eige aangeboren deugd, of om de andere Steden daar mede te lokken, heeft in 't eerst zeer redelyk gehandeld; maar in den Jaare 1588. heeft men etlyke gevangen, onder andere eenen Kapitein, Pieter van Liet, van Aken te Antwerpen gekomen zynde, en na dat hy weder ontslagen was, werd hy uit de Stad gebannen, 't welk de Prins van Parma, over 't Veer in Vlaanderen zynde, als deze Pieter van Liet daar over klaagde, zeide geschied te zyn, om dat hy, gevraagd zynde, antwoordde, dat hy niet Roomsch Katholyk was.

Lof des Princen van Parma.

Vlugt uit Antwerpen, mistrouwende het Kontract.

Het was grootlyks te verwonderen, dat de voorraad van 't Kooren of Brood niet duurde, tot dat de Stad zig overgaf, en nu even geheel opgegeten was, zo dat zy het weinige dagen langer zou hebben kunnen houden; waar in de voorzigtigheid der Magistraat te pryzen is: want drie dagen na 't overgeven was 'er geen Brood voor geld te bekomen, als men zou denken, dat het verborge Brood behoorde te voorschyn te komen, op hoop van beter koop; waar over by na een grote oploop was gerezen, zo van de Gemeente als van 't Schip en Krygsvolk, op Forten en Schanssen leggende: want een gemeen Brood werd verkogt, tusschen vrienden, voor vierentwintig stuivers, zo dat men aan de Gemagtigden, wegens den Prins van Parma, moest verzoeken Brood van buiten in de Stad te laten brengen, welke dat niet gaerne bewilligden, voor dat alle de Forten van 't Krygsvolk geruimd waren, en verwonderden zig zeer, dat men dien uiterlyken nood zo lang en bekwaam had kunnen bedekken, zeggende, dat zy nooit zo bedrogen waren: 't welk ook de oorzaak was van de opspraak of beschuldiging der Magistraat, en voor al van den Burgermeester Aldegonde, als die de Stad zonder nood overgegeven zou heb-

Lof der Magistraat, in 't verbergen des Koorens tot den uitersten nood, nogtans beschuldigd.

hebben: want aan den gemeenen Man tot het laatste altyd Rog uitgedeeld was, en had altyd Witte-brood te koop gevonden, vermits men de gemeene Bakkers nooit hunnen Tarw afgenomen, maar wel gedwongen had, hun Witte-brood tot redelyken prys te verkoopen: [waar door zy nooit 't gebrek konden begrypen, of verstaan, dat men dus uit hongers-nood eene Stad zou moeten overgeven; maar wat 't Schip en Krygsvolk op de Schepen en Schanssen behoefde, was den gemeenen Man niet bekend, maar alleen de Overheid. Zy hadden nu 13 Maanden hunne Rivier door den Prince van Parma bekommerd en geheel gesloten gehad, byna van alle Scheepvaard, die eertyds in Antwerpen zeer groot geweest is.

De voorsz. beschuldiging van Aldegonde liep zo ver, dat hem verboden werd in Holland of Zeeland te komen; waarom hy een kort verhaal van den staat van Antwerpen, dienende tot eene verantwoording, in Druk heeft laten uitgaan, en door yver is hy, tegen het verbod, in Zeeland te Zonborg getrokken, Requesten overgevende, om tot zyn verantwoorden te komen, en zyne beklagers te zien en spreken; maar niemand is 'er verschenen, waarom hy naderhand zig meest daar onthouden heeft. *Aldegonde geeft uit eene verantwoording over het overgeven van Antwerpen.*

De Heer van la Nove, een oud, ervaren en vroom Krygs-Overste, zulks zo wel als iemand van zynen tyd verstaande, gehoord hebbende, dat de Heer van St. Aldegonde zeer verdagt en beschuldigd was over 't verlies van Antwerpen, schreef daar over aan eenige van zyne Vrienden, hem groten lof nagevende, als te zyn een Perzoon, waerdig gebruikt te worden, den Godtsdienst getrouw, en het Vaderland toegedaan, dien hy wel wist zuiver van hart en handen te zyn, en dat men hem 't verlies van Antwerpen niet wyten kon, want hy de Stad niet eer overgegeven had, voor dat die niet langer te houden en helpen was; al had hy zelve aan der Staten zyde geweest met twaalf duizend Mannen, zou hy dat niet hebben kunnen helpen of ontzetten, gemerkt de *Oordeel van den Heere van la Nove, over den Heere van S. Aldegonde, en overgeven van Antwerpen.*

de grote en pragtige gebouwen, Schansfen, en verweeringen der Spanjaarden, die hy als voor onwinlyk hield, en daarom was hy allen lof waerdig; en gelyk Verraders des Vaderlands alle straf verdienden, verdiende hy in tegendeel grote belooning: hy vergeleek hem eensdeels by den Roomschen Burgermeester *Terentius Varro*, die, door zyn toedoen verloren hebbende den groten slag by *Cannes*, als een iegelyk meende, dat hy binnen Romen niet meer zou durven komen, geprezen werd, om dat hy zig weder by zyne mede-burgeren begaf, om zyn leven met hen nog op te zetten voor 't Vaderland, 't welk in den uitersten nood was gekomen, daar mede toonende, dat hy daar van nog grote hoop had.

Parma ontfangt het gulden Vlies in de Schans te Kalloo.

Den Prince van Parma is in de Schans te Kalloo, tot vereering en verçiering van zyne overwinning over Antwerpen, door den Grave van Mansveld, van 's Konings wegen, gegeven 't Gulden-Vlies, met behoorlyke Ceremonien: dus is hem eene Zegenpralende inkomst te Antwerpen bereid, terwyl de Gereformeerde vertrokken, en plaats maakten, welke, den 20sten van Oogstmaand, hunne laatste Prediking deden, met groten yver en droefheid. Ten zelven dage zyn de uitgeweke Geestelykheid, Papen en Munniken weder ingekomen, met blydschap bezitting van hunne Kerken en goederen nemende.

Zegenpralende inkomst des Princen van Parma te Antwerpen.

Daar na, den 27sten van Oogtsmaand, is de Prins van Parma zegenpralende in Antwerpen gereden, met omtrend twintig Vaandelen, Walsch en Duitsch Krygsvolk, en drie Kornetten Paerden. Aan de Keyzerspoort ontmoette hem, op eenen zegen Wagen, *Antwerpia*, met andere *Nymphen* vergezelschapt, die hem welkom noemden. Op de Meerbrug hadden de Genevoizers hem een *Columne Rostrata* opgeregt, van de Orde *Dorica*, hoog, met het Pedestaal, tusschen de negentig en honderd voeten, daar op des Hertogs Beeld stond, als eenen Alexander, den Hertog zeer gelykende, en op 't Antyks

tyks gekleed. Voor 't huis van Portugaal, in de Hoogstetterstraat, hadden de Portugeezen eenen groten Vogel, Phœnix, kostlyk gemaakt, in eenen nest zittende, met uitgespreide vleugelen, byna de straat dwars over reikende. Van daar is de Prins gekomen in de grote Kerk, daar *te Deum laudamus* gezongen werd. Van daar is hy op de Markt gekomen; voor het Stadhuis waren gesteld zeven Beelden van zeven Planeten, van Koper gegoten door Jaques Jongeling, en een Kopere Bachus in 't midden van de Markt. Van daar is hy dus langs de Hoogstraat naar het Kasteel gereden, vindende onderwegen den Olyphant, Walvisch, en een kunstig Schip; en ten laatsten twe Obelissen, daar hy doorreed; ook onder eene *Arche triumphale*, tot in 't Palleis van 't Kasteel. Daar na werd al het Geschut dikwils afgeschoten, en alle Klokken luidden drie dagen lang tot verscheide reizen. Hier na verzette de Prins van Parma de Wet of Magistraat den 8sten van Herfstmaand, makende Heer Eduaart van der Delft, en Adriaan van Heilwegen, Burgermeesters, en onder de Schepenen stelde hy eenige, die te voren gebannen waren.

Daar na deed hy al het Geschut der Stad op het Kasteel voeren, en stelde dat tegen de Stad, daar mede vullende dat deel der muur, dat afgebroken was, en liet beginnen het Kasteel weder toe te sluiten en op te bouwen, met voorwaarde, zo men zeide, als de andere rebellige Landen ook weder vereenigd waren, zou dat weder afgebroken werden: dus werd dat weder volmaakt op de manier als het eerst geweest was, van maakzel geagt zynde voor het sterkste Kasteel van geheel Europa.

't Kasteel te Antwerpen weder opgemaakt.

Voor of tot dit beleg was de Stad Antwerpen tot haare hoogste pragt, staat en roem gekomen, en wy wenschen, dat dit ons lieve Vaderland daar weder eens toe komen mogt: eene Stad, die in deze laatste drie honderd Jaaren in Koophandel, neering en timmeragiën, zeer toegenomen had: want in den

Opkomst en pragt van Antwerpen.

Jaa-

Jaare 1314. was die Stad vergroot, en de oude St. Joris en Kipdorppoort gemaakt, en in den Jaare, 1324. kwamen daar binnen vyf grote Schepen uit Italiën, vol goederen geladen, als Speçeryen en Zyden, en dezelve Vaart heeft byna honderd Jaaren geduurd, en de vreemde Koopman kwam daar allengjes neerzitten, en zynen handel dryven: want wy vinden, dat, in den Jaare 1345. het Cellebroeders Klooster, van eenen Duitschen Koopman, genoemd Hendrik Suyderman, gebouwd werd: desgelyks in den Jaare 1354, van eenen anderen Hoogduitschen het derde Orden-Klooster, en was omtrend dien tyd al eene fraje Stad: want in den Jaare 1338, vergaderden daar veele Heeren, als Koning Eduart, de derde van Engeland, met zyne Koninginne Philippa, Dogter van Henegouwen, met de Hertogen van Kleve, Gelre, en andere omleggende Vorsten, daar de Koningin in St. Michiels-Klooster eenen Zoon, Lionel, baarde, daar uit de Koningen namaals gesproten zyn. Deze Stad is allengjes zo gegroeid, aangenomen en gebloeid, dat zy de treflykste Koopstad van Europa geworden is, als eensdeels in Lodewyk Guiciardyns beschryving te lezen is, zo dat zy in neering en verder alle andere Steden te boven ging, welke neering af te meten is, dat men meermaal op eenen Markt-dag, van alle gewesten en plaatzen, daar heeft zien aankomen tusschen de agt en negen honderd Schepen. Ook is 'er op de Vischkopers Kamer in hunne Gedenkboeken aangeteekend te zien, dat 'er op eenen dag te Antwerpen aangekomen waren, om op de Vischmarkt te verkoopen, vyf en zeventig duizend versch gevange Schelvisschen, alle levende van verscheide plaatzen met Water-Schepen uit Zee gebragt, die daar alle den zelven dag verkogt, verhandeld en vervoerd werden in de omleggende Steden en Vlekken, en dat behalven alle andere Zee-visch en versche Water-Visch, in groten overvloed.

Koningin van Engeland te Antwerpen in 't Kinderbed gelegen.

In Antwerpen op eenen dag aangekomen meer dan 800. Schepen, en 75000. versche Schelvisschen op eenen dag, verkogt en vervoerd.

Wy hebben eene rekening gezien, dat Antwerpen

in

in 't voorgaande en laatste Jaar, in 't beleg, meer dan zeventien maal honderd zes en twintig duizend Guldens jaarlyks aan Schattingen, Ongelden, Tollen, enz. inkomen had.

Inkomsten van Antwerpen.

Maar deze grote neering, magt en pragt der Stad Antwerpen, is zederd dit innemen van den Hertog van Parma gesmolten en vergaan, en dagelyks meer vergaande, en in andere Steden zig verdeelende, zonder waarschynlykheid van betering, zo lang de Oorlog duurde, zyn de Garnizoenen en Kasteelen, vyanden van allen vryen Koophandel, en dwang in Godtsdienst, zo hevig door Jezuiten gepredikt, en de andere door de vreemde regeering en den Oorlog gevorderd. Dog Antwerpe's naam bloeid in grote faam, door zyne eerlyke Burgers, en trouwe kloeke Koopliede, in de omleggende en vreemde Landen, door den Inlandschen Oorlog verstrooid en verbreid, en byna door de gansche Waereld hunnen trouwen, eerlyken en geschikten Koophandel dryvende, als in Polen, Muskoviën, Turkyen, Aziën, Afrika, Barbaryen, Oost en West-Indiën, nauwlyks eene plaats kunnende noemen, daar de Kooplieden van Antwerpen niet bekend zyn, of die zy onbezogt of onbezeild gelaten hebben.

Ondergang der Stad.

Lof der Kooplieden van Antwerpen, door de gansche Waereld handelende.

Den omtrek van deze treflyke Stad Antwerpen hebben wy goed gedagt hier by te schryven, dat zy is met het Kasteel in 't rond wyd vyf duizend zes honderd vyfendertig passen, elke pas van twe treden, en zonder 't Kasteel vier duizend zes honderd vierendertig passen, als genoeg blykt, zynde tusschen de Dykpoort tot de Kroonenburgpoort agtien honderd vyfennegentig passen. De Brug by Kroonenburg is lang honderd zestien passen, en verder tot aan de buiten-poort by het Kasteel twe honderd twintig passen; van de buitenpoort verder om 't Kasteel tot aan de Keizerspoort zyn veertien honderd en zeven passen, van de Keizerspoort tot aan de Kipdorppoort zyn zeven honderd zevenendertig passen; van de Kipdorppoort tot aan de Roypoort zyn vier honderd tagtig pas-

Omtrek der Stad Antwerpen.

pasſen, en van de Roypoort tot aan de Dykpoort, voorſz. zyn zeven honderd tagtig pasſen, makende t' zamen vyf duizend zes honderd vyfendertig pasſen, of aftrekkende de Brug en ronde van 't Kaſteel, duizend zeven honderd drieënveertig pasſen, en in des zelfs plaats ſtellende de lengte van de Kronenburgpoort binnen tot aan de Keizerspoort, zeven honderd tweënveertig pasſen, zal de omtrek, het Kaſteel uitgeſloten, maar zyn vier duizend zes honderd vierendertig pasſen.

Omtrek der Stad, Keulen. Dus bevind men, dat Antwerpen niet veel minder is dan de Ryks-Stad Keulen, daar nogtans meer dan honderd toelasten of voejers Wyn binnen de Muren wasſen, welke Stad is wyd van St. Kumbertus tot aan den Beiertoren twe duizend pasſen; van den Beiertoren tot aan de Wykspoort zyn vyftienhonderd pasſen; van de Wykspoort tot aan de Hanenpoort vier honderd drie en zestig pasſen; van de Hanenpoort tot aan de Eigelſteinpoort zyn vyftien honderd vyfenveertig pasſen, en van den Eigelſtein weder tot St. Kumbertus zyn binnen door vier honderd negentig pasſen, te zamen vyf duizend negen honderd agtennegentig pasſen van twe treden.

Toelating op den loop van de Munt, den 4. October, 1585. De Prins van Parma, de Koop-Stad Antwerpen nu in zyne handen hebbende, heeft eene Ordonnantie of Plakaat in 's Konings naam doen afkondigen, op 't ſtuk van de Munt, by wyze van toelating, tot dat daar op andere Orde geſteld werd, vermits alle Waren tot hoogen prys waren gekomen, alzo het geld door den Kryg en 's Menſchen gierigheid tot hooge waerde vervallen was: want vermits de Oorlog de goede Wetten weinig plaats geeft, heeft een iegelyk vervorderd 't geld hooger uit te geven dan de last en toelating was, elk zig daar mede verontſchuldigende, dat hy het dus ontfangen had, of dat het van andere, of in andere plaatzen, dus uitgegeven werd, en vermits de Landen met den anderen in Oorlog waren, zogt elk zyn voordeel daar in.

Dus heeft de Prins van Parma by Plakate, gedag-

verleend den 4[den] van Wynmaand, des Jaars 1585. eene Ordonnantie op de Munte doen afkondigen.

Dat niemand den Gouden Reaal hooger dan voor 5 Guld. zou mogen uitgeven.

Den Gulden voor 20 st. of veertig Groten Vlaams.

Den Karolus-Gulden voor 33 st.

Den Duitschen Goud-Gulden voor 2 Guld. 8 st.

Den Philippus Daalder voor 4 Guld.

Den Ryks-Daalder voor 2 Guld. 5 st.

Den enkelden Spaanschen Zilveren Reaal voor 5 st. en een oortie, of 10 en eene halve Groot Vlaams.

De Vier stuivers Penningen voor 6 st.

Den ouden stuiver voor 1 st. de dubbelde en halve naar gelykheid verhoogd.

Den Frank van Vrankryk voor 20 st.

Den Franschen Testoen voor 14 st.

Den Franschen stuiver voor 2 Groten Vlaams, of 1 st. en op dien voet verder allerhande Munten.

Dergelyke Ordonnantie hebben die van Holland met de vereenigde Landen in Oogstmaand daar aan volgende ook gemaakt, onder den naam van den nieuwen Gouverneur Robert, Grave van Leicester, enz. afgekondigd, maar voor 't grootste gedeelte iet hooger dan Parma's Ordonnantie, als den Gouden Reaal 2 st. hooger, den Franschen Kroon 1 st. den Angelot 5 en eenen halven st. of 11 Groten Vlaams, tot vordering van de Engelsche, en dus naar gelykheid. Verbiedende alle Fransche, Italiaansche, Portugaalsche, Loreinsche, en dergelyke Zilvere Munten, vermits die veele geschrooid en verminderd waren in gewigt, gangbaar te zyn, maar zy verklaarden die voor Bellioen, en gesmolten te moeten werden.

Om dat wy in 't eerste Boek van deze Geschiedenis verhaald hebben de waerde van het geld hier te Land, ten tyde van Keizer Maximiliaan, in den Jaare 1489. en daar na de waerde ten tyde van Keizer Karolus den V. en in de Jaaren 1520. en 1552. hebben wy goed gedagt deze Tafel van eenige der voor-

voorgenoemde Munten hier by te voegen, om daar by te zien de verandering, die de tyd van honderd Jaaren mede brengt.

Tafel van den loop des gelds deze 124 Jaaren.

Ten tyde van Keizer Maximiliaan, in de Jaaren, 1489. 1520. 1552. 1586. 1598. 1607. 1613.
Den Rozenobel van 32 tot 32 en een vierdedeel in 't Mark, voor 66, 87, 96, 144, 169, 176 st.
Den Henrikus Nobel van 36. tot 36. in 't Mark, voor 50, 75, 84, 128, 148, 156 st.
Den Angelot van 48. en 48. en een vierdedeel in 't Mark, voor 37, 57, 63, 100, 108, 112, 117 st.
Den gouden Leeuw van 58. en 58. en een vierdedeel in 't Mark, voor 30, 44, 48, 74, 85, 86, 92 st.
De Fransche Zon-Kroon van 71. in 't Mark, voor 24, 36, 40, 60, 65, 70, 74 st.
Den Andries Gulden van 74. in 't Mark, voor 20, 29, 32, 49, 56, 59 st.
De Hongaarsche Dukaten enz. van 69. en 70. in 't Mark, voor 26, 39, 41, 64, 72, 76, 80 st.
Den Duitschen Goud-Gulden van 74. en 75. in 't Mark, voor 18, 28, 31, 48, 54, 55, 58, st.
Den Zilveren vier stuivers penning, voor 4, 4, 6, 6 st.
Den Stuiver, voor 1, 1 en eenen halven st.
Den dubbelden en halven naar gelykheid.
Den gouden Reaal, in Karolus tyd geslagen, van 46 st. in 't Mark, voor 60, 66, 100, 108, 115, 122 st.
Den halven Reaal, voor 30, 32, 50, 57, 61 st.
Den Gouden Karolus Gulden, voor 20, 21, 33, 40 st.
Den Philippus-Daalder, van Koning Philips geslagen, voor 30, 50, 51, 52 st.
Andere naar gelykheid.
Den Spaanschen Reaal voor 6, 7, 11 en een oortje, 11 en eenen halven st. 12 min een oortje.

Het

Het is wonder, dat de waerde van het geld deze honderd agttien Jaaren zo veranderd en verloopen is, 't-welk men eensdeels oordeeld gekomen te zyn door de gedurige Oorlogen, die op de eene plaats meer gebrek maken, dan op de andere, daar zy blyde zyn 't geld hooger te ontfangen, en 't dan weder zoeken dus uit te geven: ook helpt daar toe, dat 'er zo veelerhande Munten van verscheide Landen zyn, die dikwils tot gerief van den Reiziger opgezogt, en tot hooger prys aangenomen werden. De groote overvloed van Goud en Zilver uit de Oost-Indiën heeft veel Geld veroorzaakt, zo dat een Edelmans rykdom van oude tyden nu een Boere rykdom, eens Landsheeren toen, nu een Koopmans rykdom is, maar alleen met den naam en niet in waaragtige en trouwen rykdom: want verscheide geloofwaerdige Lieden, nog onlangs te Siviliën in Spanje geleefd hebbende, Antonis Anzelmo en andere, verzekeren gezien te hebben eenen oorspronglyken Brief van eenen Hertog van Medina Sidonia, geschreven aan den Graaf van Bejar, die nu Hertogen zyn, waar mede hy hem verwittigde, dat hy zyne Dogter ten Huwlyk, en haar voor Huwlyks goed gegeven had vyf en zeventig duizend Maravedis, omtrend twe honderd Dukaten uitmakende, met denzelven Brief hem biddende ter Bruilofd te komen, en die vereeren met zyne roode Fluweele Mouwen: waar door te merken is, dat toen het geld, Goud en Zilver, in grote agting was, en dat in Spanje de overvloed nu zo groot is, dat men daar, volgens de oude manier van reekeningen, met Maravedis en Reezen, zynde zo klein geld, plagt te reekenen, die nu byna in Realen veranderd zyn, en nog wel tot Pezos en Dukaten in de telling konden komen.

Oorzaak van de klimming des gelds.

De rykdom van den Adel voor dezen is nu een Boeren rykdom.

Weinig geld in Spanje over 100 Jaren.

Einde van het Twaalfde Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET DERTIENDE BOEK.

*E vereenigde Nederlanden zenden aan-
„ zienlyke Hofgezanten aan de Ko-
„ ningin van Engeland, haar de op-
„ permagt der Landen aanbiedende,
„ of onder haare Majesteits gebied,
„ tegen 't geweld der Spanjaarden, beschermd te
„ werden. Zy weigerd de oppermagt aan te ne-
„ men; maar beloofd hulp en bystand, haare re-
„ denen in druk uitgevende: des zy Vlissingen en
„ den Briel te pand neemd. Zy zend den Graaf
„ van Leicester als Generaal van 't Engelsch Krygs-
„ volk. 't Huis van Nassouw verklaard zyn voor-
„ deel, en beveeld zig aan de Koningin. Schenk
„ valt den Spaanschen dienst af, en werd, met
„ den Grave van Nieuwenare en Villers, door
„ Taxis geslagen. De twede Dogter van den Ko-
„ ning van Spanie trouwd met den Hertog van
„ Savojen. De Turk en Perziaan beschenken den
„ Koning van Spanje. Nuis door den Grave van
„ Nieuwenare en Hopman Kloet ingenomen. Der
„ Staten Schepen op de Ems twisten met Emden.
„ De Spanjaarden zyn te Empel in gevaar. Der
„ Staten Volk voor Nymegen schanssende, werd
„ door Haultepenne verdreven. Taxis slaat enig
„ Staten-Volk in Vriesland, door middel van*

„ *'t Ys. Eenige werden met het Gulden-Vlies vereerd. Sixtus de* V^de^, *de pragtigste Paus, regt te Romen den Obeliscus, en eenige andere gebouwen, op. De Staten der vereenigde Landen maken Leiçester Gouverneur Generaal over dezelve Landen, daar over de Koningin zig vergramd. Leiçester kondigd eene Ordonnantie op de Krygs-tugt af, en tragt eene Schat-kamer op te regten, verbiedende met den Vyand te handelen, dat veele Koopliedenuit Nederland dryft, en daar mede de Engelsche Vrybuiters ter Zee hun voordeel doen. Schenk toond kloekheid in den Togt naar Werle. Parma belegerd de Stad de Grave, welke, hoewel zy door Hohenlo van Levens-middelen voorzien was, opgegeven werd: waar over de Gouverneur, de Heer van Hemert, onthalsd werd. Schenk maakt eene Schans op 's Gravenweerd. De Prins van Parma belegerd en wint Venloo; ook Nuis zeer pragtig, dat hy brandende inneemd. Leiçester wint Axel en Doesburg, schermutzeld, by Zutphen, met den Prince van Parma, en belegerd en wint de Zutphensche Schans. De Staten klagen aan Leiçester, die naar Engeland vertrekt, en eene kwade orde in de Regeering laat. De t' zamenzweeringen in Engeland veroorzaken den dood van de Schotsche Koningin, die onthalsd werd; wier leven en dood breedvoerig verhaald werd. Beschryving der Regten en Burgerlyke Regeeringen van Engeland, deszels Parlementen, en opvolging der Kroon. De Hertog en Hertogin van Parma, Ouders van den Prince van Parma, de Kardinaal Granvelle, en de Hertog van Holst, ook Stephanus, Koning van Polen, sterven. In Polen werden twe Koningen verkoren.*

Dit alles geschiedde in twintig Maanden, onder de Regeering van den Hertog van Parma, de Staten, en den Graaf van Leiçester.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

DERTIENDE BOEK.

Y hebben verhaald, hoe in Lentemaand van dit Jaar 1585. de Koning van Vrankryk door den Kryg, hem door die van 't Heilig Verbond in zyn Ryk berokt, de Afgevaerdigde der Nederlanden, aan hem gezonden, om hem de vereenigde Landen over te dragen, beleefd en trouw antwoordde, en hun aanbod afsloeg, hun toezeggende, de Landen te zullen beveelen aan de Koningin van Engeland, en den Koning van Navarre: ook hoe de Engelsche Koningin, op dat zy niet, wanhopende, iet met hunne vyanden voornemen zouden, aan hun afgezonden had den Heere van Gryze, met troostlyke woorden, 't welk zy haaren Gezant Davidzon belast had te doen.

De vereenigde Landen besluiten aan de Koningin van Engeland de Landen over te dragen, den 6 Juny 1585.

Waar over de Staten Generaal, beschreven zynde, den 6den van Zomermaand besloten hebben de Oppermagt der Landen volkomen aan Elizabeth, Koningin van Engeland, over te geven, met wettige en behoorlyke voorwaarden, of met haar te handelen op de bescherming aan te nemen, of om hulp van haar te verwerven.

Waar op, den 6den van Hooimaand, de Afgevaerdigde van de Staten der vereenigde Landen in Engeland aangekomen zyn, en waren, wegens die van Braband, hoewel, vermits het beleg van Antwerpen, niet volkomen gemagtigd, Jongheer Jacques de Gryze,

ze, Hoog-Bailiuw van Brugge. Wegens Gelderland, Rutgert van Harsolt, Burgermeester van Harderwyk. Wegens Vlaanderen, hoewel ook niet volkomen gemagtigd, Noël de Karon, Heer van Schonewalle, Burgermeester en Schepen van 't Vrye. Wegens Holland en West-Vriesland, Jongheer Jan van der Does, Heer van Noortwyk, Meester Joost de Menin, Pensionaris der Stad Dordrecht, Jongheer Johan van Oldenbarnevelt, Pensionoris der Stad Rotterdam, Doctor François Maelson, Raad der Stad Enkhuizen. Wegens Zeeland, Mr. Jakob Valk, Licentiaat en Raad van Staten. Wegens Utrecht, Doctor Paulus Buis. Wegens Vriesland, Jongheer Jelger van Feytzma, Raad van Staten, Heer Hessel Aysma, President, en Laes van Jongema. Namen der Afgevaerdigde naar Engeland.

De voorsz. Paulus Buis, te voren Raad en Advokaat van Holland geweest zynde, had zynen Staat en Ampt verlaten, toen de Provintiën besloten naar Vrankryk te zenden, om de Landen den Koning op te dragen, en was zederd op zig zelven blyven zitten, tot dat nu die van Utrecht hem verzogten wegens hen naar Engeland te gaan, 't welk hy aannam, om dat hy altyd tot de Engelsche zaken zeer gezind was geweest: en van die van Holland voorby gegaan zynde, begaf hy zig hier mede in dienst van die van Utrecht, het welk eenige in Holland niet wel beviel, te meer, om dat die van Utrecht niet dan op 't uiterste wilden verklaren, wie van hunnen kant naar Engeland gaan zou. Paulus Buis, in dienst van die van Utrecht gekomen.

Deze Gezanten hadden alle volkome magt van de Landen, zo wel op het opdragen van de oppermagt, als om te handelen over de bescherming, en behoorlyken bystand. Die van Holland waren zeer genegen en hadden besloten eenige Steden of Sterkten over te leveren, tot verzekerdheid van haare Majesteit. De magt der Afgevaerdigde was wegens de Ridderschap, Edelen en Steden Dordrecht, Haarlem, Delf, Leiden, Amsteldam, Gouda, Rotterdam, Gorkum, Schiedam, den Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhui-

zen, Schoonhoven, Edam, Munnikendam, Medenblik, Woerden, Oudewater, Heusden, Geertruidenberg, Weesp, Naarden, Muiden, en Purmerende, zig sterk makende voor de andere kleine Steden, Heerlykheden en Vlekken van Holland en West-Vriesland.

Deze Gezanten zyn wel ontfangen en kosteloos gehouden door de Koningin, die hun eene heerlyke Tafel deed bezorgen, en hebben, den 9den van Hooimaand, te Groenewigs by de Koningin gehoor gehad, daar zy met behoorlyke eerbied oetmoedig wegens de Landen verklaard hebben, door den mond van Joost de Menin, zaaklyk als volgd.

Redevoering, wegens de vereenigde Landen, biedende aan de Koningin van Engeland de opperste Heerschappye, den 9. Juny.

Dat de Staten der vereenigde Nederlanden haare Majesteit zeer bedankten voor de goede genegenheid en gunst, die haar geliefd had den Landen in hunnen nood te bewyzen, en nog onlangs te bevestigen, als haar, na den gruwlyken moord des wylen Heere Prince van Orange, door haaren Hofgezant, den Heere Davidzon, had geliefd te laten weten, de zorg die zy droeg voor hunne beschutting en bewaring, en daar na door den Heere van Gryze verklaard het groot mishagen en ongenoegen dat zy had, de Staten in hunne hoop op het Verbond met Vrankryk te leur gesteld te zien; maar dat daarom de zorgvuldigheid, die zy voor hunnen welstand en behoudenis droeg, niet verminderd maar vermeerderd was, na dat de nood meer drong: waar door de Landen in 't gemeen, en elk derzelver in 't byzonder, eeuwig aan haare Majesteit verbonden bleven, om 't zelve te verschulden met alle getrouwheid en onderdanigheid.

En alzo de Staten merkten, dat zy, zederd den dood des Princen van Orange, veele van hunne Sterkten en goede Steden verloren hadden, en dat zy, tot behoudenis der Landen, noodig hadden eenen Oversten en Prince met het opperste gebied, die hen kon beschutten en bewaren tegen de tyrannye en overlast der Spanjaarden en derzelver aanhangers, die meer en meer met hunne onbetamelyke Wapenen, en alle andere mid-

middelen de voorsz. Landen, in den grond poogden te verderven en uitdelgen en het arme Volk te brengen in eene eeuwige dienstbaarheid, erger dan de Indiaansche, namelyk onder het onverdraaglyk jok der vervloekte Inquisitie van Spanje: ook ziende, dat de Steden en Burgeryen derzelver Landen een vast vertrouwen hadden, dat haare Majesteit hen niet zou willen zien verloren gaan, naar den wensch en begeerte van hunne vyanden, die hun zulken langen en wreeden Oorlog aandeden; welken de Staten, volgens hunnen pligt, hunne Medeburgers en Broeders schuldig, gedwongen waren geweest te wederstaan, om te weeren de tyrannye en opentlyke slavernye, die men op het arme volk zogt te leggen, en om hunne Vryheid, Regten en Privilegiën, met de oeffening van den waren Christlyken Godtsdienst te beschermen, waar van haare Majesteit te regt voerd den Tytel van Beschermeresse, tegen welke de vyanden en hunne aanhangers zo veele verbintenissen, bedrieglyke lagen en verraderyen hadden aangeregt, en nog dagelyks niet op hielden het verderf van haare Majesteits perzoon, en haare Koningryken en Staat, welke de goede Godt tot nog toe bewaard had, het Christenryk ten goede, en tot onderhoud van zyne Kerken, te zoeken en in 't werk te stellen.

Om die redenen, en andere goede inzigten, hadden de Staten eendragtig te zamen besloten toevlugt te nemen tot haare Majesteit, nademaal het eene gewoone zaak was by alle overvalle volken en Natiën, in hunnen hoogen nood en verdrukking, hulp en bystand te verzoeken tegen hunne vyanden, aan geburige Koningen en Princen, en eigentlyk aan zulke, die begaafd waren met hoogmoed, Godtvrugt, regtvaardigheid, en andere Koninglyke deugden: ten dien einde hadden de voorsz. Staten hen afgezonden, en gelast haare Majesteit aan te bieden de opperste Heerschappye en wettige regeering derzelver Provintiën, op zekere goede en billyke voorwaarden, voornamelyk ten opzigte van de behoudenis der hervormde

Godtsdienst-oeffeningen, en hunne oude Privilegiën, Vryheden, Herkomen en Gewoonten, met het beleid des Oorlogs, Staats-bestuur en regt derzelver Landen.

Hoewel de Landen, gedurende dezen Oorlog, veel geleden, en de vyanden hun veele Steden en sterke plaatzen ontnomen hadden, behalven dat in Braband, Gelderland, Vlaanderen, Mechelen en Overyssel nog veele goede Steden en plaatzen waren, die het tegen den vyand uithielden, waren Holland, Zeeland, Utrecht, en Vriesland, door Godts goedheid, nog in hun geheel, daar in veele grote sterke Steden en plaatzen, schoone Rivieren, diepten, en Zeehavenen waren, waar door haare Koninglyke Majesteit en haare Nakomelingen, verscheide goede diensten, vrugten en gemakken zouden kunnen genieten, daar van nodeloos was lang verklaring te doen, onder welke eene van zonderlinge aanmerking was; dat de vereeniging van Holland, Zeeland, Vriesland, en der Steden Oostende en Sluis, met de Koningryken van haare Majesteit, haar toebragt de volkome Heerschappye van de grote Oceaansche Zee, en vervolgens een gedurig verzekerd geluk voor de Onderdanen van haare Doorlugtige Majesteit:

Volkome Heerschappye der Zee bestond in Engelands en der vereenigde Landen vereeniging.

Welke zy ootmoedig baden, dat het haar geliefde de voorn. poincten en voorwaarden toe te staan, en dien volgens aan te nemen, voor haar en haare wettige Erfgenamen, of Opvolgers in de Kroon van Engeland, beschermers van den hervormden Godtsdienst, de regtmatige Prinslykheid en opperste Heerschappye derzelver Landen, en dien volgens de Inwooners derzelver te ontfangen, als haare Majesteits alderootmoedigste en alleronderdanigste Onderdanen, onder de beschutting en eeuwige bescherming van haare Majesteit, voorwaar een Volk, dat, zonder vermetenheid gesproken, hunne Overheeren zo getrouw bemind, als eenig ander in Christenryk.

Dat doende, zou haare Majesteit zo veele schoone Kerken, die Gode geliefd had in deze laatste tyden

in de voorsz. Landen te vergaderen, tegenwoordig op veele plaatzen zeer benauwd en bekommerd, behoeden, en de Landen en Volken, die onlangs voor den boozen inval der Spanjaarden zo ryk en in voorspoed bloeiden, vermits de grote gerieflykheid der Zee, Stranden, Havens, Rivieren, Koopmanschap en Handwerken, daar mede zy van nature begaafd waren, verlossen van uiterlyk verderf, en eeuwige slavernye des lighaams en der zielen, het welk een regt Koninglyk en uitnemend goed werk, Gode aangenaam, geheel Christenryk voordeelig, onsterflyken prys en eer waerdig, en de grootmoedigheid en Prinslyke deugden van haare Majesteit betamende, zou zyn, in zig vervattende de verzekerdheid en welstand van haare Koningryken en Onderdanen. En daar op boden zy haare Majesteit, met alle ootmoed, aan de Artykelen en Voorwaarden, biddende Gode, den Koning der Koninginnen, haare Majesteit te beschermen voor alle haare vyanden, haar meer te doen toenemen in roem en geluksaligheid, en eeuwig te houden in zyne Heilige beschutting en bewaring.

Deze heerlyke en loflyke Koningin en Princes heeft deze aanbieding, haar strekkende tot de allergrootste eer der Waereld, in dank aangenomen. *Der Landen aanbieding in Engeland in dank aangenomen.*

Hier over heeft de Koningin haar bedenken genomen met haare Raads-Heeren en agterraad, om te weten, wat van alle zyden daar voor of tegen mogt gezegt werden: in 't gemeen vond zy haare Onderdanen daar toe zo zeer genegen, dat zy de Nederlanden geenzins geheel verlaten mogt. Zy bragten by den groten haat des Konings van Spanje tegen haar, om de verandering van zynen Godtsdienst in Engeland, die hy daar hersteld had: dat bleek, door dien hy in den vredenhandel te Chasteau in Kambresis, in den Jaare 1559, niet sterk genoeg aanhield, om de Stad Kales aan Engeland te doen wedergeven, dat door zynen Oorlog verlooren was, denkende haar te dringen om huwlyk met hem aan te gaan tegen haaren wil; maar de Franschen dwong hy wel *De Koninginne beraad zig over de aanbieding der Nederlanden, aan haar gedaan.*

eene meenigte van Steden aan den Hertog van Savojen weder te geven, en liet haar in Oorlog, genoegzaam tegen Vrankryk en Schotland, zonder eenigen bystand.

Ongelyk, door den Koning van Spanje aan de Koningin gedaan.

Zy verhaalden ook de onbeleefde weigering van togt door Nederland, voor Krygstuig, Wapenen en Buskruid, dat zy in Duitsland had doen koopen, door den Ridder St. Thomas Gresscham, haaren Bewindhebber, des verzogt zynde.

Verder, hoe de Koning van Spanje van harent wegen verzogt zynde, door den Viscont̄e Montagu, haaren Hofgezant, om bevestiging van de oude Verbonden, tusschen zynen Vader, Keizer Karel de Vyfde, en haare Voorzaten, gesloten, en had dat nooit willen doen.

Hy had de Inquisiteuren in Spanje toegelaten haare Onderdanen zeer streng te vervolgen, en zelf haaren Hofgezant om zynen Godtsdienst van daar laten verdryven.

De Hertog van Alva had in Nederland haare Koopliedem alle geweld aangedaan, tegen alle de oude Verbonden.

Hy had alle de Rebellyen in Engeland gevoed en gestyft, als die van de Graven van Northumberland en Westmerland, ook den Hertog van Norfolk aangezet, om de Koningin van Schotland, die naar haare Kroon stond, te trouwen, door inval uit Nederland hulp belovende, en had verder alle haare Ballingen en Rebellen onderhouden.

Zelfs had hy een Heirleger in Yrland gezonden, die met vliegende Vaandelen in haar Koningryk vielen, uit kragt van des Pausfen gift 't zelve verontschuldigende, meenende dergelyke op Engeland ook voor te nemen, als bleek by des Jezuits, P. Sanderus, afgeworpe Brieven, en den gevangen Jezuit, P. Kreigton: dergelyke ondernemingen meer bleeken door den handel en wandel van zynen Hofgezant, Don Bernardo de Mendoza, in Engeland, en door de onderhandeling van de Koningin van Schotland,

Be-

Behalven dit gelede ongelyk hielden deze Raadsheeren hunne Koningin nog voor het gevaar, dat haar te wagten stond, zo de Spanjaard in Nederland volkome Heerschappye zou bekomen, den Godtsdienst daar veranderen, der Landen Privilegiën breken, en dat geheel onderwerpen aan zynen wil, en dan van daar, uit haat, de Koningin ligt overvallen, met de meenigte van Schepen en Schipvolk, en zyne Indiaansche schatten, en Engeland ten eersten van allen Koophandel en Schipvaard afsluitende, en binnen den Lande inwendigen twist berokkende. 't Gevaar voor Engeland, zo de Spanjaarden Nederland overheerden.

Zy moest nu de aangebode gelegenheid niet voorby laten gaan, nog wagten, tot dat de Nederlanden, door de Spanjaarden en Italianen, volkomen verheerd waren: want de Kryg daar niet aangenomen was om Nederland alleen, maar om verdere verovering van daar te maken, onder het dekzel van Godtsdienst, of om Maria, Koningin van Schotland, te verlossen, met dergelyke redenen meer.

In tegendeel werden haar ook voorgesteld de zwarigheden, dat zy zou moeten breken de oude Verbonden met den Koning van Spanje, en dat het by de Waereld niet eerlyk zou bevonden werden Onderdanen tegen haaren Overheer te styven of helpen: ook dat zy kwalyk zou magtig zyn zig te stellen tegen eenen zo magtigen Monarch, zo sterk van volk, geld, middelen en vrienden, als zy zou vinden aan den Paus, den Koning van Schotland, inwendige Engelsche Malkontenten, met meer andere, zo dat zy genoeg te doen zou hebben, met zig te verweeren, en dergelyke meer. 't Gevaar daar tegen, zo zy eenen Kryg tegen Spanje aannam.

Daar op werd geantwoord, dat zy geen Verbond met het huis van Borgongiën brak, maar dat zy zelf daar door verbonden was de Nederlanden by te staan, en die in hunne oude geregtigheden te onderhouden, en geene vreemde Natiën daar te laten inwortelen, en heerschappye dryven; en zo zy die geen bystand deed, zouden daar de Franschen mogen inkomen. Zy meende geene Rebellen te styven, maar haare Antwoord op de voorgehoude gevaaren.

overvalle buren te beschermen, het welk alle grootmoedige Vorsten vry stond, voornamelyk om den Godtsdienst, gelyk haar de Spanjaard zelve voorgedaan had in Yrland, aan haare Rebellen. Met den Oorlog, en deszelfs mede-brengende elenden, nog uit te stellen, was die zwarigheid niet geweerd, en hoe zorglyk de Oorlog zy, was het aanstaande gevaar, van overvallen te werden, nog groter. Ook wof het ten uiterften haar Geweeten en eer het aanstaande kwaad voor te komen: want Nederland kon het niet altyd uithouden zonder hulp, en dat eens te ondergebragt zynde, zou zy dat onweder in Engeland op haaren hals hebben, en dat was haar veel zorglyker, en zou veel meer kosten: daarom was het beter eenen Oorlog buiten het Land te houden, dan binnen te hebben. Nopens het verlies van vrienden, de zaak was zo goed en eerlyk, dat zy de Koningen van Vrankryk, Navarre, Portugaal, Denemarken, Schotland, en meer andere Mogendheden tot begunstigers zou hebben, enz. Deze poincten dus onderzogt zynde, werd daarna op de zaak by de Koningin en haaren Raad besloten, en met de Afgevaerdigde gehandeld, die te kennen gaven den staat, magt, en schattingen, die de Landen konden opbrengen, ook wat de kosten, van eenen beledigden Oorlog aan te doen, bedroegen, en wat meer door de genegenheid en goede regeering van het gewillig volk zou te hopen zyn, zo zy in hunne vryheden, geregtigheden en Privilegiën behouden werden, nademaal bevonden was, dat Holland alleen, zederd de Pacificatie van Gend, in negen Jaaren, behalven hunne eige Hollandsche binnen-kosten, tot den Oorlog, buiten Holland gevoerd, opgebragt hadden meer dan vyfendertig maal honderd duizend guldens. Ook werd breeder verklaard, hoe veel het Ryk van Engeland daar aan gelegen was, de Landen, van ouden tyd door meenigvuldige Verbonden aan den anderen verpligt, verbonden te houden, uit oorzake van beider Landen gelegenheid: want de Ne-

Holland had opgebragt, behalven Inlandsche kosten, in 9 jaaren 3500000 guldens.

Nederlanden veele grote afkomende Rivieren hadden, en Engeland een Eiland, daar voor en tegen gelegen, die, in vyandschap, elkanderen grote schade konden doen, en vereenigd zynde, kon de Heerschappye der Zee behouden werden, by welke zy beide zig geneerden, en zonder welke zy beide niet konden bestaan, Engeland geene zonderlinge sterkten, dan de diepte of gragten der Zee, en Nederland veele sterke Steden hebbende, die zig meest met de Zeevaard geneerden, en daarom vol Zeevolk en Schepen zyn, daar meede Engelands diepe Zeevesten onnut gemaakt, en dus gemaklyk besprongen konden werden. Engeland, vermits zyne goede Havenen en gelegenheid, kon der Nederlanders neering zeer bekommeren: waarom van ouds tusschen beide zo veele overeenkomingen en onderlinge verbonden gemaakt waren geweest, om by den anderen te houden, en niet toe te laten, datze dus van vreemde overheerd zouden werden, en dat niet alleen tusschen de Landsheeren, maar ook tusschen de Staten derzelver, als onderlinge eeuwige Bondgenooten.

Beider Landen gelegenheid en noodom vereenigd te blyven.

Zaken Engeland en Nederland dringende in onderling verbond te blyven.

Dit alles van beide zyden overlegt zynde, had de vereenigde Landen genoodzaakt anderwerf aan Engeland te verzoeken, en heeft aan Engeland oorzaak verschaft hun gehoor te geven: te meer, aangezien zy nu door den dood van hunnen beschermer, namelyk den Prince van Orange, het verlies van veele Steden, en het afzeggen van hulp in Vrankryk, door hunnes vyands toedoen, genoeg tot wanhoop gekomen waren. Nu was te vreezen, datze, uit twyffelmoedigheid, gemerkt 'er veele weeke Ledematen onder hen waren, en zy dagelyks aangelokt werden, mogten komen in eenig verdrag van verzoening met hunnen vyand, die dan Engeland ook mogt bespringen, welken zy geen beter hart toedroegen, als hy hun deed, dat nu onlangs gebleken was by verscheide Engelsche Schepen, welke in de Havenen van Spanje, zonder eenig afzeggen van vrede, aangeslagen waren, en waar van zy het Schipvolk wreed mishandeld hadden.

De

De Koningin van Engeland was hier over niet weinig bekommerd, als eene zaak, daar aan Engeland en haar perzoon veel gelegen was, des zy niet ligt kon besluiten.

Oorzaak waarom de Koningin van Engeland de Nederlanden niet wilde aannemen.

De oorzaken, waarom de Koningin het opperste gebied over de Nederlanden niet aannam, erflyk voor haar en haare nakomelingen, agtten de verstandige deze te zyn, te weten, dat zy was eene afgaande Vrouw, geene hoop van kinderen, nog bekwamen en bevoegden perzoon in haar Ryk hebbende, om zulke volstrekte regeeringen, met opper-bevel, loflyk uit te voeren, dat zy zelve niet magtig was beide de Staten te regeeren, behalven dat zy niet geloofde, of haar niet kon laten wys maken, dat de magt, middelen, en inkomen der Landen zo groot waren, als haar voorgehouden werd, daar haar nogtans het uiterste, om goede redenen, niet gezegt was; maar zy agtte dat de Landen, uit hoogen nood gedrongen, haar het uiterste aanzeiden, en haare Raadsheeren namen ook niet de uiterste kennis op den staat van deze Landen. Zy wilde zig ook niet geheel het geluk onderwerpen, vreezende niet alleen de grote magt van Spanje, maar ook de ongestadigheid van Vrankryk, wetende en kennende ook haar eigen vermogen, en dat haare Onderdanen onervaren in Staatszaken, en in den Oorlog ongewoon en onwillig waren grote schatting op te brengen, voorn. tot behulp van een vreemd volk. Dus heeft deze wyze Koningin haare begeerlykheid gematigd, en nogtans haar medelyden tot de Nederlanden getoond, met verzekeringe van haaren eigen Staat, daar naar voor al getragd werd, en verder den Nederlandschen Staten hulp en bystand te doen naar gelegenheid van tyden en zaken.

Wys besluit van de Koninginne van Engeland.

Deze en dergelyke redenen meer hebben middelerwyl beide de partyen eerst bewogen tot besluit, van middel tot ontzet der Stad Antwerpen, die toen nog belegerd was.

Dus werd 'er eerst besloten en bevestigd een ver-

drag,

drag, tusschen de Koningin, en de Nederlandsche Gezanten, den 2[den] van Oogstmaand, dat de Koningin zou zenden, tot ontzet van Antwerpen, vier duizend voetknegten, verschietende hen opligten, en die te betalen van maand tot maand, voor drie maanden, van den dag der Monstering, dat te zamen bereekend was te kosten, met het overvoeren, veertig duizend guldens, en de drie maanden Soldye op honderd vierentagtig duizend zes honderd guldens, welke sommen zouden af betaald werden binnen zes maanden, na dat Antwerpen zou ontzet zyn, en zo niet, binnen een Jaar, na den dag der Monstering.

Verdrag met de Koningin tot het ontzet van Antwerpen, den 2 Augustus 1585.

Voor de verzekering daar van zou in handen van de Koningin gesteld werden de Stad Oostende of Sluis, binnen eene maand, met alle de Oorlogs-gereedschappen, des zal zy van de voorsz. vier duizend Mannen zeven honderd mogen afnemen tot bewaring van eene der voorsz. Steden, wel verstaande, dat zulke Stad zou blyven, volgens het burgerlyke Regt, onder de vereenigde Staten van de te zamen handelende Provintiën, zonder van de Koningin belasd of bezwaard te werden, en dus werd dit in 't kort volkomen, de Ridder S[t]. Johan Norrits het beleid daar van hebbende.

Tot ontzet en hulp der Stad Antwerpen bragten de gevlugte Nederlanders en Kooplieden van Antwerpen, die zig toen te Londen in Engeland bevonden, zeer gewillig eene vrye gift op, die wel op tien duizend guldens beliep.

En hier na, alzo de Koningin niet geraden vond de opperste Heerschappye nog eeuwige bescherming aan te nemen, hoewel zy haare Onderdanen gereed vond met goed en bloed haar voornemen by te staan en te handhouden, heeft met der Staten Afgevaerdigden, naar het believen van hunne Hoofden, te *Nonesuch*, een plegtig Verbond van bystand aangegaan, gedagteekend den 10[den] van Oogstmaand, hoofdzakelyk inhoudende deze volgende Artykelen.

1. Dat

Artykelen.

Bystand van 5000 Mannen te voet en 1000 Paerden.

„ 1. Dat de Koninginne van Engelandt de Geunieerde Landen sal toe-senden, een hulpe van vier duisent mannen te voet, en vyfhondert mannen te Paerde:" [maer het werd kort daer na besloten op vyf duizend te voet, en duizend te Paerd,] „ geleyt door eenen Gouverneur Generael van haren 't wegen, die soude wesen een persoon van name, qualiteyt ende aansien, de ware Religie toegedaen: en onder goede andere Bevel-hebberen: alle te betalen by deselvige Coninginne, geduerende den Oorloge.

De termynen van weder betaling.

„ 2. Tot weder betalinge van dewelcke, de Geunieerde Landen, soo in het gemeen ende bysonder haer verbinden sullen, als sy door Godts barmhertigheyt, ende haer Majesteyts hulpe weder in Pays en Vrede sullen ghestelt wesen, te betalen al dat hare Majesteyt uytgeleydt sal hebben, soo wel voor volck op te lichten, ende die over Zee te transporteren, als voor de Soudye, te weten, het ghene dat het eerste Jaer uytgeleyt sal worden, sullen sy binnen 't eerste Jaar van den Vrede weder betalen, en de reste binnen vier Jaren daar aan volgende, elck Jaer een quartier: als te rekenen op goede Monsteringe der Commissarisen van wederzyden, op den voet als zy overkomen waren.

Verpanding van de Steden Vlissingen, den Briel, enz.

„ 3. Tot beter versekeringe van de weder betalinge, sal binnen een maent na date des Contracts confirmatie ghestelt worden, in handen van sulcke Gouverneurs, als hare Majesteyt sal gelieven te deputeren, de Stadt van Vlissingen, en het Casteel van Rammekens, in 't Eylandt van Walcheren, en de Stadt van den Briel, met de twee sterckten daar toebehoorende in Hollandt, om gehouden te worden by haar Garnisoenen, tot dat hare Majesteyt volkomentlyck betaelt sal wesen in de Stadt Londen, van al haer verschoten gelt. En zynde by de Staten goet gevonden voor 't Landt en tot de gemeyne ruste en eenicheyt nuttelyk, datter in eenighe andere Steden ofte Stercken van haer

Ma-

„ Majesteyts Garnisoenen leggen, sullen deselve ge-
„ nomen werden uyt de vyf duysent Mannen en duy-
„ sent Paerden voornoemt.

4. Deze Steden en plaatsen van versekeringe hare
„ Majesteyt ghegeven, sullen blyven versien van ghe-
„ schut, poeder, en andere amunitie, in sulcken
„ gestalte als de Gouverneur Generael van hare Ma-
„ jesteyt sal vinden behoorlyck tot der selvigher
„ plaetsen beschermingе, mits dat alles behoorlyk
„ worde geinventarieert, om namaels te restitueren
„ alst behooren sal.

De Steden zullen voorzien blyven van Geschut.

5. De Staten sullen de voorschreven Steden ende
„ Sterckten ruymen van alle Garnisoenen, behalven
„ de lieden van qualiteyt, daer woonende, en ghe-
„ committeert tot den Gouvernemente en Politie
„ Civile, op dat hare Majesteyts Gouverneur daer
„ mogen het gebiet hebben, in het gene dat de be-
„ waringe en beschuttinge der plaatsen aangaet;
„ Welverstaende dat zy haer niet moeyen en zullen
„ met de Politie en Civile regieringe, maer alleen-
„ lyck in het bysonder over die van de Garnisoenen.

Innemen van Engelsch Guarnizoen, behoudens den Burgerstaat.

6. De Oversten ende Soldaten des Garnisoens, en
„ sullen gheen handelinghe, verstant, correspondén-
„ tie ofte converfatie, met de Spangiaerden en vy-
„ anden der Staten hebben, noch lyden van andere,
„ maer sullen die alle vyandtschap bewysen ten aan-
„ sien van de versekeringe van de plaetse.

Zullen generhande verstand met den vyand mogen houden, maer oorlog aandoen.

7. Dese Steden ende Plaetsen van versekeringe,
„ zullen blyven aengaende de Politie, Jurisdictien,
„ Privilegien, Rechten en Vryheden, volgens haer
„ generale ende particuliere Contracten ende Unien,
„ behoudende haer eygen Wetten, Magistraten en
„ Gouverneurs, sonder gehouden te zyn in eenige
„ schattingen, Impostеn ofte Contributien, van we-
„ gen hare Majesteyt ofte haer Kryghs-volck.

Behoudenis van alle Vryheden.

8. De Engelsche Garnisoenen zullen gehouden
„ zyn te betalen de Impostеn en Accysen als het an-
„ der Oorloghs-volck (in 't Lant Garnisoen houden-
„ de) doen, zonder dat de Impostеn zullen mogen

De Engelsche te betalen de lasten en ongelden,

„ vermeerdert worden, dan met Consent van den
„ Generalen Luytenant van hare Majesteyt.

Voorsigt op de tugt en betaling.

9. En op dat de Borgeryen ende Inwoonders der
„ Steden niet zouden overlast worden by de Garni-
„ soenen, sal hare Majesteyt besorghen haer betalin-
„ ghe, ende alle goede discipline, ende de Inwoon-
„ ders voorschreven zullen niet ghemolesteert wor-
„ den, om het volbrenghen van dit Contract, voor
„ het gene dat de Staten toekomt te doen, behou-
„ dens dat zy in het particulier voldoen het ghene
„ daer zy in gehouden zyn.

Wederlevering van de Steden en plaatzen aan de Staten.

10. Als haer Majesteyt ofte haer Successeurs zul-
„ len weder betaelt wesen van alle kosten en ver-
„ schoten gelt, zullen de Steden en plaetsen met
„ alle haer Artillerye en munitie weder ghelevert
„ worden in handen van de Staten, sonder eenige
„ swaricheyt ofte reservatie, zonder dat zy zouden
„ moghen worden gelaten in handen van den Ko-
„ ningh van Spaengien ofte andere vyanden van den
„ Lande, ofte onder 't gebiedt van eenige andere
„ Prince ofte Heere, maer alleen tot versekeringe
„ van hare Majesteydt, en ten profyte van de voor-
„ schreven Staten.

Eed van getrouwheid.

11. De Overste ende Gouverneur van dese hare
„ Majesteyts Garnisoenen, zullen Eedt doen van ge-
„ trouwicheydt, tot hare Majesteyt, oock mede tot
„ de Staten Generael, tot behoudenisse der zelver
„ Steden en plaetsen en dependentien, oock tot on-
„ derhoudt van de ware Christelycke Religie, ge-
„ lyck die teghenwoordelyck in Engelandt en in de
„ Geunieerde Landen geexerceert wordt, en te on-
„ derhouden en doen onderhouden dit tegenwoor-
„ digh Tractaet, voor soo vele haer aengaet. De
„ Officieren, Capiteynen, ende ghemeyne Soldaten
„ der zelver Garnisoenen, sullen ghelycken Eedt doen
„ van getrouwicheyt aen hare Majesteyt, ende den
„ Staten Generael der voorseyder Landen, midts-
„ gaders oock van hare Hoofden en Gouverneurs te
„ gehoorsamen, alsoo oock doen zullen de Inwoon-
„ ders der selvigher Steden.

12. De

12. De Soldaten ende Kryghs-volck, wesende te Velde, zullen gelogeert en versien worden, van victalie, tot redelycken pryse, zonder den selven op te leggen eenige Impositien, ten opsiene van de eetwaren, en andere behoeften, maer zullen in alle manieren ghetracteert worden gelyck ander Kryghs-volck der selviger Staten Generael." Verzorg in't veld.

13. De Gouverneurs van de voorsz. Steden zullen alle maenden betaelt worden van hare gagie ofte Soldye haers Garnisoens, welcke Penningen hare Majesteyt bestellen zal, in deselve Steden, midts dat het getal niet grooter wesen zal, dan van de Garnisoenen die daer onderhouden zyn geweest ses maenden voor de overleveringe der selver Steden en plaetsen, des en zal niet qualycken genomen worden, indien de betalinge somtydts acht ofte thien daghen later quame." Maandelyksche betaling.

14. De Gouverneur ende Garnisoenen, zal toegelaten worden vry exercitie van Religie, alsoo die is in Enghelandt ghestabilieert, en zullen haer gheordonneert worden tot dien eynde, in elcke Stadt een Kercke." Vrye oeffening van Godsdienst.

15. Dese Garnisoenen sullen ghetracteert worden ghelyck andere Garnisoenen, die daer te vooren gheleghen hebben, soo van Logementen als van Victalie, en de Staten sullen ordre stellen, dat sy de victalie tot redelycken pryse gelyck de Inwoonders van deselve Steden en plaetsen hebben, en sullen versorght worden van Poeder, Lonten en Clooten, selve in sulcke quantiteyt als de voorsz Garnisoenen van deselve Steden en Plaetsen hebben ontfangen, gelyck andere Soldaten ontfanghen, liggende in Garnisoen in andere Steden en plaetsen." Ordonnantie op den leefstogt.

16 Sal toeghelaten wesen hare Maj. boven de Gouverneur die daer wesen sal van harent wegen, in te brengen twee van hare Onderdanen in den Raedt van State, Personen ghequalificeert, en doende professie van de ware Christelyke Religie, Toegang in den Raad van Staten.

„ en oock in den Kryghsraet, alst noodigh wesen
„ sal, alsulcke personen als by den Gouverneur en
„ Raedt van State goet gevonden sal worden, na
„ den eysch van saken, en de twee Gouverneurs van
„ de Steden het Garnisoen inhebbende, sullen mo-
„ gen in den Raedt van State komen alst haer sal
„ noodelyck duncken, en behoorlyck om eenighe sa-
„ ken nopende den dienst van hare Majesteyt, ende
„ behoudenisse der Vereenigde Landen, zonder
„ nochtans dat sy sullen gehouden oft geacht wor-
„ den als Leden des selven Raedts.

Magt van den Gouverneur Generaal.

„ 17 Den voorsz Gouverneur Generael metten Raedt
„ van State, sullen authoriteyt ghebruycken, om te
„ rechten de misbruycken in 't stuck van de Impos-
„ ten, te besnyden het ghetal en de overtollicheydt
„ der Officieren, en dat de Penninghen tot meesten
„ dienste van den Lande verstreckt werden teghens
„ den vyandt, te Water en te Lande.

Verandering op de munt.

„ 18 Sal den voorsz Gouverneur Generael en den
„ Raedt van State reformeren de misbruycken van
„ de Munten in de voorsz Landen, en brenghen die
„ op eenen behoorlycken getal, en dannen het gelt
„ aldaer loop hebbende, ofte oock andere, niet en
„ sal moghen verwisselen, om de weerde te verhoo-
„ gen ofte op te setten, sonder consent van de Ma-
„ jesteyt ofte haren Gouverneur.

Voorzigt op de openbare magt en Krygstugt.

„ 19 Haer Majesteyt ofte den voorsz Gouverneur
„ Generael van harent weghen, met den Raedt van
„ State, sullen voorsien op 't restablissement ofte we-
„ der-oprechtinge van de publycke authoriteyt, mits-
„ gaders op de oprechtinge en onderhoudt van de
„ Kryghs-discipline, dewelcke beyde nu seer zyn
„ vervallen, ter cause van de gelycke macht van de
„ Gouverneurs, en menichvuldicheydt ofte confusien
„ der Raden.

De Gouverneur Generaal zal op alles opzigt hebben, zonder Godtsdienst of Privilegie te roeren.

„ 20 Den selven haren Gouverneur Generael metten
„ Raedt van State, sullen opsicht nemen op alles dat
„ aengaet de behoudenisse van de Ghemeyne wel-
„ vaert, wel verstaende, dat sy niet sullen yet ver-

„ an-

„ anderen tot achterdeel van de voorschreven ware „ Christelycke Religie, ofte den Rechten, Voordee- „ len, Privilegien, Costuymen, Vryheden, Statu- „ ten ende Ordonnantien der selvigher Staten, Pro- „ vintien, Leden, Steden, Collegien, ofte Inwoon- „ ders der selvigher in 't generael ofte particulier.

21 De Staten, so in 't generael als particulier, „ sullen niet handelen metten vyandt, sonder weten „ en consent van hare Majesteyt, noch met eenighen „ vreemden Prince ofte Potentaet, sonder haren „ weten, ofte sonder weten van haren voorseyden „ Gouverneur Generael. Niet met den vyand mogen handelen, zonder weten van de Bondgenoten.

22 Het sal oock hare Majesteyt believen niet te „ tracteren ofte doen tracteren metten Koningh van „ Spaengien, ofte andere vyanden der Staten, op „ eenighe saken eenighsins aengaende de Geunieer- „ de Landen, in 't generael noch particulier, son- „ der advys en consent der Staten Generael daer over „ wettelyck geroepen. De Koningin mag niet handelen zonder toestemming.

23 De oplichtinghe en betalinghen van 't vreemt „ Kryghsvolck: die noodelycken souden mogen we- „ sen tot bescherminge der Landen, sullen geschie- „ den by den voorsz. Gouverneur Generael, en „ Raedt van State, met consent der Generale Sta- „ ten. De opligting van volk en betaling staat aen den Gouverneur en de Staten.

24 By affsterven ofte veranderen van eenighe Gou- „ verneurs van Provintien ofte Frontier-Steden, sul- „ len de Staten of Provintien daer sulcks gebeurt, „ selver noemen of voorstellen twee of drie gequa- „ lificeerde personen van de Ghereformeerde Reli- „ gie, waer van den voorschreven Gouverneur Ge- „ nerael en Raedt van State eenen verkiesen en com- „ mitteren sullen. Gouverneurs te veranderen of verkiezen.

25 Soo dickmael als de Majesteyt sal tot ghemeyner „ beschermінghe Schepen ter Zee senden, so het „ gebeurde dat de vyanden eenige Vlote sonden in „ de engten tusschen Vranckryck en Engelandt, ofte „ tusschen Engelandt ende de Geunieerde Landen, „ soo sullen de Staten soo veel schepen oock ter Zee Ordonnantie op de schepen ten Oorlog te rusten.

„ uytrusten als de Majesteyt sal doen, behoudelyck
„ dat het niet en excedere in getal, ofte ghestalt de
„ Limiten eertydts by den Prince van Orangien Anno
„ 1584. gepresenteert door den Heer Deyer: ofte
„ meer, soo den noodt ende uytersten vermoghen
„ der Staten sal vereysschen ende verdraghen moghen.

Magt van den Admiraal van Engeland. „ Dese sullen haar voegen met haer Vloot, en staen-
„ de ghelyckelyck onder het Gebiedt van den Admi-
„ rael van Enghelandt: wel verstaende, dat de Buy-

Deeling van de Buiten. „ ten sullen ghelyckelyck ghedeylt worden, na dat
„ partyen respectivelycken sullen kost ghedaan heb-
„ ben.

Vry gebruik van de onderlinge Havenen. 26 De Schepen van de Majesteyt zynde in Zee,
„ sullen altyt hebben vryen inganck en uytganck, in
„ de Havenen en stroomen der voorsz. Landen, en
„ de aldaer gevictalieert worden op behoorlycken
„ prys: alsoo wederom, de Oorloghs-Schepen der
„ voorsz. Nederlanden, sullen ghenieten deselvige vry-
„ heydt ende gherieffelyckheydt op alle stroomen,
„ ende in alle Havenen van Enghelandt, ende an-
„ dere der Majesteyts Domeynen.

Alle oneenigheden en zwarigheden te slissen. 27 Het slissen en uytten van de swaricheden die
„ souden mogen gevallen tusschen de Provintien,
„ ofte tusschen eenige Steden, die niet by ordinaris
„ wegen van Justitie of Recht konnen geslist worden,
„ sullen gesonden worden aen hare Maj. of aen den
„ Gouverneur Generael van harent wegen, om daer
„ op te letten en ordere te stellen, metten voorsz
„ Raedt van State binnen de Geunieerde Provintien.

Hunne Paerden vry over te mogen voeren. 28 Sal toeghelaten worden den Ondersaten van
„ hare Majesteyt over te voeren in Enghelandt haer
„ Paerden, diese sullen koopen in deselve Landen,
„ mits betalende de ghewoonlycke rechten, behou-
„ dens die niet elders te mogen voeren.

d'Engelsche mogen paspoord geven, zo, dat het getal vol blyve. 29 Die van het Enghels Kryghsvolck, die sullen
„ willen weder in Enghelandt keeren, sullen vrye-
„ lyck moghen passeeren sonder ander paspoort, dan
„ van den Generael gheteeckent en ghezeghelt. Be-
„ houdens dat het ghetal des Enghels Kryghsvolck

bly-

„ blyve vol, en dat de Staten niet ghedronghen wor-
„ den eenighe kosten te ghedoghen voor het oplich-
„ ten en transporteren van de supplementen in stede
„ van de afghedanckte.

30 De Gouverneur Generael, Oversten, Colo-
„ nellen, Capiteynen, Officieren en het ander
„ Kryghsvolck van hare Majesteyt, sullen den ge-
„ woonlycken Eedt doen als vooren gedaen is aen de
„ Staten der selvigher Provintien, behoudens de
„ Homagie ofte manschap die sy hare Majesteyt
„ schuldigh zyn. Dit Contract is in effecte in der
„ voorsz forme besloten, tot *Nonesuch*, den 10.
„ Augusti, Anno 1585.

Eed van de Oversten.

Tot gedagtenis van dit Verbond hebben die van Zeeland eenen Penning doen munten, daar op de eene zyde was het Wapen van Zeeland, zynde een Leeuw, uit de Zee-baren klimmende, en met dit opschrift, *Luctor & emergo*, 1586. op de andere zyde de Wapens der Steden, met *Authore Deo favente Regina*, het welk zo veel zegt, als de Zeelandsche Leeuw worsteld en klimd uit het water, door Godts werk, en goedgunstigheid der Koningin: en volgens het zelve Verbond is 'er zeker getal Krygsvolk onder Sir Johan Norris, en andere overgezonden.

Gedenk-penningen, ter gedagtenis van het verbond met Engeland.

De Koningin heeft ook in Druk doen afkondigen, in 't Engelsch en Fransch, de redenen, die haar bewogen hebben, hulp te geven, tot beschutting der elendige en overvalle Nederlanders, waar in de oude onderhandelingen en Verbonden, die niet alleen de Princen derzelver Landen, maar ook de Staten en Onderdanen, als de Adel, Geestlyke en Steden, tot onderlinge beschutting, met elkanderen hadden, verhaald werden.

De Koningin van Engeland verklaard de redenen, waarom zy de Nederlanden bystaat.

Daar in werd ook verhaald het Barbaarsch Gouvernement en tyrannye der Spanjaarden, daar gebruikt, en wat middelen die Landen en zy hadden aangewend om alles te bevredigen, dog te vergeefs: waarom zy nu, om drie voorname redenen, genood-

zaakt was, hun hulp te zenden; ten eersten, op dat de Nederlanden in hunne oude Vryheden, Privilegiën en Gouvernement, mogten hersteld, en dus tot vrede gebragt werden: ten tweeden, op dat zy dus mogt verzeekerd zyn tegen den inval van haare kwaadwillige buren: ten derden, op dat de Koopmanschap tusschen haare en de Nederlandsche Onderdanen, vermits die voorsz. goede verbintenis, mogt verzekerd blyven.

De Koningin verontschuldigd zig van laster-schriften.

By het zelve verklaar was gevoegd eene verantwoording der Koningin op twe beschuldigingen, in Italiën door eenige laster-schriften gemeen gemaakt, als van ondankbaarheid, betoond tegen den Koning van Spanje, die, naar het zeggen van den Opsteller, haar, ten tyde van haare Zuster, in 't leven zou behouden hebben, toen zy wettig ter dood veroordeeld was: de andere beschuldiging was, dat zy zou getragt hebben zeekere perzoonen om te koopen, om den Prince van Parma naar het leven te staan, daar over twe van dezelve geregt zouden zyn. Het eerste loochend de Koningin, dat ooit, ten tyde van haare Zuster, haare trouwheid in twyffel was gesteld, en veel min was eenig dood-vonnis tegen haar geveld, daarom was hy geene oorzaak geweest haar leven te behouden, hoewel zy bekende, dat zy toen eenigzins aan hem gehouden was; maar dat zy hem behoorlyke dankbaarheid daar voor betoond had.

De oorzaken, waar door het leven van de Koningin Elizabeth behouden werd.

Wy hebben omtrend dien tyd lieden, in Staatszaken bedreven, daar over hooren spreken, welke oordeelden, dat het eene andere oorzaak was, dat deze Koningin, toen van haare Zuster gevangen, van den toegeschikten dood verlost werd; te weten, om datze haare gezondheid in den hervormden Godtsdienst genoeg wisten, die, de Kroon ter opvolging open zynde, de herstelling van den Roomschen Godtsdienst niet dulden zou; maar ziende dat de Koningin Maria by den Koning Philips geene Kinderen kreeg, en dat Maria Stuard, Koningin van Schotland, nu getrouwd was met François, den Dol-

phyn

UNIV.
OF
MICH.

ELISABETH by der gratien
Gods Koninginne van Engeland
Vrankryk en Irland Bescherm
ster des Geloofs.
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM
VAN 70 JAREN, MDCIII.
J.P. direx.

phyn van Vrankryk, die haar dan waarschynlyk opvolgen, en haar Regt beschermen, en dus Engeland, Yrland en Schotland aan Vrankryk hegten zou, hebben zy beslooten liever haare Zuster, eene Kettersche, in 't Ryk te laten opvolgen, dan die Koningryken te laten vallen in handen van Schotten en Franschen: waarom tegen deze Elisabeth, Zuster der Koningin, niets verder uitgeregd werd.

Aangaande den Prince van Parma, zy had geen redenen hem vyandiger dan andere Gouverneurs te zyn, en had altyd zeer goede gedagte van hem gehad, en hem alles goeds toevertrouwd, en men wist ook wel, dat zyn dood den Kryg in Nederland niet kon eindigen, met dergelyke bewyzen meer.

Volgens het voorsz. Verbond, hebben de Staten, door den Grave van Hohenlo, ook wegens Prins Maurits van Nassouw, die daar over Heer was, doen overleveren de Stad Vlissingen in Walcheren, met het Kasteel van Rammekens, aan Sir Philips Sidney, wegens de Koningin van Engeland gelasd, den 29sten van Wynmaand, des Jaars 1585. welke de voorsz. plaatzen met Engelsch Guarnizoen bezet heeft, alzo hy daar over Gouverneur gesteld was. Desgelyks geschiedde in den Briel, daar de Stad en Schanssen door den Grave van Hohenlo, bygestaan van eenige Afgevaerdigde van de Staten van Holland, overgeleverd werden in handen van Sir Thomas Cicil, als Gouverneur wegens de Koninglyke Majesteit van Engeland, na dat hy den Eed gedaan had op 't Stadhuis van den Briel, in 't byzyn van den Grave van Hohenlo, en de Magistraat derzelver Stad.

Vlissingen en den Briel aan de Koningin van Engeland geleverd, den 29. October.

Philips Sidney, Gouverneur van Vlissingen.

Thomas Cicil, Gouverneur van den Briel.

Graaf Maurits van Nassouw, Marquies van ter Veere en Vlissingen, heeft, over het overleveren van Vlissingen aan de voorsz. Koningin, met raad van Louyse de Coligni, Princesse Douagiere van Orange, en der Heeren van zyne maagschap, vrienden en dienaars, schriftlyk verklaar gedaan aan den Hof gezant van de Koninginne van Engeland, den Heer Davidson, inhoudende, dat hy Godt dankte voor 't ge-

Het huis van Nassouw beveeldzig, in 't overleveren van Vlissingen, aan de Koningin van Engeland.

gemaakte verbond tusschen de Majesteit van Engeland en de vereenigde Landen, Godt biddende dat te zegenen, gewillig toestaande dat de Stad Vlissingen, zyn Vaderlyk Erf-regt, haar zou in handen gesteld werden; en hoewel die Stad van zulk belang was, dat zy billyk daar voor, en voor de diensten van zynen Vader, eenige vergelding mogten verzoeken, had hy nogtans, inziende der Landen voordeel, daar toe verwilligd, ook om haare Majesteit te gerieven, hoopende haar, door haare goede gunst, dienst te doen, en met den tyd, door haar toedoen, voor hem en den huize van Nasfouw, behoorlyke erkentenissen voor hunne diensten te verwerven. En alzo het huis van Nasfouw altyd demoedige Dienaars van haare Majesteit geweest waren, waren zy het nu veel meer, uit hoofde van deze verbintenissen met den Lande, het welk de Heer Graaf Marquies, en de Heer Graaf Willem van Nasfouw betuigden.

Verzoekt gevangenen om den Prins van Orange te lossen.

En alzo de Heer Graaf Marquies, Princes, Kinderen, en 't gansche huis van Nasfouw, niet meer in deze Waereld noodig hadden, dan de gunst en bystand van haare Majesteit, baden zy den voorsz. Hofgezant hen te beveelen aan den Heere Grave van Leiçester, hem biddende van zyne goede gunst te verwerven, dat, zo'er by geluk in den Oorlog in zyne handen mogten vallen eenige gevangenen van rang, door welke waarschynlykheid was, dat de gevange Heer Prins van Orange, Graaf van Buuren, mogt gelosd werden, die daar toe te willen laten gebruiken.

Verzoeken, dat zy mogten gebruikt werden in 't opligten van vreemd Krygsvolk.

Ook, zo'er eenig vreemd Krygsvolk, tot dienst van haare Majesteit of de Landen, opgeligt werd, dat daar toe die van den huize van Nasfouw mogten gebruikt werden.

En alzo, zederd den dood des wylen Princen van Orange, eenige in Provenciën en Dalphine den Koning van Vrankryk zogten te overreeden zig toe te schryven de Oppermagt van 't Prinsdom van Orange, en daar van in zynen Raad gehandeld was, zonder

der weten van den huize van Nassouw, dat haare Majesteit mogt gelieven tusschen te komen, en zo het te pas kwam, te helpen, dat hun huis mogt behouden dezelve Oppermagt, als hunne Voorzaten, de Princen van Orange, van ouds bezeten hadden, volgens het Verbond des Paus, gemaakt in 't Kasteel van Cambresis, in den Jaare 1559. tusschen denzelven Koning van Vrankryk en Spanje. Vermeken in de bezitting van Orange te blyven.

En gelyk de voornaamste goederen, toekomende den Grave Marquies, en zynen Broeder Graaf Frederik Hendrik, zyn gelegen in 't Graafschap van Borgongiën, en zo 'er met den tyd hoop mogt zyn weder te komen in 't bezit van die goederen, baden zy, dat haare Majesteit mogt gelieven hen te helpen met haare goede gunst en magt by den Koning van Vrankryk, en de Zwitzers, Zyd-genoten, voornamelyk by de Heeren van Berne, na dat met den tyd by dezelve goede gelegenheid voorkwam. Verzoeken tusschenkoming, om te behouden de Oppermagt van Orange, en hunne verlore goederen in Borgongiën.

Verder, alzo alom kenlyk was 't groot verlies van goederen en bezittingen van het zelve huis van Nassouw, geleden by den Koning van Spanje en zynen aanhang, verzogten zy haare Majesteit haare magt, by goede gelegenheid, te gebruiken, op dat zy, die nu byna zonder middelen gelaten waren, mogten vergolden werden met eenige erf-gronden of bezittingen, zo goed, als zy verloren hebben. Ook vergelding van hunne verliezen in Nederland.

Zo haare Majesteit, gelyk de voorsz. Graaf Marquies, en Princes van harten wenschen, de Oppermagt der Landen geliefde te aanvaerden, baden zy opzigt te nemen op de artykelen, alzo zy die behoorlyk zal vinden, vertoond by de Heeren Staten, op het stuk van 't huis van Nassouw, by de poincten aan haare Majesteit, in de Oppermagt, aangeboden.

Ook zo het haare Majesteit geliefde in Duitsland eenige Heeren van rang in haaren dienst te gebruiken, baden zy daar toe te kiezen den Grave Jan van Nassouw, als zeer genegen haar allen demoedigen dienst te doen, zynde deze Landen zeer trouwhartig, wiens yver tot den waren Godtsdienst, wysheid en ervarenheid alom wel bekend was. Bieden aan en beveelen Graaf Johan van Nassouw tot dienst in Duitsland.

Verzoeken uitwerking van dat verklaar.

Eindelyk verzogten zy, dat 't haare Majesteit mogt gelieven eenigerhande uitwerking, naar haar goeddunken, van de voorsz. ootmoedige beden der voorsz. Princes, Heere Graaf en Kinderen van Nassouw te geven, tot geen ander einde, dan om by die van den voorsz. huize te mogen dienen tot getuigenis van den schuldigen pligt, by hen aangewend, voor den welstand en de behoudenis van den huize van Nassouw.

Gedaan in 's Graven-Hage, den 12den van Wynmaand, des Jaars 1585. en was onderteekend,

Louyse de Coligni, en Maurice de Nassou,

De Staten Generaal geven het Gouvernement en Admiraalschap van Holland, Zeeland en Vriesland aan Graaf Maurits.

Nog voor 't besluiten van 't voorsz. Verbond, en juist voor de overkomst van den Grave van Leicester, hebben de Staten van Holland en Zeeland tot hunnen Gouverneur aangenomen en gemagtigd den Prince Maurits van Nassouw, en hem een berigt gegeven over 't Gouvernement, Kapiteinschap Generaal, en Admiraalschap van Holland, Zeeland en Vriesland, mits behoorlyke agting te dragen aan den Gouverneur Generaal, die de Koningin van Engeland zenden zou. Verder hebben zy gelasd en goed gevonden den Tytel van Prins Maurits Excellentie te noemen; ook dat men in alle Geboden en Uitvoeringen van het Hof van Holland, Zeeland en Vriesland, zou gebruiken den Tytel van Gouverneur derzelver Provintiën, op deze manier;

Tytel van Prince Maurits, gegeven van de Staten Generaal.

Maurits, geboore Prins van Orange, Graaf van Nassouw, Katzeneln-boge, Vianden, Dietz, enz. Marquies van ter Veere en Vlissingen, Heer van St. Vyt, Daasburg, de Stad Grave en Lande van Kuik, enz. Gouverneur en Kapitein Generaal en Admiraal van Holland, Zeeland en Vriesland, en zederd is hem daar nog bygekomen het Graafschap van Meurs en andere.

Des Graven van Leicesters komst in Nederland, den 19. December.

Robert Dudley, Graaf van Leicester, Zoon van Jan Dudley, Hertog van Northumberland, werd van de Koningin gemagtigd in Nederland haare Overste Gouverneur Generaal te zyn, over alle de

En-

Engelsche, en in alles haaren perzoon te presenteren. Deze was over het aanstellen van Prins Maurits, tot de byzondere Gouvernementen van Holland, Zeeland en West-Vriesland, niet wel te vreden, zo om dat het de magtigste Landen waren, als om dat hy, door de Koningin verkoren werdende, in Engeland hoop geschept had, dat hem het zelve Gouvernement, toen open zynde, zou toegevoegd werden, om daar over te schikken, dat nu buiten hoop was, en ook van alle de andere Provintiën, om dat elk van die met byzondere Gouverneurs voorzien waren, welke, zonder grote moeite, niet af te zetten waren: dog den voorsz. last van de Koningin ontfangen hebbende, is hy met schoonen staat uit Engeland gevaren, en te Vlissingen aangekomen den 19den van Wintermaand, daar hy heerlyk ontfangen werd, waar van, en wat hy gehandeld heeft, zullen wy hier na spreken; middeler tyd dat deze zaken in Engeland verhandeld werden, vielen ook in Nederland, in 't stuk van den Oorlog, verscheiden zaken voor.

Maerten Schenk van Nidek, die in zyne jongheid by Jongheer Christoffel vau Ysselstein opgebragt was, en het huis van Bleyenbeek, als zyn eygen, voor zig ingenomen had, was gedwongen zig in bescherming van den Prince van Parma te begeven, die hem in 't beleg van het voorsz. huis bystand deed. Deze Schenk, alzo hy kloek, dapper en in Krygshandel opgebragt was, heeft den Prince van Parma verscheide grote diensten gedaan, gelyk wy te voren verhaald hebben: namelyk, hy won den slag op de Herderbergsche Heide, en meer andere grote aanslagen: hy won hem ook de Stad Nymegen, en hielp, met zyne kloekheid en behendigheid, de Stad Breda onder Parma brengen, over welke hem dagt, dat hy wel het Gouvernement verdiend had, het welk den Heere van Haultepenne, van den huize van Barlaimond, gegeven werd. Alzo hy ook, in Parma's dienst, twemaal gevangen was, eerst van den Heere

Maerten Schenk komt in dienst van Truxzes en de Staten, in Mey.

van Kurtsbach, daar na van den Heere van Hoog-Saxen, gelyk wy verhaald hebben, heeft hy weinig hulp of gunst by Parma gevonden, waar door hy merkte, dat hy genoeg veragt en verstooten was, 't zy door afgunst of mistrouwen; daar by kwam ook, dat zeekere Jongheer Hoen, eigendom op 't huis van Bleyenbeek vorderde te hebben, welke, door tusschenkoming van vrienden, zo veel gunst by den Prince van Parma verkregen had, dat dezelve Regeers hadden gesteld op 't geschil tusschen Schenk en hem, nopens het zelve huis, om 't welk nogtans vast te houden, hy in dienst van Parma gekomen was: dus hy te voren zig in dienst van den Keur-Vorst Truxzes begeven hebbende, eindelyk besloot den dienst van den Koning en Parma, vermits hy geen Onderdaan was, geheel te verlaten, en heeft zig dus in Bloeimaand, des Jaars 1585, in dienst van Graaf Adolph van Nieuwenare, Meurs en Alpen, Gouverneur van Gelderland, begeven, die den Kryg gevoerd had wegens den voorsz. Keur-Vorst van Keulen, Gebhart Truxzes, die zig in de bescherming der Staten van Nederland geworpen had. Dus heeft Schenk den dienst van den magtigen en overwinnenden Koning van Spanje verlaten, en heeft den dienst van kleiner Heerschappye verkoren, om de geschillen van eenen verdreven Vorst, die nu in aller menschen oogen ver onderlag, na dat toen de zaken der vereenigde Landen stonden, daar mede hy verbonden was, te helpen uitvoeren.

Redenen, die Schenk bewogen hebben 's Konings dienst te verlaten.

Deze Schenk, om zyne trouwheid te bewyzen, heeft zyn Kasteel van Blyenbeek aan den Grave van Meurs overgeleverd, met meer andere plaatzen; verder verklarende en ontdekkende verscheide ondernemingen en verstand-houdingen, die hy binnen verscheide plaatzen en Steden der Staten had, daar in hy boven alle andere in zynen tyd wel de fynste, behendigste en kloekste was, onder welke hy Venlo en meer andere noemde, daar in voorzien werd: verder wat middelen hy wist, om andere Steden te win-

Schenk geefd Blyenbeek in der Staten handen.

ROBERT DUDLEY Grave van
Leycester, Baron van Denbig.
Luitenant der Koninginne van
Engeland. Gouverneur der ver
eenigde Nederlanden.
GESTORVEN MDLXXXVIII.

J.P. direx.

veinnen, en nam nog in Bloeimaand het Slot Overassel te Bleberg by de Stad Grave, in, om den Heer van Haultepenne een voordeel af te zien.

Kort hier na, den 23sten van Zomermaand, heeft deze Overste Schenk met den Grave Adolf van Nieuwenare, Meurs, Lymborch, Alpen, enz. en den Maarschalk Joost de Zoete, Heer van Villers, Gouverneur van Utrecht, eenen hoop Volk op eenen aanslag in 't Stigt van Utrecht, te Amerongen by Wyk, by een vergaderd; maar eer zy tot den aanslag wel vaerdig waren, heeftze de Gouverneur van Vriesland, Verdugo; door Jan Baptista de Taxis, met eenen groteren hoop volk doen bespringen, by het Struwelle Bos by Amerongen, daar in de Graaf van Meurs en Villers die fout deden, dat zy 's avonds, als Taxis met zyn Volk aankwam, en van het aantrekken vermoeid waren, niet besluiten konden om te slaan, nog 's anderendaags, om hen af te snyden in 't Dorp Amerongen, gelyk Schenk beide geraden en gaerne gezien had. Maar 's anderendaags, hun volk onbedagt uitvoerende op 't Veld in 't hangen van eenen Berg, is hun de Vyand daar overkomen aanvallen, en heeftze, na weinig tegenstand, in de vlugt geslagen, daar meest al het Voetvolk dood bleef; de Graaf van Meurs vlugtte naar Amersfoort, en Schenk naar Wyk en de Vaart, daar hy zig beschanste; maar Villers, zeer gekwetst zynde, bleef, met veele andere, gevangen. Villers wilde men door 't geregt ter dood brengen, om dat hy overlang, in 't overleveren van Bouchain, onregt zou gehandeld hebben; maar namaals is hy daar nog afgekomen voor groot rantzoen, en andere gevangenen.

Nieuwenare, Villers, en Schenk door Taxis geslagen, den 23. Juny.

De Maarschalk Villers gevangen.

Deze overwinning van Taxis was zeer gevorderd door de twe Zonen van den Grave van den Berg; die met eenen hoop versche Paerden in tyds te hulp kwamen. Deze Zonen van den Grave van den Berg zyn des Princen van Orange 's Zusters Zonen, door den zelven Prince genoeg opgetogen, maar vermits hun Va-

De twe jonge Graven van den Berg oorzaak van Taxis overwinning by Amerongen.

Vader by de Staten verdagd geworden, en gevangen geweest was, hadden zy de partye van den Koning aangenomen.

Nieuwenare en Schenk verzamelden van hun Volk wat zy konden, en Schenk kreeg in 't kort weder eene kleine vergelding van zynen vyand, slaande twe Kornetten, en daar na hadden zy eenen aanslag op Groningen, met eenige van binnen; maar alzo het ontdekt werd, vertrokken zy weder.

Handelingen in Vriesland en Over-ysfel, in Mey.

Graaf Willem van Nassouw, Gouverneur der Staten over Vriesland, nam, den 23sten van Bloeimaand, eene sterkte, genoemd Slykenborch, tusschen de Kuinder en Steenwyk, in, ook Oldenmerkt, beide plaatzen die wel gelegen waren, met welke Verdugo, 's Konings Gouverneur, de Zeven Wolden, en andere plaatzen daar omtrend, groten brandschat afgedwongen had, waar door Verdugo van daar moest trekken, die ook in Over-Ysfel Rha, Rechteren, Ruitenberg en Schulenborg gedwongen, en het Land-volk daar omtrend zeer geplaagd heeft; hy nam ook in Zomermaand de Schans van het Berchshoofd in.

Huwlyk van den Jongen Vorst van Kleef, den 15. Juny.

Johan, de jonge Vorst van Kleef, die men met Bisdommen en Geestlyke goederen meende geweldig te maken, heeft, na den dood van zynen oudsten Broeder, die in Italien gestorven was, te Dusseldorp met een groot feest, den 15^{den} van Zomermaand, getrouwd Jakoba, Dogter van den Markgraaf van Baden. Deze jonge Vorst heeft zig met zynen Raad, in den Nederlandschen Oorlog, de Spaansche regeering toegedaan getoond; maar is ten laatsten krankzinnig geworden, en de Vrouw zeer partydig zynde, is de Spaansche zyde toegedaan gebleven.

De Hertog van Savojen trouwd des Konings van Spanje's twede Dogter, den 10 Maert, 1585.

De Koning van Spanje heeft zyne twede Dogter, de Infante Catharina, geboren te Saragossa in Spanje, van de ouwdste Dogter van Vrankryk, ten huwlyk gegeven aan Karolus Emanuël, Hertog van Savojen, den 10^{den} van Lentemaand, des Jaars 1585. welke in Zomermaand met den Hertog, haaren Gemaal,

naar Italiën, en dus in Savojen trok, eerst van den Koning ryklyk beschonken zynde, desgelyks al haar en des Hertogs Hofgezin. De Hertog werd ook van den Koning met hooge tytels vereerd, als Stadhouder des Konings door gansch Italiën, om dat, zo men zeide, de Dogter zig beklaagde, dat zy maar eenen Hertog trouwde, alzo zy Koninglyk opgebragt, en gewoon was Koninglyken staat te houden, 't welk met des Hertogs inkomen niet over een kwam: zy baarde hem, den 2den van Grasmaand, des Jaars 1586, eenen zoon, Philebert Emanuël genoemd, en daar na meer andere Kinderen.

Ter dezer tyd werd aan den Koning van Spanje, door Belgh Soliman, Turkschen Keizer, eene afzending gedaan, met brieven, hem geluk wenschende met den onderlingen vrede en overwinning over zyne vyanden, en bragt, zo men zeide, tot vereering deze geschenken, vier Leeuwen met goude Halsbanden en Letters, twe witte Hakkenye Paerden, met zwarte en blauwe plekken, twaalf gedamasquineerde Turksche Zabels, met goude vercierzelen, zes kostlyke en kunstige Schilden, twaalf Eenhorens, elk van zeventien palmen, verder Veldkoetzen, Kistjens met allerlei Pluimen, veertig Bezoarsteenen van veertien Onçen 't stuk, vier Meskokers en Messen met gesteente en goud vercierd, kostlyke Tapitzeryen, daar in des Konings overwinning gewrogt was, met Schilden en andere kostlyke fraaiheden, te zamen geschat vyf honderd duizend Dukaten waerdig te zyn.

Geschenken des groten Turks aan den Koning van Spanje.

De Sophy van Perzien zond ook Gezanten en giften aan den Koning, hulp van hem tegen den Turk begeerende. De giften waren vreemd, zeldzaam, kostlyk en kunstig, als Jagthonden van verscheide koleuren, Tapyten, met de geschiedenis van den groten Tamarlanes, Jagthoornen, verscheide plumagiën, glazen, die niet breeken konden, en kostlyke Koetzen, met overwinningen in de gordynen, alles zeer heerlyk, gelyk Michaël van Isselt schryfd.

Geschenken des Sophy's van Perzien aan den Koning van Spanje.

Nuis door den Grave van Meurs en Kloet ingenomen, den 10. Mey.

De Graaf van Nieuwenare en Meurs, Gouverneur van Gelderland, met Hopman Herman Frederik Kloet, en meer andere, hebbende een deel Krygsvolk uit de byleggende Guarnizoenen vergaderd, en doen bespieden, waar de Stad Nuis, in 't Bisschopdom van Keulen gelegen, door het beleg van Hertog Karel van Borgongiën, over honderd Jaaren, zeer befaamd, 't onsterkste was, en dat na by de plaats een Smits winkel was met gereedschap om eene Poort open te breken, hebben den 10den van Bloeimaand de Stad, daar zy 't zwakste was, doen beklimmen met Ladders: die overgeklommen waren, liepen tot den bespieden Smits winkel, vonden gereedschap, en braken eene Poort open, daar de Graaf met zyn Paerdevolk ingekomen is, en de Markt innam: de Burgerye hier door gewekt zynde, stelden eenige zig te weer; maar door den dood van veertien perzoonen zyn de andere verloopen en hebben zig bewaard. De Stad was ryk, vermits 'er veele goederen van Keulenaars en Landvolk binnen waren, dat buid was. Daar werd voor Gouverneur gesteld de voorsz. Overste Herman Frederik Kloet, een kloek Krygsman, die alles met zyn Guarnizoen deed afloopen en brandschatten rondom het Stigt van Keulen.

Eene Schans tegen Nuis gebouwd.

De Vorst van Kleef deed daar tegen over, aan de andere zyde van den Ryn, eene Schans opbouwen, om zyn Land te weeren: want die van Holland hadden vrye vaard des Ryns tot Keulen.

Ruroort door Schenk ingenomen.

Maerten Schenk kreeg ook Ruroort, een Steedje op den Ryn gelegen, in, daar de Rure uit Westphalen in den Ryn vald, niet ver van Doesburg: hy deed allengjes eenige van zyn volk daarbinnen gaan, die hem 's nagts inhielpen, doende 't zelve terstond met Bolwerken sterken.

De gevange Graaf, Philips van Egmond, die lang op Rammekens in Zeeland gelegen had, en nu naar Holland gevoerd was, vermits hy zeer onverduldig in zyne gevangenis was, is door tusschen spreken van vrienden, ten laatsten voor den Heere van La Nove,

die

die nu ook vyf en een half Jaar gevangen was geweest, los gekomen, die hem te Ninoven, voor zyne gevangenis voor Ingelmunster, zelve gevangen had; maar La Nove, hoewel hy van minder staat was, moest nog zwaarder voorwaarden en verbonden aangaan, en den Koning van Navarre tot borg stellen, die zyne goederen in Vlaanderen voor hem moest verpanden, tot de zomme van honderd duizend Kroonen, dat hy de Wapenen niet dragen zou tegen den Koning van Spanje: hier by moest hy nog aan den Koning van Vrankryk verbonden zyn geene Wapenen tegen hem te dragen, zonder zyn uitdruklyk gebod, als zynde zyn Over-Heer: nog moest hy den Hertog van Lotteringen en dien van Guyze ook tot borg stellen, aan welke hy alle zyne goederen tot tegenborg moest verbinden, en zynen tweden Zoon een Jaar in gyzeling geven, op de zomme van honderd duizend Kroonen, en tegen hem en Guyze niet te dienen, en andere voorwaarden, en dus raakte hy los. Zyn oudste Zoon, de Heer van Tiligny, bleef op 't Kasteel Doornik nog gevangen, die namaals voor eelyke Spaansche Heeren gelosd werd. Deze strengheid, over vreemde gebruikt, heeft getoond de grote veragting des Nederlandschen Adels, alzo iemand van groten rang niet heeft kunnen overwegen eenen vreemden, die minder was; maar men heeft den Grave van Egmond met schone beloften en het Gulden Vlies vereerd, en dus te vreden gesteld. La Nove vertrok naar Geneven, en van daar gekomen zynde, heeft hy nogtans daar na, in 't beschermen van Sedan, de wapenen tegen den Lotteringschen Hertog gevoerd, op 't gebod en de bewilliging des Konings van Vrankryk, zyn Over-Heer.

Egmond tegen La Nove gelosd, op zeer onredelyke voorwaarden.

Nederlandsche Adel door de Spanjaarden weinig geagt.

Omtrent dezen tyd zyn'er ook verscheide aanslagen op Groningen geweest; om dat te benauwen hebben die van Holland en West-Vriesland gemeenlyk Oorlogs-Schepen op de Rivier de Ems gehouden, vermits zy van Emden al hun gerief van leeftogt,

Aanslagen op Groningen.

Kooren, Zout, en nooddruft hadden, ook om dat zy wisten, hoe de Prins van Parma werkte om zelfs van de Ems meester te zyn, met voornemen om die te gebruiken tot zyne aanslagen van de Spaansche Legers, en zelfs om die Stad Emden te vermeesteren, die den Koning van Spanje, zo wel als Keulen, Luik, Aken, Wezel en meer andere Steden, in den weg was, om tot zyn volkomen vermeten en meening te komen.

Der Staten Schepen houden de Ems in, den 2 November.

Als nu de Staten van Holland en de andere Provintiën geene Schepen naar Emden wilden laten vaaren, zond de Graaf en de Stad Emden dikwils aan Kapitein Knoop, Admiraal van der Staten Schepen, en ook aan de Staten van Holland en Vriesland zelve, zig daar over zeer beklagende. Maar alzo zy van de Staten en den Admiraal niet dan schoone woorden en uitstel van tyd tot tyd verkregen, tot dat hunne aanslagen te pas gebragt konden werden, hebben die van Emden zes Oorlogs-Schepen, en nog meer Jagten, toegerusd, vermits zy nu wel veertig van hunne Schepen, met allerhande goederen geladen, van verscheide plaatzen komende, aangehouden zagen. Met deze zes Schepen en Jagten zyn die van Emden, den 2den November, afgevaren, met geweld van der Staten Admiraal ontslag van hunne Schepen verzoekende. De Admiraal, die reeds met alle zyne Schepen nederwaards ter Zee afgevaren was, by Berchum op zyn voordeel leggende, heeft vrypostig geantwoord, dat hy nog geen last van zyne meesters had. Maar terwyl daar op weder naar Emden om verderen last en raad gezonden werd, is 'er, den 5den van Slagtmaand, een zo groot onweer van winden ontstaan, dat alle de Schepen werk genoeg hadden zig te bergen. Het Schip van den Admiraal der Staten zonk met al zyn geschut in den grond, en de Admiraal kon zelf kwalyk zyn lyf in een ander Schip bergen. De Admiraal van Emden moest ook, met meer andere, zynen mast afhouwen: dus door Godts hand alles verstrooid zynde, zyn de Koopvaarders

De Emdsche Schepen, tegen de Staatsche gerust, werden door onweer gescheiden, den 5 November.

vry

vry naar huis gezeild, ook de Emdsche Oorlogs-Schepen, die eenen Emdschen Edelman, genoemd Jongheer Onne van Ewezen, die den Staten diende, by ongeluk gevangen kregen, en voerden hem naar Emden. Dit onweder heeft dus, door Godts voorzienigheid, eene vyandschap geweerd, die waarschynlyk scheen te ryzen tusschen die van Emden en de vereenigde Landen. Den volgenden Zomer zyn der Staten Schepen daar weder voor komen leggen, en hebben de Schepen aangehouden; maar zy hebben, den 24[sten] van Wiedemaand, met elkanderen verdragen, door tusschen spreken van de Engelsche, hoewel zy daar na dikwils weder oneens geworden zyn.

De Engelsche, onder den Overften Norrits, die in 't eerst overgekomen waren om Antwerpen te helpen ontzetten, hebben met den Grave van Nieuwenare en zyn volk de Schans van Ysseloort, gelegen daar de Ryn in den Yssel loopt, vyf honderd passen van Arnhem, en door Verdugo onlangs gewonnen, weder belegerd, welke, na groten tegenweer, door gebrek aan Buskruid en Loot, ten laatsten in Wynmaand hun overgegeven werd, van daar zy ook trokken voor de Schans van Bergs-hoofd, die hun ook overgegeven werd, met een Turksche Kapitein, die daar het bevel had.

Schansfen van Ysseloort en Bergshoofd door de Staten gewonnen, in October.

Graaf Karel van Mansveld, met de voornaamste Regimenten wel vier duizend Mannen sterk zynde, meest oude Spanjaarden, is uit het Land van Ravestein over de Maas in den Bommelerwaerd getrokken, om daar voordeel te doen; maar te Herweerden hoog Water vindende, is hy gedwongen weder te keeren, leegerende tegen over Empel en daar omtrend, in 't Eiland van Bommel, daar zy, zo door het doorsteeken van de Dyken door den Grave van Hohenlo, als door de hooge Wateren der Riviere, zig terstond beslooten en omcingeld vonden, vermits Hohenlo van Dordrecht en elders Schepen, Heuden, Pleiten, Galeien en Schuiten had doen komen, dieze zo bezette, dat zy in groten hongers-

De Spanjaarden te Empel door hooge wateren en Schepen bezet, kwamen by geluk daar van, den 12. December.

 nood

nood, en allerlei wanhoop en gebrek kwamen, moetende in 't felste van den Winter, den 11[den] van Wintermaand, op de Dyken, hoog Land en Kerken, zonder vuur, of hoop van te ontkomen, herbergen; in dezen staat zynde, veranderde het Weêr, en begon te vriezen, het welk des Graven van Hohenlo's Schepen deed vertrekken, vermits zy vreesden te bevriezen, en te voet over het Ys besprongen te werden; maar de Vorst niet aanhoudende, en eene Schans op zekere plaats, Locht genoemd, verlaten zynde, door kwaad beleid, zyn de Spanjaarden en het andere Krygsvolk wonderlyk daar van geraakt, den 12[den] Wintermaand, met behulp van die van 's Hertogenbosch, die hun met veele Schuiten te hulp kwamen, en met allerhande nooddruft spysden.

Parma vereerd die van 's Hertogenbosch, om den bystand, aan de Spanjaarden gedaan.

De Prins van Parma, te Brussel zegenpralende over zyne blyde en nieuwe inkomsten, hier van verwittigd zynde, trok terstond derwaards; maar als hy te Herentals by den weg van hun afkomen verstaan had, keerde hy weder, en heeft 's Hertogenbosch zeer bedankt, den armen met tagtig Ossen beschenkende, en aan de Stad eenen vergulden Kop vereerende.

De Graaf van Nieuwenare en Meurs, met Schenk, hadden weder eene onderneming en heimelyk verstand met eenige binnen Nymegen gekregen, die, omtrend de muuren woonende, daar een gat zouden doorbreken, gelyk byna gedaan was, toen 't ondekt werd, en dus werden zy weder bedrogen. Daarna hebben zy hun Krygsvolk, met de Engelsche, in de Betuwe gebragt, en in de byleggende Dorpen gelegerd, en in Slagtmaand eene vierkante Schans tegen over Nymegen gebouwd, daar uit zy met grof geschut de Stad beschooten, en meenden ook met vurige Kogels in de Stad brand te schieten: dog alzo 'er maar een of twe huizen in brand raakten, werd hy geblust. Zy hadden ook eene Mortier, om grote vurige Kogels in de Stad te schieten; maar dezelve te kort, en de Rivier te breed zynde, kon niet toelangen, en dus was het alles te vergeefs.

Eene Schans, tegen over Nymegen gemaakt, in November.

De

De Heer van Haultepenne heeft ondertusschen ook binnen Nymegen, en daar omtrend, gereedschap van Schepen, Ponten en Schuiten gemaakt, om zyn volk over in de Betuwe te stellen, en deed die de Rivier optrekken tegen over Bommel, van waar zy de Hollandsche Schepen, uit vreze, weg dreven. Dit geschiedde omtrend den 14den of 15den van Wintermaand, als de Wateren en Vloeden van de Waal door sneeuw en regen gezwollen waren: en alzo Haultepenne omtrend zes duizend Mannen, zo te Voet als te Paerd, overgevoerd had, hebben de Nieuwenaarsche en Engelsche hunne verblyf-plaatzen te Lend en Oosterholt in brand gestoken en verlaten: en alzo Haultepenne zig geliet de Schans tegen over Nymegen te beleggen, hebben de Staatsche die ook verlaten: die van het Slot Doornik, met meer andere, behielden zig in de omleggende Steden Tiel en Arnhem. Haultepenne zyne overwinning vervolgende, heeft meer kleine Sloten en Schansen ingenomen, als het Slot van Dukkenborg: 't Volk, dat in de Schans van Bergs-hoofd lag, is ook verloopen, met andere, die Haultepenne innam, en trokken toen van daar, om de Stad Grave te beleggen. Haultepenne verjaagd der Staten volk voor Nymegen.

In Holland heeft de Prins van Parma met zyne Spanjaarden ook eenen aanslag voor gehad op de Klunderd, Ruigenhil, en Geertruidenberg, met behulp van de Vorst; maar het was ook alles te vergeefs.

Taxis, Luitenant van Verdugo, Gouverneur van Vriesland, heeft dezen Winter in Louwmaand de Guarnizoenen vergaderd, en is in Westergoo gevallen, toen hy door de Vorst over het Ys alom komen kon, en heeft veele plaatzen, als Workum, Hindeloopen en Kouden beroofd en geplunderd; maar alzo het begon te dojen, is zyn Volk ook vertrokken, en hebben het Landvolk, dat te Witzum en Ryp verderde, daar geslagen. Daar na werd door Hopman Stein Maltz, een kloek Denemarker, Luitenant van Graaf Willem van Nassouw, en zyn Broeder, eenig Krygs- Taxis slaat der Staten volk te Boxum in Vriesland den 27. January, 1586.

 volk

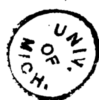
volk te Boxim, omtrend een myl van Leeuwaarden, vergaderd, daar Taxis met zyn Paerde-en Voetvolk die bezette, en zo besprong, dat zy zig op de vlugt begaven, veele dood blyvende, na dat zy zig wel geweerd hadden. Daar bleef gevangen de voorsz. Steyn Maltz, met veele andere van den Vrieschen Adel: van Taxis zyde bleef Graaf Oswald, Zoon van Graaf Willem van den Berg, zynde, van zyn eigen Volk, in een afgenome Vaandel, gewonnen, door misslag doorstoken, meenende dat hy een Vaandrager van den vyand was, en zyn Broeder, Graaf Herman, gekwetst. Daar bleef ook Hopman Hendrik van Delden, een kloek en befaamd Kapitein. Dit geschiedde den 27sten van Louwmaand, des Jaars 1586.

Appio Contio door Schenk geslagen. Ter zelver tyd Schenk uit Venlo vallende, sloeg eenen hoop Spanjaarden over geene zyde der Maze, daar van weinige ontkwamen: ook te voren eene Bende Italiaansche Paerden, onder Appio Contio, die meest verslagen of gevangen werden.

De Koning zend Parma meer geld en volk toe. De Koning van Spanje verstaan hebbende de hulp, die de vereenigde Landen van de Koningin van Engeland verkregen, heeft den Prince van Parma ook hulp van Geld, door verscheide wegen, toegezonden, vermits het Krygsvolk alom muitineerde. Daar kwamen ook, van den Koning gezonden, de Marquies van Guasto en Pesquara, van den huize Davalos, met andere: deze Marquies werd Overste van 't Paerde volk onder Parma gemaakt.

Het Gulden Vlies in veragting. De Koning heeft ook, om de harten der Nederlandsche Heeren te winnen, het Gulden Vlies aan etlyke gezonden, als aan den Grave van Arenberg, aan den Marquies van Varrabon, van Vergi, Egmont, Barlaimont, en Montigni, en heeft het zelve nog andere beloofd; maar door het misbruik, den Burgerlyken Oorlog, en afwezen des Konings, is de heerlyke Orde des Gulden Vlies, de eere van het huis van Borgongien, genoeg in veragting gekomen, om dat de Regten en Privilegiën der zelve

Or-

UNIV.
OF
MICH.

SIXTUS DE VYFDE *van dien Naame, Paus van Romen, te voren genaamt Felix Perretti.*
GESTORVEN DEN 27 AUGUSTUS
M D XC.

J. P. direx.

Orde in 't stuk van de Graven van Egmont, Hoorn, en andere niet gehouden werden. De Prins van Parma zelve is toen met het Gulden Vlies vereerd geweest, gelyk wy gezegd hebben: ook is hem te rug gegeven 't Kasteel van Plaizante, daar het Spaansch Guarnizoen, voor zyne gedane diensten, uitgeligt werd. De Paus zond hem ook zommige gezegende giften, die hy weinig agtte. De Koning vereerde veele Nederlandsche Heeren met Tytelen van Graven en anders, om dezelve in goede gereedheid te houden.

Nederlandsche Adel met ydele Tytelen vereerd.

Te Antwerpen heeft men, den 17den van Louwmaand, belasd een Jaar-tyd, met plegtige omgangan, te houden; over het uitdryven der Franschen, de Fransche Furie genoemd, dat toen drie Jaaren geleden was, ter eeuwige gedagtenis van de nederlaag des Hertogs van Anjou, die toen Hertog van Braband was, daar van de Roomsch Katholyke zig de meeste eer toeschryven, dat de Gereformeerde tegenspraken.

Jaar-tyd te Antwerpen over de Fransche Furie, van den 17 January.

Paus Sixtus de vyfde, die van Minnebroeder tot het Pausdom gekomen is, eerst Felix Perretus genoemd, geboren op een Dorp Montalto, by de Stad Formiano, in 't Land Marcha Ancona, van slegte Ouders, maar opgekomen door kloekheid en geleerdheid, heeft meer dan vyf Jaaren geregeerd, stierf den 27sten van Oogstmaand, des Jaars 1590. heeft zig in zyne regeering wonderlyk en zeldzaam gedragen, en heeft de zaken des Konings en van Parma in Nederland, met zyne Bullen, en andere eer aan te doen, zeer bevorderd. Hy is hoogmoedig en pragtig geweest, en heeft een groot heerlyk stuk te Romen aangevangen, het welk te vooren by veele wel gewenscht en getragt, maar niet volbragt was: te weten, om de Stad Romen te vercieren, heeft hy den *Obeliscus Vaticani* uit eenen vuilen hoek verzet. Deze *Obeliscus* is een geheele steen, die uit de Steenrotz van Theben in Egypte, ten tyde van Keizer Augustus, voor Christus geboorte, uitgehouwen

was, naar *Plinius* schryven, en langs de Rivier *Nilus* in Zee, en dus te Romen gebragt, ten koste van *Cajus* en *Nero*, Keizeren, en in *Circo Vaticano* opgeregt, daar hy nu omtrend 1600 Jaaren gestaan had. Deze geheele steen is lang honderd agt Voeten, beneden breed aan 't vierkant twaalf voeten, en boven aan elken vierkanten kant zes voeten: gewogen zynde, was hy zwaar gevonden negen honderd zes en vyftig duizend, honderd agt en veertig ponden. Dezen steen heeft deze Paus *Sixtus* met zeer wonderlyke gereedschappen en kunstwerken van balken, met veertig Wind-azen, zevenenzeventig Paerden, en negen honderd arbeiders doen opligten, vervoeren en daar weder opregten voor St. Pieters Kerk, op eene schoone grote plaats, verheven hooger boven de aarde, dan hy te vooren stond, op zyn pedestal veertig Roomsche palmen, boven daar op werd gesteld een Heilig Kruis: dit alles heeft gekost omtrend tagtig duizend Dukaten. Dergelyke steenen of *Obelisci* heeft hy meer opgeregt en versteld.

Paus Sixtus regt te Romen eenen Obeliscus op, wegende negen honderd zes-envyftig duizend, honderd agt-en-veertig ponden.

Meer andere dergelyke hoogmoedige daden heeft deze Paus aangevangen om Romen te vercieren, als ook heele straten en teerlingen van huizen, daar Kloosters in stonden, heeft hy ten gronde doen afbreken, op dat de twe stand-beelden van St. Pieter en St. Paulus, die hy op de oude Kolommen van Trajanus de eene, en de andere op die van Anthonius, Keizeren, had doen zetten, elkanderen zouden, in 't gezigt staan. Hy heeft nog een Gasthuis gebouwd by den Tyber voor de gekwetste, lamme en kreupelen, die hunnen kost niet winnen konden, en begiftigde dat nog met vyftien duizend Dukaten jaarlyks tot onderhoud. Dit Gasthuis is zo groot en wyd, dat 'er twe duizend Menschen in herbergen konden, met zulk gemak, dat zy elkanderen niet beletten nog bekommeren, en geeftze daar den kost en kleederen.

Sixtus timmerd een Gasthuis.

Hy heeft ook in eene schatkist gelegd in geld, twe honderd duizend Dukaten, de eene helft, om

arme dogters, die geen huwlyks goed hebben, eerlyk ten huwlyk uit te geven, en de andere helft tot voorraad van Kooren voor de Stad Romen.

Geeft 100000 Dukaten om arme dogters te trouwen. en 100000 tot voorraad van Kooren.

Nog eene Rent jaarlyks van drie honderd duizend Dukaten, om daar mede jaarlyks gevangenen te lossen, en dergelyke werken van liefde te doen: nog eens honderd duizend Dukaten, om Kerken en andere heiligheden op te regten. Heeft ook op den Berg *Quirinael*, zynde 's Zomers eene zeer lustige plaats, alleen gebrek aan water hebbende, eene waterleiding gebragt, koopende van den Heere Martio Columna voor vyf en twintig duizend Kroonen verlof, om water van zeer wyd van daar te brengen tot op dezen Berg, dat men onmogelyk reekende, en hoewel hy daar over bespot werd, heeft hy dat nogtans volbragt, binnen agttien maanden, daar aan dagelyks werkten twe, dikwils drie, en somtyds vier duizend Menschen, en koste hem wel twe honderd zestig duizend Dukaten: ten laatsten bragt hy dat schoon Fontein-water in 't Palleis van Susanna, by Diocletianus baden, daar hy een schoon Vat of Fontein opregte, daar in dit water viel, en liet dat naar zynen naam Felix, dat is, gelukkig, noemen.

Rent om gevangens te lossen.

Maakt eene waterleiding op den berg *Quirinael.*

Boven alle deze heerlyke daden en gestigten heeft hy in de vyf Jaaren van zyne Regeering getimmerd eene plaats, daar men allerhande Boeken bewaard, en daar een iegelyk vryen toegang heeft, om te zien en lezen, zonder zyne kosten, en dat in *Vaticano*, 't welk is eene plaats, nu Belvedere genoemd: dit gebouw was groot, lang en breet, beschilderd met figuren van allerhande wetenschappen, vrye kunsten en deugden, en van alles, dat tot de leering belangd: op de eene zyde zyn geschilderd de zestien voornaame gemeene vergaderingen van de Roomsche Kerk met derzelver opschriften; op de andere zyde de schilderye van alle de hooge geleerde, die ooit in de Waereld befaamd geweest zyn, en alles wat meer tot die geleerdheid diend. Hier in heeft hy alle de Boeken, die van ouds in *Vaticano* waren, doen bren-

Bouwd eene kostlyke Boeke-kas.

gen,

gen, en 't getal zeer vermeerderd, opregtende twee steene Tafelen, in de eene schryvende, hoe deze Paus, *Sixtus Quintus*, de Apostolische Boekekas van zyne allerheiligste voorzaten, Pauzen, dezelve St. Pieters stem gehoord had, die in de eerste opspringende Kerk begonnen was, en daar na de Kerk tot vrede gekomen, te Laterane opgeregt was, en zederd in *Vaticano* van Nikolaas de vyfde zeer vermeerderd, en van Sixtus de vierde zeer vercierd, tot verzekering van 't geloof, en oudste kerklyke tugts-onderhouding, enz. daar bewaard, en met veele cierlyke schilderyen gestoffeerd, ter eere van de gemeene liefhebbers der Studien, in den Jaare 1588. in de andere Tafel de Wetten, tot de Boekekas noodig, als te onderhouden, dat niemand de Boeken mogt veranderen, wegvoeren of nemen, 't zy Officieren, Meesters, of bewaarders derzelver, wie hy ook was, zonder uitdruklyk bevel en verlof, met des Pausſen hand bekragtigd, op de straffe van Ban, waar van zig niemand zou mogen ontdoen, dan de Paus zelve.

By deze openbare Boekekas maakte hy nog een byzonder gebouw met huizen voor de Officieren, en plaatzen om geleerde Lieden te herbergen, enz.

Sixtus de Vde boud ook eene Drukkerye.

Om niet te ontbreken, regtte hy, niet ver van daar, eene Drukkerye, van alle behoeften voorzien, op, daar de oude Boeken, nooit te voren gedrukt, ook andere, die men nergens meer vond, op nieuws mogten gedrukt werden: desgelyks ook Boeken, die door de Ketters, zo hy voorgaf, vervalscht waren, en dergelyke: over deze Drukkerye stelde hy *Dominum Base*, dien hy tot dien einde twintig duizend Dukaten deed tellen.

Vergadert eenen schat.

In 't eerste Jaar van zyne Heerschappye regtte hy eene Schat-kamer, in 't Kasteel van St. Angel, op, daar hy, in 't eerste Jaar, een Millioen Dukaten, en in 't tweede, derde, vierde en vyfde, jaarlyks een Millioen, lag, tot dat hy daar in vyf Millioenen gelegd had, makende eene Wet, dat niemand daar

van

van eenen penning nemen mogt, ten ware voor eerst, dat alle Christen Princen in een verbond traden, om Oorlog te voeren, om 't Heilig Land van Jeruzalem te winnen, en als men dan in 's vyands Land zou getreden zyn, zou men deze Schat-kamer mogen openen; ten anderen, wanneer zulke dure tyd voortkwam, dat het Volk van honger zou moeten vergaan, gelyk ook in tyden van groten pest; ten derden, zo eenige Christlyke Provintie, van den Turk of vyanden der Kerk overvallen, in blyklyk gevaar kwam, of dat 'er eenig Koningryk van de vyanden der Heilige Roomsche Kerk was te veroveren; ten vierden, zo de Landen, den Stoel van Romen toekomende, in gevaar, en de vyand voorhanden was, zou men dezen Schat mogen aanspreken, en anders niet: om deze oorzaken en om geene andere zwoer deze Paus zelve, en wilde, dat zyne opvolgende Pauzen ook zweeren zouden, deze Schat-kamer te zullen openen; maar deze Schat werd, door zyne Navolgers, gebruikt ten behoeve van de Ligue in Vrankryk, tegen hunnen Koning.

Verder gelastte hy, dat 'er maar zeventig Kardinalen van Romen zouden zyn; hy maakte eene Wet tegen overspel, dat men die, in 't gansche gebied van den Stoel van Romen, met den dood straffen zou; hy maakte eenen Spanjaard, over honderd Jaaren gestorven, *Diego Alcala de Henara* genoemd, een *Anachorita*, heilig, stellende voor hem eenen vierdag in 't Jaar, ten gelieve van den Koning van Spanje. Dit hebben wy, om de vreemdheid, hoewel buiten ons voornemen, tot zyner eere verhaald. Maakt eenen Spanjaard heilig.

Na dat wy nu verhaald hebben wat hier en daar geschied is, zullen wy verhalen, hoe de Graaf van Leyçester, gezonden van de Koningin van Engeland, om over den Engelschen bystand het gebied te hebben, en haaren perzoon alom te vertoonen, den 19den van Wintermaand in Zeeland aangekomen is, daar hy heerlyk ontfangen werd: met hem kwamen de jonge Graaf van Esfex, zyner Huisvrouwen voor- Graaf van Leycester in Zeeland aangekomen, den 19. December.

zoon,

zoon, met de Baronnen of Lords van Andeley en Northe, en veele agtbare Ridders, als Sir Robbert Jarningam, en meer andere, ook veele Edelen van goeden huize, die te zamen omtrend zeven honderd goede Paerden, wel gerust, overbragten.

De Staten verkiezen den Grave van Leycester voor Gouverneur Generaal den 1 February.

Van Zeeland is hy naar Holland gevaren, daar hem, alle de Steden en plaatzen, daar hy doorging, grote eer en zegenpraal aangedaan en bewezen hebben, en is dus, in Louwmaand, in 's Hage gekomen, daar de Staten Generaal van de vereenigde Landen vergaderd waren, en daar hy feestlyk is ontfangen: zy hebben hem, den 1sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1586. opgedragen het Gouvernement Generaal van de vereenigde Landen.

Redeneering van den Kancelier Leoninus, vervattende de overdragt van der vereenigde Landen Gouvernement aan den Grave van Leycester, den 1 February, 1586.

Waar van, wegens de Staten Generaal, het verhaal gedaan heeft Doctor Leoninus, Kançelier van Gelderland, zeggende, hoe de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden zo goed getuigenis van haare Majesteit, de Koningin van Engeland, en zyne Excellentie hebbende, en noodig vindende de openbare magt in de Landen te herstellen, en volkomen op zyne wysheid, ondervinding en opregtheid betrouwende, hem by gemeene stemmen en overeenkomingen verkooren en genoemd hadden voor hunnen Gouverneur en Kapitein Generaal derzelver Landen, te weten, van het Hertogdom van Gelre, Graafschap van Zutphen, de Graafschappen en 't Land van Vlaanderen, Holland met West-Vriesland, Zeeland en Vriesland, hem opdragende volle magt en gezag, behalven den Tytel en last van haare Majesteit, met 't geene begrepen was in 't verbond, met haar aangegaan, om deze en derzelver verbonde Provintiën volstrekt te besturen, en over dezelve te gebieden, in 't stuk van den Oorlog, en dat dien aankleefd, te Land en te Water, en te gebieden over alle Gouverneurs, Oversten, Admiraals, Vice-Admiraals, Kollonellen, Ritmeesters, Officiers, en Oorlogs-volk, te voet en te paerd, en tot dien einde zullen zy gehouden zyn aan zyne Ex-

cel-

cellentie, als Gouverneur en Kapitein Generaal, Eed te doen, en den zelven volkomen te gehoorzamen.

Boven dien gaven dezelve Staten aan zyne Excellentie volkome magt en gezag op de Burger- en Regtszaken, over alle de voorsz. Provintiën, om met den Raad van Staten, die gemaakt zal werden, de voorsz. Landen te beheerschen, gelyk eertyds, voornamelyk ten tyde van Keizer Karel den vyfden, de Gouverneurs Generaal, naar wettig gebruik, gedaan hebben.

Welverstaande, dat uit de inkomst van de Domeinen derzelver Landen voor al zullen betaald worden de Gouverneurs, Officiers en Rentiers, naar oude gewoonten, en dat in dezelve Provintiën, Steden en Leden derzelver zouden onderhouden werden alle de Privilegiën, Regten en gewoonten, gelyk zyne Excellentie verder zou verklaard werden.

En alzo het Gouvernement der Landen, voornamelyk in 't beleid van den Oorlog, niet kan bestaan zonder middel van schattingen, stonden dezelve Provintiën, te weten, die van Gelre, Vlaanderen, en de bygevoegde Steden van Braband, toe, behalven de hulp van duizend Mannen te Paerd, en vyf duizend te voet, die hun de Koningin van Engeland beloofd had, de gemeene Middelen van verteering, der Steden en Dorpen van de platte Landen, gelyk zy toen hunnen loop in dezelve Landen hadden, en gelyk die verpagt waren, en tegenwoordig ingegaderd werden; boven dien den brandschat en overeenkomingen der platte Landen, daar men de middelen van verteering, mitsgaders de sommen, die zy den Vyand betalen, niet kan heffen. Die van Holland, Zeeland, Utrecht en Vriesland, hadden, ten voorsz. behoeve, geschikt eene somme van tweemaal honderd duizend Guldens ter Maand, en dat de vereenigde Landen die zouden stellen in hande van zyne Excellentie, om door denzelven bestuurd en geregeerd te werden, met den

Raad van Staten, die gemaakt en gemagtigd zal werden: boven dien nog alles, dat 'er van de lasten, brandschattingen, en andere middelen van Overyssel, Drente, Ommelanden en andere plaatzen, onder den vyand gelegen, ontfangen werd.

Verder waren alle de Provintiën, en derzelver Verbondene, overeengekomen en te vreden, dat de Konvoi-gelden en lasten op de Koopmanschappen, in de Landen komende, en uit dezelve gaande, volgens de Lyst, die in den Jaare 1581 daar van gemaakt is, ook de vermindering en vermeerdering, daar op gevolgd, zullen blyven, tot betaling van de kosten, daar mede zy belasd zyn, om te onderhouden en betalen het uitreeden van de Oorlogs-Schepen en Boten, die in der Landen dienst zyn, en nog noodig zouden zyn uitgereed te werden, volgens het Verbond met haare Majesteit, daar toe ook gebruikt zouden werden de Prinzen en Verlof-gelden, zo zyne Excellentie goed vond die toe te laten, en dit alles voor een geheel Jaar: en zo de Oorlog langer duurde, zou men, op verzoek en voorstel, van zyne Excellentie, voor het einde van het eerste Jaar, naar noodzaaklykheid, en der Landen gelegenheid en vermogen, nieuwe overeenstemmingen mogen verwerven.

Zy baden zyne Excellentie ootmoedig het zelve Gouvernement aan te nemen, en dat tot Godts eer en der Landen behoudenis te bedienen, belovende de voorsz. Heeren Staten altyd goede onderhandeling met hem te zullen houden, en hem in alle voorvallende zaken by te staan, en getrouw te dienen.

Verder belastten zy, in hunne besluiten en Plakaten, alle Krygs-Oversten, Krygs- en Schipvolk, in der Landen dienst zynde, zyne Excellentie allen dienst, getrouwheid en onderdanigheid te bewyzen.

Dit zouden zy elkanderen onderling bezweeren, behoudens altyd de trouw en onderdanigheid, die zyne Excellentie aan de Koningin van Engeland schuldig is. Gedaan in 's Hage, den 1sten van Sprokkel-

kelmaand, des Jaars 1586, en was onderteekend,
C. Aerssens.

Volgens dit besluit heeft de Graaf van Leyçester 't Gouvernement aangenomen, en de Staten, Amptlieden, Gouverneurs Provintiaal, Overstens, Kapiteinen en Krygsvolk, hebben hem behoorlyken Eed gedaan: Graaf Maurits van Nassouw, de Graaf van Hohenlo, en meer andere Kapiteinen, hebben hun uiterste best gedaan, om het Krygsvolk daar toe te brengen, die in zulke gevallen gewoon waren geld of eenige kwydscheldingen te ontfangen. Leycester aanvaerd het Gouvernement Generaal.

De Staten hadden, op het aannemen van 't Gouvernement, den Grave van Leyçester voor den Raad van Staten, die hem in de Regeering der Landen zouden helpen, een onderregt gegeven. Dit onderregt hield in, hoe de zaken van Staten en andere, nopens het Gouvernement der Landen, wettig geregeerd behoorden te werden met volle kennis der Heeren Raden van Staten, gelyk van ouds, in alle gemeene besten, byzonder in deze Landen, ten aanzien van alle Gouverneurs en Generale Regeerders, die nogtans grote Perzonen, van Koninglyk en Prinslyk bloed, geweest waren, gebruiklyk is geweest: dog wegens den voorsz. Graaf van Leyçester werd gezegd, dat alle onderregtingen niet anders waren dan bepalingen van zynen last, en dat zyne Excellentie, het Generaal Gouvernement der Nederlandsche Provintiën hem opgedragen zynde, zulke onderregtingen niet noodig had. Eindelyk, om zyne Excellentie genoegen te geven, is hem, door de Gemagtigde der Staten Generaal, verklaard, dat hy niet gebonden zou zyn aan dezelve onderregting; maar dat die diende voor den Raad van Staten, en dat zyne Excellentie niet zou gehouden zyn te besluiten by meerderheid van stemmen, maar alle de Raden van Staten gehoord hebbende, zou hy daar uit mogen besluiten het geen hem dagt, dat best dienen zou voor de gemeene zaken. Tot dit besluit kwamen de Sta- Leycester weigerd alle onderregt op zyn Gouvernement. Vermetelheid van Leycester.

Staten Generaal niet gaerne, wel voorziende, dat hy aan geen onderregt gebonden zynde, ligt door eergierigen en kwaden raad zou kunnen bedrogen werden, alzo zulk volk en oorblazers gemeenlyk zig omtrend Princen en Vorsten laten vinden, om alle gelegenheid gade te slaan, tot hun voordeel en gemeene schade: het welk meest van den Grave van Leyçester te vreezen stond, vermits hy in der Landen natuur, wezen en gelegenheid zeer onervaren was, en geen kennis of onderscheid kon hebben van den staat der Landen, nog van goede en ervare Raadsheeren, en daarom was hy meer gevaar onderworpen. Maar de Staten in de regeering radeloos zynde, hebben hem, zo veel mogelyk was, in alles te wille geweest, ja hem toegestaan de keus van eenen Raadsheer van Staten uit elke Provintie: ook het veranderen van het groot Zegel en Kontrazegel, in 't Zegel een Schild van zyn Wapen, en voor het Kontrazegel, zyn geheel Wapen aannemende, dat nooit eenigen Gouverneur te vooren toegelaten was.

De Koningin van Engeland verstoord zynde over Leycesters grote magt, beklaagd zig, den 13 February. De tyding van de volstrekte aanneming ter oore van de Koningin gekomen zynde, is zy daar over verstoord geweest, agtende, dat men haar daar mede dieper en verder zogt te doen intreden, dan zy wel had voorgenomen: des zy terstond naar Holland zond haaren Onder-Kamerling, *Sir Thomas Heaneadge*, Ridder en Raadsheer, met Brieven van den 13den van Sprokkelmaand, zeggende, en zig beklagende, dat de Graaf van Leyçester het volstrekt Gouvernement der Landen zou aangenomen hebben, het welk haar vreemd dagt, vermits zy zelf te voren zulke aanbieding, die haar gedaan was, ontzegt had, en haaren Dienaar nu te belasten, met het geene zy zelve geweigerd had, en dat zonder haare toestemming, reekende zy zig voor eene grote kleinheid en openbaar ongelyk, als of zy zelf niet wys genoeg was geweest om te onderscheiden, wat zy diende aan te nemen of te ontzeggen: en onder

andere

andere redenen, dat zulks streed tegen de verklaring, die zy hier over in druk uitgegeven had, waar in zy betuigde de hulp aan de Landen met geen ander voornemen aan te gaan, dan alleen om haare goede buren te helpen, zonder zig eenigzins te willen moejen met de volkome bescherming of Oppermagt derzelver Landen; daar nu een iegelyk hier door oorzaak hebben zou het tegendeel te oordeelen, of ten minsten zulke, die de vryheid nemen om de handelingen van Princen naar hun goeddunken te beoordeelen, zo dat haare eer daar door zeer benadeeld was: waarom haare meening was te verklaren de opregtheid van haare zaken, herroepen de voorsz. magt, en denzelven Grave te gebieden, geene andere magt te gebruiken, dan in 't onderling Kontract begrepen was: zo dit wel onderhouden werd, twyffelde zy niet, of het zou strekken tot volkomen voordeel van het gemeene best, hun verzekerende, dat deze weigering niet geschiedde door gebrek aan haare zorgvuldigheid over der Landen welvaard, maar alleen ten inzien van haare eer, en om den mond van haare kwaadwillige en vyanden te stoppen: het geene verder daar van te zeggen was, had zy den brenger van de voorsz. Brieven belasd.

Deze Brieven hebben aan de Staten groot nadenken gegeven, die daarom uit Amsterdam den 25sten van Lentemaand geantwoord hebben, met alle ootmoed 't stuk gevoeglyk ontschuldigende, dat 'er niet gemeend was haare Majesteit verder te belasten, of verbinden, dan de Kontracten mede bragten, maar dat de nood van den staat der Landen zulks vereischte, zynde de magt hun dus noodig, en beter een Gouverneur dan twe: ten aanzien van haare Majesteit hadden zy liver eenen, haar Onderdaan zynde, daar toe willen verkiezen, dan eenen anderen, gevende zyne Excellentie alleen zodanige magt, als andere voor hem gehad hadden, die altyd wederroeplyk was. Het woord volstrekt was alleen ingesteld, om

De Staten verantwoorden zig aan de Koningin over de gegeve magt aan Leycester, den 25 Maert.

hem te onderscheiden van andere, die alleen by provisie aangesteld, en aan onderregtingen gebonden waren: ook om meer gehoorzaamheid en ontzag te verwerven, tot onderhoud van Krygs-tugt, vordering van de schattingen, en betere uitvoering van zyne beveelen, en geenzins om zyne Excellentie Oppermagt te geven, volgende daar in de Voorbeelden der Romeinen en andere.

Het was ook geschied om eenige aanslagen der vyanden te bekommeren en breken, en de verslage harten des Volks te verkwikken: zulks nu te herroepen, zou grote verwarring veroorzaken, verzeekerende, dat het in geenen deele streed tegen het Kontract, blyvende het Gouvernement der Landen aan den Heere Grave, gelyk het de voorgaande Gouverneurs gehad hadden, en de geheele Oppermagt en eigenschappen van dezelve door de Staten nog bewaard, tot dat het haare Majesteit geliefde die aan te nemen, hopende dat die opzigt nemen zal op den slegten staat der Landen, en dat nu meer gelegen was aan de handhaving der magt en wyze schikking des Graven van Leyçesters, dan aan een groot Krygsheir, gelyk de Heer Heaneadge haare Majesteit breeder zou kunnen verklaren. Dit was geschreven uit Amsterdam, den 25sten van Lentemaand, des Jaars 1586.

Als nu de Raadsheer Heaneadge naar Engeland gekeerd was, en zyn verslag gedaan had, antwoordde de Koningin, gedagteekend den 21sten van Hooimaand, des Jaars 1586, dat zy by hunne Brieven zag, dat alles om beters wil, en uit hoog dringenden nood, geschied was, des zy te vreden was, te meer, om dat zy hunne fouten bekenden, en dat zy haar wel te vooren hadden mogen laten weten, eer het zelve gedaan was; verder vermaande zy hen wel te onderhouden alles wat beloofd was, de penningen hem in handen te stellen, de schattingen te vermeerderen, gevende volkome magt, om alles te volbrengen naar vereisch van den nood en met raad, enz. ook veront-

schul-

ſchuldigde zy de agterdogt, die eenige uitgaven, dat zy zonder hen vrede zou maken.

Dit is de zaaklyke inhoud van de Brieven, van weder-zyden gezonden, over de opdragt des Gouvernements aan Leyçester, waar mede de Majeſteit eenigzins te vreden geſteld werd, hoewel 't zelve by veele Leyçesters magt zeer verminderde.

Met deze magt is de Graaf van Leyçester in 't Gouvernement geſteld, en zyn hem in handen geleverd aller der Landen ſchattingen, uitmakende meer dan vierentwintig maal honderd duizend guldens jaarlyks, tot laste van de vier Provintiën, boven de mid delen en Brandſchatten van de andere, en behalven de Konvoi-gelden, voordeelen der Admiraliteit en hulp der Koningin. Zyns perzoons tractement zeide men te zyn honderd duizend guldens jaarlyks. Hy heeft terſtond eene Krygs-tugt onder zyn Krygsvolk afgekondigd: ook een Plakaat, gedagteekend den 4den van Grasmaand, te Utrecht, naar den ouden ſtyl, waar mede verboden werd toevoering van allerhande lyftogt, levensmiddelen, Krygs-gereedſchap en Koopmanſchappen naar den vyand, deszelfs verbonde, en onpartydige plaatzen, ook allerhande handeling en verſtandhouding met Brieven, Wisſelen, of anderzins, zo wel op Spanje, Vrankryk, als Oostland, onder wat voorwendzel het zou mogen zyn, alles op Lyfſtraf en verbeurte van Schip en goederen.

Leyçester ontfangt het beſtuur over 2400000. guldens jaarlyks, en over de Konvojen.

Kondigt Krygstugt en verbod van alle handeling met den vyand en onpartydige af, den 4. April.

Om deze Plakaten wel ter uitvoer te zien, had zeekere Jaçques Ringault, die zeer gemeen met Leyçester, en uitvinder van dit Plakaat was, buiten gewoonen last verkregen, tegen de meening van den Raad van Staten, om buiten gewoon te handelen tegen zulke, die in der vyanden Landen zouden gehandeld hebben, en dat by maniere van onderzoek, bezoekende der Kooplieden Brieven, Boeken, en geheimen, in deze Landen ongewoon, tegen veele Privilegiën, oude herkomen, vryheden der Landen en Steden, en verzorgten 't zelve in Engeland in 't werk te

Ringault gemagtigd om 't buiten gewoon plakaat op de ſchip[illegible] va[illegible] tege[illegible] Ko[illegible]ieden [illegible] uitvoer te ſtellen.

te stellen tegen de Nederlanders, te Stantwigt en elders woonende.

Dit Plakaat en deze last beviel den Staten ten eersten kwalyk, die daar over klaagden: daar werd ook bewerkt en gehoopt te weeg te brengen eene gemeene schatting op alle Zeevarende volken, tot behoef van den Oorlog, vermits Engeland, nu vereenigd met Holland en Zeeland, mogt Wetten stellen, en beveelen als Heeren van de Zee, hoe en waar te mogen handelen. Die Wetten gesteld zynde, meende de Graaf van Leyçester alle Zeevarende volken te dwingen Paspoorden of vry geleid-brieven van hem te komen koopen, om dus vry te handelen, mits iet opbrengende tot den gemeenen Oorlog.

Leycester vorderd, dat alle Zeevarende volken Paspoorden halen en tot zynen Oorlog schattingen opbrengen.

Maar alzo van alle wegen veele klaag-brieven daar over in Engeland kwamen, heeft het den Raad van Engeland te hart gedagt, om dat Vrankryk, Schotland, Denemarken, en de Oostersche kwalyk tot zulks te dwingen zouden zyn, en daar mede is de schatting agtergebleven, het Plakaat egter blyvende, 't welk grote zwarigheid en nadeel aan den Landen heeft veroorzaakt, vermits veele hanteeringen daar door uit de vereenigde Landen geraakt zyn: want veele treflyke Koop- en Schiplieden, van Antwerpen en elders toen vlugtende of vertrekkende, zig in de vereenigde Landen niet hebben willen begeven om te woonen, vermits zy van daar niet handelen mogten; maar veele zyn nedergeslagen te Hamburg, Bremen, Emden, Staden en elders, van waar zy mogten met alle vryheid op Spanje, Italiën, Portugal, en de Eilanden varen, en hebben dus den Zeevarenden handel onder veele volken verbreid, en in veele Steden gebragt, zo dat men in Holland en Zeeland ten laatsten dat Plakaat heeft moeten door de vinger zien, en weder toelaten West-waards ter Zee te handelen, of zy zouden in 't kort allen Koophandel en Schipvaard, met hunne rykste Inwooners, van hen gejaagd hebben, dewyl die Landen zig meest generen met Visscherye, Zeevaard, Handwerken en Koophandel.

Schaden op het Plakaat den Lande toegekomen, daarom door den vinger gezien.

Den

Den 25sten van Wiedemaand heeft de Graaf van Leyçester in Utrecht een besluit uitgegeven, van eenen Raad of Schat-kamer in de vereenigde Landen op te regten: van dezen Raad of Kamer noemde hy tot Hoofd den Grave van Nieuwenare en Meurs, Gouverneur van Gelderland, Zutphen en Utrecht, met magt van te mogen verschynen in den Raad van Staten: voor den tweden stelde hy Sir Henri Killegree, Ontfanger van der Koningins Reken-kamer in Engeland, en Raadsheer van Staten in Nederland: tot derden perzoon, noemde hy Reinard de Aeswyn, Heer van Brakel, en voor Thesaurier Heer Jaques Ringault, Heer van Kauwenberg: voor Thesaurier de Lespargne, en Kommiezen, Heer Sebastiaan Lose, Josse Teylink, en Meester Paulus Buis. De Ontfanger Generaal, Thesaurier van den Oorlog, Griffier, nog Heissiers waren in dit besluit nog niet benoemd, maar open gelaten. Voor eerste Secretaris en Audiencier was Daniel de Borggrave, met vryheid van in den Raad van Staten te mogen verschynen.

Raad of Schat-kameren door Leycester in de vereenigde Landen opgeregt, daar van Thesaurier was Jaques Ringault, den 25. Juny.

De Koning van Spanje had, na den tyd van het voorsz. Tractaat, by de Koningin met de vereenigde Provintiën aangegaan, alom in zyne Landen de Engelschen gearresteerd, en hunne Schepen en goederen aangeslagen, en hunne Perzoonen streng behandeld, waar door veële zig hebben moeten begeven tot Vrybuid-varen, onder het dekzel van Brieven van wederneming, zynde tusschen Engeland en Spanje nog geen openbare Oorlog afgekondigd. Deze hebben het voorsz. Arrest van Spanje tot hun voordeel weten te nemen, en alle Schepen, West-waards gaande of komende, die zy bekomen konden, onder dat voorwendzel aangetast, beroofd, en tot prys gemaakt, vermits de Nederlanders kwalyk in Spanje, Portugal en de Eilanden handelen konden, dan op Spaansche namen, alzo derzelver Handelaars daar woonen, en voor Spaansche geagt zyn. Immers werden, op dit vermoeden, de Sche-

De Koning van Spanje behandeld de Engelsche als vyanden.

Engelsche Vrybuiters berooven de Nederlanders.

pen in Engeland gebragt, en de bezitting, of zo het bederflyke goederen waren, de verkooping hun toegewezen, alleen Borg stellende voor de wedergeving, zo de goederen namaals vry mogten verklaard werden, en dat tot zeekere schatting, naar gebruik van dat Land, ver onder de waerde, en dan had de Eigenaar in 't regt wettig te bewyzen, dat het zyne eige goederen waren, daar toe zyn eige Eed en Reken-boeken weinig of niet mogten gelden, niet tegenstaande het zelve anders kwalyk te bewyzen is: ende al had de Koopman nog vonnis tot zyn voordeel, kon hy nog kwalyk tot wedergeving van zyne goederen geraken, vermits het Schipvolk veel daar van geroofd had, waar door het goed onder de waerde geschat of verkogt, en het geld verteerd was. De Vrybuiters en Reeders meest alle grote Meesters zynde, en zo hooge Ampten en Officiën op dezelve Zee-kusten, daar de Schepen ingebragt werden, bedienende, en het Schipvolk, gelyk elders, grove Gezellen zynde, die liever slagen dan geld of goed wedergeven, lieten veele Kooplieden liever hun goed verlooren gaan, dan in een vreemd Land tegen grote Meesters en Officieren, die de geboden van de Majesteit en hogen Raad met verscheide behendigheden en uitvlugten kragteloos wisten te maken, tot grote kosten en moeite te procederen.

De Koningin van Engeland maakt goede ordonnantien tegen de Vrybuiters.

Om deze grote schaden der Landen en Kooplieden voor te komen, hebben de Staten dikwils aan de Majesteit van Engeland geschreven, gezonden en geklaagd. De Koningin heeft daar tegen afkondigingen, geboden, en ordonnantiën gemaakt, en de Vrybuiters gelasd goede Borgen te stellen, en zig te gedragen naar deze haare geboden, zonder eenige Schepen, dan des vyands, te mogen aanhalen, en dat alleen op de Spaansche kusten, met verbod van die te plunderen, rooven of buiten, voor datze in Engeland gebragt, en by regt en vonnis voor Buid en goeden prys gewezen zouden zyn; maar hoewel dit voor eenen tyd wat mogt helpen, wisten

de

de Officiers, dien zulks voordeelig was, altyd met het eene of andere regt, bewys, of aangedronge getuigenis, zelf met ſtrenge pynigingen in de Schepen, by te brengen, dat zy alle goede ordonnantiën weder kragteloos maakten, voorhoudende, dat men met hun volk wat oogluiken moest, nademaal zy door het helpen der Nederlanden byna uit alle Zee-varende hanteering geſtooten waren, en moesten ook leven, en in Zee-varen geoeffend en onderhouden werden, en dergelyke: waar door zeer in 't gebruik is gekomen, dat veele Schepen uit Holland en Zeeland, maar meest uit Oost-land, den weg Westwaards naar Italiën, Spanje en de Eilanden, agter om Engeland en Schotland, zyn gevaren, om de Engelſche berooving te ſchuwen, tot vermindering der agting van Engeland in veele opzigten, en hier door is die weg zeer gemeen gewerden, voornamelyk in den Zomer.

Oostersche en Nederlandsche Schepen, om berooving te ſchuwen, varen Westwaards agter Engeland en Schotland om.

Terwyl de Graaf van Leyçester op zyne regeering orde begon te ſtellen, hebben de Overſten, Maerten Schenk, en Herman Frederik Kloet, Gouverneur van Nuis, beide dappere Mannen, na veele aanſlagen, die hun niet gelukten, in Lentemaand, eenen togt, met een deel Voet- en Paerde-volk, over den Ryn in Westphalen gedaan, en namen in de Stad Werle, die beklimmende, terwyl in de Voor-ſtad de Burgers bezig waren een Huis, dat in brand geſtoken was, te blusſchen. Het Kasteel konden zy niet bekomen, vermits een Edelman, Jan van Warminkhouſen, dat beſchutte, daar tegen zy zig beſchanſten, denkende, dat de Stad en 't Kasteel van goede gelegenheid waren, om gansch Westphalen te vermeesteren: daarom ook terſtond het Landvolk rondom, met eenig Krygsvolk en Edeldom te Paerd, wel vier duizend ſterk zynde, zig vergaderden, op eene halve myl na by de Stad: waar op Schenk uitviel, en dreef die in de vlugt, en ſloeg 'er wel zes honderd dood. Daar na deed hy meer andere uitvallen, en deed alle naerſtigheid om het Kasteel te bekomen; maar ten

Werle in Westphalen door Schenk en Kloet ingenomen, in Maert.

laatsten verstaande, dat Haultepenne met des Bisschops volk, en het Italiaansch Paerde-volk den Ryn overgetrokken waren, en kwamen om hem te becingelen, en dat Verdugo ook, op bevel van den Prince van Parma, gewagt werd, plunderde hy die Stad, na dat hy die tien dagen gehouden had, lag den buid op Wagenen en paerden, ook de beste gevangenen, en kwam dus kloek daar van, ontmoetende hier en daar Haultepenne's volk, daar hy zeer, overwinnende doorsloeg, en kwam dus zonder schade met den buid te Berk: waar over Schenk, by den Grave van Leyçester komende, van hem Ridder geslagen werd, hem schenkende eenen gouden Keten van duizend Kroonen, welke Ridderschap onder de Engelschen voor eene grote vereering geagt werd.

Schenk Ridder geslagen.

De Stad Grave door Parma belegerd.

De Prins van Parma had in den voor-winter, door den Grave Karel van Mansveld, de Stad Grave, op de Maas gelegen, doen bezetten met vier Schanssen, en heeft eene Brug over de Maas gemaakt, en de Maas boven en beneden toegepaald, om de Stad van allen leeftogt en nooddruft te verhinderen.

Deze Schanssen deed hy bezetten met vyftien honderd Mannen, en nog omtrend vyf duizend Spanjaarden, en met de andere sloeg hy 't Leger eene halve myl van daar: des niet tegenstaande deed de Gouverneur, de Heer van Hemert, dagelyks grote uitvallen op hen. Hier werd gekwetst Philippo Caracciolo, Marquies di Vico, een kloek jong Heer, die ten eersten vertrok naar Italiën, daar hy nog van de wond stierf.

Als nu de Stad Grave dus wel drie Maanden belegerd en beschansd gelegen had, trok de Graaf van Leyçester uit 's Hage, langs Haarlem en Amsterdam, op Utrecht, en zond zyn Paerde-volk, omtrend veertien honderd Mannen, naar Nieuwkerk in de Veluwe, om de Stad Grave bystand te doen, en belaste den Grave van Hohenlo, en Norrits, Generaal van 't Engelsch voetvolk, met twe duizend voetknegten, alzo het paerdevolk daar niet nut was, de Stad Gra-

ve.

ve van levensmiddelen te voorzien. Deze derwaards trekkende, namen eerst met geweld eene kleine schans des vyands, de Molen-schans genoemd, anderhalve Myl van de Stad Grave, en van daar begonnen zy zig, zo zy best konden, naar de Stad te beschansfen, op den kant van de Maas, op de zyde van Gelderland, tusschen de Stad Grave en Batenborg, niet ver van de Spaansche Schansfen en Bruggen. Deze Schans begonnen zy op te werpen den 15den van Grasmaand, 's nagts, met drie honderd Soldaten, en eenige Pioniers, zynde 's morgens wel drie voeten hoog gebragt. De Spaansche dat vernemende, kwamen 'er drie duizend om zulks te beletten, en joegenze daar van, met den tweden of derden aanval, welke, vertrekkende, agt of negen honderd mannen ontmoetten, die hun te hulp kwamen: waar over zy weder staande bleven, en daar na op de Spanjaarden vielen, die zy te rug dregen, voorby de begonne Schans, tot by hunne eige sterkten, zo overwinnende, dat 'er wel vier of vyf honderd van de Spaansche verslagen bleven, en veele gekwetst, waar onder zeven Kapiteinen en twe grote perzoonen dood bleven, en namen ook een stuk geschut, dat zy mede gebragt hadden. Van Hohenlo en Norrits zyde, zynde hun volk half Engelsche, en half Nederlanders, bleven wel honderd en dertig of veertig dood: Norrits zelve was met eene Spies op zyne borst gekwetst, en Sir Johan Borowes een Vinger afgeschoten. Schermutzeling voor de Stad Grave.

Hier na nam de Graaf van Hohenlo, door 't Geschut, het Kasteel Batenborg en nog eene andere Schans in; ook het Huis Empel van de Brabandsche zyde, doorstak den Dyk, liet het water in 't Land, alzo de Maas door 't opper-water zeer gewasfen was, kwam dus met Schuiten in de Stad Grave, en bezorgde dezelve volkomen, tot tweemaalen, van allen nooddruft, en voorzagze van Guarnizoen, onder het gebied van den Heere van Hemert. Batenborg ingenomen.

De Prins van Parma, niet tegenstaande de Stad

Grave

Parma komt zelve in 't Leger voor de Grave, den 12 May.

Grave van levensmiddelen voorzien was, verstond, dat het met schieten en stormen winbaar was: waarom hy met alle zyne magt, den 12den van Bloeimaand, zelf daar voor getrokken is, en heeft met vierentwintig stukken Geschut die Stad, van over 't water en aan beide de hoeken van de Maas, beschoten met wel twe duizend scheuten, zo datze weinig strykweeren behielden, en beproefde daar op, met eenen valschen aanloop of Alarm, den moed van 't Guarnizoen, welke daar door den moed genoeg verloren, 't zy door eenige Spaansch-gezinde daar toe bewoogen zynde, of door de Burgerye, die, door stormen, met Wyf en kinderen vreesden om hals te komen, en by veele Krygs-verstandige scheen de storm ook niet gansch zonder gevaar te zyn. Hier door liet zig de Gouverneur Hemert, met eenige Kapiteinen, bewegen, in onderhandeling met den Prince van Parma te treden, daar veele Kapiteinen zeer tegen spraken, hebbende daags te voren nog zelf aan den Grave van Leyçester geschreven, dat zy niet twyffelden, of zy zouden de Stad wel beschermen. Hemert eene ligte Vrouw, daar mede hy boeleerde, by zig hebbende, werd van dezelve allermeest tot dit Verdrag gedreven en verleid, die te veel toegevende. Dus werd de Stad Grave aan den Prince van Parma, den 7den van Zomermaand, overgegeven; het Guarnizoen en de Burgers, die begeerden, mogten met Wapenen, goed, Wyf en Kinderen, vertrekken waar zy wilden, daar toe hun Schepen geleend werden tot Bommel. De Burgerye verkreeg ook redelyke voorwaarden.

Grave beschoten, werd aan Parma overgegeven, den 7 Juny.

Als de Graaf van Leyçester vernomen had het voornemen van den Prince van Parma op de Stad Grave, nalatende zyne aanslagen op Zutphen en Doesburg, besloot hy, hoewel hy nog ongereed was, tegen den Prince van Parma te veld te trekken, en zig met een klein Leger van drie duizend te voet en duizend te paerd naar den Prince van Parma te begeven, en trok dus naar Arnhem over den Ryn

in

in de Betuwe, daar hy verscheide Schanssen en sterkten deed bespringen, en veroverde, als de Schanssen van Bergshoofd, Luytefort, de Kasteelen van Bemel, en andere meer. Leycester neemt eenige Schanssen in.

De Overste, Maerten Schenk, nam ook in een Eiland, 's Graven-waerd genoemd, gelegen boven het Tolhuis, daar zig de Ryn in tweën deeld, de eene den naam van den Ryn behoudende, en loopende voorby Arnhem, de andere de Waal voorby Nymegen loopende, daar hy eene grote geweldige Schans begon te maken, om de Betuwe daar mede te bevryden, en zig meester van de Rivier den Ryn te maken, eer de vyand daar kwam, die hy verstaan had, dat daar na tragtte. Schenks Schans by het Tolhuis gebouwd.

Als nu de Graaf van Leyçester dagt over de Waal te trekken, om den Prins van Parma in 't beleggen van de Grave te bekommeren, kwam hem, tot zyne grote verwondering, de tyding van het overgeven, en bedugt zynde, dat de Prins van Parma zig naar Bommel mogt begeven, trok hy zelve in den Bomeler-waerd, zyn Krygsvolk over al in de omleggende plaatzen zendende. Leycester bezet den Bommeler-waerd.

Hy deed ook den Heere van Hemert, met eenige Kapiteinen, die nu te Bommel gekomen waren, en naar Utrecht voeren, vangen, daar zy naderhand, hun proces gemaakt zynde, ter dood verwezen werden, daar over meest alle Krygs-Overstens stemden, hoewel bevonden werd, dat zy geene Verraders waren, nog verstand met den vyand gehad hadden; maar dat de Stad Grave overgegeven was door bloohеid en onervarenheid in den Oorlog, buiten voorweten en toestemming van den Gouverneur Generaal: een hoogmoedig voorbeeld, dienende tot vordering van de goede Krygs-tugt, die alom vervallen was, en de geregts-oeffening werd in de genade van zyne Excellentie gesteld, die hem, den 28sten van Wiedemaand, opentlyk deed onthalzen, met twe Kapiteinen, du Ban en Coboken, welke geregts-oeffening aan een iegelyk zeer streng voorkwam, vermits deze Hemert Leycester doed den Heere van Hemert onthalzen.

een

een kloek en jong Edelman was, van een goed geslagt daar te Land, hoewel woest, aanbiedende, voor zyn leven, de Koningin van Engeland te dienen, het zy daar te Land of elders, op zyne eige kosten, om met vrome daden zyne fout te mogen overwinnen; maar deze strengheid werd verdragen, om de hoop, die men gaf van de goede Krygs-tugt daar door in 't werk te stellen, die nogtans geheel agterbleef, 't welk de harten van de Edele Landzaten en andere afkeerde van den Grave van Leycester, inzonderheid als men zag, dat een Engelsch Kapitein, Weltz genoemd, welken Hohenlo gevangen had, een Verrader, die de Stad Aalst in Vlaanderen had helpen overgeven en verkopen, niet gestrafd werd, maar in dienst en agting was gehouden: dat desgelyks ook de overlooper en Verrader, Roeland Jork, nog in groot aanzien bleef, en hem grote diensten werden vertrouwd.

met twe Kapiteinen, den 28 Juny.

Venlo belegerd en gewonnen, den 28 Juny.

Na dat Parma de Stad Grave inhad, verkreeg hy ligt Megen en Batenborg, en deed terstond Venlo berennen, eene Stad van middelbaare grootte, en van nature en anderzins ook sterk, met dubbele Gragten, gelegen op de Maas in Gelderland, en trok, met het geheel Leger, daar voor, en legerde 't meeste van zyn Volk over de Maas in Gelderland, en de rest in Braband: binnen Venlo waren Schenks Huisvrouw, deszelfs Zuster en huisgezin, met omtrend zeven honderd Soldaten van Schenks gebied. Waarom Schenk met een Engelsch Kapitein, Rogier Williams, en omtrend honderd Paerden, poogden zig daar binnen te begeven, maar vonden alle de doortogten te nauw bezet: nogtans maakten zy by nagt eenen groten alarm in Parma's Leger, en braken door tot in de legerplaats van Parma, en sloegen veele van zyn Volk dood; maar den doortogt naar de Stad te zeer bezet vindende, en ziende dat in 't aanbreken van den dag het geheele Leger op hen aankwam, trokken zy te rug naar Wachtendonk, met verlies van omtrend veertig Paerden, 40 verslagen als gevangen.

Stout bestaan van Schenk en Kapitein Guiliam op Parma's Leger.

Den

Den 20[sten] van Wiedemaand heeft Parma het sterk Huis Aerssen door Mansveld doen bespringen, beschieten en innemen: en alzo voor Venlo een Eiland in de Maas legd, 't welk die van Venlo gesterkt hadden, deed Parma eene Schans op drie ponten, of grote Schuiten, maken, waar mede hy eerst het Eiland en daar na de Schans door drie honderd Spanjaarden deed innemen, den 26[sten] van Wiedemaand, waar door de Burgerye, die nogtans altyd krygbaar geagt was, den moed verlooren, en wilden van overgeven handelen; maar het Krygsvolk wedersprak zulks: waarom zy het Krygsvolk, 't welk op de Muren te weer stond, afgesloten, en tegen gestaan hebben, hen dwingende de Stad aan Parma over te geven, den 28[sten] van Wiedemaand, op redelyke voorwaarden: het Krygsvolk mogt met zyd-geweer daar uit trekken, met Schenks Huisvrouw en huisgezin. Van daar trok Parma op Nuis, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Door de grote duurte in de Landen, onder Parma's gebied, moest het Kooren en andere nooddruft van ver omleggende Landen daar gebragt werden, met sterke Wagt en Konvoi: waar door veele Konvojen hier en daar afgeworpen werden. Van de omleggende Guarnizoenen zyn 'er, den 27[sten] van Bloeimaand, omtrend vier honderd Wagens, uit de Landen van Gulik, Kleef en Luik vergaderd, in Braband omtrend duizend Mannen, zo te voet als te paerd, sterk zynde, aangetast. Deze by Antwerpen komende, werden van den Gouverneur van Bergen op den Zoom, de Baron van Willoughby, met drie honderd Mannen te paerd, en drie honderd te voet, meest Engelsche, besprongen, afgezet, en veele doodgesmeten. Zy plunderden byna alle de Wagens, namen wel vier honderd Paerden, en honderd en tagtig gevangenen, verbrandden en stortten veel Kooren, dat zy niet konden wegvoeren, gemerkt het Guarnizoen van Antwerpen sterk op hen uitkwam.

Die van Bergen op den Zoom slaan een sterk Konvoi af, by Antwerpen, den 27 Mey.

De

De Graaf van Hohenlo, met den Engelschen Maarschalk Sir William Pelham, Ridders, deden eenen sterken loop door Braband, beroovende de Langstraat, en hadden op zommige Sterkten heimelyke aanslagen, die hun mislukten.

Konvoi met drie duizend perzonen by Jonker-dorp verslagen en verjaagd van hunne eige Guarnizoenen, den 31 July.

Alzo door deze togten des Krygsvolks de wegen zonder Konvoi zeer onvry waren, voornamelyk in 't Stigt Keulen, 't welk van alle zyden zeer geplaagd werd, is 'er, onder andere ongeluken, eene grote vergadering van Edelen, Kooplieden, Boeren, en Marktvolk, wel drie duizend sterk, welke te Bergen, in 't Land van Gulik, vergaderd waren, en naar Keulen op den Marktdag trokken, met veele Wagens en allerlei goed, jammerlyk besprongen van 't Krygsvolk der Guarnizoenen van Bebber en Genadendal, zynde Guarnizoenen des Bisschops of Stigts van Keulen. Deze vergadering, alzo zy wel drie duizend sterk was, had zig in drie hoopen gedeeld, en hadden by zig omtrend honderd vyftig Mannen, Guliks Krygsvolk, om hen te geleiden. Deze met hunne Karren en Wagenen, in goede geschiktheid, by Jonkersdorp, een Dorp maar eene halve myl van Keulen gelegen, komende, werden van de voorsz. Guarnizoenen besprongen, welke eerst de geleide en het gemeene volk, dat zig te weer steelde, doodsloegen en verjoegen. Op den Alarm kwamen de twede en derde hoop ten eersten te hulp, maar werden alle jammerlyk geslagen, zo dat 'er byna drie honderd op de plaats hier en daar dood bleven, Mannen, Vrouwen, Kinderen, Edel en Onedel, zeer wreed, zonder eenig aanzien: en verder werd alles geplunderd. De vlugt was op Keulen, daar veele honderden gekwetsten doortrokken, zynde eene jammerlyke vrugt des Krygs, aangenomen by het Kapittel van Keulen, meer uit moedwil dan nood, als die niet wilden lyden, dat Truckses, hunne Bisschop en Over heer, een Wyf trouwde, zynde eene Gravinne van Mansveld, en nogtans wel leden, niet zonder grote opspraak, dat hunne nieuw

Vrugten van den onnoodigen Keulschen Kryg.

ver-

verkoore Bisschop eene menigte van andere Mans Vrouwen en Hoeren onderhield. Over dezen moedwil en Moord is wel klagt, maar geen straf gevolgd. Dergelyke hebben zy voor en na meer beproefd, als Nieuwenare, Schenk en Kloet, veele aanslagen, byna op alle Steden van Westphalen, en 't Stigt van Keulen gehad hebben, rondom Keulen alles in brand steekende, zo dat men op eenmaal, in 't gezigt van Keulen, wel byna vyftig brandende Dorpen en plaatzen geteld heeft, behalven het rooven, plunderen, en straatschenden van hun eige Krygsvolk, die het Land uitteerden, verwoestende hunne Steden en Dorpen.

De Prins van Parma is van Venlo, op 't verzoek van den Beierschen Bisschop, den 10[den] van Hooimaand, voor Nuis gekomen, agtende dat hem geene kleine eer daar aan te behalen stond, gemerkt Nuis eene goede Stad was, byna aan den Ryn gelegen, en zeer befaamd, om dat, voor honderd Jaaren, de strydbare en magtige Hertog, Karel van Bourgongien, daar voor te vergeefs veele kosten, en een Jaar tyd versleten had.

Parma belegerd Nuis, den 10 July, met zeer groten staat en magt.

Hy heeft daar een geweldig Leger van Spanjaarden, Italianen, Duitschers, Nederlanders, Bourgongiers en Walen, voorgebragt, onder het beleid van den Marquies van Varrabon, Graaf Karel, Octavius van Mansveld, den Grave van Arenberg, Jan Mauriques de Lara, Bonnink, Licques, Camillus Capazucca, Gaston Spinola, en andere, die elk Regimenten hadden: de Marquies del Guasto was Overste van het Paerdevolk, welke alle grote pragt betoonde, en had allerhande nooddruft uit Keulen, en van elders daar omtrend. Hy zelve had zyn verblyf in 't beschanste Klooster Genadendal, daar hy van den Paus plegtig werd vereerd met een gezegend Zwaerd en Hoed, en bezogt van den Beierschen Bisschop van Keulen, den Jongen Vorst van Kleef, den Markgraaf van Baden, en andere Heeren, daar Parma, van 's Konings wegen, den Marquies del Guasto met het Gulden Vlies begiftigde.

In de Stad was Gouverneur Herman Frederik Kloet, een jong kloek Edelman, die, met omtrend duizend Mannen, alle vlyt aanwendde, om de Stad wel te beschermen. Daar legt voor Nuis een Eiland, tusschen de Stad en den Ryn, daar op die van de Stad eene Schans gemaakt hadden, die zy verlieten, en lieten ook hun Oorlogs-Schip naar Berk weder afvaren. Deze Schans van eenen Spaanschen Hopman met de zyne ingenomen zynde, werd van die uit de Stad besprongen, het volk verslagen, en hy zelve gevangen. In dat Eiland heeft Parma zyn meeste Geschut gesteld, dat hem van alle kanten in overvloed aangevoerd werd, zo dat hy, de Stad beschooten hebbende met dertig stukken, wel zeven of agtendertig honderd scheuten daar op gedaan heeft, alles omtrend de Neer en Rynsche Poort. Als nu de Bres gemaakt, en de Gragt tusschen het Land en de Stad in veertien dagen gevuld of bedekt was, deed Parma de Stad opeischen: die van binnen gaven gehoor, en begeerden *tyd om* te beraadslagen, zoekende tyd te winnen, op hope van ontzet: en alzo zy daar na eenen stilstand van wapenen over beide zyden hadden toegezegd, en Parma zelve aan de Poort gekomen was, begon men aan de andere zyde de Stad te beschieten, waar op alom van weerzyden geschoten werd, niet zonder groot gevaar van Parma's perzoon, zonder dat men de Daders daar van kon weten of dorst noemen, want het waren de Bisschop en Prins van Keulen, met Graaf Karel van Mansveld, die onbedagt 't schieten belast hadden.

Nuis met 30 stukken Geschut beschoten.

Parma verontschuldigde zig, zeggende, dat zulks tegen zynen wil en weten geschied was: daar na deed hy hun weder aanbieden vry en vrank met wapenen, Baggen en Bagagie uit te trekken: daar op zy ten laatsten antwoordden, dat de Stad 't Keizerryk toebehoorde, daar nog de Koning nog Bisschop van Beieren iet op te zeggen hadden, en begeerden tyd om zig met den Keizer of hunnen Oversten te beraaden: waar op Parma verstoord zynde, alzo hy meer

als dertig uren verlooren had, deed hy met zyne dertig stukken Geschut twe Bresfen schieten, van 's morgens tot 's avonds, en deed zeekere gebroke Toorens innemen, daar mede zy die van binnen zogten uit te dryven met geweld, brand en wild vuur, waar door de Overste Kloet in zyn been geschoten werd, 't welk zyn volk zeer moedeloos maakte: dit viel voor op den dag van St. Jakob, den Patroon van de Spanjaarden, daarom zy den ganschen nagt grote zegenpraal bedreven. 's Anderendaags werd 'er weder op de Rynpoort geschoten: waar over die van de Stad, om tyd te winnen of anderzins, weder uitzonden om te handelen op het overgeven. Als nu de Spanjaarden gereed stonden om te stormen, is het wild vuur, 't welk aan de voorsz. Toorens gebruikt werd, of ander vuur in 't Buskruid geraakt, waar door eenige huizen, met stroo gedekt, ook zeker soort van Ryshout, om de Bres te herstellen, in brand gekomen is, 't welk terstond, door groten wind, door de gansche Stad verspreid werd. De Spanjaarden dat ziende, riepen, *Seira*, *Seira*, vallende aan den storm. Die van de Stad agter den brand ziende, waren zeer verslagen, 't welk veele van hen van daar deed vlugten. De Duitschers, Nederlanders en Bourgongiers op de andere zyde van de Stad zynde, vielen ook aan, maar vonden groten tegenweer, vermits die van binnen niet wisten, wat hunne gezellen aan de andere zyde gebeurde, daar Parma's volk niet veel tegenweer vond, dan weinig op de Markt: een deel vlugtte uit de Stad, en werden van 't Leger doodgeslagen. Kloet lag in zyn bed gewond, en als hy van den brand gehoord had, belastte hy dien te blusschen, dog te vergeefs, want de wind te groot was. Parma's Volk gebruikte hunne overwinning, en kwamen in 't huis van Kloet, en als zy hem zeiden, dat hy moest sterven, verzogt hy als een Krygs-Overste behandeld te werden; maar zy wierpen eenen strop om zynen hals, en hingen hem, met nog twe van zyne Kapiteinen, en zynen Predikant, Christoffel Fos-

Nuis raakt in brand, en werd dus van Parma ingenomen, den 26 July.

Kloet met eenige Kapiteinen opgehangen.

 serus

serus van Oppenheim, ter Venster uit, tegen de eer des rustigen Krygshandels, daar zy dezelve lieten hangen, tot dat zy alle met het huis verbrandden, gelyk ook het meeste deel van de Stad. Het Man-volk, dat niet ontvlugtte, werd vermoord. Eenige Vrouwen en Kinderen, met Kloets Huisvrouw en Zusters, werden bevryd.

Parma neemt Meurs, Alpen, en Krako in, en belegerd Berk, den 13 Augustus.

Den Prince van Parma is daar van alle kanten eer aangedaan en geluk gewenscht; hy heeft de ledige Stad den Bisschop overgegeven, en zond van daar zyn volk op Meurs, Alpen, en 't Slot Krako, toebehoorende den Grave van Nieuwenare en Meurs, het welk zy innamen. Van daar trok hy voor Berk, en is zelve, den 13[den] van Oogstmaand, daar voor gekomen, daar de Overste Schenk, met den Engelschen Kollonel Morgan, was ingetrokken, met omtrend duizend Engelschen, en zeven of agt honderd ander goed Krygsvolk, van allerhande nooddruft wel voorzien, om Parma's loop van overwinning te stuiten.

Der Staten opligting van Duitsche Paarden en Voetknegten, om Parma uit het Veld te dryven, behendig belet, 1586.

Gedurende deze verrigtingen van Parma vergaderde Leycester zo veel magt, als hy kon, en had ook, naar der Landen begeeren, iu Oostland doen ligten twe duizend Mannen te Paerd, en drie duizend te voet, en duizend Pioniers, 't welk besloten was met gemeenen raad, om, met behulp van den duren tyd, Parma uit het Veld te dryven, en hem den Oogst van Kooren te beletten of af te nemen. Tot deze opligting hadden de Staten dertig duizend guldens geteld, en Leycester had daar toe ook reeds in Lentemaand nog honderd vyftig duizend guldens geschikt. Over dit volk was den Grave van Nieuwenare het gebied gegeven; als zig deze op de bestemde Monsterplaats omtrend Bremen begaf, met de Ritmeesters en Hoplieden, is het volk niet alle voortgekomen: en voortkomende, de een voor en de ander na, verliepen zy weder, zonder dat men de regte oorzaak kon vernemen, wat onderzoek die van den Raad van Staten daar over deden, zynde onder de hand be-

behendig verzonden en belet, op dat die ligting in Engeland mogt geschieden, voor welke de voorsz. Graaf van Nieuwenare, Ritmeesters en Hoplieden hunne onschuld deden, en volkomen bewezen, zo dat zy uit redenen gedwongen werden dezelve Ritmeesters en Kapiteinen te vrede te stellen, en de Landen moesten wel honderd duizend guldens onkosten betalen. Hier over hebben de Staten aan Leyçester zeer klagtig gevallen, en van dien tyd merkten de verziende onder de Staten, dat eenige, onder Leyçester staande, het bewind van zulke of dergelyke opligting liever zelf gehad, en dat geld in Engeland besteed hadden, die hem dagelyks in de ooren bliezen, en wel opentlyk zeiden en schreven, dat hy zig nergens, dan op zyn eigen volk en Landlieden, mogt betrouwen, het welk groten afkeer en onderlinge vervreemding veroorzaakte. Deze behendige verandering is dus het middel geweest, dat Leyçester dat Jaar maar eenen verweerenden en geenen beledigenden Oorlog kon voeren, daar door Parma ligt uit het Veld te keeren geweest was, om het gebrek aan voorraad van Kooren en leeftogt, gelyk zy hem namaals beschuldigden.

Leyçester, om Parma van 't beleg van Nuis te trekken, liet eenen togt in Vlaanderen doen; waarom hy Prins Maurits van Nassouw, met Sir Philip Sidney, Gouverneur van Vlissingen, met twee of drie duizend Mannen, belastte naar ter Neuze te trekken, om dat La Motte die van Oostende, zo veel hy kon, benauwde, eene sterkte daar omtrend van 't St. Cathelynen Kerkhof gemaakt hebbende, en zoekende, door heimelyk verstand, van Oostende meester te werden, hebbende tot dien einde zommige met groot geld omgekogt. Prins' Maurits en Sidney trekken in Vlaanderen.

Des niet tegenstaande deden de Guarnizoenen van Oostende, Sluis en ter Neuze, dezen ganschen tyd grote schade in Vlaanderen, afzettende de Konvojen, die het Kooren in de Steden, Brugge, Yperen, en elders voerden; vermits daar eene grote gemeene Duurte te Brugge.

 duurte

duurte was, invoege men te Brugge 't arme volk van honger zag vergaan, daar zig toen des niet tegenstaande de grote haat, die veele droegen op de geene, die in de voorgaande regeering geweest en daar nog gebleven waren, zig betrouwende op de vryheid van Geweeten, die hun beloofd was by het Verbond, tusschen den Prince van Chimay en den Prince van Parma aangegaan, begon te openbaren, waar van de Heer Pieter van Hautrive, Bronqsaulx genoemd, een was, op welken, om dat hy een Zoon van den Burgermeester de Bronqsaulx was, die van daar, om den Godtsdienst, in Zeeland gevlugt was, welken den voorsz. Pieter, zyn Zoon, nog beleed met alle gelegenheden gezogt heeft, om hem te agterhalen of om te brengen, en hebben eindelyk zo veel te weeg gebragt, dat zy, uit onwaaragtige agterdogt, hem beschuldigden van eenen aanslag op de voorsz. Stad Brugge, onder 't voorwendzel, dat hy tegenwoordig zou geweest zyn, daar een Burger, genoemd Joost van Peenen, zig beklaagde over de verandering des tyds, waar door hy groot verlies in zyne Koopmanschappen geleden had, en dat 't zelve wel beteren zou, zo de voorsz. Stad weder vereenigd werd met de Provintiën Holland, Zeeland, enz. en hoewel de voorsz. Bronqsaulx hem berispte over de voorsz. woorden, uit welke zy ook niet konden bewyzen dat geene, daar mede zy hem beschuldigden, hebben zy hem nogtans met onmenschlyke en ongehoorde pynigingen, als hem negen dagen en agt nagten voor 't vuur hebbende doen waaken, gesloten zynde in eenen stoel, daar toe gemaakt, gepoogd iets uit zynen mond te trekken, waar mede zy hem waarschynlyk hadden mogen veroordeelen: en hoewel hy nooit iets, van alles dat hem gevraagd werd, bekende, naar luid van zyne geschreve belydenis, die hy aan zyne vrienden by goeder hand overgezonden heeft, nog ook 't zelve kon bekennen, hebben zy hem nogtans, den 13den van *Zomermaand*, des Jaars 1586. doen onthalzen, met den voorsz. Joost van Peenen,

Heer Pieter de Bronqsaulx en Joost van Peenen te Brugge onthalsd tegen het Verbond.

tegen

tegen alle behoorlyke maniere van proceduren, en boven dien al zyn goed aangeslagen, volstrekt tegen de Privilegiën van Brugge, die duidelyk zeggen, dat een Poorter lyf en goed beide te zamen niet mag verliezen. Hier mede nog niet te vrede zynde, hebben zy boven dien aan den Prince van Parma verzogt 't poinct van de vryheid van Geweeten, in 't Verbond van den Prince van Chimay toegelaten, ten eenenmaal te vernietigen, en herroepen, om te beter tot hun voornemen en wraakgierigheid te komen, en hebben veele andere uit de Stad gebannen, in alle welke zaken de nieuw ingekome Jezuiten het meeste gezag en magt hadden, voor eenen grond-regel houdende, dat alle Verbonden, beloofde Privilegiën en zeden, moeten wyken onder de Roomsche Kerk en Godtsdienst.

Prins Maurits en Sidney in Vlaanderen zynde, volgens den aanslag by den voorsz. Prince beleid, zyn, den 16den van Zomermaand, 's nagts heimelyk van de sterkte ter Neuze getrokken naar Axel, een klein Steedje, wel gelegen, en hebben dat behendig over eene Muur, het water scheidende, overklommen en ingenomen, zonder grote bloedstorting: daar waren vier Vaandelen Krygsvolk binnen. De Schanssen daar rondom namen zy ook in, en staken de Dyken door, om hunne overwinning te verzekeren. Zy deden ook opeischen de Stad Hulst, daar by gelegen; maar de tyding te Antwerpen gekomen zynde, had de Kastelein Montdragon dat terstond met meer volk voorzien en gesterkt. Axel door Maurits en Sidney ingenomen, den 16 July.

Daar na had de Heer Sidney ook eene heimelyke onderhandeling met eenige binnen Grevelingen, die te onvreden schenen te zyn, door kwade betaling, en over zulks hem beloofden de Stad te leveren, door eenen Walschen Soldaat, Nikolaas Marchant genoemd, welke beloofde de Engelsche in te brengen met een Schip met Kooren geladen: waarom hy, den 27sten van Zomermaand, met een deel Krygsvolk in platte Schepen uit Vlissingen derwaards zeilde, en Sidney's aanslag op Grevelingen gemist, den 27 July.

eenig van zyn volk landde in de Haven; maar de verstandhouding valsch en dubbel, en eenige reeds binnen gekomen zynde, werden zy het bedrog gewaar, waar over omtrend veertig Paerden op Sidney's volk uitkwamen, dog, met verlies van dertig Engelschen, raakte Sidney's volk alle weder t' Scheep.

Leycester trekt te veld. De Graaf van Leyçester nu in Oogstmaand een deel Krygsvolk vergaderd hebbende, zond zyne Avantgarde, onder den Oversten Jan Norrits, en Sir Thomas Cicil, te Veld by den Ryn te Zevenaar: hy zelf trok, den 6[den] van Herfstmaand, van Arnhem naar Elten, in 't Land van Kleef, vergezelschapt zynde met Don Emanuël, Prince van Portugaal, Zoon van den Koning Don Anthonio, met Trucxses, Keurvorst van Keulen, Prins Maurits van Nassouw, Graaf Philips van Hohenlo, Graaf Willem van Nassouw, deszelfs Broeder, Graaf Philips van Nassouw, beide Zonen van Graaf Jan van Nassouw, den Grave van Solms en Overstein, den Grave van Essex, Generaal over het Engelsch Paerdevolk, met de Baanderheeren van Willoughby en Northe, Sir William Pelham, Maarschalk over de Engelschen, Sir Philips Sidney, en meer andere van groot aanzien, daar hy, zyn volk monsterende, bevond omtrend zeven duizend te voet, en veertien honderd te paerd te zyn: dog daarmede zig te onsterk reekenende, om Parma van Berk te slaan, die gezegd werd sterk te zyn twaalf duizend te voet, en vyfendertig honderd te paerd, besloot hy Doesburg te bespringen, om Parma van de belegering van Berk te lokken.

Beschryving van Doesburg. Deze Stad Doesburg hoord onder het Graafschap van Zutphen, die den naam Duisborg of Drusus Borg, naar zommiger zeggen, in oude tyden zou hebben gehad van Drusus, des Keizers Tiberius Broeder, die den Ryn van boven Arnhem door eene Gragt deed leiden in den Ysel naar deze Stad Doesburg, nog *Fossa Drusiana* genoemd. De Stad is hoog gemuurd, op de oude manier, en de Gragten wyd en diep. Daar lagen binnen drie honderd Walen

len onder den Kapitein Sampson. De Burgers, die Wapenen droegen, waren omtrend drie honderd sterk.

De Graaf van Leyçester zond Hohenlo, Essex, Sidney, en meer andere, met vyf honderd Paerden en agt hondert te voet, by nagt, om deze Stad te berennen en besluiten: hy zelve volgde met het geheele Leger van een Dorp, Neer-Elten genoemd, den 9den van Herfstmaand; hy deed terstond de gewoone begraving maken, zo dat 'er den derden dag tien stukken Geschut geplant stonden, daar mede hy twe redelyke bressen of openingen maakte. Maar alzo die van binnen dezelve stopten, en beschansten, zo zy konden, en de Gragt zestig voeten breed en zeer diep was, was de storm zwaar: nogtans was de vlyt en begeerte des Krygsvolks daar toe zo groot, dat Leyçester den storm besloot, daar toe Hohenlo met de Duitschers en Schotten, en Norrits met de Engelsche en Vriessche gelasd werden: 't welk die van binnen ziende, zonden uit om de Stad over te geven op zekere voorwaarden, die geweigerd werden: waarom zy zig overgaven, alleen op lyfs verzeekering, om de Kapiteinen en Officieren gevangen te blyven. Daar trokken in Sir Johan Borowes, en Sir Willem Stanley, en de voorsz. Borowes werd daar tot Gouverneur gesteld.

Doesburg van Leycester gewonnen, den 13 September.

Leycester, om Parma van Berk te lokken, trok naar Zutphen, eene van de vier Hoofd-steden van Gelderland, 't welk ook een Graafschap en heerschappye byzonder is, zynde eene sterke en goede Stad; en vermits hy verstond, dat de Stad genoeg onvoorzien van leeftogt was, dagt hy die te krygen, of Parma daar toe te doen komen, gelyk hem gebeurde. Daar was binnen Johan Baptista Taxis, een kloek Krygsman, en Luitenant Kollonel van Verdugo, Gouverneur van Vriesland. Alzo deze Stad op den Ysel legt, en de geheele Veluwe en Holland onvry maakte, hadden de Staten eertyds over de andere zyde in de Veluwe eene Schans opgeworpen;

Leycester trekt naar Zutphen, den 18 September.

 maar

maar alzo zy door hooge vloeden en opperwateren die moesten verlaten, hadden die van Zutphen de Schans ingenomen en gesterkt, en twe vleugelen, als voorschansfen, daar by gemaakt, welke Schans die van Holland twe Jaaren te voren wel tien Maanden belegerd hadden; maar zy hadden die niet kunnen winnen, zo dat zy moesten gedoogen, dat hun vyand de Veluwe brandschatte. Leyçesters hoopen wat gesterkt zynde met een deel volk, dat onder den Heere van Ryhove en Kapitein Cosmo Pescarengis, om in Vlaanderen te trekken, opgenomen was, bragt zyn Leger langs de Rivier tot voor Zutphen, den 18den van Herfstmaand, en maakte eene Brug van Schuiten over de Rivier, minder dan eene halve myl van de Stad, daar eenige Jonkers-huizen of Sloten innemende, als Hakvoort en Voorden.

Leycester raakt behendig binnen Deventer, den 12 October.

Het Leger hier mede doende zynde, trok Leyçester in perzoon naar Deventer, daar zeekere twedragt binnen was, en dat met de andere Landen geene schattingen opbragt nog verstand hield, daar hy behendig, met omtrend vier honderd Mannen te voet, en twe Kornetten paerden, inraakte, door middel van den Keurvorst Trucxses: en alzo hy daar verstond, dat Parma van Berk opgetrokken was, spoedde hy zig naar zyn Leger, dat hy tegen Zutphen terstond sterker deed beschansfen.

Parma trekt op van de belegering der Stad Berk.

Parma, vreezende, dat Leyçester iet op Zutphen mogt winnen, en ziende, dat Berk van alles zo wel voorzien was, hebbende het Eiland daar voor in den Ryn leggende ingenomen en gesterkt, en andere Schansfen daarom gelegd, en wel voorzien, is, den 12den van Herfstmaand, daar van getrokken, zynen weg naar Wezel nemende. Buerik, een Kleefs Steedje, heeft hy met het Kasteel ingenomen, en heeft tegen over 't Klooster te Grayf eene Brug van Schepen gemaakt, en is over de andere zyde van den Ryn getrokken, daar hy ook Schansfen heeft gemaakt, om zyne Brug en doortogt te verzekeren, en is dus gekomen te Burikloo, van waar hy eenigen

gen leeftogt in Zutphen, met zyne Avantgarde zelve in perzoon, zond; het welk Leyçester vernemende, en verstaande, dat het niet volkomen voorzien was, dagt hy de volgende reis het Konvoi te bespringen, daar toe hy Norrits en Stanlei, met een deel voetvolk, en meer andere met paerde-volk, belastte.

Den 22sten van Herfstmaand deed Parma weder een deel leeftogt, onder zyne voorsz. Avantgarde, 's morgens vroeg naar Zutphen trekken, zynde sterk zes of zeven Kornetten paerden, en twe duizend Musquettiers, en Pikeniers. Deze bleven stil staan op eene sterke plaats, by een Dorp, Warnveld genoemd, omtrend eene halve myl van de Stad, en lieten dus de karren en wagens in trekken: als nu 't zelve ontdekt werd by omtrend dertig paerden, trokken Norrits, Essex, Willougby, Stanley, Sidney, Russel, en andere derwaards, met omtrend twe honderd paerden, en vyftien honderd Musquettiers en Pikeniers, die hunnen vyand vindende, eer zy 't dagten, vermits het zeer mistagtig was, schoten die van Parma, beleid van den Marquies van Guasto, zeer verwoed op hen uit hunne plaats, die hun zeer voordelig was, los, als of zy uit eene Schans geschoten hadden, welk schieten zy zeer manlyk en stout verdroegen, zonder dat iemand van zyne plaats week of roerde, tot verwondering. Dit wat over zynde, en de vyand niet wetende, hoe sterk de Engelsche waren, en die ziende op hen komen, zonden een Kornet paerden, onder Kapitein Jeorge Cressir Albanoys, uit, welke terstond dapper aangevallen, ontdaan, verslagen, en hy zelf gevangen werd: daar na zonden zy Graaf Hanibal Gonsago uit met zyn Kornet, die ook aangevallen, ontdaan, en gedeeltlyk geslagen, en hy zelve doodlyk gewond, en tot onder hunne Archebuzerye vervolgd werd, daar de derde Kornet 't hoofd scheen te willen biede; maar als die ook te rug gedreven werd, werd 'er gescheiden, vermits Parma zyn volk van agteren versterkte, en daar waren 'er wel honderd zo versla-

Schermutzeling, tusschen Leycesters en Parma's volk by Zutphen, den 22 September.

gen als gewond. Van de Engelschen waren omtrend dertig doode en gekwetste, onder welke was Sir Philips Sidney, die in zyne dye geschoten werd, in 't verwisselen van zyn Paerd, daar van hy, na vyfentwintig dagen, stierf: hy was een jong, kloek, verstandig Heer, van groten bedryve, Gouverneur van Vlissingen, en Leycesters Zusters Zoon; en werd zeer beklaagd. Zyn lighaam werd naar Engeland gevoerd, en heerlyk te Londen begraven. De Engelsche niet wetende, hoe sterk Parma daar was, vertrokken naar hun Leger, gelyk Parma ook deed, den zynen elkanderen mistrouwende, want Parma kon den Kapitein Roeland Jork niet verder betrouwen, hoewel dezelve aan hem was gehouden, om zyne verlossing in 't overgaan van Brussel, daar hy den dood verwagtte om zyne verraderye, alzo hy met Imbyze aangespannen had om Denremonde aan Parma over te leveren: deze Jork nu met zyne Koningin vereenigd, en by Leycester, Sidney en andere, in groot aanzien zynde, als een, onder de zyne zeer befaamd, van grote ondervinding in den Krygs-handel te hebben, werd niet zonder grote reden gezegd, dat hy dezen aanslag van bespieding bewerkt, en aan Parma toegezegd had, hem met dezen aanslag den Engelschen Adel in handen te leveren of om hals te brengen, zynde alle wel de aanzienlykste in bedryven onder de Engelsche, niet twyffelende, of hy zou, door den dood of gevangenis derzelver Edellieden, in eenige van humne Gouvernementen opvolgen, vlammende op dat van Vlissingen, welke Stad hy dan ligt kon brengen in handen van Parma, of haaren Over-Heer, den Koning, gelyk hy namaals dergelyk met de Schans van Zutphen heeft bewezen, het welk wy hier na zullen verhalen.

Sir Philips Sidney 's dood.

Roeland Jorks verdagte verraderye onder de Engelschen.

Leycester poogde de Schans tegen over Zutphen te vermeesteren, zig legerende in de Veluwe aan den Ysel: en alzo 'er een Eilandje legt voor de Stad, daar men van de Stad byna droog naar toegaan

Leycester belegerd de Zutphensche Schans.

gaan, kon op zommige tyden, en maar met dertig Mannen in eene Schans bewaard werd, heeft hy dat by nagt doen bespringen en overvallen, eenige van die dood smytende en vangende; de rest namen de vlugt. Dit Eiland deed hy sterker maken, en bragt zyn Leger voor de Schansſen van Zutphen, makende eene Brug van het Land tot op 't Eiland: want hy kon van het Eiland de hulp, welke die van de Stad naar de Schansſen mogten zenden, beletten en bekommeren, en verder maakte hy zyne begravingen, en plantte zyn geschut: waar over Parma verwittigd werd van 't innemen des Eilands, en had vrees voor de Stad: daarom kwam hy weder, den 14den van Wynmaand, met zyn Leger in eigen perzoon te Zutphen onder de Stad, die volkomen van levensmiddelen voorziende, alzo Leyçester niet sterk genoeg was dat te beletten: Parma vertrok 's anderen daags weder twe mylen te rug, tot Burikloo, en verder op Wezel, daar hy, over zyne gemaakte Brug, over den Ryn trok, en alzo hy ziek was, heeft hy zig van daar naar Brusſel begeven, latende den Marquies van Renti, Heer van Montigny, van den huize van Lalain, Overste in 't Leger, dat vol ziekte, sterfte en gebrek was.

Parma voorziet Zutphen volkomen van levensmiddelen, den 14 October.

Na dat Leyçester den 16den van Wynmaand de eene kleine Schans of vleugel, in 't Noorden leggende, had doen beschieten, deed hy die na den middag bestormen, zynde omtrend drie honderd Mannen daar in, in 't gezigt van wel agt honderd in de grote Schans, en twe duizend in de Stad, Parma zelve toen nog niet meer dan een of twe mylen van daar zynde, zonder dat die van de Stad of Schans zig vertoonden: dus namen zy met stormen die Schans in, daar zig een Engelsch Edelman, Eduard Stanley genoemd, een getrouw Luitenant van den Kollonel Willem Stanley, dapper gedroeg, die in 's vyands Schans sprong, met behulp van eene van des vyands Spiesſen, naar hem steekende, die hy vatte en vast hield, en de vyand poogende hem de

Leycester neemd eene van de Zutphensche Schansſen met stormen in, den 16 October.

Eduard Stanley's vroomheid, waarom hy Ridder werd geslagen.

Spies

Spies te onttrekken, trok hem daar mede op. Als hy nu op was, zynen Zabel gebruikte, en gevolgd werd, vertzaagde de vyand, 't welk dus oorzaak van de overwinning was: waarom hem Leyçester, als die het wel verdiend had, op dezelve Trencheé Ridder sloeg, met eene gift van zes honderd guldens jaarlyksche Renten. In 't innemen van de Schans werden niet meer dan agt Mannen verloren; maar de Graaf van Hohenlo werd zeer zwaar in zyn aanzigt gekwetst.

Die van de grote Zutphensche Schans verloopen, den 18 Octobers. Leyçester begon terstond gereedschap tegen den naasten dag te maken, om de grote Schans te dwingen; want met deze Schans, in 't Noorden leggende, en het Eiland in 't Zuiden, kond hy de vaard tusschen de grote Schans en de Stad geheel benemen: waarom die van de Schans, dat vreezende, 's nagts naar de Stad vloden, eer het Geschut geplant was, hun Geschut agterlatende: dus werden deze Schansen ingenomen, met meer andere plaatzen daar omtrend, als 't Slot van Nieubeek en Boxbergen, daar mede de Veluwe van allen brandschat bevryd werd.

De Stad Zutphen aan te vallen werd niet geraden, alzo die met Krygsvolk te wel bezet, en 't zaizoen van 't Jaar te ver verloopen was, en vermits die nu omringd en besloten lag tusschen Deventer, Doesburg, Lochum, Deutecum en deze Schans, was te hopen, datze wel met den tyd, door gebrek aan leeftogt, zou gedwongen werden: daarom, alzo 't nu diep in den Winter was, brak Leyçester zyn Leger op, gelyk Parma gedaan had, die in Guarnizoenen bestellende, en veele Engelsche Kapiteinen en Edelen vereerende, met die Ridder te slaan.

Roeland Jork werd Gouverneur in de Schans van Zutphen. Hy stelde orde, om de ingenome Schans te sterken, en maakte daar in Gouverneur Roeland *Jork*, met agt honderd Engelsche te voet, en honderd te paerd, om de Veluwe te bevryden: hier tegen stelden de Staten zig zeer, om dat hy eens de Landen gediend had, en een dubbel Verrader was, en dat

over

over zulks zyne getrouwheid verdagt was; maar de Graaf, ligt van geloof zynde, en een groot gevoelen van zyn eigen volk hebbende, wilde zyn perzoon voor zyne getrouwheid verpanden.

Binnen Deventer ſtelde hy tot Gouverneur Willem Stanley, Ridder, met twaalf honderd Engelſchen en Ieren, en twe honderd Paerden, daar over de Staten hem ook waarſchuwden, als die den vyand te voren ook gediend hadden. In Doesburg werd gelaten Sir Johan Borowes, met agt honderd Mannen te voet, en twe honderd te paerd, om ook het Kasteel van Bronkhorst te bewaren: waar mede de Guarnizoenen van Lochum, Scheerenberg, Deutecum en Zutphen genoeg beſloten waren. Stanley Gouverneur in Deventer geſteld.

Leyçester, ziende dat Parma vertrokken, en het nu diep in den Winter was, en dat het Krygsvolk, dat in Oostland geligt zou werden, door kwade Geesten, omtrend hem zynde, so wy gezegd hebben, nu alle verloopen was, en geen tyd ziende om iet meer voor te nemen, hebbende Berk van 't beleg verlost, van waar de Kollonel Morgam wedergekomen was, vertrok naar den Hage, daar over veele zig zeer beklaagden, dat men de grote goede gelegenheden niet beter waargenomen had, byzonder, alzo de Spaanſche Landen van den honger zeer beſtreden waren, door dien de Hollanders alle voorname Havenen, van waar zy Kooren moesten krygen, met Schepen bezet hadden. Maar in 't opbreken van zyn Volk in 't Eiland voor Zutphen werden zy van Taxis in eigen perzoon zeer ſterk beſprongen, dog werden ontzet, met verlies van zes of zeven Engelſche. Leycester breekt zyn Leger op, in November.

Als nu Leyçester weder in den Hage gekomen was, hebben de Staten by hem aangehouden op zekere klagten van hun te letten en herſtellen, daar in zy zig zonderling bezwaard vonden, die zy hem, in Oogstmaand te voren, eensdeels vertoond hadden, begrepen in een Request, uit naam van de Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland, Zeeland en Der Staten Request en klagten aan Leycester.

Vries-

Vriesland, die zaaklyk deze volgende klagten inhielden.

Ten eersten verzogten zy, dat 't geld en de schattingen zouden behandeld werden door den Thesaurier, die by de Staten was gekoren, en dat alle de Ordonnantiën van de betaling zouden uitgegeven werden onder de handteekening van den Gouverneur, en drie van den Raad van Staten van de voorsz. drie Provintiën, die zy zeiden, dat nu alleen behandeld waren door eenen Jaques Ringault, dien zy, met eenige andere, verdagt hielden.

Dat de bystand van 't Engelsch Krygsvolk der Majesteit volkomen mogt zyn vyf duizend te voet, en duizend te paerd, boven de Guarnizoenen, en dat dezelve gemonsterd en betaald mogten werden ten overstaan van der Staten Gemagtigden, naar den inhoud van het Verbond.

Dat het aannemen van vreemde Soldaten, naar het uitwyzen des 23sten Artykels des Verbonds, mogt geschieden door den Gouverneur, met bewilliging der Staten, om de Landen niet boven vermogen te bezwaren.

Dat, naar het 24ste Artykel, geene Gouverneurs van de Landen, Steden en plaatzen gekoren en aangesteld zouden werden, voor dat 'er by de Landen drie voorgesteld of gekoren waren, uit welke de Gouverneur, met den Raad van Staten, eenen mogten kiezen.

Klagt der Staten.

Dat hy wilde onderhouden eene goede Krygstugt, en geen Krygsvolk laten trekken zonder Gemagtigden, en te geven voldoening van hunne verteerde kosten, den Landen strekkende tot betaling, om de Gemeente, die de schattingen moesten opbrengen, niet te lastig te vallen.

Dat de Guarnizoenen mogten betaald werden, daar over de Krygs-Oversten klaagden, muiterye en Rebellye vreezende, nademaal het vierde part der schattingen uit Holland, voor hunne Frontier-Guarnizoenen, genoeg was, en de helft van de Zeeuwsche

sche schattingen voor de Guarnizoenen van Zeeland, en daarom behoorde de drie derde deelen van Holland, en de helft van Zeeland overschietende, boven hunne Guarnizoenen de rest wel te bekostigen.

Dat men de platte Landen geene Wagens en Pioniers of Gravers mogte afdringen, tegen de Ordonnantiën.

Dat men, naar luid der Privilegiën, niemand buiten de Landen te Regt daagde.

Dat de gebroke of verminderde magt der Magistraat, namelyk, die van Utrecht, weder opgeregt mogte werden.

Dat Utrecht van Holland niet afgezonderd, maar onder Prins Maurits, Gouverneur van Holland, weder gevoegd werde.

Dat het Plakaat van den 14den, en de Brieven van den 25sten van Oogstmaand, op den Koophandel en Schipvaard, verbiedende goederen uit te voeren, 't welk der Landen bederf en ondergang was, mogte herroepen, en weder vrye handeling toegelaten werden.

Dat het geld, de Admiraliteit toekomende, nergens, dan daar het behoord, verzonden werde.

Dat de vreemde en nieuwe manieren van invordering der schattingen niet meer gebruikt, nog tegen de beheersching der Geestlyke goederen meer gesprooken mogte werden.

Dat, ten opzigte van de schattingen van Holland, Zeeland, en Vriesland, nog de burgerlyke beheersching derzelver, geen gehoor nog geloof gegeven werde aan eenige perzoonen, die geweest waren in 't Gouvernement van de inkomsten van Braband, Vlaanderen of andere, geene wetenschap hebbende van den staat of gelegenheid van de Provintiën, en dat zyne Excellentie in alle ontmoetingen, nopens de schattingen, het Burger-regt, en dergelyke zaken, den raad van dezelve Landen zou willen gebruiken.

Hier op heeft Leyçester verscheide verontschuldigingen en beloften gedaan van alles te beteren; maar

hy was nu genoodzaakt naar Engeland te trekken, vermits daar eenige beroerte ontstaan, en 't Parlement vergaderd was, dat wy hier na zullen verhalen.

Leycester magtigd, op zyn vertrek, den Raad van Staten in 't Gouvernement Generaal, den 24 November, 1586.

De Staten hebben hem van zyn vertrek met alle middelen gezogt af te houden, maar het was te vergeefs, en dus werd alle de verandering tot zyne wederkomst uitgesteld: waarom zy verzogten, dat hy goede orde in 't Gouvernement wilde laten: dus heeft hy, den 24sten van Slagtmaand, den Raad van Staten, tot het Gouvernement Generaal der Landen, in zyne plaats gemagtigd, met volkomen besluit, als met raad van de Staten Generaal hun magt gevende,

Overdragt van Leycesters magt aan den Raad van Staten by zyn afzyn.

om op alle voorvallende zaken, met zo volkome magt, als of hy tegenwoordig was, te raden en schikken, zo wel op Oorlogs- als Burger-zaken, naar hun goed dunken, tot der Landen bescherming, inwendige rust, en afbreuk van den vyand, wel verstaande, dat alle afvaerdigingen zouden gemaakt werden in zynen naam, en dat die zouden in zynen naam onderteekend werden, op zyn uitdruklyk bevel en magt door zynen Neef, den Heere Graaf Maurits van Nassouw, en van eenen van denzelven Raad, zynde wegens de Majesteit van de Koningin, of in deszelfs afwezen door twe andere van denzelven Raad. Deselve Raad van Staten zal verder handelen volgens gewoonlyken last, zonder nadeel van zyne magt: ook zouden de Guarnizoenen van de Steden en sterkten gesteld en veranderd werden naar hun goeddunken, en in zynen naam, en de geboden daar van, met het trekken en huisvesten van 't Krygsvolk op het platte Land, zullen dus ook werden gezegeld, zonder dat andere zig daar mede zullen mogen moejen, niet tegenstaande eenigen tegengestelden last of gebod. Desgelyks zal de Oorlog ter Zee beleid werden, en de bewilliging daar van blyven ter schikking van den Admiraal en Raden van de Admiraliteiten.

Verder, dat 'er, tot het uitvoeren van den Oorlog, door den voorsz. Raad een bekwaam perzoon zou aangesteld werden, die ook in denzelven Raad zal

mo-

mogen zitten en vergaderen. Eindelyk belastende alle Gouverneurs, Kollonellen, Ritmeesters en Kapiteinen, te Water en te Land, alle Magistraten, enz. te gehoorzamen den voorsz. Raad van Staten, al of hy tegenwoordig was, en dat gedurende zyn afwezen, en tot dat anders met raad van de Staten Generaal zou werden gelasd., belovende, by zyn Prinslyk Woord, vast te houden en doen houden alles, wat dus by den voorsz. Raad zal gelasd werden, enz. Gedagteekend in 's Gravenhage, den 24sten van Slagtmaand, des Jaars 1586, geteekend Robbert Leyçester. En onder op orde van zyne Excellentie geteekend,

Gilpin.

Ten zelven dage heeft Leyçester een ander besluit van herroeping gemaakt, zaaklyk luidende als volgd.

Besluit van herroeping van Leyçester op zyne voorgaande overdragt, den 24. November, 1586.

Hoewel zyne Excellentie den Raad van Staten tot het Gouvernement der Landen, te Water en te Land, volkomen gemagtigd had, met bevel van dien te gehoorzamen als zynen eigen perzoon, gelyk by 't besluit bleek, verstond en wilde nogtans zyne Excellentie des niet tegenstaande, gedurende zyn afwezen, zeekere zaken tot zyn eigen beleid en schikking bewaren, en daarom gelastte hy by dit ander besluit, dat de voorsz. Raad van Staten, niet tegenstaande den voorsz. last en in 't gemeen volkome magt, niet zou mogen veranderen in 't stuk van het Gouvernement en Oppervoogdye van plaatzen, by zyne Excellentie reeds gegeven, nog desgelyks in de bewaring van eenige Sterkten of Kasteelen: ook zig niet te moejen met hooge Officieren des Legers, als de Generaals en Luitenant Generaals van 't Paerde- en Voetvolk, en andere hooge Officieren, ten ware met voorgaande weten en wil van zyne Excellentie, en, op het sterven van eenige, zouden zy alleen by provisie eenen anderen mogen aanstellen.

Ook zouden zy geene gevangens nog ballingen mogen ontslaan.

Ook niet besluiten op de verbeurd-verklaring en Geestlyke goederen, zonder zyn weten of voorgaande toestemming.

En verder zouden zy de hand aanhouden, dat het besluit van de Engelsche Kompagniën, enz. werd gevolgd.

Maar zo veel aanging het voeren van leeftogt uit het Land, voornamelyk van Inlandsch gewas, agt nemende, dat het, zo veel mogelyk, belasd werd ten voordeele van de Landen, was hy te vreden, en dat de lyst van de Konvojen by de Staten Generaal zo veel mogelyk mogt werden verhoogd.

Eindelyk, nopens de noeming van de Raadsheeren van Staten, zouden zy toezien, dat niet vernieuwd of veranderd werd, tot nadeel van de magt, die zyne Excellentie was opgedragen, namelyk, om te mogen verkiezen, uit elke Provintie, eenen Raadsheer, om te zitten in den Raad van Staten. Gedaan in 's Gravenhage, den 24sten van Slagtmaand, des Jaars 1586, enz.

Uit dit besluit van herroeping is namaals agterdenken gesproten, toen het bekend is gewerden, en den vereenigden Landen grote schade en Leyçester zelve grote zwarigheid toegekomen, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Leycester slaat eenen Medalje.

Eer Leyçester nog vertrok, deed hy eenen Medalje maken, die in Goud drie of vier onçen woeg, om aan zyne Vrieden ter gedagtenis te schenken: op dezen Medalje stond zyne Beeltenis, schoon verheven, met opschrift, *Robertus cum Leycester, & in Belg. Gubern.* 1587. op de andere zyde waren een hoop Schapen weidende, eenige verstrooid, en te voren een schoone Engelsche Hond, naar de Schapen omziende, en veele Schapen naar hem; rondom stond geschreven, *non gregem, sed in gratos*, en onder den Hond stond, *invitus desero*, dat is te zeggen, niet de Kudde, maar de ondankbare verlate ik, tegen mynen wil: dog deze Medalje werd alleen onder zynen aanhang en

en gemeenzame vrienden heimelyk verspreid, die daar mede hun voordeel tegen de Staten wisten te doen, en hunnen handel te styven, als namaals bleek; maar deze Medalje werd lang geheim gehouden, en ten laatsten verboden eenige meer te slaan.

De Staten hebben hem beschonken met eenen vergulden zilveren Kop, hebbende de hoogte van een mensch, zynde een Juweel, daar grote Kunstenaars lang aan gewrogt hadden.

Dus heeft Leyçester, met ongenoegen der Staten van de Landen, zyn afscheid voor eenen tyd genomen, en is over Zeeland naar Engeland gevaren, daar hy, den 4den van Wintermaand, wel aankwam. De Staten hebben hem in 't kort nagezonden zeekere Gemagtigden, als eenen Provintialen Raad, om aan te houden om verbetering over de voorsz. klagten. De Gemagtigden waren deze, Jakob Valk, Raad van Staten, Willem van Zuilen, van Nivelt, Meester Joost de Menin, Raad en Pensionaris van Dordrecht, Doctor Nicosius de Sille, Raad en Pensionaris van Amsterdam, en V. Kamminga uit Vriesland: deze kwamen daar aan in 't laatste van Louwmaand, des Jaars 1587. Leyces-ters vertrek naar Engeland.

In deze tyden werden 'er gedenk-penningen geslagen, tot waarschuwing, op de eene zyde staande eene Zimme, troetelende haare Jongen, die zy tegen haar hart dood duwde, met opschrift, *Libertas ne ita chara, ut Simiæ Catuli.* Op de andere zyde een Man, by het vuur staande, die den rook wilde ontvlieden en in 't vuur vald, met dit opschrift: *Fugiens Fumum incidit in ignem*, dat is, laat u de vryheid niet zo lief zyn als aan de Zimme haare Jongen, want vliedende den rook, vald men in 't vuur.

In Engeland is in dit Jaar eene grote t' zamenzweering ontdekt, die de Koningin en Staten groot agterdenken gemaakt heeft. Deze t' zamenzweering was van eenige jonge Edellieden aangevangen, daar van zeekere Anthony Babingthon 't hoofd was, met Salsberry, Savage, Tigborn, Abigton, Tyney, Ba- t'Zamenzweering in Engeland voor de Schotsche Koningin.

Baruwel, en andere, en eenige Jezuiten, die uit Vrankryk gezonden waren. Deze hadden voorgenomen de Koningin Elizabeth, rydende in haare Koets of te paerd, met Pistoletten te doorschieten, en dan, met hunnen aanhang, de gevange Schotsche Koningin Maria te verlossen, en haar voor Koningin van Engeland en Schotland op te werpen en kroonen, over den Lands-Raad van Staten geregt te oeffenen, en de gansche Regeering des Lands en den Godtsdienst te veranderen. Dit is in Vrankryk onder de Guyzianen en rebellige Katholyke Engelsche bewerkt, en in Engeland, byna in 't werk gesteld zynde, ontdekt. Daar over werden tot twe reizen, omtrend den laatsten van Herfstmaand, te Londen veertien Edelmannen geregt, het stuk genoeg bekennende. Zy werden op sleeden naar de galg gesleept, die op een Schavot stond, daar aan zy gehangen, en terstond nog levendig afgesneden, en dus op eene bank levendig, de een in 't gezigt van den anderen, naar Lands gewoonte, gevierdendeeld, en hunne Hoofden en deelen op de Bruggen en Poorten gesteld werden. Zy storven alle Roomsch Katholyk, de een meer dan de ander, meest nog jong, onbedagt en wulpsch zynde.

Veertien Edelmannen te Londen om de Koningin van Schotland gedood.

Op deze t'zamenzweering heeft men in Engeland 't proces van de Koningin van Schotland gemaakt, zo uit de bekentenissen van deze Edelen, als uit haare eige Brieven, en andere Brieven aan haar komende, afgeworpen. En vermits in dezen tyd in de Waereld veel van deze Schotsche Koningin te zeggen, en het eene zeldzame zaak was eenen overheer, Prins of Princes op een Schavot te brengen, en van Beuls te laten dooden. Zy, zynde de vierde Koningin, die in Engeland in onzen tyd is onthalsd geweest, gelyk wy in deze Geschiedenis gemeld hebben, zullen wy de Geschiedenis daar van in 't kort verhalen, alzo ons die kenlyk is, vermits wy toen in Engeland waren, en veele getuigen hebben hooren spreeken, die 't veel mede gezien hebben, agtende, dat

Geschiedenis van Maria, Koningin van Schotland.

dat het den Lezer niet verdrietig zal vallen, als is't buiten ons voornemen, hoewel het nogtans beide de Landen genoeg betreft, vermits zy door haaren dood van groot gevaar verlosd werden. Veele van haare vyanden en vrienden hebben veel daar van geschreven, die wy hebben gelezen; maar dat wy in 't kort daar van zeggen, zal men, de openbaare bedryven onderzoekende, waar bevinden: men zal my de toeëigening daar van ten besten gelieven af te nemen.

MARIA STUART, Koningin van Schotland, was de Dogter van Jakobus den V^den^, Koning van Schotland, die een Zoon was van Jakob den IV^den^, en van Margrieta van Engeland, Zuster van Koning Hendrik den VIII^sten^, zo dat deze Jakobus de V^de^, Vader van Maria en Elizabeth, tegenwoordig Koningin van Engeland, Zusters en Broeders kinderen waren. Deze Jakobus had ten Wyve Maria, de Dogter van Claude den I^sten^, Hertog van Guyze, die hem deze ongelukkige Koningin, Maria, baarde, in den Jaare 1542. Haaren Vader verliezende, toen zy zeven dagen oud was, werd zy by de Moeder en Momboyrs opgevoed; zes Jaaren oud zynde, werd zy naar Vrankryk gevoerd, daar zy trouwde, den 19^den^ van Grasmaand, des Jaars 1558, met François den Dolphyn van Vrankryk, en namaals Koning, de twede van dien naam, een Huwlyk, daar mede zy zeer verheven was: en alzo Elizabeth, na haar Zusters dood, Koningin van Engeland was geworden, gaf zy zig zelven den Tytel van Koningin van Engeland en Ierland; maar zy werd kort daar na gedwongen dien te laten. Daar na, den 15^den^ van Wintermaand, des Jaars 1560, Weduwe, en Douagiere van Vrankryk geworden zynde, leefde zy in alle wellust, en trok over in Schotland, in den Jaare 1561, daar zy, in den Jaare 1565, trouwde eenen schoonen Engelschen Jongheer, van Schotschen afkomst, genoemd Hendrik Stuart, haars Vaders Zusters Zoon, welken zy gebaard heeft, den 19^den^ van Zomermaand, des Jaars 1566, Jakobus den VI^den^, nu

Maria, Koningin van Schotland, afkomst, geboorte, en Huwlyken.

Koning Jakob de VIde, geboren den 19. Juny, 1566.

nu Koning van Schotland, en namaals van geheel Brittanje.

Jalouzie van Koning Hendrik op de Koningin Maria.

De Koning Hendrik, haar Man, had, uit jaloersheid, eenen Pimontois Musicien, David Risno genoemd, die van de Koningin zeer begeerd was, van haar Tafel doen nemen en vermoorden. Zy veinsde haare gramschap voor eenen korten tyd, en wreekte dien dood over de Edelen, die het op Koninglyk bevel gedaan hadden: waar meede zy die Edelen, die van den Koning verlaten waren, tegen hem hatig maakte, alles, zo gezegd werd, om zig te beter over haaren Man te wreeken, en verliefde weder op eenen, Jakob Heburn genoemd, Graaf van Bodwel, ook een schoon Man, welken zy, met andere, verwilligde, gelyk zy opentlyk voor 't Regt is beschuldigd geweest, om haaren Man, den Koning, heimelyk te vermoorden, dien zy eerst vergift ingegeven *had:* en als hy nog ziek daar van was, werd hy 's nagts in zyn Bed verwurgt, zo het schynd, en het *huis* met Buspoeder opgeblazen, 't welk geschiedde in den Jaare 1567. Zy brandde in zo ongedurige liefde tot dezen Bodwel, dat zy haare eige wreedheid en schande niet merkte: zy schreef hem verscheide minne-brieven, die eensdeels gedrukt zyn, waar in haare onmenschlyke liefde en wreedheid blykt. Deze werden namaals by Bodwels papieren gevonden, welke door hem tot zyne onlasting bewaard werden, twyffelende aan der Vrouwen ongestadigheid, hoewel zy hem belasd had die te verbranden, zo Buchenanus schryfd.

Koningin van Schotland vergeeft en vermoord haaren Gemaal, 1567.

Maria Stuart van eenige ontschuldigd.

Hier over werd in tegendeel, zo van verscheide Schotten als andere, veel geschreven, en alle deze daden en booze stukken werden geschoven en gelegd ten laste van haare vyanden, en voornamelyk gezegd te zyn de uitvinding en bedryf van Jakob Stuart, Bastaard Broeder der Koningin, als die de Kroon van Schotland op zyn Hoofd zogt te stellen, tot dien einde den Gereformeerden Godtsdienst invoerende en voorstaande, handelingen en twisten makende;

deze

UNIV.
OF
MICH.

MARIA STUART *Koninginne van Schotland Douariere van Vrankryk.*

GESTORVEN DEN 8 FEBRUARY

M D LXXXVII.

J. P. direx.

deze meening werd zeer gedreven, en met grote welspreekendheid en veele bewyzen verbreid en geloofd, alzo het strekt tot vordering en bevestiging van den Roomschen Godtsdienst, en de Majesteit en 't gezag van Princen en Koningen, des wy den nieuwsgierigen Lezer wyzen tot een Boekje, gedrukt te Ingelstad, by Wolfgang Eder, in den Jaare 1588, onder den naam van Oberto Bernestapolio, maar gehouden van eenen Robbert Turner geschreven te zyn, en dergelyke andere meer, des wy gaerne des Lezers oordeel vry laten. Wy zullen vervolgen in ons kort verhaal uit de beste Schryvers, en de bedryven der bekende geschiedenissen.

Als zy nu anderwerf met grote opspraak Weduwe was, trouwde zy dezen Bodwel, die daarom van zyn ander Wyf scheidde, uitgevende by haare Hofgezanten in Vrankryk en elders, als ook aan haare Ooms, die van Guyze, dat zy van hem met vyfhonderd Paerden gevangen weggevoerd en ontschaakt was: nogtans, om des Mans waerde, en inwendigen Oorlog in haar Land te verhoeden, had zy zig ten laatsten begeven om hem te trouwen. Werd ontschaakt van Bodwel den moorder, dien zy nogtans trouwd.

Deze stukken zyn van den Adel van Schotland en de Landzaten zo kwalyk genomen, dat zy gelyk tegen haar opgestaan en te Veld gekomen zyn, daar zy, ongereed en onvoorzien tot stryden zynde, meende het Krygsvolk met schoone woorden te pajen, wegzendende den Grave van Bodwel, daar zy alle de schuld op lag. Maar zy werd van haar volk gevangen genomen, en als eene Moorderesse van haaren Man gescholden; en alzo zy zeer slegt en veragtlyk gekleed was, vuil en bestoven, meenende het volk beter daar door te bewegen, is zy in zodanige gestalte, met allerhande versmaadheid, binnen Edenburg gebragt, daar zy gedwongen werd haare Kroon en Koningryken, in Hooimaand, des Jaars 1567, aan haaren jongen Zoon over te laten, dien Momboyrs bygevoegd werden, en de Moeder werd dus te Lochlenen, op een huis in een Poel gelegen, gevangen. Haar Man, Koningin van Schotland werd van haare Onderdanen gevangen. Maria geeft haare Kroon over, en werd gevangen gesteld.

Bodwel, moest ten laatsten naar Denemarken vlugten, daar hy, in de gevangenis, half krankzinnig zynde, tien Jaaren daar na gestorven is.

Zy breekt uit de gevangenis, en haar volk geslagen, vlugt in Engeland, 1568.

De Koningin is een Jaar hier na met behendigheid en hulp van Vrienden ontkomen, stout en zorgelyk uit een hoog Venster springende, en vergaderde Krygsvolk om zig te wreeken; maar haar volk werd in 't kort van des Konings en zyn Momboyrs Krygsheir geslagen en verstrooid: daarom vlugtte zy naar Engeland, in den Jaare 1568, daar zy wel ontfangen, onthaald en behandeld, maar nogtans wel bewaard werd.

De Koningin van Engeland zoekt de Koningin te vereenigen met haare Onderdanen.

Elizabeth, Koningin van Engeland, heeft terstond middelen gezogt om haar weder met haare Onderdanen van Schotland te vereenigen; maar zy werd van de Staten van Schotland beschuldigd over haar Mans moord, en over andere onbehoorlykheden. De Schotten zonden tot dien einde in Engeland op eene dagvaard, die daar toe gesteld was, heerlyke en aanzienlyke Gezanten, die zeer ernstig van de Koningin van Engeland Regt over haar eischten, of dat zy in hunne handen mogt geleverd werden, 't welk ten laatsten niet geschiedde zonder dreigementen; maar de Koningin heeft dat geweigerd, nog wilde geen Regter over hun beschuldigen zyn, en heeft deze Schotten met woorden gezogt te vrede te stellen, denkende, dat 'er met den tyd nog middel van vereeniging zou mogen gevonden werden, en heeft dus getrouw haar leven en eer beschut, haar wel bewaard houdende, tot grote kosten, in alle Vryheid, van te mogen gaan jagen, vliegen, van woonstede veranderen, en de fraaiste Palleizen van elke Provintie tot haar gelieven genietende. Den meesten tyd heeft de Graaf van Schraasberye den last van toezigt over haar gehad, met alle goede behandeling, tot grote kosten der Engelsche Koningin. Zy werd gediend van haar eigen volk, die alle vryen toegang tot haar hadden, houdende door de gansche Waereld onderling verstand, door haare Secretarisfen en Dienaars:

Weid Crimineel in Engeland van haare Onderdanen beschuldigd.

Werd door de Koningin van Engeland beschut en in vryheid gevangen gehouden.

en

en zelf had zy ook eenen Hofgezant, zyn verblyf houdende in 't Hof van de Koningin van Engeland, te weten, den Bisschop van Rosse, Jan Lesle genoemd.

Maar deze weldaad der Engelsche Koningin heeft haar niet genoeg gedagt of kunnen te vrede stellen, om haaren tegenspoed met geduld te verdragen; maar zy heeft ondankbaar en vermeten bewerkt eenen aanhang van Roomsche te maken, onder welke, door de Graven van Northumberland en Westmerland, eene Rebbellye berokt werk, zo dat zy met ope Banieren tegen hunne Princes te veld kwamen, hun bestaan grondende op den Katholykschen Godtsdienst en haare verlossing, 't welk veele lieden het leven koste, en Northumberland zelve werd daar over te Jork onthalsd, en Westmerland vlugtte in Nederland. Tragt beroerte in Engeland te maken, en doet haren tytel tot de Kroon van Engeland toonen.

Daar na bewerkte zy zeer heimelyk een Huwelyk met Thomas Hawaert, Hertog van Nortfolk, en de Hertog daar over gevangen zynde, werd zulks hem nogtans vergeven; maar 't zelve werd van hem hervat, tot groot gevaar der Engelsche Koningin, daar toe hem alle bystand van den Paus en Hertog van Alva toegezegd werd, waar van de Hertog ten laatsten overwonnen zynde, is hy te Londen onthalsd, met groot berouw stervende. Bewerkt Huwlyk met den Hertog van Nortfolk.

Ondertusschen had een Paap, Hervye genoemd, zig houdende by haaren voorsz. Hofgezant, den Bisschop van Rosse, een Boekje doen drukken, daar in hy haaren Tytel tot de Kroon van Engeland en Ierland bewees. De voorsz. Hofgezant, de Bisschop van Rosse, werd ook om eenige dergelyke onderhandeling gedwongen te vertrekken. Daar na de Koning van Spanje Weduwenaar geworden zynde van zyne laatste Huisvrouw, Anna van Oostenryk, werd hem haar Huwlyk bedekt aangeboden; maar den Koning dat niet wel bevallende, verzogt zy, door den Paus, zynen Bastaard Broeder, Don Johan van Oostenryk, welke toen Gouverneur in Nederland was, en niet anders scheen te zoeken, dan oor- Vezoekt Huwlyk aan den Koning van Spanje, of aan Don Jan van Oostenryk.

oorzaken en bekwame middelen om haar ten Wyve te mogen krygen uit handen van de Koningin van Engeland, 't zy met regt of geweld.

Het welk alles de Koningin van Engeland bekend zynde, heeft haar het hart wat doen vervreemden, en scherper toezigt en agt op haar doen nemen.

Maar deze Koningin Maria nog onverduldig blyvende, alzo zy leelyk beschuldigd was, heeft alle middelen aangewend, om zig te verlossen, en met geweld aan de Kroon van Engeland te geraken, daar toe zy beter hoop had, dan tot die van Schotland: daar over hiel zy verstand met alle de gevlugte Edelen en Rebellen van Engeland, zelf Pensioen gevende aan eenen Morgan, die eenen Doctor Parry opgerokt had, om de Koningin van Engeland te vermoorden. De voornaamste van haare Aanspanners waren de voorsz. Thomas Morgan, Charles Paget, Jan Ballard, met den Spaanschen Hofgezant, Don Bernardyn de Medoza, die toen te Parys gekomen was, daar zy te zamen beraadslaagden den voorsz. Jan Ballard te zenden, om in Engeland bystand te bezorgen, waar onder hy zes verkiezen zou, die op zig nemen zouden de Koningin van Engeland te doorschieten, van welke zeekere Jan Savadge op zig genomen had een te zyn, daar vast besluitende, de Koningin moest gedood werden. Hier toe hadden zy hulp van den Paus bezorgd, reeds ontfangen hebbende twaalf duizend Dukaten op reekening, en hadden ook verkregen van den Koning van Spanje, in den Jaare 1585, dat de Prins van Parma hen zou bystaan met geld en Krygsvolk, en zig beraden met Jan Allyn, namaals Kardinaal, Meester Eusebius en Owyn, vermits het geagt werd, zo die dingen naar voorslag te pas gebragt werden, het bekwaamste middel te zyn, om de Nederlanden te dwingen, van dien weg ter Zee beginnende. Zy zelve schreef aan alle haare Vrienden, op dat die van Guyze en de Prins van Parma, door des Paus en Konings van Spanje's hulp, eenen inval in Engeland mogten doen, onder andere

Zockt haare verlossing met den dood van de Koningin van Engeland.

ook aan Don Bernardyn de Mendoza, Spaansche Hofgezant, die toen in Vrankryk gekomen was, welken zy aandiende, om den Koning van Spanje te beter te bewegen tot den voorsz. inval in Engeland, dat zy hem wilde tot Erfgenaam van Engeland, Ierland en Schotland maken, zoo haar Zoon, de Koning van Schotland, zig voor haaren dood niet bekeerde tot den Roomschen Godtsdienst, en dergelyke meer.

Bied den Koning van Spanje hem haaren Erfgenaam te maken.

Veele van haare Aanhangers bewoogen eenen jongen, kloeken en ryken Engelschen Edelman, Antoni Babingthon genoemd, haar, met eenen groten aanhang van jonge Edelen, te verlossen, van welken 'er zes op zig genomen hadden de Koningin van Engeland te vermoorden, en dan zouden zy haar als Koningin van Engeland uitroepen, den staat van den Godtsdienst en 's Lands Gouvernement veranderen, en de Raadsheeren en andere straffen, daar over zy door brieven met Babingthon op de beste middelen zig beraadde, namelyk, hoe de Roomsche in Engeland onder Kollonellen en Kapiteinen uitgedeeld mogten werden, onder andere voorwendzels, en eerst eene Rebellye of Alarm in Ierland aan te regten, op dat het uitlandsche Krygsvolk uit Spanje, Vrankryk en Nederland te beter in Engeland zou mogen landen. Dit is alles by haare eige en andere Brieven, en by gewillige bekentenis van veele Edelen en andere, die daar over zeer jammerlyk opentlyk geregd werden, en tot den dood by de bekentenis gebleven zyn, bewaarheid geworden.

Beweegt Anthoni Babingthon met andere jonge Edelen tot t' zamenzweering.

Waar over de Koningin van Engeland, in Wynmaand, des Jaars 1586, gezonden heeft naar het Kasteel van Fodringam, daar de Schotsche Koningin gebragt was, zesendertig beste en grootste Heeren des Parlements, met Raadsheeren en Officieren van haar Koningryk, tot zevenenveertig, onder welke ook eenige Katholyken waren, om op alles onderzoek te doen, en met Prokureurs en Advokaten, om haar te beschuldigen. Na veel weigerens verscheen zy statelyk in eene grote *Zaal* voor alle de

Regtswyze proceduren der Koningin van Engeland tegen de Koningin van Schotland, in October, 1586.

Heeren,

Heeren, door haare Edelen en Staat-Jongvrouwen ingebragt. Als zy in haaren Stoel was nedergezeten, werd haar van den Kançelier van Engeland aangezegd de oorzaak van de vergadering, als dat de Koningin van Engeland, zyne Princes, lang en veel van haar verdragen had, eer zy kon overgehaald werden straf tegen haar te oeffenen; maar nu kon zy niet langer, als Overheid van Godts wegen, het Zwaerd te vergeefs voeren, niet om haar eigen levens wil, maar om Godts zaken, en haar Koningryk te verzeekeren: waarom gelasd was haar te beschuldigen, en haar antwoord te hooren.

Proces of beschuldiging tegen de Koningin van Schotland en haar antwoord.

Daar op antwoordde deze ongelukkige Koningin, by maniere van betuiging, dat zy was eene vrygebore Koningin, niemand dan Gode onderworpen, die zy alleen reekening schuldig was, en daarom verzogt zy dat 'er een getuig-schrift gemaakt zou werden, dat haar daar verschynen niet nadeelig zou zyn voor haar, andere Koningen en Princen, haare Bondgenoten, en haaren Zoon, het welk dus aangeteekend werd. Toen werden gelezen alle haare beschuldigingen en Brieven, die zy met haare eige hand had geschreven of onderteekend, als aan Don Barnardyn de Mendoza, en Antoni Babingthon, met verscheide antwoorden van die, die bewaarheid waren door haare eige Secretarissen, met de bekentenissen van de geene, die geregd en gevangen waren, en dergelyke meer: ook de brieven, die zy ontfangen had van Trogmarthon, Sir François Engelsfelde, den Lord Paget, en Charles Paget, gevlugte Engelsche; waar op zy hier en daar veel tegensprak, en in 't gemeen loochende zy sterk, dat zy de Koningin van Engeland, haare goede Zuster, naar het leven zou gestaan hebben, biddende nimmer voor Godts aanschyn te komen, zo zulks waar was. Zy bekende wel, dat zy gewerkt en geschreven had om haare verlossing, ook om de verlossing van de vervolgde Katholyke, daar voor had en wilde zy altyd haar best doen, en zo zy die met haar bloed kon berhouden,

Loochend na der Koningin leven gestaan te hebben.

houden, wilde zy dat niet sparen, en daar mede weende zy zeer: waar op de Heer Thesaurier zeide, dat zyne Koningin niemand doodde om 't Geweeten, zo zy wettig, gelyk goede Onderdanen betaamd, leefden. Daar na beschuldigde zy eenige Heeren van den Raad haare vyanden te zyn, en bekende haar Secretaris hand-teekening wel, maar nam daar tegen uitvlugten, en verontschuldigde veele poincten: Babingthon zeide zy niet te kennen. Als 'er van den Grave van Arondel, Zoon van den Hertog van Nortvolk, die toen gevangen lag, gesprooken werd, weende zy, beklagende dat geslagt, 't welk zo veel voor haar geleden had.

Koning in van Engeland dood niemand om 't Geweeten.

'sAnderendaags weder verschynende, begon zy weder te betuigen, en wilde weder te kennen geven, dat alles, dat zy gedaan had, was tot verlossing van de Roomsche in Engeland, en dat zy liever Hester dan Judith wilde zyn, en liever voor haar volk bidden, dan de Majesteit weg nemen, en dat zy dikwils aangeboden had, zo zy mogt vry gesteld werden, zou zy haar best doen om alle de oproeren te slissen, en dat haar zulks beloofd was, aanbiedende den Koning, haaren Zoon, met den Zoon van den Hertog van Guyze, als Gyzelaars voor haar te stellen. Daar op de Thesaurier zeide, dat het waar was, en dat zyne Koningin daar mede te vrede was; maar de Staten van Schotland wilden niet toestaan, dat hunne Koning in Engeland komen zou: meer andere dergelyke zaken werden daar gezegd, daar over zy ondertusschen dikwils weende. Ten laatsten sprak zy in 't byzonder met den eenen en anderen van de Heeren: en als het alles dus aangeteekend was, vertrok de vergadering.

Handeling van den tweeden dag tegen de Schotsche Koningin.

De verantwoording van de voorsz. Koningin bestond voor al daar in, dat zy eene Koningin geboren en gekroond, en niemants regtsmagt onderworpen was, het welk dus niet verstaan werd, alzo zy haare Kroon afgestaan had, en in Engeland om hulp gekomen was, en van alle Prinslykheid ontblood zynde, verzogt en

Besluit van de verantwoording der Schotsche Koningin.

Koningen zyn buiten hunne Landen onderworpen.

ontfing zy alle bescherming, zo dat zy door haaren nood en ontfange weldaad de Engelsche Koningin onderworpen was, en daarom, daar zy was kon zy geene Privilegie van eenigerhande Regt eischen of genieten, hoewel haare aanhang haar zulks altyd had wys gemaakt, die beter zou gedaan hebben, zo zy haar hoog Koninglyk hart tot geduld vermaand hadden, daar meede alle agterdenken weerende, dan haar dus boven haar vermogen tot haar verderf op te ruien.

De Koningin van Schotland ter dood veroordeeld, door de drie Staten des Ryks van Engeland.

Als dit onderzoek dus gedaan was, is die te Londen voorgedragen aan de drie Staten van den Lande, dat men daar het Parlement noemd, bestaande in de Geestlykheid, Edeldom en Gemeente, die, te zamen vergaderd, omtrend vier honderd vyftig perzoonen uitmaken, wier oordeel en vonnis daar over begeerd werd: deze ryp daar op gelet hebbende, alzo een iegelyk zyne meening daar vry mag uitspreken, hebben haar den dood waerdig geoordeeld, en daar over aan de Koningin van Engeland, met eenen groten voetval, verzogt, hun Vonnis te bevestigen, uitroepen, en volbrengen, om, met het weeren van haar perzoon, het gansche Land en den Godtsdienst van zulk gevaar te verhoeden, verder vertoonende, dat de voorsz. Koningin Maria, ongedurige Mededing-ster, met haaren aanhang, verhard was, zonder hoop van berouw, en dat uit haare eige Brieven een bloedige haat bleek, vermits zy belastte, al was 't dat het met haar vlugten mislukte, dat men nogtans met de Engelsche Koningin te dooden voortvaren zou: dat zy ook niet alleen bekende wel genegen te zyn de Koningin van Engeland te vermoorden, maar ook dat het wettig, eerlyk en verdienstig was, alzo 'er de Hemel mede te verdienen was, zynde reeds de Engelsche Koningin by den Paus van de Kroon verstoken en verbannen. Verder verhaalden de voorsz. Gemagtigden de gevaaren, waar in de welstand des Lands en Godtsdienst stond, en dat derhalven de voorsz. Koningin Maria niet lydlyk was, want haar

Redenen der Engelsche Staten, waarom de Schotsche Koningin behoorde gedood te werden.

langer

langer te laten leven, was *Crudelis Misericordia*, eene wreede barmhartigheid, en *Impunitatis spes* was *Impietatis Parens*, dat is, hoop van niet gestrafd te werden, is de Moeder van alle kwaad.

Hoop van nietgestrafd te werden is de Moeder van alle kwaad.

Alzo het Parlement of de Staten hier op geen bondig antwoord van hunne Princes ontfingen, hebben zy anderwerf met grote aanhouding een vertoog gedaan, onder andere bybrengende, dat 'er van de gevange Koningin geen leedwezen te verwagten of hopen was, dat 'er geene verzeekering by scherpe bewaring, Eeden, Handschriften, Gyzelingen nog uitbanning, op wel gegronde redenen, konden gevonden werden, besluitende, dat de dood van Maria alleen het leven van Elizabeth was.

Hier op heeft de Koningin van Engeland nog niet eindlyk willen besluiten, maar heeft alom naar Vrankryk, Schotland en elders, ook aan alle haare Ryksgeleerden, om raad gezonden, wat zy in dit zwaar stuk doen moest, en of 'er geen middel was deze rampzalige Koningin van Schotland, haar zo na in den bloede zynde, eene Vrouw en Koningin als zy was, het leven te sparen, en nogtans haar eige leven, welstand, en haares Lands Godtsdienst verzeekerd te houden.

De Koningin van Engeland vraagd raad aan Princen, haare buren, en geleerden.

Waar op uit Schotland, van den Zoon de Maister, of oudste Zoon van den Lord Gray, en uit Vrankryk de Heer van Bellievre, als Hofgezanten, aan haar gezonden zyn, nevens den daar zynde Hofgezant, Monsieur de Casteauneuf, welke onder andere zeiden, dat de voorgenoome proceduren tegen de voorn. gevange Koningin was tot nadeel van alle Princen, en daarom behoorde het leven van eenen Souverainen Prins niet in omvraag gebragt te werden.

Redenen van Princen Hofgezanten voor de Schotsche Koningin

Daar op antwoordde de Engelsche Koningin, dat het meer gevaar voor den Koning van Vrankryk, haar zelve en alle Christen Princen, was zulke bedryven ongestrafd te laten; want vrees voor strenge straf dwingd zulke Geesten, *Expedit enim Reipublicæ, ne malefacta maneant impunita.*

Antwoord der Engelsche Koningin.

Tegenwerping der Hofgezanten.

Verder zeiden deze Hofgezanten, dat zy als eene smeekster in Engeland was gekomen, en niet behoorde gevangen gehouden te werden, en verder, dat een gevange niet misdoen kon.

Antwoord op de tegenwerping.

Waar op de Koningin van Engeland weder antwoordde, en ook van haaren 't wegen geantwoord werd, dat zy haar gevangen mogt houden, naar luid van de oude regten, gebruik en Verbonden tusschen Schotland en Engeland gemaakt: ook om dat zy gebruikt had den Tytel van de tegenwoordige Kroon van Engeland, en daarom mogt zy haar zo lang gevangen houden, tot dat zy behoorlyken afstand daar van gedaan had, dat nog niet geschied was, en dat zy alle wel wisten, dat een gevange, 't zy om wat zaken, in zyne gevangenis eenige misdaad begaande, als een Misdadiger strafbaar is.

Twede tegenwerping van de Hofgezanten.

Bellievre zeide verder, dat het onbehoorlyk was, en dat hy nooit gehoord had, dat de Schotsche Koningin, eene Souveraine Princes, aan 't geregt des Koningryks van Engeland zou onderworpen zyn, en dat 'er nooit dergelyk Vonnis in de waereld gegeven was.

Antwoord op de twede tegenwerping.

Daar op werd geantwoord, dat het te verwonderen was, dat de Hofgezanten, zulke geleerde en ervare Mannen, zulks zouden bybrengen, vermits zy wel wisten, *Quod delinques in alieno teritorio, & ibi repertus, punitur in loco delicti, nulla habita ratione dignitatis, honoris aut Privilegii*, en dat zulks altyd dus verstaan en in de Waereld gedaan was, als in 't stuk van Robbert, den Koning van Ciciliën, desgelyks van Barnard, Koning van Italiën, Elizabeth, Koningin van Hongaryën, Charles den tweden, Koning van Napels, Konradyn, en Koning Delotarus: dat verder de Schotsche Koningin, zig in Engeland bevindende, onderworpen was aan deszelfs Regten: alle Princen waren, buiten hunne eige Landen, altyd als gemeene Perzoonen gehouden, hoewel zy de waerdigheid van Princen behielden.

Ten laatsten wilden deze Hofgezanten, wegens hun-

hunne Meesters, belooven, dat 'er voortaan niets meer ondernomen zou werden, en zy zouden alles wel beletten; dat ook de vrienden van de Schotsche Koningin 't zelve verzeekeren zouden, onder hunne handschriften en Zegelen, met verbintenis van verscheide Princen en Gyzelaars; maar de Engelsche Koningin antwoordde, dat zulke verzeekering haar weinig goed doen zou, als zy dood was, want de Borgen en Gyzelaars zouden zulke zyn, die haar voor eene Ketterfche agten, en daarom ongehouden in hunne beloften, en zulke perzoonen te bewaren was zorglyk, waarom haare Ryks-geleerden in zulke beloften, nog in gedurige gevangenis van de Koningin Maria, geenerhande verzeekerdheid vonden, met meer andere byvoegingen, die te lang zouden vallen hier te verhalen.

Aanbieding der Hofgezanten voor 't leven der Koningin.

Antwoord der Koningin van Engeland op de aanbieding.

Dus zyn deze Hofgezanten met redelyke voldoening weder vertrokken, zonder dat de Engelsche Koningin eenigen troost of verzeekerdheid kon vinden, om de Schotsche Koningin in 't leven te houden, en haaren staat en leven te verzeekeren.

Hier na heeft de Koningin van Engeland den Lord of Baron van Bokhorst, met andere, aan deze ongelukkige Koningin gezonden, haar alles aanzeggende, dat 'er in haar stuk voorgevallen was, en hoe zy, maar de Landregten, ter dood veroordeeld was; op 't welk zy klaagde van ongelyk, als zynde eene volstrekte Princes, en niemand onderworpen. Van toen af werd zy van alle Koninglyke verçierzelen ontdaan: de Koningin van Engeland verspreidde het Vonnis van 't proces, het zelve door openbare afkondiging, onder het groot Zegel, bevestigende, den 23sten van Wintermaand, des Jaars 1586.

Boodschap der handeling en doodvonnis aan de Schotsche Koningin gedaan, den 23 December, 1586.

Daar na, op gedurig aanhouden en verzoeken van haar Ryks Parlement of Staten, om uitvoering van 't voorsz. Vonnis te hebben, welke zy niet langer onbeantwoord kon laten, door dien 'er dagelyks nieuwe tydingen van verscheide beroerten door haar gansch Ryk gehoord werden, heeft de Koningin, op

De Koningin van Engeland tekend en zegeld het besluit over der Schotsche Koningins dood.

Ligtmis avond, des Jaars 1587, om haare onderdanen eensdeels genoegen te geven, een besluit van bevestiging van 't voorsz. Vonnis onderteekend, en door den Kançelier, naar Lands gebruik, met het groot Zegel doen bekragtigen, dog zonder bepaling van tyd, wanneer zy sterven zou, en, zo het scheen, alleen om rede te hebben, als zy het voorsz. geregt zou gebieden te doen, hopende, dat zy haare Onderdanen daar mede gerust zou stellen, en dat zy der Schotsche Koningins Aanhangers zou doen afstaan van eenige verdere onderneming, als strekkende niet dan om haaren dood te verhaasten.

Davidzon Secretaris, gestrafd om de overlevering van het besluit van der Koningins dood.

Dit geteekend en gezegeld besluit gaf de Koningin haaren Secretaris Davidzon te bewaren, tot dat zy zig daar op verder zou bepalen, welk gebod de voorsz. Secretaris Davidzon, 't zy hy 't niet wel gehoord of kwalyk verstaan had, of anders daar toe verzogt of overreed zynde, klein geagt heeft, en heeft dus, uit eerbiedigheid of eenvoudigheid, dit gezegeld gebod, afgeeischt zynde, aan den hoogen Raad overgegeven, niet lettende op 't geene hem belasd was, van dat te bewaren, en, uit onervarenheid of onbedagtheid, niet overleggende, hoe ver eenes Princen gebod strekt, en hoe nauw zy willen gehoorzaamd zyn: waarom hy namaals, by open vonnis van 's Ryks Edelen, met lange gevangenis en geldstraf, en het verlies van 't Secretaris Ampt, daar over gestrafd is geweest.

De Raadsheeren van Engeland doen de Schotsche Koningin onthalzen, zonder weten van de Koningin van Engeland.

De Raadsheeren dit gezegeld Vonnis ziende, daar om zy ook lang verzogt hadden, wetende dat zy daar mede volkomen in regt bewaard waren, hebben geen tyd willen verliezen, vreezende, dat, zo 'er eenige verdere t' zamenzweering opstond, hun zulk ongeluk ten laste gelegd zou werden: en verder alle gevolgen en gevaren, hunne Princes, Vaderland, Godtsdienst, en eigen belang in 't gemeen betreffende, overwegende, ook hunner Koningins zagtmoedigheid vreezende, hebben eendragtig besloten dit Vonnis ter uitvoer te brengen, zonder de Koningin van Engeland

eenige verdere kennis daar van te geven, welke in tegendeel dagt, dat niemand zo ſtout zou zyn zulks zonder haar weten te beſtaan: de geene, die wel grondig van dit ſtuk wilden oordeelen, en der Koninginne Elizabeths natuur wel meenden te kennen, agten, dat de Schotſche Koningin nimmer op haar bevel tot dien dood zou gekomen zyn, ten waare eenige nieuwe en verdere aanſlagen zig daar na geopenbaard hadden.

Dus hebben de Raadsheeren van den hoogen Raad, zonder hunne Koningin iet aan te zeggen, dit beſluit van Vonnis, met Brieven van bevel, en maniere van geregts-oeffening, door Meester Robard Beale, Secretaris deszelven Raads, aan den Grave van Schraasberry, en den Grave van Kent, beide toen zynde in de landſtreek, daar deze ongelukkige gevange Koningin was, gezonden, belastende, dat deze, met andere Heeren, Ridders, Edelen en Officieren van 't Land, met twe Ridders, Sir Amias Paulet, en Sir Dru Druyrye, die de bewaring daar van hadden, het Vonnis zouden ter uitvoer doen brengen.

De Engelſche Raadsheeren nemen voor het Dood-Vonnis over de Schotſche Koningin uit te voeren, onwetens hunne Princes, den 18 February, 1587.

Deze voorſz. Perzoonen hebben zig op den beſtemden dag alle te zamen in 't Kasteel van Fodringam laten vinden, en gaven de gevange Koningin, den 16den van Sprokkelmaand, plegtig hunnen last te kennen: waar op zy antwoordde, dat zy bereid was, en dat zy 't lang verwagt had, ziende dat de Majeſteit dus beſloten had; en vragende, wanneer zulks moest geſchieden, werd het, met haare toeſtemming, beſlooten op Woensdag, den 18den van Sprokkelmaand, naar den nieuwen ſtyl, des Jaars, 1587. Zy zeide verder, dat de Ziel wel te vrede was den ſlag des doods voor een oogenblik tyds te lyden, om eeuwig de Hemelſche vreugd te genieten, en daar over weende zy zeer, zo dat zy niet meer ſpreken kon.

De Schotſche Koningin werd aangezegd zig tot ſterven gereed te maken.

Hier op werden haar voorgehouden verſcheide verontſchuldigingen en de grote nood, die het gansch Koningryk en de Koningin tot dit uiterlyk beſluit

drongen, haar biddende geduld daar in te hebben. met nog andere redenen, vermaningen, troostingen en voorstellingen over weder zyden.

Op den voorsz. 18^{den} van Sprokkelmaand, of den 8sten naar den Engelschen styl, 's morgens ten zeven uren, vergaderden in 't Kasteel de voorsz. Graven, Heeren, Ridders, Edelen, en Officieren: elken Ridder werd toegestaan twe Dienaars binnen te brengen, en de Edelen elken maar eenen, zo dat 'er omtrend twe honderd Menschen mogten binnen zyn, behalven de Wagten en het Huisgezin. In de grote Zaal was een Schavot gemaakt, twaalf voeten breet, twe voeten hoog, en rondom eene leuning, bedekt met zwart laken, daar op stond een stoel en kussen, en een blok, ook bedekt.

De Schotsche Koningin werd ter dood gehaald, den 18 February.

De voorsz. Heeren in deze Zaal dus vergaderd en gereed zynde, zonden ten agt uren aan de Koningin de boodschap, dat zy daar gekomen waren om hunnen last te voldoen, begeerende te weten, wanneer zy gereed zou zyn. Deze Bode vond haare Kamerdeur gesloten: waarom zy eene wyl daar na anderwerf zonden; maar toen vond hy de deur open, en belastte eenen van haare dienaars zyne boodschap binnen te brengen, die tot antwoord bragt, dat zy nog niet gereed was. Waar over die Heeren, na een half uur, weder zonden: toen werd geantwoord, dat zy in 't kort gereed zou zyn. Na een half uur ging de Schryf of Drossaard, Thomas Andreu, Schildknaap, naar haar toe, en vond de Koningin, met haare Staat-Jongvrouwen en Dienaars, op hunne kniën biddende: waar over zy opstond, en zeide gereed te zyn, en werd dus tusschen twe Edelmannen uit haare Kamer in de Voorkamer, die zy de Presentie-Kamer noemen, gebragt, daar zy al haar Huisgezin, Dienaars, Mannen en Vrouwen, weenende vond, die zy alle vermaande in Godts vrees en onderdanigheid te leven, en nam affcheid van hen allen, kuste de Vrouwen, en gaf de Mannen haare hand te kussen, hen biddende getroosd te zyn, en voor haar te bidden.

Neemt affcheid van haar Hofgezin.

Ter-

Terstond kwamen alle de Heeren haar tegen.

De Graven van Kent en Schraasberry, met de andere Heeren, zeiden haar aan; Myne Vrouwe, wy zyn hier, om den last en 't bevel van de Majesteit, de Koningin, te toonen, en om te volbrengen het geene wy u voor gisteren aanzeiden, haar toonende het voorsz. Vonnis onder het groot Zegel: waar op zy antwoordde, zy was te vreden, zy wilde liever sterven dan leven: daar na zig omkeerende, zag zy haaren voornamen Dienaar en Edelman, Melvin genoemd, aan welken zy, na onderlinge klagredenen, deze woorden zeide; myn trouwe Dienaar Melvin, al is 't dat gy een Protestant zyt, en ik Katholyk zy, nogtans maar een Christus en ik eene gebore, en uwe gezalfde Koningin zynde, van den bloede van Koning Hendrik den VII^den^, Koning van Engeland, afkomstig, belaste ik u, gelyk gy voor Godt wilt verantwoorden, deze boodschap waaragtig over te dragen aan mynen lieven Zoon, namelyk, dat ik my aan hem gebiede, en hem bidde Godt te dienen, de Katholyke Kerk te handhaven, en zyn Land in vrede te regeeren, zonder hem, gelyk ik gedaan heb, eenen anderen te onderwerpen, niet tegenstaande ik goeden wil gehad heb dit Eiland te vereenigen, en nu laat ik dat vry, en dat hy 't ook dus houde, en zig niet te veel betrouwe op waereldsch vernuft, want dat niet bestendig blyfd; maar dat hy toezie geen kwaad vermoeden aan de Koningin van Engeland te geven; dit doende, zou hem Godt zegenen: en gy Melvin, zy myn getuige, en zeg mynen Zone aan, dat ik sterve als eene getrouwe Schotsche, Fransche en Katholyksche, 't welk ik altyd beleeden heb; maar Godt vergeve het dien, die lang myn einde gezogt, en naar myn bloed gedorst hebben, als een Hart naar Water-Fontein; en dus zeide zy hem Adieu met tranen, en kuste hem. Daar op Melvin antwoordde; waerdige Souveraine Princes, alzo ik uwe Majesteits trouwe Dienaar geweest ben, wil ik getrouw deze uwe Majesteits laatste woorden,

De Schotsche Koningin, naar 't Schavot gaande, zend vermaning aan den Koning van Schotland, haaren Zoon.

De Schotsche Koningin verklaard te sterven als eene getrouwe, Schotsche, Fransche en Katholyksche.

den, boodschap en droevig sterven, overdragen aan den Koning uwen Zoon: en alzo hy dat zeer beklaagde, trooste zy hem, zeggende, dat hy goeds moeds zou zyn, hy zou Maria Stuart in 't kort zien eindigen alle haare elenden, lang van haar verwagt; de Waereld was maar ydelheid.

Verzoekt haare Dienaars by haar te hebben.

Daar na keerde zy zig naar de Heeren, en verzogt haaren Priester en alle haare Dienaars by zig te hebben, om by den Koning van Vrankryk en haare Vrienden in Schotland te getuigen, dat zy Katholyksch gestorven was: waar op haar werd geantwoord, dat het anders gelasd was, op dat zy, met onverduldig weenen, haaren geest niet ongerust maaken zou. Ten laatsten, na veele woorden, werden haar vier Dienaars en twe Vrouwen toegelaten om haar te dienen. Zy verzogt, dat haare Dienaars en Jufvrouwen met vry geleide zouden mogen weg trekken, en behouden alles, dat zy hun gegeven had, en dergelyke, 't welk haar toegezegd werd. Daar na werd zy naar de Zaal op het Schavot geleid, daar zy op den stoel ging zitten, de twe Graven daar ook zittende, daar het Vonnis en de last van 't regt door den Secretaris hard op gelezen werd.

Kleeding, gedaante en redenen van de Schotsche Koninginn, toen zy op 't Schavot gebragt werd.

Haare kleeding was cierlyk, een Tabbaard van zwart geperst Zattyn, bezet met Bougles, Gitteknoppen, en Paerlen, met hangende mouwen en eenen langen staert; op het Hoofd had zy een vercierzel van Doek met Breinaat, en een lang fyn Doek tot de Aarde, met styf Zilverdraad rond uitgezet, zeer cierlyk: haar Rok of Keurs was gebeeld Zattyn, haar onder Rok van Karmozyn Fluweel. Zy was eene Vrouw van eene fraaje gedaante, ja de schoonste Princes van alle, die in haaren tyd leefden, daar mede zy alle Mannen tot haare liefde lokte: zy was bruin van oogen en hair, groot en frisch van perzoon, maar nu was zy wat vet en dikagtig van lighaam, en breet van aanzigt geworden, had eene dubbele kin, en was ziek. In haare hand had zy een Krucifix, en een Boek, *De Officio beatæ Ma-*

Marie genoemd: nog had zy aan den hals een goud Krucifix, en eenen Pomander-keten, met een *Agnus Dei*, en een *Pater noster* aan haaren Gordel.

Daar ſtond by haar, voor het Schavot, Doctor Richardus Fletcher, Deken van Pieterborg, die haar, op last van de Heeren, Geestlyke vermaning en troost aanbood, die zy niet hooren wilde, maar verhinderde zyn ſpreken, om de eer, van Roomsch Katholyk te ſterven, niet te verliezen, daar voor zy in alle haare verantwoorden, ſchryven en doen, zonderling zorg droeg, meenende daar mede alle fouten te bedekken, zeggende dikwils, dat de Doctor haar ontroerde, die nogtans voortging, en met grote eerbied ſprak, genoegzaam deze woorden. Myne Vrouwe, de Koningin Majeſteit, die Godt lang ſpare, niet tegenſtaande het gereedſchap tot oeffening van regt aan uw perzoon, om de menigvuldige misdaden door u begaan tegen haaren perzoon, ſtaat en Gouvernement, gereed was, had nogtans eene grote zorgvuldigheid voor haare Ziel, die nu in 't regt geloof in Christus uit haar lighaam ſcheiden, of eeuwig verloren gaan zou: waarom hy gekomen was om haar Godts troostlyke beloften, tot alle boetvaerdige en geloovige Christenen, aan te dienen, en bad haar op drie poincten te letten: eerst op haaren voorleden ſtaat en verganglyke eer: ten tweden, op haaren tegenwoordigen ſtaat van den dood tot onſterflykheid: ten derden, op haaren ſtaat, nu gaande naar de eeuwige vreugd, of gedurig ongeluk. Op het eerſte zeide hy, laat my tot uwe Majeſteit ſpreken met den Propheet David, vergeet u zelven, uw volk, en uwes Vaders huis, vergeet uwe geboorte, uwe Koninglyke waerdigheid, zo zal de Koning der Koningen zig verheugen in uwe Geestlyke ſchoonheid: veragt alle dingen, ook uwe eige geregtigheid, als vuil en onvolkomen, op dat gy in den gelove meugd aandoen Christus geregtigheid, op dat gy hem bekend, en ook, door kragt van zyn

Christlyke en harde vermaning der Schotſche Koningin, gedaan op 't Schavot, voor haaren dood.

verryzen, mogt verwekt werden tot de eeuwige Zaligheid, en zyne heerlykheid, door zyn lyden verworven, deelagtig werden: en op dat gy van den Heere niet geoordeeld werd over uwe voorgaande misdaden, beken uwe zonden, ook de welverdiende geregts-oeffening, nu over u gaande; erken haare Majesteits getrouwheid en gunst t'uwaards altyd bewezen, en een vast geloof in Christus onzen Zaligmaker hebbende, zult gy wel tot sterven bereid zyn, en alle misdaden, al warenze meer dan het zand der Zee, zal Godts Yzop, de genade des Vaders, door het lyden en onderdanigheid van Christus, en door den H. Geest, die zuiver wit maken, zo dat zy niet meer gedagt zullen werden: tot vergeving der zonden kan men door geene Menschlyke middelen geraken, maar alleen door het geloove in Christus Offerhande aan 't Kruis, waar door wy, geregtvaerdigd zynde, vrede met Godt hebben. Ten tweden, bidde ik uwe Genade te aanmerken uwen tegenwoordigen dood en sterflykheid, uw scheiden van hier, en niet meer gezien te werden, naar eene plaats, daar alle dingen vergeten zyn; gy treed in een huis van Aarde, daar 't gewormte uwe Zusters, en verrotting en verderf uw Vader zullen zyn, gelyk Job zegd: daar de Boom vald, moet hy leggen, het zy tegen het Zuiden van 't leven en Zaligheid, of tegen het Noorden van den dood en droefheid: daarom was het nu de tyd van op te staan tot Godt, of te vallen in de uiterste duisternis, daar weening en knerzing der tanden is: hier na is 'er geen tyd van verzoening, nog plaats van voldoening; hier werd het eeuwig leven verkregen of verloren: en daarom, Myne Vrouwe, zynde dit de ure, dat gy Godt moet hooren, verhard uw hart niet, de hand des doods is opgeheven, en de byl is aan den wortel des Booms gesteld, de Troon van den groten Hemelschen Regter staat open, en de Boeken van uw leven zyn wyd open gedaan, en 't oordeel daar over is voorhanden; maar zo gy vrymoedig uwen toevlugt neemd tot den Troon

van

van genade, in Christus eenige en verdienstige onderdanigheid, die vestende aan uwe Ziel, met de handen van waar geloof, zal Christus uw leven, en uw dood zal u een voordeel, en een ingang van eeuwige heerlykheid zyn, en deze sterflykheid zal u de onsterflykheid aandoen; en nu, Myne Vrouwe, nu opend de Almagtige Godt u de deur van 't Hemelsch Koningryk, waar tegen de Waereldsche Heerschappye vergeleken, is maar donkerheid en schaduwen des doods: sluit daarom nu deze deur niet toe, met uw hart te verharden, en bedroef den Geest van Godt niet. Ten derden en laatsten bidde ik uwe Majesteit, by u zelve te overleggen den toekomenden tyd en staat, of ten uitersten dage te verryzen ten leven, en te hooren het blyde en zalige Komt gy gezegende mynes Vaders, of tot de verryzing der verdoemenis, vol droefheid en pyne, en te hooren, Gaat, gaat gy vervloekte in 't eeuwige vuur: ook te staan aan Godts regterhand, als een Schaap van zyne weide, of ter slinker, als een Bok ter wrake, of vergaderd te werden als goede Tarwe in de Schuur, of als Kaf uitgeworpen te werden in een onbluslchelyk vuur. Zalig zyn zy, die in den Heere sterven: gy zult in den Heere sterven, zo gy met Christus, uwe enige offerhande en rantzoen, begeerd van dit leven verlost te zyn: och, Myne Vrouwe, betrouw u niet op eige verzoeningen, die niet bestaan met Godts woord, 't welk is de regte toetzsteen, het klaar ligt, en de Lantaern van onze voeten, om die te leiden in den weg des vredes tot Jezus Christus: in hem zyn alle Godts beloften, van hem getuigen alle de Schriften, dat, door 't gelove in zynen bloede, wy en Godts gansche Kerk zullen ontfangen vergeving der zonden: hem hebben aangeroepen alle de Heiligen, in de dagen van hunne elenden, en zy zyn verhoord en verlost, op hem hebbenze alle betrouwd, en waren nooit bedrogen: alle andere waterputten zyn gebroken, en kunnen niet houden het water van 't eeuwig leven: Godts naam

naam is een vaste borg, daar toe de geregtige vlugten, en werden behouden: en daarom, Myne Vrouwe, op dat gy Godt mogt vereeren in dit uw lyden, en gy van hem eeuwig mogt vereerd werden, bidde ik u ootmoedig, om de zoete barmhartigheid van Godt, dat gy u met ons wilt voegen, en bidden tot den Troon van zyne barmhartigheden, op dat wy ons mogten verheugen, gy bekeerd werden, Godt zyn aanschyn tot u wenden, en u *zynen* vrede verleenen.

De Schotsche Koningin wil niet bidden met de Engelsche, maar Roomsch Katholyk bidden en sterven.

In 't uitspreken van deze vermaning brak de Koningin wel drie of viermaal zyne reden, zeggende; Meester Deken, kwel u zelven nog my niet, *maar* weet, dat ik gegrond zy in den ouden Katholykschen Roomschen Godtsdienst, en tot bescherming *daar* van meene ik myn bloed te storten. Des de Deken weder zeide; Myne Vrouwe, verander uwe gedagten, en heb leedwezen over de voorlede zonden, uw geloof vestigende op den eenigen grond, *en* alleen uwe hoop stellende in Jezus Christus. Zy zeide weder zeer ernstig; goede Meester Deken, kwel u niet meer in deze zaak, want gelyk ik in dezen Godtsdienst gebooren zy, en daar in geleefd heb, heb ik besloote daar in te sterven.

Vermaning der Graven van Kent en Schraasberg aan de Schotsche Koningin.

Daar na de twe Graven ziende, hoe ongevoeglyk zy was, om des Dekens goede vermaning gehoor te geven, zeiden zy tot haar; Myne Vrouwe, wy willen, met den Deken, Godt voor uw Majesteit bidden, op dat uw hart mag verligt werden met de waaragtige wetenschap van Godt en zyn woord, en daar in sterven. Daar op antwoordde de Koningin; Myne Heeren, zo gy Godt met my wilt bidden, ik wil u van harte danken, en zal 't voor eene grote welgunstigheid agten; maar my met ulieden te voegen in gebeden, myne Heeren, op uwe manier, die van den zelven Godtsdienst met my niet zyt, zou my eene grote zonde zyn. Waar op de Graaf van Kent zeide; Myne Vrouwe, ik ben droevig over deze uwe weigering, en te zien deze ydele bygeloovige dingen by

u

u en in uwe hand. Zy antwoordde, dat het haar betaamde Christus beeltenis in de hand te hebben, om zyner te gedenken: hy antwoordde, zy moest hem in 't hart hebben, en hoewel zy weigerde te hooren de aangebode genade van den Allerhoogsten, wilden zy egter alle den Almogenden Godt voor haar bidden, dat hy alle haare zonden wilde vergeven, en haar in zyn Ryk ontfangen. Waar op zy zeide, bidt, en ik zal ook bidden. Toen deed de voorsz. Doctor, op bevel van de Heeren, op zyne kniën een hevig, beweeglyk en Godlyk gebed, bekwaam tot zulk werk, dat luid uitsprekende, en verstandig vóor haar biddende, ook in 't laatst voor de Koningin van Engeland, hunne Souveraine, en des Ryks welvaren; 't welk alle de omstanders nazeiden. Gedurende dit gebed, zeide zy haar eigen verscheiden gebed, ook luid en met tranen, in 't Latyn, met het Krucifix in haare hand.

Dit gebed gedaan zynde, knielden twe Beuls voor haar, dien zy haaren dood vergaf, mitsgaders alle, die lang naar haar bloed gestaan hadden, en bad Godt dat hy ze wilde bekeeren, en dus ook de gansche Waereld, gelyk zy begeerde van Godt vergeven te werden: en daar over weder bewogen zynde, viel zy neder op haare kniën in een innerlyk hartelyk gebed, biddende in 't gemeen om vergeving van haare zonden, zeggende, dat zy betrouwde door den dood van Christus, en zyn bloed-vergieten, alleen zalig te werden, willende voor de voeten van zyne beeltenis, door dit Krucifix vertoond, gewillig haar bloed storten. Verder, na Latynsche gebeden, eindigde zy in 't Engelsch, en bad voor den gelukkigen staat van de Koningin van Engeland, dat zy lang en wel in Vrede mogt regeeren, Godt wel dienende, en verder voor den welstand van 't geheel Eiland, voor Christus vervalle Kerk, en einde der elenden, voor haaren Zoon den Koning, dat hy opregt mogt regeeren, en bekeerd werden tot den Katholykschen Roomschen Godtsdienst. Ten laatsten bad zy alle de Heiligen in

Haar Gebed.

den

den Hemel voor haar te bidden, en dat Godt uit zyn grote genade zyne plagen wilde weeren van dit elendig Eiland, haare zonden vergeven, en haare Ziel ontfangen in zyne Hemelsche handen. Toen begon zy het Krucifix te kussen, en zig daar mede te kruizen, zeggende, gelyk Christus Jezus armen gestrekt waren aan 't Kruis, bad zy Godt haar te ontfangen in zyne armen van genade, en haare zonden te vergeven.

De Schotsche Koningin bereid zig tot sterven. Daar mede opstaande, begon zy zig tot sterven gereed te maken, uitdoende haaren Tabbaard, met hulpe van haare Jongvrouwen; en alzo de twe Beuls haar helpen wilden, zeide zy, dat zy niet gewoon was ontkleed te werden voor zulk eene meenigte van volk, nog door zulke Staatjonkers, meenende de Beuls, die haar *Agnus Dei* van den hals namen, 't welk zy weder nam, zeggende, dat zy dat aan eene van haare Jongvrouwen gegeven had, die zouden hem dat betalen: dus deed zy ook met haaren Pomanterketen, met alle welke zy zeer groten haast maakte: zy deed weder een paar Fluweele Mouwen aan, die met den Tabbaard uitgetrokken waren, zynde boven in haaren onderrok. Neemd afscheid van haare Jongvrouwen en Dienaars. Dus gereed zynde, nam zy afscheid van haare Jufvrouwen, die kussende; en als die luid kreten, bestrafte zy die, en dezelve dus met haare hand zegenende, deed zy die van 't Schavot gaan. Daar na keerde zy zig om, en zegende ook haare Dienaars met een kruis, die vast Latynsche gebeden zeiden, hen alle tot getuigen nemende, dat zy Katholyksch stierf. Daar op viel zy schielyk, met groten moed en bereidvaerdigheid, op haare knien, zonder in al haar doen van koleur te veranderen, of teeken van vreeze des doods te toonen. Eene van haare Jufvrouwen bond haar eenen kostlyken doek, met Goud gewrogt, een gewyde Korporal genoemd, voor de oogen, en dus sprak zy, op haare knien leggende, den 31sten Psalm, *In te Domine speravi, ne confunder in æternum, &c.* Toen die geëindigd was, strekte zy stout haar lighaam neder, haaren hals leggen-

gende over eenen blok, roepende meermaals, *In manus tuas Domine comendo spiritum meum.* Een van de Beuls haare handen nederhoudende, sloeg de andere met eene Byl met twe handen haar den hals af, in twe slagen. Dus eindigde zy haar leven, weinig meer dan 44 Jaaren hebbende. Het Hoofd nam de Beul terstond op, en toonde dat het volk, roepende, Godt beware de Koningin: daar op de Deken en het volk ook riep, dus moeten vergaan alle vyanden van Godt en de Koningin: het welk ook anderwerf de Heer Graaf van Kent, over het lighaam komende, luid uitsprak. Zy had nooit haare koleur nog vlytig gezigt veranderd, maar dood zynde, veranderde zy zeer, zo dat menze niet gekend zou hebben. Alle haare kleederen en gewaat werden uit des Beuls handen gehouden, en alles, dat eenigzins mogt met bloed besprengd zyn, zo aan de Beuls als anderzins, werd afgenomen, en terstond gewassen; ook de planken van 't Schavot, het zwart bebloeid laken, en andere bebloeide dingen, werden ten eersten in 't vuur verbrand, op dat geenerhande bygeloof daar mede zou geschieden. Het dood lighaam werd gebalzemd, en in eene Baar gesteld.

De Schotsche Koningin Maria werd met eene Byl onthalsd, den 11 February.

Werd gebalzemd.

Terwyl het geregt geschiedde, waren de Poorten van 't Kasteel gesloten, en de Heer Talbot, Zoon van Schraasberry, werd met tyding naar het Hof afgevaerdigd: en alzo 's anderen daags de tyding te Londen gehoord werd, hebben de Burgers alom langs de straten vuuren gemaakt, en de Klokken van blydschap geluid, waar door de Koningin vernam, dat de Schotsche Koningin dood was, zonder iet van dit geregt te weten, waar over zy zeer verstoord werd, en bleef dus lang daar na, gelyk de geene, die haar dienden, en 'er de werktuigen toe waren geweest, wel gemerkt hebben, hoewel veele misschien niet gelooven zullen, wat eene kleinheid en veragting zy rekende haar aangedaan te zyn. Zy kleedde zig lang daar na in 't zwart, dikwils beklagende, dat men ten minsten, zonder haar uitdruklyk bevel, zulk Edel bloed niet

De Koningin van Engeland zeer gestoord, om den dood van de Schotsche Koningin.

behoorde te storten en vermoorden, vereischende meer-eerbied en ceremonien, in voege men haar niet dorst vermanen van de begraving, zo dat zy in Oogst-maand, zes maanden daar na, eerst begraven werd: ondertusschen werd al haar Hofgezin daar gehouden, zonder te mogen vertrekken. Zy is te Pieterburg begraven, by de Koningin Katharina van Spanje. Haare Tombe werd kostlyk gemaakt, haare uitvaard geschiedde met grote pragt, en ceremonien, en kostte meer dan honderd duizend guldens, die geteld werden uit de Schat-kamer van de Koningin van Engeland.

Begraaffenis en Graf-plaats der Schotsche Koningin.

Daar werd namaals getragt haar lighaam, of een stuk daar van, uit haar graf te stelen, en zy hadden reeds de loode Kas gebroken; maar aan de houte kist komende, werden zy gestoord, en stalen een groot Fluweele kleed: dog agterhaald zynde, werden twe Dieven daar over gehangen.

Haar Lighaam getragt te stelen.

Het is merkens-waerdig, dat deze *ongelukkige* Koningin onthalsd is, den 8sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1587, als eenentwintig Jaaren te voren, den 10den derzelver Maand, des Jaars 1567, haar Man, Koning Hendrik, vermoord was: waar door alle Princen en Vorsten aan deze Spreuk van *Virgilius* wel mogen gedenken, *Æneados* 6.

Discite Justitiam moniti, & non temnere Divos.

Beschryving der Wetten en Burgerlyke Regeeringen in Engeland.

WY hebben dikwils van Engeland, en de Verbonden, onlangs met de Nederlanden gemaakt, gesproken, en hoewel beide de voorsz. Landen zo na gelegen zyn, zyn dezelve nogtans in Regten, Gewoonten, Burgerlyke Regeeringen en manieren zeer verscheiden, uit welk verschil dikwils tusschen beide misverstand spruit: derhalven heeft my goed gedagt den Lezer de Engelsche Regten, Gewoonten en Burgerlyke Regeeringen in 't kort te verhalen, inzonderheid zulke, die van ons meest ver-

scheiden zyn; vermits die van weinige Schryvers, buiten Engeland, aangeroerd zyn.

Brittanje, of Engeland, 't welk is 't grootste Eiland van Europa, is fraai en geleerd in 't Latyn beschreven door *Gulielmus Camdenus*: waarom wy hier hunne Wetten en Burgerlyke Regeeringen alleen zullen verhalen. Dit Eiland begrypt nu Engeland en Schotland; maar van Schotland, welkes Regten en Burgerlyke Regeeringen van ons zo vreemd niet zyn, alzo men daar de Keizerlyke Burger-Regten gebruikt, zullen wy niet veel zeggen. Beschryving van Engeland.

Onder de Kroon van Engeland behoord ook het Koningryk van Ierland, het welk in 't west-noord-westen van Engeland legd, een goed en groot Eiland, genoeg vrugtbaar en wel bewaard, vol goede Havenen, dog legd wat uit den weg, een dag zeilens van Engeland, dat daarom weinig gehanteerd, bezogt of bezeild werd, des het volk daar woest, wild, loeg en tot vryheid genegen is, nogtans van de Engelschen overheerd, dienstbaar en genoeg veragt. Beschryving van Ierland.

Het is redelyk groot, in de lengte strekt het van 't Zuiden tot in 't Noorden, lang omtrend drie honderd Engelsche, dat zyn honderd Nederlandsche mylen, en van 't Oosten tot in 't Westen breed omtrend twe honderd Engelsche, dat zyn omtrend zesenzestig Nederlandsche mylen. Het is verdeeld in vier voorname Provintiën, als *Lymster*, *Monster*, *Connagh* en *Ulster*. In *Lymster* werden gereekend negentien honderd en dertig Parochien, die zy *Ville Parochiales* noemen, begrypende hunne Steden en Dorpen: in *Monster* zyn 'er tweëntwintig honderd, in *Connagh* duizend, in *Ulster* duizend, en in *Meadh* vyfhonderd veertig, te zamen zesduizend zeshonderd en zeventig Parochien. Daar werden mede gereekend honderd vierentagtig Baroniën, daar *Cantretz* genoemd, te zyn. Het Land is veel Weiland en verder Woestynen, hebben veele Koejen, zaajen weinig Koorn in zommige gewesten, wel de helf van 't volk levende met vleesch en Grootte van Ierland. 6670 Parochien in Ierland.

kruid zonder brood: zy kleeden zig slegt en ligt, bezitten weinig huisraad, hebben hunne eige taal, werden geregeerd door eenen Viçeroy, dien de Koningen uit Engeland hun toezenden, en dat meest naar de Wetten en Regten van Engeland, voornamelyk in hunne Steden: en al is 't een Eiland, hebben zy weinige Scheepen en Zeevaard.

Iersche natuur en leven.

Brittanje van wien eerst bewoond.

Dit Eiland *Brittanje* is zonder twyfel van die van 't vaste Land eerst bewoond geweest, namelyk, van hunne buren, de Franschen en Nederlanders, en van *Julius Cæsar*, omtrend veertig Jaaren voor Christus geboorte, aan de Waereld eerst bekend gemaakt, en daar na van hem en andere onder de Romeinsche Heerschappye gebragt. En na dat het Roomsche Ryk begon te dalen, is 't van een Volk, *Pecti* en *Schoti* genoemd, van de Noord-zyde gedwongen. Daar na aan de Zuid-zyde van de Saxen uit Oostland, Vriesland, Holland en Zeeland: de voornaamste van hen, *Angleen* genoemd, hebben 't Land den Naam Engeland gegeven. Daar na hebben de Denen ter Zee dit Land sterk overweldigd, maar niet lang, want zy werden daar weder uitgedreven van de Saxesche Engelsche, die dat eenen tyd bezeten hadden, ten tyde, als Willem, een Bastaard uit Normandyen, in den Jaare 566, dat overwonnen heeft.

Waar van Engeland den Naam verkreegen heeft.

Deze Willem, de *Conquereur* genoemd, van de maagschap van Koning Eduard den Bewilliger, zonder erve gestorven; vorderde van den zelven voor Erfgenaam van 't Koningryk verklaard te werden, 't welk zeekere Harald reeds met bewilliging van de Landzaten bezat. Maar deze Willem, getrouwd hebbende de Dogter des Graven, Boudewyn van Vlaanderen, en daar door zeer gestyfd, met hulp van de Nederlandsche Scheepen en Schipsvolk, voer uit de Rivier de Zomme van S^t. Valerey, met eenige honderde, meest kleine, Scheepen, en landde regt tegen over in Engeland, te Pemsy in *Sussex*, daar hy zig ten eersten en naasten dage te *Hastings* beschanste. Daar na in eenen groten Veldslag daar by,

Willem de Conquereur komt en verwint Engeland, in 't Jaar 1566.

by, nu Baddel-abdye, dat is, Slag-abdye genoemd, versloeg hy den Koning Harald met zynen Broeder, en eene grote meenigte Engelsche, en dus maakte hy zig, met geweld of overwinning, Koning van 't Land.

Als hy nu Koning was, stelde hy den Lande Wetten en Regten voor naar zyn goeddunken, geraapt uit de oude herkomen en gewoonten van de oude Noormannen, Britanjers, Saxen en Denen, om dus een iegelyk te gebieden, voor 't grootste gedeelte volgens de Wetten van Koning S. Eduard. Deses Wetten, uitspraken en ordonnantiën, zyn ten laatsten gewoonten geworden, en Regten genoemd, maar niet beschreven. Deze beval hy in zyne Noormansche of Walsche taal bedongen te werden, tot dat Koning Eduard de III[de] vast stelde, dat alle zaken in 't Engelsch zouden bedongen en in 't Latyn aangeteekend werden, gelyk dat hedendags geschied, hoewel zy nog alle de namen en gedagtenissen, en wat dien aankleefd, in Noormansche Taal geschreven houden.

Willem de Conquereur steld Wetten naar zyn believen.

Deze Willem nam de Inwooners alle hunne erfgronden af, en deelde die uit onder zyne Edelen, Vrienden en Krygsvolk, op dat zy en hunne Erfgenamen die zouden bezitten, als van hem ten leene, en hem daar voor dienst schuldig zyn, 't welk hunne Nakomers heden nog dus doen, en dat bezitten noemen zy *Tenura*, en is op twe manieren, het eene noemen zy *Tenura pro servitio militari*, en dat is, Land of Erfgrond bezitten voor Ridderlyken dienst, dien zy den Koning of andere Heeren onder hem schuldig zyn. 't Andere noemen zy *Tenura in Soccagio*, dat is, voor den Ploeg-dienst of Landbouwing, die ligt werd afgekogt, zo dat alle, die in Engeland erfgronden hebben, die bezitten onder dienstbaarheid, die zy den Heere schuldig zyn, als Leen op eenige van die twe manieren: waarom de oudste Zoon alleen alle zyns Vaders Erfgrond beërfd, om dien dienst te doen, behalven die van

Willem de Conquereur deelt alle de Erfgronden van Engeland uit ten Leene voor dienst.

De oudste Zoon in Engeland erfd al-

 Kent,

alleen onder zyne broeders des Vaders Erfgrond.

Kent, die den zelven Willem den *Conquereur* mede ten laatsten onderdanig werden; maar zy behielen hunne oude Privilegien of Regten, die zy nog heden eensdeels genieten, daar zy, onder andere, nog gebruiken, dat de Zonen gelyk het Erfgoed be-erven, zonder Ridderlyken dienst, welk regt zy *Gavelkinde* noemen, zynde een Duitsch of Saxens woord, als *gave* al of *elk kind*. Maar verder door gansch Engeland, behalven in eenige plaatzen, daar van oude herkomen de jongste Zoon het Erfgoed alleen erfd, is de oudste Zoon, om 's Konings dienst te volvoeren, alleen zyns Vaders Erfgenaam: de twede en andere Zonen of Dogters mogen den oudsten dienen, of anderzins bezorgd werden van de roerlyke goederen. Zo 'er geene Zonen, maar alleen Dogters zyn, erven de Dogters de Erfgronden gelyk by deeling.

Geduurende de minderjarigheid van Weezen, heeft de Koning of Leenheer 't bezit van zulker Weezen Erfgoederen, ontfangende de vrugten.

Ut magna carta.

Verder, als in Engeland een Vader sterfd, latende zynen oudsten Zoon of Dogter minderjarig, eenig Land agter, welk hy ten Leene van den Koning, of andere onder den Koning bezit, moet die Zoon of Dogter terstond hun vertoog doen aan den Meester van zulke Weezen, die zy *Wardes* noemen, die daar over opentlyk eene Regtbank, als eene Weesmeesters Kamer houd, als toeziender van 's Konings Regten en Domeinen, op dat de Heer van zynen *Warde*, en de *Warde* van zynen Erve verzeekerd zy. De woorden van die Wet luiden dus: *Dat de Koning zal hebben de bewaring van de Erfgronden, die van hem ten Leene of* in Capite *gehouden werden voor den Ridder-dienst, die zy bezitten zullen ten tyde van hun afsterven, tot dat hunne Erfgenaam zy gekomen tot Wettigen ouderdom.*

Ook als nu de dienst des Erfgronds eenigen anderen minderen Heere toekomd, komd die Heer, daar van 't Land gehouden werd, als bezorger van 's Konings dienst, en neemd terstond het bezit van het Kind of

Erf-

Erfgenaam, met al het Erfgoed, waar van hy de voordeelen tot zig neemd, alleen schuldig zynde zynen Wees of *Warde* op te voeden, en noodig onderhoud te geven, zonder nauwe reekening: waar van ik goed gedagt heb de eige woorden van hunne Wetten in 't Latyn hier by te stellen, luidende:

Custos quamdiu custodiam terræ hujus modi habuerit, sustentet domos, agros, vivaria stagna, molendina, &c. ad terram illam pertinentia de redditibus terræ ejusdem, & reddet hæredi cum ad plenam ætatem pervenerit terram suam totaliter instauratam de caracis & omnibus aliis rebus ad minus, sicut illam recepit, & si ille inde destructionem vel vastum fecerit, amittat illam custodiam.

Boven dien mag hy zynen *Warde* of Weeze doen trouwen waar hy wil, de perzoon van geen ongelyk geslagt of bloedsmet zynde, dat zy *disspargamentum* noemen, en dat eer de Wees eenentwintig Jaaren oud is, want dan zyn de knegten uit hunne Mombardye, en de Meisjes met de veertien of zestien Jaaren. En zo de Weezen of *Warde* dat huwlyk niet aangaan willen, moeten zy dat van hem afkoopen, gevende zo veel als een ander den Heere voor zulk Huwlyk zou willen geven, eer zy het Land kunnen bezitten: en dit zyn de woorden van de Wet: *Si quis hæres pro Domino suo noluerit maritare, non compellatur hoc facere, sed cum ad ætatem pervenerit det Domino suo & satisfaciat ei de tanto, quantum inde percipere posset ab aliquo pro maritagio suo, antequam terram suam recipiat.*

De Leenheer mag zyne Weezen ten huwlyk uitgeven, of de Wees moet met hem daar voor overeenkomen.

Deze Wet is van Willem den *Conquereur* voorsz. eerst ingevoerd, en zederd zyne Nakomers by den volke toegelaten, onder dekzel, dat die Erfgronden zyn gegeven en bezeten, op voorwaarde van den Koning of Heer dienst te doen: en alzo een minder-

jaarig Kind des Heeren dienst niet doen kan, zeggen zy behoorlyk te zyn, dat de Heer, die den dienst voor hem doet, of doen moet, het voordeel der goederen intusschen geniet, en met die voorwaarde van dienst werden alle de Erfgronden verhuurd, of by verbonden uitgelaten, voor zeekeren tyd van veele Iaaren, welk verbond zy *Leasen* noemen, van 't Noormans woord *Laisser*, dat is uitlaten: want zulke Erfgronden, die den Koning dienst schuldig zyn, mogen niet verkogt werden zonder verlof des Konings, om van zyn regt verzeekerd te zyn.

Weezen, die Erfgronden hebben, werden in Engeland verkogt, vermangeld of verschonken.

De Leenheeren, 't zy de Prins of andere, die veele zulke Heerlykheden hebben, doen gemeenlyk met hunne Weezen grote winst, met die te verkoopen of vermangelen, aan zulke die ze koopen, om hunne Dogters, Nigten of Zonen daar mede te trouwen. Veele agten 't nogtans eene beklaaglyke en onregte zaak te zyn, dat een vry mensch of Edelman zou gekogt, verkogt, of verschonken werden, gelyk een Paerd of Os; ook werden die Weezen dikwils slegt opgebragt, vermits de natuurlyke Moeders of bloed-vrienden daar over weinig bewind hebben, ten zy zy 't bewind van den Leenheer koopen, of van den voorsz. hoogen Wees-meester daar toe verlof krygen; maar dit werd onder hen zeer ontschuldigd.

De Koningen hebben de Momboorschappen over krankzinnige.

Boven deze Momboorschappen en magt over de minderjaarige Weezen, hebben de Koningen ook 't Gouvernement of Momboorschap over natuurlyke Zotten, of die door ziekten of toevallen krankzinnig, onmagtig, zot of kindsch werden, zo zy Erfgronden of eenigen groten Rykdom bezitten, met meer andere verscheide voordeelen, die zy *Koninglyke prerogativen* noemen, die daar dagelyks meer en meer toenemen, na dat een wys Prins daar lang blyft regeeren, wel bemind zynde. De Koningen mogen allen nooddruft, leeftogt, en andere behoeften, voor eenen kleinen gewoonlyken prys, op de Markten en elders af nemen, onder den Marktgang, tot

De Koningen hebben voordeelen, prerogativen genoemd, om hunne behoeften onder den

hun

hun Hofgezin, Scheepen, Huizen, en behoeve, uit kragt van 't voorsz. Koninglyk voordeel.

Markt-gang te nemen.

Verbleden ook, dat veelerhande Koopmanschappen en Waren, die men kwalyk missen kan, ingebragt of uitgevoerd werden, dan by zodanige byzondere, die zy dat by zonderlinge gunst, Privilegie, of Vryheid vergunnen, die die vryheid voor geld aan andere onder zynen naam toelaat.

De Koningen mogen veele dingen verbieden, en het zelve aan byzondere toelaten.

De Vrouwen zyn in Engeland geheel onder de magt van de Mannen, behalven van lyf en leven; daarom de Vrouwen, daar trouwende, haaren toenaam van Vader en geslagt verlaten, en aannemen den toenaam van haare Mannen: dog eene Hertoggin, Gravin, of Barones, trouwende eenen van slegteren staat, behouwd haaren eersten heerlykften Naam, het welk der Vrouwen eergierigheid eer toegelaten en geduld dan geprezen werd: dog hoewel de Vrouwen daar geheel zyn onder de magt van de Mannen, behalven lyf en leven, werden zy daar zo nauw of strak niet gehouden als in Spanje of elders, nog ook niet opgesloten; maar hebben het vrye bewind van het huis of de huishouding, naar de manier en 't gebruik van de Nederlanders en andere hunne Geburen: zy koopen op de Markt dat zy liefst eten, zyn fraai gekleed, haar gemak wel nemende, gemeenlyk haar huiswerk en de zorg op haare Dienstmaagden leggende: zy zitten vercierd voor haare deuren, om de voorbygaanders te bezien, of van die bezien te werden, en in alle Bancquetten en Maaltyden hebben zy de meeste eer, aan 't hoog einde zittende, en werden eerst gediend, en dan dienen zy de Mannen aan 't neder einde van de Tafel: verder besteeden zy den leegen tyd in wandelen, ryden, met Kaarten of anders te spelen, haare Vrienden te bezoeken, en met haare Vaders, die zy *Gossips* noemen, en Buren vriendschap te houden, en vrolyk te zyn in de kinderbaringen, doopingen, kerk gangen, en begraafnissen, en dat met wil, weten of oogluiken van de Mannen, om dat de manieren dus zyn, hoewel

De Vrouwen hebben niets eigens, en zyn den Man geheel onderworpen.

Der Vrouwen weelde in Engeland, daarom het Paradys der Vrouwen genoemd.

haar de Mannen veel aanpryzen den arbeid, zorgvuldigheid en naerstigheid van de Duitsche of Nederlandsche Vrouwen, die daar alle Manlyke diensten binnen 't huis, en in alle Winkels doen, daar toe men in Engeland Manvolk gebruikt; maar gemeenlyk blyven en behouden de Vrouwen gaerne in Engeland haare gewoonten: waar door men Engeland noemd het Paradys van de gehuwde Vrouwen. De Dogters, die nog ongehuwd zyn, werden daar veel harder en strenger gehouden dan in Nederland.

Beschryving van 't Vrouwvolk in Engeland.

Het Vrouw-volk is 'er schoon, wit, verçierd en manierlyk, dat daar meer dan elders blykt en gezien werd, om dat zy geheel bloot en vry agter straten gaan, zonder eenig dekzel van huik, kapruin, sluier of dergelyke; alleen de gemeene gehuwde Vrouwen gaan met eenen Hoed, zo wel op straat als in huis, en de ongehuwde zonder Hoed, hoewel de Edele Vrouwen onlangs geleerd hebben het aanzigt te dekken, met zyde Mom-aanzigten en Plumagiën, dog zy veranderen zeer ligt, en dat Jaarlyks, tot verwondering van veele.

De Man in Engeland is Heer en Meester over alles wat zyn Wyf heeft.

De Man in Engeland, een Wyf trouwende, werd Heer en Meester van alle haare roerlyke goederen, als Geld, Ringen, Juwelen, Zilver-werk, en Kataylen, en zo de Vrouwen iet winnen, veroveren of verkrygen, gedurende het Huwlyk, is het alles voor den Man, 't welk haar onagtzaam maakt iet te veroveren, om dat zy daar van niets mag weg geven, verkoopen, vervreemden of by Testament bezitten, gelyk ook niet van zyne andere goederen, zo dat eene Weduwe, kinderen hebbende by haaren eersten Man, den tweden trouwende, en in dat Huwlyk stervende, zullen de kinderen van 't eerste Huwlyk van hunne Moeder niet erven, want, gelyk gezegd is, zyn 't alle des Mans eige goederen: waar door de ryke Weduwen en Dogters zeer begeerd zyn, en ook oorzaak is, dat de Vaders de Dogters geen groot Huwlyks goed geven: boven dien is daa

eene

een oud gebruik of voordeel voor den Man, dat, zo een Man eenige Erfgronden met zyn Wyf ten Huwlyk verkrygd, en by haar eenen Zoon of Dogter wind, en dat kind gebooren wordende kryt, die Man, als is 't dat 't kind en de Moeder sterven, die Erfgronden zal bezitten en genieten, gedurende zyn leven, 't welk zy de Engelsche *kortesie*, dat is, beleefdheid noemen, maar magze niet uit zig zelven verkopen of vervreemden.

De Vrouwen hebben, by 't afsterven van de Mannen, het derde deel van alle de Erfgronden, te weten, de vrugten, blading, of Renten, alleen zo lang zy leven; maar van zyn geld, roerlyke goederen, of Kataylen, kan zy niet eischen, dan zulk deel, als haar de Man by Testament toeschikt, 't welk de Mannen nogtans veel en mild genoeg doen, na dat de Vrouwen hun lieftallig geweest zyn, die zy by Testament ook wel Executeurs maken, met een meerder deel van zyne goederen, haar ook latende het bestuur over der kinderen aandeel.

De Vrouwen deelen gemeenlyk het derde van haar Mans Erfgoederen, zo lang zy leven.

De kinderen hebben ook geen magt over haar Vaders goederen, alles staande aan de schikking van den Vader by Testament, en de beheersching werd gegeven aan de Executeurs, by het Testament benoemd.

Zo een Man, zonder Testament te maken, sterfd, werd de beheersching van zyne goederen gelaten aan 't goeddunken van den Bisschop of zynen Stadhouder, die naar Regten gehouden zyn de beheersching te geven aan de Weduwe of naaste Vrienden; maar te Londen, en in meer andere Steden, hebben zy een oud gebruik, dat het goed van den stervenden Man werd gedeeld in drie deelen, een derde deel voor 't Wyf, een tot Legaten, giften, kosten van begraven, en schikking van de Executeurs, 't laatste voor de kinderen, onder elkanderen gelyk te deelen, zo ver zulks geene Erfgronden zyn, die den oudsten Zoon alleen toekomen, gelyk wy gezegd hebben.

In Engeland is 't gebruik de goederen in driën te deelen, een deel voor de kinderen, een voor de Vrouw, een besteed in Legaten.

De manier van een wettig Huwlyk in Engeland.

De Huwlyken werden gereekend wettig en volkomen, die getrouwd werden voor den Priester en getuigen in de Kerk, daar de Bruid den Bruidegom geleverd werd van den Vader of naaste maagschap, en daar tegen legd de Bruidegom, naar het oud gebruik, op des Priesters Boek goud en zilver, als of hy de Bruid daar mede kogt. Deze manier van trouwen houden zy zo strak, dat, indien een Man eene Weduwe, met kind zynde by haaren vorigen Man, zo dat men 't niet gemerkt had, trouwd, dat men in 't Fransch noemd *privement enceinte*, zal dat kind, geboren zynde in 't tegenwoordig staande Huwlyk, Erfgenaam zyn van den tegenwoordigen Man. Desgelyks, zo de Man eene Dogter trouwd, die met kind is by eenen anderen Man, zal 't des trouwenden Mans Kind zyn, zeer nauw houdende den Regel, die zegd, *Pater est, quem nuptiæ demonstrant*, dat is, die moet Vader zyn, dien de trouw wysd; maar zo eene Weduwe zigtbaar zwaar gaat by haaren vorigen Man, dat zy in 't Fransch noemen *grossement enceinte*, zal 't des gestorven Mans kind en Erfgenaam zyn. Zo een Man twyffeld aan zyn Wyfs eerbaarheid, en hy van huis zynde, de Vrouw met kind gemaakt werd, moet hy Vader zyn, en dat kind moet zyn goed erven, ten ware hy over Zee was geweest; zo hy bewysd in Schotland geweest te zyn, mag 't hem niet helpen, want hy heeft geweest binnen *quatuor marita*, dat is, binnen de vier Zeën van Oost, West, Zuid en Noord, als daar mede aanwyzende, dat hy behoorde zorg te dragen voor zyn Wyf, binnen het Land zynde.

Niemand kan in Engeland Bastaarden wettig maken, dan het Parlement, 't welk zyn de drie Staten des Ryks, met den Koning.

By Huwlyksche Voorwaarden gebruikt men in Engeland Weduwe-giften te bespreken na haar Mans dood, voornamelyk Vrouwen, die veel goed ten Huwlyk brengen.

Eene Vrouw Erf-goederen ten Huwlyk brengende,

de, versterven die op haaren oudsten Zoon alleen, of op haare Dogters gelyk, en de Man mag zulke haare Erfgoederen niet verkoopen of vervreemden, maar moeten vallen op de naaste Erven, gelyk wy gezegd hebben.

Vrouwen Erfgoederen erven de kinderen.

De Kinderen zyn niet onder de magt van hunne Ouders; maar zo haast zy manlyk werden, en tot Jaaren van onderscheid zyn gekomen, hebben zy magt 't geene hun toe behoord te verkoopen of te geven, en aquitten te maken: nogtans zal men niet ligt eene plaats vinden, daar de kinderen uiterlyk meer onderdanigheid aan hunne Ouders bewyzen als in Engeland: want daar veel 't gebruik is, dat jong en oud, die hunne Ouders in eene wyl niet gezien hebben, of van hen scheidende, op hunne knieën vallen, al was 't op 't midden van de straat, en bidden om hunne zegening: dit gebruikt de Jongheid alle morgen en avonden aan hunne Ouders, ook gemeenlyk aan hunne Peters en Meters, en hunne Ouders spreekende, of aan Tafel zittende, zyn zy altyd bloots hoofds, ten ware de Vader of Moeder hun gebiedde te dekken. Dit zy hun ter eere geschreven, om dat het aan vreemde Natiën zeldzaam zal dunken. Dergelyke eerbiedingen, van jongs gewend, bewyzen zy ook aan hunne Heeren, Schoolmeesters, en Magistraten, 't welk ook te merken is aan het Engelsch Krygsvolk, die men allerbest onder Krygs-tugt houden kan, zo zy wel behandeld en gekommandeerd werden.

De Ouders hebben geen magt over volwasse kinderen.

Eerbieding der Jongheid aan hunne Ouders en Oversten.

In Schotland gebruikt men de Burger Regten, maar in Engeland niet, dan wel in hun Admiraliteits Hof, over geschillen op de Zee, Rivieren, of buiten Engeland geschied. Daar werd nog *Jus Canonicum* onderhouden in Testamenten, Legaten, Huwlyken, en in eenige Geestlyke zaken, die niet hangen aan den Paus van Romen, want die daar geen magt heeft.

In Schotland heeft men de Burger Regten, en die in Engeland in de Admiraliteit alleen.

Alle geschillen plagten in oude tyden beslisd te werden door drie wegen, als door de Parlementen, Kampvegting, of gewoone proceduren in de Regtbanken; maar zederd heeft het Parlement, met andere

Kampvegting eertyds in Engeland gemeen.

dere zaken bekommerd zynde, die uitgesloten." De Kampvegting is ook buiten gebruik geraakt, waar van de Wet was, dat, zo partyen in zeer twyffelagtige zaken niet konden over een komen, zy die met Kampvegten zouden eindigen: zo zy zelve niet gelyk van sterkte of anderzins waren, mogten zy dat by andere kampioenen doen: deze sloegen elkanderen alleen met knuppels, zo lang, tot dat de een of de ander zig overwonnen bekende. Maar deze Barbaarsche en grove manieren van Regten heeft de Christlyke deugd en Godtsdienst allengjes in vergeting gebragt: de Regtsvordering is nog in wezen gebleven, daar toe zy in Engeland hunne Regtbanken of Hoven hebben, daar een iegelyk zyn regt mag vervolgen.'

Tot alle zaken, zo wel Criminele als Civile, hebben zy hunne Regtbanken, Regters, Officiers, Aanteekenaars, Advokaten en Prokureurs in groot getal, die kennis nemen en oordeelen over alle zaken, naar 't bevel der Parlementen, en hunne Wetten en gewoonten.

De manier van procederen in Regt is geheel anders als by ons, want daar geene Regters alleen nog met byzitters over eenige zaken vonnissen, desgelyks ook geene Magistraten, gelyk by ons Burgermeesters of Schepenen; maar alle zaken werden wel voor de Majors, Schryfs, dat zyn als Burggraven, en voor andere gewoone Regters, gebragt, daar zy klaar gemaakt, bepleit, en tot eenen zekeren staat en poinct van wyzen gebragt werden, waar aan 't geschil, maar niet het vonnis hangd: 't zelve gedaan zynde, werden 'er twaalf Mannen by beurten uit de Gemeente geroepen, volk van goede gesteldheid, naar vereisch van de zaak, om uit te spreken, met ja of neen, alle uit eenen mond, op hunnen Eed, over het voornaam poinct des Proces, en dat is *de facto*, en op de gelegenheid van de zaken, welke door de wederzydsche Advokaten bepleit en onderregt werden voor de Regtbanken, de Regter alles schikkende, daar ook de Schriften getoond, en de Getuigen gehoord wer-

Alle regtzaken werden voor twaalf Mannen gebragt.

Manier van Regten in Burgerzaken.

werden. Deze twaalf Mannen door den Regter vermaand en onderregt zynde, werden bewaard en opgesloten, om te vonnissen, zonder iemand te mogen spreken, zonder eten, drinken, of vuur, tot dat zy over een stemmen, ten ware een van hen dood bleef; dan werd de *Jurye*, of twaalf gezwoore Mannen, of *Juratorum duodecim virorum cœtus* geagt, gebroken. Naar deze uitspraak van Ja of Neen *de facto* van 't feit, spreekt de Regter het Vonnis *de Jure* uit, waar over weinig appel of revisie vald, dan in de Kançelerye, die zy de Court, dat is, 't Gerigt van geweeten noemen: dus eindigen haast eenige zaken, maar niet met zo volkome kennis, daar uit dikwils meer Procesfen spruiten.

Desgelyks mag niemand van Crimen voor 't Regt aangesproken werden, eer twaalf Mannen over het feit onderzoek doen en vonnissen, of de misdaad en misdoender verdienen voor 't Criminele Regt gebragt te werden: als de misdadiger voor 't Regt gebragt en beschuldigd werd, heeft hy weder zyne twaalf Mannen, op de manier, zo als wy in Burgerzaken gezegd hebben, en die moeten zyn Lieden naar de hoedanigheid van 't feit en den perzoon: zo de kwaaddoender een uitlander is, zullen 'er zes Engelschen, en de andere zes vreemde zyn: dus geschied ook in Burger-zaken, zo de eene partye een vreemdeling is. Den misdadiger werden, op 't vonnis van de eerste twaalf Mannen, als men 't stuk Crimineel bevind, geene Advokaten toegelaten, maar hy moet zig zelven verantwoorden voor den Regter en de twaalf Mannen. De getuigen werden gedwongen by den Regter hunne kennis tegenwoordig op hunnen Eed te zeggen. (Manier van Regten in Criminele zaken.)

Het wederleggen van de Getuigen staat ter schikking van de twaalf Mannen, en aan hun geweeten, welke met Ja of Neen over 't stuk oordeelen moeten, waar op de Regter Vonnis naar Regt uitspreekt.

Zy hangen eenen Dief om weinig gestole geld of goed, dat zy *Felonnie* noemen; maar alzo hunne

Gewoonten in Criminele zaken.

Regten streng zyn, hebben de Regters uitzonderingen, en magt om zulk Regt te verminderen, en de misdadige van den dood te ontslaan, en, in plaats van hangen, branden zy die de hand af, mits dat hy in een Psalmboek, als een Klerk, eenige weinige woorden lezen kan, en dat geschied in zulke zaken, die by de Wetten toegelaten zyn. Maar die een slot of deur open gebroken, of iemand in levens gevaar gesteld heeft, werd niet vergund in zulk Boek te lezen. Dergelyke matiging hebben zy ook over doodslag, onderscheid makende tusschen onnoozelen doodslag en moord.

Geen scherp onderzoek dan in Crimen læsæ Majestatis.

Zy gebruiken geen scherp onderzoek of pynigingen, zeggende, dat het *Servile* is, en dat niemand gedwongen is zig zelven te verraden, want zulks is als een Knegtschap strydende tegen alle Christlyke vryheid: alles moet blyken by getuigen, alleen in verraderye, of *Crimen Læsæ Majestatis*, gebruiken zy Pynbanken.

Voorgenome moord niet gestrafd.

Voorgenome doodslag of moord, gegeve vergift, by nagt lagen gelegd, 't Geschut op iemand los geschoten, daar van eene partye gekwest is en binnen 't Jaar niet sterfd, werd met den dood niet gestrafd: want dit is de Regel der Engelsche Regten van die zaken: *Voluntas non reputabitur pro facto, nisi in causa proditionis:* en in Criminele zaken werd op den uitgang, en niet alleen op den wil, of voornemen gezien. Des zullen wy een feit, onlangs omtrend den Jaare 1590, in onzen tyd geschied, verhalen, te Hertfortshyre daar in de overgeeving voor den Baron Klerk, zo wy denken, in Regt gebragt. Daar was een Man, die zig liet voorstaan, dat hy van zynen Vader, verongelykt was, hem iet onthoudende, dat hem, na zynen dood of anderzins, zou toekomen, waarom hy voornam zynen Vader te doorschieten: dus loerde hy op hem, en schoot hem met eene bus door den hals, dat het loot hem tusschen beide de kelen of Aderen door vloog, zo dat de Vader daar van niet stierf, maar werd genezen: de Zoon gevangen

gen zynde, kon men, vermits 'er de dood niet op gevolgd was, by de Regten niet ter dood verwyzen, maar wel zo lang gevangen houden, tot dat hy Borg zou stellen, van voortaan zig wel en behoorlyk tegen zynen Vader, naar de Regten, te dragen. Als nu een iegelyk zig liet dunken, dat 'er zulke Borg niet zou te vinden zyn, is de Vader zelve voortgekomen, en is Borg gebleven voor zynen Zoon, zynde zyne partye, dat hy zulks niet meer zou bestaan, en dus werd de Zoon los gelaten, waar by men het spreekwoord bevind waaragtig te zyn, *Amor descendit, & non ascendit.* Wonderlyke en zeldzame geschiedenis.

Allerhande misdaden werden gemeenlyk met de koord gestrafd, en de lighamen werden begraven, ten ware zy merklyke Moorders of Straatschenders waren, die in ketenen gehangen werden. Die om verraderye sterven, werden, op Horden gebonden, gesleept, dan gehangen, en terstond afgesneden, en dus half levendig gevierdendeeld, en de hoofden en deelen op bruggen of poorten gesteld. Lyfstraf.

Grote Heeren of Edelen werden, uit Koninglyke gunst, met eene byl op eenen blok onthalsd, plat op hunnen buik leggende, gelyk een Beest.

De Ketters verbranden zy levendig, ook een Wyf, die haaren Man, een Knegt, die zynen Meester, een Klerk, die zynen Bisschop ombrengd, werden ook gebrand, en genoemd *Petit treason*, dat is, kleine verraderye.

Die tot den dood verwezen werden, verbeuren hun goed, behalven die hartneklig zig niet willen onderwerpen aan het oordeel van zyn Landvolk, of staan tot het Landregt, maar stom in 't Regt staan, dan verliesd de Heer zyn Regt, zo dat des misdadigers erfgoederen blyven aan de Erfgenaamen; maar alle roerende goederen heeft de Heer, en des niet tegenstaande moeten zy eenen vreemden dood ondergaan, want zy werden tusschen twe Planken, met veel gewigt, dood geperst. Lyfstraf over hartnekkige, hunne goederen behoudende.

Dit zyn wel de gemeene manieren van procederen in

in Engeland, zo wel in 't Burgerlyke als Criminele, naar oude gewoonten en herkomen; maar alzo zy geene beschreve regten hebben, zyn hunne Wetten en gewoonten onzeker, gevende oorzaak van twist, geschillen en uitzonderingen, naar 't vernuft van Prokureurs en Advokaten, elk zoekende zyne meening te bevestigen met *Precedentia* en voorbeelden, die zy veel geschreven vinden, 't welk veel stof van verwarring geefd. Deze Advokaten en Prokureurs, daar *Lawyars* genoemd, zyn in vyftig Jaaren herwaards wel twe deelen vermeerderd, door de Geestlyke Klooster-goederen, door Koning Hendrik den VIIIsten gegeven of verkogt, daar uit veele verwarringen gesproten zyn.

De Wetten en gewoonten in Engeland onzeker.

Deze Regtsgeleerden, dus vermeerderd zynde, voeden verwarring en Procesfen, trekken alle zaken naar zig, nemende kennis van het geene hun niet toestaat. Daar was van oude tyden eene manier van Regtbanken, dat men Koopmans-regt noemd, voor welke alle vreemde Kooplieden hunne zaken mogten brengen, daar alle geschillen tusschen Kooplieden over Wissel-brieven, verzeekeringen, bevragtingen van Scheepen, en dergelyke Koopmans wys, by Kooplieden beslisd werden; maar van zulke Regtbank weet men nu niet te spreken: deze *Lawyars* trekken de kennis daar van geheel naar zig, werden zeer ryk en magtig, en hebben in 's Lands Regeering alom het meeste bewind.

Koopmans Regt eertyds in Engeland.

Veele kleine geschillen, als proceduren over vegteryen, geweld, ongelyk, Beurze-snyden en dergelyke, werden nog in de Steden door de Wykmeesters beslisd, die daar over mogen oordeelen, en de ongehoorzame, op hun eige gezag, zeekeren tyd gevangen stellen, de Vagebonden en Beurze-snyders geesselen, de Hoeren en Koppelaarsters kastyden, en op Karren door de Stad tot schande voeren, of op Kakstoelen met een Wip in 't Water te doopen, en dergelyke. 't Zelve doen ook buiten in 't Land rondom de Regters van vrede, hebbende Offi-

Straf over Beurzesnyders, Hoeren en Koppelaarsters.

Officieren onder de Burgeryen en op de Dorpen gekoren, die zy Konnestabels noemen, welke alom magt hebben alle kwaaddoenders te vangen, en voor de Wykmeesters, of in 't Land voor de Regters van Vrede te brengen, en te leveren, die de partyen ondervragen, en met eenige gevangenis straffen mogen, zo die van misdaad beschuldigd werden, en de beschuldigers, op grote boeten, te dwingen op de naaste Regtbanken te verschynen, en hunne beschuldigingen, aanzigt aan aanzigt, met Eede te bevestigen, uit welke beschuldigingen de Criminele Processen opgemaakt werden. Alle Burgerlyke geschillen, onder de waerde van vier Angelotten, werden beslisd door verkore, degelyke en verstandige Burgers, die magt hebben die te eindigen, of de wederspannige met gevangenis te straffen.

De Steden in Engeland werden door de rykste Burgers, die 't meest te verliezen hebben, beheerschd, onder welke de voornaamste is de Stad Londen, eene magtige, grote, en volk-ryke Stad, byna by Parys te gelyken, zeer oud, want ten tyde van Kornelius Tacitus, omtrend zestig Jaaren na Christus tyd, naar zyn schryven, was het eene ryke magtige Stad genoemd, en heeft nog deze zestig Jaaren herwaards zeer toegenomen: deszelfs grootte is af te meten, door dien men, van over 20 Jaaren herwaards, daar boven de negen honderd Osfen ter Week slagt, de eene Week door de andere, behalven 't geene de buiten-Vleeschhouwers daar alle Zaturdagen, in eene grote plaats, zeer veel ter Markt brengen, tot grote verwondering.

Gouvernement der Steden in Engeland, voornamelyk Londen.

Oudheid der Stad Londen.

Men slagt daar 900 Osfen ter Week.

Daar zyn in de Stad omtrend honderd Broodbakkers, die weeklyks omtrend honderd tagtig Lasten Tarw en Rog verbakken; Bier- en Aal-brouwers, dat een ander zoort van Bier is, zyn 'er omtrend negentig, die weeklyks, van allerhande Granen, omtrend twehonderd zestigt of tagtig Lasten verbrouwen; maar veel van 't Bier werd uitgevoerd en voor Schepen gebrouwen.

Londen heeft wel 100 Bakkers en 90 Brouwers.

Jaarlyks werden daar 4000 kinderen gebooren, en zo veel menschen begraven.

Daar werden gemeenlyk alle Jaar in Londen omtrend vier duizend twe of drie honderd, min of meer, kinderen gebooren en ten Doop gebragt. In tegendeel werden 'er, als 'er geene sterfte is, wel zo veele begraven, gemeenlyk minder stervende dan 'er gebooren werden: hier van werd weeklyks zeer nette reekening gehouden, en overgebragt, zo dat men terstond weet, wanneer 'er sterfte is: wy zelve weeten, dat 'er in de Stad en Vryheid, in 't geheele Jaar 1563, drieëntwintig duizend vierhonderd zestig perzoonen gestorven zyn, van welke men reekende, dat 'er twintig duizend door de pest aangetast waren geweest. In den Jaare 1593 stierven 'er, binnen de Vryheid en Stad te zamen, zeventienduizend agthonderd drieënnegentig, en buiten in de aanhangzels van de Stad, in verscheide Buurten, zevenduizend negenhonderd drieënnegentig, te zamen byna zesentwintigduizend; en in dezelve Buurten waren dat Jaar vyfduizend en elf kinderen gedoopt. Maar in 't Jaar 1603 stierven in dezelve plaatzen, zynde honderd twintig Buurten, agtendertigduizend twehonderd vier en veertig perzoonen, en onder dezelve meer als dertig duizend van de pest: en dat Jaar waren 'er vier duizend zevenhonderd negenentagtig kinderen gedoopt, en op dezelve plaatzen, in 't volgende Jaar 1604, stierven 'er maar vyfduizend twehonderd negentien perzoonen, onder welke omtrend negenhonderd van de pest, en daar werden vyfduizend vierhonderd agtenvyftig kinderen gedoopt. Maar alle deze getallen komen niet by de getallen, die men schryfd van verscheide sterften en pesten, als van Venetiën, Lisbona en elders, gestorven, van veel meer duizenden, daar men zo nauw geene reekening houd, waarom wy agten, dat alle die grote getallen geheel fabuleus zyn, daar by nogtans de grootte en volk-rykheid der Steden af te meten is.

Sterfte van Pest, 1563.

Sterfte, van 38000. in den Jaare 1603,

Sterven in den Jaare 1609, 5219. kinderen geboren 5458.

Gelegenheid en Tour van Londen

Deze Stad Londen is gelegen, gestrekt langs de schoone Rivier *Themis*, hebbende aan de Oostzyde

zyde een oud Kasteel, de Tour genoemd, daar des Ryks Schatten, Juweelen, Schriften, Geschut, Krygsgereedschappen en Wapenen bewaard werden, daar des Ryks-Munt is, en 't geld geslagen werd: van dit Kasteel af heeft de Stad eenige oude Muren en Poorten, en daar buiten grote Voorsteden, die wel zo vele schoone Huizen en gebouwen hebben, als de Stad binnen heeft: op de West-zyde van deze Stad, wel een goed uur gaans langs de Rivier gestrekt, loopt eene straat, over beide zyden betimmerd, tot eene plaats, *Canonesie* of *Cittie*, Westmunster genoemd, daar aan eene grote schoone Kerk, eene schoone Koninglyke Kapel, van Hendrik den VIIden getimmerd, is, daar de begravingen van de Koningen meest zyn, ook die der grootste Heeren van den Lande, met zeer kostlyke grafplaatzen. Hier by hebben de Koningen ook hun nieuw en oud Palleis: in 't oude is eene grote Zaal, daar in men de Land-Regten houd, en zy hunne Ryks-Staten vergaderen. Van Westmunster af is 't op de Rivier lustig betimmerd, met Heeren, Bisschoppen en andere Palleizen en Huizen. De Stad sluit nauwlyks haare Poorten, want men kan 'er alle uur inkomen, voor al by het water. Aan de Zuidzyde over de Rivier legd ook eene Voorstad, zo groot als eene andere redelyke Stad, het Zuid-werk genoemd, met veele Straten en Kerken, en is aan de Stad gehegt met eene grote schoone steene Brug, op twintig gewulfde Bogen gelegd, die zestig voeten hoog en twintig wyd zyn, en de Brug is dertig voeten breed, zo dat zy wel agt duizend voeten lang is, en is vol Huizen, over beide zyden betimmerd, als eene straat, zo wyd, dat twe Wagens of Karren elkanderen kunnen myden.

Westmunster Kerk, Kapel en Palleis.

Brug van Londen.

De Stad legd hoog op eenen heuvel, de straten zyn meest eng, krom en ongeschikt, de goten loopen midden door de straten, de Huizen zyn fraai van hout en leem, meest getimmerd, dat zy over de straten hangen.

In Londen zyn 121 Prochie Kerken.

Daar werden in deze Stad en de Voorsteden gereekend honderd eenentwintig Buurt-Kerken, maar klein, behalven eenige Klooster-Kerken, en de grote Hoofd-Kerk van S[t]. Paulus, die lang is zevenhonderd en twintig voeten, elk van twaalf duimen, in 't middel-kruis breed honderd dertig voeten, zonder cieraad van Schilderyen en Beelden, maar wel met eenige Tomben of begravingen, heeft haaren Bisschop, Deken, Kanonyken, Orgels en Zangers: de halve Kerk, daar 't Choor staat, is verheven, met trappen opgaande, en daar onder is eene Kelder Kerk, dat eene Buurt-Kerk is: in 't midden van deze Kerk staat een dikke vierkante Tooren, nu nog twehonderd zestig voeten hoog, daar op plagt te staan eene spitze houte schagt, met lood bekleed, nog eens twehonderd zestig voeten hoog, dat te zamen was vyfhonderd twintig voeten, eenige zeggen, dat hy vyfhonderd vierendertig voeten hoog was: welke schagt wy, in 't Jaar 1561, door Blixem hebben zien afbranden tot aan het steen-werk, zynde dat de derde-maal in 516 Jaaren. Van de grootte en gelegenheid der Stad gesproken hebbende, zullen wy iet van de regeering zeggen.

Regeering der Stad Londen.

Naar 't voorbeeld van deze Stad schikken zig meest alle de andere Steden van Engeland en Ierland, en de Regenten van Londen werden uit de Burgerye daar toe met meenigte van opgestoke handen gekoren: deze noemen zy Aldermans, en zyn 'er zesentwintig in de Stad, zynde de Stad in zesentwintig wyken gedeeld, elke wyk eenen Alderman hebbende, en die elk nog eenen Stadhouder, die de wyken regeeren. Boven dien werd uit de Aldermans een Major en twe Schryffes gekoren, die zy in 't Latyn *Vice comites*, of Burg-graven, noemen, daar van de een is als Stadhouder of Schuld-eisscher van den Prins of Koning, en de ander van de Stad. De Major heeft zeer grote en volstrekte magt: deze dienen een Jaar zonder gagie, behalven zeekere kleine

Major van Londen.

voor-

voordeelen, en 't zyn zeer kostlyke en lastige Officien, want zy moeten een open huis en kostlyke Tafel houden, en een getal van Sergianten of Stadsdienaars voeden: daarom men niemand tot dat Ampt verkiesd, dan die zeer uitnemend ryk is. Die eerst Schryf en daar na Major geweest zyn, werden vereedeld en Ridder geslagen. De Magistraat gaat burgerlyk langs de straten. Den Major werd altyd zeer plegtig een Zwaerd voor-gedragen, gaande met de Schryffes naar gelegenheid tusschen zyne Sergianten, dog meest te paerd rydende, en op Feest-dagen met Scharlaken of Purpure Tabbaarden. De Stads-dienaars gaan zonder Zwaerden of Wapenen. De Sergianten, die de Misdoenders vangen, dagen of arresteeren, gaan ook alle ongewapend, met lange Tabbaarden, zeer burgerlyk. De Steden hebben haare Ambagten of Kollegien, en die hebben hunne Dekens of Hoofdmannen, die het Lighaam of den breeden Raad der Stad uitmaken.

De Aldermannen of Regenten hebben Pensionarissen, in hunne Regten geleerd, daar van de voornaamste *Recordater* genoemd werd, die alom het woord voor de Stad voerd: zy hebben onlangs ook eenen Doctor in de Burger - Regten tot hunnen dienst aangenomen. Ook hebben zy hunne Stads-Klerken, Stads-Kamermeesters, en dergelyke.

De Steden hebben geene gemeene Schat-kamer. Zo de Stad eenige kosten, van timmeragien of mindere, als buitengewoone Wagten, straten zuiveren, armen bezorgen, en dergelyke, overkomd, werden daar toe de huizen en wooningen naar behooren geschat, by den gemeenen Raad der Stede beraamd, dat zy vyftiende noemen, en dat naar eene oude schatting, naar de gesteldheid van de huizen; maar daar tegen betalen zy geene andere Lasten op Wyn, Bier, Kooren, Vleesch of Beesten, dan zulke Schattingen, Tollen en Lasten, als den Koningen by 't Parlement toegestaan werd, dus toegaande:

Burgerlyke en Koningklyke schattingen.

Beschryving van de Parlementen in Engeland.

De Koning of Prins gebrek aan geld hebbende, beschryfd het Parlement, vertoonende zynen nood, verzoekt eene bede of hulp, die gemeenlyk toegestaan werd: de Geestlyke staat betaald die bede, met de tienden van hunne Geestlyke Inkomsten, en betalen wel het meeste boven andere Staten. De Edeldom, of die Erfgronden bezitten, betalen naar eene oude schatting van hunne Erfgronden. De Steden en Gemeenten werden geschat elk naar de waerde van zyne roerlyke goederen, geld, kleederen, enz. maar niet ten nauwsten, niet doorgaans naar het twintigste deel, zo dat een Man twe duizend ponden in geld ryk zynde, op geene honderd ponden zal geschat werden; zy betalen gemeenlyk twe schellingen en agt penningen van ieder pond; maar alle vreemde en buiten 't Land geboren, daar tot Inboorlingen gemaakt, of niet, werden gemeenlyk hooger geschat, en betalen dubbel, te weten, vyf schellingen en vier penningen van elk pond, dat zy geschat zyn.

Deze Schatting is onlangs, ten tyde van de Koningin Elizabeth, byna jaarlyks geëischt en betaald, om haare Oorlogen, tot voordeel van haare buuren, en haares Ryks verdediging: anders hebben de Koningen in Engeland niet dan hunne Demeinen, Tollen, verbeuring, Licenten en andere voordeelen, gemeene voordeelen genoemd.

'tHooge Huis van het Parlement.

De volstrekte magt en gezag van Engeland bestaat by den Prince: naast hem is het Parlement, 't welk bestaat eerst in den Koning voor den hoogsten staat: ten tweden in den hoogen Edeldom, als Hertogen, Marquiezen, Graven en Baanderheeren des Ryks: ten derden zyn de Bisschoppen en eenige Abten bevoorregt, en deze maken het Hooger-Huis des Parlements uit; dan werden 'er uit elke Provintie of Majorye twe aanzienlyke en bevoegde Voorstanders voor dat Land, zulke die regtlyk Erfgronden bezitten, en Vryholders genoemd werden, door den Edeldom van den Lande daar toe verkoren, beschreven: des-

gelyks

gelyks elke Stad of Vryheid, daar toe bevoorregt, verkiezen twe Burgers: aan deze werd gegeven volle magt om te hooren, spreeken, hunnen raad en bewilliging te geven wegens 't Land of Stad, daar van zy gezonden zyn, en die voor te staan, zonder op verslag verdere bewilliging te hebben of behoeven, volstrekt zonder wederzeggen hunne Meesters verbindende. Deze dus vergaderd zynde, maken 't getal van omtrend vier honderd veertig perzoonen of meer uit, en werden het Lager-Huis van 't Parlement genoemd. Deze moeten voor al, eer zy toegelaten werden, zweeren en bekennen, dat de Prins of Koning volstrekt Opper-Hoofd van de Kerk is, afzweerende den Paus, om dat die eertyds daar grote regtsmagt boven den Koning plagt te hebben. Deze alle hebben Privilegie van alles vry te mogen uitspreken, zynde niet berisplyk van den Koning, maar wel van hunne mede-genoten des Parlements. Beschryving van het Lager-Huis.

Deze vergadering des Lager-Huis verkiesd eenen geleerden Man, dien zy den Spreeker of Voorspreeker noemen, tot welken een iegelyk in schrift voortbrengd, wat hem dunkt 's Lands voordeel te zyn. 't Zelve Ampt bediend ook de Kançelier des Ryks in 't Opper Huis: deze hebben geene stem.

Deze schriften werden by hen gelezen, en wie daar mede voor of tegenspreken wil, staat met blooten hoofde op: zo 'er meer dan een opstaat, werd de eerste gehoord, zonder verhindering, want een iegelyk spreekt den Voorspreeker aan, en niet de een den anderen, nog noemen hunne wedersprekers niet, en dus spreken zy hunne redenen volkomen uit; maar ophoudende, mag hy dien dag op dat poinct niet meer antwoorden, schoon hy van gedagte veranderde, maar wel op eenen anderen dag. Geene verwytwoorden mogen daar gebruikt werden, of zy zouden alle overhoop tegen hem roepen. Ook zo zy eenige onstigting gebruiken, in eenige oneerlyke of oproerige woorden tegen den Prins, Raad of andere te spreken, werden zy door de magt van de verga- Manier van de handeling in 't Parlement.

dering niet alleen aangeſproken, maar ook in gevangenis gezonden.

Als eenig voorſtel driemaal zonder groten tegenſtand in 't Hooger-Huis gelezen werd, vraagd de Spreeker of Kançelier, of het vastgeſteld zal werden of niet: zo het de meeste toeſtemmen, werd het door den Klerk met deze woorden onderſchreven, *Soit baillé aux communs:* want zy in zulke zaken alle oude Walſche, Franſche of Noormanſche woorden gebruiken: dan werd het met eerbied aan den Spreeker van 't Lager-Huis gezonden, die zulks dan die vergadering voordraagd. 't Zelve doen die van 't Lager-Huis ook aan de Heeren van 't Opper-Huis.

In 't Opper Huis heeft elke Heer en Biſſchop zyne ſtem: en zo iemand afwezig is, geefd hy eenen anderen zyne volle magt. In 't Lager-Huis is het dus niet, daar hebben de afwezige geene ſtem. Als het Opper- en Lager-Huis van verſcheide gevoelen zyn, dragen zy hunne gedagten door Gemagtigden over, tot dat zy over een ſtemmen, en daarna ſtaat het aan de bevestiging des Konings.

De Koning of Koningin komd op den eerſten dag of zitting zeer ſtatelyk, met den Adeldom en Biſſchoppen, alle in 't rood ſcharlaken, Parlements Roben genoemd, gekleed, in 't Opper-Huis met grote ceremonien, eene plaats met kostlyke Tapitzerye behangen, daar eene Koninglyke Kroon en Stoel in 't midden ſtaat, daar de Koning of Koningin, met Prinslyke Parlements-kleederen, in zyne Majeſteit op zit.

Manier van zitting in de vergadering des Parlements.

Voor den Prince zit de Kançelier, die zyn woord voerd, en ook de Theſaurier, aan de regter zyde zitten de Aards-Biſſchoppen en Biſſchoppen, aan de ſlinker zyde de Hertogen, Marquiezen, Graven en Baanderheeren. In 't midden zitten, op grote Wolzakken, met rood Laken bekleed, die zo groot zyn, dat zy dienen voor tafelen, leuningen en zitplaatzen, de Regters, Meesters van Rollen en Secretariſſen: dog deze hebben geene ſtemmen, maar

Wolzakken in 't Parlements-huis.

zyn

zyn daar om geſchillen van Regten te verklaren, en Brieven te behandigen. Buiten de Balien komen die van 't Lager-Huis ſtaan, daar de Prins of Kançelier voor hun de oorzaak van 't beſchryven of beroepen des Parlements verhaald. De Wolzakken leggen daar, om het Parlement voor oogen te houden 't voordeel van de Schapen en Wol, hoewel veele onder hen denken, dat het beter was minder Schapen en meer ploegen te hebben.

Op dezelve manier vergaderen deze twe Huizen of Kameren in 't opbreken of de laatſte zitting, daar de Kançelier wegens het Opper-Huis, en de Spreeker wegens 't Lager-Huis, de Majeſteit bedanken voor de zorgvuldigheid, die zy draagd voor 't gemeene best, biddende om bewilliging aan hunnen raad: waar op de Prins beloofd die te overzien; want geen vonnis is kragtig of wettig geagt, dat verbeurte van lyf, lid of goed aankleefd, ten zy dat van beide de Huizen, met toeſtemming van 't Koninglyke gezag, bevestigd zy, en dat werd voor de toeſtemming van 't ganſche Ryk geagt. Daar na werd gelezen, wat 'er gelasd is: 't geene den Prince goeddunkt, werd onderſchreven *Le Roy* of *Royne le vult*, dat hem niet goeddunkt, *Le Roy* of *Royne s'adviſera*; en deze werden geheel vernietigd en hebben geene uitwerking, en de andere werden aangeteekend, en dan gedrukt, en hebben hunne kragt.

Wat toeſtemming in Engeland een Vonnis maakt.

De Koningen of Koninginnen van Engeland, zederd dat zy des Paus jok afgelegd hebben, zyn als Monarchen over hunne Ryken, en hebben volſtrekt gezag en magt over Oorlog en Vrede, mitsgaders Oorlog te verklaren aan wat Prins zy willen, en weder met hen in verbond te treden naar hun goeddunken, of raad van hunnen geheimen Raad alleen, welken Raad zy verkiezen naar hun believen uit den Edeldom, Geestlyke Ridderſchap of andere Geleerde, zo veel of weinig hem goeddunkt: dezen verklaard hy, wat en hoe veel hy wil, als Brieven, berigten, overeenſtemmingen en Boodſchappen van andere

De Koningen in Engeland hebben volſtrekte magt.

Wat de geheime Raad zy.

Princen, en verzwygd daar van wat hy wil. Deze Raads-Heeren zweeren geheim te zyn, en zyn niet meer aan de Landen of Staten verbonden, dan andere Onderdanen.

Krygs-Regt.

In den Oorlog en te Veld zynde, heeft de Prins ook alle volkome magt, zo dat zyn Woord een Wet is, mogende dooden of straffen wien of wat hy wil, zonder Proces of maniere van Regt van twaalf Mannen of anderzins te gebruiken: deze volstrekte Magt werd het Krygs-Regt genoemd.

Zy hebben de magt en een oud gebruik, dat zy Krygsvolk tot hunnen dienst opnemen en verkiezen, van alle zoorten van volk, jonge of getrouwde lieden, die zy, uit Koninglyk voorregt, tot Krygsdienst dwingen, na dat de nood vereischd.

Goed Goud en Zilvergeld in Engeland.

Zy hebben ook volkome magt in 't Munten, open afzetten van geld, alleen op hunne geboden en afkondigingen: hun geld is gemund met de Beeltenis, Wapen en Tytel van den Prins: de gedaante, fatzoen, gewigt, en waerde van het geld, staat ter schikking van den Prins, de Onderdanen hem dat best en wel toebetrouwende, vermits zy hem daar mede zyne Domeinen, Tollen en ongelden betalen: 't is alles van eenerlei muntstof, fyn zilver en goed goud. De Munt was by den Vader van deze Koningin, om zynen Oorlog, in muntstof vervalschd, dog door de laatste Koningin alle herbragt in louter zilver, zonder met eenig koper gemengd te zyn. 't Gewigt en de Maat, zo wel van drooge als natte waaren, werden gemeenlyk by de Parlementen gesteld.

De Koningen van Engeland geven Wetten.

De Prins is ook gewoon te handelen met de Wetten, met byvoegzel *de non obstante*; ook over de straffen der landwetten, daar van de verbeurten hem alleen toekomen; maar daar de verbeurte den aanbrengers half toekomd, mag de Prins alleen over zyn aandeel schikken: desgelyks in Criminele zaken, zo veel die hem betreffen.

De Koningen vergeven daar alle de hoogste Ampten

ten en Officien van des Ryks waerdigheden, Geestlyke en Waereldlyke, en hebben den Tienden, en eerste Jaars-vrugten van alle Geestlyke voortzettingen, uitgenomen van de hooge Schoolen en andere Kollegiën, die bevoorregt zyn. Gemeene Geestlyke en Waereldlyke Ampten.

Alle uitvoeringen en Geboden werden gedaan in den naam van den Prins: zy zeggen, lyf en lid der Onderdanen behooren eigentlyk den Koning toe, dat zo veel zegd, als dat niemand daar mag hebben *haulte* of *moyenne*, dat is, hoog of middel regt, dan de Koning, nog iet daar tegen zeggen mag: en daarom zyn alle Procesfen, die verlies van lyf of lid betreffen, Procesfen of Officien van de Kroon genoemd, en kunnen van niemand dan den Koning afgehandeld werden, en niemand mag daar over afflag geven, dan de Prins, hoewel eertyds zekere Graafschappen magt van hooge Regten hebben gehad; maar zulks is buiten gebruik: en alzo zy hunne Regten niet geschreven hebben, zyn zulke Privilegiën versleten en vergaan: invoege de Koning of Koningin van Engeland en Ierland geagt is voor 't leven, hoofd, magt en gezag van alle dingen in 't Ryk, en geenen Vorst of Prins werd meer eer bewezen, niemand spreekt tot hem, nog diend hem aan de Tafel, dan met eerbieding op de kniën. Alle Mannen staan met ongedekte hoofden voor hem, ja in de voorname Kamer des Hofs, die men de Presentie-kamer noemd, daar de Koninglyke stoel staat, mag niemand wandelen, nog met gedekten Hoofde staan, al is de Prins daar niet. De Koningen alleen hebben hoog en middel regt. Wat groote eer de Koningen bewezen werd.

Engeland heeft ook twe beroemde hooge Scholen, te Oxford en Kambritz, Oxford gestigt in den Jaare 895, en Kambritz in den Jaare 630, beide ryklyk vercierd en begaafd, vol ryke Kollegien en pragtige gebouwen, daar men allerhande wetenschappen leerd, en veele geleerde lieden vind, voor al in de Hebreeuwsche en Griekfche Talen, en in de Godtgeleerdheid: boven deze heeft Engeland nog veele andere goede Scholen. Engeland heeft twe Universiteiten Oxford en Kambritz.

Zy

Eene zeer treflyke Bibliotheek te Oxford.

Zy hebben in hunne hooge Scholen en elders grote schoone Bibliotheeken, onder welke te Oxford nu eene opgeregt werd, daar in reeds wel tienduizend zeer raare werken zyn, door middel, koste en moeite van Ridder Thomas Bodley met eenige andere, van welken Bodley wy meermaal melding maken in deze Gedenkschriften, zynde lang en meermaal geweest Gezant wegens Koningin Elizabeth by de vereenigde Nederlanden. In deze verscheide Bibliotheeken zyn meer oude geschreve Boeken te vinden, dan in eenig ander Land; men schat het getal daar van wel op twintig duizend werken, alle oude Boeken, met de hand geschreven, dog wel twe, drie of meer by een gebonden: voorwaar een schoone schat, daar mede men veele andere defecte Boeken in 't Christenryk, door het naschryven van Ketters vervalschd, dagelyks compleet maakt.

Grote Bibliotheken van oude Boeken in Engeland.

Engeland is het eerste Christen Koningryk.

En alzo Engeland 't eerste en oudste Christen Koningryk van Europa is, is 't ook 't eerste, dat den Gereformeerden Godtsdienst aangenomen heeft, houdende nogtans hunnen Geestlyken staat en Bisschoppen in grote eer, statelyk houdende, onder eenen Prince, hun opperhoofd, alle Geestlyke magt, regt en toebehoorten.

Engeland geefd voorrang aan Vrankryk, maar neemd die voor Spanje, en de redenen waarom

Zy zeggen, dat hunne Koningen van Engeland den voorrang hebben boven alle Koningen van Christenryk, naast Vrankryk, en boven Spanje, en dat om verscheide oorzaken: als,

Om dat zy van ouder en edeler afkomst zyn om de oudheid van hun Koningryk, en om dat zy de oudste Christenen zyn, en mede ten aanzien van hunne volstrekt Souveraine magt, ook over de Geestlykheid, en om dat zy altyd van ouds den voorrang daarom genoten en gebruikt hebben.

Hunnen ouden Edeldom bewyzen zy, met dat zy gesproten zyn van den Christlyken Koning Ethelbert, die, in den Jaare 596, Christen gedoopt was van St. Augustyn, daar Spanje maar afkomst bewyzen kan van Attalaricus, die maar genoemd was der

Gotthen Koning, want Kastiliën was over 500 Jaaren maar een Graafschap, en de Aards-Hertogen van Oostenryk waren over 390 Jaaren maar Graven van Habsborg.

Edelheid en oudheid van 't Koningryk van Engeland.

Hunne Koninglyke oudheid bewyzen zy by Julius Cesars schryven, en by Munt en geslage geld van Koning Cunobiline; dat men nog vind, en wy zelve gezien hebben, met zyn aanzigt en opschrift, die regeerde toen Christus geboren werd. Zyne opvolgende Britsche Koningen werden by Juvenalis, Dion en Tacitus verhaald, als Anaragus, Voaditia, Cartelsmandus en Cartacens. Onder den Keizer Antonius Pius, zo Beda beschryfd, was daar gedoopt Lucius, de eerste Christen Koning, in 't Jaar 143. Daarna trouwde Constantinus, de Roomsche Keizer, St. Helena, des Britschen Konings Dogter, waar uit voortkwam Constantinus de Grote en zyne Kinderen, die daar lang regeerden. Daar na, in 't Jaar 450, was Votimor daar Koning, die dat Ryk den Saxen naliet, waar van deze laatste 900 Jaaren de Koningen van Engeland gesproten zyn. En gelyk zy laat onder het Roomsche Ryk gebragt werden, hebben zy ook dat jok veel eer dan Spanje afgesmeten: want Ferdinandus was de eerste Koning van Spanje of Kastiliën, in den Jaare 1017: derhalven gaat Engeland de Gotthische Koningin in oudheid omtrend 500, Kastilien 460, en Spanje 520 Jaaren te boven.

Engeland het oudste Christen-Koningryk.

Joseph van Arimathea eerste Planter des Christelyken Godtsdiensts in Engeland.

Hunne oudheid in den voortgang van den Christelyken Godtsdienst bewyzen zy met Polidomus Gilda, en verscheide Schriften van den Kardinaal Baronius, als dat Jozeph van Arimathea den Christen Godtsdienst daar zou geplant hebben, dat Simon Zelotes en Aristobulus, daar van Paulus schryfd, Rom. 14. daar Bisschoppen zouden geweest zyn, en zo men gelooven wilde aan 't schryven van Nicephorus, Sozomenus en Theodoretus, zouden zelf St. Pieter en St. Paulus daar gepredikt hebben. Lucius, hunne Koning, was een Discipel van Timotheus, de

eerste

eerste Christen-Koning, die het Kruis op zyne Munt sloeg, stelde Bisschoppen, en stigtte een Kollegie van Christen Scholieren te Bangos, en daar vervolgde hy vrye oeffening van den Christen Godtsdienst, alle de tyden van Severus, en de volgende Keizeren, tot onder den Keizer Diocletianus, en toen werd hunne eerste Martelaar, St. Albanus, met veele andere gedood, waar onder was Emetrita, des Konings Zuster, die verbrand werd. Onder deze vervolging werden bygevoegd de elf duizend Maagden.

St. Helena, eene Engelsche Vrouw, de Moeder des Keizers Constantinus.

Van St. Helena schryfd men, dat zy het H. Kruis vond, en won by Constantius den Keizer Constantinus den groten, by welken de Christenen eerst in 't Roomsche Ryk vryheid, de Paus zyne eerste waerdigheid, en de Kerk door een Generaal Concilie, haar gezag kreeg, in welke Conciliën de Bisschoppen van Engeland altyd mede gestemd en ondertekend hadden.

Niet tegenstaande de grote vervolging, had Engeland altyd gebloeid in den Christlyken Godtsdienst, en geweest, zo Barnardus Clara Vallensis schryfd, *omnium totius Europæ Monasteriorum parens & altrix*, dat is, de Voedster van alle Kloosters door gansch Europa; geen Land, zo Jakobus Mayerus schryfd, had meer Christenen voortgebragt, als Brittanje.

Nederland had den Christen-Godtsdienst eerst by de Engelsche.

De Nederlanden werden allereerst by de Engelsche tot den Christen Godtsdienst bekeerd, ook Bourgongiën, Schotland, Zweden en Vriesland.

Spanje is by hen niet te gelyken in Christlyke handelingen, oudheid, nog zuiverheid van leer, zynde besmet met Prisciliaansche en Arriaansche Ketteryen, daar na met Maraansche en Machometaansche dwalingen, tot Ferdinandus Catholicus tyden toe, als nopens den naam Catholicus, die had hunne Koning Kenulphus gevoerd, desgelyks ook Oswald den Naam Christianissimus.

Gelyk de Britsche Koningen van zeer ouden en Edelen afkomst, en de oudste Christen-Koningen

zyn,

zyn, dus heeft ook de gewoonte en gewillige onderdanigheid hun eene Privilegie van volstrekter magt dan andere Koningen hadden, toegebragt: want zy erkennen geenerhande onderdanigheid aan Paus, Keizer, nog andere: want in des Paus Eleutherius Brief werd de Koning Lucius genoemd *Vicarius Dei in regno suo*, dat is, Godts Stadhouder in zyn Koningryk, en dergelyke bewyzen hebben zy meer. Baldus Jurisconsult schryfd ook, dat de Koning van Engeland Monarch in zyn Ryk was, niet tegenstaande hem mogt tegen geworpen werden, naar het schryven van Polidorus, Virgilius, Munsterus, Paulus Æmilius, en andere Schryvers van onze tyden, die alle de een den anderen volgen, dat zy altyd, van 't Jaar 727, zouden betaald hebben eene schatting, Pieterspenningen, of Koning Inas schatting genoemd: daar op antwoorden de Engelsche, en betoonen met geschreve Boeken, meer dan 300 Jaaren oud, die wy zelve gezien en gelezen hebben, dat Inas, de West-Saxische Koning, dat jaarlyks gaf voor een Aalmoes, tot onderhoud van arme Engelsche, te Romen woonende, en niet voor schatting, gelyk ook bleek by den Brief van S^t^. Eduard, in 't Jaar 909, daar dat genoemd werd *Elemosina Regis*, en nog elders by *Canutus statuyt*, *Regis larga benignitas*. Men heeft ons ook in Engeland getoond eenen ouden Bul, van Paus Gregorius gezonden, tot vergadering en ontfang van dit geld, daar in geen gewag gemaakt werd van schatting, en dat bedroeg toen by de reekening honderd negenennegentig pond zestien schellingen, en agt penningen, sterlingsgeld, 't welk uitwysd, dat 'er toen zevenenveertig duizend, negenhonderd zestig huizen in Engeland waren, die schatting opbragten.

Dat Engeland den Paus schatting zou schuldig zyn, of de Kroone overgedragen, is valsch.

Verder, om dat 'er gezegd en tegengeworpen werd, dat Koning Jan van Engeland zyn Koningryk aan Paus Innocent den III^den^ zou hebben opgedragen, zeggen zy, dat de Koning dat niet opdragen kon, zonder gemeene toestemming van zyne Onderdanen,

Thomas Morus bewysd, dat de Pausen geene magt in Engeland hebben.

zo Jazon, Regtsgeleerde, bewysd, van welke gedagte ook Thomas Morus, een geleerd en befaamd Man, was, als uit zyne Boeken blykt, zeggende, met reden en Bullen van die tyden, dat de stoel van Romen werktuig nog bewys van zulke overdragt vinden kon, en in tegendeel betoonen de Engelsche wel zulke Souverainiteit, dat des Konings van Spanje's Koningryken en heerschappyen meest van den stoel van Romen gehouden, en zyne andere heerschappyen aan veele voorwaarden verbonden werden.

De Koningen van Engeland hebben souveraine magt over hunne Geestlyke.

Verder bewyzen ook hunne Koningen magt te hebben over den Geestlyken staat, en dat met veele voorbeelden, als dat nooit *Legati à latere* in Engeland van de Pauzen komen mogten, zonder eerst van den Koning verlof verkregen te hebben, die gemeenlyk te Kales plegen te vertoeven, tot dat zy eed gedaan hadden in Engeland niets voor te nemen tot nadeel van 's Konings magt of Kroon: gelyk ook niemand eenig proces te Romen mogt vervolgen, tot nadeel van 's Konings gezag. Koning Hendrik de IVde verwees den Bisschop van Carlile om verradérye ter dood, hoewel die betoonde een gezalfd Bisschop te zyn. De Aards-Bisschop van Kantelberg werd gevangen gesteld, om dat hy een vonnis van ban uitgesproken had tegen den Bisschop van Durham. Baldus Jurist verzeekerde ook, dat in Engeland van den Koning geen Appel viel zonder 's Konings bewilliging. De Koningen van Engeland mogten zo wel als Karolus Magnus alleen Bisschoppen aanstellen, en geene mogten geheiligd werden, voor dat zy van den Koning ring en staf ontfangen hadden, en dat, vermits de Koningen van Engeland, zo wel als die van Vrankryk, gezalfd werden, en eene geslote Kroon dragen, als mede insluitende, by hunne heerschappye, het Priesterschap, waar by de twe Koningen toegeschreven werd, dat zy kunnen genezen de *Escruelles*, dat men *Strumeam* of *Scrophulam* in 't Latyn noemd. In alle deze verhaalde

haalde poincten, zeggen zy, dat de Koningen van Spanje minder zyn dan die van Engeland, want daar vallen, en men gebruikt 'er Appellen van den Koning aan den Paus van Rome: ook schryfd Bodinus, dat de Koning van Spanje van den Paus verworven had, niet zonder groot geld, dat 'er geene vreemde tot Bisschopdommen in Spanje mogten gevorderd werden.

Ten laatsten zeggen de Engelsche, dat hunne Koningen altyd in alle Koncilien boven andere, namelyk Spanje, geagt en geëerd zyn geweest, namelyk in 't Koncilie van Klermond zaten de Bisschoppen van Engeland aan Paus Urbanus regter voet, de Paus deze woorden gebruikende, *Includamus hunc Orbe nostro, tanquam alterius Orbis Pontificem Maximum*, dat is, laat ons dezen Koning in onze Waereld besluiten, als Paus van eene andere Waereld zynde. In 't Koncilie van Constans, als de gansche Christenheid vervat werd onder vier Natiën, te weten, onder Italiaansche, Duitsche, Fransche en Engelsche, was Spanje maar begrepen onder de Italiaansche, en alzo Vrankryk aan de regter, werd Engeland aan de slinker hand gesteld, en Spanje daar na, het welk zederd altyd dus gebruikt was geweest, hoewel 'er te Bazel, in 't Jaar 1431, geschil rees, welk beslisd werd, met last van het oud gebruik te moeten volgen. Maar alzo Spanje daar begon met Henrik den VI^den^, Koning van Engeland, om 't voorzitten te krakkeelen, bestond hy ook, in 't laatste Koncilie van Trente, te verzoeken den voorrang voor Vrankryk, dat zy tot nog toe niet verkregen hadden, en de Engelsche toonen, dat zy tot dezen tyd, in alle Verbonden tusschen Spanje en Engeland, altyd voorgenoemd staan.

Engelsche Koningen in 't gebruik van Precedentie boven Spaansche.

De Geestlyke staat is eertyds in Engeland zeer groot geweest, hebbende grote jaarlyksche Renten en inkomsten, want daar werden gereekend zesentwintig Aards-Bisdommen en Bisdommen, elf Dekenschappen, zestig Aards-Dekenschappen, drie-

Verhaal van den Geestlyken staat en deszelfs inkomsten in Engeland.

honderd vierennegentig Proveën in Hoofd-Kerken, agtduizend agthonderd drie Proveën, zeshonderd vyf Huizen voor Geestlyke, honderd tien Gasthuizen, zesennegentig Kollegiën, drieëntwintig duizend, driehonderd vierenzeventig Kanteryen en vrye Kapellen, en de Geestlyke Proveën waren te zamen twaalfduizend, vierhonderd negenenzeventig, behalven de Proveën, die in Walles waren.

Deze Geestlyke goederen beliepen jaarlyks, naar de schatting, die men vind van de eerste vrugten en tienden, die betaald en ingezaameld zyn, op eene zomme van drie honderd twintig duizend een honderd tagtig ponden, tien schellingen sterlings of Engelsch geld, dat zyn tweëndertig maal honderd duizend, duizend agthonderd guldens, naar den loop van het geld in Nederland, in 't Jaar 1600, voor en na, gangbaar zynde.

Alzo nu Koning Hendrik de VIII^ste^ verstoord werd op Paus Clement den VII^den^, om dat hy zyne Egtscheiding en twede Huwlyk, dat hy eens toegestaan had, niet wilde bevestigen, gelyk wy in 't eerste Boek van deze gedenkschriften verhaald hebben, vond de voorsz. Koning geraden zig te behelpen en versterken met dezen Rykdom tegen den ban des Paus, en magt van Keizer Karel den V^den^, diens Moeje de verstoote Spaansche Koningin was, en verbond of sterkte zig heimlyk met alle zodanige, die verandering van Godtsdienst zogten, zelve eenige verandering voorstellende, hoewel hy Roomsch Katholyk was, en gestorven is, gedurige Zielmissen voor hem na zynen dood te doen in zyn Testament nog bestellende, vond deze Koning toen geraden de Geestlyke goederen aan te spreken, en dus roeide hy alle de Kloosters uit, en trok derzelver goederen alle naar zig, met magt van zyn Parlement, en nam en behiel in zyne handen, van de voorsz. drie maal honderd twintigduizend, honderd tagtig en een half ponden sterlings, de zomme

van honderd zestig duizend eenhonderd pond, jaarlyks omtrend de helf, en dus liet hy de Geestlyke nog bezitten honderd negenenvyftigduizend tagtig ponden sterlings, waar van een deel bedeeld werd aan drieduizend twehonderd zesentwintig Parochien, die bediend werden door Stadhouders, en niet van Priesteren, en dus gehouden in 't bezit van Waereldlyke, dat zy in 't Engelsch *Impropriatie* noemen: de andere vyfduizend vyfhonderd zevenenzeventig Kerken werden gelaten in bezitting van de Geestlyke, die men daar in Engeland, naar het Latyn, *Incombente* Kerken noemd. De Bisschoppen van Engeland betaalden eertyds aan den Paus, als zy gewyd of ingesteld werden, voor hun *Pallium*, zo zy 't noemen, de eerste vrugten, te weten, de Aards-Bisschop van Kantelberg betaalde voor zyn *Pallium* vyfduizend, en voor zyne eerste vrugten tienduizend Italiaansche Kroonen, en dat zo dikwils de Stoel openviel, de Aards-Bisschop van Jork ook zo veel, de Bisschop van Ely zevenduizend, de Bisschop van Londen drieduizend, de Bisschop van Winchester twaalfduizend, de Bisschop van Excester zesduizend, de Bisschop van Linlon vyfduizend, de Bisschoppen van Lichefild en Konventre elk drieduizend, de Bisschop van Sanen of Salsbery vier en een half duizend, de Bisschop van Hertford agthonderd Kroonen, en dus de andere naar gelykheid, gelyk in hunne Boeken te lezen is. Dit is zo veel de Engelsche van hunnen staat, eer en agtbaarheid verklaren.

Wat Koning Hendrik de agtste de Geestlyke afgenomen en nog gelaten heeft.

Pallium's Regt, 't welk de Engelsche Bisschoppen den Paus plegen te betalen.

De Engelschen zyn een zeer kloek, fraai, en welgemaakt volk, maar, gelyk alle Eilanders, van nature teer, in 't gemeen wit, gelyk 't Noordsche volk, voor al de Vrouwen, die haare witheid des aanzigts met hoeden en fluiers, en haare handen met handschoenen van der Zonne kragt wel weten te bewaren, ja zelf doen dat de Boerinnen daar zo wel, als in Nederland en Duitschland de Hoofsche en staatlyke Jongvrouwen.

Beschryving van 't Engelsch volk.

Het is een stoutmoedig, hevig, yverig en wreed volk in den Oorlog, vurig in 't aangrypen, den dood weinig ontziende, dog niet wraakgierig; zy zyn ongestadig, vermeten, trots, ligtvaerdig en bedrieglyk, zeer wantrouwig, voor al over vreemde, die zy veragten: zy zyn vol Hoofsche en geveinsde manieren en woorden, 't welk zy voor manierlykheid, burgerlykheid en wysheid houden: zy zyn welsprekende, en zeer gastvry: voeden zig en eten veel en wel, ook veel vleesch: en gelyk de Duitschers zig in 't drinken vergrypen, doen zy het in 't veel eten, daar des Lands vrugtbaarheid genoeg middel toe geefd, al is 't, dat in 't gemeen alle vrugten zulke vastheid en kragt, door gebrek aan heete Zon, niet hebben, als in Vrankryk of Nederland: zelf, zo de Kruideniers zeggen, is 't gras zo kragtig niet, waar door het vleesch losser en bolder is, hoewel zy groten overvloed hebben; maar het is zmakelyk genoeg.

De Engelsche zyn niet werkzaam.

Het volk is 'er zo werkzaam en naerstig niet als de Nederlanders of Franschen, meest een leedig leven leidende, gelyk de Spanjaarden. De zwaarste, moeilykste en kunstigste hand-werken werden meest door vreemde gedaan, gelyk by de ledige Spanjaarden. Zy voeden veele Schapen, die fyne Wol dragen, daar van zy deze twe honderd Jaaren fyne Lakens hebben leeren maken: zy houden veele leedige dienstknegten, en voeden veele wilde Beesten tot hunnen wellust, liever dan zy 't Land bouwen. Zy bezitten een groot Eiland, gelegen in eene Vis-ryke Zee, hebbende de beste Havenen van Christenryk: zy zyn ook Scheepryk, nogtans visschen zy zelve niet zo veel als zy noodig hebben, maar moeten nog van hunne buren koopen, behalven Haring, daar van zy in korte Jaaren zig hebben gewend te vangen tusschen de duizend en veertienhonderd lasten, die zy meest alle drogen, waar van zy jaarlyks naar Italiën en elders vyf of zes honderd lasten mogen verzenden.

Engelsche kleeding.

De Engelschen kleeden zig cierlyk, ligt en kost-

lyk genoeg, maar zyn daar in zeer ongestadig, en nieuwsgierig, alle Jaaren veranderende van fatzoen, zo wel Mannen als Vrouwen. Als zy buiten hunne woonplaats gaan, ryden of reizen, doen zy hunne beste kleederen aan, in tegenstelling van andere Natiën. Hunne kleederen zyn gemeenlyk ligt van Koleur en stof; maar vermits zy ligt veranderen, hebben zy geene meenigte van kleederen, gelyk men gemeenlyk in Nederland doet, nog ook zo veel Huisraad, en onnoodige Huiscieragien.

De Engelsche spraak is gebroke Duitsch, vervreemd en vermengd met Fransche en Brittoensche termen, woorden, en uitspraken, van welke zy ook eene ligte uitspraak verkregen hebben, niet uit het hart, gelyk de Duitsche, sprekende, maar alleen met de tong prattelende. Daar hun duidelyke woorden ontbreken, gebruiken zy veele Latynsche termen, zeer gemeen, gelyk zy ook onaardig zomtydts de Hoog en Nederduitsche doen: in Koruwallia, Engelands uiterste palen Westwaards, en in Wallia, spreken zy de oude Brittoensche spraak, die zy in hunne spraak, nog hedendaags, *Cymraeg* noemen, dat men Cymryk-spraak uitlegd, en de Engelsche noemen die in 't Duitsch Welsche. Engelsche spraak.

In 't erven van de Kroon volgen de Engelsche genoeg den gemeenen regel, dat na de Zonen, zonder kinderen, de Dogters erven. Deze tegenwoordige Koningin Elizabeth is haaren Broeder Eduward, en haare Zuster Maria, opgevolgd, zynde de laatste van haars Vaders kinderen, en regte Erven van het geslagt van Jork en Lancaster, Roode en Witte Roos. Haar Vader, Hendrik de VIIIste, had twe Zusters, de oudste, Margarita genoemd, trouwde Jakob den IVden, Koning van Schotland, by welken zy baarde Jakob den Vden, Vader van Maria Stuart, de laatste Koningin, die by Hendrik Stuart, haaren Man, den tegenwoordigen Jakobus den VIden, Koning van Schotland, nu van Groot-Brittanje, won. Opvolgers en geslagt van Koning Hendrik den agsten.

Deze Margarita, Zuster van Hendrik den VIIIsten,

Weduwe zynde van Jakob den IVden, trouwde daar na Archibald Douglas, Graaf van Anguis, by wien zy baarde eene Dogter, Margarita Douglas genoemd. Maar als zy daar na twistig werden, scheidde zy van hem, vermits hy te vooren zyne trouw aan eene Dogter van den Grave van Bodwel gegeven had, nogtans werd hunner beider Dogter by Vonnis wettig gewezen, om dat de Moeder van de voorige beloften niet geweten had: des zy ten derden maal trouwde Hendrik Stuart, Heer van Meffen. Deze Dogter, Margarita Douglas, trouwde Matheus Stuart, Grave van Linnocx, by wien zy won Hendrik Stuart, Heer van Darnley, Man van Maria, en Vader van dezen Jakob den VIden, Koning van Schotland en geheel Brittanje, met nog eenen Zoon, Charles Stuart, Grave van Linnocx, welke in Engeland getrouwd heeft eene Dogter van Candisch; deze liet na eene Dogter, Arbella genoemd, die woond en opgevoed werd by haare Grootmoeder, de Gravin van Schraasberry, en nu in 't Hof.

Jo. Lesfenis in 't 9 Boek.

Arbella 's afkomst.

Hendrik de VIIIste had eene andere jonge Zuster, Maria genoemd, die trouwde Louys den XIIden, Koning van Vrankryk, daar by zy geene Kinderen kreeg. Daar na trouwde zy weder in Engeland, met Charles Brandon, Hertog van Suffolk: deze Maria baarde hem twe Dogters, Françisca en Eleonora.

Maar de wettigheid van dezen afkomst van Maria, Dowagiere van Vrankryk, en de jongste Zuster van Hendrik den VIIIsten, wederspreken de Schotten en andere, als dat Charles Brandon, die haare Weduwe trouwde, toen nog een Wyf in 't leven had, en desgelyks die haare Dogter Françisca trouwde, de Marquies Dorset genoemd, te weten de Zuster van den Grave van Arondel, die lang daar na nog Penzioen uit zyne goederen trok; maar zulke opspraken zyn genoeg ongelooflyk, om dat Koning Hendrik de VIIIste toen nog leefde, die zulke schande aan hem, zyne Zuster en ook de Nigt, niet ongestraft zou gelaten hebben.

De voorsz. Françisca trouwde Henry Grey, Marquies van Dorset, en Hertog van Suffolk, en won drie Dogters, de oudste, Jana Grey, getrouwd met Gilfor Dudley, Zoon van den Hertog van Northumberland; deze werd met haaren Man onthoofd, stervende zonder kinderen, vermits zy opgeworpen was voor Koningin van Engeland, tegen Maria en Elizabeth, en door het Testament van Eduard den VI^den verklaard Erfgenaam te zyn, daar Koning Hendrik de VIII^ste, zyn Vader, wel belasd had in zyn Testament, dat zyner twede Zusters Maria's afkomst voor zyner oudste Zusters Kinderen zouden opvolgen; maar eerst na den dood van zyne kinderen Eduard, Maria en Elizabeth, zonder kinderen stervende: dog de Schotten voor 't regt van de oudste Dogter en Zuster sprekende, willen dat Testament van Koning Hendrik den VIII^sten wederleggen en als valsch te niet doen, hoewel 't zelve in Londen, zo men zegd, in de Kançelerye geinrolleerd lag, zeggende, dat zulks maar in de dagen van Koningin Maria daar in gestoken was, 't welk zy betuigen wilden. Afkomst van Johanna Grey.

De twede Dogter van Françisca, Catharina Grey genoemd, die te voren, nog minderjarig zynde, beloofd was aan den Zone van den Grave van Penbroek, trouwde heimelyk met Eduard Seymer, Zoon van den Hertog van Sommerset, die Beschermheer over Engeland was geweest, om welk huwlyk zy beide, gevangen leggende, in grote geld-boeten geslagen werden. Deze baarde, in den Tooren van Londen gevangen zynde, twe Zonen, Eduard Seymer, Heer van Beauchamp, en Thomas Seymer, beide nu getrouwd aan Edele Vrouwen van Ridderlyken stam, waar van de oudste, Lord Beauchamp, drie Zonen heeft, by zyne Huisvrouw Honora Rogers, Dogter van S^t. Richard Rogers, Ridder, te weten, Eduard, Willem en François Seymers, en eene Dogter, Honora Seymers. Maria, de derde Dogter van Françisca, trouwde slegt en stierf zonder kinderen.

Eleonora, de Zuster van Francisca, trouwde met Henry Clifford, Grave van Kumberland, daar by zy eene Dogter, Margarita, won, welke trouwde met Henry Standley, Grave van Darby, die gebaard heefd Ferdinandus, Heer van Strange, die namaals Grave gestorven is, nalatende drie Dogters, by zyne Huisvrouw, de Dogter van St. Jan Spenser, en eenen Zoon, Willem Standley, nu Graaf van Darbye, getrouwd met de Dogter van den Grave van Oxford, en baard hem kinderen. Dit zynze alle, die gesproten zyn van de Koningen Hendrik den VIIden en VIIIsten van dien naam.

Getragt van Engeland en Schotland een Koningryk te maken.

Dikwils is 'er getragt van dit groot Eiland en twe Koningryken, als Engeland en Schotland, een Ryk door Huwlyken te maken, zelfs in onze dagen, door Hendrik den VIIIsten, als de Kroon van Schotland verstorven was op Maria Stuard, die hy toen gaerne zynen Zone Eduard ten Huwlyk gegeven had; maar het werd onder de hand heimelyk verhinderd door Keizer Karolus den Vden, en den Koning van Vrankryk, die niet gaerne Engeland en Schotland vereenigd zouden zien, om hunne gelegenheid en goede Havenen, hunne magt vreezende, vermits zy ter Zee van oude tyden hunne naburige Landen, en derzelver Zeevaard, altyd bekommerd en geplaagd hebben: waar tegen de eerste verbonden tusschen Vrankryk en Schotland, ten tyde van Keizer Karolus Magnus, die toen ook Heer van de Nederlanden was, gemaakt werden, en zederd door verscheide Verbonden agtervolgd zyn; zo dat Vrankryk Schotland in nood, op zyne eige kosten, moet helpen; maar Schotland moet altyd Vrankryk bystaan zonder zyne kosten, ten laste van Vrankryk, tot welken einde de Adeldom van Schotland gewoon is penzionen uit Vrankryk te trekken, en dat alleen om Engeland in toom te houden, 't welk anders kwalyk te temmen is, om dat hunne goede Havenen en gelegenheid de buren zo noodig en bekwaam zyn, en de Inwooners altyd lokt tot Zee-roven, zo dat zy

Engeland en Schotland onder eene Kroon te brengen is den Buren verdagt.

langs-

langs hunne Zeekusten uit hunne huizen, ja van hun Bed, ontallyke ryke Schepen kunnen zien voorby varen, waarom de buren nooit gaerne leden, dat Engeland en Schotland onder eenen Prince en Hoofd kwamen, indagtig zynde aan 't geene een Engelsch Schutter op de kostlyke Tentes-Poort van Koning Hendrik den VIIIsten, buiten Kalis, als hem Keizer Karolus de Vde, en Koning Françiscus van Vrankryk, kwamen ſpreken, geſchilderd had, met opſchrift, *Cui adhæreo præest*, dat is, dien ik toevalle legd boven, agtende, zo de Koning zig toen zo ſterk gevoelde, wat zou het zyn, zo beide de Koningryken vereenigd waren. Om deze en andere dergelyke oorzaken werd by veele geoordeeld en gezegd, dat de laatſte geſtorve Koningin, Elizabeth, den Koning van Schotland, Jakob den VIden, niet voor haaren Erfgenaam verklaarde, zo lang zy leefde, om haare buren geene agterdogt te geven.

Einde der Burgerlyke Regten in Engeland.

DEn 2den van Herfstmaand, dezes Jaars 1586, is in Italiën geſtorven Octavius Farneſe, Hertog van Parma en Playſançe, Zoon van Pierre Louïs Farneſe, en Vader van den Prince Alexander van Parma, zynde in Louwmaand te voren Margarita van Ooſtenryk, Octavius Huisvrouw, Keizer Karels Bastaard Dogter, eertyds Gouvernante in Nederland, ook geſtorven: dus is de Prins van Parma, Gouverneur en Kapitein-Generaal der Nederlanden, die toen onder den Koning waren, nu Hertog van Parma en Playſançe in eigendom geworden, die ook door zynen dienst in Nederland, en verkrege overwinningen voor den Koning, van denzelven heeft ontfangen het Kasteel der Stad Playſançe, daar in de Koning altyd Spaansch Guarnizoen gehouden had, om het ongenoegen, dat hy had over den Vader en Grootvader. Kort daar na deed hy 't voorſz. Guarnizoen uittrekken, en volkomen aan dezen Alexander overleveren, die daar in Nederlandſche Knegten

Dood van den Hertog en Hertogin van Parma, dien Alexander opvolgd, en zyn Zoon van den Koning, 1586.

ten lag, onder den Kapitein Hallier van Brussel.

Als de Hertog van Parma te Brussel was aangekomen, zyn daar de Afgevaerdigde van dezelve Heerlykheden van Parma en Playsançe aangekomen, om hem als hunnen Erfheer te erkennen, dien hy aanbeval zynen Zoon Raynutius, nu Prins van Parma, die geboren was van Maria, eene Dogter van Eduward, en Zoon van Portugaal, en dien, naar de gedagte van veele Regts-geleerden, de Kroon van Portugaal behoorde toe te komen, alzo de Vrouwen daar niet uitgesloten waren by *Salique* Wetten en gewoonten, maar dat men daar de Kroon gewoon was te geven, by gebrek van regte Manlyken afkomst, by keuze, gelyk daar altyd gebruikt is geweest, na dat de Portugaalsche Geschiedenissen melden.

Kardinaal Granvelle gestorven, den 20 Augustus, 1586.

Anthonie Perenot, Kardinaal van Granvelle, eertyds Bisschop van Atrecht, is dit Jaar, op St. Mattheus dag, in den ouderdom van 70 Jaaren, in Spanje gestorven, zynde geboren den 20sten van Oogstmaand, des Jaars 1517, een kloek geleerd en hoog begaafd Man, dien nogtans toegeschreven werd te zyn de voornaamste oorzaak van alle de beroerten der Nederlanden, en dat uit eigen haat tot eenige Edelen, en den hervormden Godtsdienst, daarom hy altyd raadde tot inval in Engeland. Hy was ook 't Hoofd van alle de nieuwe Bisschoppen in Nederland gemaakt, in den Jaare 1564, 't welk eene van de voornaamste oorzaken der Nederlandsche beroerten was, en hy was Aards-Bisschop van Mechelen, 't welk hy, voor zynen dood, afstond aan Jan Hauchin, den Prochiaan van St. Goedele te Brussel.

Jan Hauchin Aards-Bisschop van Mechelen.

Adolf, Hertog van Holst, gestorven in October, 1586.

In Wynmaand is ook gestorven Adolf, Hertog van Holst, nalatende vier Zonen en vier Dogters, als Frederik, Philips, Johan Adolf, en Johan Frederik, van welke Johan Adolf even te voren was gekoren tot Bisschop van Lubek: de oudste Dogter, Sophia, was verloofd aan Johan, Hertog van Mekkelenburg.

De voorn. Hauchyn, nieuwe Aards-Bisschop van

Mechelen, heeft in deze tyden een Boekje in druk uitgegeven te Leuven, met den Tytel, de klare belyding des Christen Geloofs, 't welk alle opregte Katholyke menschen schuldig waren te belyden, 't welk hier aangewezen werd, door dien op veele plaatzen het volk gedwongen werd dat te zweeren, welke dwang het voornaamste stuk is, daar deze onze ongeruste Eeuw zo mede beroerd is, en daar op alle twisten, twedragten en Oorlogen in Christenryk gegrond zyn, en dat zo veel bloed gekost heeft, 't welk door vuur, water, strop en Zwaerd gestord is: om welk staande te houden en verbreiden, in deze tyden dagelyks nieuwe zoorten van menschen in de Waereld, en ook alom in de beste Steden van de Nederlanden gebragt en ingevoerd zyn geweest: zo dat daar, behalven de verscheidenheid van de oude Munniken en Orden, byna ontallyke meenigte van nieuwe zoorten, als Jezuiten, Kapuchynen, Kruisdragers, en meer andere gegroeid zyn.

Belydenis des geloofs van den Aards-Bisschop van Mechelen uitgegeven.

Nieuwe Munnikeryen in Nederland.

Het welk, om dat het den Nederlanders, als oude Christenen, vreemd, maar wel in Spanje en elders onder de nieuwe Christenen gemeen is, hebben wy den eenvoudigen Nederlanders goed gedagt eene Kerkzedige geesseeling, vrywillig van zommige perzoonen dit Jaar te Antwerpen gezien, in de Week voor Paaschen, en dat rondom eenen misdadiger, dien de Jezuiten daar van de Magistraat, gelyk de Joden Barrabas deden, als zy riepen Christus te kruicigen, even te voren op de Meerbrug van de Galg verbeden hadden, te verhalen, 't welk dus is toegegaan. Omtrend zestig perzoonen, meest Italiaansche Scheepmakers en andere, hebben zig na den middag laten vinden by de Jezuiten en Kapuchynen, en daar is van de Jezuiten eene Prediking gedaan voor deze zestig Geesselaars, elk zittende gekleed als in eenen zak tot de aarde toe, met een gat op den rug, daar door men 't naakte Lighaam zag, hadden eene kap over 't hoofd, met twe gaatjes voor de oogen,

By de Jezuiten, Kapuchynen, en Geesselaars te Antwerpen, een misdadiger, als Barrabas, verlost.

oogen, om door te zien, in de hand een bos koordjes, aan de einden ontvlogten; het Sermoen geëindigd zynde, is dit gezelschap met deze Geesselaars twe aan twe in procesfie voortgegaan, dragende een Liefs-heeren kruis, van ligte planken gemaakt, regt over-end, naar de gevangenis, daar zy den voorsz. afgebeden Barrabas, dat een vette boef was, die veel kwaad op 't Land met rooven, knevelen en moorden onder de Boeren gedaan had, en in aller Menschen haat was, bloots hoofds in zyn hemd, met eenen groenen Laurierkrans op zyn hoofd, uit de gevangenis gehaald hebben: dezen hebben zy vergezelschapt op elke zyde met eenen Kapuchyn, die elk een doods hoofd in zyne hand droeg, en agter op den rug een Bourgonsch kruis van doodsbeenderen, de een over de andere: agter dezen misdadiger, of Barrabas, ging nog een Kapuchyn, met een groot kruis, gelyk het voorste was, op zynen rug dragende: deze vier perzoonen gingen midden onder deze Geesselaars, zig zelven alle geesselende, van de gevangenis voorby 't Stadhuis over de Markt naar de Meerbrug onder de Galg, daar deze misdadiger agt dagen te voren was gebragt om te hangen, en toen verbeden: van daar keerde deze procesfie, al geesselende, weder naar het Jezuiten huis, over de Beurs, daar elk ontkleed zynen weg keerde. Deze nieuwigheden waren de oude Nederlandsche Christenen vreemd, als vorderende geen Godtsdienst of stigting in de Menschen, die niet geheel bygeloovig waren, maar gaven veele, die niet goedvonden de booze gewoonten der Joden te volgen, met eenen Barrabas los te begeeren, nog ook de Hypocrytische glorieuze openbare geesselingen, ergernis, rekenende zulke werken eer voor eene Sarasynsche of Maraansche bygeloovigheid, dan Christlyke eenvoudigheid.

Stephanus Bathor, Koning van Po- Stephanus Bathorus, Koning van Polen, is te Grodna in Littuania, den 12den van Wintermaand, dezes Jaars 1586, gestorven, een Prins met veele deug-

STEPHANUS BATHOR, *Koning van Poolen, Groot Hertog van Litthauwen, Hertog van Russen Pruissen, Masovien, etc.*
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM VAN 53 JAREN MDLXXXVI.

J. P. direx.

deugden vercierd, als vroomheid, regtvaerdigheid en wysheid, en heeft daar door groten lof en gezag bekomen, als voornamelyk blykt uit een gebod, door hem gedaan, in Herfstmaand, des Jaars 1581, te Wilda, de Hoofd-stad van 't Vorstendom Littouwen, nopens Godtsdienst en Vrede, over eenen daar gebeurden oploop, om dat de Bisschop van Wilda den Boekdrukker had doen afnemen alle de Gereformeerde Boeken, en voor St. Jans Kerk verbranden, en om dat men ook de Gereformeerde, in 't begraven van hunne dooden, beschimd en met steenen geworpen had: waarom wy, tot lof van den zelven Koning, goed gevonden hebben het gebod, welk hy liet uitgaan van vrede te houden onder zyn volk, hier by te voegen.

len, gestorven den 12 December, 1586.

Het voorsz. gebod luid zaaklyk dus: de Koning sprekende, dat hy de klagt maar gehoord had van 't geene te Wilda was geschied, hy niet te min ook de andere partye moest hooren.

Dog indien zulks nu was, zou 't zelve ons gedyen tot ongenade, zonderling, alzo in de Heerlykheden en Koningryken, daar men met geweld, zwaerd en brand, en niet met leeren en goede zeden, den Godtsdienst of 't Geloof heeft willen invoeren en bestendig maken, veel bloedstorten, verderven, en inwendige Oorlogen onderworpen zyn geweest, om welk te verhoeden, niet alleen in gemeenen oproer, dat Godt verhoede, maar ook in 't byzonder haat en twedragt, wy ons verbonden erkennen: ook mede, om vlytige voorzorg te dragen, dat door ons alle goed, 't gemeene welvaren en vermeerdering des Koningryks Polen, en Groot Vorstendoms Littouwen, dat ons van Godt vertrouwd is, gevorderd en gebeterd mag werden, daar in wy dog niet gebrekig zyn, zo dat wy ook ons zelfs tegen den vyand in de Schansfen stellen: daarom was ons hartlyk begeeren en wenschen, dat alle In.. ooners en Stenden eendragtig eenen Godt prezen, en eenmoedig den overouden Katholyken Godtsdienst toegedaan waren;

Loflyk en regtmatig gebod van Koning Stephanus, tot vasthouding van Religions-vrede te Wilda, in September, 1581.

maar

maar alzo van Godt zelfs voorzegd en verkondigd is, dat in de laatste tyden der Waereld ergernissen moeten zyn, willen wy niemand met geweld tot het Geloof dwingen, maar willen, naar vermogen van onzen Eed, allen den Staten, zo wel van de Kroon van Polen, als van 't Groot Vorstendom van Littouwen, in onze gelukzalige Krooning gedaan, vrede en eendragt onder de twistigen, om den Godtsdienst, houden, en een iegelyk daar in beschermen en handhaaven, en willen daarom ook zulke verbintenis van onzen Eed gestadig betragten en voor oogen hebben, en eenes iegelyks Geweeten in 't Geloof den Almagtigen Godt ten oordeel bevelen, gemerkt het onzen Koninglyken Perzoon betaamd Religions-vrede te beschermen en onderhouden: en dat niet alleen om de verbintenissen, by ons gedaan, maar ook om dat ons zulks van alle de Staten van beide de voorsz. Heerschappyen is opgelegd: volgens welk wy ook die onderscheide en niet eenstemmige lieden in den Godtsdienst van dit Ryk, van ons voortgekoomen, in hun geloof en aandagt tot nog toe gedoogd en geleden hebben.

Daarom wy bevelen, dat gy deze onze meening, zo haast u deze onze brief ter handen komd, zonder vertoeven, opentlyk in onze Stad Wilda, op de Markt en straten, zult doen uitroepen, op dat zig een iegelyk in alle dingen naar oude gewoonten, gelyk die tot op dezen tyd, van onze gelukzalige Regeering af, onderhouden is geweest, vreedzaam gedrage, en geene oorzaak tot eenige beroerte geve; maar zo iemand zulken gemeenen vrede moedwillig verstoord, en oproer aanregt, denzelven zal een iegelyk uwer, onder wiens Regtsgebied hy is gezeten, volgens uw Ampt, gevangen nemen, tot dat gy verder bescheid, en ons daar van verwittigd zult hebben. Daarom zy dit geschied op 't verlies van onze genade, onzen eigentlyken en toeverlatigen wil. Geschreven uit dit Krygs-Leger voor Pleskou, in

Herfstmaand, des Jaars 1581. Onder ſtond *Stephanus Rex.*

Ter zyden lager ſtond *Wenceslaus Agrippa.*

Hier na begon nogtans de Koning deze onpartydigheid te misbruiken, met Jezuiten in te planten, en den Gereformeerden Godtsdienst te dempen, als onder andere te Riga in Lyfland, daar grote beroerten ontſtaan waren, en als hy die meende te kastyden, gaf zyn dood hun oorzaak van blydſchap.

Op dezen Koning werd een Grafſchrift van den Kançelier van Polen gemaakt, waar in hy zyn leven en wandel, met zyne daden, zeer klaar beſchreven heeft, het welk wy goed gedagt hebben voor de Latynisten hier by te voegen.

EPITAPHIUM REGIS POLONIÆ.

STEPHANUS *Magnus Rex Poloniæ Magnusque Dux Lythuaniæ,* Graf-ſchrift des Konings van Polen.
Princeps Tranſilvaniæ,
Victor, Triumphator, Pater patriæ,
Stephano Palatino, Catharinaque Telegdia,
Natus anni 1533. V. Calend. Octobri
Excesſit 1586. Idibus Decembr.
Regnavit annos decem, Menſes VII. *Dies* XII. *Judicia conſtituit.*
Livoniam, Poloniamque: Provincias recepit,
Fines Lithuaniæ latiſſimo Veliſienſi agro adjecto protulit,
Perterritis, Mechivete primum ac deinde Aſchlam, Chreteis,
Tertarorum Chamis,
Podoliam pacatiorem, cultioremque redditit,

Amu-

Amurathem, Turcarum Imperatorem,
Ut Tartaro pacem legatione missa peteret;
Et Benderia à Kosacis deleta, nil moveret,
Nonaque castella finibus imponi pateretur
Opinione virtutis permovit continuitque:
Stipendium majus Transsylvaniæ Imperium ineunti Sigismundi fra (tris filio impubes:
Imponere molientem deterruit.
Janiculam Valachiæ Regulum, ob injurias quas viciniæ nobilitati
Intulerat, dejicere adegit.
Thesaurosque qui cum ipso Valacho in potestatem suam venerant, (repetentem sprevit,
Omnium Regum, Principum, ac Populorum, Nationumque cum (ora in se convertisset,
Majora pro Rè hac publica & Christiana animo agitans;
Ac imprimus Moscoviam Poloniæ, Lithuaniaque aggregare studens, (sexta die subitò extinctus est,
O Mors invida,
Non extinxisti virtutem Batoream,
Immortalis est.

STEPHANO *Poloniæ Regi, victori, Triumphatori, pio, Patri patriæ, &c. Joannes de Zamoiscio, Cancellarius & summus Dux exercituum Regni, &c. Vitâ quam saluti gloriæque ejus, omnibus bellis periculisque denoverat, Deo, non se ita volente, superstes, has lachrimas cum Chriselide Bathorea, uxore sua, Regi, patrono affinique suo fundit:*

Viveres Stephane, Maxime viveres,
Nec Polonia, Ungariaque ac
Nomen Christianum lugeret,
Nec improbi Barbari gauderent,
Sed vivit Deus haud solito exultabunt gaudio.

Na

Na den dood des Konings hebben de Staten van Polen te Waarsou op de Regeering orde gesteld, tot dat 'er een nieuwe Koning verkoren zou werden, en bepaalden de keus op den 30sten van Zomermaand, des Jaars 1587, te Waarsou in Polen, daar de Edelen, elk om 't sterkste, gewapend kwamen, onder welke was Johan Samoisky, Aards-Kançelier, die vyandschap had met het geslagt van Sborosky, vermits hy Samuël Sborosky, een van hunne Broeders, op bevel van den laatsten Koning, had doen onthalzen.

De Begeerders van deze Kroon waren voor eerst die van 't huis van Oostenryk, als Ernestus, Mathias en Maximiliaan, Broeder van Keizer Rudolphus, die daar toe aanbevolen en gevorderd werden door den Keizer, Koning van Spanjen, Paus, en andere Vorsten; ook van veele Poolsche Meesters, en voor al van het geslagte van Sborosky. Begeerders van de Kroon van Polen op den Keurdag te Waarsou.

Ten tweden was 'er in de keus Sigismundus, Zoon van Johan, Koning van Zweden, en van Katharina, Dogter van Sigismundus Lagellonicus, Koning van Polen, welke aanbevoolen was door zyne Moeje, de Koningin Weduwe van Polen, als die zynen Grootvader behoorde op te volgen.

De derde was Theodorus, de grote Vorst van Muskoviën, dien, vermits hy beloofde al zyn groot Land, van Muskoviën tot de Kaspische Zee, onder de Kroon van Polen te brengen, de Edeldom van Lyflnad en andere zeer vorderden.

Ten vierden werd zeekere Piastus, of andere Onderdanen der Kroon, voorgeslagen: ook Vayvode van Transilvaniën, Sigismundus Battor, des laatsten Konings Broeders Zoon, dien de Turk zeer aanprees.

Alle de aanbiedingen en Gezantschappen gehoord zynde, is de Edeldom zeer verdeeld geweest, en ten laatsten verkooren zommige, daar in Samoisky en de meeste Bisschoppen mede stemden, in Oogstmaand, Sigismundus van Zweden, en de overige Sigismundus en Maximiliaan beide in Oogstmaand tot Koningen van Polen gekoren.

verkooren. Maximiliaan van Oostenryk. Aan deze beide werden, van hunne Verkiezers, voorwaarden gemaakt, die zy aannamen en beloofden, en maakten zig gereed om de Kroon te ontfangen, elk van de zyne geluk gewenscht, genoodigd en gesteeven zynde, des de een den anderen in schrift waarschuwden in zyn Ryk niets voor te nemen, of zy zouden hem met geweld wederstaan.

Maar Sigismundus, een Heer van 21 Jaaren, en gebooren den 20sten van Zomermaand, des Jaars 1566, is langs Danswyk in Polen gekomen: desgelyks kwam ook Maximiliaan met een Leger volk, dat hy in haast vergaderd had, en belegerde de Stad Waarsou, welke Samoisky, Aards-Kançelier, wegens den Zweedschen Sigismundus, inhield, en als overste Hoofdman van Polen verdedigde: ten laatsten heeft hy Maximiliaan daar van geslagen, die veel volk en Geschut verloor, daarom hy aftrok naar de Frontieren van Silesiën, om zig te sterken. Daar na deed Sigismundus zyne zegenpralende Inkomst in de Hoofdstad van Krakouwe, en werd daar, den 27sten van Wintermaand, des Jaars 1587, met den Naam Sigismundus den IIIden gekroond. Hy trouwde, den laatsten van Bloeimaand, des Jaars 1592, met Anna van Oostenryk, die geboren was den 16den van Oogstmaand, des Jaars 1573, eene Dogter van den Aards-Hertog, Karel van Oostenryk, en van Beyeren; die zyner Zusters Dogter was. Deze Anna baarde hem, den 19den van Bloeimaand, des Jaars 1595, eenen Zoon, Ladislaus genoemd.

Sigismundus werd, den 27 December, in Polen als Koning gekroond.

Alzo de eerste Zoon van den Hertog van Savojen in 't Jaar 1586 geboren was, werd hy, den 12den van Bloeimaand, des Jaars 1587, gedoopt, en Emanuël Philips genoemd.

Twe Zonen in Savojen geboren.

Den 8sten van Bloeimaand, des Jaars 1587, werd de twede Zoon, eer de eerste gedoopt was, geboren, en Hector Amadeus genoemd.

Einde van het dertiende Boek, en vierde Deel.

BEKENDMAKING.

BY den Drukker dezer werd heden in het zelve Formaat ook uitgegeven, om by dit Werk te kunnen werden gevoegt,

Levensbeſchryving van alle de GRAVEN VAN HOLLAND, met nodige aantekeningen van het Merkwaerdigſte onder derzelver Regeering voorgevallen, door JOHAN MAURITS VAN HEMERT, *Vry-Heer* van *Ethen* en *Meeuwen*, *Raad* en *Burgermeester* der Stad *Gorinchem*, en wegens dezelve Gedeputeert in 't ED. MOG. *Collegie* van den *Raad* van *Staten*, met *Figuren*, de prys is 56 ſtuivers.